

UNIVERSITATEA DE STAT „B. P. HASDEU” DIN CAHUL

**PERSPECTIVELE ȘI PROBLEMELE
INTEGRĂRII ÎN SPAȚIUL EUROPEAN
AL CERCETĂRII ȘI EDUCAȚIEI**

*Prospects and problems of research and
education integration into the European area*

Volumul VIII, Partea 1

Coordonator: Sergiu Cornea

CAHUL 2021

Volumul a fost elaborat de un colectiv de autori care și-au prezentat lucrările în cadrul celei de-a VIII-a ediții a Conferinței Științifice Internaționale „*Perspectivile și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației*”, care s-a desfășurat la Cahul pe data de 4 iunie 2021.

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Ghelețchi Ion	Consilier editorial
Berdilă Mirela	Secretar editorial
Bercu Oleg	Științe politice și administrative
Ciudin Oxana	Științe juridice
Șchiopu Irina	Științe economice
Ceclu Liliana	Științe exacte și ingineresti
Cojocari-Luchian Snejana	Științe pedagogice și psihologice
Croitoru Costin	Științe istorice și umaniste
Grosu Liliana	Științe filologice: limba și literatura română
Pușnei Irina	Științe filologice: limbi moderne

ISSN 2587-3563

E-ISSN 2587-3571

Întreaga responsabilitate asupra conținutului științific și informativ al lucrărilor aparține autorilor.

CUPRINS

I. ȘTIINȚE POLITICE ȘI ADMINISTRATIVE

VARZARI Pantelimon REFLECȚII PRIVIND DUALITATEA PUTERII DE STAT ÎN REPUBLICA MOLDOVA.....	5
CORNEA Sergiu PUTEREA LOCALĂ ÎN SISTEMUL PUTERII PUBLICE DIN REPUBLICA MOLDOVA.....	11
CEBOTARI Svetlana CONFRUNTAREA SINO-AMERICANÎ ÎN CONTEXTUL CRIZEI COVID-19.....	27
BUCATARU Igor OBSERVAREA ALEGERILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA: PROCEDURI ȘI PARTICIPANȚI.....	32
SPRINCEAN Serghei, SOHOȚCHI Tudorița-Sanda INCURSIUNI ÎN STUDIUL SECURITĂȚII UMANE ȘI SIGURANȚEI PERSOANEI.....	38
ПОПОВИЧ Николай СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКОЕ ОСМЫСЛЕНИЕ ФЕНОМЕНА ПОЛИТИЧЕСКОГО.....	43

II. ȘTIINȚE JURIDICE

КОСТРОМИЦКИЙ Анатолий ЗАКОНОДАТЕЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ И ЗАКОНОДАТЕЛЬНЫЙ ПРОЦЕСС В АТО ГАГАУЗИЯ.....	48
BOTEZATU Igor UNELE CONSIDERAȚII ASUPRA CIRCUMSTAȚELOR AGRAVANTE ALE INFRAȚIUNII PREVĂZUTE DE ART. 206 CP RM... CERTAINES CONSIDERATIONS SUR.....	54
COJAN Constantin ROLUL CERCETĂRILOR TOXICOLOGICE, A CORPURILOR DELICTE ȘI A PRODUSELOR BIOLOGICE UMANE ÎN PRACTICA JUDICIARĂ.....	61
DONOS Evlampie, STICI Silvia ANALIZA SITUAȚIEI ÎN DOMENIUL STATUTULUI CONSUMATORULUI PE PIAȚA ENERGETICĂ A REPUBLICII MOLDOVA.....	66
Николай ЖЕКОВ ПОНЯТИЕ ИНФОРМАЦИИ В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕЮ. ПРАВО НА ИНФОРМАЦИЮ КАК ОБЪЕКТ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ.....	92
Диана КИРИКА МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ РЕГУЛИРОВАНИЯ АДМИНИСТРАТИВНЫХ ПРАВООТНОШЕНИЙ.....	100
Вадим СУХОВ ЕВРОПЕЙСКИЕ РЕГИОНАЛЬНЫЕ СТАНДАРТЫ ПРАВА НА БЕСПЛАТНУЮ ЮРИДИЧЕСКУЮ ПОМОЩЬ.....	107
Ольга ТАТАР УДК 349.6(478) ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ ПРАВОНАРУШЕНИЕ: ПОНЯТИЕ, СОСТАВ, ОСОБЕННОСТИ.....	114
BODLEV Sergiu ACCEPȚIUNEA JURIDICĂ A RĂSPUNDERII ADMINISTRATIV-PATRIMONIALE ÎN DOMENIUL VAMAL ÎN REPUBLICA MOLDOVA.....	120
BLAȘCU Olesca OBIECTUL ȘI LATURA OBIECTIVĂ A INFRAȚIUNII DE VIOL.....	126
RUSANOVSCI Iulian REFLECȚII ANALITICE ASUPRA NECONSTITUȚIONALITĂȚII LEGII NR. 236/2020 PRIVIND MODIFICAREA UNOR ACTE NORMATIVE.....	137
SÎRBU Serghei DIZOLVAREA PARLAMENTULUI – ATRIBUȚIE A PREȘEDINTELUI REPUBLICII MOLDOVA.....	149
RENIȚĂ Gheorghe MIJLOACELE DE COMITERE A INFRAȚIUNII DE PARIURI ARANJATE.....	156
PASAT Aurel Octavian EDUCAȚIA ȘI MIGRAȚIA FUNCȚIONEAZĂ ÎN SINERGIE.....	164
APĂRECE Oleg IMPORTANȚA METODEI COMPARATIVE ÎN CERCETAREA JURIDICO-PENALĂ A INFRAȚIUNII PREVĂZUTE LA ART. 150 CP AL RM.....	184
DANDEȘ Veaceslav PROCEDURA DE REVIZUIRE ÎN FAȚA INSTANȚEI DE JUDECATĂ.....	192

III. ȘTIINȚE ECONOMICE

STOICA Dimitrie, IVAN Angela Stela, CANTARAGIU Alina Mihaela, STOICA Maricica, REZILIENȚA ECONOMICĂ ÎN CONTEXTUL PANDEMIC COVID-19.....	202
POPA Andrei, ECONOMIA CIRCULARA CA PARADIGMA A DEZVOLTĂRII SUSTENABILE.....	208
IACHIMOVSCI Anatolie, PARTICULARITĂȚILE AUDITULUI SITUAȚIILOR FINANCIARE ÎN CONDIȚIILE PANDEMIEI.....	215
ȘCHIOPU Irina, DIAGNOSTICUL STĂRII POTENȚIALULUI FINANCIAR (STUDIU EMPIRIC ÎN BAZA MATERIALELOR ÎNTREPRINDERII „APĂ-CANAL CAHUL” S.A.).....	220
NONI Ludmila, ORGANIZAREA COMUNITARĂ – MODEL DE DEZVOLTARE LOCALĂ.....	231
DONEA Sofia, IMPORTANȚA DATELOR STATISTICE ÎN EFICIENTIZAREA PROCESULUI DECIZIONAL DIN ACTIVITATEA AGRICOLĂ.....	242
SAGHIN Lilia, EVALUAREA SITUAȚIEI ACTUALE A PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI, GRADUL DE INTEGRARE PE PIAȚA MUNCII ȘI ÎN ACTIVITĂȚI DE ANTREPRENORAT, ȘANSE ȘI POSIBILITĂȚI DE EXERCITARE A ACESTUI DREPT.....	247

CHIRONACHI Corina , <i>IMPACTUL POLITICII FISCALE ASUPRA TRANZIȚIEI SPRE ECONOMIA VERDE</i>	253
КОВАЛЕНКО Ольга, БОКИЙ Елена , <i>ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ С УЧЕТОМ МИРОВЫХ ТЕНДЕНЦИЙ</i>	258
ȚUGULSCHI Iuliana, CUȘMĂUNȘĂ Rodica <i>ASPECTE TEORETICE ȘI METODOLOGICE PRIVIND CONȚINUTUL ȘI MODUL DE ORGANIZARE A CONTABILITĂȚII MANAGERIALE</i>	265
IV.ȘTIINȚE EXACTE ȘI INGINEREȘTI	
ARTIOMOV Laurenția <i>RELATIILE MICROBIOMULUI SOLULUI CU SIGURANTA ALIMENTELOR</i>	272
CANTARAGIU Alina-Mihaela, STOICA Maricica, IVAN Angela Stela, STOICA Dimitrie <i>MATERIALE PE BAZĂ DE HIDROXIAPATITĂ CU ROL ANTIMICROBIAN</i>	277
BEHTA Emilia <i>METHODOLOGICAL APPROACHES FOR ISOLATION OF YEASTS BELONGING TO THE BRETTANOMYCES / DEKKERA GENERA FROM THE WINE</i>	282
PALADI Daniela, SUHODOL Natalia, COVALIOV Eugenia <i>ANALYSIS OF THE CONTENT OF TOXIC SUBSTANCES IN CARROT SUBJECTED TO HEAT TREATMENT</i>	284
POPOVICI Violina <i>THE IMPACT OF BERRY POWDERS ON THE QUALITY PARAMETERS OF FUNCTIONAL FOOD PRODUCTS</i>	288
COJOCARI Daniela <i>IN VITRO ANTIBACTERIAL ACTIVITY OF SOME PLANT EXTRACTS AGAINST L. MONOCYTOGENES</i>	293
BÎCLEA Diana <i>APPLICATION OF ALGEBRAIC PROPERTIES OF MATRIX TO THE STUDY OF NORMAL MODES OF VIBRATION IN MOLECULES</i>	295
LUPPOL Nadejda, GUCI Victoria <i>АРИФМЕТИЧЕСКИЕ МЕТОДЫ РЕШЕНИЯ УРАВНЕНИЙ С ПАРАМЕТРОМ</i>	300
ВЕЛИКОВА Татьяна <i>СПОСОБЫ ОРГАНИЗАЦИИ ДОСТАВКИ ЭЛЕКТРОННОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО КОНТЕНТА В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ</i>	304
MOCANU Larisa, GONȚA Maria, PORUBIN-SCHIMBĂTOR Veronica <i>STABILIREA PARAMETRILOR FIZICO-CHIMICI DE OXIDARE FOTOCHEMICĂ A CEFALEXINEI CU REAGENTUL FENTON</i>	312
PORUBIN-SCHIMBĂTOR Veronica, GONȚA Maria, MOCANU Larisa <i>PROCESELE AVANSATE DE FOTO-OXIDARE (REAGENTUL FENTON) PENTRU MINERALIZAREA SURFACTANTULUI ANIONIC 2-ETIL-HEXIL SULFAT DE NATRIU</i>	321
BALCĂNUȚĂ Nicolae <i>RESURSELE DE ENERGIE EOLIANĂ ȘI POSIBILITĂȚILE DE EXPLOATARE A ACESTORA ÎN REPUBLICA MOLDOVA</i>	328
ȚÎMBALIUC Nina, CIBOTARU Silvia, LUPAȘCU Tudor <i>UTILIZAREA ADSORBANȚILOR CARBONICI MODIFICAȚI CU PECTINĂ PENTRU IMOBILIZAREA VITAMINEI B₁₂</i>	338

REFLECȚII PRIVIND DUALITATEA PUTERII DE STAT ÎN REPUBLICA MOLDOVA

REFLECTIONS ON THE DUALITY OF STATE POWER IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Pantelimon VARZARI,

doctor habilitat în științe politice, profesor universitar,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice
E-mail: panvarzari@gmail.com

Rezumat: *În articol este examinată semnificația fenomenului dualității puterii de stat care se manifestă prin existența concomitentă a două puteri politice în stat cu interese opuse. Se demonstrează că în istoria politică recentă a Republicii Moldova au existat câteva situații politice în cadrul puterii de stat care au imprimat un caracter de dualitate, formându-se astfel doi poli de putere în câmpul politic autohton. Se ajunge la concluzia că Republica Moldova în ultimii ani s-a aflat într-un impas politic, avându-se în vedere blocajul instituțional care a apărut datorită crizei politice și instituționale, îndeosebi, în perioada 7-14 iunie 2019.*

Cuvinte-cheie: *puterea de stat, putere politică, dualitatea puterii, poli de putere, coabitare instituțională, coaliție de guvernare, puci anticonstituțional, partid politic, clivaje politice, Republica Moldova.*

Abstract: *The article examines the phenomenon of the duality of state power meaning which is manifested by the concomitant existence of two political powers in the state with opposite interests. It is demonstrated that in the recent political history of the Republic of Moldova there have been several political situations within the state power that have imprinted a character of duality, thus forming two poles of power in the domestic political field. It is concluded that the Republic of Moldova in recent years has been in a political impasse, given the institutional deadlock that arose due to the political and institutional crisis, especially between June 7-14, 2019.*

Keywords: *state power, political power, duality of power, poles of power, institutional cohabitation, governing coalition, unconstitutional coup, political party, political cleavage, Republic of Moldova.*

Introducere

Puterea de stat este abordată în literatura politologică la mai multe nivele: la un nivel general abstract, la nivelul unui anumit tip de putere și la nivelul unei puteri concrete. Puterea statală nu se confundă cu puterea politică. Puterea de stat este o putere politică de comandă ce poartă un caracter coercitiv și organizat, are vocația generalității și este suverană. Această ultimă trăsătură desemnează caracterul puterii de stat de a fi supremă în teritoriul statului, adică de a nu cunoaște nici o putere deasupra sa (suveranitatea internă) și de a fi independentă în exterior, în raport cu alte state (suveranitatea externă) [1; 2; 3]. Puterea statală are capacitatea de a organiza și conduce societatea (întrucât dispune de pârghiile de constrângere necesare pentru ca voința, legile și normele stabilite să fie respectate) în interesul comunității umane respective și de a o reprezenta în raporturile cu alte comunități [4, p. 41]. Prin intermediul principalelor sale structuri (legislativă, executivă, judecătorească), statul reprezintă pivotul puterii politice.

Pe lângă examinarea semnificației fenomenului dualității puterii de stat care se manifestă prin existența concomitentă în stat a două puteri politice cu interese opuse, ne propunem să demonstrăm că în istoria politică recentă a Republicii Moldova au existat câteva situații politice în cadrul puterii de stat care au imprimat un caracter de dualitate, formându-se astfel doi poli de putere în câmpul politic autohton.

Metodologia cercetării

În cadrul studiului au fost aplicate următoarele metode politologice de cercetare: instituțională, behavioristă, comparativă, structural-funcțională, sistemică și alte abordări teoretice, precum și anumite principii științifice (determinismul științific, istorismul, obiectivismul, interdisciplinarismul, empirismul descriptiv etc.). *De asemenea, au fost studiate unele documente naționale semnificative și literatura de specialitate dedicată problemei cercetate.*

Rezultate

Dualitatea puterii, conform DEX-ului, reprezintă o situație politică instabilă și temporară, care se manifestă prin existența concomitentă a două puteri politice în stat, exprimând interese de clasă opuse sau interesele a două grupări politice rivale din cadrul aceleiași clase [5] (cazul Ucrainei, al Georgiei sau al Republicii Moldova). Dacă în Ucraina, în regiunile Donețk și Lugansk, de fapt s-a instalat dualitatea puterii de la mijlocul lunii aprilie 2014 [6], iar spre sfârșitul anului 2014 interesele președintelui P. Poroshenko și a fostului premier A. Iașeniuk au intrat în contradicție pe mai multe aspecte de funcționare a puterii de stat [7], în Georgia principiul unității de stat a fost încălcat în perioada de după alegerile parlamentare din octombrie 2012 și în preajma alegerilor prezidențiale din luna octombrie-2013, în sensul că s-a intensificat lupta dintre cele două centre de putere georgiene (al președintelui M. Saakashvili și, respectiv, al prim-ministrului B. Ivanishvili) în ceea ce privește promovarea politicii regionale, în special normalizarea relațiilor cu Rusia, politicile cărora erau diferite [8; 9].

Discuții

De ce puterea de stat în Republica Moldova a imprimat nu o dată o puternică amprentă de dualitate, formându-se astfel doi poli de putere în cadrul puterii de stat? Ipoteza de la care pornim în acest studiu este că funcția de președinte, cu excepția mandatului lui N. Timofti (2012–2016), tot timpul a reprezentat în țara noastră un pol de putere extrem de puternic, care a influențat decisiv starea de lucruri în țară [10].

Pentru a argumenta cele spuse mai sus, o să ne raportăm la câteva secvențe ale bipolarității lumii politice din istoria politică recentă a Republicii Moldova [11, p. 154-155], situație politică care a pus în pericol funcționarea normală a instituțiilor statului:

1) Pe timpul președinției lui M. Snegur (mandat prezidențial: 3 septembrie 1990 – 15 ianuarie 1997), președinția era un pol de putere, iar cel de-al doilea era reprezentat de Parlamentul dominat de o majoritate agrariană și care-l avea în fruntea sa pe P. Lucinschi. Apoi, când P. Lucinschi a devenit președinte (1 decembrie 1996 – 4 aprilie 2001) și a constituit un pol de putere în jurul său și al funcției deținute, cel de-al doilea l-a reprezentat Parlamentul, mai bine zis majoritatea parlamentară constituită din Convenția Democrată din Moldova, Mișcarea social-politică „Pentru o Moldovă Democratică și Prosperă” (actualul Partid Democrat din Moldova) și Partidul Forțelor Democratice;

2) Lumea politică din Republica Moldova a devenit monopolară după 10 ani de independență a țării, odată cu accederea la putere a comuniștilor – inițial cu o majoritate constituțională (în 2001), iar ulterior cu o majoritate simplă (2005). Din 2001 și până în 2009 toată puterea a fost concentrată *de facto* în mâinile unui singur om – liderul Partidului Comuniștilor din Republica Moldova și președinte al țării, V. Voronin;

3) Lucrurile au început din nou să se schimbe în perioada 2009–2010, când Republica Moldova a fost condusă de o coaliție de partide (Partidul Liberal Democrat din Moldova, Partidul Liberal, PDM și Alianța „Moldova Noastră”), PCRМ sabotând lucrările primei ședințe de Parlament pe motivul că acțiunile alianței democratice sunt antistatale, anticonstituționale și ilegale, acestea urmând să fie contestate la Curtea Constituțională [12], iar din 2010 lumea politică a devenit iarăși bipolară – la un pol era V. Filat, iar la celălalt – V. Plahotniuc. Începând cu jumătatea anului 2013, balanța începe să încline tot mai mult spre V. Plahotniuc, care, la finele anului 2015 – începutul anului 2016, reușește din nou să transforme lumea politică în una monopolară, chiar dacă la putere s-a aflat coaliția majoritară de guvernare, 2016–2019 (V. Plahotniuc, **președintele PDM**, a fost desemnat coordonatorul executiv al coaliției [13]);

4) Întrebarea dacă am avut în Republica Moldova doi poli de putere după victoria lui I. Dodon în alegerile prezidențiale din 13 noiembrie 2016 până la 8 iunie 2019 – formarea parteneriatul politic PSRM-Blocul electoral „ACUM” – nu este deloc lipsită de sens cum poate părea la prima vedere.

În primul rând, în contextul realităților existente create în câmpul politic autohton după alegerile parlamentare din 30 noiembrie 2014, din 24 februarie 2019 și cele prezidențiale din noiembrie 2016 (PDM declarat pro-european și un președinte orientat pro-eurasiatic [14]), în cadrul puterii de stat nu a existat o coabitare (colaborare) instituțională funcțională, iar modul cum a acționat președintele ales I. Dodon demonstrează o lipsă de comunicare eficientă dintre Președinție, Parlament și Guvern. Însuși președintele I. Dodon susținea la începutul anului 2017 că nu va avea o colaborare cu Guvernul și majoritatea parlamentară, declarându-se astfel în opoziție cu acestea [15].

Absența în cadrul puterii de stat a unei coabitări instituționale a condiționat în 2016–2019, într-un fel, și apariția dualității puterii de stat, în care puterea, după cum scria M. Foucault, nu este un „privilegiu al clasei dominante, ci ansamblul pozițiilor strategice pe care aceasta le ocupă” (conform cercetătorului

român D. Sidor) [16, p. 19]. În prezența dualității puterii de stat, a unei puteri hibride [17], în societatea din Republica Moldova a existat un „război” nedeclarat între autoritățile publice, un conflict instituțional fără vreo coabitare instituțională între ramurile puterii de stat. Despre unele blocaje instituționale survenite în actul guvernării cu efect deturător asupra vieții sociale a țării vorbește faptul că doar pe parcursul anului 2017 șeful statului nu a promulgat 23 de acte legislative votate de majoritatea parlamentară controlată de PDM; din ele, 15 au fost reexamine de Legislativ [18]. La fel, vom aminti aici și faptul că președintele I. Dodon a fost suspendat temporar din funcție de cinci ori de către CCM, din motiv că nu și-a exercitat competențele pe care le are în procedura remanierilor guvernamentale și în promulgarea legilor adoptate de către Legislativ [19].

În al doilea rând, dualitatea puterii a început deja să perturbeze dialogul ei cu societatea, creându-se două organe / platforme consultative separate pentru acest dialog: dacă pe lângă premierul P. Filip în februarie 2017 a fost constituită noua componentă a *Consiliului Național pentru Participare*, aceasta fiind creată prima dată pe lângă Guvernul Z. Greceanîi – în toamna anului 2008, după modelul țărilor Europei de Est – țări membre ale UE, în timp ce pe lângă președintele I. Dodon în aprilie 2017 a fost creat *Consiliul Societății Civile* care este mai aproape de modelul rusesc și activează nu în baza unei legi ca în Rusia, ci în baza unui act normativ, regulament. Experții consideră că și *Consiliul Național pentru Participare*, și *Consiliul Societății Civile* au fost un fel de „cluburi private”, după principiul „străinii nu au acces”, și că o comunicare reală cu societatea civilă, precum și implicarea acesteia în procesul decizional, cum nu a fost, așa și nu va fi [20]. Înlăturarea dualității și paralelismului între structurile puterii prezidențiale și executive în sistemul guvernării statului putea avea loc, probabil, odată cu realizarea strictă a principiului alternanței democratice la guvernare, ca **unul din principiile** statului de drept, care își exercită puterea în conformitate cu legea și care ar viza toate organismele puterii de stat, adică odată cu viitoarele alegeri parlamentare și prezidențiale.

În al treilea rând, **mișcarea făcută de președintele I. Dodon și de PSRM (lansarea inițiativei privind trecerea la sistemul electoral mixt, amintind că la 5 mai 2017 deputații au votat în prima lectură pentru două proiecte de lege: proiectul PDM, care stipula trecerea la un sistem uninominal și proiectul înregistrat de PSRM, care prevedea instituirea unui sistem electoral mixt [21], Comisia juridică, numiri și imunități a Legislativului propunând ca cele două proiecte să fie comasate pentru lectura a doua după *Avizul Comisiei de la Veneția* din iunie 2017 [22], iar de bază a fost luat proiectul privind trecerea la un sistem electoral mixt [23]) care a pus începutul unei noi lupte pe arena politică, miza căreia era uriașă – schimbarea polilor câmpului politic autohton și reîmpărțirea sferelor de influență**. Având sau nu înțelegeri, democrații și socialiștii au constituit o lume politică bipolară, la un pol plasându-se PDM, iar la celălalt – PSRM și președintele I. Dodon, care promova o politică externă îndreptată spre integrarea eurasiatică a Republicii Moldova. În același timp, vom aminti că sistemul electoral mixt, adoptat la 20 iulie 2017, a fost anulat la 15 august 2019 cu revenirea la sistemul electoral proporțional pe liste de partid [24], proiectul conținând mai multe soluții de ajustare a legislației electorale.

Prin urmare, președintele I. Dodon nu a ales conclucrarea cu coaliția de guvernare majoritară a PDM-ului, 2016–2019, și de aceea putem vorbi că în acești ani lumea politică din Republica Moldova nu a rămas monopolară, ci a redevenit bipolară. Această situație se datorează faptului că prioritățile asumate de instituțiile publice ale statului erau duble în conformitate cu liniile de divizare a societății, cu anumite clivaje politice existente (vectorul european – proiectul eurasiatic, unionism – moldovenism, unitarism – federalism etc.), fapt ce nu a putut asigura un echilibru (rezonabil) al puterilor în stat, iar, în cele din urmă, cetățenii au avut de suferit.

Republica Moldova a depășit o situație și mai paradoxală odată cu crearea a doi poli de putere în perioada dintre 7 și 14 iunie 2019, când a avut loc o tentativă de puci anticonstituțional întreprinsă de PDM (în frunte cu V. Plahotniuc) prin intermediul Curții Constituționale și a Procuraturii Generale, în sensul că CCM, prin decizia sa din 7 iunie 2019, a redus arbitrar termenul de investire în funcție a Guvernului [25] – nu 9 iunie, ci 7 iunie 2019, ora 24.00. După ce în data de 8 iunie 2019, deputații PSRM și ai Blocului electoral „ACUM” (constituit din două formațiuni politice – Partidul Acțiune și Solidaritate și Partidul Politic „Platforma Demnitate și Adevăr”) au format o majoritate parlamentară (o coaliție situațională, hibridă, încheind două înțelegeri politice temporare de colaborare la 8 iunie și la 16 septembrie 2019) – PSRM-Blocul politic „ACUM Platforma DA și PAS” (61 de mandate), care a votat-o pe lidera PAS, M. Sandu, în funcția de premier al Republicii Moldova, a acordat vot de încredere întreg cabinetului de miniștri, a aprobat componenta organelor de conducere ale Parlamentului, la Chișinău s-a conturat o dualitate a puterii. Deciziile Parlamentului și decretul președintelui de nominalizare a prim-ministrului au fost imediat

contestate la CCM de către PDM de la guvernare. La fel, Înalta Curte a declarat neconstituționale atât hotărârea Parlamentului privind alegerea președintelui Parlamentului, cât și hotărârea de investire a noului Guvern și decretul președintelui de nominalizare a prim-ministrului, astfel aruncând țara într-o situație instabilă cu putere dublă în stat, marcată de nesiguranță și de riscul de ciocniri între forțele politice de opoziție. Prin urmare, criza politică și instituțională din țara noastră în perioada indicată a fost generată de hotărârile CCM.

Puterea precedentă (deținută de PDM) și cea nouă (preluată de majoritatea parlamentară PSRM-Blocul politic „ACUM”) s-au acuzat reciproc de uzurpare, iar partenerii externi au vorbit despre „o tentativă de lovitură de stat” în Moldova. Au fost utilizate toate instrumentele posibile pentru discreditarea adversarului. Astfel, PDM l-a acuzat pe președintele I. Dodon și noul Guvern de lovitură de stat. În data de 9 iunie, CCM l-a suspendat din funcție pe președintele Dodon, din motiv că acesta a refuzat să dizolve Parlamentul. Prin urmare, Curtea îl numește pe P. Filip (vice-președinte al PDM care exercita funcția de prim-ministru) în calitate de președinte interimar al Republicii Moldova, care a dizolvat Parlamentul și a anunțat alegeri anticipate pentru 6 septembrie 2019. Pe de o parte, Parlamentul continua să se convoace în ședințe și a votat un set de legi și acte normative orientate spre dezoligarhizarea și decapturarea statului, inclusiv „Declarația cu privire la recunoașterea caracterului captiv al statului Republica Moldova” [26]. Pe de alta, Guvernul lui P. Filip (iar *de facto* a lui V. Plahotniuc) refuza să cedeze puterea Guvernului M. Sandu, poziția căruia era susținută de către CCM, cedând-o pașnic tocmai pe 14 iunie 2014 (nu fără influența partenerilor externi de dezvoltare), iar PDM trece în opoziție. Deci, în perioada 7-14 iunie 2019, când a existat dualitatea puterii, mărunții discordiei au fost deciziile CCM [27], creând confuzie și incertitudine în societate. De aceea evenimentele ce au urmat în această perioadă nu pot fi calificate, din punct de vedere politico-juridic, altfel decât uzurpare a puterii de stat de către fosta guvernare (PDM considera că dosarul deschis de Procuratura Generală în ce privește așa-zisa uzurpare a puterii în stat este o „presiune asupra formațiunii”), formându-se și *Comisia de anchetă privind puciul anticonstituțional* [28], iar *Raportul cu privire la uzurparea puterii de stat* nu a fost audiat în cadrul Parlamentului în termenii prevăzuți de legislatori.

Concluzii

Prin raportare la aspectele prezentate mai sus, vom decela trei constatări. Întâi de toate, puterea de stat, ca formă instituționalizată oficial a puterii poporului, constituie esența puterii politice, iar **guvernarea nu este altceva decât forma directă și nemijlocită de exercitare a puterii politice**. Construirea unui stat de drept constă în institutul reprezentanței ca o manifestare a principiului independenței poporului în condițiile democrației reprezentative, deoarece trăsătura distinctivă a unui stat de drept este poporul ca unica sursă a puterii și purtătorul suveranității sale. Conform art. 2 (2) al Constituției Republicii Moldova, „nici o persoană particulară, nici o parte din popor, nici un grup social, nici un partid politic sau o altă formațiune obștească nu poate exercita puterea de stat în nume propriu. Uzurparea puterii de stat constituie cea mai gravă crimă împotriva poporului”.

Cea de-a doua constatare vizează faptul că Republica Moldova s-a aflat în ultimii ani într-un impas politic, avându-se în vedere blocajul instituțional care a apărut datorită crizei politice și instituționale, îndeosebi, în perioada 7-14 iunie 2019. Pe de o parte, Parlamentul continua să se convoace în ședințe și a votat un set de reforme în domeniul justiției și anti-corupției. Pe de alta, fosta coaliție de guvernare majoritară a PDM-ului refuza categoric să cedeze puterea, poziția căruia era susținută de către CCM, democrației organizând chiar și proteste la Chișinău, iar susținătorii lor au blocat principalele instituții de conducere în stat și Guvernul. Dacă puterea legitimă aparținea *de facto* coaliției PSRM-Blocul politic „ACUM”, puterea reală însă aparținea echipei precedente, pentru că toate pârghiile de administrare au rămas la vechea putere. Din varii motive lesne de înțeles (cum ar fi, de exemplu, așa-numiții „salvatori ai națiunii”, sintagmă peiorativă asociată în literatura politologică cu fenomenul de „bonapartism”), *Comisia de anchetă privind puciul anticonstituțional* nu și-a dus la bun-sfârșit lucrările începute.

A treia specificare ține de ideea că acum, când avem un președinte ales direct de cetățeni (15 noiembrie 2020), putem presupune că deja a apărut un alt pol puternic față de cel al PSRM-ului. M. Sandu, chiar dacă oficial nu mai este lider al Partidului Acțiune și Solidaritate, totuși are în spatele său un partid redutabil – PAS, ce reprezintă circa 58% din alegătorii care au votat-o la scrutinul prezidențial, are promisiuni făcute oamenilor ce ar trebui onorate. Prioritățile asumate de instituțiile publice ale statului rămân a fi duble (ale guvernării, orientată pro-estic, și ale președinției, declarată pro-europeană) în conformitate cu liniile de divizare a societății – pro-ruse și pro-occidentale. Rezultatele alegerilor

parlamentare anticipate din 11 iulie 2021 vor demonstra dacă prin geopolitică pot fi câștigate voturile cetățenilor și dacă poate fi evitată apariția unor situații noi de dualitate a puterii de stat cu consecințele respective.

Bibliografie:

1. Noțiune de putere de stat și putere politică. [on-line] <http://www.km.ru/referats/DE73CAD64EFA4B55A38A5DB46165C493> (vizitat 27.05.2017).
2. Puterea de stat. [on-line] <https://politicall.wordpress.com/dictionar-politic/statul/puterea-de-stat/> (vizitat 27.05.2017).
3. Dreptul și statul. [on-line] <http://biblioteca-digitala-online.blogspot.md/2012/12/dreptul-si-statul.html> (vizitat 27.12.2012).
4. Bordeiu P.D. Fundamentele puterii politice (Curs). Constanța: Editura „Andrei Șaguna”, 2006. 215 p.
5. Dualitatea puterii. [on-line] <https://www.dex.ro/text/dualitatea+puterii> (vizitat 17.02.2020).
6. Ucraina: A fost alcătuită harta teritoriilor controlate de rebeli. [on-line] <http://www.allmoldova.com/ru/news/romana-ucraina-a-fost-alcatuirea-harta-teritoriilor-controlate-de-rebeli> (vizitat 13.05.2021).
7. Злобина Д. Порошенко начал исправлять ошибки и промахи правительства Яценюка. [on-line] <https://nahnews.org/101974-poroshenko-nachal-ispravlyat-oshibki-i-promaxi-pravitelstva-yacenyuka> (vizitat 28.02.2020).
8. Политарифметика грузинской власти: 4+1=5. [on-line] <http://ru.saqinform.ge/news/10645/politarifmetika-gruzinskoj-vlasti-4-1-5.html> (vizitat 28.02.2020).
9. Маркедонов С. Грузия: внешнеполитическое довлелствие. [on-line] <https://blogs.voanews.com/russian/new-eurasia/2013/01/23/> (vizitat 28.02.2020).
10. Volnițchi I. Va apărea în Moldova al doilea pol de putere? [on-line] <http://tribuna.md/2016/11/22/va-aparea-in-moldova-al-doilea-pol-de-putere/> (vizitat 22.11.2016).
11. Varzari P. Istoria politică a Republicii Moldova (*Note de curs*). Chișinău: Pontos, 2019 (Tipogr. „Europress”). 200 p.
12. Vițu V. Dualitatea puterii la Chișinău? [on-line] <https://m.rfi.ro/articol/stiri/politica/dualitatea-puterii-chisinau> (vizitat 31.08.2009).
13. Ghimpu oferă detalii despre funcția lui Plahotniuc. [on-line] http://www.noi.md/md/news_id/84459 (vizitat 20.05.2016).
14. Iulian Chifu // Problema triumghiului de putere în jocul politic intern din Republica Moldova. [on-line] <https://deschide.md/ro/stiri/editorial/18282/> (vizitat 19.09.2017).
15. Șeful statului se declară în opoziție față de Guvern și majoritatea parlamentară. [on-line] <http://www.politics.md/?view=articles&id=15731> (vizitat 27.01.2017).
16. Sidor D. Cum percepem puterea politică? București: Editura Virtuală, 2013. 260 p.
17. Puterea hibridă / IDIS „Viitorul”. [on-line] <http://viitorul.org/ro/content/puterea-hibrid%C4%83> (vizitat 13.12.2015).
18. Parlamentul face bilanțul pentru anul 2017. Câte legi și hotărâri au fost adoptate și câte a refuzat Dodon să promulge. [on-line] <http://www.realitatea.md/parlamentul-face-bilan-ul-pentru-anul-2017-cate-legi-i-hotarari-au-fost-adoptate-i-cate-a-refuzat-dodon-sa-le-promulge69967.html> (vizitat 09.01.2018).
19. Președintele Igor Dodon a fost suspendat pentru a cincea oară pentru încălcarea Constituției. [on-line] https://www.realitatea.md/dodon-suspendat_88019.html (vizitat 10.12.2018).
20. Florea X. Dualitatea puterii: platforme separate pentru dialogul cu societatea. [on-line] http://www.noi.md/md/news_id/216125 (vizitat 06.04.2017).
21. Proiectul de lege privind votul mixt a fost făcut public (DOC). [on-line] http://www.realitatea.md/proiectul-de-lege-privind-votul-mixt-a-fost-facut-public-doc_57691.html (vizitat 16.05.2017).
22. (DOC) Recomandările Comisiei de la Veneția în privința sistemului electoral mixt: Schimbarea este prerogativa suverană a republicii. [on-line] http://www.realitatea.md/doc-recomandarile-comisiei-de-la-vene-ia-in-privin-a-sistemului-electoral-mixt-schimbarea-este-prerogativa-suverana-a-republicii_59565.html (vizitat 19.06.2017).
23. Modificarea sistemului electoral. [on-line] <http://www.parlament.md/Actualitate/%20Modificareasistemului electoral/tabid/254/language/ro-RO/Default.aspx> (vizitat 20.07.2017).
24. Sistemul de vot mixt, anulat: Proiectul a fost votat în ultima lectură. [on-line] <https://unimedia.info/ro/news/6a595e79048048d2/sistemul-mixt-anulat-proiectul-a-fost-votat-in-ultima-lectura.html> (vizitat 15.08.2019).

25. Ultima zi pentru formarea Parlamentului! Curtea Constituțională a declarat inadmisibilă sesizarea lui Dodon. [on-line] https://www.realitatea.md/ultima-zi-pentru-formarea-parlamentului-curtea-constituționala-a-declarat-inadmisibila-sesizarea-lui-dodon_95490.html (vizitat 07.06.2019).
26. Parlamentul RM a votat declarația privind recunoașterea caracterului captiv al statului (DOC). [on-line] <https://noi.md/md/politica/parlamentul-rm-a-votat-declaratia-privind-recunoasterea-caracterului-captiv-al-statului-doc> (vizitat 08.06.2019).
27. Igor Boțan: Am avut o dualitate a puterii în Moldova, mărul discordiei fiind deciziile CC. [on-line] https://www.ipn.md/ro/igor-botan-am-avut-o-dualitate-a-puterii-in-8004_1066360.html (vizitat 24.06.2019).
28. Hotărâre Nr. 48 din 18-06-2019 pentru constituirea Comisiei de anchetă pentru elucidarea circumstanțelor de fapt și de drept privind tentativa de puci anticonstituțional întreprinsă de Partidul Democrat din Moldova prin intermediul Curții Constituționale și al Procuraturii Generale. [on-line] https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=117025&lang=ro (vizitat 18.06.2019).

PUTEREA LOCALĂ ÎN SISTEMUL PUTERII PUBLICE DIN REPUBLICA MOLDOVA

LOCAL POWER IN THE SYSTEM OF PUBLIC POWER IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Sergiu CORNEA

Universitatea de Stat „B.P.Hasdeu” din Cahul

E-mail: cornea.sergiu@usch.md

ORCID ID: 0000-0002-0888-5902

Rezumat: *În societate, la diferite niveluri, există colectivități teritoriale publice – părți componente ale întregului, adică a poporului. Fiecare din aceste colectivități teritoriale realizează, în corespundere cu principiile autonomiei locale, propria putere publică care este exercitată nemijlocit de către populație sau de către autoritățile sale reprezentative. Funcțiile puterii publice se realizează la acele niveluri, unde pentru realizarea lor eficientă există posibilități și condiții adecvate.*

Diversitatea și ierarhia colectivităților teritoriale publice au drept consecință faptul că, în unul și același teritoriu, pot coexista mai multe autorități ale diverselor puteri publice. Compatibilitatea activității diferitelor puteri publice se rezolvă prin delimitarea clară a competențelor și responsabilităților respectivelor autorități ale puterii publice.

Obiectivele puterii publice locale privind ordonarea relațiilor publice determină dimensiunea funcțională a autorităților publice reprezentative. Activitatea respectivă trebuie să fie îndreptată în mod exclusiv la realizarea intereselor colectivității privind dezvoltarea politică, economică, socială, spirituală.

Cuvinte cheie: *Republica Moldova, colectivitate locală, putere publică*

Abstract: *In society, at different levels, public territorial collectivities exist as component parts of the whole - the people in its entirety. Each of these collectivities perform, abiding by the principles of local autonomy, their respective public power which is exercised directly by the population or by the population's representative authorities. The functions of public power are realized at those levels where for their efficient realization there are adequate conditions and possibilities.*

As a consequence of the diversity and hierarchy of the public territorial collectivities, many authorities of different public powers may coexist in a single territory. The compatibility of activities of different public powers is solved by clearly delimiting the competences and responsibilities of said public powers.

The objectives of public power regarding the order of the public relations determines the functional dimension of representative public authorities. This activity should be directed exclusively in realizing the interests of the collectivity by political, economical, social and spiritual development.

Cuvinte cheie: *Republic of Moldova, local power, public power*

Introducere

Printre problemele mai puțin studiate, dar foarte importante din perspectiva științelor politice și administrative se numără și puterea locală – o formă deosebită ale relațiilor de putere care caracterizează nivelul de bază al puterii publice în societățile democratice contemporane. Problemele privind natura, esența, funcțiile și conținutul puterii care se realizează în cadrul colectivităților teritoriale locale nu au constituit obiectul investigațiilor științifice ale politologilor și specialiștilor din domeniul științei administrative din Republica Moldova.¹

Termenul referitor la acest nivel al puterii publice este folosit cu conținut divers în construcții terminologice cum ar fi: „putere locală”, „putere municipală”, „puterea colectivității locale”, „puterea reprezentativă locală”, „puterea executivă locală”, „puterea autorităților publice locale”. Dar, dincolo de pluralitatea semantică a noțiunii și de modul în care este percepută și analizată, puterea locală reprezintă un factor de o importanță vitală pentru dezvoltarea armonioasă a colectivităților teritoriale locale și afirmarea democrației locale în Republica Moldova.

¹ Analizând conținutul materialelor publicate în revistele de specialitate din Republica Moldova dedicate problemelor științei politice și a celei administrative am constatat că cercetarea fenomenului „putere locală” nu a constituit o preocupare a cercetătorilor și practicienilor din respectivele domenii. Autorii au fost preocupați mai mult de studierea diverselor aspecte ale reformei și a activității administrației publice locale.

Studierea lucrărilor consacrate problemelor organizării și funcționării puterii locale îmi permite să constat că există diverse abordări în definirea respectivului fenomen. Această situație se explică atât prin lipsa unor tradiții durabile în materie de autoadministrare locală, cât și prin existența unei diversități largi de modele ale autonomiei locale în practica internațională care au contribuit la apariția unui număr mare de viziuni și interpretări ale naturii și sensului puterii locale, fapt ce complică înțelegerea conținutului, a locului și rolului ei în sistemul puterii publice și a suveranității poporului.

Anume ambiguitatea interpretărilor de către decidenții politici și lipsa unei concepții științifice temeinic fundamentate privind puterea locală s-au numărat printre cauzele eșecului implementării reformelor în materie de autoadministrare locală derulate în cele trei decenii de independență și care au ca efect inexistența în Republica Moldova a unui sistem eficient al puterii locale. Din această perspectivă, elucidarea fenomenului puterii locale este de o importanță crucială pentru fragila democrație din Republica Moldova.

Odată cu adoptarea noii Constituții în anul 1994 au fost puse bazele constituirii unui nou sistem de putere locală.¹ Analiza sistemică a normelor constituționale ne conduce la ideea că alături de principiul separării pe orizontală a puterii (art. 6) există și principiul separării pe verticală a puterii publice (art. 109-113). Sistemul puterii publice care se răsfrânge asupra întregii populații stabilite în limitele unui anumit teritoriu este organizat la nivel statal, regional (raional) și local, unde toate nivelele de putere sunt echivalente și de aceeași importanță. Poporul, potrivit textului constituțional, este unica sursă a puterii publice în Republica Moldova. În același timp, la fiecare din nivelurile specificate supra există propriile particularități de exercitare a funcțiilor și responsabilităților de către autoritățile puterii publice, care sunt determinate, în primul rând, de gradul de apropiere/distanțare față populație. Autoritățile puterii statale soluționează treburile publice la nivel național, iar autoritățile puterii locale soluționează treburile publice la nivelul colectivității locale respective.

În efortul de a clarifica natura puterii locale pornesc de la prevederile art. 2 din Constituția Republicii Moldova care prevede că suveranitatea se exercită și prin intermediul organelor reprezentative ale poporului. Iar după cum rezultă din logica prevederilor art. 109, alin. 2 din Constituție autoritățile administrației publice locale sunt autorități reprezentative ale colectivităților locale.

Analizând conținutul și sensul articolelor constituționale consacrate administrației publice locale am constatat că puterea colectivităților locale constituie o formă distinctă a puterii publice, adică o formă de realizare de către popor a puterii sale.² Prevederile constituționale și legale privind posibilitatea realizării autonomiei locale prin referendum, alegeri și alte forme de exprimare directă a voinței populare sunt argumente plauzibile care confirmă justetea acestei constatări.

Absența în textul constituțional a unei stipulări exprese privind delimitarea puterii în statală și locală nu înseamnă inexistența ultimei. Sarcinile statului și a colectivității locale, în linii mari, sunt aceleași, diferența constă în amplitudinea sarcinilor și în cantitatea mijloacelor și a resurselor necesare pentru realizarea lor.

Curtea Constituțională în deciziile sale a statuat faptul că autoritățile puterii publice locale „sunt autonome în exercitarea atribuțiilor lor, în limitele prevăzute de lege și nu sunt autorități ale statului, nu fac parte din sistemul organelor puterii de stat, menirea lor este de a organiza și rezolva treburile publice din sate și orașe, în interesul colectivităților care le-au ales și pe care le reprezintă”.³

Noțiunea „suveranitatea poporului” cu care se operează în Constituție are un conținut destul de larg, deoarece înseamnă, mai întâi de toate, posibilitatea poporului de a administra treburile publice atât în mod direct, cât și prin reprezentare.⁴ În același timp autoritățile publice locale, fiind reprezentative, nu fac parte

¹ Noua Constituție a Republicii Moldova a fost adoptată la 29 iulie 1994 și a intrat în vigoare la 27 august 1994. A fost publicată în Monitorul Oficial, nr. 1 din 12.08.1994.

² Am în vedere articolele 112 (Autoritățile sătești și orășenești) și 113 (Consiliul raional) din Constituția Republicii Moldova.

³ Hotărârea Curții Constituționale pentru controlul constituționalității Decretului Președintelui Republicii Moldova nr. 146 din 10 mai 1995 „Cu privire la numirea Primăriei municipiului Chișinău” nr. 36 din 10.12.98. În: Monitorul Oficial, nr. 111-113/45 din 17.12.1998; Hotărârea Curții Constituționale nr. 13 din 14.03.2002 cu privire la controlul constituționalității unor prevederi din Legea nr. 781-XV din 28 decembrie 2001 „Pentru modificarea și completarea Legii nr. 186-XIV din 6 noiembrie 1998 „Privind administrația publică locală”. În: Monitorul Oficial, nr. 46-48 din 04.04.2002.

⁴ Articolul 2 (pct.1) al Constituției R. Moldova stipulează că „Suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de Constituție”.

din sistemul autorităților statale.¹ Pornind de la aceste constatări putem înainta concluzia privind natura publică a puterii locale care este identică naturii puterii statale. Astfel, puterea poporului, adică puterea publică, are două varietăți: puterea publică statală și puterea publică locală. Realizarea puterii la nivel local, percepută ca o modalitate de soluționare a problemelor locale, presupune existența unor autorități publice care acționează în regim permanent, constituite în baza unor proceduri democratice și aflate sub controlul locuitorilor. Acesta este unul din mijloacele de realizare a puterii de către popor.

Autoritățile locale soluționează treburile publice locale și realizează servicii publice de interes local prin intermediul propriilor autorități administrative alese și prin referendum local, în condițiile legii. De aici rezultă că puterea autorităților publice locale nu provine din puterea statului, ci din voința alegătorilor locali, pe care îi reprezintă și în numele cărora acționează.²

Chiar dacă Constituția Republicii Moldova nu folosește noțiunea „putere publică” și cu atât mai mult, pe cea de „niveluri de realizare a puterii publice”, dacă urmărim logica abordării în textul constituțional a problemei activității autorităților publice putem deduce că există două niveluri de exercitare a puterii publice: nivelul statal și nivelul local.

În majoritatea statelor contemporane există două-trei niveluri de realizare a puterii publice. Fiecare nivel al puterii publice are propriul său obiect de exercitare a puterii, este autonom și responsabil pentru acțiunile sale. În același timp, separate total unul față de altul aceste niveluri nu pot funcționa, ele fiind într-o permanentă interacțiune, chiar dacă fiecare are particularități sale distinctive. (Vezi Anexa 1)

Autoadministrarea locală este o administrare teritorială, dar să administrezi treburile publice fără a dispune de prerogative de putere este o sarcină irealizabilă. Pentru a ne convinge de acest lucru este necesar să analizăm problemele pe care le soluționează autoritățile puterii locale, probleme, care într-un fel sau altul, sunt legate de treburile publice și problemele existente la nivelul întregii societăți.

Puterea locală aplică o varietate de forme și metode în scopul administrării resurselor disponibile pentru a satisface necesităților populației locale. Principiile esențiale de funcționare a puterii locale sunt: funcționarea în baza principiilor autoorganizării, autosuficienței și autocontrolului.

În condițiile edificării societății democratice puterea locală trebuie să corespundă următoarelor exigențe:

- a) să se bazeze pe componenta juridică a organizării statale;
- b) să se constituie și să funcționeze în scopul satisfacerii necesităților vitale ale populației;
- c) să creeze cetățenilor posibilitatea de a-și realiza potențialul profesional și intelectual pe cale participării active în organizarea autoadministrării locale;
- d) să reacționeze operativ la schimbările în legislație și să se conformeze noilor cerințe;
- e) să soluționeze operativ și eficient problemele vitale ale populației;
- f) să perfecționeze, în mod permanent, abilitățile profesionale ale funcționarilor din autoritățile publice locale;
- g) să-și coordoneze activitățile cu autoritățile puterii locale ale altor colectivități teritoriale locale cu scopul de a coopera privind soluționarea mai eficientă a problemelor populației locale;
- h) să asigure transparența activității autorităților sale și să informeze populația referitor la activitatea sa;
- i) să elaboreze și să realizeze, cu implicarea activă a populației, proiecte de dezvoltare socială, economică și culturală locală;
- j) să asigure condiții pentru realizarea principiului participării populației la administrarea treburilor publice la nivel local;
- k) să găsească soluții de compromis în cazul apariției conflictelor de interese în scopul asigurării dezvoltării echilibrate a colectivității locale;
- l) să fie responsabilă pentru toate procesele care se derulează în cadrul colectivității locale.³

Dintre autorii autohtoni care au tratat și problema definirii noțiunii „putere locală” s-au remarcat V.

¹ Hotărârea Curții Constituționale nr. 13 din 14.03.2002 cu privire la controlul constituționalității unor prevederi din Legea nr. 781-XV din 28 decembrie 2001 „Pentru modificarea și completarea Legii nr. 186-XIV din 6 noiembrie 1998 „Privind administrația publică locală”. Publicată în Monitorul Oficial, nr. 46-48 din 04.04.2002.

² Hotărârea Curții Constituționale nr.13 din 14.03.2002 cu privire la controlul constituționalității unor prevederi din Legea nr. 781-XV din 28 decembrie 2001 „Pentru modificarea și completarea Legii nr. 186-XIV din 6 noiembrie 1998 „Privind administrația publică locală”. Publicată în Monitorul Oficial, nr. 46-48 din 04.04.2002.

³ Корсунов Д.А. Функционирование муниципальной власти в условиях реформы местного самоуправления // Проблемный анализ и государственно-управленческое проектирование, 2009, № 2, с. 55.

Popa și I. Creangă.

V. Popa definește puterea locală ca o „formă specifică de putere publică, ansamblu de relații care exprimă autoritatea organelor de administrare publică locală prin capacitatea lor relativă și variabilă de a participa, într-un sens larg, la traducerea voinței generale, iar într-un sens restrâns, al voinței colectivității respective, asigurând realizarea acestora prin mijloace specifice organizării administrației publice locale, în conformitate cu constituția și legile statului, și care nu poate substitui puterea de stat”. Legătura strânsă existentă între puterea de stat și puterea locală, în viziunea lui V. Popa, pornește de la suveranitate, dreptul poporului de a-și decide singur soarta și se termină cu „dreptul aceluiași popor, organizat în colectivități teritoriale, de a-și administra de sine stătător problemele de interes local, participând astfel, împreună cu autoritățile centrale de administrare publică, la realizarea suveranității (puterii politice)”. Doar în acest sens, consideră dânsul, puterea locală poate fi acceptată ca o formă specifică de putere publică.¹

I. Creangă pornind de la prevederile constituționale, menționa că autoritățile publice locale sunt parte componentă a puterii executive deoarece Constituția (cu referință la capitolul VIII intitulat „Administrația publică”) „nu separă structural administrația publică centrală de administrația publică locală, prin urmare administrația publică constituie un sistem unic în cadrul statului”. Astfel, consideră autorul, „puterea locală este cea care emană din lege și este plasată în cadrul puterii executive”.²

Scopul prezentului studiu este de a studia fenomenul puterii publice locale din perspectiva pluralității colectivităților teritoriale locale, caracteristică societăților contemporane și de a elucida rolul și importanța puterii locale în sistemul puterii publice din Republica Moldova.

Metodologia cercetării

Demersul interdisciplinar a constituit un element definitoriu al cercetării, implicând integrarea diferitelor domenii ale științelor sociale, permițând influențe reciproce de ordin metodologic și conceptual. Investigarea unui fenomen atât de complex cum este puterea locală a implicat utilizarea realizărilor, datelor și cunoștințelor din domeniile științelor sociale conexe. Cel mai puternic argument pentru interdisciplinaritate fiind „chiar faptul că viața nu este împărțită pe discipline”.³

În procesul de colectare a datelor am pus accentul pe analiza de conținut a prevederilor constituționale, a actelor normative în vigoare, a hotărârilor Curții Constituționale a Republicii Moldova, a documentelor și statisticilor oficiale, a lucrărilor științifice relevante pentru problema studiată.

Rezultate

A. Puterea publică a colectivităților teritoriale locale: o abordare din perspectiva pluralității colectivităților teritoriale. Reprezentările contemporane privind puterea publică nu se mai pot limita doar la puterea statală. Nicio țară din lume, afirma H.F. Alderfer, nu poate fi administrată de la nivelul central, deoarece puterea centrală este prea depărtată de teritoriul și populația administrată și nu este în stare să perceapă adecvat interesele ei.⁴

În limitele teritoriale ale Republicii Moldova se realizează puterea statală, cu excepția raioanelor din stânga Nistrului, aflate temporar sub ocupație militară străină. În același timp, colectivitățile teritoriale locale dispun de propria lor putere, care este realizată fie prin mecanisme ale democrației directe, fie de către autorități publice reprezentative.

Sursa puterii statale a fost stabilită clar de către Constituția Republicii Moldova – poporul. Dar care este sursa puterii colectivităților teritoriale locale? Această problemă nu a suscitat interesul cercetătorilor din spațiul autohton, iar problemele privind puterea publică a colectivităților teritoriale locale nu au constituit obiect al investigațiilor științifice.

Așa cum puterea publică nu aparține doar statului, ci „tuturor stabilimentelor publice în măsura funcțiunii pe care o îndeplinesc și a interesului public”,⁵ noțiunea „putere publică” ar trebui abordată în interacțiune cu noțiunile „colectivitate teritorială publică” și „interes public local”.

Concepția colectivistă a puterii publice, elaborată de V.E. Cirkin pornește de la premisa că în

¹ Popa V. Drept public. Chișinău: AAP, 1998, p. 410-411; Popa V. et. al. De la centralism spre descentralizare. Chișinău: Cartier, 1998, p. 33.

² Creangă I. Administrația publică locală în contextul actualelor prevederi constituționale și perspectiva unor noi reglementări constituționale. În: Reintegrarea Moldovei. Soluții și modele. Chișinău: TISH, 2005, p. 206.

³ Ciolan L. Dincolo de discipline. Ghid pentru învățarea integrată/crosscurriculară. București: Humanitas Educațional, 2003, p. 24.

⁴ Alderfer H. F. Local Government in Developing Countries. N-Y. 1964. p. 238.

⁵ Negulescu P. Tratat de drept administrativ român. București: Tip. Gutenberg, 1903-1904, p. 129.

societatea contemporană puterea poporului se realizează la diferite niveluri și în forme diferite. La fiecare nivel de existență a colectivităților teritoriale, populația lor, ca parte componentă a poporului, direct sau prin intermediul autorităților publice create de aceste colectivități teritoriale realizează, în limitele prevăzute de cadrul normativ existent, puterea publică. Puterea fiecărei colectivități constituie o componentă a puterii publice a întregului popor, care alături de puterea statală, formează un sistem unitar al puterii publice. Fundamentul juridic al acestei puteri publice îl constituie Constituția și legile statului care atribuie autorităților electivale ale colectivităților locale competența necesară pentru realizarea puterii lor.¹

În orice țară există mai multe tipuri de colectivități teritoriale publice. În fiecare astfel de colectivitate teritorială se constituie propria putere publică, care este realizată nemijlocit de către populație sau de către organele sale reprezentative. Puterea apare din necesitatea de a face față unor probleme și provocări cu care se confruntă colectivitățile respective. Dar natura acestei puteri, formele ei de realizare, formele de constrângere, limitele teritoriale, numărul persoanelor (fizice și juridice) asupra cărora se răsfrânge sunt diferite.

Scopurile urmărite de puterea publică privind ordonarea și stabilizarea relațiilor publice determină dimensiunea funcțională a autorităților publice și, drept urmare, caracterul și conținutul manifestărilor lor de voință. Activitatea respectivă trebuie să fie îndreptată în mod exclusiv la realizarea intereselor colectivității teritoriale privind dezvoltarea politică, economică, socială și spirituală.

Atunci când puterea are drept scop principal organizarea și coordonarea activităților vitale ale populației situată pe un anumit teritoriu și această unitate organică a populației, puterii și teritoriului în limitele căruia se află se distanțează, într-un fel sau altul, de alte colectivități teritoriale organizate astfel, adică atunci când puterea este realizată în raport cu o anumită comunitate teritorială umană, putem vorbi de existența puterii publice a colectivității teritoriale respective.

Cu toate că este diferită de cea statală, ea este totuși una publică, subiectul ei colectiv fiind un grup teritorial distinct al poporului, care este unit nu doar de factorul geografic, în special – cel teritorial, dar și de factori sociali determinați de conviețuirea în comun și de apariția necesității de coordonare și de conducere a activităților vieții economice și sociale comune.

Realizarea autoadministrării locale presupune, de rând cu formele soluționării nemijlocite de către populație a problemelor cu caracter local și existența unui aparat administrativ, funcționarea căruia nu este posibilă fără atribuirea competenței, fapt ce implică manifestări de putere publică, care reprezintă nu numai o pârghie sau un mijloc de conducere dar și o condiție obligatorie a existenței sale.

Puterea publică a colectivităților locale este autonomă să acționeze în limitele competenței atribuite. Competența proprie caracterizează volumul de putere de care dispune un nivel sau altul al colectivităților locale pentru a rezolva problemele locale și pentru a participa la soluționarea problemelor de nivel național.²

Colectivitatea locală își poate realiza puterea sa sub două forme: direct și prin reprezentare. Realizarea în mod direct a puterii se manifestă prin participarea populației la alegerile locale și referendumurile locale. Forma indirectă de realizare a puterii se materializează prin alegerea reprezentanților colectivității în autoritățile reprezentative care vor acționa în numele și în interesele acestei colectivități. Competențele realizate nemijlocit de către populație cât și de autoritățile publice locale create în baza alegerilor reprezintă voința populației colectivităților teritoriale locale care constituie o parte integrantă a poporului Republicii Moldova.

Desigur, în limitele teritoriale ale acestor colectivități acționează și puterea statală care este prezentă atât prin acțiunea legilor, prin autoritățile instituțiilor centrale ce funcționează în teritoriul respectiv, reprezentanții statului în teritoriu. Autoritățile puterii statale și reprezentanții lor în teritoriu rezolvă, la nivel local, problemele de interes național.

Puterea locală poate fi definită ca o relație socială volitivă, apariția căreia a fost determinată de necesitățile administrării treburilor publice în interesul populației stabilite în limitele teritoriale concrete, ținând cont de particularitățile sale istorice, economice, culturale, realizate în cadrul politicii generale a statului. Subiectul acestei relații este populația locală, reprezentată de propriile autorități publice reprezentative și executive.³

¹ Чиркин В.Е. Публичная власть в современном обществе // Журнал российского права, 2009, № 7, с. 13; Idem, Современная концепция публичной власти (Тезисы). <http://www.igpran.ru/public/Chirkin-theses.pdf> (accesat la 22.08.2017).

² Чиркин В.Е. *Публично-правовое образование*. Москва: Норма: ИНФРА-М, 2011, p. 89.

³ Cornea S. Organizarea teritorială a puterii locale din Republica Moldova: concept, mecanisme, soluții. București -

B. Subiectul și obiectul puterii locale. Puterii locale, ca și oricărei alte forme de putere, îi este caracteristică existența a două componente indispensabile: subiect și obiect. Subiect, în acest caz, este populația locală stabilită în limitele unui anumit teritoriu, care își realizează dreptul său constituțional la administrare (Constituția Republicii Moldova, art. 39) și care își manifestă puterea în cadrul alegerilor și referendumurilor locale și prin autoritățile puterii locale constituite. Calitatea de obiect o au toate persoanele care locuiesc în limitele teritoriale ale colectivității teritoriale locale respective, precum și persoanele juridice care își desfășoară activitatea în teritoriul dat. Pentru ei, deciziile luate de către autoritățile puterii locale sunt obligatorii.

Astfel, despre puterea locală putem vorbi doar atunci când subiectul puterii este populația locală, care decide asupra problemelor importante ale vieții locale, crează nemijlocit autoritățile puterii locale cărora le delegă soluționarea problemelor vitale pentru colectivitate și controlează activitatea lor.

Analizând textul *Legii nr. 436-XVI din 28.12.2006* am constatat că titlul art. 5 (subiecții autonomiei locale) nu corespunde conținutului.¹ Potrivit articolului menționat subiecți ai autonomiei locale, „prin care se realizează autonomia locală”, sunt autoritățile administrației publice deliberative și executive de ambele nivele. E lesne de remarcat faptul că respectivul articolul se referă nu la subiecții autonomiei, ci la autoritățile deliberative și executive ale colectivităților locale. Apare o confuzie: se creează impresia că subiecții autonomiei locale sunt autoritățile locale, ori ele sunt reprezentanții acestor colectivități, alese în vederea soluționării problemelor colectivităților locale.

Legiuitorul moldav folosește impropriu și noțiunea „colectivitate locală”. Noțiunea „colectivitate locală”, așa cum o interpretează legiuitorul autohton – „totalitatea locuitorilor dintr-o unitate administrativ-teritorială”, înseamnă de fapt „comunitatea locală”.² Colectivitatea teritorială locală, după cum am demonstrat în paragraful precedent, este o noțiune mai largă, care include, în afară de comunitatea locală și alte elemente.

Acceptarea recunoașterii drept subiect al autonomiei locale nu a populației locale, ci a autorităților publice locale alese de populație se datorează tradițiilor și mentalității clasei politice moldovenești care nu se poate debarasa de „moștenirea” de sorginte sovietică. Tradiția sovietică și-a lăsat amprenta și asupra socializării politice a populației, fapt ce explică neimplicarea populației în rezolvarea problemelor de interes local. Neimplicarea populației este un indicator al dezvoltării insuficiente a autonomiei locale.

Este foarte important în această ordine de idei de făcut o delimitare conceptuală clară între colectivitatea locală și reprezentanții acestei colectivități, adică acei care îi reprezintă și care i-au decizii în numele lor. Acești reprezentanți, potrivit actelor normative în vigoare trebuie să corespundă unor criterii clar stabilite: să fie cetățeni ai Republicii Moldova; să corespundă censului de vârstă: 18 ani pentru consilieri și 25 ani pentru primari; să aibă capacitate juridică deplină; domiciliul permanent în unitatea teritorial-administrativă respectivă; să nu aibă antecedente penale nestinse. Mai menționăm că cetățenia Republicii Moldova este un criteriu esențial pentru a fi ales în autoritățile reprezentative ale colectivității locale.

Populația locală poate fi, în mod real, subiect al puterii atunci când acest lucru este fixat în textul constituțional și este dezvoltat în legislația națională. Doar elaborarea cadrului juridic nu este suficientă, ar trebui să existe și un mecanism de realizare a acestor prevederi de către populație. Sfera competenței autorităților puterii locale este stabilită de puterea statală, dar enumerarea lor completă și concretizată pentru fiecare colectivitate locală trebuie să fie stabilită de către populația locală în statutul colectivității locale respective cu luarea în considerare a posibilităților de a fi realizate (financiare, organizaționale, umane). Cred că populația colectivității locale în calitatea sa de subiect colectiv al puterii publice locale ar trebui să aibă un rol important în stabilirea limitelor de acțiune ale autorităților puterii locale. Și limitele teritoriale ale colectivității locale concrete ar trebui să fie stabilite de către populație, având în vedere atât factorii de ordin subiectiv (doleanțele, inițiativa populației de a-și realiza dreptul la autoadministrare în anumite limite teritoriale), cât și a celor de ordin obiectiv (existența resurselor materiale, financiare și, nu în ultimul rând, a celor umane).

Puterea locală se va afirma și va funcționa pe deplin doar în cazul când autoritățile puterii publice - atât centrale cât și locale - vor recunoaște calitatea de subiect al autonomiei locale populației colectivităților teritoriale locale și, tocmai din acest punct de vedere, trebuie implicată în procesul decizional local în scopul

Brăila: Editura Academiei Române - Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, 2017, p. 106.

¹ Legea privind administrația publică locală nr. 436-XVI din 28.12.2006. Publicată în: Monitorul Oficial, nr. 32-35/116 din 09.03.2007.

² Cf. DEX (2009): *Comunitate* – totalitatea locuitorilor unei localități, ai unei țări etc.

soluționării problemelor colectivității locale respective. Implicarea populației în rezolvarea problemelor ce țin de bunăstarea ei este fundamentul componentei social-politice a autonomiei locale și o condiție necesară pentru dezvoltarea ei.

Rezumând aserțiunile prezentate supra constat următoarele:

În orice colectivitate teritorială stabilă și organizată, conducerea treburilor publice ia forma unor relații de putere. Altfel spus, în orice colectivitate umană organizată există, în mod neapărat, relații de putere, puterea fiind o condiție obligatorie a existenței și funcționării sale. Aceste relații de putere sunt necesare pentru a rezolva problemele existente și a îndeplini sarcinile colective. Puterea în colectivitățile teritoriale locale are un caracter distinct față de puterea socială globală, fiind o emanație a populației colectivității locale respective.

Această putere nu este puterea statului. Puterea locală este o putere nestatală a colectivității locale.¹ Aceasta este puterea proprie a populației acestei colectivități locale realizate în limitele Constituției și cadrului normativ al statului. Această putere nu poate fi tratată ca o „părticică” a puterii de stat și respectiv nu putem defini puterea colectivității locale drept putere statală, iar autoritățile sale drept organe ale puterii statale.

Reprezentantul poporului este statul care posedă o formă deosebită a puterii publice – puterea statală. Ea este puterea publică supremă, cea care stabilește limitele și competențele celorlalte forme ale puterii publice.

Colectivităților locale le aparține o altă formă de putere publică care are scopul de a asigura vitalitatea colectivității și acționează în limitele atribuțiilor stabilite de puterea statală. Cu toate că este diferită de cea statală, ea este una publică, subiectul ei colectiv fiind un grup teritorial al poporului, care este unit nu doar de factorul geografic, în special - cel teritorial, dar și de factori sociali determinați de conviețuirea în comun și de aici apariția necesității de coordonare și de conducere a activităților vieții comune.

Realizarea autoadministrării locale presupune, de rând cu formele soluționării nemijlocite de către populație a problemelor cu caracter local și existența unui aparat administrativ, funcționarea căruia nu este posibilă fără atribuirea competenței, fapt ce implică manifestări de putere publică, care reprezintă nu numai o pârghie sau un mijloc de conducere, dar și o condiție obligatorie.

Puterea publică a colectivităților locale este autonomă să acționeze în limitele competenței atribuite. Competența proprie caracterizează volumul de putere de care dispune un nivel sau altul al colectivităților locale pentru a rezolva problemele locale și pentru a participa la soluționarea problemelor de nivel național.²

Populația locală își poate realiza puterea sa sub două forme: direct și prin reprezentare. Realizarea în mod direct a puterii se manifestă prin participarea populației la alegerile și referendumurile locale. Forma indirectă de realizare a puterii se materializează prin reprezentanții săi aleși în autoritățile reprezentative care vor acționa în numele și în interesele acestei colectivități locale. Autoritatea realizată nemijlocit de către populație, cât și de autoritățile publice locale constituite în baza alegerilor reprezintă voința populației colectivităților teritoriale locale care constituie o parte integrantă a poporului Republicii Moldova.

Puterea locală poate fi definită ca o relație socială volitivă, apariția căreia a fost determinată de necesitățile administrării treburilor publice în interesul populației stabilite în limitele teritoriale concrete, ținând cont de particularitățile sale istorice, economice, culturale, realizate în cadrul politicii generale a statului. Subiectul acestei relații este populația locală, reprezentată de propriile autorități publice reprezentative și executive.

Cu toate că subiectul puterii publice a colectivităților locale este populația lor, care reprezintă o parte din poporul țării, din punct de vedere juridic puterea statală este cea care atribuie competență altor colectivități teritoriale publice, le acordă calitatea de persoane juridice publice, determină volumul competenței autorităților lor. Puterea statală este prezentă la nivel local atât prin acțiunea legilor cât și prin autoritățile instituțiilor centrale ce funcționează în teritoriul respectiv. Autoritățile puterii statale și reprezentanții lor în teritoriu soluționează, la nivel local, problemele de interes național.

În încheiere, formulez următoarea definiție a noțiunii *putere locală*: puterea locală este o varietate a puterii publice care reprezintă puterea colectivităților locale, recunoscută juridic și care acționează în limitele teritoriale ale colectivității locale, se bazează pe norme legale și este exercitată în numele colectivității locale de către autoritățile puterii locale.

¹ Чиркин В.Е. Публичная власть в современном обществе // Журнал российского права, 2009, № 7, с. 11-12.

² Чиркин В.Е. Публично-правовое образование. Москва: ИНФРА-М, 2011, р. 89.

C. Caracteristicile esențiale ale puterii locale. Pentru înțelegerea mecanismului funcționării puterii locale este foarte important de a distinge caracteristicile sale esențiale. Această necesitate este impusă de următorii factori:

În primul rând, noțiunea „putere locală” este interpretată în mod echivoc, iar legiuitorul nici nu folosește această noțiune.

În al doilea rând, în literatura de specialitate puterea locală este examinată în contextul soluționării problemelor de interes local și a asigurării condițiilor vitale pentru existența colectivității locale. Activitatea puterii locale este direcționată spre satisfacerea diverselor interese ale populației – economice, edilitar-gospodărești, sociale, culturale. Interesele locale fiind tratate ca un fenomen care catalizează vitalitatea colectivității locale și care condiționează dezvoltarea complexă a colectivității, ca interese care necesită apărarea lor juridică și garantarea realizării lor de către stat. Aceste interese au particularități distincte și se deosebesc de cele statale după modalitățile, mijloacele și resursele asigurării lor. Aceste interese trebuie luate în considerare și trebuie corelate cu cele statale și regionale.

În al treilea rând, puterea locală este orientată asupra soluționării problemelor locale concrete, caracterizându-se și ca un fundament volitiv al activităților privind soluționarea problemelor locale, corelată cu subiecții realizării ei: populația locală, autoritățile puterii, structurile asociative, diverși subiecți care prestează servicii publice. După esența sa, puterea locală este puterea cea mai apropiată de populație, atât geografic cât și funcțional.

Puterea locală ca formă autonomă a puterii publice, care apare și funcționează în sistemul relațiilor sociale la nivel local, are un șir de caracteristici, care determină natura sa politico-administrativă deosebită. Analiza actelor normative care reglementează funcționarea puterii locale, a literaturii de specialitate și a activităților practice realizate de autoritățile publice locale îmi oferă posibilitatea de a scoate în evidență următoarele caracteristici ale puterii locale:

Este un sistem autonom de organizare a vieții populației locale și de soluționare a problemelor lor vitale. Dreptul la autoadministrare în formele organizaționale de administrare a treburilor publice stabilite de lege se realizează de către populația locală, potrivit cu doleanțele ei și autonom în raport cu autoritățile puterii statale. Realizarea de către autoritățile puterii statale a atribuțiilor lor, inclusiv a celor de control, privind colectivitățile teritoriale locale și autoritățile locale se admite doar în cazurile prevăzute de legislație.

Puterea publică a colectivităților teritoriale publice este autonomă să acționeze în limitele competențelor atribuite privind soluționarea problemelor de interes local. Competențele proprii atribuite caracterizează volumul de putere de care dispune un nivel sau altul al colectivităților teritoriale publice pentru a rezolva problemele locale și pentru a participa la soluționarea problemelor de nivel național.

Nu există puteri ierarhic superioare care ar avea competențe imperative asupra puterii locale, adică nu există o verticalitate a puterii.

Este o formă socială de realizare a puterii poporului. După natura sa politico-juridică puterea locală nu este una statală, esența ei este dată de inițiativa socială și capacitatea organizatorică a locuitorilor, autoidentificarea necesităților lor colective și autorealizarea lor în activitățile practice, controlul nemijlocit al cetățenilor asupra activității organelor puterii publice locale.

Dovadă a ponderii pe care o are dimensiunea socială în sistemul puterii publice locale este și folosirea instituțiilor democrației directe în actul autoadministrării.

Este o formă legală de autoreglare a vieții locale. Procesul de realizare de către populația locală a puterii are o acoperire normativă, reprezentată de instituția puterii locale, care include o grupă distinctă de norme legale care se referă la formele organizatorice și juridice de realizare de către populația colectivității locale a puterii sale, sunt stabiliți clar subiecții și limitele manifestării relațiilor de putere. Fundamentul juridic al funcționării puterii locale îl constituie principiile și normele conținute în acordurile internaționale la care Republica Moldova este parte, Constituția, legislația Republicii Moldova, statutele „unităților administrativ-teritoriale” și actele autorităților publice locale.

Este autonomă în limitele competențelor stabilite de puterea statală. Legiuitorul a reglementat sferile de competență ale autorităților puterii publice locale și a stabilit mecanismul de conlucrare cu autoritățile puterii statale. Acest mecanism nu presupune nici subordonarea autorităților puterii locale față de cele statale și nici posibilitatea ultimelor de a face presiuni sau de a influența pe cale administrativă autoritățile puterii publice locale. Aceste particularități indică direct asupra faptului că autoritățile locale reprezintă o componentă autonomă a sistemului autorităților de realizare a puterii publice care este strâns legată de autoritățile statale prin competențele atribuite, dar în același timp separată organizațional de

acestea.

Este limitată spațial de hotarele unui teritoriu strict delimitat. Limitele teritoriale ale activității puterii locale, restrângerea sferei de acțiune la teritoriul colectivității locale, în activitatea practică se realizează prin stabilirea dimensiunilor teritoriale ale colectivității respective. Această caracteristică denotă caracterul obiectivat teritorial al activității puterii locale. Puterea locală nu poate exista și acționa în afara limitelor teritoriale ale colectivității locale deoarece, astfel își pierde esența sa de a gestiona treburile publice anume pentru colectivitatea dată, în interesele căreia acționează. Interesele locale și determinate de acestea, problemele de importanță locală, care sunt structurate pe domenii de competență ale autonomiei locale, au un caracter teritorial-local, adică limitele teritoriale de exercitare a puterii locale sunt încadrate în hotarele administrative ale colectivității locale.

Are caracter democratic. Puterii locale, prin însăși esența sa, îi sunt caracteristice forme democratice de organizare și manifestare, disponibile direct populației colectivității teritoriale locale. Colectivitatea locală își poate realiza puterea sa sub două modalități: direct și indirect (prin reprezentare). Realizarea în mod direct a puterii se manifestă prin participarea populației la alegerile și referendumurile locale. Forma indirectă de realizare a puterii se materializează prin reprezentanții colectivității aleși în autoritățile reprezentative care vor acționa în numele și în interesele acestei colectivități.

Are caracter public și este nivelul primar în sistemul relațiilor puterii publice a statului. Puterea locală este constituită cu respectarea principiului constituțional al separării și colaborării puterilor.

Are caracter legitim. Componenta, structura și modalitatea de constituire a organelor sale, reprezintă rezultatul voinței populației locale, exprimate în baza experienței și analizei lor raționale. Puterea locală poate fi considerată legitimă dacă corespunde așteptărilor și percepțiilor comunității locale.

Are caracter instituționalizat. Posedă aparat propriu specializat de realizare a atribuțiilor de putere publică. Autoritățile puterii locale, în orice formă, pot fi create doar în baza voinței cetățenilor, deoarece crearea lor pe calea centralizată fără a lua în considerare voința și doleanțele locuitorilor, de către lege nu este prevăzută.

Caracteristicile organizării instituționale ale puterii locale cuprind următoarele elemente: a) numărul nivelurilor ierarhice; b) componența; c) competențele atribuite; d) modalitatea de formare a organelor puterii; e) modalitatea de interacțiune cu celelalte nivele ale puterii publice.

Printre factorii care ar trebui avuți în vedere la alegerea unui anumit model instituțional al puterii locale pot fi menționați: volumul competențelor atribuite respectivelor organe, dimensiunea colectivității teritoriale locale și infrastructura social-economică existentă, capacitățile fiscale și potențialul de lărgire a bazei impozabile, nivelul de competență și gradul de profesionalism al funcționarilor publici locali, diversitatea și amploarea formelor de activitate economică existente, nivelul și formele de cooperare a organelor puterii locale cu cele statale.

Are caracter uniformizat. Aceasta se manifestă prin abordarea tipizată și uniformizată a activității autorităților publice locale în realizarea prerogativelor de putere publică. Deși fiecare colectivitate locală dispune de propria putere publică, ea este supusă procesului de uniformizare și reglementare din partea statului. Statul nu numai uniformizează, dar și limitează competențele altor colectivități locale, atribuindu-și rezolvarea problemelor importante ce țin de interesul național. În multe cazuri statul își atribuie și soluționarea unor probleme ce țin de competența altor colectivități locale, dacă ele pot influența bunăstarea societății în ansamblu.

Are caracter general. Dispozițiile puterii locale se referă la toate persoanele (atât fizice cât și juridice) aflate în limitele teritoriale ale colectivității locale.

Are o orientare socială. Puterea locală, fiind o formă autonomă a puterii publice, după natura, esența și funcțiile realizate este cea mai orientată social formă de realizare a puterii publice. Sub aspect funcțional, puterea locală este cel mai dinamic și proxim instrument de prestare a serviciilor sociale.

În acelaș timp, puterea locală este un catalizator puternic al formării societății civile, deoarece participarea conștientă a populației în procesul de creare a condițiilor de trai decente în limitele unei anumite entități teritoriale contribuie la formarea simțului responsabilității pentru soluționarea problemelor locale, sporind astfel activismul lor civic.

Are responsabilitate socială. Caracterul responsabil al activității puterii locale presupune că își asumă toată responsabilitatea consecințelor pentru deciziile luate și acțiunile săvârșite de către autoritățile puterii locale. Mai menționez că autoritățile puterii locale și funcționarii publici care activează în aceste organe sunt responsabili, în funcție de circumstanțe, față de comunitatea locală, stat, persoane fizice și juridice. Astfel, responsabilitatea socială este recunoscută drept criteriu obligatoriu al puterii publice locale.

Formele responsabilității organelor și funcționarilor sunt determinate de lege.

*Are prerogativa de a dispune de proprietate publică.*¹ Proprietatea publică de care dispune constituie fundamentul material necesar pentru realizarea de către puterea locală a competenței atribuite.

Are continuitate în timp. Acțiunea în timp a puterii locale este nelimitată.

Are prerogativa colectării mijloacelor financiare. Mijloacele financiare sunt colectate prin taxe și impozite locale. Își poate forma propriul buget, folosind resursele financiare disponibile pentru soluționarea problemelor vitale ale colectivității teritoriale locale.

Are prerogativa de a folosi legal constrângerea. Aceasta prerogativă este utilizată în scopul asigurării realizării deciziilor adoptate.

D. Funcțiile puterii locale. Formele organizaționale ale puterii publice sunt legate de manifestările de voință ale poporului atât în mod direct, cât și indirect. Prin intermediul manifestării voinței în mod indirect, în funcție de teritoriul în care se manifestă, puterea capătă calitatea de statală sau locală. Integritatea puterii publice ca fenomen social este asigurată de faptul că sursa prerogativelor de putere pe care le posedă este poporul, moment reflectat și în următoarele prevederi constituționale:

- Voința poporului constituie baza puterii de stat și se exprimă prin „alegeri libere, care au loc în mod periodic prin sufragiu universal, egal, direct, secret și liber exprimat” (Constituția Republicii Moldova, art. 38, alin. 1);

- Formarea autorităților publice locale se bazează pe principiul eligibilității, adică a exprimării voinței populației colectivității teritoriale locale (Constituția Republicii Moldova, art. 109, alin. 1; art. 112, alin. 1).

Orice sistem, inclusiv cel al puterii locale, funcționează prin intermediul autorităților sale.² Autonomia instituțională a puterii publice locale rezultă, în primul rând, din faptul că, colectivitățile locale prezintă o autoritate politică anterioară celei statale. Instituțiile, în sens larg, sunt unitatea imediat superioară individului,³ și reprezintă un sistem de norme ce reglementează o arie socială – familia, sistemul de rudenie, sistemul de conducere politică. În sens restrâns instituțiile sunt sisteme publice – guvern, ministere, consiliu raional, consiliu local, primărie. Cele mai multe abordări sunt circumscrise ideii că instituțiile influențează strategiile actorilor, adică modul în care aceștia încearcă să-și atingă scopurile. Acest lucru este evident datorită faptului că instituțiile determină: a) cine sunt actorii legitimi, b) numărul de actori, c) ordonarea acțiunii, și într-o mare măsură, d) ce informații vor avea actorii despre intențiile fiecăruia dintre ei.⁴

Puterea locală se realizează de un sistem de autorități publice care constituie un complex de elemente interdependente. În acest context menționez că pentru funcționarea sistemului este importantă funcționarea fiecărei autorități publice. De fapt, pentru funcționarea eficientă a sistemului e important nu atât autoritatea publică propriu-zisă, cât funcțiile îndeplinite de ea. Funcțiile unei autorități publice trebuie examinate doar în context cu funcțiile sistemului autorităților publice locale în general. Funcțiile atribuite unei instituții din cadrul administrației publice locale sunt încadrate în totalitatea funcțiilor realizate în sistemul puterii publice locale. Mai este important de subliniat faptul că realizarea de către organul puterii locale a unei anumite funcții reprezintă nu o activitate arbitrară, ci una care are un caracter foarte clar stabilit. Funcție a autorității puterii locale poate fi considerată o sumă de acțiuni obligatorii, stabilite de un act normativ, în scopul realizării cărora își desfășoară activitatea.

Funcțiile exercitate de puterea locală sunt determinate de tradițiile istorice, legislație, politicile implementate la nivel național și local, practicile curente, de realizările științei, de voința forțelor politice guvernante etc. Pentru funcționarea eficientă a puterii locale este foarte important de a clarifica sensul funcțiilor puterii locale și a stabili conținuturile acestor funcții.

Preocuparea principală a puterii locale constă în soluționarea problemelor vitale ale comunității cu forțele și resursele proprii. Putem afirma cu certitudine că anume problemele de importanță locală ca substrat al constituirii colectivității locale constituie obiectul principal de activitate al puterii locale, care condiționează predestinarea sa funcțională și care determină sistemul funcțiilor realizate de această formă

¹ Articolul 127, pct. 3 din Constituție prevede că „proprietatea publică aparține statului și unităților administrativ-teritoriale”.

² Termenul „autoritate” provine de la latinescul *auctoritas*, care derivă de la *augere*, ce înseamnă „a crește”, „a spori”, „a consolida”. În dreptul roman, se făcea distincție între putere și autoritate, în sensul că puterea aparținea poporului, iar autoritatea era exercitată de Senat. (A se vedea: Dincă, Dr. V. Sistemul administrativ românesc: inspirație franceză și adaptare autohtonă. București: Editura Economică, 2012, p. 27.)

³ Brăilean T. Dezvoltare locală. Instituții și politici. Iasi: Universitatea “Al. I. Cuza”, Centrul de studii europene, 2004, p. 61.

⁴ Manual de știință politică / ed.: R.E.Goodin, H.-D. Klingeman. Iași: Polirom, 2005, p. 138.

de realizare a puterii publice. În acest fel, potrivit opiniei cercetătorului ucrainean A.V. Batanov se poate afirma că funcțiile puterii locale:

- a) sunt direcțiile ei principale și formele de realizare, mai întâi de toate, din perspectiva dreptului cetățeanului la administrarea treburilor publice;
- b) cuprind componentele principale ale dimensiunii sociale a puterii publice privind realizarea sarcinilor care intră în sfera problemelor de importanță locală;
- c) reflectă natura non-statală a puterii publice (cu toate că, într-o oarecare măsură, autoritățile puterii locale participă și la realizarea funcțiilor puterii statale);
- d) oferă răspuns la întrebarea: cu ce poate și cu ce trebuie să se ocupe puterea locală;
- e) caracterizează conținutul material al activității autorităților puterii locale.¹

Astfel, funcțiile puterii locale sunt direcțiile principale și formele de realizare a ei, prin care se reflectă voința și interesele locuitorilor și predestinarea socială a acestei forme a puterii publice, se asigură interacțiunea subiecților sistemului autonomiei locale între ei cât și cu puterea statală în procesul de soluționare a problemelor de importanță locală.

Deoarece spectrul funcțiilor puterii locale este unul destul de larg, sistematizarea și clasificarea lor este una din sarcinile greu de realizat. Punctul de plecare în rezolvarea acestei probleme ar trebui să fie selectarea criteriilor în baza cărora se va realiza clasificarea. Luând în considerare faptul că funcțiile puterii locale, prin definiție, determină formele ei de activitate, drept criterii de clasificare trebuie luate elementele esențiale ale activității autorităților locale. Orice activitate reprezintă o noțiune complexă și structurată care se manifestă printr-un șir de elemente, printre care, scopul, subiectul, obiectul, mijloacele, formele, metodele de activitate și alte criterii. De aici rezultă că este rezonabil de a clasifica funcțiile puterii locale potrivit caracteristicilor acestei forme a puterii publice și a activității subiecților realizării ei: subiecții, obiect, mijloacele, condiții de realizare, proveniență ș.a. În acest sens, funcțiile puterii locale, este recomandabil să fie clasificate în funcție de:

a) scopurile și sarcinile autonomiei locale, a sferei de competență, adică cu anumite domenii ale vieții locale: politic, economic, social, cultural, ecologic. Corespunzător acestor domenii sunt și funcțiile puterii locale: politice, economice, sociale, culturale și ecologice. În funcție de sfera de realizare a acestor funcții ele ar putea fi divizate în funcții interne și externe (proprie și atribuite);

b) nivelurile teritoriale de realizare a puterii locale. În corespundere cu acest criteriu se poate evidenția sistemul funcțiilor teritoriale ale puterii locale: funcțiile puterii locale la nivel de colectivități locale de nivelul I (comune, orașe) și funcțiile puterii locale la nivel de colectivități locale de nivelul II (raion);

c) subiecții sistemului autonomiei locale. Potrivit acestui criteriu putem evidenția funcțiile subiecților primari ai puterii locale – ale colectivităților locale, funcțiile organelor reprezentative ale colectivităților locale, funcțiile organelor executive ale puterii locale;

d) mijloacele, metodele și modul de realizare a puterii locale. În corespundere cu acest criteriu este recomandabil de a evidenția sistemul funcțiilor tehnologice ale puterii locale. Aceste funcții includ: de informare, de planificare, de elaborare a actelor normative, bugetar-financiară, material-tehnică, control social, ș.a.²

Urmare a analizei prevederilor legislației în vigoare și a activității practice a autorităților publice locale pot fi enumerate următoarele funcții esențiale realizate de puterea publică locală:

a) *Funcția decizională* (de elaborare a actelor normative). Dacă e să analizăm situația privind elaborarea actelor normative vedem că această prerogativă o au consiliile locale și raionale, primării și președinții de raion.

b) *Funcția executivă* (de aplicare a normelor de drept și a deciziilor adoptate) care include două componente: executivă – executarea, îndeplinirea cerințelor normelor juridice și cea de dispoziție – gestionarea resurselor materiale și financiare. Examinând funcțiile autorităților locale ajungem la concluzia că ambele tipuri de organe ale puterii locale, reprezentative și executive, realizează funcții executive și de dispoziție.

c) *Funcția reprezentativă*, care se rezumă la reprezentarea intereselor populației locale. Funcția aceasta e realizată, în primul rând de consilierii locali, care sunt aleși de locuitori și reprezintă interesele lor. Și primarul are funcții de reprezentare, deoarece e ales de toți locuitorii. Dacă e să comparăm ponderea

¹ Батанов А. В. Муниципальная власть: понятийная и функциональная характеристика // Политика и общество, 2007, № 4, с. 24.

² Ibidem.

reprezentativității primarului ca autoritate executivă, ales de către populația locală, ea este echivalentă cu voința colectivă exprimată de consilieri.

d) *Funcția de control*, care presupune monitorizarea situației existente privind realizarea programelor, strategiilor și a deciziilor adoptate. În urma studierii actelor normative și a analizei activității practice a autorităților publice locale se poate constata că funcția de control în sistemul puterii publice locale este realizată de:

- consiliul local, care are prerogative, în limitele competențelor atribuite, de a controla participanții la relațiile sociale locale;

- primarul, care poate controla nemijlocit, în limitele atribuțiilor sale activitatea actorilor vieții locale sau delega anumite atribuții de control organelor aflate în subordinea sa.

e) *Funcția de asigurare a participării populației în procesul de soluționare a problemelor locale*. Principala funcție politică a puterii locale constă în mobilizarea locuitorilor și organizarea participării lor la viața publică locală.

E. Legalizarea, legitimitatea și statutul puterii locale. Examinând puterea locală ca formă deosebită a puterii publice, aș vrea să menționez că ea are o dublă fundamentare: juridică și social-psihologică. În acest context voi analiza problemele privind legalizarea și legitimitatea puterii locale. Legalizarea înseamnă recunoașterea corectitudinii, din punct de vedere juridic, a creării, organizării și activității, iar legitimitatea face puterea locală acceptabilă, necesară în accepțiunea celor care sunt subordonați comandamentelor sale.

Legalizarea puterii locale poate fi realizată pe diferite căi, principala dintre care este adoptarea, pe cale democratică, a Constituției statului. Legalizarea se corelează cu recunoașterea, admiterea, susținerea uneia sau alteia instituții sau organ de către un act normativ și, mai întâi de toate, de către legea fundamentală a statului. De aceea, în tendința determinării legalității sau a ilegalității constituirii sistemului de realizare a puterii publice trebuie să determinăm măsura în care actele normative, prin care se face legalizarea corespund principiilor de drept unanim acceptate.

Din această perspectivă, reiterez faptul că, Constituția Republicii Moldova prevede realizarea puterii de către popor nu numai în mod direct, prin autoritățile puterii statale, dar și prin intermediul autorităților puterii locale. În afară de aceasta, Constituția recunoaște proprietatea publică (art. 9, alin. 1) și autonomia locală (art. 109-113). O astfel de abordare a autonomiei locale în textul constituțional înseamnă, în fapt, legalizarea (recunoașterea juridică) a puterii locale. În afară de Constituție, o serie de alte acte normative reglementează procesul realizării puterii locale.¹ Faptele enumerate supra sunt o dovadă a faptului că puterea locală este recunoscută la nivel juridic și este, alături de puterea statală o putere legală pe teritoriul Republica Moldova.

Mai complexă este problema fundamentării legitimității puterii locale. D. Beetham menționa că „puterea poate să se considere legitimă și să fie sigură de susținerea cetățenilor dacă ea corespunde următoarelor trei condiții care alcătuiesc fundamentul normativ al legitimității: a) puterea corespunde regulilor acceptate sau instaurate în societate; b) aceste reguli sunt justificate prin trimiterea la credința împărtășită de cei ce guvernează și cei guvernați; c) există dovezi, sub formă de acțiuni a guvernaților privind existența relațiilor de putere”.²

În condițiile Republicii Moldova puterea locală poate fi considerată legitimă dacă structura organelor sale, modalitatea de constituire a lor, activitatea funcționarilor publici locali corespund așteptărilor, percepțiilor care s-au format la populația locală în baza experienței și analizei lor raționale.

Foarte aproape, ca sens, este și noțiunea de „încredere” – populația locală va avea încredere în acea putere la care modalitatea de organizare și acțiune corespunde principiilor sale morale.

Noțiunea „statut al puterii locale” se numără printre subiectele ambigue și mai puțin cercetate. Noțiunea de „statut”, de obicei e tratată ca o totalitate de drepturi și obligațiuni a unei persoane (fizice sau juridice) sau a unei instituții politice care stabilește juridic poziția lor în societate. Dar, e imposibil de a o defini doar prin prisma normelor juridice, deoarece statutul reprezintă nu doar o situație, ci și o stare. Statutul puterii locale este determinat de condițiile social-economice, politice, culturale de viață ale societății. În acest fel, statutul se prezintă ca o categorie variabilă, influențată de mai mulți factori interni și

¹ Printre cele mai importante menționez următoarele: Legea privind administrația publică locală nr. 436-XVI din 28.12.2006; Legea privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova nr. 764-XV din 27.12.2001; Legea privind descentralizarea administrativă nr. 435-XVI din 28.12.2006; Legea privind statutul alesului local nr. 768-XIV din 02.02.2000; Legea privind Statutul-cadru al satului (comunei), orașului (municipiului), nr. 436-XV din 06.11.2003; Legea privind dezvoltarea regională în Republica Moldova nr. 438-XVI din 28.12.2006.

² Beetham D. The legitimation of power. London: Macmillan, 1991, p. 4, 10-12, 120.

externi. Pentru determinarea statutului puterii locale trebuie elucidate gradul de autonomie al acestei instituții și de integrare în sistemul politic al societății.

Referitor la instituția puterii locale pot fi evidențiate trei tipuri de statut: social, politic și juridic.

Statutul social se constituie în baza relațiilor dintre societatea civilă și puterea locală și este determinat de rolul și locul ei în viața socială. Un criteriu important privind aprecierea statutului social al puterii locale este existența unui temeinic fundament social. Puterea locală acumulează și articulează interesele populației, îndeplinește rolul de mediator între colectivitatea teritorială locală și autoritățile puterii statale.

Statutul juridic îl determină totalitatea relațiilor juridice legate de constituirea, organizarea și activitatea puterii locale.

Statutul politic al puterii locale se constituie din relațiile dintre puterea statală, puterea locală și societatea civilă, având, evident, propriile interese și sfere de influență. Aspectul politic al noțiunii „statut” este înțeles ca o poziție, stare cu predestinare obiectiv stabilită, cu anumite funcții, drepturi și obligațiuni și reprezintă un anumit sistem cu trăsături distincte, legături și nivele de organizare. Statutul politic al puterii locale este determinat de factorii politici și ideologici: organizarea statală, sistemul politic, regimul politic și cultura politică, de locul și rolul puterii locale în viața colectivității teritoriale locale, în sistemul politic al statului, formarea și realizarea voinței politice.

Practica realizării reformelor democratice a demonstrat că lipsa atenției corespunzătoare din partea statului față de puterea locală, mai ales la însemnătatea ei din punct de vedere politic, provoacă un șir de consecințe negative. Și lipsa unei poziții clare a legiuitorului privind determinarea rolului politic al autonomiei locale și locului ei în sistemul separării puterilor dezorganizează puterea, elimină un plast important al relațiilor publico-juridice din piramida puterii. Doar în condițiile înțelegerii și recunoașterii puterii locale ca atare sunt posibile descentralizarea reală, separarea adevărată a puterilor în stat și respectiv, respectarea reală a drepturilor și libertăților omului.

Statutul politic se manifestă în cadrul realizării funcțiilor politice, dar puterea locală este în stare să realizeze unele sau altele funcții în măsura în care îi reușește să obțină un anumit statut în sistemul politic. În acest sens, criteriile generale privind stabilirea statutului politic al autonomiei locale pot fi: a) autonomia puterii locale; b) gradul de detaliere de către stat a competențelor puterii locale; c) nivelul de libertate al puterii locale privind acordarea serviciilor publice populației; d) gradul autonomie în domeniul fiscal de care dispune puterea locală; e) recunoașterea și încrederea populației față de puterea locală și posibilitatea reală de a influența sistemul politic al societății; f) mecanismul și formele de control a activității puterii locale din partea statului.¹

Discuții

În societate, la diferite niveluri, există colectivități teritoriale publice – părți componente ale întregului, adică a poporului. Fiecare din aceste colectivități teritoriale realizează, în corespundere cu principiile autonomiei locale, propria putere publică care este exercitată nemijlocit de către populație sau de către autoritățile sale reprezentative. Ea apare din necesitatea de a face față unor provocări cu care se confruntă colectivitatea, doar că natura acestei puteri publice, formele ei de realizare, formele de constrângere, limitele teritoriale, numărul persoanelor (fizice și juridice) asupra cărora se răsfrânge sunt diferite.

Funcțiile puterii publice se realizează la acele niveluri, unde pentru realizarea lor eficientă există posibilități și condiții adecvate. Puterea publică suverană este puterea întregului popor cuprins în cadrul societății organizate în stat și poporul Republicii Moldova determină acea parte a puterii publice de care dispune una sau altă parte a sa (a poporului), care se regăsește în cadrul colectivității teritoriale publice, iar formele de realizare a acestei puteri se reglează de către autoritățile abilitate ale statului.

Diversitatea și ierarhia colectivităților teritoriale publice au drept consecință faptul că, în unul și același teritoriu, pot coexista mai multe autorități ale diverselor puteri publice. Compatibilitatea activității diferitelor puteri publice se rezolvă prin delimitarea clară a competențelor și responsabilităților respectivelor autorități ale puterii publice.

Obiectivele puterii publice locale privind ordonarea relațiilor publice determină dimensiunea funcțională a autorităților publice reprezentative și, drept urmare, caracterul și conținutul manifestărilor lor de voință.

Existența colectivităților teritoriale publice cu partea „proprie” de putere publică nu înseamnă că în

¹ Cornea S. Reorganizarea teritorială a puterii locale – imperativ al modernizării Republicii Moldova. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2019, p. 37-40.

colectivitățile teritoriale publice nu funcționează puterea de stat. Suveranitatea, legile statului se răspândesc pe întregul său teritoriu, există controlul statului (în limitele legii) privind legalitatea activității autorităților publice locale.¹

Deși fiecare colectivitate teritorială publică dispune de propria putere publică, ea este supusă procesului de uniformizare și reglementare din partea statului. Statul nu doar uniformizează, dar și limitează competențele altor colectivități teritoriale publice, atribuindu-și rezolvarea celor mai probleme ce țin de interesul național.

Puterea publică este organizată și acționează ca un sistem complex, alcătuit din elemente componente. Aceste elemente nu numai că sunt subordonate legităților funcționării sistemului, dar între ele există și o ierarhie proprie. Elementul central, directoriu al sistemului puterii publice este puterea statală, ca putere a întregului, iar celelalte elemente ale sistemului puterii publice reprezintă una sau altă parte a poporului. Astfel, puterea publică este o categorie integrativă, care reunește, în baza unicității caracteristicilor principale nivele diferite de putere în societate. Aceste niveluri de putere în Republica Moldova sunt: statală și locală.

Concluzii

Lipsa unei concepții științifice fundamentate temeinic privind puterea locală și ambiguitatea interpretărilor ei de către actorii și decidenții politici are drept consecință existența în Republica Moldova a unui sistem inconsistent și ineficient al puterii locale. În orice colectivitate umană organizată există, în mod neapărat, relații de putere, puterea fiind o condiție obligatorie a existenței și funcționării sale. Puterea în colectivitățile teritoriale locale are un caracter social distinct față de puterea socială globală fiind o emanație a populației colectivității teritoriale locale respective. Această putere nu este puterea statului. Puterea locală este o putere nestatală a colectivității teritoriale locale. Aceasta este puterea proprie a locuitorilor colectivității teritoriale locale realizate în limitele Constituției și cadrului normativ al statului. Această putere nu poate fi tratată ca o „părticică” a puterii de stat și respectiv nu poate fi definită puterea colectivității teritoriale locale drept putere statală, iar autoritățile sale reprezentative drept organe al puterii statale.

Puterea locală, cu toate că este o emanație a colectivităților locale, este o formă a puterii publice, realizate în limitele colectivității locale, dar în cadrul prevederilor impuse de actele normative și în albia politicilor implementate la nivel național. În același timp, această putere este autonomă în limitele competenței atribuite, autoritățile reprezentative ale puterii locale sunt autonome organizațional și nu sunt subordonate puterii statale, limitele teritoriale ale colectivității locale nu pot fi modificate fără acordul populației.

Chiar dacă Constituția Republica Moldova nu folosește noțiunea „putere publică” și cu atât mai mult, pe cea de „niveluri de realizare a puterii publice”, dacă urmărim logica abordării în textul constituțional a problemei activității autorităților publice, putem concluziona că există două niveluri de exercitare a puterii publice: statală și locală. Absența în textul constituțional a unei stipulări exprese privind delimitarea puterii în statală și locală nu înseamnă inexistența ultimei.

Puterii locale, ca și oricărei alte forme de putere, îi este caracteristică existența a două componente indispensabile: subiect și obiect. Subiect, în acest caz, este populația locală stabilită în limitele unui anumit teritoriu, care își realizează dreptul său constituțional la administrare și care își manifestă puterea în cadrul alegerilor și referendumurilor locale și prin autoritățile puterii locale constituite. Calitatea de obiect o au toate persoanele care locuiesc în limitele teritoriale ale colectivității teritoriale locale respective, precum și persoanele juridice care își desfășoară activitatea în teritoriul dat. Pentru ei, deciziile luate de către autoritățile puterii locale sunt obligatorii.

Puterea locală, ca formă deosebită a puterii publice, are o dublă fundamentare: juridică, exprimată prin legalizare și social-psihologică, dată de legitimitatea ei. Legalizarea înseamnă recunoașterea corectitudinii, din punct de vedere juridic, a creării, organizării și activității, iar legitimitatea face puterea locală acceptabilă, necesară în accepțiunea acelor care sunt subordonați comandamentelor sale.

Puterea locală, ca formă autonomă a puterii publice, care apare și funcționează în sistemul relațiilor sociale la nivel local, are un șir de caracteristici, care determină natura sa politico-administrativă deosebită. Acestea sunt următoarele:

- a) este un sistem autonom de organizare a vieții populației locale;

¹ Чиркин В.Е. О территориальном публичном коллективе и власти народа // Представительная власть - XXI век: законодательство, комментарии, проблемы. №. 5, 2006, с. 5.

- b) este o formă socială de realizare a puterii poporului;
- c) este o formă legală de autoreglare a vieții locale;
- d) este autonomă în limitele competențelor stabilite de puterea statală;
- e) este limitată spațial de hotarele unui teritoriu delimitat;
- f) are caracter democratic;
- g) are caracter public și este nivelul primar în sistemul relațiilor puterii publice a statului;
- h) are caracter legitim;
- i) are caracter instituționalizat;
- j) are caracter uniformizat;
- k) are caracter general;
- l) este orientată social;
- m) are responsabilitate socială;
- n) dispune de proprietate publică;
- o) are continuitate în timp, acțiunea în timp a puterii locale fiind nelimitată;
- p) are prerogativa colectării mijloacelor financiare;
- r) are prerogativa de a folosi legal constrângerea în scopul realizării deciziilor adoptate.

Funcțiile exercitate de puterea locală sunt determinate de tradițiile istorice, legislație, politicile implementate la nivel național și local, practicile curente, de realizările științei, de voința forțelor politice guvernante etc.

Urmare a analizei prevederilor legislației în vigoare și a activității practice a autorităților publice locale pot fi enumerate următoarele funcții esențiale realizate de puterea publică locală:

- a) funcția decizională,
- b) funcția executivă,
- c) funcția de reprezentare,
- d) funcția de control,
- e) funcția de asigurare a participării populației în procesul decizional local.

Bibliografie:

1. Alderfer H. F. Local Government in Developing Countries. N-Y. 1964.
2. Beetham D. The legitimation of power. London: Macmillan, 1991.
3. Brăilean T. Dezvoltare locală. Instituții și politici. Iasi: Universitatea "Al. I. Cuza", Centrul de studii europene, 2004.
4. Ciolan L. Dincolo de discipline. Ghid pentru învățarea integrată/crosscurriculară. București: Humanitas Educațional, 2003.
5. Cornea S. Organizarea teritorială a puterii locale din Republica Moldova: concept, mecanisme, soluții. București - Brăila: Editura Academiei Române - Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, 2017.
6. Cornea S. Reorganizarea teritorială a puterii locale – imperativ al modernizării Republicii Moldova. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2019.
7. Creangă I. Administrația publică locală în contextul actualelor prevederi constituționale și perspectiva unor noi reglementări constituționale. În: Reintegrarea Moldovei. Soluții și modele. Chișinău: TISH, 2005.
8. Dincă Dr. V. Sistemul administrativ românesc: inspirație franceză și adaptare autohtonă. București: Editura Economică, 2012.
9. Hotărârea Curții Constituționale pentru controlul constituționalității Decretului Președintelui Republicii Moldova nr. 146 din 10 mai 1995 „Cu privire la numirea Primăriei municipiului Chișinău” nr. 36 din 10.12.98. În: Monitorul Oficial, nr. 111-113/45 din 17.12.1998.
10. Hotărârea Curții Constituționale nr. 13 din 14.03.2002 cu privire la controlul constituționalității unor prevederi din Legea nr. 781-XV din 28 decembrie 2001 „Pentru modificarea și completarea Legii nr. 186-XIV din 6 noiembrie 1998 „Privind administrația publică locală”. În: Monitorul Oficial, nr. 46-48 din 04.04.2002.
11. Hotărârea Curții Constituționale nr.13 din 14.03.2002 cu privire la controlul constituționalității unor prevederi din Legea nr. 781-XV din 28 decembrie 2001 „Pentru modificarea și completarea Legii nr. 186-XIV din 6 noiembrie 1998 „Privind administrația publică locală”. Publicată în Monitorul Oficial, nr. 46-48 din 04.04.2002.
12. Legea privind administrația publică locală nr. 436-XVI din 28.12.2006. Publicată în: Monitorul Oficial, nr. 32-35/116 din 09.03.2007.

13. Manual de știință politică / ed.: R.E.Goodin, H.-D. Klingeman. Iași: Polirom, 2005.
14. Negulescu P. Tratat de drept administrativ român. București: Tip. Gutenberg, 1903-1904.
15. Popa V. Drept public. Chișinău: AAP, 1998.
16. Popa V. et. al. De la centralism spre descentralizare. Chișinău: Cartier, 1998.
17. Батанов А. В. Муниципальная власть: понятийная и функциональная характеристика // Политика и общество, 2007, № 4.
18. Гималетдинова Ю.А. Политический статус местного самоуправления в Российской Федерации // Вестник Башкирского университета, 2009, № 4 (том 14).
19. Корсунов Д.А. Функционирование муниципальной власти в условиях реформы местного самоуправления // Проблемный анализ и государственно-управленческое проектирование, 2009, № 2.
20. Чиркин В.Е. О территориальном публичном коллективе и власти народа // Представительная власть - XXI век: законодательство, комментарии, проблемы. Nr. 5, 2006.
21. Чиркин В.Е. Публичная власть в современном обществе // Журнал российского права, 2009, № 7.
22. Чиркин В.Е. Публично-правовое образование. Москва: Норма: ИНФРА-М, 2011.
23. Чиркин В.Е. Современная концепция публичной власти (Тезисы). <http://igpran.ru/public/Chirkin-theses.pdf> (accesat la 13.08.2021).

CONFRUNTAREA SINO-AMERICANĂ ÎN CONTEXTUL CRIZEI COVID-19

SINO-AMERICAN CONFRONTATION IN THE CONTEXT OF THE COVID-19 CRISIS

Svetlana CEBOTARI

Republica Moldova, Chisinau, Universitatea de Stat din Moldova Facultatea Relații Internaționale,
Științe Politice și Administrative, Departamentul Relații Internaționale
doctor habilitat în științe politice, conferențiar universitar
E-mail: svetlana.cebotari@mail.ru

Rezumat: *Evenimentele din secolul 21, inclusiv și emergența crizei COVID-19 a afectat în mod semnificativ relațiile internaționale, în special cele sino-americane. În ultimii ani, s-au acumulat mai multe dezacorduri între SUA și China. Actuala agravare a relațiilor dintre Washington și Beijing a devenit una dintre cele mai grave din istoria recentă. Unii experți au etichetat deja relația în continuă deteriorare dintre SUA și China drept un nou Război Rece.*

Prezentul articol are drept obiectiv reliefa principalilor aspecte ale confruntării sino-americane.

Cuvinte –cheie: *relații internaționale, confruntare, criză, SUA, China*

Abstract: *The events of the 21st century, including the emergence of the COVID-19 crisis, have significantly affected international relations, especially Sino-US ones. In recent years, there have been several disagreements between the US and China. The current worsening of relations between Washington and Beijing has become one of the worst in recent history. Some experts have already labeled the deteriorating US-China relationship a new Cold War.*

The purpose of this article is to highlight the main aspects of the Sino-American confrontation.

Keywords: *international relations, confrontation, crisis, USA, China*

Evenimentele din primele două decenii ale secolului 21 au un impact direct asupra relațiilor internaționale. Victoria Occidentului în Războiul Rece a dat naștere unei ordini mondiale pentru care nu ar putea exista alternative. De atunci, se credea, istoria lumii va merge în mod constant spre universalizarea democrației și a economiei de piață în stil occidental. Noul secol ar fi pur și simplu o continuare a precedentului, cu un Occident triumfător care își extinde dominația. Ordinea globală suferă o schimbare fundamentală, deoarece centrul său de greutate se deplasează de la Atlanticul de Nord la Pacific și de la Est spre Asia. China este pe cale să devină - economic, tehnologic și politic - o putere mondială și singurul rival al principalei puteri hegemonice-Statele Unite ale Americii (SUA) [4].

În ultimii ani, s-au acumulat mai multe dezacorduri între SUA și China. Actuala agravare a relațiilor dintre Washington și Beijing a devenit una dintre cele mai grave din istoria recentă. Unii experți au etichetat deja relația în continuă deteriorare dintre SUA și China drept un nou Război Rece [12]. În cercurile economice, diplomatice, politice și militare din ambele țări se vorbește deschis despre un nou Război Rece, care afectează toate domeniile vieții, deoarece America și China reprezintă două viziuni opuse asupra lumii: democrația versus comunism. Un „război rece” se desfășoară între Statele Unite și China în care China joacă jocul „marii puteri” mai inteligent decât SUA.

Tensiunile dintre Washington și Beijing au alternat sinusoidal de mai bine de jumătate de secol, dar în ultimul deceniu poziția Chinei pe mapamond a devenit mai ambițioasă. Aceasta și-a intensificat prezența militară în Marea Chinei de Sud (încălcând granițele maritime recunoscute), și-a ancorat tehnologiile și lanțurile de aprovizionare prin acorduri comerciale din întreaga lume, a sporit furtul proprietății intelectuale împotriva Statelor Unite și a altor democrații și a impus o autoritate regim de la Hong Kong, încălcând tratatul care a garantat autonomia fostei colonii britanice până în 2047. Acești pași fac parte dintr-o strategie menită să „înlocuiască Statele Unite ca putere dominantă în regiunea Asia-Pacific” pentru a realiza în cele din urmă „o transformare a ordinii mondiale” [8].

Pentru o mai bună comprehensiune a relațiilor sino-americane, apare necesitatea examinării evenimentelor din ultimul timp dintre SUA și China. Potrivit strategiei de securitate națională prezentate de cel de-al 45-lea președinte american Donald Trump la data de 18 decembrie 2017, „China și Rusia contestă puterea, influența și interesele americane...”.

De asemenea, trebuie remarcat faptul că în Strategia anterioară - adoptată în 2002 de George W. Bush - s-a afirmat că Statele Unite „vor fi suficient de puternice pentru a descuraja potențialii adversari de a-și dezvolta forțele armate în speranța de a depăși sau de a ajunge la același nivel cu Statele Unite [8]. Pe

baza acestui fapt, se poate concluziona, în primul rând, despre continuitatea politicii externe a SUA (în ciuda schimbării administrațiilor și a partidelor la putere) și, în al doilea rând, că scopul conducerii SUA a fost și rămâne a fi cel de a menține dominația globală. În timpul președinției lui B. Obama, justificarea acestui fapt a fost războiul împotriva terorismului [9]. La acel moment ascensiunea rapidă a puterii politice și militare a Chinei a fost percepută ca o amenințare pentru conducerea americană.

Sub conducerea Partidului Comunist a lui Deng Xiaoping, cursul economic desemnat și-a stabilit obiectivul tranziției de la o economie planificată la o economie de piață și de la un model de dezvoltare „autonom”, China a devenit un „atelier al lumii” la sfârșitul secolului XX și începutul secolului XXI. Acest lucru a dus la rate de creștere fără precedent ale economiei chineze, care au început să creeze riscuri pur politice pentru hegemonia globală a Statelor Unite. Venirea la putere a lui Donald Trump în Statele Unite în 2016 cu agenda sa protecționistă a marcat o schimbare radicală a politicii SUA față de China [10].

Pe fundalul unui război comercial cu Statele Unite și al unei recesiuni a economiei globale din cauza pandemiei COVID-19, Beijingul caută urgent căi de ieșire din criză. În următorii ani, China intenționează să reorienteze radical economia țării în scul reducerii dependenței de exporturi și pentru stimularea cererii interne la produsele și serviciile chinezești. Aceasta include așa-numitul concept de „circulație internă” dezvoltat de autoritățile chineze ca răspuns la provocările cu care s-a confruntat recent Beijingul. Războiul comercial cu Statele Unite a lovit puternic economia chineză orientată spre export. În plus, scăderea economiei globale datorată pandemiei coronavirusului de asemenea, este un impediment la extinderea comercială a Chinei pe piața mondială.

China a fost mult timp considerată un furnizor principal de bunuri ieftine. Conform planului conducerii RPC, China ar trebui să treacă de la un furnizor de bunuri ieftine la un producător de tehnologii înalte. Strategia inițială a autorităților numită „Made in China 2025” prevedea ca până în 2025 China să intre în mijlocul clasamentului celor mai mari producători din lume de produse de înaltă tehnologie în anul 2049. Potrivit publicației de stat chineze Global Times, noua strategie poate fi considerată drept răspunsul Beijingului la politica președintelui american Donald Trump, care viza separarea economiilor Chinei și Statelor Unite. China poate fi forțată să întoarcă spatele celor trei „țări neprietenoase” - Statele Unite, Canada și Australia - și să se concentreze pe aprofundarea cooperării cu țările din Europa, Asia și Africa - în special, blocuri comerciale precum ASEAN și UE. În plus, Beijingul va continua să finanțeze în mod activ proiecte de infrastructură ca parte a inițiativei „Noul drum al mătăsii”, un coridor de transport între China și Europa.

În același timp, China nu intenționează să renunțe la obiectivul său de a deveni un lider mondial în domeniul tehnologiilor înalte. În prezent, însă, China depinde în mare măsură de importurile de cipuri mobile din Statele Unite. Datorită sancțiunilor impuse de către Washington, cei mai mari producători de cipuri din lume - de exemplu, compania americană Qualcomm și TSMC din Taiwan - nu mai pot furniza produsele companiei chineze Huawei. În acest context, China nu va avea altă opțiune decât să își stabilească propria producție de microcircuite, scrie profesorul Yao Yang de la Universitatea din Beijing într-un comentariu pentru ziarul China Daily.

O poziție contrară a lui Yang o are analistul companiei Commerzbank, Bernd Weidensteiner, care consideră că planurile autorităților chineze de a transforma China într-o „economie de consum” în următorii ani sunt puțin probabile. „Disparitățile mari de venit și problemele demografice - în special o scădere a populației în vârstă de muncă, vor împiedica creșterea consumului intern - mai ales având în vedere faptul că, din cauza nivelului scăzut al pensiilor, locuitorii țării vor continua să încerce să economisească decent sume pentru viitor - scrie expertul. O opinie similară este împărtășită de economistul american Michael Pettis. Conform opiniei lui Pettis, în cazul în care conceptul de „circulație internă” va fi pus în aplicare, atunci creșterea consumului intern va avea un impact negativ asupra comerțului Chinei cu țările străine. Până în prezent, China a reușit să mențină rate ridicate de creștere economică, în principal datorită faptului că lucrătorii chinezi câștigă relativ puțin și că țara nu are practic niciun sistem de protecție socială, explică Pettis [11].

Actualmente, președintele Biden menține și extinde măsurile împotriva Chinei pe care predecesorul său le-a condus. Președintele SUA a decis să interzică investițiile SUA într-o duzină de companii chineze de apărare și tehnologie cu presupuse legături militare. Noul ordin executiv, va afecta 59 de firme din țara asiatică, inclusiv gigantul Huawei și cele mai mari trei companii de telecomunicații din țară. Aceasta este o prelungire a ordinului semnat anterior de predecesorul său, Donald Trump, care a promovat o întărire a poziției cu China și i-a determinat pe unii experți să avertizeze despre un „nou război rece”. Decretul extinde domeniul de aplicare al unui alt ordin executiv semnat de fostul președinte Trump, care a vetoat investițiile

țării în aproximativ treizeci de companii chineze pentru că ar fi sprijinit eforturile aparatelor de informații, militare și de securitate din Beijing. Scopul veto-ului era de a se asigura că investițiile SUA „nu susțin sectorul de apărare chinez”. Conducerea companiei Huawei a declarat că sancțiunile impuse de Statele Unite în 2019 au avut un impact major asupra afacerii de telefonie mobilă.

Măsura are loc în contextul unor acuzații grave de încălcări ale drepturilor omului chineze împotriva uigurilor din regiunea Xinjiang: Copiii sunt separați de familiile lor și trimiși la orfelinate”, comiterea „genocidului” împotriva uigurilor din Xinjiang, De asemenea, Guvernul Biden a acuzat, Beijingul că acționează mai agresiv pe arena internațională.

Mai multe companii chineze incluse în listă au considerat acuzațiile Washingtonului „nefonde”. De fapt, Xiaomi, unul dintre principalii producători mondiali de telefoane mobile și principalul concurent al Huawei pe piața chineză, a intentat un proces în instanțele federale americane și a câștigat, obligând guvernul SUA să îl elimine de pe lista sa. Cu toate acestea, în lista actuală sunt cele mai mari trei companii de telecomunicații din gigantul asiatic: China Mobile, China Unicom și China Telecom. Huawei a declarat că sancțiunile impuse de Statele Unite în 2019 au avut un impact major asupra afacerii sale de telefonie mobilă.

Purtătorul de cuvânt al Ministerului Afacerilor Externe al țării asiatice Wang Wenbin a exprimat „opoziția puternică” a Chinei față de ordin, care a considerat că dăunează „nu numai drepturilor și intereselor legitime ale companiilor chineze, ci și ale investitorilor globali, inclusiv Americani”. Războiul tehnologic în creștere dintre China și SUA „nu se va schimba odată cu guvernul Biden” și că noul președinte conduce o „strategie mai completă și mai profundă” pentru a concura cu Beijingul [3].

În încercarea de a îndrepta relațiile dintre Statele Unite și China, oficiali din ambele țări s-au întâlnit în orașul Anchorage, Alaska, pentru a discuta aspecte care preocupă ambele părți. Întâlnirea din 18 martie 2021 de la Anchorage între oficialii chinezi și americani nu a fost una reușită. De la întâlnirea pe teritoriul Alaska nu s-a ajuns la un consens. În cadrul primelor discuții la nivel înalt ale Administrației Joe Biden, Statele Unite și China și-au criticat dur politicile reciproce, ceea ce arată modul în care relațiile dintre cei doi rivali globali sunt în curs de desfășurare. Din partea SUA, au participat secretarul de stat, Antony Blinken, și consilierul pentru securitate națională, Jake Sullivan; iar din partea chineză, șeful Partidului Comunist din China pentru Afaceri Externe, Yang Jiechi, și șeful diplomației, Wang Yi. Antony Blinken a rostit în timpul ședinței o frază care a deranjat partea asiatică: „Vom discuta despre preocupările noastre profunde care vizează acțiunile Chinei, inclusiv în Xinjiang, Hong Kong, Taiwan, cât și atacurile cibernetice împotriva Statelor Unite...”. Blinken a continuat spunând că Washingtonul încearcă să respingă practicile chineze, pentru că „a fi puternic nu înseamnă același lucru cu a avea dreptate” și a criticat guvernul de la Beijing pentru că întreprinde acțiuni care „amenință ordinea mondială bazată pe reguli care menține stabilitatea globală”.

De cealaltă parte, Yang Jiechi: „În ceea ce privește atacurile cibernetice, permiteți-mi să spun că, indiferent dacă este capacitatea de a lansa atacuri cibernetice sau tehnologiile care ar putea fi puse în aplicare, Statele Unite sunt campioane în acest sens”. Yang a continuat spunând că „lumea occidentală nu reprezintă opinia publică globală”, adăugând că „când vine vorba de valori universale sau opinie publică internațională din partea Statelor Unite... Statele Unite nu reprezintă lumea, reprezintă doar guvernul Statelor Unite. Cu un ton de mediere, Jake Sullivan a spus că Statele Unite nu caută un conflict cu China, ci își vor apăra principiile și prietenii.

Înainte de întâlnirea din Alaska, Blinken se afla în Japonia și Coreea de Sud, aliați ai Statelor Unite în Asia. Relațiile dintre Statele Unite și China s-au deteriorat în timpul președinției lui Donald Trump și, deși Biden a promis că le va îmbunătăți, administrația sa nu pare să se grăbească să pună capăt conflictelor sale cu Beijingul [1]. Summitul de două zile din Alaska a dezvăluit diferențele profunde dintre Washington și Beijing, de la comerț la drepturile omului.

Delegația SUA a ridicat acuzațiile de încălcare a drepturilor omului de către China în Xinjiang, Tibet și Hong Kong, a denunțat presupusa presiune din partea Beijingului asupra Taiwanului și a considerat țara asiatică responsabilă pentru atacurile cibernetice. „Fiecare dintre aceste acțiuni amenință ordinea bazată pe reguli care menține stabilitatea globală. Anturajul chinez, la rândul său, a pus sub semnul întrebării Statele Unite pentru promovarea a ceea ce consideră propria sa versiune a democrației, într-un moment în care țara respectivă se confruntă cu nemulțumirea sa internă și a acuzat-o că nu își abordează propriile probleme de drepturi umane [5].

Astfel, în contextul pandemiei Covid-19, confruntarea dintre China și Statele Unite devine una și mai evidentă. Din 2013, când Xi Jinping a devenit președinte pe viață, obiectivele Chinei sunt clare, verbalizate

de Jinping: „să devină prima economie mondială în 2028” și „să fie prima putere mondială în 2049. Xi Jinping aspiră la dominația lumii, care implică economie, afaceri, tehnologie, societate, valori, armată, finanțe și demografie. Pe 3 mai 2020, Anthony Blinken într-un interviu la televiziunea CBS (60 de minute) a reiterat poziția SUA: „Relația economică a SUA cu China poate fi rezumată într-un singur cuvânt: concurență. China aspiră la conducerea mondială. Administrația Biden-Harris se va confrunta cu practici abuzive, neloiale și ilegale din partea Chinei. Vom investi acasă și vom proteja muncitorii și întreprinderile americane. Ne vom menține avantajul tehnologic și inovațiile științifice, fără a sprijini practicile rele ale Chinei. Și [spre deosebire de abordarea lui Trump, de a rămâne singuri cu China] vom lucra cu aliații noștri pentru a învinge practicile abuzive și coercitive ale Chinei în comerț, tehnologie și drepturile omului”. Fronturile de luptă sunt multe. În comerț, America are un deficit mare în schimburile sale cu China. Trump a impus sancțiuni pe care Biden nu le-a ridicat, pentru că îi oferă o poziție avantajoasă pentru negociere. În acest context, merită atenție declarațiile Katherine Tai conform cărora „sancțiunile vor rămâne în vigoare până la atingerea unui echilibru echitabil cu China”.

Al doilea război rece este diferit de primul, deoarece China este o putere economică spre deosebire de URSS care nu a atins niciodată 40% din PIB-ul SUA. 17% din datoria publică nord-americană se află în mâinile chinezilor. Este un clișeu: „China este marea fabrică a lumii”. Este primul partener comercial al Uniunii Europene, Australiei, Japoniei și a Coreei de Sud, aliați ai Statelor Unite. În așa-numita Marea Chinei de Sud, unde China pretinde că deține 80% dintr-o mare care este de 2,5 ori mai mare decât Marea Mediterană, China a construit insule artificiale în scopuri militare (amenință Malaezia, Filipine, Vietnam, care își doresc, de asemenea, rolul său în mare) și, mai ales, pentru exploatarea materiilor prime, deoarece în subsolul mării există gaz natural și petrol. Occidentul abandonează combustibilii fosili în favoarea surselor regenerabile de energie pentru a combate schimbările climatice, dar China nu se schimbă, gândindu-se la interesele sale.

Consecințele sunt militare. China în prezent dispune de portavioane și o flotă militară. SUA are două portavioane care navighează permanent în Marea Chinei de Sud. Sunt cei mai mari transportatori din lume (Ronald Reagan și Enterprise, atomici și însoțiți de 70 de nave). China la moment dispune acum are de trei portavioane în regiune și al patrulea (nuclear) este în proces de construcție. Transportatorii chinezi Liaoning și Shandong (inaugurați de Xi îmbrăcați într-un costum Mao) se încrucișează cu americanii fără să vină la lovituri, deși au avut ciocniri cu navele filipineze și au încălcat spațiul aerian taiwanez de multe ori.

Un moment care deranjează SUA este felul în care China călcă pe alianțe puternice cu dușmanii Statelor Unite: Rusia, Iran, Venezuela (evident Coreea de Nord). "China ne-a furat miliarde de dolari în proprietate intelectuală", susține Biden, care menține războiul tehnologic al lui Trump cu China, unde companii precum Huawei, Xiaomi, Alibaba, Tencent, Baidu și TikTok (Bytedance) sunt considerate dușmani în ultimă instanță, aparțin statului chinez prin forțele sale armate. Sunt în joc hack-urile chineze în curs de desfășurare ale agențiilor de informații americane, securitatea națională, securitatea cibernetică, AI și Silicon Valley: tehnologia Apple, Alphabet (Google), Amazon, Microsoft, Facebook etc. China are multe de-a face cu lipsa cipurilor / semiconductorilor care afectează Intel, Nvidia, AMD și Qualcomm [2].

Succesul politicii președintelui SUA Joe Biden în China va depinde de faptul dacă cele două puteri pot coopera în producția de bunuri publice globale, concurând în același timp în alte domenii. Relația dintre Statele Unite și China este o „rivalitate cooperativă”, în care condițiile concurenței vor necesita o atenție egală de ambele părți ale oximoronului. Succesul politicii lui Biden depinde în parte de chinezi, dar și de schimbările pe care le fac Statele Unite. În plus, Statele Unite au putere financiară datorită instituțiilor sale globale și hegemoniei internaționale a dolarului. Deși China aspiră să preia un rol financiar mai mare la scară globală, o monedă de rezervă credibilă depinde de convertibilitatea sa, de piețele de capital lichide și stabile, de guvernul onest și de statul de drept - ceea ce lipsește în China. Statele Unite au și avantaje demografice: forța sa de muncă este în creștere, în timp ce China a început să scadă.

Statele Unite au rămas, de asemenea, în fruntea tehnologiilor cheie, iar universitățile sale de cercetare domină clasamentele din învățământul superior din lume. În același timp, China investește puternic în cercetare și dezvoltare; acum concurează în unele domenii și încearcă să devină un lider mondial în inteligența artificială până în 2030. Având în vedere importanța învățării automate ca tehnologie de uz general, progresele chineze în domeniul inteligenței artificiale sunt deosebit de semnificative. Pe de altă parte, pe măsură ce China continuă să crească, ponderea Americii în economia mondială va rămâne sub nivelul de aproape 25%. Mai mult, creșterea altor puteri va face și mai dificilă manifestarea SUA pe arena internațională [6].

Bibliografie:

1. Estados Unidos y China en su primer encuentro durante la era Biden. <https://www.france24.com/es/ee-uu-y-canad%C3%A1/20210319-eeuu-china-primer-encuentro-biden>
2. Estados Unidos y China: hacia la segunda Guerra Fría. https://cincodias.elpais.com/cincodias/2021/05/28/opinion/1622212870_285771.html
3. Estados Unidos vs China: la nueva orden de Biden contra empresas chinas que refuerza la dura posición de Washington con Pekín. <https://www.bbc.com/mundo/noticias-internacional-57364306>
4. Fischer J. ¿Quién ganará el siglo XXI? <https://www.project-syndicate.org/commentary/who-will-win-the-twenty-first-century-by-joschka-fischer-2019-07/spanish?barrier=accesspaylog>
5. Las acusaciones cruzadas marcan el duro primer encuentro de EE. UU. y China en la era Biden. <https://www.france24.com/es/ee-uu-y-canad%C3%A1/20210320-estados-unidos-china-primer-encuentro-alaska-acusaciones>
6. Nye J.S. La lógica de la competencia entre Estados Unidos y China <https://www.eleconomista.com.mx/opinion/La-logica-de-la-competencia-entre-Estados-Unidos-y-China-20210509-0064.html>
7. National Security Strategy 2015. https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy_2.pdf
8. Pourquoi la confrontation entre les États-Unis et la Chine n'est pas une «nouvelle guerre froide». <http://www.slate.fr/story/206423/etats-unis-rivaliser-chine-sans-nouvelle-guerre-froide-rencontre-diplomatique-anchorage>
9. The National Security Strategy of the United States of America, september 2002. <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/63562.pdf>
10. Баяк Андраш . Торговая война между США и Китаем: структурные предпосылки и глобальные последствия. <http://publishing-vak.ru/file/archive-politology-2019-1/31-bayak-andras.pdf>
11. Новая стратегия Китая из-за COVID-19: от экспорта к внутреннему потреблению. <https://www.dw.com/ru/do-svidaniya-jeksport-novaja-jekonomicheskaja-strategija-kitaja/a-54960077>
12. Холодная война 2.0? Коронавирус грозит серьезно испортить отношения США и Китая <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/8509047>

**OBSERVAREA ALEGERILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA:
PROCEDURI ȘI PARTICIPANȚI**

**OBSERVATION OF ELECTIONS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA:
PROCEDURES AND PARTICIPANTS**

Igor BUCATARU

dr., conf. univ.

Universitatea de Stat din Moldova

Asociația Promo-LEX

E-mail: igor.bucataru@promolex.md

Rezumat: *Articolul cuprinde analiza activității de observare a alegerilor din Republica Moldova. Autorul atrage atenția asupra aspectelor privind reglementarea normativă, precum și evidențiază principalele etape în instituționalizarea și evoluția statutului de observator. Sunt cercetate principalele probleme cu care s-au confruntat misiunile de observare ce au monitorizat alegerile din Republica Moldova, atât în baza experienței misiunilor naționale cât și a celor internaționale. Cadrul legal este analizat prin prisma prevederilor Codului electoral și a Regulamentului CEC privind statutul observatorilor și procedura de acreditare a acestora. Sunt scoase în evidență și problemele depistate în activitatea observatorilor, atât a celor din partea societății civile, cât și a concurenților electorali. De asemenea, sunt formulate concluzii privind gradul de libertate deținut de observatori pe parcursul monitorizării alegerilor.*

Cuvinte cheie: *observarea alegerilor, misiuni de observare, drepturi și obligații ale observatorilor, observatori naționali și internaționali.*

Abstract: *The article includes the analysis of the election observation activity in the Republic of Moldova. The author draws attention to the issues regarding normative regulation, as well as highlights the main stages in the institutionalization and evolution of observer status. The main problems faced by the observation missions that monitored the elections in the Republic of Moldova were investigated, both based on the experience of national and international missions. The legal framework is analyzed in the light of the provisions of the Electoral Code and the CEC Regulation on the status of observers and their accreditation procedure. The problems detected in the activity of the observers, both those from the civil society and the electoral contestants, are also highlighted. Conclusions are also drawn on the degree of freedom held by observers during election monitoring.*

Keywords: *election observation, observation missions, observers' rights and obligations, national and international observers.*

Introducere

Observarea liberă a alegerilor este o procedură fundamentală care asigură legitimitatea procedurilor de vot desfășurate. Republica Moldova nu este un stat democratic consolidat, din care cauză încă persistă riscul fraudării alegerilor. Observarea alegerilor este mecanismul care poate preveni desfășurarea unor alegeri incorecte și fraudate.

Subiectul este unui relativ insuficient investigat de mediul academic. Atenția investigațională majorității cercetătorilor este axată pe sisteme și proceduri electorale, mai puțin pe mecanismul de observare a acestora. Autorul și-a propus să analizeze în articol dacă statutul observatorilor (drepturile și obligațiile) din Republica Moldova permite de a observa liber și corect alegerile. Obiectivele cercetării se referă la: investigarea procesului de instituționalizare a instituției observatorului; cercetarea cadrului legal și normativ; identificarea principalelor etape în observarea alegerilor; diferențierea metodelor utilizate de observatorii din partea societății civile de a celor din partea concurenților.

Metodologia cercetării

Pentru obținerea unei imagini detaliate și obiective privind rolul și locul observatorilor în procesul electoral, au fost utilizate în calitate de instrumente metodologice:

- Analiza documentelor. În acest sens au fost examinate atât prevederile legale naționale, cât și standardele internaționale în domeniu în baza Declarațiilor și ghidurilor OSCE/ODIHR, a Liniilor directorii ale Consiliului European, precum și a Convenției privind standardele pentru alegerile

democratice, drepturile și libertățile electorale în statele membre CSI. Drept bază documentară au servit, de asemenea, studiile și rapoartele în domeniu a Asociației Promo-LEX.

- Solicitățile de acces la informație. Drept instrument de cercetare a servit și solicitarea de informații de la autoritățile publice pe subiecte relevante cercetării.
- Informarea în baza experienței de observator. Autorul studiului a fost implicat în observarea alegerilor din Republica Moldova pe parcursul anilor 2014-2020. De asemenea dispune de experiență de observare internațională, din partea Promo-LEX, la scrutinele din: Armenia, Georgia, România, Suedia și Ucraina.

Instituționalizarea activității observatorilor în Republica Moldova

Potrivit surselor disponibile analizate, prima mențiune despre rolul și statutul observatorilor se face în art. 46 din Legea nr. 1609 din 14.10.1993 privind alegerea Parlamentului¹. Subliniem, totuși, că noțiunea „observator” este utilizată pentru definirea observatorilor din străinătate (internaționali). Cu referință la observatorii interni, se utilizează noțiunea de „reprezentanți”. Cu privire la drepturile observatorilor, norma legală prevedea că „Reprezentanții presei, ai audiovizualului, observatorii și alți reprezentanți acreditați au dreptul să asiste la toate operațiunile electorale iar în ziua alegerilor la secțiile de votare și la număratoarea voturilor fără a se amesteca sau a încurca activității comisiei de votare în cazul constatării unei neregularități”. În plus, pentru alegerile parlamentare din 27 februarie 1994, Comisia Electorală Centrală (CEC) aprobă un Regulament privind statutul observatorilor străini² și o Hotărâre cu privire la acreditarea reprezentanților din partea partidelor, organizațiilor social-politice, obștești, blocurilor electorale și candidaților independenți.

Alegerile pentru funcția de Președinte al Republicii Moldova din 17 noiembrie 1996 au fost reglementate prin Legea nr. 833 din 16-05-1996³. La articolul 3, deja se introduce noțiunea de „observatori interni”, care sunt „persoanele împuternicite de organele de conducere ale organizațiilor obștești, care au drept scop apărarea drepturilor omului”, de rând cu „observatorii străini” și „reprezentanți partidelor și ai altor organizații social-politice”. CEC a dezvoltat normele legale și a stabilit drepturile și obligațiile observatorilor străini în cadrul Hotărârii cu privire la activitatea observatorului străin (internațional)⁴. De asemenea, a fost aprobată Hotărârea cu privire la statutul observatorilor interni și ai reprezentanților partidelor și altor organizații social-politice. În cadrul acesteia, la pct. 4 Comisia stabilea că „Observatorii interni și reprezentanții partidelor și altor organizații social-politice se bucură de drepturile și obligațiile stabilite [...] pentru observatorii străini”.

Astfel, potrivit cadrului normativ, la alegerile prezidențiale din 1996, existau două categorii de observatori: interni (din partea organizațiilor obștești) și străini (din partea organizațiilor internaționale și a altor state). Pentru partide și alte organizații social-politice era prevăzută noțiunea de „reprezentanți”. Toate aceste categorii se bucurau de aceleași drepturi și obligații, descrise normativ însă doar pentru observatorii străini (internaționali).

La 21 noiembrie 1997 este aprobat Codul electoral⁶ al Republicii Moldova care reprezintă o culegere sistematică de reglementări legale privind organizarea și desfășurarea alegerilor. Statutul și acreditarea observatorilor este reglementată de un articol separat, inițial – art. 63, la moment – art. 68. Codul electoral stabilește existența a două categorii de observatori:

- observatori internaționali (acreditați inițial de Ministerul Afacerilor Externe, după care de CEC);
- Observatori naționali (acreditați de CEC și Consilii Electorale de Circumscripție):
 - a) din partea concurenților electorali;
 - b) din partea asociațiilor obștești calificate.

Statutul observatorilor a fost în permanență dezvoltat, conținutul articolului din Codul electoral care reglementează activitatea observatorilor fiind de cel puțin șase ori modificat până la moment. Dacă inițial articolul includea patru alineate, atunci în versiunea actuală (2020) acesta conține șapte alineate.

¹ Legea nr. 1609 din 14.10.1993 privind alegerea Parlamentului Republicii Moldova.

² Regulamentul CEC privind statutul observatorilor străini în perioada efectuării alegerilor Parlamentului Republicii Moldova, aprobat prin Hotărârea CEC din 14 decembrie 1993, nr.52.

³ Legea nr. 833 din 16.05.1996 privind alegerile pentru funcția de Președinte al Republicii Moldova.

⁴ Hotărârea CEC cu privire la activitatea observatorului străin (internațional) în perioada desfășurării alegerilor pentru funcția de Președinte al Republicii Moldova, 13 septembrie 1996, nr. 43.

⁵ Hotărârea CEC cu privire la statutul observatorilor interni și ai reprezentanților partidelor și altor organizații social-politice, 7 noiembrie 1996, nr. 101.

⁶ Codul electoral nr. 1381 din 21.11.1997.

O etapă importantă a fost și aprobarea de către CEC a unui Regulament ce reglementează detaliile privind procedura de acreditare și activitatea observatorilor, atât naționali cât și internaționali - Regulamentul privind statutul observatorilor și procedura de acreditare a acestora¹.

Cadrul legal și normativ privind statutul observatorilor

Cadrul juridic actual al activității observatorilor cuprinde prevederile Codului electoral, în speță art. 68 și ale Regulamentului privind statutul observatorilor și procedura de acreditare a acestora. Analiza proceselor electorale desfășurate în Republica Moldova, inclusiv prin prisma constatărilor și concluziilor rapoartelor de observare a misiunilor naționale și internaționale, permit de a deduce că, per ansamblu, drepturile observatorilor stabilite legal, permit realizarea observării alegerilor într-o manieră liberă și corectă.

Totuși în anumite scrutine Misiunile de observare au atras atenția asupra unor obstacolele întâlnite în activitatea observatorilor. Majoritatea problemelor semnalate de observatori se referă nu atât la conținutul prevederilor legale, cât la gradul de respectare a acestora de către funcționarii electorali sau alte autorități publice. Printre acestea se numără: obstrucționarea accesului la listele electorale²; limitarea accesului la documentația electorală a candidaților în alegeri³; intimidarea observatorilor⁴ etc.

Revenind la statutul observatorilor, printre drepturile stipulate în Codul electoral menționăm:

- să asiste la toate operațiile electorale, la toate ședințele organelor electorale, inclusiv în ziua alegerilor, fără a interveni în procesul electoral sau în alte operații electorale;
- să informeze președintele organului electoral despre neregulile observate;
- observatorii au acces la toate informațiile cu caracter electoral, la listele electorale, la procesele-verbale întocmite de organele electorale;
- pot efectua filmări foto și video cu înștiințarea președintelui organului electoral, fără a pune în pericol secretul și securitatea votării;
- observatorii naționali pot depune și sesizări privind neregulile depistate, care se examinează de către președintele organului electoral, cu informarea obligatorie a autorului sesizării despre decizia luată.

Obligațiile prevăzute de Regulamentul CEC includ, *inter alia*:

- să fie imparțiali în exercitarea obligațiilor și să nu-și exprime părerile personale sau preferințele vizavi de anumiți concurenți electorali/participanți la referendum sau privind unele probleme ce apar în procesul alegerilor;
- să-și îndeplinească obligațiile într-o manieră corectă, să nu intervină în procesul alegerilor, în procedurile din ziua alegerilor sau în numărarea voturilor;
- să poarte legitimația eliberată de organul electoral și, la solicitarea tuturor persoanelor interesate, să se legitimizeze și să confirme că persoana care îl însoțește este interpret, ultimul urmând să prezinte actul de identitate, etc.

Totuși, în cel puțin trei situații, autoritățile publice au încercat să opereze modificări în cadrul normativ și legal, care în opinia observatorilor ar avea ca efect limitarea drepturilor acestora. În două cazuri este vorba de CEC care în august 2016 și în aprilie 2018 a avut inițiativa de a modifica procedura de acreditare a observatorilor naționali din Regulamentul CEC. În opinia Asociației Promo-LEX modificările cadrului normativ urmau să complice „substanțial procesul de acreditare a observatorilor naționali”⁵. Dacă în 2016, Comisia a renunțat la intenția de modificare a cadrului normativ, în 2018 CEC a aprobat modificările preconizate⁶. Esența modificărilor se referea la necesitatea de completare a formularelor de acreditare de către fiecare candidat individual, și doar depunerea unei cereri colective cum era anterior. Într-

1 Hotărârea CEC nr. 332 din 24.10.2006 cu privire la aprobarea Regulamentului privind statutul observatorilor și procedura de acreditare a acestora

2 Raport Final. Misiunea de Observare Promo-LEX a alegerilor locale generale și parlamentare noi din 20 octombrie (3 noiembrie) 2019. p.46.

3 Raport Final. Misiunea de Observare Promo-LEX a alegerilor locale noi din 20 mai (3 iunie) 2018. p. 18-19.

4 Raport Final. Misiunea de Observare Promo-LEX a alegerilor parlamentare din 24 februarie 2019. p.5.

5 Comunicat de presă. Asociația Promo-LEX solicită Comisiei Electorale Centrale să renunțe la modificările cadrului normativ ce vor complica substanțial procesul de acreditare a observatorilor naționali, dar în mod special a celor internaționali. 11 mai 2018.

6 Hotărâre CEC nr. 1694 din 12.06.2018 pentru modificarea și completarea Regulamentului privind statutul observatorilor și procedura de acreditare a acestora, aprobat prin hotărârea Comisiei Electorale Centrale nr. 332 din 24 octombrie 2006.

un final, CEC, în preajma alegerilor generale locale din octombrie 2019, și-a revizuit decizia și a restabilit prevederile anterioare¹.

A treia încercare ține de modificările propuse prin proiectul de lege nr. 263 cu privire la modificarea legislației electorale². Proiectul a fost înaintat pe 19 iunie 2020 de un grup de deputați, dar a fost elaborat în cadrul CEC. Chiar dacă majoritatea prevederilor au fost apreciate de societatea civilă ca fiind cu impact pozitiv, Coaliția Civică pentru Alegeri Libere și Corecte (CALC) a atenționat că mai multe prevederi pot fi considerate controversate și chiar periculoase, cu riscul de a vicia alegerile, printre acestea fiind și încercarea de modificare a prevederilor actuale care permit acreditarea și activitatea observatorilor înainte de începerea perioadei electorale, dar și după finalizarea acesteia³. Până la momentul publicării prezentului studiu, proiectul nr. 263 nu a fost votat în lectura finală.

Observarea alegerilor în Republica Moldova: studiu retrospectiv

Experiența observării naționale. Din momentul organizării primelor alegeri în Republica Moldova, are loc observarea procedurilor electorale de către reprezentanții concurenților electorali și a asociațiilor obștești. Observarea se referea, în special, la procedurile de vot și numărare a rezultatelor alegerilor din ziua scrutinelor. Chiar dacă în spațiul public este puțină informație privind observarea alegerilor prezidențiale din 8 decembrie 1991, deja în contextul alegerilor parlamentare anticipate din 24 februarie 1994, CEC aprobă o Hotărâre cu privire la acreditarea reprezentanților din partea partidelor, organizațiilor social-politice, obștești, blocurilor electorale și candidaților independenți la secțiile de votare pentru alegerea Parlamentului.

Observarea alegerilor în anii '90, din perspectiva monitorizării interne a scrutinelor, se caracterizează prin implicarea preponderentă a observatorilor/reprezentanților din partea concurenților electorali. Societatea civilă din Republica Moldova încă nu avea capacitate de a propune o alternativă de observare civică. O altă trăsătură a experienței de observare este că aceasta viza doar preponderent ziua alegerilor, mai puțin campania electorală. În fine, o ultimă trăsătură este slaba pregătire a observatorilor din partea partidelor și altor organizații social politice. Astfel potrivit Misiunii OSCE/ODIHR de observare a alegerilor parlamentare din 22 martie 1998, „observatorii partidelor, uneori, nu erau pe deplin conștienți de drepturile lor și, din acest motiv, prezența lor nu a fost la fel de eficientă pe cât ar fi putut fi”⁴.

Deja din 1999 în observarea alegerilor se implică mai activ organizațiile obștești, iar o parte chiar se specializează în domeniu. De exemplu, pentru alegerile locale generale din 1999 Liga pentru Apărarea Drepturilor Omului în Moldova înregistrează cel puțin 275 observatori, ca la următoarele alegeri locale, în 2003, să acrediteze deja circa 2006 observatori.

Decisivă pentru sporirea calității observării alegerilor, precum și pentru creșterea rolului societății civile în monitorizarea proceselor electorale este constituirea în contextul alegerilor parlamentare din 6 martie 2005 a Coaliției Civice pentru Alegeri Libere și Corecte (CALC) – „Coaliția 2005”. În cadrul Coaliției 2005 au fost elaborate și aplicate mecanisme de monitorizare și educaționale utilizate pentru prima dată în Republica Moldova, inclusiv observarea campaniei electorale și publicarea rapoartelor de observare; numărarea paralelă a voturilor; monitorizarea cuprinzătoare a mass media; programul de educație civică și vot la scară largă.

Coaliția a fost relansată în toate ciclurile electorale ulterioare. CALC a observat și alegerile regionale din UTAG (de exemplu, alegerile pentru funcția de Guvernator din 2006 și în Adunarea Populară din 2008). La moment, CALC este o entitate permanentă, benevolă, constituită din organizații obștești din Republica Moldova. Misiunea Coaliției este de a contribui la dezvoltarea democrației în Republica Moldova prin promovarea și desfășurarea alegerilor libere și corecte în conformitate cu standardele ODIHR (OSCE), ale Consiliului Europei și a instituțiilor specializate afiliate acestuia.

Din 2009 alegerile în Republica Moldova sunt observate și de Asociația Promo-LEX, care în cadrul CALC organizează în mod constant Misiuni de observare a alegerilor potrivit metodologiei OSCE/ODIHR. MO Promo-LEX a alegerilor pentru funcția de Președinte al Republicii Moldova din 1 noiembrie 2016 este a 20-a. Misiunile Promo-LEX includ atât observatori pe termen lung – care observă campania electorală,

1 Hotărâre CEC nr. 2637 din 02-09-2019 pentru modificarea Regulamentului privind statutul observatorilor și procedura de acreditare a acestora, aprobat prin hotărârea Comisiei Electorale Centrale nr. 332/2006.

2 Proiectul de lege pentru modificarea unor acte normative (Codul electoral nr.1381/1997 – art.1, 8, 15, ș.a.; Codul contravențional al RM nr.218/2008 – art.52, 400, 4235; ș.a.)

3 APEL PUBLIC în legătură cu prevederile periculoase din proiectul de lege nr. 263 privind modificarea legislației electorale și organizarea consultărilor publice. 13 iulie 2020.

4 Final Report OSCE/ODIHR. Republic of Moldova. Parliamentary Elections, 22 March 1998. p. 8

cât și observatori pe termen scurt – care monitorizează procedurile de vot din ziua alegerilor. Promo-LEX publică, în baza constatărilor, rapoarte intermediare, din ziua alegerilor și raport final. Constatările și concluziile rapoartelor sunt citate, inclusiv, de Curtea Constituțională în hotărârile privind confirmarea rezultatelor alegerilor.

Experiența observării internaționale în Republica Moldova. Observatorii internaționali au monitorizat alegerile începând cu primele scrutine desfășurate în baza pluralismului democratic. Un rol aparte l-au avut misiunile de observare organizate/coordonate și desfășurate sub egida **OSCE/ODIHR**². Prima Misiune a fost organizată în 1994 și a inclus circa 130 de observatori internaționali. Potrivit Misiunii OSCE/ODIHR, cu referință la scrutinul din 1994, „alegerile parlamentare din Republica Moldova sunt libere și corecte”³. Ulterior OSCE/ODIHR a organizat alte 14 MO ale alegerilor, precum și o misiune pentru observarea referendumurilor din 1995 privind intrarea anumitor localități în componența UTAG. Importanța acestora derivă nu doar din constatările, concluziile și recomandările MO, ci și din metodologia de observare utilizată, ce presupune implicarea atât a observatorilor pe termen scurt (ziua alegerilor) cât și a observatorilor pe termen lung (perioada electorală).

Adunarea Interparlamentară a statelor membre ale CSI (**AIP CSI**), de asemenea a organizat începând cu alegerile parlamentare din 2014 patru MO, constituite din oficiali, deputați și experți ai statelor membre ale CSI⁴. Metodologia observării a inclus întâlniri și discuții cu autoritățile publice și părțile interesate în perioada electorală precum și observarea procedurilor din ziua alegerilor. Concluziile Misiunilor sunt raportate, inclusiv, la Convenția privind standardele pentru alegerile democratice, drepturile și libertățile electorale în statele membre CSI⁵.

Alte trei misiuni internaționale, în perioada 2016-2019, au fost realizate de către **ENEMO**⁶, rețea de organizații ale societății civile din 18 state. Spre deosebire de OSCE/ODIHR misiunile ENEMO sunt formate doare de societatea civilă, fără implicarea autorităților publice. metodologia de observare, la fel, presupune observarea campaniei electorale și a zilei alegerilor, cu publicarea rapoartelor.

În general, aprecierile alegerilor în Republica Moldova de către MO internaționale au fost moderat pozitive. Rolul concluziilor MO internaționale este unul foarte important pentru crearea percepției internaționale asupra caracterului liber și corect a scrutinelor desfășurate.

Concluzii

În concluzie, „legalizarea,, instituției observatorilor în Republica Moldova a fost un proces evolutiv, relativ scurt, care s-a finalizat prin aprobarea Codului electoral și includerea unui articol separat privind statutul și acreditarea observatorilor. Totuși, instituția observatorilor, inclusiv a celor naționali, chiar dacă cu alte denumiri, a fost prezentă la toate scrutinele desfășurate în Republica Moldova.

Cadrul legal și normativ din Republica Moldova asigură, în general, un context favorabil observării alegerilor. Problemele identificate de observatori se referă nu atât la calitatea normelor, cât la gradul de respectare a acestora. De asemenea, au fost identificate cel puțin trei situații când CEC a inițiat modificări, ce în opinia observatorilor ar afecta drepturile acestora, însă la momentul de față acestea sau nu au fost implementate, sau s-a revenit la situația inițială.

Experiența de observare a alegerilor în Republica Moldova este una bogată, ea fiind acumulată la fiecare dintre scrutinele organizate și desfășurate. Dacă în anii '90 observarea calitativă și consistentă din punct de vedere metodologic a fost asigurată, în special, de misiunile internaționale ale observatorilor, atunci începând cu mijlocul anilor două mii, organizațiile societății civile din Republica Moldova reușesc să organizeze și ele misiuni complexe și durabile de observare a alegerilor.

Bibliografie:

1. Codul electoral nr. 1381 din 21.11.1997.

1 Hotărârea Curții Constituționale privind confirmarea rezultatelor alegerilor și validarea mandatului de Președinte al Republicii Moldova. Chișinău, 13 decembrie 2016.
2 Biroul pentru Instituțiile Democratice și Drepturile Omului (Office for Democratic Institutions and Human Rights ODIHR) este principala instituție a Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE) ce se ocupă în principal cu "factorul uman" al securității, inclusiv monitorizarea alegerilor.
3 Highlights of ODIHR activities in 1994. Parliamentary Elections, Republic of Moldova (27 February, 1994). p.2
4 Отчеты и заключения МИМРД. Молдова.
5 Конвенция о стандартах демократических выборов, избирательных прав и свобод в государствах - участниках СНГ (7 октября 2002 года, г. Кишинев).
6 The European Network of Election Monitoring Organizations.

2. Final Report OSCE/ODIHR. Republic of Moldova. Parliamentary Elections, 22 March 1998.
3. Highlights of ODIHR activities in 1994. Parliamentary Elections, Republic of Moldova (27 February, 1994).
4. Hotărâre CEC nr. 1694 din 12.06.2018 pentru modificarea și completarea Regulamentului privind statutul observatorilor și procedura de acreditare a acestora, aprobat prin hotărârea Comisiei Electorale Centrale nr. 332 din 24 octombrie 2006.
5. Hotărâre CEC nr. 2637 din 02-09-2019 pentru modificarea Regulamentului privind statutul observatorilor și procedura de acreditare a acestora, aprobat prin hotărârea Comisiei Electorale Centrale nr. 332/2006.
6. Hotărârea CEC cu privire la activitatea observatorului străin (internațional) în perioada desfășurării alegerilor pentru funcția de Președinte al Republicii Moldova, 13 septembrie 1996, nr. 43.
7. Hotărârea CEC cu privire la statutul observatorilor interni și ai reprezentanților partidelor și altor organizații social-politice, 7 noiembrie 1996, nr. 101.
8. Hotărârea CEC nr. 332 din 24.10.2006 cu privire la aprobarea Regulamentului privind statutul observatorilor și procedura de acreditare a acestora
9. Hotărârea Curții Constituționale privind confirmarea rezultatelor alegerilor și validarea mandatului de Președinte al Republicii Moldova. Chișinău, 13 decembrie 2016.
10. Legea nr. 1609 din 14.10.1993 privind alegerea Parlamentului Republicii Moldova.
11. Legea nr. 833 din 16.05.1996 privind alegerile pentru funcția de Președinte al Republicii Moldova.
12. Proiectul de lege pentru modificarea unor acte normative (Codul electoral nr.1381/1997 – art.1, 8, 15, ș.a.; Codul contravențional al RM nr.218/2008 – art.52, 400, 4235; ș.a.)
13. Raport Final. Misiunea de Observare Promo-LEX a alegerilor locale generale și parlamentare noi din 20 octombrie (3 noiembrie) 2019. p.46.
14. Raport Final. Misiunea de Observare Promo-LEX a alegerilor locale noi din 20 mai (3 iunie) 2018. p. 18-19.
15. Raport Final. Misiunea de Observare Promo-LEX a alegerilor parlamentare din 24 februarie 2019. p.5.
16. Regulamentul CEC privind statutul observatorilor străini în perioada efectuării alegerilor Parlamentului Republicii Moldova, aprobat prin Hotărârea CEC din 14 decembrie 1993, nr.52.
17. Конвенция о стандартах демократических выборов, избирательных прав и свобод в государствах - участниках СНГ (7 октября 2002 года, г. Кишинев).

INCURSIUNI ÎN STUDIUL SECURITĂȚII UMANE ȘI SIGURANȚEI PERSOANEI¹

INCURSIONS IN THE STUDY OF HUMAN SECURITY AND PERSONAL SAFETY

Serghei SPRINCEAN

Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice

E-mail: sprinceans@yahoo.com

ORCID ID: 0000-0002-7411-9958

Tudorița-Sanda SOHOȚCHI

Școala doctorală de științe sociale, USM

E-mail: tudorita.sanda@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-1672-1083

Rezumat: În articol se analizează perspectivele de asigurare a siguranței persoanei, securității cetățeanului și securizarea dezvoltării omenirii, aprofundarea proceselor democratice și soluționarea pozitivă a dilemelor democrației. În acest sens, rolul statului, al societății civile și al personalității umane în formarea sistemului comun de asigurare a securității devine de o importanță crucială. Prin acest gen de colaborare se estimează și se pregătește contracararea posibilităților și riscurilor de apariție a conflictelor în societate ce ar afecta libertatea, siguranța și securitatea persoanei umane în condițiile unei societăți informaționale, ce tinde să extindă controlul său deplin asupra personalității cetățenilor, reducând spațiul libertății lor. Prin urmare, concepția securității umane și teoria siguranței persoanei stabilește ca prioritate asigurarea, întâi de toate, a intereselor persoanei în fața intereselor statului, ca garant al acestor drepturi ale omului, pe lângă alte instituții și organisme ale societății civile, inclusiv cele de pe plan internațional.

Cuvinte cheie: securitate umană, siguranța persoanei, risc de securitate, vulnerabilitate, amenințare

Abstract: The article analyzes perspectives of ensuring safety of the person, security of the citizen and security of human development, deepening of democratic processes and the positive solution of democracy dilemmas. In this regard, the role of state, civil society and human personality in shaping the common security system is becoming crucial. This kind of collaboration estimates and prepares to counter the possibilities and risks of conflicts in society that would affect freedom, safety and security of the human person in conditions of an information society, which tends to extend its full control over the personality of citizens, reducing their freedom. Therefore, the concept of human security and the theory of person's safety make it a priority to ensure, first of all, the interests of person before the interests of state, as a guarantor of these human rights, in addition to other institutions and bodies of civil society, including those international.

Cuvinte cheie: human security, personal safety, security risk, vulnerability, threat

Introducere

Asigurarea securității persoanei și securizarea dezvoltării omenirii, aprofundarea proceselor democratice și soluționarea pozitivă a dilemelor democrației prin depășirea problemelor globale, ridicarea nivelului de trai a populației Terrei, promovarea modului sănătos de viață și ocrotirea sănătății, oferirea unei perspective sustenabile de dezvoltare pe termen lung, promovarea intereselor fundamentale ale societății de azi și a generațiilor de mâine, nu pot fi realizate în afara unui cadru legal adecvat și a unei concepții bine elaborate și cu succes implementate în domeniile securității umane, a asigurării siguranței persoanei [1, p. 91]. Pe bună dreptate se consideră că scopul esențial al strategiilor și politicilor în sferile securității umane, a asigurării siguranței persoanei, al activității instituțiilor din aceste sectoare nu constă în conferirea unui sentiment abstract și fals de confort și siguranță atât pentru individul uman, cât și pentru

¹Articolul este elaborat în cadrul proiectelor de cercetare:

20.80009.1606.05 Calitatea actului de justiție și respectarea drepturilor persoanei în Republica Moldova: cercetări interdisciplinare în contextul implementării Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană.

20.70086.13/COV Atenuarea impactului negativ al pandemiei COVID-19 asupra funcționalității instituțiilor puterii de stat din Republica Moldova.

colectivitate, ci în crearea și menținerea unor condiții favorabile pentru soluționarea celor mai stringente probleme securitare, politice, economice, sociale, demografice, tehnologice, dar mai întâi de toate a dilemelor și crizei morale ale omenirii care continuă să fie supusă impactului distructiv al amenințător și pericolelor globale la nivelul fiecărei persoane, luate în parte [2, p. 69]. Din acest motiv, cercetarea minuțioasă a problematicii securității umane, a asigurării siguranței persoanei, în context politologic, dar și sociocivilizațional, interdisciplinar, sistemic și comparativ reprezintă o soluție viabilă, de rând cu alte pârghii, precum și o posibilă ieșire din criza mondială multiaspectuală ce marchează civilizația umană pe parcursul ultimelor secole, dar mai cu seamă în perioada recentă a istoriei omenirii.

Metodologia cercetării

În cadrul cercetării de față au fost utilizate o serie de metode importante de investigare generală a fenomenelor securitare, a siguranței persoanei și securității umane, în mod special [3, p. 4]. În procesul de cercetare au fost utilizate un șir de principii (al interdisciplinarității, complementarității, al umanismului, corespondenței, continuității și discontinuității, compatibilității), abordări (politologică, sistemică) și metode universale (sinergetică, dialectică, hermeneutică), general-științifice (structural-funcțională, instituțională, comparativă, metoda realist-empirică, istoriografică, analiza și sinteza, inducția și deducția), precum și cele particular-științifice (politologică, analiza evenimentelor, metoda securitară, evaluării riscurilor de securitate, analizei amenințărilor de securitate). Spectrul extins de principii, abordări și metode utilizate în cercetarea de față se explică prin caracterul complex și extins al obiectului de cercetare al lucrării. Investigațiile întreprinse au fost realizate pe baza metodologiei sistemice ce subliniază corelația și interconexiunea dintre părțile componente ale unui tot întreg. Astfel, securitatea personală, politică, comunitară, economică, de mediu, a sănătății, securitatea alimentară reprezintă elementele sistemului securității umane, potrivit metodologiei ONU, care se află într-o interdependență strânsă una față de alta. Pe de altă parte, eliberarea de frici și de nevoi, precum și respectul pentru demnitatea umană, reprezintă componentele ale teoriei și practicii securității umane, fiind legate între ele printr-o conexiune sistemică. Analizând la un nivel superior, concepția securității umane, drept știință a supraviețuirii și securizării persoanei, ca o concepție integră despre bunăstarea multilaterală a individului uman, reprezintă componente noi ce se încheagă sistemic între ele, contribuind la formarea unor noi construcții conceptuale inedite.

Rezultate

Dacă sensul primordial al confruntării și interpunerii sporadice și nonsistemice de altfel, a politicului cu etica, reprezintă nevoia conștientizată de a legitima, de a justifica și de a conferi o încărcătură morală, de conținut sau logico-explicativă actului și acțiunii politice în vederea acceptării sociale a acestora sau în contextul autojustificării de către actorii politici ce au recurs la acele acțiuni sau activități politice, în perspectiva depășirii mustrărilor de conștiință sau a dilemelor morale, sensul principal al raportului dintre morală și securitate devine identificarea explicită a metodelor și posibilităților de congruență sinergetică dintre cadrul normativ moral pe de o parte, și potențialul de vigilență și precauție, atât la nivel de individ, cât și al societății, în perspectiva de a se proteja contra pericolelor, pe de altă parte [4, p. 30]. Astfel, în combinație cu astfel de componente cum ar fi securitatea și morala, puterea politică are menirea să se impună în socium prin forța și raționalitatea normelor etice cu consecințe și finalități de asanare politico-morală a întregului spectru de subsisteme sociale integrante și interdependente [5, p. 210].

Din această perspectivă, se remarcă rolul statului, al societății civile și al personalității umane în formarea sistemului comun de asigurare a securității, subliniind posibilitățile și riscurile de apariție a conflictelor în societate ce ar afecta libertatea și securitatea persoanei umane în condițiile unei societăți informaționale, ce tinde să extindă controlul său deplin asupra personalității cetățenilor, reducând spațiul libertății lor [6, p. 9]. În acest context, securitatea umană stabilește ca prioritate asigurarea intereselor persoanei în fața intereselor statului, perceput ca garant al acestor drepturi ale omului, pe lângă alte instituții și organisme ale societății civile, cele de pe plan internațional etc., iar progresului tehnologiilor informaționale contemporane nu doar amplifică riscurile pentru libertatea și spațiul privat al persoanei umane, dar mai și contribuie la valorificarea unor oportunități importante pentru fortificarea securității umane, în special cele legate de informare mai exactă, comunicare mai rapidă și mai calitativă, învățare mai profundă etc [7, p. 21].

Din perspectiva relațiilor internaționale contemporane, conceptul securității umane este studiat tot mai activ în ultimele două decenii de către o serie de autori care semnalează o discrepanță semnificativă din ce în ce mai mare a rolului acestui concept în practica internațională, pe de o parte, și în teoria relațiilor internaționale, pe de alta [8, p. 84]. În ciuda fenomenului remarcat, se prefigurează o adaptare a strategiilor

securității naționale a statelor democratizate și active pe plan internațional la principiile concepției securității umane, deși acest proces este destul de prelungit în timp pe motiv că necesită o schimbare produsă la nivelul mentalităților sociale care vor determina, la rândul lor, schimbări la nivelul cadrului normativ, atât național, cât și internațional [9, p. 96].

Discuții

În urma investigațiilor întreprinse se prefigurează ipoteza potrivit căreia securitatea socială și cea spirituală a persoanei umane și a societății reprezintă două laturi ale securității naționale, iar riscul principal, ca un posibil impediment în asigurarea securității umane, este refuzul conștientizat sau nu al individului uman de a confrunta direct amenințările [10, p. 374].

Cu toate că viața spirituală a persoanei ține de domeniul vieții private, ea determină în ultimă instanță comportamentul social al persoanei, precum și atitudinile sale și percepția față de securitatea proprie și cea a comunității [11, p. 275]. Este important să se persiste în cercetarea fenomenului securității umane din perspectivă filosofică, îndeosebi din perspectiva celor mai generale aspecte, ce vizează fundamentele sinergetice și informaționale ale procesului de asigurare a securității sociale și individuale [12, p. 187]. Devine vital important pentru societatea contemporană, în vederea depășirii crizei globale, să se promoveze ideea precum că securitatea și protecția societății și persoanei umane reprezintă un scop suprem al statalității, care, la fel, urmează să fie pusă în seama statului [13, p. 2]. Problematika securității a fost analizată din diverse perspective de către comunitatea academică contemporană care studiază problematica securității, inclusive din perspectivă filosofico-sinergetică, ceea ce reprezintă o perspectivă originală, dar și de viitor pentru o conceptualizare exhaustivă și interdisciplinară a întregului spectru al manifestării fenomenelor securitare. Astfel, ordinea socială, se prefigurează din acest punct de vedere, poate fi asigurată doar prin fortificarea securității, pe de o parte. Pe de altă parte, ordinea socială pentru fiecare persoană umană reprezintă o valoare în sine. În consecință, interesele individului uman, precum și cele generale și sociale nu pot fi apărate și protejate în alt mod decât prin implicarea statului, ceea ce reprezintă o opinie combătută de unii autori în domeniu prin concepția securității umane, care tinde către o asigurare contra diverselor amenințări și riscuri securitare nu doar la nivel instituțional al statului, ci și prin diverse mecanisme locale și comunitare, care sunt monitorizate și la nivel internațional de organisme specializate. Se impune necesitatea de a analiza abordarea structurală și sinergetică asupra fenomenului securității ca un element capabil să genereze stabilitate ordinii sociale cu condiția amplificării deviației în cadrul acestui fenomen. Securitatea devine un sistem social compus din relații sociale, oameni, instituții etc., iar deviația, din perspectivă sinergetică, conferă o plasticitate acestui sistem și o adaptabilitate mai mare la necesitățile sociumului.

Securitatea umană se află într-o dependență strânsă cu domeniului politicii mondiale și geopoliticii contemporane. Astfel, se pune accentul pe impactul acestei concepții asupra evoluției relațiilor internaționale din perspectiva reorientării intereselor naționale ale principalelor actori internaționali. Insuficiența reflectării acestei concepții a securității umane în documentele și actele juridice specializate din mai multe state ale lumii, inclusive în Republica Moldova, precum și dominația abordării securității naționale centrate pe apărarea intereselor de stat, mai cu seamă pe cale militară, sunt principalele dificultăți de promovare a securității umane actualmente pe mapamond. Se impune să se reflecte nivelul de popularitate a concepției securității umane în cercetările politologice contemporane pentru o promovare mai amplă a concepției, inclusive în comunitatea academică. Astfel, se poate încerca o popularizare a abordării date în rândurile politologilor și specialiștilor în domeniul securitar, prin care să fie înlocuită și modernizată atitudinea oamenilor de știință asupra problematicii securității în cel mai larg sens al termenului și prin atragerea unei atenții deosebite problematicii complexe a persoanei umane și intereselor acesteia, ca subiect fundamental al eforturilor de asigurare a securității. Raportul dintre securitatea și siguranța personală și cea de stat este analizat temeinic de mai mulți autori contemporani [14, p. 101]. Mai cu seamă, sunt subliniate aspectele ce țin de relațiile internaționale și interstatale. Importanța acestei abordări pentru evoluția domeniului securității umane este deosebit de valoroasă, cu atât mai mult în contextul disonanței concepției și strategiei oficiale a securității naționale a statului față de opiniile comunității științifice și academice.

În paralel, este cercetată actualmente de către mai mulți autori problematica securității informaționale din perspectiva naturii sale sociale, în care se menționează că principalele riscuri pentru om în era tehnologiilor înalte se conțin în posibilitățile extinse de manipulare informațională a individului prin intermediul rețelelor de socializare sau exploatarea necesității permanente a naturii umane în noi informații

și date. Astfel că securitatea umană în epoca tehnologiilor comunicaționale de vârf poate și trebuie să țină cont de aceste pericole și vulnerabilități sporite, totodată, trebuie luate în calcul și avantajele și oportunitățile deosebite ce apar în acest context, legate mai ales de transparentizarea și democratizarea spațiului public prin accesul facil la utilizarea tehnologiilor moderne [15, p. 480].

Prin urmare, este important să se promoveze ideea potrivit căreia concepția securității umane în contextul ultimelor elaborări în acest domeniu, analizată inclusiv sub aspect filosofic, este necesar să contribuie substanțial la evoluția și a filosofiei sociale, a antropologiei, pe lângă studiile de securitate sau a politologiei, în sens direct și îngust. Această abordare mai largă a securității umane în plan metodologic și conceptual ca aduce un plus de rigoare și extindere investigațională a mai multor subiecte și tematici, în vederea accentuării aspectului securitar mai ales în studiile despre om și societate [16, p. 5].

Concluzii

În final se cere să fie relevată necesitatea edificării unui sistem specializat în asigurarea securității și siguranței persoanei umane în structura generală a securității naționale. Securitatea națională, în plan teoretic, trebuie să fie asigurată prin formarea unor sisteme distincte de promovare a siguranței și securității elementelor-cheie din societate, printre care se regăsește și omul, persoana, cetățeanul, individual uman, cu necesitățile și interesele sale, care trebuie să fie poziționat în centrul sistemului de asigurare a securității naționale. Totuși, considerăm că realitățile politice, securitare și, mai ales, geopolitice contemporane, indică asupra stadiului incipient în care se află procesul de edificare a unor mecanisme și instituții viabile de asigurare a securității umane, în sensul clasic al termenului, reieșind din analiza calității cadrului normativ-juridic existent pe plan internațional, dar și pe plan național în majoritatea statelor lumii, dar și din analize pertinente ale trendurilor sociale și politice ce se manifestă în diverse spații geopolitice sau regionale.

Bibliografie:

1. Sprincean S. Securitatea umană și bioetica. Monografie. Chișinău: F.E.P. "Tipografia Centrală". 2017, 304 p.
2. Sprincean S. Actul guvernării și securitatea umană în contextul pandemiei COVID-19. În: Meritocrație, profesionalism, integritate: deziderate versus realități: Materialele conferinței științifice cu participare internațională din 19 noiembrie 2020. / coordonator: Victor Juc. Cap. 3. Chișinău: Tipografia Centrală. 2021, p. 65-91.
3. Lonergan S., Gustavson K., Carter. B The index of Human Insecurity. In: AVISO. Bulletin issue, no. 6, January 2000, p. 1-7.
4. Sprincean S. Imperativele securitare ale societății contemporane. În: Perspectivile și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației. Vol. VI, Partea 1, 6 iunie 2019, Cahul, Republica Moldova: Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu”, 2019, p. 29-33.
5. Bajpai K. P. The Idea of Human Security. In: International Studies, vol. 40, August. 2003, p. 195-228.
6. Sprincean S. Unele stringențe și imperative în studiile contemporane de securitate. În: Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităților de securitate și asigurare a parcursului european. Partea a III. / Republica Moldova în contextul provocărilor interne și externe la adresa securității naționale / ICJPS. Chișinău: Tipografia Centrală, 2019. Cap. 1, p. 5-20.
7. Bajpai K.P. Human security: concept and measurement. In: Occasional Paper of Joan B. Kroc Institute for International Peace Studies, Univ. of Notre Dame, no. 19: OP: 1, August. 2000, p. 1-64.
8. Sprincean S. Conceptual, methodological and bioethical perspectives of strengthening human security in Republic of Moldova. În: Cross Border Journal for International Studies / Universitatea „Dunărea de Jos” Galați. Vol. 2, nr. 4, 2017, p. 81-94.
9. Sprincean S., Sohoțchi T.-S. Filosofia securității umane în contextul provocărilor contemporane. În: Filosofia și perspectiva umană: sustenabilitatea gândirii filosofice în societatea post-pandemie. Materialele conferinței științifice consacrate Zilei Mondiale a Filosofiei, 19 noiembrie 2020. Institutul de Istorie. / Coord. A. Pascaru. Chișinău: Tipogr. "Lexon Prim". 2020, p. 194-205.
10. Maslow A. H. A Theory of Human Motivation. In: Psychological Review, Vol. 50 (4), July, 1943, p. 370-396.
11. Sprincean S. Filosofia supraviețuirii: repere și perspective. În: Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice. 2019, nr. 3(181), p. 274-277.
12. Sprincean S. Perspective de asigurare a siguranței persoanei în contextul realizării securității umane. În: Studii Naționale de Securitate. Revistă științifico-practică. Institutului Național de Informații și Securitate „Bogdan, Întemeietorul Moldovei”. Nr. 1(1), 2020, p. 185-200.

13. Bajpai K.P. The Idea of a Human Security Audit. In: Joan B. Kroc Institute Report, no. 19. Fall 2000, p. 1-4.
14. Sprincean S., Sohoțchi T.-S. Importanța componentei educaționale în procesul de asigurare a securității umane. În: Performanța în educație: factor-cheie în asigurarea securității umane. Materialele Conferinței științifico-practice internaționale, 9-10 octombrie 2020. Academia de Administrare Publică. / Coord. Ludmila Roșca. Chișinău: Tipogr. „Print-Caro”. 2020, p. 97-104.
15. Sprincean S. Politica securității umane în Republica Moldova în contextul provocărilor și oportunităților mediului regional de securitate. În: Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităților de securitate și asigurare a parcursului european. / red. șt. Valeriu Cușnir. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice (F.E.-P. "Tipografia Centrală"). 2019. Subcap. 5.2. p. 477-497.
16. Leaning J., Arie S. Human Security in Crisis and Transition: A Background Document of Definition and Application. In: Working Draft, Prepared for US AID. / Tulane CERTI. September. 2000, p. 1-12.

СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКОЕ ОСМЫСЛЕНИЕ ФЕНОМЕНА ПОЛИТИЧЕСКОГО FENOMENUL POLITICULUI ÎN REFLECSIA SOCIAL-FILOZOFICĂ

Николай ПОПОВИЧ,
доктор философских наук, профессор,
Подольский государственный аграрно-
технический университет, Украина

Rezumat: *în articol este abordată reflecția filozofică a fenomenului politicului în contextul globalizării și a Postmodernului. S'a demonstrat, că, după conținutul lor, noțiunile «socialul», «politicul», «sociumul globalizat», «societatea informațională» corelează între ele și, reciproc, se intersectă una cu alta. Globalizarea este un mod de realizare a ideilor Postmodernului în sociumul contemporan postindustrial politizat.*

Cuvinte cheie: *sociumul, politicul, Postmodernul, globalizarea, societatea informațională.*

Summary: *The article provides the philosophical understanding of the political phenomenon in the context of globalization and Postmodernism. It is shown that contents of the concepts "social", "political", "globalized society", "information society" correlate with each other and complement each other. Globalization is a way to implement the ideas of Postmodernism in the existence of modern politicized post-industrial society.*

Keywords: *society, political, Postmodernism, globalization, information society.*

Введение

Актуальность исследования феномена политического в бытии глобализованного мира и в контексте постмодерна обусловлена необходимостью осмыслить и переосмыслить сущность ряда политических событий конца XX – начала XXI в. Среди них: нарушение баланса политических сил в мире; изменение сверхдержавами правил политической игры; «большое переселение» этнических групп и утрата ими вследствие миграции чувства родины и традиционных национальных и семейных культурных ценностей; повсеместное внедрение в социальную и духовную сферы жизни общества унифицированной системы ценностных ориентиров, норм поведения и стандартов жизни; воплощение в социальную практику политических проектов «мультикультурализма», «неолиберализма», «глобализации».

Результаты исследования

Среди множества парадигм и методологий репродукции феномена политического наиболее плодотворной является теория и методология социокультурного похода. Она позволяет трактовать феномен политического как особое измерение социального бытия, раскрыть взаимосвязи между политикой и экономикой, производством, культурой, наукой, образованием, техникой, искусством, сферой быта, другими сферами общественной жизни.

В современном философском дискурсе нет единой трактовки сущности *постмодерна*. Постмодерн рассматривается как протест против исторического и культурного наследия, технология, политический проект, переоценка и отрицание основных идей, парадигм и ценностей модерна. Ведущие интеллектуалы второй половины XX – начала XXI вв. Ж. Бодриар [1], Ф. Гаттари [2], Ж. Делиз [2], Ж. Деррида [3], Ж.-Ф. Лиотар [4], М. Кастельс [5], М. Фуко [7] создали философские, политологические, антропологические, социологические и культурологические концепции, в которых нашли отражение главные идеи и принципы этого явления.

У всех манифестаций *постмодернизма* как постнеклассического типа философствования выделяются общие признаки:

1. Агностицизм, или недоверие к рационалистическим концепциям классической науки и философии, которые ориентируют ученых и философов на поиск объективной истины в процессе познания и осмысления реальности. Истина в постмодернизме трактуется как лингвистический феномен, рассматривается как общепринятое и согласованное суждение, а знания – как языковые игры. Такая гносеологическая позиция полностью вписывается в контекст концепции агностицизма.
2. Эклектизм, допускающий произвольную интерпретацию результатов познания. При таком

гносеологическом подходе способами отражения действительности выступают коллаж, мозаика, монтаж, клип.

3. Прагматизм и прагматизм, навязывающие идею о том, что главным показателем интеллекта человека является успех, а не образованность и профессионализм. Проявлением и выражением успеха, в свою очередь, выступает обладание материальными ценностями. То есть признается и утверждается первичность материальных ценностей и вторичность ценностей духовных.
4. Анархизм – неприятие и даже отрицание истины, правды, норм, законов и установленных правил. Они объявляются проявлением диктата и насилия над личностью, ограничением ее свободы. Это касается и науки, и морали, и права, и политики, и искусства.

С постмодернистской точки зрения феномен политического тоже начинают воспринимать и трактовать по-новому. Политика в этом контексте доминирует над культурой, пронизывает все сферы общественной и приватной жизни, привносит в них иррациональные и деструктивные элементы. Тотальная власть над культурой снимает моральные и духовные ограничения [6, 31]. Атрибутивными чертами политики становятся отрицание правды, истины, общечеловеческих ценностей и смыслов.

Политическое – это способ бытия социальной реальности, способность общества пребывать в упорядоченном состоянии [8, 312]. «Политическое» и «политика» нельзя назвать тождественными понятиями. Политика – это профессиональная сфера государственного управления, а политическое является более многомерным, многоплановым, многоаспектным и комплексным феноменом.

Как родовое понятие политическое реализуется через свои проявления и составляющие элементы: политические отношения, политическое сознание, политическую деятельность, политические процессы, политическое управление, политическую власть, политические практики, политические идеи, концепции и теории, политическую коммуникацию. Таким образом, политическое существует и как субъективно-объективная реальность.

Политическое можно трактовать как устойчивую упорядоченность связей между названными элементами и как конструкцию, позволяющую сохранять целостность общества. Политическое влияет почти на все подсистемы материальной и духовной сфер жизнедеятельности социума: экономику, производство, право, науку, образование, искусство, религию. Потому в терминологии давно укоренились такие понятия, как экономическая, промышленная, аграрная, экологическая, правовая, образовательная, финансовая, культурная, конфессиональная, техническая, художественная, военная политика.

Политическое влияет не только на общественную среду, но и на индивидуальную экзистенцию каждого человека. Человек не может быть неполитическим существом – так же, как и социум не может быть неполитическим образованием, поскольку он объединяет всех членов общества, а человек вне общества существовать не может.

Источник политического следует искать в природе человека, в его антропологии. Это воля к власти, желание доминировать над другими людьми, подчинять себе других людей. Признаками наличия политического в бытии социума являются феномены власти и контроля, которые реализуются через закон, силу и принуждение.

Политическое коррелирует по содержанию с понятиями «глобализированный социум» и «информационное общество». Политика и экономика постепенно проникают во все сферы бытия общества. Политика предусматривает укрепление государственной власти и усиление контроля над обществом. Экономика же нацелена на развитие производительных сил и получение прибыли. В наше время эти общественные образования объединились на пути к тотальному захвату рынка природных, человеческих и финансовых ресурсов и монопольного контроля над ними.

Для адекватного понимания и истолкования природы политического, политики и власти необходимо осмыслить сущностные особенности современного всецело интегрированного *информационного постмодерного общества* [5]. На место отдельных мощных промышленных компаний индустриального общества приходит сетевой бизнес, который объединяет весь мир, делает границы между государствами прозрачными и легко преодолимыми, открывая их для перемещения огромных финансовых потоков, колоссальной массы товаров и большого количества рабочей силы. Сеть становится базовым принципом организации современного постиндустриального (информационного) общества, что кардинально изменяет все его сферы: экономику, духовную жизнь, политику и власть.

Сущностной характеристикой современного информационного (постиндустриального)

общества является ускорение в нем политических, экономических, социальных и других процессов, существенное расширение финансово-экономического, политического и социокультурного пространства. Это расширение, в свою очередь, создает предпосылки для интеграции государств в межгосударственные образования и союзы, а бизнеса – в интернациональные промышленные и торговые корпорации.

Точными маркерами оценки прогрессивности политических процессов и эффективности власти в любой стране являются высокие показатели ВВП на душу населения, большой удельный вес среднего класса в обществе, доступ широких слоев населения к качественному образованию и медицинскому обслуживанию, высокая продолжительность жизни. Также следует отметить, что на оценку деятельности политического класса и государственной власти существенно влияют степень реализации провозглашенных высоких целей в эффективные позитивные социальные практики. В этом контексте необходимо различать актуальную и виртуальную общественно-политические реальности, реальную политику и симуляцию политической деятельности. В большой и малой политике симуляция является атрибутивным явлением, которое скрывает настоящие цели политиков и государственных служащих.

С другой стороны, в политике следует различать политическую стратегию как декларацию о намерениях – и стратегию, воплощенную в политическую реальность. К великому сожалению, и в Украине, и в Молдове между этими стратегиями, мягко говоря, нет точек соприкосновения. Они находятся и проявляются как бы в разных измерениях.

Добившиеся власти политики имеют все необходимые рычаги и инструменты для того, чтобы воплотить требования и ожидания своих избирателей в практическое преобразование общества на демократических принципах. Для этого необходимо, чтобы весь правящий класс – президент, депутаты парламента, министры, руководители местных органов власти – проявили политическую волю. Однако в политике, кроме национальных интересов, присутствуют интересы приватно-корпоративные, которые не только не совпадают с первыми, но и кардинально противостоят им.

Любая политическая стратегия реализуется в контексте определенных политических, правовых и моральных ценностей. Конфигурация этих ценностей на протяжении всей истории независимости Украины и Молдовы выстраивалась в соотношении доминирования приватно-корпоративных интересов политического класса над интересами национально-патриотическими. Чтобы изменить это соотношение, нужно создать такие условия, при которых все государственные служащие (от министра до главы (примара) территориальной общины) не смогут совмещать исполнение своих управленческих функций с личным или семейным бизнесом. Де-юре такое совмещение запрещено законом, однако де-факто оно не искоренено. Это и есть главный вызов обществу в транзитных постсоветских странах.

Для сохранения и удержания власти политики применяют разнообразные способы манипуляции и техники внедрения в сознание людей нужных целей, желаний, намерений, установок.

Одной из форм манипуляции является так называемый «семантический террор» – использование в медиа фейков, терминов-клише, квазиметафор, мантр и т. д. Кроме того, в СМИ проникают элементы, свойственные театру, кинематографу и даже цирку: игра, азартность, сценические пассажи, гротеск, сарказм, ирония, жонглирование смыслами, разнообразные спецэффекты. Вследствие этого в сознании обывателя стирается граница между реальностью и вымыслом, информацией и дезинформацией, правдой и фейком. Ангажированные средства массовой информации переинчивают и перекручивают сообщения о значимых событиях общественной жизни, изменяют и искажают их до неузнаваемости, мгновенно распространяют и тиражируют в большом количестве. При этом в виртуальной реальности практически нет эффективных механизмов, которые фильтровали бы фейковую информацию, ограничивали бы доступ к ней.

Политические манипуляции деформируют сознание, порождают фобии, депрессивные состояния, чувство опасности. Из-за манипулятивного характера политики в обществе возникают деструктивные тенденции, приводящие к дисбалансу в социальных отношениях. Накапливаемая негативная энергия находит выход в политических, межэтнических и межконфессиональных конфликтах.

Глобализация выступает одной из форм реализации идей постмодерна в социальном бытии. Политическая, экономическая и культурная интеграция регионов и стран приводит к созданию

политических и экономических союзов, геополитических образований. Постмодерн, в свою очередь, «растворяет» национальные и индивидуальные особенности людей в «плавильном котле» мегаполисов, стирает национальную и культурную память, избавляет от индивидуального архетипа и идентичности, превращает граждан многих национальных государств в безликих «граждан мира». Это приводит к утрате национальных ценностей и традиций, к культурной маргинализации или ассимиляции в чужой культуре.

В эпоху постмодерна происходит перерождение и трансформация классических канонов политики, формируются виртуальная и символическая плоскости политики, наблюдается интенсивное вмешательство политики во все сферы общественной жизни, в частную жизнь каждого человека.

В системе координат постмодерна политика и мораль не дополняют, а, напротив, исключают друг друга. Четкой границы между моральным и аморальным, между добром и злом не существует. Кантовский нравственный императив в такой системе ценностных координат не действует. В ней, наоборот, актуализируется макиавеллевский принцип, согласно которому «для достижения цели – все средства хороши». Постмодерн наполняет политическую жизнь симулякрами [1]. Среднестатистический человек не понимает, где правда, а где фейк, кто есть друг, а кто враг. Свобода слова и свобода выбора оказываются иллюзиями.

Глобализация существенным образом влияет на экономическую и политическую географию мира, охватывает взаимодействующие пространства – политическое, экономическое, культурное, научное, образовательное, духовное, идеологическое и др. Феномен глобализации не сводится лишь к геополитическим и геостратегическим аспектам трансформационных процессов современной цивилизации. Глобализация из политического проекта превращается в естественное объективное явление современного мира, затрагивающее каждого человека.

Глобализация выступает контекстом и фоном геополитики. Она представлена множеством векторов: либерально-американским, либерально-европейским, китайским, «русским миром», арабо-мусульманским, индийским, тюркским и другими. Но наиболее мощным и влиятельным вектором глобализации является политический, экономический и социокультурный проект западной (американской и европейской) цивилизации. Он направлен на сохранение международной безопасности, экономическую интеграцию через политическое влияние.

Как грандиозный проект глобализация нацелена на унификацию ценностей, стандартизацию и вестернизацию способа жизни. При этом сущностные черты национальных культур – идентичность, самобытность, уникальность и неповторимость – постепенно стираются и размываются. Расширение неолиберальных ценностей осуществляется способом навязывания и экспансии.

Усиление глобализации как политической технологии и политического проекта может привести к неожиданным и непредвиденным социальным последствиям. Выходом из этой чрезвычайно сложной ситуации, в которой оказалось человечество, может быть создание международной политической и социально-экономической инфраструктуры, сглаживающей противоречия глобализации, – подобно той, о которой писал Аурелио Печчеи в книге «Человеческие качества». Но перспективы создания такой инфраструктуры пока что утопические.

Выводы

В современном постмодерном информационном обществе обесценивается представление о политике как сфере реализации высоких общественных целей. Политика превращается в своеобразную игру, театральное представление, а порой и в клоунаду.

Симулякры политического массово тиражируются прессой, телевидением, социальными сетями. Средства массовой информации создают иллюзию поступательного и устойчивого развития общества, эффективного функционирования государственных институтов, борьбы с политическими оппонентами. Телевизионные ток-шоу изобилуют сценами политических дебатов, а порой – конфликтов и баталлий между политическими оппонентами, которые за пределами телестудий очень часто сотрудничают ради меркантильной выгоды.

Политические практики только тогда могут стать эффективными, когда будут гармонизированы общественные и политические отношения, а политическая культура поднимется до уровня европейской.

Примечания:

1. Бодріар Жан. Симулякри і симуляція. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. 232 с.
2. Делез Ж., Гватари Ф. Тысяча плато. Капитализм и шизофрения. Москва : Фактория, 2010. 896 с.
3. Деррида Ж. Дарувати час. Львів : Літопис, 2008. 208 с.
4. Лиотар Ж.-Ф. Состояние постмодернизма. Санкт Петербург : Алтея, 1998. 160 с.
5. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. Москва : ГУ ВШЭ, 2000. 608 с.
6. Крістева Ю. Самі собі чужі. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. 262 с.
7. Фуко М. Археологія знання. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. 326 с.
8. Харченко Ю. В. Політичне в соціокультурній динаміці. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2015. 344 с.

II. ȘTIINȚE JURIDICE

ЗАКОНОДАТЕЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ И ЗАКОНОДАТЕЛЬНЫЙ ПРОЦЕСС В АТО ГАГАУЗИЯ

LEGISLATIVE ACTIVITIES AND LEGISLATIVE PROCESS IN ATU GAGAUZIA

Анатолий КОСТРОМИЦКИЙ

Магистр права

Гл. специалист отдела законодательства/

Управление юстиции Гагаузии

E-mail: anatoly.kostromitsky@ya.ru

Rezumat: *Acest articol examinează baza juridică a activității legislative și a procesului legislativ din Găgăuzia. Se efectuează analiza subiectelor inițiativei legislative către organul reprezentativ al autorității publice a UTA Găgăuzia, precum și dreptul special de inițiativă legislativă la Parlamentul Republicii Moldova.*

Cuvinte cheie: *activitatea legislativă, procesul legislativ subiecte de inițiativă legislative.*

Abstract: *This article examines the legal basis of the legislative activity and the legislative process in Gagauzia. The analysis of the subjects of legislative initiative to the representative body of public authority of ATU Gagauzia, as well as the special right of legislative initiative to the Parliament of the Republic of Moldova.*

Key words: legislative activities, legislative process, subjects of legislative initiative.

Введение

В современном мире автономия в качестве формы государственного устройства реализуется во многих многонациональных государствах как в унитарных, так и в федерациях.

Институт автономии способствует реализации права народов на самоопределение в рамках единого государства. Также основная и важная функция автономии состоит в децентрализации государственной власти.

Автономные образования могут быть политическими либо административными. Политические автономии характеризуются наличием в них собственных законодательных исполнительных и иногда судебных органов государственной власти. В административных автономиях имеются только исполнительные органы власти, а вся законодательная и судебная власть исходят из Центра.

Статусы автономий обусловлены такими факторами как: численность этноса, компактность и географическое положение его территории, плотность населения и другими составляющими.

Актуальность темы исследования с позиции АТО Гагаузия, как всегда, сводится к вопросу распределения полномочий.

Вопрос распределения полномочий между центром и автономией, а также учета особого статуса АТО Гагаузия при осуществлении законодательной деятельности Парламентом республики Молдова, является актуальным с момента образования автономии и по сей день. Это сложный процесс, зависящий от многих факторов, таких как качество законодательной деятельности, обсуждения и согласования нормативных актов на стадии их разработки (в частности, затрагивающих полномочия АТО Гагаузия), но в первую очередь, как показала 27-летняя история автономии, конечно же от политической воли правящего большинства.

Целью настоящей работы является оценка законодательной деятельности и законодательного процесса в АТО Гагаузии и выявление существующих проблем посредством анализа действующего законодательства, а также на основе профессиональной практической деятельности автора в качестве главного специалиста отдела законодательства Управления юстиции Гагаузии.

Предметом исследования выступают правовые нормы действующего законодательства Республики Молдова, правовые нормы законодательства АТО Гагаузия, а также проекты законов, разработанные на основании этих норм в качестве законодательных инициатив, исходящих от

субъектов, обладающих таким правом.

Методологическая основа исследования

В процессе исследования нормативно-правовых актов, их иерархии, а также законности и конституционности, регламентирующих право на законодательную деятельность органов публичной власти автономии, порядок ее осуществления и пределы, использовался формально-юридический метод научного исследования. Сущность понятий, характеризующих законодательную деятельность, помог определить формально-логический метод, а метод обобщения – помог отразить полученные результаты исследования в общем виде.

Результаты

Правовой основой законодательной деятельности в АТО Гагаузия в первую очередь является Конституция Республики Молдова 1994 года, так в соответствии со статьёй 111 Конституции:

Гагаузия - это автономно-территориальное образование с особым статусом как форма самоопределения гагаузов, являющееся составной и неотъемлемой частью Республики Молдова, которое самостоятельно, в пределах своей компетенции, в соответствии с положениями Конституции Республики Молдова, решает вопросы политического, экономического и культурного характера в интересах всего населения.

На территории автономно-территориального образования Гагаузия гарантируются все права и свободы, предусмотренные Конституцией и законодательством Республики Молдова.

В автономно-территориальном образовании Гагаузия действуют *представительные* и исполнительные органы власти в соответствии с законом.

Земля, недра, воды, растительный и животный мир, другие природные ресурсы, находящиеся на территории автономно-территориального образования Гагаузия, являются собственностью народа Республики Молдова и одновременно экономической основой Гагаузии.

Бюджет автономно-территориального образования Гагаузия формируется в соответствии с нормами, установленными органическим законом, регламентирующим особый статус Гагаузии.

Контроль за соблюдением законодательства Республики Молдова на территории автономно-территориального образования Гагаузия осуществляется Правительством в соответствии с законом [1].

Как видно, непосредственно из положений Конституции вытекает, что в автономно-территориальном образовании Гагаузия действуют представительные и исполнительные органы власти в соответствии с законом. Полномочия последних более детально были раскрыты в 1994 году в законе РМ №344 об особом правовом статусе Гагаузии (Гагауз Ери) от 23.12.1994 года. Важной особенностью данного закона кроме того, что он регламентирует особый статус Гагаузии, является и особый порядок внесения изменений в него. Так, изменения в органический закон, регламентирующий особый статус автономно-территориального образования Гагаузия, принимаются тремя пятими голосов избранных депутатов Парламента. В тоже время остальные органические законы принимаются большинством голосов избранных депутатов после рассмотрения не менее чем в двух чтениях [1].

Также в соответствии со статьёй 73 Конституции РМ, Народное собрание Гагаузии наряду с депутатами Парламента, Президентом Республики Молдова, Правительством обладает правом законодательной инициативы в Парламент Республики Молдова.

Представительным органом Гагаузии является Народное Собрание, обладающее правом принятия нормативных актов в пределах своей компетенции [2]. Народное Собрание Гагаузии состоит из 35 депутатов, избираемых на основе всеобщего, равного и прямого избирательного права при тайном и свободном голосовании на срок четыре года [5].

В соответствии со статьёй 12 закона №344 об особом правовом статусе Гагаузии (Гагауз Ери), к компетенции Народного Собрания относится принятие нормативных актов, обязательных к исполнению на территории Гагаузии, и Уложения Гагаузии.

Народное Собрание принимает местные законы в области:

- a) науки, культуры, образования;
- b) жилищно-коммунального хозяйства, благоустройства;
- c) здравоохранения, физической культуры и спорта;
- d) местной бюджетно-финансовой и налоговой деятельности;
- e) экономики и экологии;

f) трудовых отношений и социального обеспечения.

Кроме того, к компетенции Народного Собрания относятся:

a) решение в определенном законом порядке вопросов территориального устройства Гагаузии, установления и изменения категории населенных пунктов, границ районов, городов и сел, их наименования и переименования;

b) участие в осуществлении внутренней и внешней политики Республики Молдова по вопросам, касающимся интересов Гагаузии;

c) определение порядка организации и деятельности органов местного публичного управления Гагаузии и объединений граждан, за исключением партий и других общественно-политических организаций;

d) назначение, организация и проведение выборов депутатов в Народное Собрание и утверждение состава Центральной избирательной комиссии по проведению выборов; назначение выборов в органы местного публичного управления Гагаузии;

e) проведение местного референдума по вопросам, отнесенным к компетенции Гагаузии;

f) утверждение положения о символике Гагаузии;

g) установление почетных званий и утверждение наград;

h) рассмотрение вопроса и выход с инициативой в Парламент Республики Молдова об объявлении на территории Гагаузии чрезвычайного положения и о введении в указанном случае особой формы правления в целях защиты и безопасности населения Гагаузии;

i) право обращения в установленном законом порядке в Конституционный суд Республики Молдова с вопросом о признании недействительными нормативных актов законодательной и исполнительной власти Республики Молдова в случае нарушения ими полномочий Гагаузии [2].

В соответствии со статьёй 53 Уложения Гагаузии в компетенцию Народного собрания Гагаузии также входит принятие Уложения Гагаузии и внесение в него изменений, толкование местных законов.

На наш взгляд, законодательную деятельность можно рассматривать в широком и узком смысле. И в теории, и на практике в течение длительного периода законодательная деятельность понималась только в узком смысле как компетенция парламента по принятию закона. Однако законодательную деятельность в современном понимании следовало бы рассматривать в широком смысле как компетенцию уполномоченных органов государственной власти, должностных лиц и граждан по созданию и принятию закона.

Вопрос о соотношении законодательной деятельности и законодательного процесса в конституционно правовой литературе специально не исследуется. Нередко понятия «законодательная деятельность» и «законодательный процесс» используются как равнозначные, что не является бесспорным. Между тем и в познавательном, и в практическом отношении законодательная деятельность представляет собой реализацию полномочий по принятию законов и законодательный процесс, как регламентированный Конституцией, законами и иными нормативными правовыми актами, процесс подготовки и внесения законопроекта в законодательный орган, его рассмотрения, принятия и подписания закона, которые необходимо рассматривать в качестве хотя и тесно связанных, но все же относительно самостоятельных категорий [10].

Правовое регулирование законодательного процесса в АТО Гагаузия осуществляется законом РМ №100 «О нормативных актах», Уложением Гагаузии, законом АТО Гагаузия №37 «О законодательных актах», а также законом «О регламенте Народного собрания Гагаузии».

Законодательный процесс в представительном органе публичной власти АТО Гагаузия должен базироваться на общепризнанных демократических принципах: законности, гуманизма, гласности, профессионализма, коллегиальности.

В соответствии со статьёй 7 закона РМ №239 от 13.11.2008 года «О прозрачности процесса принятия решений»:

«Органы публичной власти обязаны принимать в зависимости от обстоятельств необходимые меры для обеспечения возможности участия граждан, созданных в соответствии с законом объединений, иных заинтересованных сторон в процессе принятия решений, в том числе посредством:

a) распространения информации об ежегодных программах (планах) деятельности путем их размещения на официальной web-странице органа публичной власти, вывешивания в

общедоступном месте по месту его нахождения и/или распространения в зависимости от обстоятельств через центральные или местные средства массовой информации;

б) информирования в установленном порядке об организации процесса принятия решений;

с) институционализации механизмов сотрудничества и партнерства с обществом;

д) приема и рассмотрения рекомендаций граждан, созданных в соответствии с законом объединений, иных заинтересованных сторон в целях их использования при разработке проектов решений;

е) консультирования со всеми сторонами, заинтересованными в рассмотрении проектов решений, в соответствии с настоящим законом.» [4].

Не смотря на то, что закон РМ №239 «О прозрачности процесса принятия решений» был принят достаточно давно – в 2008 году, нашел он своё отражение в региональном законодательстве, регламентирующего деятельность как исполнительной власти, так и законодательной относительно недавно, точнее в 2017 году, на основании закона АТО Гагаузия №14-VIII/VI от 10.11.2017г. [9].

Кроме того, законодательный процесс должен осуществляться с соблюдением правил нормотворческой техники. Это могло бы помочь установлению такого порядка подготовки и утверждения правовых актов, который обеспечивал бы активное участие в нем заинтересованных лиц, объединений граждан, предпринимательских структур, депутатов, учитывал бы общественное мнение, потребности социально-экономического развития и интересы различных слоев населения соответствующей территории.

К сожалению, на сегодняшний день отсутствуют методические материалы, которые бы детально описывали единообразное оформление нормативных актов, как первичных, так и посредством которых вносятся изменения в ранее принятые. Вопрос разработки и утверждения правил нормотворческой техники, как никогда актуален. Это также подтверждается результатами правовой экспертизы проектов нормативных актов, поступающих из Народного собрания Гагаузии и Исполнительного комитета Гагаузии в Управление юстиции Гагаузии, которые зачастую содержат однотипные, можно сказать хронические ошибки при их оформлении.

Также анализируя текущее положение дел, можно констатировать отсутствие конструктивного сотрудничества между ветвями власти, субъектами законодательной инициативы и другими заинтересованными сторонами. Об этом свидетельствует практически отсутствие рабочих групп создаваемых для разработки проектов нормативных актов. Тогда как «рабочая группа» является важным и действенным инструментом нормотворчества.

В соответствии с Уложением Гагаузии и Законом Республики Молдова «Об особом правовом статусе Гагаузии (Гагауз Ери)» право законодательной инициативы принадлежит депутатам Народного Собрания (как в индивидуальном порядке, так и коллективно), Главе Гагаузии, Исполнительному Комитету Гагаузии [5]. На сегодняшний день законодательные инициативы в Народное собрание Гагаузии предоставляются депутатами преимущественно в индивидуальном порядке, в редких случаях разрабатываются несколькими депутатами. Потенциальное сравнение, через призму качества, конечного продукта нормотворчества, то бишь проекта нормативного акта, разработанного единолично депутатом или группой депутатов и рабочей группой, созданной в соответствии с законодательством, результат будет явно не в пользу депутатов. Создание рабочей группы, состоящей из экспертов и специалистов в соответствующей области - служащих органов публичной власти, ученых профильных научных учреждений и высших учебных заведений, практических работников соответствующей области и других специалистов [6], гарантирует глубокое и всестороннее исследование подлежащих урегулированию общественных отношений.

Также не в пользу депутатов и других субъектов законодательной инициативы в Народное собрание Гагаузии выступают качество и информативность пояснительных записок прилагаемых к проектам нормативных актов. В большинстве своем они не соответствуют предъявляемым им требованиям. Так, необходимым условием для внесения законопроекта в порядке законодательной инициативы в Народное Собрание является представление вместе с текстом законопроекта следующих документов:

а) обоснования необходимости его принятия, его целей и основных положений, его места в системе действующего законодательства, а также прогноз социально-экономических и иных последствий его принятия;

б) перечня законов и иных нормативно-правовых актов, отмены, изменения или дополнения которых потребует принятие данного закона;

в) финансово-экономического обоснования (в случае внесения законопроекта, реализация которого потребует дополнительных материальных и иных затрат);

г) электронной версии законопроекта и документов, предусмотренных подпунктами а-д настоящей части;

д) сравнительной таблицы статьи закона в действующей редакции и предлагаемого изменения и (или) дополнения;

е) данных (должность, фамилия имя и отчество, номер телефона) непосредственного разработчика (руководителя группы разработчиков) проекта правового акта [7].

Анализ законодательных инициатив показывает (автор проанализировал сто предыдущих законодательных инициатив, представленных как законодательной, так и исполнительной ветвями власти), что, зачастую пояснительные записки не содержат как ни причин, побудивших разработку проекта нормативного акта, так и социально-экономических и финансовых последствий его принятия.

Любую сложную проблему можно проиллюстрировать на каком-то понятном, легко обозримом примере. Вот и проблему эффективности законов, прежде чем идти вглубь этого вопроса, хотелось бы проиллюстрировать на примере, на первый взгляд, не имеющем отношения к юриспруденции, - на примере из области медицины.

Есть много общего между проблемой эффективности закона и проблемой эффективности лекарства. Ведь, прежде чем запустить какое-то лекарство в производство, тем более, выложить его на прилавки в аптеках, фирма-производитель очень серьезно изучает препарат, проводятся теоретические исследования, моделируется, как это лекарство может повлиять на состояние человека, проводятся эксперименты на животных, затем на группах добровольцев. После этого лекарство выпускается в производство, разрешается к использованию. Но очень тщательно анализируется клиническая практика, то есть оценивается, в каких случаях достигнут результат, который ожидали врачи, в каких случаях он не достигнут, какие побочные последствия породило то или иное лекарство.

Этот пример позволяет увидеть, что к изучению эффективности законов, к сожалению, отношение совершенно иное. Во многих случаях очень серьезное, сильнодействующее социальное лекарство запускается в социальный организм без всякой проверки, при этом не отслеживаются последствия, которые породило данное решение, а ведь эти последствия могут быть очень серьезными. Какие-то правовые решения, которые принимаются сегодня, наложат свой отпечаток даже на будущие поколения. И конечно, эти последствия надо отслеживать и каким-то образом учитывать их в законодательной практике [13].

Обсуждение

В течение последних десятилетий законодательство стало важной сферой научного интереса и практического обучения, по крайней мере в немецкоговорящих странах. Питер Нолл был одним из пионеров, открывших путь к новому, всестороннему подходу к феномену законодательства [12]. Сфера применения этого нового подхода не ограничивается отдельными странами, усилия по улучшению качества законодательства носят всеобщий характер. Этот подход не ограничивается правовыми науками или юриспруденцией, он объединяет множество академических дисциплин, занимающихся различными аспектами законодательной деятельности. Наконец, этот подход не ограничивается академическими рефлексиями и исследованиями, но также учитывает практические или прагматические потребности и соображения.

Проблемы законодательства до некоторой степени являются универсальными проблемами и должны исследоваться в интердисциплинарном аспекте, они имеют как теоретическое, так и практическое измерение. Термин "легиспруденция", который иногда используется для объединения различных элементов и подчеркивания связи между различными течениями и основными положениями исследований в области законодательства, точно отражает характер этого нового, всестороннего подхода [13]: легиспруденция стремится к углублению теоретического понимания, также как и технической подготовки законодательства, этот подход объединяет элементы науки, искусства и мастерства, в сферу внимания попадает как содержание законодательства, так и в его форма.

Заключение

Нормотворчество в органах публичной власти автономии с опозданием отражает ситуации и

тенденции развития политической, экономической и социальной сфер. Ненадлежащая организация нормотворческой деятельности (большинство депутатов Народного собрания осуществляют свою деятельность не на профессиональной основе) вызывает отсутствие единой научно обоснованной системы взаимосвязанных между собой правовых актов, коллизийность, неполное и непоследовательное регулирование вопросов.

По нашему мнению, совершенствованию регионального нормотворчества будет способствовать дальнейшая его институционализация, более широкое вовлечение членов Исполнительного комитета в нормотворческий процесс, усиление гражданской активности, содействие повышению квалификации профессиональных кадров (путем обучения, проведения семинаров и установления соответствующих требований к лицам, в обязанности которых входит подготовка проектов нормативных актов и соответственно разработка необходимых методических материалов для всего вышеперечисленного), а также повышение правовой культуры населения (в том числе и будущих специалистов).

Библиография:

1. Конституция Республики Молдова №01 от 29.07.1994 года. В: Monitorul Oficial №1 статья №05, 12.08.1994;
2. Закон об особом правовом статусе Гагаузии (Гагауз Ери) №344 от 23.12.1994 года. В: Monitorul Oficial №3-4 статья №51, 14.01.1995;
3. Закон о нормативных актах №100 от 22.12.2017 года. В: Monitorul Oficial №7-17 статья №34, 12.01.2018;
4. Закон о прозрачности процесса принятия решений №239 от 13.11.2008 года. В: Monitorul Oficial №215-217 статья №79, 05.12.2008;
5. Уложение Гагаузии №28-XXXI от 05.06.1998г. В: Ведомости Народного собрания Гагаузии, Выпуск 10, 1998 г;
6. Закон АТО Гагаузия о законодательных актах №37- XIV/III от 28 июля 2005г. В: Официальный бюллетень Гагаузии «EKSPES-KANON» №56-60 (143-145), 02.08.2005;
7. Закон АТО Гагаузия о регламенте Народного собрания Гагаузии №2-I/V от 21 декабря 2012г. В: Официальный бюллетень Гагаузии «EKSPES-KANON» №3-7 (125-129), 25.01.2013;
8. Закон АТО Гагаузия об Исполнительном Комитете Гагаузии №31-XXXII от 9 июля 1998г. В: Ведомости Народного собрания Гагаузии, Выпуск 10, 1998 г;
9. Закон АТО Гагаузия о внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты №14-VIII/VI от 10.11.2017г. В: Официальный бюллетень Гагаузии «EKSPES-KANON» №58-63 (332-337), 08.12.2017;
10. ГУЙДА Е.П. *О соотношении законодательной деятельности и законодательного процесса* [online]. Минск, Библиотека Белорусского государственного экономического университета, © 2001; [citat 2021-05-01]. Disponibil pe Internet: <http://edoc.bseu.by:8080/handle/edoc/59585>. ISBN: 985-426-708-3;
11. NOLL P. *Gesetzgebungslehre. Reinbek bei Hamburg*, 1973. 313 S.;
12. W. VOERMANS / Philip EIFLANDER. Working out the fundamentals for a border crossing post-instrumental doctrine on jurisprudence. In: Charles-Albert MORAND (ed.). *Legistique formelle et materielle Formal and Material Legistic*. 1999- P. 47ss; see also: Luzius MADER. *Legislative Procedure and the Quality of Legislation*. In: Ulrich KARPEN / Paul DELNOY (eds.). *Contributions to the Methodology of the Creation of Written Law*. 1996. P. 62; термин "легиспруденция" впервые был использован на французском Люком ВИНТГЕНКОМ: см. Luc WINTGENS. *Creation d'une banque de donnees en "legisprudence"*. In: *Gesetzgebung heute*. 1992. Vol. 3. P. 91;
13. Материалы Международного семинара "Оценка законов и эффективности их принятия" (16-17 декабря 2002 г.). Получено 1 мая 2021 г., из <http://www.consultant.ru/law/review/lawmaking/material/#4>
© КонсультантПлюс, 1992-2021

**UNELE CONSIDERAȚII ASUPRA CIRCUMSTAŢELOR AGRAVANTE
ALE INFRAȚIUNII PREVĂZUTE DE ART. 206 CP RM**

**LES CIRCONTANCES AGRAVANTES DES CRIMES PAR L'ART 206 DU CODE
PENALDE LA REPUBLIQUE DE MOLDOVA**

Igor BOTEZATU, dr., lector universitar
Catedra de Drept
Facultatea de Drept și Administrație Publică
Universitatea de Stat „B.P. Hașdeu” din Cahul
E-mail: botezatuigor67@gmail.com

Abstract: Scopul rezidă în identificarea unor recomandări în vederea perfecționării cadrului incriminator privind infracțiunea de trafic de copii, ceea ce ar asigura aplicabilitatea uniformă a normelor penale prevăzute la art. 206 CP RM. Analiza juridico-penală a elementelor constitutive și a elementelor circumstanțiale agravante ale infracțiunii prevăzute la art. 206 CP RM; analiza jurisprudenței CtEDO în materie de trafic de ființe umane la general și trafic de copii în particular; delimitarea infracțiunii prevăzute la art. 206 CP RM de unele infracțiuni și contravenții conexe; elaborarea unor propuneri de lege ferenda care ar înlătura carențele tehnico-legislative. Noutatea o confirmă contribuția personală a autorului la investigarea celor mai controversate probleme de ordin teoretic și practic din domeniul infracțiunii de trafic de copii. Interpretarea normelor penale, analiza jurisprudenței în domeniu și analiza critică a materialelor științifice studiate îi conferă lucrării un caracter autentic. Rezultatele obținute se manifestă prin elaborarea într-un final a unor recomandări de perfecționare a normei penale prevăzute la art. 206 CP RM. Importanța rezidă în cercetarea complexă a infracțiunii de trafic de copii prin sistematizarea și abordarea critică a unui număr vast de materiale teoretice și practice. Studiul efectuat a permis constatarea existenței unor deficiențe ale reglementărilor infracțiunii de trafic de copii. Aceasta creează dificultăți în aplicarea acestor norme, iar în vederea perfecționării lor, au fost formulate recomandări de ordin tehnico-legislativ.

Cuvinte-cheie: trafic de copii, exploatare sexuală, infracțiune, minor, victimă, muncă sau servicii forțate, cerșetorie, sclavie, vânzarea sau cumpărarea minorului, prostituție.

Abstract : Le but de la thèse est l'identification des recommandations pour perfectionner le cadre incriminatoire de l'infraction de la traite des mineurs, ce qu'aura assuré l'applicabilité uniforme des normes pénales prévues au art. 206 du Code Pénal de la République de Moldova. L'analyse juridico-pénale des éléments constitutifs et des circonstances aggravantes de l'infraction prévue par l'article 206 CP RM; l'analyse de la jurisprudence de la Cour Européenne concernant la traites des êtres-humains et la traite des enfants; la delimitation de la traite des mineurs des autres infractions et contraventions conexas; l'elaboration des recommandations de lois ferenda afin de supprimer les défauts technique-législatives. La nouveauté obtenus est confirmé par la contribution personnelle de l'auteur à l'investigation des plus controversés problèmes théoriques et pratiques concernant le trafic des enfants. L'interprétation des normes pénales, l'analyse de la jurisprudence dans le domaine et l'analyse critique des études scientifiques forment le caractère authentique de la thèse. Les résultats obtenus représentent la conclusion des recommandations de perfectionner la norme prévue par l'article 206 CP RM. L'importance est constitué par un recherche complexe réalisé par la systématisation et l'abordation critique d'un grand nombre des sources théoriques et pratiques. L'étude a permis de constater l'existence des certaines défauts en matière de la traite des mineurs et à la fin, on a identifié et des solutions.

Les mots-clé : la traite des mineurs, l'exploitation sexuelle, infraction, mineur, victime, travail ou services forcés, la mendicité, l'esclavage, la vente ou l'achat du mineur, la prostitution.

Circumstanțele agravante ale infracțiunii de trafic de copii sunt prevăzute la alin. (2) și (3) art. 206 CP RM. Vom începe a le studia în detaliu, începând cu cea prevăzută la lit. a) alin. (2) art. 206 CP RM care stabilește că traficul de copii este săvârșit prin acțiuni însoțite de violență fizică și/sau psihică, de aplicare a armei de foc sau de amenințare cu aplicarea acesteia. În contextul infracțiunii de trafic de copii, prin „violență fizică” se are în vedere vătămarea intenționată medie ori ușoară a integrității corporale sau a sănătății ori violența fizică de o intensitate mai redusă. Hotărârea explicativă a plenului CSJ din 22 noiembrie 2014 [1] specifică că „Prin violență periculoasă pentru viață și sănătatea fizică sau psihică a

persoanei se înțelege vătămarea intenționată gravă, medie ori ușoară, prevăzute de art. 151, 152 CP RM și art. 78 alin. (3) Cod contravențional”.

În cazul vătămării intenționate grave a integrității corporale sau a sănătății, calificarea trebuie făcută prin concurs: art. 151 și art. 206 (cu excepția lit. a) alin. (2)) CP RM. Această calificare se impune datorită faptului că, în cazul modalității prevăzute la lit. e) alin. (3) art. 206 CP RM, făptuitorul manifestă imprudență față de vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății. În cazul în care făptuitorul aplică violență psihică, calificarea suplimentară conform art. 155 CP RM nu este necesară [2, p. 1042].

Legea privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă [3] definește arma de foc la art. 2 „armă portabilă cu țevă care poate arunca, este concepută să arunce sau poate fi transformată să arunce alicie, un glonț ori un proiectil prin acțiunea unui combustibil de propulsie. Se consideră că un obiect poate fi transformat pentru a arunca o alicie, un glonț sau un proiectil prin acțiunea unui combustibil de propulsie dacă are aspectul unei arme de foc și, ca urmare a construcției sale ori a materialului din care este confecționat, poate fi transformat în acest scop. În sensul prezentei legi, în definiția armelor de foc, nu sânt incluse armele prevăzute la categoriile C și D din anexa nr. 1”. Aplicare a armei de foc este executare a tragerii cu arma de foc. În ipoteza aplicării armei de foc sau de amenințare cu aplicare a acesteia, arma de foc e mijloc de săvârșire a infracțiunii.

Într-o speță [4], *B.P a fost pusă sub învinuire pentru faptul că l-a adăpostit la sine acasă pe minorul I.P, care a venit împreună cu mama ei A.M și fiul său B.I, l-a hrănit și împotriva voinței minorului l-a impus pe acesta la muncă prin gospodărie, apoi, în decurs de trei săptămâni, intenționat, cu scopul exploatării prin muncă, l-a obligat să cerșească prin oraș, iar în cazul refuzului minorului de a se supune sau de a-i da toți banii câștigați în urma cerșitului, aplica violență fizică și psihică față de acesta.*

Prin sentința primei instanțe, B.P a fost achitată de sub învinuirea de comitere a infracțiunii prevăzute la art. 206 alin. (2) lit. a) CP pe motiv că fapta nu întrunește elementele constitutive ale infracțiunii. Sentința a fost atacată cu apel de către procuror, care a solicitat casarea acesteia, rejudecarea cauzei și pronunțarea unei noi hotărâri, prin care B.P să fie recunoscută vinovată și condamnată în baza art. 206 alin. (2) lit. a) CP. Prin decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău apelul a fost admis parțial, fiind casată sentința instanței de fond și pronunțată o nouă hotărâre potrivit modului stabilit pentru prima instanță, prin care B.P. a fost recunoscută culpabilă în săvârșirea infracțiunii prevăzute de art. 208 alin. (3) lit. a) CP.

Soluția respectivă a fost motivată prin faptul că vinovăția inculpatei în baza art. 206 alin. (2) lit. a) CP nu a fost dovedită, minorul I.P, care a venit de bună voie împreună cu A.M. și B.I. de la mănăstirea „Zloți” nu a fost adăpostit de către inculpată, dar de către mama acesteia la casa sa, minorul I.P nu a fost lipsit de libertate contrar voinței sale, el a avut posibilitatea reală de a părăsi familia în cauză, care s-a și folosit de aceasta plecând din familia inculpatei de câteva ori, dar s-a întors înapoi.

În această speță, fapta infracțională a fost calificată inițial ca și trafic de copii săvârșit cu aplicarea de violență fizică și/sau psihică (lit. a) alin. (2) art. 206 CP RM), însă din motiv că fapta nu întrunea elementele constitutive ale infracțiunii, a fost recalificată conform lit. a) alin. (3) art. 208 CP RM.

Conform lit. b) alin.(2) art. 206 CP RM, traficul de copii se realizează prin acțiuni însoțite de abuz și/sau violență sexuală. În continuare, vom încerca să identificăm care este diferența dintre cei doi termeni utilizați de legiuitor: „abuz” și „violență sexuală”.

Conform Hotărârii explicative a Plenului CSJ din 2004, prin abuz sexual asupra copilului vom înțelege acțiunile violente cu caracter sexual, constrângerea la acțiuni cu caracter sexual, acțiuni perverse, care nu necesită încadrare juridică suplimentară în baza art. 172, 173, 175 CP RM. Abuzul sexual poate să ia numeroase forme, semnificând în mod concret următoarele conduite sau acțiuni întreprinse de un agresor mai în vârstă decât victima: supunerea copilului la practici de intruziune orală, genitală sau anală, molestarea de natură sexuală cu contact sexual direct sau fără asemenea contact, seducerea ori coruperea sa, implicarea sa în practici sexuale neconforme cu vârsta minoratului și la materiale cu conținut sexual explicit, obligarea forțată la gesturi erotice nedorite, cererea ca victima să îmbrace diverse haine, care stimulează apetitul sexual al agresorului, obligarea aceleiași victime de a pune în aplicare fanteziile sexuale ale agresorului, forțarea victimei de a asista sau a lua parte la activități sexuale ca atare, exploatarea sa în scopuri de prostituție sau de pornografie etc [5, p. 121-151].

Violența sexuală cuprinde: atragerea, convingerea, folosirea, coruperea, forțarea și obligarea minorului să participe la acțiuni de natură sexuală sau asistarea unei alte persoane în timpul unor acțiuni care servesc la obținerea de către adult a plăcerii. Cele mai frecvente forme ale violenței sexuale sunt: atingeri nedorite, pe care le suportă victima ori care este constrânsă, forțat să le facă; acte sexuale la care

victima este constrânsă; avansuri, propuneri, solicitări cu caracter sexual – fotografii, filme, texte ori constrângere la a poza, a fi filmat(ă), înregistrat(ă) pentru materiale pornografice ș.a [6, p. 103-106].

În încercarea de delimitare a distincției dintre abuz și violență sexuală, unii autori consideră că atunci când relațiile sexuale nu au o componentă de recurgere la forță, când relațiile par a fi liber consimțite, se folosește noțiunea de abuz sexual, pentru a caracteriza relațiile sexuale între persoane între care există o diferență sensibilă de maturitate psihică [6,p.104].

Considerăm că există o diferență de conținut între abuzul sexual și violența sexuală. La concret, abuzul sexual ar putea fi tratat atât ca și un episod unitar, cât ca și o serie de comportamente nedorite. Pentru comparație, violența sexuală ca și fenomen e identificat în cazuri repetitive. Abuzul sexual ar putea fi realizat cu sau fără aplicarea violenței sexuale. Violența se caracterizează în mod obligatoriu prin amenințare, obligare prin forța fizică și constrângere fizică sau psihică.

Așadar, abuzul presupune de fapt o totalitate de acțiuni săvârșite cu scopul obținerii plăcerii de către adult. În cazul violenței sexuale, ne referim nemijlocit la acțiuni violente cu caracter sexual, la constrângere de săvârșire a acțiunilor cu caracter sexual.

Considerăm că Hotărârea explicativă a Plenului CSJ nr. 37 din 22.11.2004 trebuie modificată astfel încât să fie definită noțiunea de „violență sexuală” și să fie descrise și acele situații în care la încadrarea juridică ar putea co-exista ambele.

Într-o speță [7], *G.E. a fost învinuită pentru faptul că prin înțelegere prealabilă cu E.A. și alte persoane neidentificate de către organul de urmărire penală, în scopul exploatații sexual-comerciale a minorei M.O., despre care știa cu certitudine că este minoră, în perioada lunilor august-septembrie 2006, au recrutat-o pe ultima îndemnând-o de a se deplasa în or. Antalya, Turcia, pentru a practica prostituția.*

Din motiv că O.M. nu dispunea de acte de identitate, E.G. și alte persoane neidentificate, în luna octombrie 2006 i-au transmis acesteia prin intermediul unei companii de turism mijloace bănești pentru perfectarea actelor de identitate, după care, prin aceeași companie, i-au procurat bilet la cursa avea Chișinău-Antalya.

În Aeroportul Internațional Chișinău, în timp ce O.M. încerca să se deplaseze în Turcia, s-a depistat că este minoră, fiindu-i interzisă plecarea peste hotarele RM, fapt despre care O.M. le-a comunicat lui E.G. și A.E.

E.G. împreună cu A.E., continuându-și intenția sa criminală, au îndemnat-o pe O.M. de a veni în Turcia împreună cu mama sa, transmițându-le acestora bani pentru perfectarea actelor de identitate și bilete avea la cursa Chișinău-Antalya.

Din motiv că ultimele nu dispuneau de bani necesari pentru a-și întreține vizita în Turcia, nu li s-au permis trecerea frontierei de stat prin Aeroportul Internațional Chișinău.

În perioada lunii decembrie 2006, E.G. revenind în RM, având înțelegere prealabilă cu A.E., I.M. și alte persoane neidentificate, a îndemnat-o pe O.M. de a pleca împreună în or. Antalya, Turcia prin Aeroportul din or. Moscova. Pentru aceasta, E.G. i-a solicitat lui M.M. să întocmească actele cu care ea urma să o scoată pe minoră din țară. Din motiv că M.M. nu i-a permis lui E.G. de a o transporta pe O.M. în Turcia, aceasta, în luna ianuarie 2007, împreună cu A.E. și I.M. i-au procurat lui O.M. bilet de călătorie cu trenul internațional de pasageri „Chișinău-Moscova”. O.M. iarăși nu a fost admisă din cauză că nu a atins vârsta majoratului.

Pentru a-și duce la sfârșit intenția sa criminală, E.G. împreună cu I.M., în prima jumătate a lunii ianuarie 2007, contra sumei de 450 dolari SUA, ilegal, în lipsa unor acte ce i-ar permite lui O.M. de a se deplasa peste hotarele RM, au transportat-o pe minora O.M. cu trenul internațional de pasageri cu ruta „Chișinău-Moscova” din RM în or. Moscova, de unde ulterior, O.M. a fost transportată în Turcia cu transportul aerian. În Turcia, O.M. timp de aproximativ 4 luni de zile a fost supusă exploatații sexual-comerciale, fiind zilnic vândută de către A.E. și alți proxeneți de origine turcă la diferite sume de bani pentru a satisface poftele sexuale a altor persoane.

În corespundere cu lit. c) alin. (2) art. 206, traficul de copii este săvârșit prin acțiuni însoțite de „profitare de abuzul de autoritate sau de situația de vulnerabilitate a copilului, ori amenințarea cu divulgarea informațiilor confidențiale familiei copilului sau altor persoane”.

Prin „profitarea de abuzul de autoritate” se are în vedere că funcționarul public, care reprezintă o autoritate publică (și care nu este nici persoană cu funcție de răspundere, nici persoană cu funcție de demnitate publică), își folosește intenționat situația de serviciu într-un mod care contravine intereselor publice sau drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice sau juridice.

Aplicarea răspunderii pentru infracțiunea specificată la lit. c) alin. (2) art. 206 CP RM, care presupune

profitarea de abuzul de autoritate, exclude calificarea suplimentară conform art. 327 CP RM sau art. 312 din Codul Contravențional [2,p.1043]

Pct. 10) art. 2 al Legii privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane [8] definește starea de vulnerabilitate ca și acea stare specială, în care se află persoana astfel încât este dispusă să se supună abuzului sau exploatării, în special din cauza: situației precare din punctul de vedere al supraviețuirii sociale; situației condiționate de vârstă, sarcină, boală, infirmitate, deficiență fizică sau mintală; situației precare și ilegale de intrare sau de ședere în țara de tranzit sau de destinație.

Într-o speță [9], *instanța de fond a reținut că S.T. în luna noiembrie 2010, aflându-se în mun. Chișinău, în scop de profit, urmărind scopul exploatării sexuale comerciale a minorei N.P., despre care știa cu certitudine vârsta ei, profitând de abuz de poziție de vulnerabilitate a ei, manifestată prin situația precară, aplicând violența fizică și psihică nepericuloasă pentru viața și sănătatea ei, a recrutat-o și transportat-o pentru practicarea prostituției.*

Ulterior, în perioada lunilor noiembrie 2010-aprilie 2011, întru atingerea scopului său infracțional, S.T. a înlesnit practicarea prostituției de către N.P. în diferite localuri din mun. Chișinău, cu persoane care doresc să le fie acordate servicii sexuale contra plată, organizându-i deplasarea și însoțirea acesteia până la locul destinației.

Aceste acțiuni ale inculpatului au fost calificate în baza art. 206 alin. (2) lit. c) CP RM.

Potrivit lit. f) alin. (2) art. 206 CP RM, traficul de copii presupune prelevarea organelor, țesuturilor și/sau celulelor victimei. Se are în vedere racolarea organelor, țesuturilor și/sau celulelor victimei.

Brânză S. și Stati V. consideră că nu este obligatoriu ca scopul efectuării transplantului sau a transfuziei să reprezinte finalitatea celui care urmărește prelevarea organelor, țesuturilor și/sau celulelor victimei; respectiva finalitate se poate exprima și în altceva: efectuarea de experimente sau testări științifice; efectuarea de ceremonii ritualice; înfricoșare; canibalism; vampirism; obținerea unor preparate medicamentoase etc. Utilitatea pentru transplant (sau transfuzie) a organelor, țesuturilor și/sau celulelor prelevate ale victimei este absolut irelevantă în contextul infracțiunii specificate la lit. f) alin. (2) art. 206 CP RM [2, p.1044].

Circumstanța agravantă de la lit. f) alin. (2) art. 206 CP RM are același conținut ca și scopul infracțiunii de trafic de copii prevăzut la lit. f) alin. (1) art. 206 CP RM. Diferența dintre prevederea de la lit. f) alin. (2) art. 206 CP RM și lit. f) alin. (1) art. 206 CP RM este în semnificația acestora. La alin. (1) e indicată „prelevarea organelor, țesuturilor și/sau celulelor umane” ca și scop al infracțiunii, la alin. (2) se prezumă că această infracțiune este însoțită de aceste acțiuni și prin urmare, infracțiunea se va considera consumată în ipoteza acestei agravante în cazul prelevării organelor, țesuturilor și/sau celulelor umane.

Conform lit. a) alin. (3) art. 206 CP RM, răspunderea se agravează dacă infracțiunea de trafic de copii este săvârșită de o persoană care anterior a săvârșit aceleași acțiuni. Analizând conceptul de infracțiune repetată, conchidem că în corespundere cu legislația penală a Republicii Moldova, infracțiunea repetată poate fi recunoscută în calitate de formă distinctă a unității infracționale, atunci când în Partea specială a Codului penal sunt formulate norme agravante care înglobează în sine două sau mai multe fapte săvârșite de către făptuitor în varianta tip, până la condamnarea sa definitivă [10, p.55-58].

Într-o speță [11], *T.T. în luna noiembrie 2003, împreună și prin înțelegere prealabilă cu o persoană neidentificată, prin înșelăciune și abuz de încredere, sub pretextul angajării la lucru în Germania în calitate de vânzătoare, a recrutat-o pe minora S.V., organizându-i transportarea în Turcia, unde a adăpostit-o într-un hotel din or. Istanbul și a determinat-o să întrețină relații sexuale contra plată, însușind împreună cu persoana neidentificată sumele de bani plătite de clienți.*

Tot T.T., în luna decembrie 2003, în același mod și cu același scop a recrutat-o și pe T.L., organizându-i transportarea ei în Turcia unde la fel a cazat-o în același hotel din or. Istanbul.

Tot T.T., în luna ianuarie 2004 din nou a recrutat-o pe S.V. pentru practicarea prostituției, a transportat-o în Turcia și a instalat-o în același hotel, determinând-o să întrețină relații sexuale contra plată, iar dânsa cu persoana neidentificată, însușeau sumele de bani plătite de clienți pentru serviciile sexuale.

Sentința a fost atacată cu apel de procuror, care a solicitat casarea ei, cu pronunțarea unei noi hotărâri prin care acțiunile inculpatei să fie reîncadrate din prevederile art. 220 alin. (1) și 220 alin. (2) CP, în cele ale art. 206 alin. (2) lit. a), art. 165 alin. (2) lit. a) b) d), art. 206 alin. (3) lit. a) CP.

Considerăm că instanța corect a procedat neîncadrând faptele infracționale săvârșite conform art. 206 alin. (3) lit. a) CP, întrucât nu au fost îndeplinite condițiile necesare calificării faptei infracționale săvârșite ca și trafic de copii săvârșit de către o persoană care a săvârșit anterior aceleași acțiuni.

Specificăm că dacă au fost săvârșite două sau mai multe fapte infracționale întru executarea aceleași intenții infracționale, traficul de copii va avea forma prelungită de săvârșire a infracțiunii unice. În acest caz, făptuitorul nu va putea fi tras la răspundere conform lit. a) alin. (3) art. 206 CP RM. Art. 30 CP RM menționează că „infracțiunea prelungită se va consuma din momentul săvârșirii ultimei acțiuni sau inacțiuni infracționale”.

În conformitate cu lit. b) alin. (3) art. 206 CP RM, răspunderea se agravează dacă infracțiunea de trafic de copii este „săvârșită asupra a doi sau mai multor copii”.

Pentru aplicarea circumstanței agravante examinate, e necesară întrunirea următoarelor condiții: 1) să existe o pluralitate de victime minore; 2) făptuitorul să manifeste o intenție unică (dublată de un scop unic) de a trafica două sau mai multe victime minore [2, p.1045].

Ștefănoaia M. în lucrarea sa îl citează pe Pudobocikin Iu.E., care afirma că vânzarea ori cumpărarea unui singur minor și încercarea de a vinde ori cumpăra un alt minor reprezintă în ansamblu tentativa la traficul săvârșit asupra a doi sau mai mulți minori. Ștefănoaia M. face o precizare: în prezența intenției unice – care cuprinde atât vânzarea ori cumpărarea unui singur minor, cât și încercarea de a vinde (cumpăra) un alt minor - cele comise reprezintă în ansamblu tentativa la traficul săvârșit asupra a doi sau mai mulți minori [12,p.168]

În context, prezentăm exemple care se referă la circumstanța agravantă corespunzătoare: „asupra a doi sau mai mulți copii” (pct. 2 alin. 2 art. 173 din Codul penal al Azerbaidjanului din 31.12.1999); „asupra a două sau mai multor persoane” (pct. 1 alin. 3 art. 132 CP Ar; lit. b) alin. 2 art. 143¹ CP Ge; pct. 2) alin. 2 art. 181 din CP al Belorusiei din 02.06.1999; lit. a) alin. 2 art. 127¹ CP FR); „în cazul în care infracțiunea este comisă la scară largă. Traficul de persoane se consideră comis la scară largă, dacă este săvârșit asupra a trei sau mai multe persoane, individual sau în grup” (lit.c) art. 6 din Legea Filipinelor din 26.05.2003 cu privire la combaterea traficului de persoane) [13,p.147]

Potrivit lit. b¹) alin. (3) art. 206 CP RM, răspunderea se agravează dacă infracțiunea de trafic de copii este săvârșită de două sau mai multe persoane.

Legea nr. 270 din 07.11.2013 [14] a realizat unele schimbări semnificative în cadrul art. 206 CP RM. Alin. (3) a fost completat cu litera b¹) cu următorul cuprins: „săvârșite de două sau mai multe persoane”. Această modificare corespunde prevederilor internaționale în materie. La art. 28 din Convenția de la Lanzarote sunt prevăzute circumstanțele agravante pe care statele părți le pot lua în considerare la stabilirea sancțiunilor pentru infracțiunile prevăzute în conformitate cu Convenția sus-menționată. În convenție este specificată ca și circumstanță agravantă la lit. e) art. 28 situația în care „infracțiunea a fost comisă de către mai multe persoane ce au acționat împreună”.

Conform lit. c) alin. (3) art. 206 CP RM, răspunderea se agravează dacă infracțiunea de trafic de copii este „săvârșită de o persoană publică, de o persoană cu funcție de răspundere, de o persoană cu funcție de demnitate publică, de o persoană publică străină sau de un funcționar internațional”.

Această dispoziție legală a suferit modificări prin adoptarea Legii nr. 245 din 02.12.2011 [15] și ulterior a Legii nr. 270 din 07.11.2013. Legea nr. 245 din 02.12.2011 a amendat art. 123 prin introducerea noțiunilor de „persoană publică”, „persoană publică de rang înalt” și descrierea semnelor definitorii ale acestora, pentru a conforma sfera noțiunii de „persoană publică” rigorilor impuse de Convenția ONU împotriva corupției. Așadar, modificările operate în art. 206 CP RM au avut ca și scop concordarea componenței de trafic de copii la modificările operate în art. 123.

În corespundere cu lit. d) alin. (3) art. 206 CP RM, răspunderea se agravează dacă infracțiunea de trafic de copii este „săvârșită de un grup criminal organizat sau de o organizație criminală”.

Ștefănoaia M. menționează că în ceea ce privește săvârșirea infracțiunilor privind traficul de persoane de un grup criminal organizat, pot apărea divergențe în legătură cu numărul minim necesar pentru constituirea unui astfel de grup. Fiecare stat în parte, atunci când adoptă norme penale, decide în care măsură să se alinieze recomandărilor în materie pe care și le-a asumat pe plan internațional. Potrivit art. 1 din Legea Omanului din 2008 cu privire la combaterea traficului de persoane, grup criminal organizat este orice grup constituit din trei sau mai multe persoane, care pun în executare un act planificat cu intenția de a săvârși traficul de ființe umane, în scopul de a obține, direct sau indirect, un beneficiu financiar sau orice alt beneficiu material. Pe de altă parte, alin. 3 art. 1 din Legea Arabiei Saudite din 2009 cu privire la combaterea traficului de persoane, prin grup criminal organizat percepe orice grup constituit din două sau mai multe persoane care cooperează cu intenția de a comite o infracțiune de trafic de ființe umane în scopul obținerii unui profit direct sau indirect [13,p.148] Conform CP al RM se consideră participație cooperarea cu intenție a două sau mai multor persoane la săvârșirea unei infracțiuni intenționate. Astfel, în contextul traficului de

ființe umane, numărul minim de persoane necesar constituirii unui grup criminal organizat este de două și nu de trei persoane.

Ca și exemplu, vom analiza o speță din practica judiciară [16]: *Instanța de fond a constatat că N.T., acționând în cadrul grupului criminal organizat în prealabil, pentru a comite infracțiunile de trafic de copii, trafic de ființe umane și proxenetism, care era condus de C.A., acționând împreună și prin înțelegere prealabilă cu acesta, aflându-se în orașul Cahul, în scopul exploatării sexuale comerciale în prostituție, au recrutat-o pe minora Z.A. promițându-i angajarea la un lucru bine plătit în calitate de chelneriță, într-un club de noapte în mun. Chișinău. Întru atingerea scopului său infracțional, prin înțelegere prealabilă cu C.A. și B.C. au organizat transportarea lui Z.A. în Chișinău prin intermediul lui C.B., care a însoțit-o până la locul destinației și a transmis-o pe minora Z.A. lui C.A. cu care era în înțelegere prealabilă pentru exploatare sexuală comercială. Apoi, C.A. întru atingerea scopului infracțional comun pe care-l avea cu N.T. și C.B. a adăpostit-o pe minora Z.A. într-un apartament și prin abuz și violență sexuală, a constrâns-o de a acorda servicii sexuale contra plată diferitor persoane.*

Potrivit lit. d¹) alin. (3) art. 206 CP RM, răspunderea se agravează dacă infracțiunea de trafic de copii presupune „contaminarea copilului cu o boală venerică sau cu maladia SIDA”.

Lit. d¹) alin. (3) art. 206 CP RM a fost introdusă prin Legea nr. 270 din 07.11.2013 [14]. Modificările operate se explică prin pericolul social sporit pe care-l poartă contaminarea copilului cu o boală venerică sau cu maladia SIDA. În acest caz, identificăm și existența unui obiect juridic secundar.

În opinia lui Palamarciuc V. [17,p.237-247], referindu-se la obiectul juridic generic al infracțiunii de „contaminare cu SIDA” prevăzută la art. 212 CP RM, această infracțiune atentează la relațiile sociale privind sănătatea publică, căci orice persoană – victimă a acestei infracțiuni, dacă a fost contaminată, devine în continuare un izvor de contaminare. Totodată, urmează să luăm în considerație că îmbolnăvirea de maladia HIV/SIDA duce inevitabil la decesul persoanei, ceea ce constituie o atentare la viața și sănătatea acesteia. Deci, după cum este lesne de observat, în cazul agravantei specificate la lit. d¹) alin. (3) art. 206 CP RM, se atentează în plan secund și la viața și sănătatea persoanei.

În conformitate cu lit. e) alin. (3) art. 206 CP RM, răspunderea se agravează dacă infracțiunea de trafic de copii se „soldează cu vătămarea gravă a integrității corporale sau cu o boală psihică a copilului, cu decesul sau sinuciderea acestuia”.

Făptuitorul manifestă imprudență în raport cu urmările prejudiciabile exprimate în vătămarea gravă a integrității corporale, boala psihică, decesul sau sinuciderea victimei.

Aplicarea răspunderii conform lit. e) alin. (3) art. 206 CP RM exclude necesitatea calificării suplimentare conform art. 149 sau 157 CP RM. Aceasta rezultă din art. 118 CP RM.

În cazul în care făptuitorul manifestă intenție în raport cu vătămarea gravă a integrității corporale ori decesul, admitem existența concursului infracțiunii prevăzute la art. 206 alin. (1) și art. 145, 151, 152 CP RM [2,p.1047].

Conform lit. e¹) alin. (3) art. 206 CP RM, răspunderea se agravează dacă infracțiunea de trafic de copii este „săvârșită asupra copilului care se află în îngrijirea, sub ocrotirea, sub protecția, la educarea sau la tratamentul făptuitorului”.

Codul penal al Federației Ruse [18] reglementează la art. 127.1 alin. (2) lit. z) infracțiunea de trafic de ființe umane săvârșită „în raport cu o persoană care se află în stare de vulnerabilitate, în dependență materială ori altfel de dependență față de persoana vinovată”.

Sub aspect comparativ, reglementările legiuitorului național reflectă conținutul art. 127.1 alin. (2) lit. z) din CP al Federației Ruse, însă fiind mai clar în expunerea raporturilor dintre copil și infractor. Astfel, „dependența materială ori altă dependență față de persoana vinovată” este o trăsătură mult prea generală și încalcă principiul legalității expus la art. 3 CP RM și anume alin. (2) unde este prevăzut că „Interpretarea extensivă defavorabilă și aplicarea prin analogie a legii penale sunt interzise”. Considerăm că legiuitorul național este mult mai concret în forma de exprimare, iar „starea de vulnerabilitate în raport cu infractorul” ori „dependența materială” sau „altfel de dependență”, descrie o categorie mult prea vastă de raporturi.

În sfârșit, potrivit lit. f) alin. (3) art. 206 CP RM, răspunderea se agravează dacă infracțiunea de trafic de copii este „săvârșită asupra unui copil de până la 14 ani”. Raționamentul incriminării acestei circumstanțe agravante constă în gravitatea consecințelor infracțiunii de trafic de copii suportate de către minorii în vârstă de până la 14 ani. Ținând cont de vulnerabilitatea minorului în vârstă de până la 14 ani, dar și de lipsa lui de discernământ, reglementarea unei asemenea agravante își găsește justificare.

Bibliografie:

1. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova cu privire la modificarea Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 37 din 22 noiembrie 2004 „Cu privire la practica aplicării legislației în cauzele despre traficul de ființe umane și traficul de copii” nr. 9 din 22.12.2008.
2. Brânză S., Stati V., Tratat de drept penal..., p. 1042. p.1043. p.1044. p. 1045. p. 1047.
3. Legea nr. 130 din 08.06.2012 privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă, publicată la 26.10.2012 în Monitorul Oficial nr. 222-227, în vigoare la 26.10.2013.
4. Decizia CSJ din 12 mai 2009, dosarul nr. 1ra-251/09.
5. Rădulescu S.M., Perspective teoretice și testări empirice în domeniul abuzului sexual împotriva minorilor. În: Revista Română de Sociologie, serie nouă, anul XX, nr. 1-2, p. 121-151, București 2009.
6. Ikim D., Violența sexuală asupra minorului. În: Revista științifică a Universității de Stat din Moldova, 2008, nr.1 (1), p. 103-106, p. 104.
7. Decizia CSJ din 20 martie 2012, Dosarul nr. 1ra-204/2012.
8. Legea nr. 241 din 20.10.2005 privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane publicată la 09.12.2005, în Monitorul Oficial nr. 164-167.
9. Decizia CSJ din 06 noiembrie 2013, dosarul nr. 1ra-1000/2013.
10. Stoian A.I., Infracțiunea continuată (prelungită) și infracțiunea repetată în legislația penală a Republicii Moldova, În: Legea și viața, nr. 10, 2012, p.55-58.
11. Decizia CSJ din 21 mai 2010, dosarul 4-1re-703/10.
12. Ștefănoaia M., Reglementarea răspunderii pentru infracțiunilor privind traficul de persoane..., p. 168.
13. Ștefănoaia M. Elementele circumstanțiale agravante ale infracțiunilor privind traficul de persoane în dreptul comparat..., p.147. p.148.
14. Legea nr. 270 din 07.11.2013 pentru modificarea și completarea unor acte legislative, publicată la 10.12.2013 în Monitorul Oficial nr. 290.
15. Legea nr. 245 din 02.12.2011 privind modificarea și completarea unor acte legislative, publicată la 03.02.2012 în Monitorul Oficial nr. 25-28.
16. Decizia CSJ din 12 iulie 2011, dosarul nr. 1ra-434/11.
17. Palamarciuc V., Analiza juridico-penală a infracțiunii „Contaminarea cu maladia SIDA” prevăzute la art. 212 CP RM. În: Revista științifică a Universității de Stat din Moldova, 2011, nr. 3(43), p. 237-247.
18. Уголовный кодекс Российской Федерации от 13.06.1996 № 63-ФЗ, принят ГД ФС РФ 24.05.1996

ROLUL CERCETĂRILOR TOXICOLOGICE, A CORPURILOR DELICTE ȘI A PRODUSELOR BIOLOGICE UMANE ÎN PRACTICA JUDICIARĂ

THE ROLE OF TOXICOLOGICAL RESEARCH, CRIMINAL BODIES AND HUMAN BIOLOGICAL PRODUCTS IN JUDICIAL PRACTICE

Constantin COJAN

Universitatea „B. P. Hasdeu” din Cahul

E-mail: dr.constantin.cojan@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-2665-055x

Rezumat: *Toxicologia judiciară reprezintă un instrument fidel pentru confirmarea sau infirmarea rezultatelor toxicologice privind prezența substanțelor toxice, medicamentelor, drogurilor, stupefiantelor, dar și alte lichide care introduse în organismul uman în cantități relativ mici și în anumite situații pot degrada sănătatea sau chiar conduce către deces. Astfel, anumite dosare de importanță judiciară pot fi soluționate numai după obținerea testelor toxicologice care ne pot confirma sau infirma un verdict final. Prin urmare, anumite substanțe toxice pato-fiziologice (corozive sau caustice, distructive, hemactice și funcționale) au acțiune distrofică și necrobiotică pronunțată cu modificări morfologice macro și microscopice specifice sau chiar moartea persoanei. Condițiile de acțiune a toxicului depind de calea de administrare a acestuia, comportamentul toxicului în organism și condițiile de sănătate ale organismului, iar condițiile dependente de substanța toxică sunt orientate spre originea, vechimea și doza toxicului pătruns în organism.*

Cuvinte cheie: *xenobiotice, toxic, intoxicație, droguri*

Abstract: *Forensic toxicology is a reliable tool for confirming or refuting toxicological results regarding the presence of toxic substances, medicine, drugs, narcotics, but also other fluids that are introduced into the human body in relatively small quantities and in some situations can degrade health or even lead to death. Thus, certain cases of judicial importance can be resolved only after obtaining toxicological tests that can confirm or invalidate a final verdict. Therefore, certain pathophysiological toxic substances (corrosive or caustic, destructive, hematic and functional) have pronounced dystrophic and necrobiotic action with specific macro and microscopic morphological changes or even the death.. The conditions of action of the toxic substances depend on its route of administration, the behavior of the toxics in the body and the health conditions of the organism, and the conditions dependent of the toxic substance are oriented towards the origin, age and dose of that toxic.*

Keywords: *xenobiotics, toxic, intoxication, drugs*

Introducere

Toxicologia este știința care studiază substanțele toxice, iar toxicologia judiciară își are aplicabilitatea în domeniul de drept și criminalistică. Ca urmare a posibilelor implicații juridice, este necesară confirmarea riguroasă a tuturor rezultatelor toxicologice criminalistice, iar această confirmare poate fi realizată prin utilizarea unei metodologii diferite pe același specimen sau utilizarea unui specimen diferit. În general, toxicologul criminalist este expertul care se ocupă de testarea în laborator a probelor de toxicologie judiciară, iar medicul legist este expertul care interpretează rezultatele în cadrul unui întreg caz [3, 7].

Toxicologul oferă medicului legist informații, însă nu concluzii. De regulă, interpretarea efectelor substanțelor toxice, medicamentelor și drogurilor asupra organismului are loc pe două direcții pentru medicul legist. Prima direcție este orientată spre interpretarea rolului acestor toxice în tanatogeneză (cauza morții), iar a doua direcție este focalizată spre efectele drogurilor asupra unui individ, probe pertinente ce sunt deslușite în cauzele de judecată.

Este cunoscut faptul că toate medicamentele au efecte secundare, însă există o gamă largă de concentrații de medicamente (inclusiv concentrațiile terapeutice) care pot conduce la deces. În acest sens, pe de o parte rolul toxicologului este de a detecta anumite substanțe toxice, iar pe de altă parte, medicul legist are rolul de a ajuta la direcționarea anumitor teste în funcție de circumstanțe [2]. Analiza toxicologică detectează substanțele care se află în eșantionul primar în momentul testării.

Metodologia cercetării

Activitățile de cercetare și profesionale ale oamenilor de știință și ale personalului medical de cercetare din cadrul domeniului toxicologiei se încadrează în patru ramuri principale și anume; criminalistică, industrială, clinică și toxicologia mediului. Toxicologia criminalistică se preocupă în principal de determinarea prezenței sau absenței și rolul alcoolului, al drogurilor și al metaboliților acestora, precum și alte substanțe toxice din fluidele biologice și țesuturi, având un rol primordial în rezolvarea problemelor de ordin bio-judiciar. O contribuție colosală în acest domeniu îl prezintă toxicologul care este responsabil pentru testarea fluidelor corporale și a probelor de țesut în timpul necropsiilor prin detectarea prezenței sau absenței oricăror substanțe chimice, prelevate de la infractori, angajați sau sportivi de către personalul specializat, inclusiv anchetatori de la locul crimei, locul de muncă sau domeniul de sport [1, 4, 7].

Cercetarea științifică în domeniul toxicologiei judiciare este centrată pe câteva direcții prioritare: în primul rând pe testarea persoanelor la locul de muncă, mai ales cele care sunt vizate în manipularea, dozarea, testarea și ambalarea substanțelor stupefiante și drogurilor utilizate prin lege (autorizate) în diverse ramuri, inclusiv oncologie. O altă direcție este focalizată asupra toxicologiei post-mortem care se ocupă cu testarea substanțelor toxice și interzise pe indivizi decedați. Scopul principal al acestei direcții este stabilirea tanatogenezei și clarificarea circumstanțelor acesteia în investigația post-mortem. Toxicologia post-mortem implică nu numai determinarea prezenței și a cantității de substanță toxică în cadavru, dar și modul în care substanța toxică acționează asupra proceselor metabolice, inclusiv modificarea și diluția chimică ce au condus către decesul persoanei analizate.

În sfârșit, o altă direcție de cercetare a toxicologiei judiciare este orientată spre testarea performanței umane sau toxicologia penală, cu scopul de a elucida absența sau prezența substanțelor care modifică performanța sau comportamentul uman [1]. Aceasta are de-a face cu factorii determinanți toxicologici din cercetarea infracțiunilor, conducerea sub influența alcoolului sau drogurilor, săvârșirea unei infracțiuni în timpul consumului de droguri sau comiterea unei infracțiuni împotriva unei persoane, cum ar fi un omorul, violul, perversiunile sexuale, etc.

Rezultate

Activitatea toxicologului judiciar în domeniul de drept și criminalistic este considerată extrem de complicată, deoarece cantități mici de toxice și metaboliții acestora trebuie izolate, purificate și cuantificate dintr-o matrice foarte complexă. În studiile științifice toxicologice criminalistice individuale, speciile trebuie manipulate astfel încât să se reducă posibilitatea de degradare, contaminare, adulterare și deteriorare în toate etapele de manipulare a acestora, începând de la colectare pentru transport, analiză și în cele din urmă raportarea rezultatelor. Convențional transportul probelor la laboratorul de toxicologie poate include livrare manuală, fiind însoțite de un formular cu lanț de custodie ce trebuie să fie clare și lizibile ce obligatoriu însoțesc exemplarele de la locul de colectare până la laboratorul de testare toxicologică [1, 7].

Rezultatele prezentului studiu se încadrează pe liniile prioritare de cercetare, fiind un instrument indispensabil pentru confirmarea substanțelor toxice regăsite într-un anumit lichid biologic sau țesut preluat de la persoanele cercetate sub aspect judiciar. Studiile de față sunt direcționate spre a identifica posibilele lichide biologice în care pot fi stocate informații legate de concentrația, tipul, metaboliții, derivații, efectele și rolul substanțelor toxice, medicamentelor sau drogurilor asupra organismului uman sau cadavrelor și toatădata de a stabili tanatogeneza post-mortem.

Probele toxicologice judiciare includ de obicei droguri, otrăvuri, alcool sau orice substanță chimică pentru a stabili impactul acestora asupra morții. Concentrarea și cuantificarea substanței chimice din sânge sau un țesut specific este importantă pentru a stabili o relație cauză-efect. Folosind starea tehnicilor și instrumentelor analitice ale artei este semnificativă, deoarece cazul poate fi pierdut în instanță dacă s-a stabilit orice îndoială. O atenție detaliată este acordată în mod normal, cu dovezi științifice pertinente, oricăror cauze potențiale a erorilor în manipularea eșantionului sau testarea sensibilității, artefacte post-mortem, de asemenea ca impact al redistribuirii drogurilor în organism după moarte. Există un echilibru în rata diferitelor circuite ale medicamentelor de la nivelul sângelui, la organe precum ficatul, plămânul și creierul. Aceste rate de mișcare a medicamentului au ca rezultat concentrații diferite la nivelul organelor în același timp, iar o concentrație de medicament în sânge într-un anumit organ poate fi utilizată pentru a prezia concentrația într-un alt țesut. Concentrația estimată de droguri sau medicament poate fi atunci utilizată pentru a se corela cu toxicitatea unui organism viu [5]. Problema este complicată, dat fiind faptul că redistribuirea are loc după moarte, ceea ce poate duce la o concentrație a unui organ care poate ajunge de până la 10 ori mai crescută din ceea ce era ante-mortem. Exemple de medicamente care prezintă acest fenomen includ unele antidepresive și medicamente pentru durere care sunt redistribuite la concentrații mai

mari în ficat. Deteriorarea țesuturilor și moartea pot duce, de asemenea, la alterarea metabolismului intracelular care necesită atenția toxicologului judiciar. Pe măsură ce corpul se deteriorează sau se deshidratează și organele nu mai funcționează, toate ipotezele datelor farmacocinetice ale populației, cum ar fi clearance-ul medicamentului, volumul de distribuție și timpul de înjumătățire plasmatică prin eliminare pot să nu fie aplicabile post-mortem, iar utilizarea acestora fără o atenție atentă la modificarea concentrației va duce la concluzii greșite.

Discuții

Tipurile și cantitatea mostrelor sau probelor colectate depind în funcție de practica și doemniul de specialitate a medicului legist solicitant sau de competențele experților judiciari implicați în acest proces. De regulă, exemplarele obișnuite includ sânge (periferic și circulant venos), urină, bilă, creier, ficat, lichid vitros, conținut gastric și unde există cazul, se recurge la extracția sângelui din hemoragie subdurală. Probele biologice enumerate mai sus nu sunt testate în fiecare caz, însă a le avea la dispoziție este o resursă potențială de neprețuit.

Urina reprezintă cel mai des întâlnit lichid biologic prelevat pentru testele toxicologice, ca urmare a ușurinței analizei și a eliminării renale a multor medicamente, concomitent urina este un excelent specimen de screening. Detectarea unei substanțe toxice în urină nu este întotdeauna dovada unei intoxicații acute. Drogurile și metaboliții pot fi detectați în urină atât în timpul cât și după o intoxicație acută. Sângele (sau alte țesuturi, precum ar fi creierul) sunt cele mai bune tipuri de probe biologice sugestive pentru o intoxicație acută. Este necesar de specificat faptul că după efectuarea testărilor toxicologice și obținerea unor rezultate incerte sau dubioase, atunci este solicitată recoltarea suplimentară a unei noi probe de urină cu respectarea măsurilor corecte de manipulare și transportare a acesteia, fără a împiedica alterarea sau contaminarea, fapt ce de regulă conduce către nevalidarea testelor toxicologice, în special drogurile și alcoolul [3, 6].

Sângele reprezintă lichidul biologic care conține toate elementele dizolvate în el, începând de la nutrienți necesari susținerii vieții, până la produșii finali de metabolism, medicamente, droguri, substanțe stupefiante sau interzise. Pentru a putea fi păstrat în condiții cât mai optime și pentru a nu permite alterarea acestuia, este necesar de a fi adăugat NaF (clorură de sodiu) în cadrul prelevării, fie la persoanele testate în timpul anchetelor sau la cadavre post-mortem, având o serie de beneficii, precum: prevenirea conataminării bacteriene și a fermentării, stopează hidroliza spontană a cocainei la benzoilecgonină și blochează coagularea. Post-mortem datorită redistribuției poențiale a contaminării cu fluide gastric, cardiac și pulmonar, este preferat sângele venos sau periferic, fiind colectat de la nivelul venelor sau din inimă în timpul disecției necropsisi. Laboratorul de toxicologie judiciară poate folosi sângele inimii pentru testele calitative inițiale și sângele periferic pentru cuantificare. Dacă o persoană decedează în condiții de spitalizare, după 72 ore de la internare, existând o posibilă problemă toxicologică, se poate obține probele de sânge prlevate și pentru alte teste indicate în timpul examinării internării persoanei în spital. În cazurile de traume, este de rutină pentru personalul spitalului să colecteze o probă de sânge de tip și încrucișat. Aceasta este de obicei făcut la scurt timp după sosirea la spital și deci este cel mai bun specimen pentru starea toxicologică la momentul incidentului. Pentru că tipul de sânge încrucișat este de obicei stocat timp de 7 până la 14 zile, este mai probabil să fie disponibil pentru studii chimice mai mult timp decât celelalte probe inițiale de sânge, care pot fi neutralizate după 1 sau 2 zile.

Proba de sânge este deosebit de utilă pentru toxicologii judiciari și experții medico-legali, deoarece medicamentul, drogurile sau existența toxicului în sânge arată că a avut loc expunerea urmată de absorbție și prin urmare s-ar putea constata o expunere recentă. În plus, există asociații semnificative între nivelurile sanguine ale celor mai multe substanțe toxice, otrăvuri, droguri sau medicamente și efectele farmacologice ale acestora prin modificările comportamentale și pato-fiziologice exercitate asupra organismelor vii. Pe de altă parte, nivelurile de medicament, toxice și droguri din urină, indică doar o expunere anterioară la aceste substanțe fără dovezi concludente despre timpul exact al unei eventuale expuneri sau efectele sale fiziologice probabile asupra corpului uman.

Hemoragia subdurală (sângele coagulat subdural) este un specimen util de colectat și analizat, mai ales în cazul deceselor întârziate, deoarece poate reprezenta cel mai bine starea de intoxicație în momentul accidentării persoanei [2]. Volumul sângelui din hemoragia subdurală trebuie înregistrată, iar proba prelevată de la acest nivel este prezentată pentru testarea toxicologică. Important de notat este faptul că trebuie lăsat un cheag pe dura mater în timpul necropsiei (mai ales dacă acesta este aderent) pentru o posibilă examinare microscopică.

Bila reprezintă lichidul complex de culoare galben-verzuie secretat de hepatocitele ficatului, fiind stocată între mesele principale în vezica biliară, urmând a fi eliberată în timpul mesei prin stimulare, la

nivelul duodenului. Aproximativ 500 până la 600 ml de bilă este secretată pe zi, și aceasta circulă de 5 până la 10 ori pe zi (adică, 2,5 ore de recirculare). Pe lângă rolul primordial al bilei în digestia lipidelor din chimul alimentar, un rol esențial îndeplinit de bilă este și excreția substanțelor nefolositoare, precum bilirubina, colesterolul în exces, medivamentele, substanțele toxice, drogurile și metaboliții acestora, mai ales în procesele acute, dar și cele cronice [4]. Opiaceele vor urma circulația entero-hepatică în procesul de metabolizare la nivelul ficatului, prin intermediul bilei.

Conținutul gastric trebuie colectat în mod obișnuit la autopsie și păstrat pentru teste toxicologice potențiale dacă apare necesitatea. În decesele cu un indice ridicat de suspiciune a unei ingestii, se poate colecta, de asemenea, conținutul proximal al intestinului subțire. Analiza conținutului gastric este importantă în cazul deceselor prin ingestie, în special în ceea ce privește modul de survenire a decesului. Când sunt raportate rezultate gastrice, trebuie avut grijă la interpretarea rezultatelor obținute de laboratoarele toxicologice și este indicat de a distinge concentrația de medicament gastric de cantitate de medicament (mg) în cantitatea totală de conținut gastric absorbit (g).

Concentrația poate fi impresionant de mare, dar nu are sens din punctul de vedere al patologului, fiind importantă cantitatea totală de medicament în specimenul recoltat. De regulă la nivelul conținutului gastric sunt depistate medicamente care fie au fost administrate cu scop terapeutic, fie au fost consumate cu scop suicidal. Este foarte important de a lua în calcul și cantitatea hranei stocată la acest nivel, deoarece dacă conținutul stomacal este omogen, adică digerat și mistuit cu suc gastric, pepsină, enzime și ioni, atunci cantitatea de medicament, drog sau toxic trebuie a fi înmulțită cu 8, ceea ce de regulă este dovada unui supradozaj intenționat. Substanțele toxice regăsite în alimente sunt digerate într-o anumită ordine și cu viteze diferite, în locuri diferite din tractul digestiv [1, 5].

Ficatul este cea mai mare glandă din corpul uman. Substanțele nutritive absorbite în sânge prin intermediul stomacului, al intestinului subțire și al colonului sunt filtrate de către ficat, care elimină toxinele. Prin urmare, ficatul este organul vital ce detoxifică sângele de agenții nocivi organismului, motiv pentru care testarea ficatului poate fi utilă în anumite intoxicații, cum ar fi cele cu propoxifen și antidepressive triciclice. Propoxifenul este ușor narcotic, similar cu metadona, dar cu o marjă mai mică de siguranță. Propoxifenul este metabolizat în norpropoxifen, care are o durată mult mai lungă de înjumătățire. Raporturile de propoxifen și norpropoxifen în sânge și ficat poate ajuta la diferențierea unei ingestii acute de cea cronică. De asemenea, concentrațiile hepatice de amitriptilină și nortriptilină (concentrații combinate mai mult de 50 mg / kg) poate ajuta la diferențierea unei intoxicații acute de cea terapeutică, de utilizare a preparatului sus numit [4, 7].

Umoarea vitroasă sau lichidul vitros trebuie colectat în mod obișnuit în cadrul necropsiei. Beneficiile includ electroliți (în special glucoză) și cuantificarea etanolului. Deoarece vitrosul se află într-o locație relativ sechestrată, poate ajuta la distincție dacă etanolul detectat în sânge provine din consumul pre-mortem sau producția este de origine post-mortem. Umoarea vitroasă este utilizată cu precădere în dozarea digoxinei, deoarece redistribuția acesteia este relativ neinfluențată post-mortem. Studiul și utilizarea umorii vitroase pentru a cuantifica electroliți, etanol și glucoză a adus o mare contribuție în practica patologiei criminalistice. Concentrațiile de electroliți din umoare vitroasă se modifică odată cu creșterea intervalelor post-mortem.

După moarte, glucoza și sodiul vitros vor scădea, iar potasiul va crește în funcție de intervalul post-mortem. Prin urmare, unul poate diagnostica hiperglicemia, dar nu se poate diagnostica hipoglicemia din analiza umorii vitroase. Unii cercetători au încercat să utilizeze potasiul ca marker pentru estimare timpul morții (IPM). Din păcate, ca urmare a pornirii necunoscute, concentrația de potasiu conținută în proba prelevată, artefacte induse de colectarea probelor și variabilitate de descompunere a celulelor retiniene, această analiză, în practică, este de mică valoare în majoritatea cauzelor de deces studiate. Creatinina din umoarea vitroasă și azotul ureic sunt stabile după moarte și poate diagnostica insuficiența renală [1, 4, 7]. Anumite tipare (deosebit de utile la sugari) pot demonstra deshidratare prin valori ridicate ale azotului, sodiului și ureei.

Tampoanele nazale pot fi utilizate în testele toxicologice mai ales ca urmare a sensibilității ridicate în mod special a cocainei, ce poate fi detectată la nivelul celulelor sângeroase ale mucoasei nazale la o persoană care a injectat cocaină și nu a pulverizat mucoasa nazală cu respectivul toxic stupefiant (drog). Prin urmare, testarea de rutină a tamponului nazal nu este utilă sau rentabilă.

Firele de păr nu sunt colectate în mod obișnuit, fiindcă patologii criminalistici, în cea mai mare parte, sunt interesați de intoxicațiile acute, iar de faptul că o persoană a folosit cocaina cu 2 luni în urmă prezintă un interes redus pentru majoritatea deceselor. În decese în care este o chestiune de „utilizare pentru prima

dată” (de obicei de către părinții care cred că cineva i-a introdus un medicament adolescentului), este recomandat să testeze părul victimei pentru a vedea dacă a existat o utilizare anterioară, care poate susține un abuz cronic [3].

Analiza firelor de păr umane poate oferi un indiciu pentru medicamentele utilizate și distribuite la nivelul părului uman, precum și substanțelor chimice utilizate ca vopsele de păr. Metode cromatografice cuplate cu spectroscopia de masă este frecvent utilizată în această analiză. Rezultatele pot oferi un indiciu pentru a rezolva o infracțiune sau dovezi ale implicării într-o infracțiune. O parte a corpului contaminată cu vopseaua mașină în cazul unui accident rutier sau reziduurile de armă în urma unui omor sau suicid prin împușcare pot fi, de asemenea, utilizate pentru a lega indivizii de infracțiuni. Amprente latente contaminate cu utilizarea de produse cosmetice sau medicamente precum amfetamine, cocaină și marijuana de către un suspect este, de asemenea, utilizat în domeniul toxicologiei criminalistice [5, 7].

Insectele și larvele de insecte prezintă o importanță deosebit de mare în testele toxicologice, dar și cele genetice, de biologie moleculară și ADN, dat fiind faptul că în conținutul stomacal al acestora se poate identifica substanțele toxice sau drogurile care au condus la decesul persoanei, din care larvele se hrănesc cu țesuturile în descompunere la nivelul cărora se află stocate aceste substanțe de interes judiciar [2].

Concluzii

Rolul cercetărilor toxicologice din probe biologice prelevate sunt un plus valoare în practica medico-legală și judiciară, iar expertul legist trebuie să interpreteze constatările toxicologice în stabilirea unei întregi anchete a morții. Întotdeauna trebuie să fie luate în considerare capcanele testării toxicologice, iar expertul legist trebuie să ofere în acest cazuri cele mai pertinente și adecvate informații despre probele prelevate, inclusiv cazul studiat în ansamblu. Furnizarea de informații de calitate specialistului toxicolog va avea ca rezultat o mai bună analiză toxicologică în timp util asupra unui anumit deces [1, 2, 6].

Testarea urinei este potrivită pentru diagnostic și screening, cum ar fi pre-angajare, aleatorii și post-accidente. Poate fi folosit pentru a detecta o mare varietate de produse ilicite și droguri de prescripție medicală. Testarea lichidelor orale câștigă popularitate, dar nu este disponibilă pentru multe medicamente, cum ar fi testarea urinei care oferă identificarea consumului de droguri în ultimele 24-36 de ore. Drogurile și clasele care ar putea fi testate în lichid oral includ amfetamine, opiacee, benzoilecgonină, metaboliți de fenciclidină și marijuana. Supravegherea directă este utilizată în timpul recoltării probelor lichidului oral, minimizând potențialul de interferență al subiecților. Avantajul utilizării probelor de păr pentru testarea abuzului de droguri este detectarea pentru o perioadă anterioară mai lungă, oferind posibilitatea depistării istoricului de utilizare datând până la 3 luni. De asemenea, oferă informații despre modelul de utilizare repetitivă. Aceste eșantioane nu sunt ușor falsificate, iar înșelăciunea sau interacțiunea medicamentoasă nu sunt la fel de eficiente ca în cazul probelor de urină [4].

La etapa actuală domeniul toxicologiei judiciare și criminalistice se extinde continuu și se aplică de bază în multe principii din domenii și științe înrudite. Provoacă consumatorii de droguri și infractorii, deoarece decodează probele pentru a identifica evenimentele actuale și trecute cu caracter criminal. Pe măsură ce lista drogurilor de abuz se extinde, responsabilitatea toxicologului judiciar acoperă noi teritorii și metodologiile devin mai precise și cu un nivel mai ridicat de sensibilitate, inclusiv cel minim de inexactitate. Acest lucru este critic pentru siguranța individului și a societății per ansamblu.

Bibliografie:

1. Droghițoiu G., Mangalagiu I., Schimie și toxicologie judiciară, Ed. AIT, Iași, 2011, 3576 p;
2. Ioan B. Toxicologie medico-legală, Ed. Humanitas, București, 2006, 112 p;
3. Clark WG, Brater DC, Johnson AR, eds. *Goth's Medical Pharmacology* 12th ed. St. Louise: CV Mosby Company 1998;
4. Hawks RL, Chiang CN, eds. *Urine testing for drugs of abuse*. National Institute on Drug Abuse (NIDA), Research Monograph 73:1986;
5. Lappas Nicholas, Lappas Courtney, *Forensic Toxicology*, Ed. Academic Press, 1st Edition, USA 2015, 376 p;
6. Prahlow Joseph, Aggrawal Anil, *Forensic Medicine and Toxicology*, Ed. Jaypee, 2012, London, 602 p;
7. Powers Robert, Dean Dorothy, *Forensic toxicology (mechanism and pathology)*, Ed. CRC Press, SUA, 2016, 274 p;

ANALIZA SITUAȚIEI ÎN DOMENIUL STATUTULUI CONSUMATORULUI PE PIAȚA ENERGETICĂ A REPUBLICII MOLDOVA

ANALYSIS OF THE SITUATION IN THE FIELD OF CONSUMER STATUS ON THE ENERGY MARKET OF REPUBLIC OF MOLDOVA

Evlampie DONOS,
conf.univ., dr.

Catedra de Drept
Facultatea de Drept și Administrație Publică
Universitatea de Stat „B.P. Hașdeu” din Cahul
Silvia STICI, drd.

Abstract: *Analizând situația în domeniul statutului consumatorului pe piața energetică a Republicii Moldova am constatat că dezvoltarea pieței energetice, inclusiv promovarea concurenței depinde de instituția consumatorului. Participarea activă a consumatorilor în procesul de reforme care s-au declanșat începând cu anul 2016 reprezintă o necesitate. În rezultatul analizei efectuate au fost evidențiate, de rând cu progresele obținute, și unele deficiențe în domeniu, fiind înaintate soluții pentru soluționarea lor.*

Cuvinte-cheie: *consumator, contract vânzare-cumpărare, energie electrică, energie termică, gaze naturale, piața energetică*

Abstract: *Analyzing the situation in the field of consumer status on the energy market of the Republic of Moldova we found that the development of the energy market, including the promotion of competition depends on the institution of the consumer. The active participation of consumers in the reform process that has started since 2016 must be necessary. In the results of the analysis, some deficiencies in the field were highlighted, along with the progress obtained, and solutions were submitted for their solution.*

Keywords: *consumer, sale-purchase contract, electricity, heat, natural gas, energy market*

Evoluția structurii pieței energetice a Republicii Moldova

Aspecte generale privind piețele energetice. Piața reprezintă nucleul principal care comportă vânzarea și cumpărarea sau închirierea de bunuri, servicii sau capitaluri. Prin extensie, piața constituie și un ansamblu de operațiuni care interesează un anumit domeniu, cum ar fi piața energiei electrice, piața gazelor naturale, piața energiei termice etc. Analiza definițiilor piețelor în cauză ne permite de a concluziona că ele conțin elemente specifice ce se referă la participanții la piață, inclusiv consumatori, prestarea unor servicii calitative în baza unor contracte încheiate între prestatorii de servicii și consumatori. Spre exemplu, în conformitate cu Legea nr.107/2016 cu privire la energia electrică piața a energiei electrice reprezintă un cadru organizat de vânzare-cumpărare a energiei electrice de către participanții la piață și de prestare a serviciilor de sistem în scopul asigurării continue și fiabile a consumatorilor cu energie electrică în cadrul sistemului electroenergetic [1]. Din textul de lege sus-menționat rezultă că pentru piață, acel loc de întâlnire între oferta și cererea de bunuri, servicii sau capitaluri se prezumă existența unui cadru organizat de vânzare-cumpărare, prestarea unor servicii calitative.

În scopurile invocate mai sus, precum și în vederea armonizării și liberalizării pieței interne a energiei, Uniunea Europeană a adoptat a începând cu 1996, măsuri privind accesul la piață, transparența și reglementarea, protecția consumatorilor, sprijinirea interconectării și nivelurile adecvate de aprovizionare. Scopul acestor măsuri au fost asigurarea unui grad mai ridicat de competitivitate, orientare către client, flexibilitate și nediscriminare pe piața Uniunii Europene a energiei electrice și gaze naturale, cu prețuri de aprovizionare bazate pe piață. În acest sens, ele sunt orientate spre consolidarea și extinderea drepturilor consumatorilor individuali și ale comunităților energetice, la contribuirea și combaterea sărăciei energetice, determinarea rolurilor și responsabilităților participanților pe piață și ale autorităților de reglementare și abordarea problemelor ce țin de securitatea aprovizionării cu energie electrică, gaze naturale și produse petroliere, precum și a dezvoltării unor rețele transeuropene pentru transportarea energiei electrice și a gazelor naturale.

Potrivit Acordului de asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și

Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte, părțile au convenit să își continue cooperarea referitoare la aspectele legate de energie pe baza principiilor de parteneriat, interes reciproc, transparență și previzibilitate. De asemenea, părțile s-au angajat să coopereze în domeniile eficiența energetică, *integrarea piețelor* și convergența în materie de reglementare în sectorul energetic, ținând seama de necesitatea de a asigura competitivității și accesul la energie sigură, durabilă din punct de vedere ecologic și la prețuri accesibile, inclusiv prin dispozițiile Tratatului de instituire a Comunității Energiei [2]. De asemenea, se prevede, că cooperarea include, printre altele, astfel de domenii și obiective cum ar fi:

- strategii și politici în domeniul energiei;
- dezvoltarea unor piețe ale energiei competitive, transparente și nediscriminatorii în conformitate cu standardele Uniunii Europene, inclusiv cu obligațiile prevăzute în Tratatul de instituire a Comunității Energiei, prin reforme normative și prin participarea la cooperarea regională în domeniul energetic;
- dezvoltarea unui climat de investiții atractiv și stabil prin abordarea condițiilor instituționale, juridice, fiscale și de alt tip;
- infrastructura energetică, inclusiv proiecte de interes comun, pentru a diversifica sursele și furnizorii de energie și rutele de transport în mod eficient din punct de vedere economic și ecologic, printre altele prin facilitarea de investiții finanțate prin împrumuturi și granturi;
- îmbunătățirea și consolidarea stabilității și a securității pe termen lung a furnizării și a comerțului cu energie, a tranzitului și a transportului de energie, pe o bază reciproc avantajoasă și nediscriminatorie, în conformitate cu normele Uniunii Europene și cu cele internaționale;
- promovarea eficienței energetice și a economiei de energie, printre altele în ceea ce privește performanța energetică a clădirilor, precum și dezvoltarea și sprijinirea surselor regenerabile de energie în mod economic și ecologic;
- reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră, inclusiv prin proiecte în domeniul eficienței energetice și al energiei din surse regenerabile;
- cooperarea științifică și tehnică și schimbul de informații pentru dezvoltarea și îmbunătățirea tehnologiilor în producția, transportul, furnizarea și utilizarea finală a energiei, acordându-se o atenție deosebită tehnologiilor ecologice și eficiente din punct de vedere energetic [3].

În cadrul acestor obiective de cooperare consumatorului îi revine un loc de bază, în special în chestiunile ce țin de îmbunătățirea și consolidarea stabilității și a securității pe termen lung a furnizării și a comerțului cu energie, performanța energetică a clădirilor, prețurile accesibile etc.

Prin același Acord a fost statuat că părțile se obligă să urmărească apropierea legislației în materie de protecție a consumatorilor, care să aibă la bază prioritățile menționate în Acord, evitând totodată barierele în calea comerțului pentru a garanta consumatorilor posibilitatea reală de a alege [4].

În contextul Acordului menționat, consumatorii din Republica Moldova suportă costuri semnificative din venituri pe energie. În același timp energia reprezintă un factor esențial și pentru industria națională. Totodată, sectorul energetic joacă un rol esențial în obligația de a reduce emisiile de gaze cu efect de seră cu cel puțin 40 % până în 2030, în contextul atingerii unei ponderi preconizate de 50 % a energiei din surse regenerabile până în 2030.

Piața internă a energiei din Republica Moldova la fel ca și piața internă a energiei din UE se bazează pe principii consacrate, precum dreptul de acces al terților la rețelele de energie electrică, libertatea consumatorilor de a-și alege furnizorii, norme de separare solide, eliminarea obstacolelor din calea comerțului transfrontalier, supravegherea pieței de către autorități independente de reglementare în domeniul energiei și cooperarea la nivelul UE a autorităților de reglementare și a operatorilor de rețea în cadrul Agenției pentru Cooperarea Autorităților de Reglementare din Domeniul Energiei (ACER) și al Rețelei europene a operatorilor de sisteme de transport (ENTSO).

Cel de al treilea pachet privind energia a generat progrese tangibile pentru consumatori. El a dus la creșterea lichidității piețelor europene ale energiei electrice și a sporit în mod semnificativ schimburile comerciale transfrontaliere. Consumatorii din multe state membre pot beneficia acum de o gamă mai largă de opțiuni. Creșterea concurenței, în special pe piețele angro, a contribuit la ținerea sub control a prețurilor cu ridicata. Noile drepturi ale consumatorilor introduse de cel de al treilea pachet privind energia au îmbunătățit în mod clar poziția consumatorilor pe piețele energiei electrice [5].

În același context, există noi evoluții care au ca efect schimbări fundamentale pe piețele europene ale energiei electrice. Ponderea energiei electrice produse din surse regenerabile (E-SRE) a crescut foarte mult. Această reorientare către E-SRE va continua, deoarece este o condiție esențială pentru îndeplinirea

obligărilor Uniunii în temeiul Acordului de la Paris privind schimbările climatice. Caracteristicile fizice ale E-SRE - mai variabilă, mai puțin previzibilă și mai distribuită decât producția tradițională - necesită o adaptare a normelor privind piața și operarea rețelelor la caracterul mai flexibil al pieței. În paralel, intervențiile statului, deseori concepute într-un mod necoordonat, au dus la denaturări ale pieței angro a energiei electrice, cu consecințe negative pentru investiții și pentru comerțul transfrontalier [6]. Sub acest aspect, în Republica Moldova nu se constată această evoluție pozitivă care ar avea ca efect aceste schimbări fundamentale pe piața energiei electrice, iar ponderea energiei electrice produse din surse regenerabile (E-SRE) a crescut nesemnificativ.

Potrivit Comisiei Europene, normele naționale de piață (de exemplu plafonarea prețurilor) și intervențiile statului împiedică reflectarea de către prețuri a momentelor în care energia electrică este limitată. Mai mult, zonele de preț nu reflectă întotdeauna penuria reală dacă nu sunt bine configurate și sunt bazate în schimb pe granițele politice. Noua organizare a pieței vizează îmbunătățirea semnalelor de preț pentru a stimula investițiile în zonele în care necesitatea este cea mai mare, reflectând mai degrabă constrângerile la nivel de rețea și centrele de cerere decât granițele naționale. Semnalele de preț ar trebui de asemenea să permită remunerarea adecvată a resurselor flexibile (inclusiv consumul dispecerizabil și stocarea), deoarece aceste resurse se bazează pe recompense pentru perioade de timp mai scurte (de exemplu centralele moderne pe bază de gaz care sunt folosite doar în orele de vârf sau reducerea cererii din partea industriei în momentele de sarcină maximă sau de suprasolicitare a sistemului). Semnalele de preț eficiente asigură, de asemenea, dispecerizarea eficientă a activelor de producție existente. Prin urmare, este esențial să se revizuiască toate normele existente care denaturează formarea prețurilor (cum ar fi normele ce prioritizează dispecerizarea anumitor instalații), pentru a activa și a valorifica pe deplin potențialul de flexibilitate pe care îl poate oferi partea de consum [7].

Subiectul ce ține de piață a fost și este pe larg cercetat și este cercetat în literatura de specialitate. Economisții clasici au dezvoltat teoria competiției perfecte, în cadrul căreia au creat piețele libere drept locuri unde un număr mare de cumpărători și de ofertanți comunică lesne între ei și tranzacționează bunuri ușor transferabile; prețurile în asemenea piețe sunt determinate doar de cerere și ofertă. Începând cu anii 1930, economisții s-au concentrat asupra teoriei concurenței imperfecte, conform căreia cererea și oferta nu sunt singurii factori antrenați în operațiunile de piață. Concurența imperfectă presupune că numărul cumpărătorilor și al ofertanților este limitat, produsele aflate în concurență sunt diferențiate (prin producție, calitate, firmă etc.), iar diverse obstacole îngreunează intrarea pe piață a noilor producători [8].

Cercetătorii T. Moșteanu și T. Purcărea susțin că evoluția etapizată a marketingului de la "cunoașterea pieței" (studiul pieței), la "adaptarea la piață" (segmentarea și țintirea pieței) și de la aceasta la "acțiunea de piață" (punerea în funcțiune a **mix-ului** de marketing) demonstrează frământările pe linie de orientare strategică. După cum identificarea de către Kotler a celor 8 roluri posibile ale marketingului prin raportare la situația cererii (convertire-negativă; stimulare-absentă; dezvoltare-latentă; relansare-decăzută; regularizare-neregulată; întreținere-susținută; reducere-excesivă; descurajare-nedorită) confirmă importanța ansamblului acțiunilor în scopul satisfacerii nevoilor clienților și realizării adaptării permanente de către întreprindere a aparatului productiv (compartimentele: Tehnic, Cumpărări) și a celui comercial (compartimentele Marketing, Vânzare, Post-Vânzare, Clienți) [9].

În același context cercetătorii francezi Y. Bernard și J.C. Colli consideră că noțiunea de piață reprezintă un contract care comportă vânzarea și cumpărarea sau închirierea de bunuri, servicii sau capitaluri, definind-o ca "loc de întâlnire între ofertă și cererea de bunuri, servicii sau capitaluri" [10].

În opinia savantului român Mircea N. Costin, factorii esențiali prin prisma cărora poate fi caracterizată piața, în specificarea ei, o anumită piață de mărfuri sunt modul de producție, forma de proprietate asupra mijloacelor de producție. În țările cu economie de piață, tranzacțiile de vânzare, nefiind influențate de acte de planificare, se derulează spontan; aici piața de mărfuri sunt modul de producție, forma de proprietate asupra mijloacelor de producție [11]. Aici considerăm că referința la derularea spontană a tranzacțiilor de vânzare are un caracter deficitar.

Un interes deosebit prezintă poziția critică a savanților români I. Turcu și L. Pop referitor la conceptul de "dirijism contractual", care au invocat că liberalismul contractual a condus în mod paradoxal la dominația celor puternici asupra celor slabi prin pârgă contractului, determinând o puternică reacție de respingere. Dirijismul contractual s-a substituit liberalismului pe două căi principale:

Creația și extinderea serviciilor publice comerciale: poșta și telecomunicații, bănci, căi ferate etc.

Restrângerea libertății contractuale prin:

- interdicția inserării unor clauze abuzive;

- obligația includerii unor clauze de protecție a consumatorilor;
- determinarea unor limite ale producției sau exportului ori importului;
- autorizări administrative prealabile de a contracta [12].

Și în Republica Moldova în domeniile de reglementare – energie electrică și termică, gaze naturale persistă elemente ale dirijismului contractual. Cât privește modul de reglementare a pieței produselor petroliere, aici în afara de elemente ale dirijismului contractual mai pot fi invocate elemente de constituționalitate. Și această Lege este însoțită de deficiențe serioase. Aici se are în vedere stabilirea prețurilor maxime de comercializare cu amănuntul a produselor petroliere principale de tip standard de către Agenția Națională pentru Reglementare în Energetică în baza Metodologiei de calcul și aplicare a prețurilor la produsele petroliere, precum și stabilirea în fiecare zi lucrătoare, a prețurilor maxime de comercializare cu amănuntul a produselor petroliere principale de tip standard, valabile începând cu ora 00:01 pentru fiecare zi următoare de marți, miercuri, joi, vineri, sâmbăta-luni, fiind interzisă comercializarea cu amănuntul a produselor petroliere principale de tip standard la un preț ce depășește prețul maxim stabilit de Agenție. Deși, trebuie menționat că art. 126 din Constituția Republicii Moldova prevede direct că economia Republicii Moldova este o economie de piață, de orientare socială, bazată pe proprietatea privată și pe proprietatea publică, antrenate în concurență liberă.

În acest context a se preciza că prețul stabilit de stat este diferit de prețul de echilibru, iar practicarea unui preț mai redus decât cel de echilibru poate avea efecte negative asupra importatorilor de produse petroliere. Stabilirea autoritară a prețurilor de către stat poate avea următoarele consecințe negative:

- scăderea ofertei de produse;
- vânzarea preferențială a produselor;
- raționalizarea consumului;
- apariția pieței negre.

În opinia autorilor E. Bușmachi și A. Gumovschi prețul maxim este inferior prețului de echilibru, dar practicarea acestui preț modifică volumul cererii și ofertei, stimulează consumul și sporește cantitatea cerută de produs. Această situație poate crea o serie de consecințe:

- protecția consumatorilor prin practicarea unor prețuri mai mici;
- reduce cantitatea oferită de producători, care nu sunt de acord să-și vândă produsul la un preț mai mic și pot recurge la stocarea producției respective, așteptând înlăturarea restricției de preț. Ca rezultat, poate să apară penuria de produse, iar protecția consumatorilor devine una formală, lipsită de conținut, dacă aceștia nu găsesc produsele ieftine pe piață;
- vânzarea produselor cu aglomerație ceea ce presupune pierderi de timp pentru consumatori, timp, care dacă ar fi contabilizat și adăugat la prețul de cumpărare al mărfii ar putea rezulta un preț mult mai mare decât prețul care s-ar fi creat pe piața liberă;
- vânzarea preferențială a produselor în funcție de unele criterii subiective, bazate pe relații personale sprijinite de contraprestații, ceea ce face ca efectele dorite de stat prin stabilirea unor prețuri scăzute să fie anihilate;
- raționalizarea consumului de produse pentru care există deficit pe bază de tichete sau bonuri, ceea ce înseamnă că preferințele subiective ale vânzătorilor și cumpărătorilor sunt înlocuite cu hotărârea organelor de stat de a asigura procurarea în mod egal de către toți consumatorii a unei cantități fixe dintr-un bun;
- apariția pieței negre, piața pe care bunurile se vând ilegal, la un preț mult mai superior celui maxim impus de către organele de stat [13].

Cu această abordare a consecințelor specificate de către autorii E. Bușmachi și A. Gumovschi nu putem fi în totalitate de acord. Potrivit autorilor instituirea unor prețuri maxime are ca efect protecția consumatorilor prin practicarea unor prețuri mai mici. Pe de altă parte, aceeași autori invocă că în rezultatul stabilirii prețurilor maxime poate să apară penuria de produse, iar protecția consumatorilor devine una formală, lipsită de conținut. În opinia noastră considerăm, că în toate situațiile, instituirea unor prețuri maxime nu poate fi o măsură orientată spre protecția consumatorilor. Vânzarea preferențială a produselor, raționalizarea consumului, apariția pieței negre sunt efecte în detrimentul consumatorilor. Și aici într-adevăr ne aflăm în prezența unuia din cele 8 roluri ale marketingului identificat de către Kotler - regularizare-neregulată.

Rolul autorității de reglementare în domeniul energetic este destul de esențial, atât din punct de vedere al drepturilor și obligațiilor, cât și din punct de vedere al organizării și finanțării. Directiva 2009/72 CE din 13 iulie 2009 conține norme detaliate referitor la organizarea și funcționarea acestei autorități.

Astfel:

- în scopul garantării concurenței și furnizării de energie electrică la cel mai competitiv preț, statele membre și autoritățile de reglementare naționale ar trebui să faciliteze accesul transfrontalier pentru noii furnizori de energie electrică provenită din diferite surse, precum și pentru noii producători de energie electrică [14];

- Directiva 2003/54/CE a introdus obligativitatea, pentru statele membre, de a institui autorități de reglementare cu competențe specifice. Cu toate acestea, experiența arată că eficacitatea reglementării este, adesea, afectată de lipsa de independență a autorităților de reglementare față de autoritățile publice centrale, precum și de insuficiența competențelor de care dispun și de puterea limitată de decizie. Din acest motiv, Consiliul European, reunit la Bruxelles la 8 și 9 martie 2007, a invitat Comisia să elaboreze propuneri legislative care să prevadă o mai bună armonizare a competențelor autorităților de reglementare naționale și consolidarea independenței acestora. Ar trebui să fie posibil ca aceste autorități de reglementare naționale să acopere atât sectorul energiei electrice, cât și pe cel al gazelor naturale;

- este necesar ca autoritățile de reglementare din domeniul energiei să poată lua decizii privind ansamblul aspectelor relevante legate de reglementare, pentru a asigura funcționarea corespunzătoare a pieței interne a energiei electrice și să fie pe deplin independente față de orice alte interese publice sau private. Aceasta nu exclude controlul judiciar și exercitarea controlului parlamentar în conformitate cu dreptul constituțional al statelor membre. *De asemenea, aprobarea bugetului autorităților de reglementare de către legiuitorul național nu constituie un obstacol în calea autonomiei bugetare.* Dispozițiile referitoare la autonomia execuției bugetului alocat autorității de reglementare ar trebui să fie puse în aplicare în cadrul definit de legislația și de normele bugetare naționale. Contribuind la independența autorității naționale de reglementare față de orice interes politic sau economic printr-un sistem de rotație corespunzător, statelor membre ar trebui să poată lua în considerare în mod corespunzător disponibilitatea resurselor umane sau mărimea consiliului [15].

Potrivit Directivei 2009/72 CE din 13 iulie 2009 criteriile ce țin de desemnarea și independența autorităților de reglementare se referă în particular la următoarele aspecte [16].

1. Obligațiunea statului de a desemna o singură autoritate de reglementare națională la nivel național. Se admite desemnarea altor autorități de reglementare la nivel regional în statele membre, cu condiția să existe, în scopuri de reprezentare și de contact la nivel comunitar, un reprezentant de rang înalt în cadrul Consiliului autorităților de reglementare al agenției, în conformitate cu articolul 14 alineatul (1) din Regulamentul (CE) nr. 713/2009;

2. Garantarea independenței autorităților de reglementare și asigurarea că acestea își exercită competențele în mod imparțial și transparent. În acest scop, statul membru se asigură că, atunci când își îndeplinesc atribuțiile de reglementare care le revin în temeiul directivei și al legislației în domeniu, autoritățile de reglementare:

- sunt distincte din punct de vedere juridic și independente din punct de vedere funcțional de orice altă entitate publică sau privată;

- se asigură că personalul lor și persoanele cu funcție de conducere din cadrul lor acționează în mod independent de orice interes de piață; precum și nu solicită și nu acceptă instrucțiuni directe din partea niciunui guvern sau a niciunei entități publice sau private în îndeplinirea atribuțiilor de reglementare care le revin.

3. În scopul de a proteja independența autorităților de reglementare, statele membre se asigură, în special, că:

- autoritățile de reglementare pot lua decizii autonome, independent de orice alt organism politic, *au alocări bugetare anuale separate cu autonomie în execuția bugetului alocat și dispun de resursele umane și financiare necesare pentru îndeplinirea atribuțiilor lor, și*

- membrii consiliului de administrație al autorității de reglementare sau, în absența acestuia, persoanele cu cele mai înalte funcții de conducere în cadrul autorității de reglementare sunt numite pentru un mandat fix de cinci până la șapte ani, care poate fi reînnoit o singură dată. Statele membre se asigură că *există un sistem de rotație corespunzător pentru consiliul de administrație sau pentru persoanele cu funcțiile cele mai înalte de conducere.* Membrii consiliului de administrație sau, în absența acestuia, persoanele cu cele mai înalte funcții de conducere pot fi eliberate din funcție în cursul mandatului lor numai în cazul în care nu mai îndeplinesc condițiile prevăzute de prezentul articol sau în cazul în care au comis o abatere în conformitate cu dreptul intern.

Acestea sunt principiile fundamentale ce stau la baza organizării și funcționării autorităților de reglementare din statele membre ale Uniunii Europene. Cadrul legal național în materie de organizare și funcționare a acestor autorități diferă de la stat la stat, însă cu respectarea principiilor enunțate mai sus. Voi invoca aspecte din unele state.

Estonia. Cadrul legal privind organizarea și funcționarea autorității de reglementare în domeniul energetic – Agenția Antimonopol - constituie art. 42 și 59 din Legea cu privire la Guvern din 13 decembrie 1995 și Statutul autorității de reglementare adoptat prin hotărârea Ministerului Justiției nr.27 din 19.08.2015 în temeiul prevederilor alin.(1) art.42 din Legea cu privire la Guvern [17].

În Estonia Agenția Antimonopol este unica autoritate care reglementează domeniile energie electrică, gaze naturale, energie termică, utilități publice (apa și serviciile de canalizare), poșta, calea ferată și parțial aviația civilă.

Conducerea Agenției Antimonopol este pusă în sarcina Președintelui și unui vicepreședinte, numiți și eliberați din funcție de Ministerul Justiției, precum și a unui Consiliu de administrație. Autoritatea este structurată în departamente, cu 39 de unități.

Finanțarea activității Agenției Antimonopol se efectuează din sursele bugetului de stat.

Lituania. Consiliul Național în Domeniul Energeticii în calitate de autoritate de reglementare este organizată și desfășoară activitatea în temeiul Legii cu privire la energetică din 16 mai 2002 [18].

Consiliul este o instituție bugetară care se subordonează Seimului. Consiliul este condus de un Președinte și vicepreședinți numiți pe un termen de 5 ani. Președintele, vicepreședinții și membrii Consiliului au statut de funcționari publici.

Salariul Președintelui Consiliului nu poate depăși 5 salarii medii pe economie a unui lucrător din economia națională.

Veniturile Consiliului pentru anul următor se calculează în baza veniturilor anuale ale unor întreprinderi din sectoarele energetice, plățile de reglementare constituind: 2,19% din veniturile obținute din transportul energiei termice, 0,5 % din transportul și distribuția energiei electrice, 1,37% din transportul și distribuția gazelor naturale.

Bulgaria. Mandatul membrilor Comisiei de Reglementare a Energiei și Apei este de 5 ani cu posibilitatea de a exercita atribuțiile pe un nou termen de 5 ani [19].

Bugetul Comisiei se aprobă de Parlamentul Bulgariei și face parte din bugetul de stat.

România. Autoritatea Națională de Reglementare în Energie ANRE este condusă de un președinte și 2 vicepreședinți [20].

Finanțarea cheltuielilor curente și de capital ale ANRE se asigură integral din venituri proprii.

Veniturile proprii ale ANRE provin din tarife percepute pentru acordarea de licențe, autorizării și atestări, contribuții anuale percepute operatorilor economici reglementați din sectorul energiei electrice și termice și al gazelor naturale, precum și din fonduri acordate de organisme internaționale, nivelul acestora se stabilește anual prin ordin al ANRE, în condițiile legii. Spre exemplu, veniturile totale la bugetul de venituri rectificat pe anul 2021 al Agenției Naționale de Reglementare în Domeniul Energiei din România în anul 2021 constituie 142,646 mii lei (a se vedea tabelul nr.1). După cum vedem din tabel, sursele de formare a bugetului sunt diverse, inclusiv taxe pentru utilizarea bunurilor, autorizarea utilizării bunurilor sau pentru desfășurarea de activități, subvenții de la bugetul de stat etc.

Tabelul nr.1

Bugetul de Venituri rectificat pe anul 2021 al Agenției Naționale de Reglementare în Domeniul Energiei din România, mii lei

Cod	Denumire Indicatori	I. Credite de angajament II. Credite begetare	Program 2021
	VENITURI TOTAL (I)		142,646
	I. VENITURI CURENTE (A+B)		142,646
	A. VENITURI FISCALE		142,601
16.10	Taxe pentru utilizarea bunurilor, autorizarea utilizării bunurilor sau pentru desfășurarea de activități		140,060

16.10.03	<i>Taxe si tarife pentru eliberarea de licențe și autorizații de funcționare, din care:</i>		140,060
	Venituri din contribuții/tarife anuale		127,200
	Venituri din licențe		5,467
	Venituri din atestate		4,631
	Venituri din autorizare persoane juridice și persoane fizice		2,762
42.10	Subvenții de la bugetul de stat		356
42.10.70	Subvenții de la bugetul de stat către instituții publice finanțate parțial sau integral din venituri proprii necesare susținerii derulării proiectelor finanțate din fonduri externe nerambursabile (FEN) postaderare aferente perioadei de programare 2014-2020		356
48.10	Sume primite de la UE/alți donatori în contul plăților efectuate și prefinanțări aferente cadrului financiar 2014-2020		2,185
48.10.02	Fondul Social European (FSE)		2,185
48.10.02.01	Sume primite în contul plăților efectuate în anul curent		2,067
48.10.02.02	Sume primite în contul plăților efectuate în anii anteriori		181
	B. VENITURI NEFISCALE		45
31.10	Venituri din dobânzi		45
31.10.03	Alte venituri din dobânzi		45

Sursa: Ordinul ANRE din 9 iulie 2021 nr.88 pentru aprobarea bugetului de venituri și cheltuieli al Autorității Naționale de Reglementare în Domeniul Energiei rectificat pe anul 2021, a bugetului rectificat al acțiunilor multianuale finanțate din Programul Fondul Social European (FSE), precum și a bugetului rectificat al proiectelor cu finanțare din fonduri externe nerambursabile

Slovacia. Oficiul de reglementare în domeniul energiei este condus de un Președinte și doi vicepreședinți [21].

Președintele Oficiului și cei doi vicepreședinți sunt numiți și eliberați din funcție de către Guvernul Slovaciei. Președintele și vicepreședinții au statut de funcționari publici. Nivelul salariilor membrilor Oficiului constituie patru salarii medii pe economie.

Republica Moldova. Autoritatea de Reglementare în Domeniul Energetic este condusă de un Consiliu de administrație format din 5 directori care exercită funcții de demnitate publică. Directorii Consiliului de administrație al Agenției sunt numiți și eliberați din funcție de Parlamentul Republicii Moldova. Termenul mandatului este de 6 ani, termen care nu asigură continuitatea și buna funcționare a autorității.

Directorii Consiliului de administrație beneficiază de toate drepturile, privilegiile și garanțiile conferite atât de Legea nr. 174/2017 cu privire la energetică (salarii, garanții, sporuri la salarii etc.) cât și de Legea nr. 199/2010 cu privire la statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică [22]. Prevederile legale referitor la promovarea prin concurs și cerințele de studii superioare în domeniul tehnic, economic, financiar sau juridic și experiență de lucru de cel puțin 10 ani în unul dintre domeniile menționate, dintre care cel puțin 3 ani în funcții de conducere în instituții publice sau întreprinderi din sectoarele reglementate de Agenție sunt ambigui și evazive, permițând selectarea și promovarea la conducerea Agenției a unor persoane care nu dispun de nici o experiență în domeniile reglementate [23]. În statele Uniunii Europene precum și Statele membre ale Comunității Energetice criteriile de selectare și promovare în dependență de studii și experiență în domeniu au un caracter imperativ. Spre exemplu, în Albania în funcția de Director ai autorității pot fi selectate doar persoanele care au studii în domeniile energiei electrice, gaze naturale sau energie regenerabilă și un stagiul de muncă în domeniile respective, pentru directorul general – 15 ani, iar pentru ceilalți directori – 10 ani. Spre exemplu, în cazul dacă Directorul general are studii tehnice în

domeniul energiei electrice, ceilalți directori urmează să aibă studii respectiv, gaze naturale, energie regenerabilă [24].

Modul de finanțare al autorității de reglementare are un impact major asupra consumatorilor, întrucât prin Legea nr.174/2017 cu privire la energetică au fost instituite norme cu privire la formarea bugetului autorității. Astfel, mărimea plăților regulatorii se determină după cum urmează:

a) pentru energia electrică – din venitul de vânzări al titularului de licență pentru producerea energiei electrice, al titularului de licență pentru operarea pieței energiei electrice, al titularului de licență pentru transportul energiei electrice, al titularului de licență pentru conducerea centralizată a sistemului electroenergetic, al titularului de licență pentru distribuția energiei electrice, precum și al titularului de licență pentru furnizarea energiei electrice;

b) pentru gazele naturale – din venitul de vânzări al titularului de licență pentru producerea gazelor naturale, al titularului de licență pentru transportul gazelor naturale, al titularului de licență pentru distribuția gazelor naturale, al titularului de licență pentru stocarea gazelor naturale, al titularului de licență pentru furnizarea gazelor naturale, precum și al titularului de licență pentru furnizarea gazelor naturale comprimate pentru vehicule la stațiile de alimentare;

c) pentru energia termică – din venitul de vânzări al titularului de licență pentru producerea energiei termice, al titularului de licență pentru distribuția energiei termice, precum și al titularului de licență pentru furnizarea energiei termice;

d) pentru produsele petroliere – pornind de la volumul produselor petroliere principale și al gazelor lichefiate importate.

De asemenea, a fost stabilit că mărimea plăților regulatorii nu va depăși 0,3 la sută din veniturile indicate mai sus [25].

Pentru serviciul public de alimentare cu apă și de canalizare Agenția stabilește pentru titularii de licențe plățile regulatorii necesare pentru asigurarea activității sale, în conformitate cu Legea nr. 174/2017 cu privire la energetică, în mărime la fel de pînă la 0,3% din venitul titularului de licență, obținut din furnizarea/prestarea serviciului public de alimentare cu apă și de canalizare [26].

Din textul de lege sus-menționat rezultă că mărimea plăților regulatorii la nivel ”de pînă la 0,3 % din veniturile tuturor titularilor de licență” este una deficitară, din mai multe puncte de vedere.

În primul rând, referința din lege la noțiunea de ”plată regulatorie” este una ambiguă. Legiuitorul nu a stabilit activitățile desfășurate de către autoritatea de reglementare care cad sub incidența ”plăților regulatorii”, inclusiv condițiile de taxare cu astfel de plăți.

În al doilea rând, veniturile care stau la baza calculării plăților regulatorii nu sunt corelate cu însăși activitățile autorității în partea ce ține de reglementare. Spre exemplu în conformitate cu cerințele art.68 alin.(3) din Legea nr.107/2016 cu privire la energia electrică furnizarea energiei electrice consumatorilor finali se efectuează la prețuri nereglementate, de piață, în bază de contract negociat între furnizor și consumatorul final. Cu toate acestea, taxa de 0.3 % se aplică și în raport cu veniturile de vânzări ale titularului de licență pentru furnizarea energiei electrice.

În al treilea rând, în domeniul produselor petroliere, atribuțiile ce țin de aprobarea prețurilor nu revin autorității de reglementare, însă titularii de licență din acest sector sunt taxați cu 0,3 % de la volumul produselor petroliere principale și al gazelor lichefiate importate. La fel și în sectorul apă și canalizare, funcția de examinare și aprobare a tarifelor revin autorităților locale de nivelul întâi (autoritatea dispunând de acest drept doar în anumite situații), însă indiferent de aceasta, și acești operatori sunt taxați în aceleași condiții.

Din aceste considerente normele instituite de legiuitorul moldovean am considerat sunt cu deficiențe care nu au la bază principiul diversificării surselor de formare a bugetului autorității (am invocat aici legislația României). Nu este luat în considerare principiul diversificării nivelului plății regulatorii, ca și în cazul Lituaniei, în dependență de gradul de reglementare a pieței etc.

Tabelul nr.2

Evoluția bugetului Agenției Naționale pentru Reglementare în Energetică, anii 1999- 2021

Anul	Autoritatea emitentă, Numărul și data Hotărârii aprobare a bugetului de	Mărimea plăților regulatorii, în %	Venituri, mii lei	Cheltuieli, mii lei	Deficit, mii lei

Guvernul RM					
1999	H 574/21.06.1999	0,06 – 0,09	967,0	967,0	
2000	H 500/30.05.2009	0,06 – 0,09	1369,0	1369,0	
2001	H 254/03.04.2001	0,06 – 0,09	1395,0	1571,0	
2002	H 1460/27.12.2001	0,06 – 0,09	2850,85	2850,85	
2003	H 1571/31.12.2002	0,06 – 0,09	3962,76	3962,76	
2004	H 73/30.01.2004	0,06 – 0,09	4843,9	4843,9	
2005	H 55/20.01.2005	0,06 – 0,09	4843,9	4843,9	
2006	H 94/27.01.2006	0,06 – 0,09	7827,3	7827,3	
2007	H 191/21.02.2007	0,06 – 0,09	9573,2	9573,2	
2008	H 1390/11.12.2007	0,06 – 0,09	11772,2	11772,2	
2009	H 1442/15.12.2008	0,06 – 0,09	13851,6	13851,6	
Parlamentul RM					
2010	H 28/04.03.2010	0,11	16385,9	16385,9	
2011	H 18/17.02.2011	0,11	18917,0	18917,0	
2012	H 117/18.05.2012	0,08	16417,0	18917,0	2500
2013	H 91/19.04.2013	0,10	21551,7	23797,7	2246,0
2014	H 337/23.12.2013	0,12	27590,0	30871,0	3281,0
2015	H 189/05.11.2015	0,11	25929,5	34537,1	8607,6
2016	H 27/04.03.2016	0,09	30411,4	38620,2	8208,2
2017	H 313/23.12.2016	0,1	30831,7	44056,5	21491,5
ANRE					
2018	H 446/24.11.2017	0,2 (0,15-apa)	57870,8	62030,8	4160,0
2019	H 46/06.03.2019	0,19 (0,15 – apa)	67107,0	110297,4	43190,4
2020	H 431/ 22.11.2019	0,20 (0,15 – apa)	71351,0	105803,58	34452,58
2021	H 440/20.11.2020	0,30 (0,20 – apa)	85175,93	85175,93	

În rezultatul analizei datelor incluse în tabelul nr.2 se atestă astfel de fenomene, cum ar fi:

- supradimensionarea cotei nivelului plăților regulatorii de la 0,06-0,09 % în anul 1997 la 0,3 % în anul 2021 și respectiv a veniturilor autorității de la 967, 0 mii lei în anul 1997 la 85175,93 mii lei în anul 2021;
- oscilări în partea ce ține de autoritatea a căreia îi revine sarcina de a aproba bugetul de la Guvernul Republicii Moldova (anii 1999-2009), Parlamentul Republicii Moldova (anii 2010-2017), și însăși autoritatea de reglementare (2018 – prezent). Oportunitatea transferului acestui drept către autoritatea de reglementare este una nejustificată, întrucât ”aprobarea bugetului autorităților de reglementare de către legiuitorul național nu constituie un obstacol în calea autonomiei bugetare” [27];
- creșterea tarifelor la resursele energetice în legătură cu supradimensionarea cheltuielilor de întreținere a autorității de reglementare și ca rezultat consumatorii finali sunt puși în situația de a suporta aceste ”plați de reglementare.

Piața energiei electrice. Din punct de vedere legal și instituțional în evoluția sa piața energiei electrice a parcurs mai multe etape.

Prima etapă în formarea și dezvoltarea pieței energiei electrice: între 19 februarie 1998 și 23 decembrie 2009. Pentru perioada respectivă este caracteristic adoptarea unor Legi importante referitoare la piața energiei electrice, inclusiv prima Lege cea din 19.02.1998 cu privire la energetică. Prin această Lege au fost fixate obiective importante ce țineau de:

- instituirea autorității naționale investite cu atribuții de reglementare și monitorizare a sectoarelor în domeniul energiei [28];
- crearea de condiții pentru concurență și liberalizarea pieței de resurse energetice;
- supravegherea corectitudinii în aplicarea tarifelor la energia electrică și termică, a prețurilor la gazele naturale;
- preîntâmpinarea și limitarea activităților monopoliste;
- reglementarea și supravegherea activităților care constituie monopol natural [29].

Un alt obiectiv al statului a vizat privatizarea, în temeiul Legii cu privire la Programul de privatizare pentru anii 1997-1998, a 8 întreprinderi - societăți pe acțiuni - din sectorul electroenergetic:

Centrala Electrică de Termoficare nr.1;
Centrala Electrică de Termoficare nr.2;
Centrala Electrică de Termoficare Nord;
Rețelele Electrice de Distribuție, mun.Chișinău;
Rețelele Electrice de Distribuție Centru;
Rețelele Electrice de Distribuție Nord;
Rețelele Electrice de Distribuție Nord-Vest;
Rețelele Electrice de Distribuție Sud [30].

Legea nr. 137 din 17.09.1998 cu privire la energia electrică stabilea anumite termene concrete referitoare la drepturile exclusive privind furnizarea energiei electrice și liberalizarea pieței. Astfel prin Legea citată se prevedea ca până în anul 2000 inclusiv, titularii de licențe pentru furnizarea de energie electrică la tarife reglementate aveau dreptul exclusiv de livrare a energiei electrice pe teritoriul specificat în licență, iar liberalizarea pieței energiei electrice urma să se efectueze treptat, pe etape stabilite de Agenția Națională pentru Reglementare în Energetică, după coordonarea cu Guvernul, în perioada de până la 1 ianuarie 2015 [31]. Aici trebuie de specificat că termenul inițial pentru liberalizarea pieței energiei electrice a fost anul 2007.

Perioada de referință se caracterizează prin statuarea cadrului legal și instituțional în materie de organizare și reglementare a activităților ce țin de producerea, transportul, distribuția, furnizarea și consumul de energie electrică, sistemul de protecție a intereselor consumatorilor, precum și crearea unei baze legislative pentru asigurarea unei competiții largi pe piața energiei electrice în vederea sporirii eficienței sistemului electroenergetic.

Totuși unele norme s-au bazat pe principii arbitrare, nu au fost soluționate în termenele stabilite problemele referitoare la liberalizarea pieței energiei electrice, delimitarea instituțională privind asigurarea unei concurențe reale.

A doua etapă: între 23 decembrie 2009 și 27 mai 2016. Începutul perioadei date este condiționată de data adoptării Legii nr. 124/23.12.2009 cu privire la energia electrică.

Prin această Lege a fost statuat că deschiderea pieței energiei electrice se va efectua pe etape, stabilite de Agenție, după coordonarea cu Guvernul, în următoarele termene:

- a) pentru consumatorii noncasnici – până la 1 ianuarie 2013;
- b) pentru consumatorii casnici – până la 1 ianuarie 2015.

Consumatorii noncasnici care se aflau în imposibilitatea de a semna contracte de furnizare a energiei electrice la preț negociabil erau în drept să solicite semnarea contractelor de furnizare a energiei electrice cu furnizorii de energie electrică la tarife reglementate. Totodată prin aceeași Lege s-a permis operatorilor rețelelor de distribuție ca până la 1 ianuarie 2015 ei să fie concomitant și furnizori de energie electrică la tarife reglementate [32]. Întrucât după cum reiese din preambulul Legii citate, scopul adoptării ei a fost ”crearea cadrului necesar aplicării Directivei 2003/54/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 26 iunie 2003 privind normele comune pentru piața internă a energiei electrice și abrogarea Directivei 96/92/CE, publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene nr. L 176 din 15 iulie 2003, precum și a Directivei 2005/89/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 18 ianuarie 2006 privind măsurile menite să garanteze siguranța aprovizionării cu energie electrică și investițiile în infrastructuri, publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene nr. L 33 din 4 februarie 2006”, în realizarea obiectivelor asumate au existat anumite impedimente de ordin procedural. În primul rând, Directiva 2003/54/CE a prevăzut alte termene de deschidere a pieței:

- de la 1 iulie 2004, toți consumatorii, alții decât cei casnici;
- de la 1 iulie 2007, toți consumatorii [33]. În acest sens, termenele instituite de legiuitorul moldovean privind deschiderea pieței nici pe departe nu se încadrează în limita termenelor prevăzute de Directiva menționată.

În al doilea rând, la momentul adoptării Legii nr. 124/23.12.2009 cu privire la energia electrică, era în vigoare Directiva 2009/72 CE din 13 iulie 2009, prin care începând cu 3 martie 2011 Directiva 2003/54/CE se considera abrogată [34]. În cazul dat, această transpunere în Legea nr. 124/23.12.2009 cu privire la energia electrică a unei Directive care se considera abrogată de la o anumită dată este o măsură tardivă.

A treia etapă: între 27 mai 2016 – prezent. Perioada respectivă este legată de punerea în aplicare a Legii nr.107/2016 cu privire la energia electrică și formarea cadrului normativ secundar în materie de piață a energiei electrice.

Obiectivele Legii nr.107/2016 cu privire la energia electrică sunt axate pe reglementarea raporturilor ce țin de:

- statutul participanților la piața energiei electrice: persoanei fizice sau persoanei juridice care vinde sau procură energie electrică pe piața energiei electrice în conformitate cu prevederile legii menționate și cu Regulile pieței energiei electrice;
- piața a contractelor bilaterale: piață în care vânzarea și cumpărarea energiei electrice au loc direct între participanții la piața energiei electrice în baza contractelor bilaterale de vânzare-cumpărare a energiei electrice;
- piața a energiei electrice: cadru organizat de vânzare-cumpărare a energiei electrice de către participanții la piață și de prestare a serviciilor de sistem în scopul asigurării continue și fiabile a consumatorilor cu energie electrică în cadrul sistemului electroenergetic;
- piața a energiei electrice de echilibrare: piață angro organizată, destinată vânzării și procurării energiei electrice pentru acoperirea necesităților de echilibrare a sistemului electroenergetic;
- piața a energiei electrice pe parcursul zilei: piață angro organizată în care vânzarea și procurarea energiei electrice se efectuează în baza tranzacțiilor ce au loc în ziua de livrare, după închiderea pieței energiei electrice pentru ziua următoare;
- piața a energiei electrice pentru ziua următoare: piață angro organizată în care vânzarea și procurarea energiei electrice au loc pentru fiecare oră a fiecărei zile înainte de ziua de livrare fizică a energiei electrice [35].

Și desigur, aici ași menționa importanța reglementărilor normative secundare în materie care au menire să reglementeze regulile pieței și aspectele ce țin de protecția consumatorilor. Importanța rezidă în cazul dat și prin prisma informării consumatorilor. În ceea ce privește procedura de informare am invocat că sarcina de informare a consumatorilor finali ”în mod direct, transparent și inteligibil” (în special și în cazul majorării tarifelor) trebuie să revină autorității care a majorat tariful/prețul, și nu furnizorului. Aceste sarcini urmează a fi puse în sarcina furnizorului din momentul preluării de el a atribuțiilor ce țin de majorarea prețului de furnizare a energiei electrice. În cazul dat, modalitatea de notificare este prevăzută de lege - ”în mod direct, transparent și inteligibil” [36].

Doctrinarul V. Arion invocă importanța subiectului surselor de energie și modelarea lor utilizate la efectuarea calculului tehnico-economic comparativ necesare justificării soluțiilor tehnice și calculului economice în studiile de fezabilitate și proiectele privind edificarea surselor noi de energie, inclusiv consumurile energetice în țară și evoluția lor, prețurile la energie și evoluția lor [37].

Piața gazelor naturale. Piața internă a gazelor naturale, a fost implementată treptat în Comunitatea Europeană începând cu 1999. Drept obiectiv al acestei piețe este de a oferi tuturor consumatorilor din Uniunea Europeană, indiferent dacă sunt persoane fizice sau juridice, posibilități reale de alegere, precum și noi oportunități de afaceri și un comerț transfrontalier mai intens, pentru a asigura obținerea de progrese în materie de eficiență, prețuri competitive și îmbunătățirea calității serviciilor, precum și pentru a contribui la siguranța alimentării și la dezvoltarea durabilă.

A se menționa că „Anchetă efectuată în temeiul articolului 17 din Regulamentul (CE) nr. 1/2003 în sectoarele europene ale gazelor naturale și energiei electrice (raport final)” au demonstrat că normele și măsurile actuale nu asigură cadrul necesar în vederea îndeplinirii obiectivului de a realiza o piață internă funcțională [38].

Obiectivele Uniunii Europene în materie se referă la aspectele ce țin de:

- În scopul dezvoltării concurenței pe piața internă a gazelor naturale, clienții mari noncasnici ar trebui să fie în măsură să-și aleagă furnizorii, precum și să încheie contracte cu mai mulți furnizori pentru a-și asigura satisfacerea nevoilor de gaz natural. Această categorie de clienți ar trebui să fie protejată împotriva clauzelor de exclusivitate din contracte, care au ca efect excluderea ofertelor concurente și/sau complementare;
- Posibilitatea existenței pe piața internă a gazelor naturale a mai multe tipuri de organizare a pieței. Măsurile pe care statele membre ar putea să le adopte pentru a asigura condiții de concurență echitabile ar trebui să se bazeze pe cerințe prioritare de interes general;
- Investirea autorităților de reglementare în domeniul energiei cu dreptul de a emite decizii obligatorii în ceea ce privește întreprinderile din sectorul gazelor naturale, precum și impunerea unor sancțiuni efective, proporționale și cu efect de descurajare împotriva întreprinderilor din sectorul gazelor naturale care nu își respectă obligațiile sau să propună unei instanțe competente să impună astfel de sancțiuni întreprinderilor respective;

- Înzestrarea autorităților de reglementare din domeniul energiei cu puteri decizionale, independent de aplicarea normelor în materie de concurență, cu privire la adoptarea unor măsuri corespunzătoare ce ar garanta beneficii clienților prin intermediul promovării unei concurențe efective, necesare unei funcționări corespunzătoare a pieței interne a gazelor naturale;
- Introducerea unor programe de cesiune de contracte de furnizare a gazelor naturale ca măsură orientată spre promovarea concurenței reale și pentru asigurarea bunei funcționări a pieței;
- Înzestrarea autorităților de reglementare în domeniul energiei cu competențe orientate spre asigurarea unor standarde ridicate ale serviciului public, în conformitate cu principiile legate de deschiderea pieței, la protecția consumatorilor vulnerabili și la asigurarea unei eficiențe depline a măsurilor de protecție a consumatorilor etc. [39].

Din punct de vedere istoric, rețelele de transport gaze naturale din Republica Moldova au făcut parte din rețeaua comună a fostei Uniuni Sovietice. Pentru piața acesteia este caracteristic numărul limitat de surse de aprovizionare, cu infrastructură învechită, pierderi uriașe și management ineficient. Dependenta Republicii Moldova de surse de energie din Federația Rusă ne-a făcut vulnerabili și a demonstrat importanța diversificării acestor surse. Atunci când o țară se bazează pe alta în calitate de furnizor al celei mai mari părți din necesitățile sale în agenți energetici, ea se expune la intimidare și manipulare, care afectează, în cele din urmă, cetățenii acestei țări.

Situația geopolitică din Ucraina ar putea avea ca efect un rol negativ în aprovizionarea Republicii Moldova cu gaze naturale din Federația Rusă.

În contextul strategiei energetice a RM, la data de 11 iunie 2013 România și Republica Moldova au semnat Memorandumul de înțelegere pentru construirea unui interconector între sistemele de transmisie a gazelor naturale din cele două țări. Construcția interconectorului menționat constă din 2 faze: Faza I pe segmentul Iași-Ungheni (finalizată la 31 decembrie 2015) și Faza II pe segmentul Ungheni-Chișinău.

În acest context e necesar de a avea în vedere prevederile articolului 36 din Directiva 2009/73, referitor la noile infrastructuri, care a înlocuit articolul 22 din Directiva 2003/55, prin care a fost statuat că noile infrastructuri de gaze naturale de mari dimensiuni, și anume interconexiunile, instalațiile GNL sau instalațiile de înmagazinare, pot beneficia, la cerere și pentru o perioadă determinată, de o derogare de la dispozițiile articolelor 9, 32, 33 și 34 și de la dispozițiile articolului 41 alineatele (6), (8) și (10) din Directivă în următoarele condiții:

- investiția trebuie să întărească concurența în furnizarea de gaze naturale și să îmbunătățească siguranța alimentării;
- nivelul de risc legat de investiție este de așa natură încât investiția să se realizeze numai în cazul în care se acordă o derogare;
- infrastructura trebuie să fie deținută în proprietate de o persoană fizică sau juridică care este separată cel puțin în privința formei sale juridice de operatorii de sistem în ale căror sisteme se va construi infrastructura;
- se percep tarife pentru utilizatorii infrastructurii respective; și
- derogarea nu aduce atingere concurenței sau bunei funcționări a pieței interne a gazelor naturale și nici funcționării eficiente a sistemului reglementat la care este conectată infrastructura.

În același context ne raliem poziției autorilor G. Gușilov și O. Manea care încă în anul 2007 au menționat că factorul rus în ecuația de securitate energetică a Europei 20% din petrolul și 24% din gazele naturale importate de UE provin din Rusia. La nivel comunitar se constată o cerere tot mai mare de gaz natural pentru producția de electricitate, atât pe fondul declinului producției de gaze din Marea Nordului, dar și a exigențelor de ordin ecologic (gazul generează un nivel de poluare al mediului înconjurător mult mai mic decât cel al petrolului sau al cărbunelui). Estimările arată că, dependența comunitară de importul de hidrocarburi se va accentua, acesta ajungând la 70% în 2030 (93% din petrolul consumat și 84% din gaz vor fi importate). În ciuda măsurilor de eficientizare a consumului energetic (UE este lider mondial în managementul energiei și în folosirea resurselor energetice regenerabile), cererea de energie continuă să crească cu 1-2 procente pe an. Fără a lua în calcul producția internă a țărilor membre UE (46%), trei state contează cu adevărat pentru aprovizionarea cu gaz a Europei: Rusia (24%), Norvegia (15%) și Algeria (11%). Așadar, când UE vorbește despre „securitatea sa energetică” trebuie să înțelegem că se referă predominant la securitatea aprovizionării sale cu gaze naturale. Nu este dificil de identificat statul care suscită îngrijorările cele mai mari ale europenilor [40].

În Republica Moldova distingem piața a gazelor naturale care reprezintă un cadru organizat de vânzare-cumpărare a gazelor naturale de către participanții la piață și de prestare a serviciilor de sistem în

scopul asigurării continue și fiabile a consumatorilor cu gaze naturale în cadrul sistemului de gaze naturale, piață principală care constituie o piață a capacității comercializate direct de operatorul sistemului de transport sau de operatorul depozitului de stocare precum și piață secundară – piață a capacității comercializate altfel decât pe piața principală [41].

Piața energiei termice. Potrivit autoarei Corina Guțu-Chetrușca în Republica Moldova cca 60% din consumul total de energie îl constituie căldura. Pe plan mondial acest consum constituie în jur de 40%. Raționalizarea consumului de căldură are consecințe însemnate atât economice, cât și ecologice, și sociale. Aceasta este foarte actual pentru Republica Moldova în care „sărăcia energetică” afectează în jur de 80% din populație. „Sărăcia energetică” se consideră atunci când mai mult de 10% din totalul cheltuielilor unei gospodării sunt folosite pentru acoperirea cheltuielilor pentru resursele energetice (căldură, energie electrică, gaz, lemn, cărbune). Energia termică ca marfă are un șir de particularități care complică organizarea și funcționarea pieței. Este destul de indicată necesitatea transportului ei prin conducte și imposibilitatea acumulării căldurii pe perioade relativ mari. În Republica Moldova la acest factor obiectiv se adaugă consecințele sistemului administrativ de comandă în care s-au format sistemele de alimentare cu căldură [42].

Autorii V.Leu, M.Cernei, I.Brumă specifică că una din problemele principale ale activelor de generare, transport și distribuție ale energiei termice este gradul de uzură avansat. Capacitățile de generare a energiei electrice în regim de cogenerare include:

- 1) Chișinău, CET-2, sursa nr.1 (240 MWe, 1200 Gcal/h capacitate termică, construită între anii 1976-1980);
- 2) Chișinău, CET-1, sursa nr.2 (66 MWe, 254 Gcal/h capacitate termică, construită între anii 1951-1961);
- 3) mun. Bălți, CET, (37,2 MWe, 200 Gcal/h capacitate termică, construită între anii 1956-1970, 13, 2 MWe – date în exploatare în 2019);
- 4) alte centrale electrice, inclusiv 9 CET-uri ale fabricilor de zahăr (97,5 MWe, construite între anii 1956-1981) [43].

Potrivit lui M.Stratan alimentarea centralizată cu energie termică presupune furnizarea energiei termice (ET) mai multor clădiri din surse centrale de ET, prin intermediul unor rețele termice, agentul termic folosit fiind apa fierbinte sau aburul. Un concept fundamental al alimentării centralizate cu ET este utilizarea căldurii reziduale sau a surplusului de căldură de la producerea energiei electrice sau din alte procese industriale, căldură care altfel ar fi irosită. Alimentarea centralizată cu energie termică este cea mai potrivită pentru zonele urbane cu o densitate mare de consumatori, surse de căldură reziduală, consum relativ mare de căldură, fiind prezente diferite categorii de consumatori. Sistemele de alimentare centralizată cu energie termică (SACET) permit reducerea costurilor pentru alimentarea cu energie termică și contribuie la reducerea consumului de resurse energetice și a nivelului emisiilor. Alimentarea centralizată cu energie termică oferă numeroase beneficii, printre care:

- transportarea eficientă și utilizarea a ET de către o diversitate de consumatori pentru diferite aplicații;
- folosirea de tehnologii eficiente pentru producerea ET care să fie furnizată în SACET;
- flexibilitate în ce privește utilizarea diferitelor tipuri de combustibil (gaz natural, biogaz, biomasă, deșeuri, cărbune, produse petroliere), inclusiv a celor pentru care folosirea individuală este mai complicată și mai costisitoare;
- sporirea eficienței globale de utilizare a combustibililor și reducerea costurilor de producere a energiei electrice și termice prin utilizarea cogenerării la centrale electrice de termoficare (CET-uri);
- reducerea nivelului de emisii;
- utilizarea căldurii reziduale provenite de la procese industriale;
- contribuie la managementul deșeurilor, în special prin folosirea procedurii de incinerare a deșeurilor, prin care se produce o sursă competitivă de energie pentru SACET;
- gestionarea eficientă a producerii și consumului de energie;
- reducerea cheltuielilor cu privire la forța de muncă, exploatarea și întreținerea sistemelor, comparativ cu multe sisteme individuale;
- reducerea poluării în zonele urbane [44].

În același context, potrivit materialelor Chemonics International Inc. în colaborare cu EnCon Services International LLC un sistem modern și competitiv de alimentare centralizată cu ET trebuie să includă centrale eficiente de producere a energiei termice, rețele termice pentru transportul și distribuția ET către consumatori, cu pierderi minime, sisteme eficiente și flexibile de utilizare a ET de către consumatorii finali. Republica Moldova are experiență în ce privește utilizarea sistemelor de alimentare centralizată cu ET proiectate și construite în perioada sovietică în majoritatea localităților urbane. În perioada de tranziție,

sistemele centralizate din RM s-au confruntat cu diverse probleme de ordin tehnic și economic, printre care lipsa investițiilor, acumularea datoriilor și incapacitatea de a se adapta la noile condiții de piață. În multe orașe mici, sistemele ajunse în faliment au fost închise, în timp ce în alte orașe, sistemele au supraviețuit în întregime sau parțial. Există orașe în care s-au realizat anumite activități de modernizare. În SACET-urile existente mai persistă principii și tehnologii învechite, moștenite din perioadele anterioare, care au stat la baza proiectării și construirii acestora. În scopul funcționării eficiente și flexibile, și la soluțiile recomandate pentru depășirea deficiențelor din sistemele existente sunt importante soluțiile pentru:

-modernizarea și dezvoltarea SACET-urilor existente. Un SACET care funcționează prost și ineficient pierde consumatori, fapt ce conduce la reducerea performanțelor și la înrăutățirea continuă a situației;

- folosirea unor surse de ET mai competitive și a unor combustibili alternativi mai ieftini (cum ar fi, cogenerarea, căldura reziduală de la procese industriale, energia produsă din deșeuri, etc.), obținând o eficiență totală ridicată, ar putea stimula renașterea și dezvoltarea SACET;

- în cazul orașelor unde nu există un SACET funcțional la nivel municipal, accentele trebuie puse pe sisteme centralizate mici – la un spital sau o școală cu mai multe clădiri, un grup de clădiri publice și/sau private. Investițiile, cheltuielile de exploatare și întreținere sunt de regulă mai mici atunci când se instalează centrală termică pentru mai multe clădiri, comparativ cu situația în care fiecare din aceste clădiri are propria centrală termică [45].

E bine știut că toate centralele termoelectrice (CTE) produc cantități mari de căldură concomitent cu producerea energiei electrice (EE). Energia combustibilului care este transformată în energie electrică la cele mai eficiente centrale, variază în funcție de tehnologie de la circa 35% până la puțin peste 50% , restul fiind căldură. În lipsa unor aplicații utile, căldura este disipată în mediul înconjurător prin intermediul turnurilor de răcire, a lacurilor de răcire și prin gazele de ardere. Pentru creșterea considerabilă a eficienței generale, această căldură trebuie folosită în zonele urbane pentru încălzirea clădirilor și alimentarea cu apă caldă menajeră (ACM). Astfel, conceptul de cogenerare – producerea energiei electrice și termice la CET-uri este direct legat de dezvoltarea sistemelor de alimentare centralizată cu energie termică. Căldura care rezultă din procesul de producere a energiei electrice este transportată și distribuită către consumatori prin intermediul rețelelor termice, de regulă ca apă fierbinte (în unele sisteme pe baza de abur). Astfel, cogenerarea EE și ET la CET-uri poate reduce emisiile de bioxid de carbon cu până la 30% concomitent cu reducerea consumului total de combustibil. În astfel de situații, nu este necesară utilizarea de combustibil suplimentar pentru soluțiile individuale de încălzire. Centralele cu turbine de gaze au un randament de transformare a combustibilului în energie electrică de circa 38% – 42%, cele cu turbine de abur – circa 30% – 35%. Un randament de peste 50% la producerea energiei electrice poate fi obținut la centralele cu ciclul combinat, care includ atât turbine cu gaze cât și turbine cu abur. Restul energiei produse, este sub formă de căldură. Atunci când această căldură sau energie termică este utilizată pentru alimentarea centralizată, CET-urile moderne pot atinge o eficiență totală (EE și ET) de circa 90% sau chiar mai ridicată [46].

În corespundere cu Legea nr. 92/29.05.2014 cu privire la energia termică și promovarea cogenerării au fost instituite obiective orientate spre:

- creșterea ponderii cogenerării în ceea ce privește sistemele de încălzire și răcire și producția de energie electrică;
- dezvoltarea infrastructurii de termoficare și răcire centralizată eficientă pentru a se permite dezvoltarea cogenerării de înaltă eficiență și utilizarea serviciilor de încălzire și răcire rezultate din căldura reziduală și sursele regenerabile de energie;
- încurajarea noilor instalații termoelectrice și a instalațiilor industriale care produc căldură reziduală să fie amplasate în situri unde se recuperează cantitatea maximă de căldură reziduală disponibilă pentru a se îndeplini cererea existentă sau preconizată de încălzire și răcire;
- încurajarea noilor zone rezidențiale sau a noilor instalații industriale care consumă energie termică în cadrul proceselor de producție să fie amplasate acolo unde este disponibilă căldură reziduală, astfel cum prevede evaluarea cuprinzătoare, ca să poată contribui la realizarea cererii de încălzire și răcire. Aceasta ar putea include propuneri care sprijină concentrarea unui număr de instalații individuale în același amplasament în vederea asigurării unei corespondențe optime între cererea și oferta de servicii de încălzire și răcire;
- încurajarea instalațiilor termoelectrice, instalațiilor industriale care produc căldură reziduală, instalațiilor de incinerare a deșeurilor și a altor instalații de transformare a deșeurilor în energie să fie conectate la rețeaua locală de termoficare sau răcire centralizată;
- încurajarea zonelor rezidențiale și instalațiilor industriale care consumă energie termică în procesele de

producție să fie conectate la rețeaua locală de termoficare sau răcire centralizată [47].

Apa potabilă furnizată consumatorilor de către producători/distribuitori în sistem centralizat sau apa de la robinet.

Prin apă potabilă se înțelege apa destinată consumului uman și care îndeplinește una din condițiile de mai jos: orice tip de apă în stare naturală sau după tratare, folosită pentru băut, la prepararea hranei ori pentru alte scopuri casnice, indiferent de originea ei și indiferent dacă este furnizată prin rețea de distribuție, din rezervor sau este distribuită în sticle ori în alte recipiente;

Toate tipurile de apă folosită ca sursă în industria alimentară pentru fabricarea, procesarea, conservarea sau comercializarea produselor ori substanțelor destinate consumului uman.

Apa potabilă furnizată consumatorilor de către producători/distribuitori în sistem centralizat sau apa de la robinet reprezintă un tip de apă potabilă de rând cu apa de masă îmbuteliată, apa minerală naturală plată, apa minerală naturală carbogazoasă, apa minerală naturală carbogazificată, apa de izvor.

Apa de la robinet trebuie să fie sanogenă și curată, adică:

- să fie lipsită de microorganisme, paraziți sau substanțe care, prin număr sau concentrație, pot constitui un pericol potențial pentru sănătatea umană;
- parametrii chimici analizați să se încadreze sub concentrația maximă admisă prevăzută de Legea privind calitatea apei potabile.

Statul prin instituțiile abilitate este obligat să supravegheze calitatea apei potabile prin:

- control eficient, permanent la producătorii și distribuitorii de apă potabilă prin organismele specializate;
- dezvoltarea de laboratoare dotate cu aparatură performantă pentru controlul rapid al calității apei potabile;

La sfârșitul anului 2020 în Republica Moldova desfășurau activitatea reglementată 43 de titulari de licențe în domeniul prestării/furnizării serviciului public de alimentare cu apă și/sau de canalizare.

Pe parcursul anului 2020 a fost furnizată apă potabilă consumatorilor în volum de 73950,9 mii m³, atestându-se o creștere față de anul 2019 cu 737,4 mii m³ sau cu 1,0 %. Creșterea volumului de apă furnizată se atestă la majoritatea operatorilor, variind între 0,1 % și 43,6 %. În anul 2020 au fost înregistrați 10917 de consumatori noi ai serviciului public de alimentare cu apă serviți de titularii de licențe, numărul acestora majorându-se cu 2,8 % comparativ cu anul 2019. Corespunzător, în anul 2020 au fost înregistrați 10217 consumatori noi ai serviciului public de canalizare serviți de titularii de licențe, cu o creștere de 5,0 %.

Scopul reglementărilor în domeniul apei potabile furnizate consumatorilor de către producători/distribuitori în sistem centralizat este crearea cadrului legal pentru înființarea, organizarea, administrarea, reglementarea și monitorizarea funcționării serviciului public de alimentare cu apă potabilă, tehnologică, de canalizare și de epurare a apelor uzate menajere și industriale în condiții de accesibilitate, disponibilitate, fiabilitate, continuitate, competitivitate, transparență, cu respectarea normelor de calitate, de securitate și de protecție a mediului.

În temeiul Legii nr. 303/13.12.2013 privind serviciul public de alimentare cu apă și de canalizare sunt reglementate raporturile ce țin de:

- activitatea de furnizare/prestare a serviciului public de alimentare cu apă și de canalizare;
- exploatarea, întreținerea, extinderea și funcționarea sistemelor publice de alimentare cu apă și de canalizare;
- determinarea și aprobarea tarifelor reglementate la serviciul public de alimentare cu apă și de canalizare;
- securitatea și fiabilitatea în alimentarea cu apă a consumatorilor;
- protecția drepturilor consumatorilor serviciului public de alimentare cu apă și de canalizare;
- accesul nediscriminatoriu garantat pentru toate persoanele fizice și juridice la serviciul public de alimentare cu apă și de canalizare în condiții contractuale și în conformitate cu actele legislative și cu alte acte normative în domeniu [48].

Piața produselor petroliere. Fiind lipsită de resurse proprii și capacități de prelucrare a materiei prime, toate produsele petroliere comercializate în Republica Moldova sunt de origine străină, importurile fiind realizate în special de către:

- 3 companii: „Petrom Moldova”, „Lukoil Moldova” și „Rompetrol Moldova” care asigură 97,2 % din cantitatea total importată de benzină. Principala și unica sursă de import fiind România;
- 2 companii: „Rompetrol Moldova” și „Lukoil Moldova” asigură 75 % din toată cantitatea importată de motorină, principala sursă fiind din nou România și
- 5 companii: „Lukoil Moldova”, „Printemps”, „Achira”, „Tezed” și Rompetrol, care asigură 83,3% din toată cantitatea importată de gaze lichefiate. În acest caz sursele principale de import sunt Kazahstanul,

România și Federația Rusă.

Prin Legea nr.461/30.07.2001 cu privire la produsele petroliere este determinat locul și rolul altor participanți la piața produselor petroliere, inclusiv vânzătorul cu amănuntul care este un agent economic ce comercializează cu amănuntul produse petroliere, precum și cumpărătorul cu ridicata – agent economic, inclusiv consumator special, care cumpără produse petroliere în scopul consumului sau al revânzării și consumatorul special – consumator al cărui mod de asigurare cu produse petroliere se stabilește și prin acte normative speciale.

2. Instituția consumatorului de resurse energetice în legislația și practica judiciară a Republicii Moldova și a Uniunii Europene

Abordarea instituției consumatorului în domeniul energetic în Republica Moldova, trebuie făcută prin prisma a mai mulți factori, inclusiv noțiunea de consumator, istoricul, drepturile și obligațiile consumatorilor etc.

Noțiunea de consumator de resurse energetice. Pentru prima dată, după proclamarea independenței Republicii Moldova noțiunea de consumator se regăsea în Legea nr. 1453/din 25.05.1993 privind protecția consumatorilor potrivit căreia prin noțiunea de consumator se avea în vedere persoană fizică care dobânda, utiliza ori consuma, ca destinatar final, produse obținute de la agenți economici sau care beneficia de servicii prestate de aceștia [49]. Ulterior, prin art.1 din Legea nr. 105/din 13.03.2003 privind protecția consumatorilor noțiunea de consumator a fost extinsă și în cazul persoanelor fizice ce *intenționează* să comande sau să procure produse, servicii pentru necesități nelegate de activitatea de întreprinzător sau profesională [50]. Această definiție nu se înscrie cu prevederile art.3 din Codul civil prin care se prezumă existența unui raport juridic civil. Până la încheierea raportului juridic civil persoana care intenționează să comande sau să procure produse, servicii pentru necesități nelegate de activitatea de întreprinzător sau profesională nu poate avea calitatea de consumator, ci mai degrabă de un potențial consumator.

În același context, noțiunea de consumator dată de Codul civil are un caracter deficitar în raport cu noțiunea de consumator prevăzută de Directivele europene în materie de protecția consumatorilor. După cum prevede Codul civil are calitatea de consumator orice persoană fizică care, în cadrul unui raport juridic civil, *acționează predominant* în scopuri ce nu țin de activitatea de întreprinzător sau profesională. Persoana fizică nu are calitatea de consumator dacă cealaltă parte a raportului juridic civil nu are calitatea de profesionist. Cât privește calitatea de profesionist, această calitate o are orice persoană fizică sau juridică de drept public sau de drept privat care, în cadrul unui raport juridic civil, acționează în scopuri ce țin de activitatea de întreprinzător sau profesională, chiar dacă persoana nu are scopul de a obține un profit din această activitate [51]. În acest sens, Directivele europene nu stabilesc posibilitatea de a acționa *predominant* în scopuri ce nu țin de activitatea de întreprinzător sau profesională. Redacția în cauză este interpretabilă, presupunând că consumatorul poate acționa chiar și în scopuri cu caracter comercial. O astfel de abordare este una incorectă și nu se înscrie cu conținutul Directivelor. Pentru argumentare voi invoca doar unele dintre aceste Directive.

Directiva 2005/29/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 11 mai 2005 prevede expres că prin noțiunea de „consumator” se are în vedere orice persoană fizică ce acționează, în legătură cu practicile comerciale reglementate de directiva menționată, *în scopuri care nu se încadrează în activitatea sa comercială, industrială, artizanală sau liberală*, iar „comerciant” înseamnă orice persoană fizică sau juridică ce acționează, în legătură cu practicile comerciale reglementate de directivă, în scopuri care se încadrează în activitatea sa comercială, industrială, artizanală sau liberală și orice persoană care acționează în numele sau în beneficiul unui comerciant [52]. Din conținutul acestei norme este indiscutabil că scopul activităților desfășurate de consumator în toate situațiile nu trebuie să conțină elemente specifice unei activități comerciale, industriale, artizanale sau liberale. La fel și în cazul comercianților, în toate situațiile scopul desfășurării unor activități este cel de a obține profit și nu este admis contrariul - ”chiar dacă persoana nu are scopul de a obține un profit din această activitate”, așa cum este stipulate în Codul civil.

Directiva 93/13/CEE a Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii la art.2 prevede că „consumator” înseamnă orice persoană fizică ce, în cadrul contractelor reglementate de directivă, acționează în scopuri care se află în afara activității sale profesionale, iar „vânzător sau furnizor” înseamnă orice persoană fizică sau juridică care, în cadrul contractelor reglementate de directive în cauză, acționează în scopuri legate de activitatea sa profesională, publică sau privată. Spre deosebire de conținutul de ”consumator” dat de Directiva 2005/29/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 11 mai 2005 unde scopul activităților nu se încadrează în activitatea sa comercială, industrială, artizanală sau libera, Directiva 93/13/CEE nu mai enumeră tipurile

de activități, utilizând o formulare mai concisă – ”în scopuri care se află în afara activității sale profesionale”. Această nouă abordare reiese din obiectivele trasate de Directiva 93/13/CEE, și în special:

- oportunitatea adoptării unor măsuri în vederea instituirii treptate a pieței interne, întrucât piața internă cuprinde un teritoriu fără frontiere interne în care mărfurile, persoanele, serviciile și capitalul circulă liber;
- diferențele pe care le prezintă legislația statelor membre privind clauzele contractelor încheiate între vânzătorul de bunuri sau furnizorul de servicii, pe de o parte, și consumatorul acestora, pe de altă parte, având ca efect posibilitatea apariției unor denaturări a concurenței dintre vânzători și furnizori, mai ales atunci când aceștia vând bunuri sau furnizează servicii în alte state membre;
- responsabilitatea statelor membre de a se asigura că contractele încheiate cu consumatorii nu conțin clauze abuzive;
- facilitarea instituirii pieței interne în scopul *protejării cetățeanului*, în rolul său de consumator, la achiziționarea de bunuri și servicii în temeiul unor contracte care sunt reglementate de legislația unui alt stat membru decât statul său membru, este esențial să se elimine clauzele abuzive în aceste contracte;
- necesitatea protejării persoanelor care achiziționează bunuri și servicii împotriva abuzului de putere de către vânzător sau furnizor, mai ales împotriva contractelor de adeziune și împotriva excluderii abuzive a unor drepturi esențiale din contracte [53].

Este indiscutabil că aceste obiective prevăzute de Directiva 93/13/CEE trebuie luate în considerare în procesul de armonizare a legislației Republicii Moldova în materie de protejare a consumatorilor de resurse energetice.

Directiva 2011/83/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2011 privind drepturile consumatorilor la art.2 prevede că „consumator” este orice persoană fizică ce, în cadrul contractelor reglementate de directivă, acționează în scopuri care se află în afara activității sale comerciale, industriale, artizanale sau profesionale, iar „comerciant” înseamnă orice persoană fizică sau juridică, indiferent dacă este publică sau privată, care acționează, inclusiv prin intermediul unei alte persoane care acționează în numele sau în contul ei, în scopuri ce țin de activitatea sa comercială, de afaceri, meșteșugărească sau profesională în legătură cu contractele care intră sub incidența directivei menționate [54].

Obiectivele Directivei menționate sunt centrate pe astfel de obiective cum ar fi:

- piața internă este concepută să cuprindă un spațiu fără frontiere interne, în care sunt garantate libera circulație a mărfurilor și serviciilor, precum și libertatea de stabilire. Armonizarea anumitor aspecte în materie de contracte cu consumatorii negociate la distanță și în afara spațiilor comerciale este necesară pentru promovarea unei piețe interne reale a consumatorilor care să mențină echilibrul corect între un nivel ridicat de protecție a consumatorilor și competitivitatea întreprinderilor, asigurând în același timp respectarea principiului subsidiarității [55];
- anumite disparități creează bariere interne semnificative în cadrul pieței interne, care afectează comerțanții și consumatorii. Disparitățile respective cresc costurile de conformare suportate de comerțanții care doresc să se angajeze în activități de vânzare transfrontalieră de bunuri sau de prestare de servicii. Fragmentarea disproporționată subminează de asemenea încrederea consumatorului în piața internă [56];
- contractele legate de încălzirea centralizată ar trebui să facă obiectul directive menționate, în mod similar contractelor de furnizare a apei, gazului și electricității. Încălzirea centralizată înseamnă furnizarea energiei termice, printre altele sub formă de aburi sau apă fierbinte, de la o sursă centrală de producție, printr-un sistem de transport și distribuție la mai multe clădiri, în scopul încălzirii [57];
- comerciantul ar trebui să transmită consumatorului informații clare și inteligibile înainte ca acesta din urmă să își asume obligații în temeiul unui contract la distanță sau al unuia negociat în afara spațiilor comerciale sau al oricărui contract, altul decât un contract la distanță sau unul negociat în afara spațiilor comerciale, sau al oricărei oferte similare. Atunci când furnizează informațiile respective, comerciantul ar trebui să țină seama de nevoile specifice ale consumatorilor care prezintă o vulnerabilitate deosebită ca urmare a infirmității psihice, fizice sau psihologice a acestora, a vârstei sau a credulității lor, într-un mod pe care comerciantul l-ar putea prevedea în mod rezonabil. Cu toate acestea, faptul că se ține seama de astfel de nevoi specifice nu ar trebui să ducă la niveluri diferite de protecție a consumatorului [58];
- persoanele sau organizațiile despre care se consideră, în baza legislației interne, că ar avea un interes legitim cu privire la protecția drepturilor contractuale ale consumatorilor ar trebui să aibă dreptul de a iniția proceduri, fie în fața unei instanțe judecătorești, fie a unei autorități administrative care are

competența de a decide în cazul reclamațiilor sau de a iniția procedurile judiciare corespunzătoare [59].

După cum vedem Directiva 2011/83/UE are ca obiect și contractele legate de încălzirea centralizată, contractele de furnizare a apei, gazului și electricității. În acest context trebuie să menționăm că prevederile directivelor sectoriale (Directiva 2009/72/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 iulie 2009 privind normele comune pentru piața internă a energiei electrice, Directiva 2009/73/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 iulie 2009 privind normele comune pentru piața internă în sectorul gazelor naturale, Directiva din 25 octombrie 2012 privind eficiența energetică, Directiva din 3 noiembrie 1998 privind calitatea apei destinate consumului uman) sunt correlate cu prevederile Directivei 2011/83/UE.

Cât privește Legile sectoriale naționale ce stau la baza reglementării contractelor legate de încălzirea centralizată, contractele de furnizare a apei, gazului și electricității, inclusiv statutul consumatorilor, și în speță cel al noțiunii de consumator, sub unele aspecte ele au un caracter deficitar și nu întotdeauna sunt corelate cu directivele sectoriale.

Astfel, de exemplu, Legea cu privire la energia electrică nr. 107 din 27.05.2016 (Monitorul Oficial nr.193-203/413 din 08.07.2016) a fost armonizată cu Directiva 2009/72/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 iulie 2009 privind normele comune pentru piața internă a energiei electrice și de abrogare a Directivei 2003/54/CE [60]. A se menționa că Directiva în cauză la art.2 utilizează astfel de noțiuni, cum ar fi: "client" în loc de "consumator", noțiune prevăzută de Legea nr.107/2016, "client eligibil" în loc de "consumator eligibil", "client final" în loc de "consumator final", "client necasnic" în loc de "consumator" noncasnic etc. Cu roate acestea, legiuitorul din Republica Moldova atât în raport cu persoanele fizice cât și juridice care cumpără energie electrică a utilizat noțiunea de "consumator", și nu "client" cum este prevăzut la art.2 din Directiva 2009/72/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 iulie 2009 privind normele comune pentru piața internă a energiei electrice și de abrogare a Directivei 2003/54/CE. Același concept a fost aplicat de legiuitor și la adoptarea Legii cu privire la gazele naturale nr. 108 din 27.05.2016 (Monitorul Oficial nr.193-203/415 din 08.07.2016), lege care a fost armonizată cu Directiva 2009/73/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 iulie 2009 privind normele comune pentru piața internă în sectorul gazelor naturale și de abrogare a Directivei 2003/55/CE [61].

Considerăm că aplicarea acestui concept de legiuitorul moldovean nu este unul îndreptățit. În acest sens, pentru a argumenta poziția data voi invoca următoarele argumente.

În primul rând, la adoptarea atât a Legii cu privire la energia electrică nr. 107 din 27.05.2016 cât și Legii cu privire la gazele naturale nr. 108 din 27.05.2016 urma să luăm în considerare normele generale în materie de protecție a consumatorului prevăzute de legislația națională aplicabilă în domeniu. Astfel, în corespundere cu art.1 din Legea privind protecția consumatorilor nr. 105-XV din 13.03.2003 prin noțiunea de "consumator" se are în vedere orice persoană fizică ce intenționează să comande sau să procure ori care comandă, procură sau folosește produse, servicii pentru necesități nelegate de activitatea de întreprinzător sau profesională. Deci, "consumator" este orice persoană fizică ce intenționează să comande sau să procure ori care comandă, procură sau folosește produse, servicii pentru necesități nelegate de activitatea de întreprinzător sau profesională. Din noțiunea data se desprind mai multe elemente, inclusiv:

- consumatorul în calitatea sa de persoană fizică, este persoana, privită individual, ca titular de drepturi și de obligații;
- dreptul persoanei fizice de a comanda, se referă la cererea din partea unui consumator privind un serviciu sau produs care urmează a fi confecționat sau distribuit de un agent economic;
- dreptul persoanei fizice "de a procura", este un drept care înglobează în sine dreptul de a procura anumite bunuri (ex: contractul de vânzare – cumpărare), cât și servicii (exemplu, contractul de furnizare a energiei electrice și gaze naturale).
- dreptul persoanei fizice "de a folosi", este un drept care se referă atât la utilizarea bunurilor, cât și utilizarea serviciilor.

Precizăm că nu numai pentru Legea privind protecția consumatorilor nr. 105-XV din 13.03.2003 este caracteristic acest concept, ci și pentru alte Legi generale adoptate de Parlamentul Republicii Moldova. În acest sens, conform art.3 din Legea privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii nr. 256 din 09.12.2011 (Monitorul Oficial nr.38-41/115 din 24.02.2012 - abrogată), prin noțiunea de "consumator" la fel se avea în vedere, orice persoană fizică ce intenționează să comande sau să procure ori care comandă, procură sau folosește produse, servicii pentru necesități nelegate de activitatea sa de întreprinzător sau de activitatea sa profesională. Scopul acestei legi era de a crea un cadru legal corespunzător în vederea asigurării protecției intereselor economice ale consumatorilor prin interzicerea și

prevenirea utilizării de clauze abuzive în contractele încheiate între comercianți și consumatori. Prin clauză abuzivă se are în vedere clauză contractuală care, nefiind negociată în mod individual cu consumatorul, prin ea însăși sau împreună cu alte prevederi din contract, creează, în detrimentul consumatorului, contrar cerințelor de bună-credință, un dezechilibru semnificativ între drepturile și obligațiile părților care decurg din contract.

Prezintă interes și legislația României, care este armonizată cu Directiva 2009/72/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 iulie 2009 privind normele comune pentru piața internă a energiei electrice și de abrogare a Directivei 2003/54/CE și respectiv Directiva 2009/73/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 iulie 2009 privind normele comune pentru piața internă în sectorul gazelor naturale și de abrogare a Directivei 2003/55/CE. În speță se are în vedere Legea Nr. 123/2012 energiei electrice și a gazelor naturale (M.Of. nr. 485 din 16.7.2012) care la art.3 stipulează că prin noțiunea de "client" se are în vedere clientul angro sau final de energie electrică. Același articol cuprinde și alte noțiuni, inclusiv:

- client angro – persoana fizică sau juridică ce cumpără energie electrică în vederea revânzării în interiorul sau în exteriorul sistemului în cadrul căruia este stabilită;
- client eligibil – clientul care este liber să își aleagă furnizorul de energie electrică de la care cumpără energie electrică, în sensul art. 33 din Directiva 2009/72/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 iulie 2009 privind normele comune pentru piața internă a energiei electrice și de abrogare a Directivei 2003/54/CE;
- client final – orice persoană fizică sau juridică ce cumpără energie electrică pentru consum propriu; în cuprinsul legii noțiunile de „client final“ și „consumator“ sunt echivalente;
- client noncasnic – orice persoană fizică sau juridică ce cumpără energie electrică ce nu este pentru propriul consum casnic; această categorie include și producători de energie electrică, operatori de rețea și clienți angro;
- client casnic – clientul care cumpără energie electrică pentru propriul consum casnic, excluzând consumul pentru activități comerciale sau profesionale;
- client vulnerabil – clientul final aparținând unei categorii de clienți casnici care, din motive de vârstă, sănătate sau venituri reduse, se află în risc de marginalizare socială și care, pentru prevenirea acestui risc, beneficiază de măsuri de protecție socială, inclusiv de natură financiară. Măsurile de protecție socială, precum și criteriile de eligibilitate pentru acestea se stabilesc prin acte normative.

După cum vedem, legiuitorul român a precizat că doar în cazul noțiunii de "client final", noțiunea dată este echivalentă cu noțiunea de consumator.

A se menționa că Legea cu privire la energia electrică nr. 107 din 27.05.2016 și Legea cu privire la gazele naturale nr. 108 din 27.05.2016 reglementează doar raporturile ce țin de drepturile, obligațiile și răspunderea consumatorului final, nu și a celorlalte categorii de consumatori. În speță, la art.65 din Legea cu privire la energia electrică nr. 107 din 27.05.2016 sunt prevăzute drepturile consumatorilor finali, inclusiv:

- să respecte condițiile contractuale, să instaleze doar receptoare electrice, utilaje și echipamente care corespund documentelor normativ-tehnice și să utilizeze energia electrică doar prin receptoare electrice omologate, în mod rațional, inofensiv, eficient și fără fraude;
- să achite integral plata datorată pentru energia electrică furnizată și penalitățile calculate, conform condițiilor contractuale și în termenele stabilite în factura de plată;
- să păstreze intacte echipamentul de măsurare și sigiliile aplicate, să nu întreprindă acțiuni menite să sustragă energie electrică prin ocolirea echipamentului de măsurare sau prin denaturarea indicațiilor acestuia și să sesizeze imediat furnizorul în cazul în care depistează defecțiuni în funcționarea echipamentului de măsurare sau violarea sigiliilor operatorului de sistem;
- dacă nu mai dorește să achiziționeze energie electrică de la furnizorul respectiv, să rezilieze contractul de furnizare a energiei electrice și să achite integral furnizorului plata pentru energia electrică consumată și, după caz, penalitățile aferente, în conformitate cu contractul de furnizare a energiei electrice;
- să asigure, în conformitate cu condițiile stipulate în Regulamentul privind măsurarea energiei electrice în scopuri comerciale, acces personalului operatorului de sistem pentru controlul și pentru citirea indicațiilor echipamentului de măsurare, precum și pentru controlul, deservirea și reparația instalațiilor electrice care aparțin operatorului de sistem și sunt amplasate pe proprietatea consumatorului final;
- să nu intervină și să nu permită altor persoane să intervină în utilajul rețelelor electrice ale operatorului de sistem amplasate pe proprietatea consumatorului final;

- să nu utilizeze receptoarele electrice în situația în care acestea provoacă deranjamente în funcționarea utilajului operatorului de sistem sau influențează negativ parametrii de calitate a energiei electrice furnizate altor consumatori finali;
- să respecte cerințele privind securitatea la exploatarea instalațiilor electrice.

În Directiva 2012/27/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2012 privind eficiența energetică găsim o altă abordare a noțiunii de „consumator final” în care se specifică că prin această noțiune se are în vedere atât o persoană fizică cât și o persoană juridică care achiziționează energie pentru propriul său consum final [62]. În opinia noastră, în cazul dat, nu ne aflăm în prezența unui nou concept de abordare a noțiunii de consumator, așa cum este prevăzut în Directiva 2011/83, prin care este stipulat că consumator este doar o persoană fizică. Voi argumenta poziția data prin următoarele:

În primul rând, Directiva 2012/27/UE în cazul persoanelor juridice face referire la destinația consumului de energie – „pentru propriul său consum final” și nu în alte scopuri;

În al doilea rând, pentru a valorifica potențialul de economisire a energiei în anumite segmente ale pieței unde auditurile energetice *nu sunt în general oferite cu titlu comercial* (cum ar fi întreprinderile mici și mijlocii (IMM), statele membre ar trebui să elaboreze programe care să încurajeze IMM-urile să se supună unor audituri energetice. Auditurile energetice ar trebui să aibă un caracter obligatoriu și periodic pentru întreprinderile mari, întrucât economiile de energie pot fi semnificative. Auditurile energetice ar trebui să țină seama de standardele europene sau internaționale relevante, precum EN ISO 50001 (sisteme de gestionare a energiei) sau EN 16247-1 (audituri energetice) sau EN ISO 14000 (sisteme de gestionare a mediului) în cazul în care includ un audit energetic, fiind astfel în conformitate cu dispozițiile anexei VI la prezenta directivă deoarece aceste dispoziții nu depășesc cerințele prevăzute în standardele relevante respective. În prezent se află în curs de elaborare un standard european specific privind auditurile energetice [63];

În al treilea rând, noțiunea de „consumator final” care poate fi „atât o persoană fizică cât și o persoană juridică care achiziționează energie pentru propriul său consum final” prevăzută de Directiva 2012/27/UE, trebuie abordată prin prisma Directivei 2009/72/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 iulie 2009 privind normele comune pentru piața internă a energiei electrice și de abrogare a Directivei 2003/54/CE prin care au fost statuate drepturi de a beneficia de un nivel înalt de protecție atât pentru clienții casnici, precum și pentru întreprinderile mici, atunci când statele membre consideră oportun acest lucru [64]. Situația data este condiționată de posibilitatea de a beneficia de garanții specifice serviciului public, în special în ceea ce privește siguranța alimentării și tarifele rezonabile, din motive de echitate, competitivitate și, indirect, pentru crearea de locuri de muncă. Clienții în cauză ar trebui să beneficieze, de asemenea, de posibilitatea de a alege, de echitate, de reprezentare și de mecanisme de soluționare a litigiilor. În același context și Legea nr.107/2016 prevede că *consumatorii casnici și societățile comerciale mici* au dreptul de a fi aprovizionați cu energie electrică de către furnizorul serviciului universal la parametrii de calitate stabiliți, la prețuri reglementate, transparente, nediscriminatorii și ușor de comparat [65]. Colegiul civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție obligațiile de serviciu public urmează a fi îndeplinite în mod transparent, nediscriminatoriu și ușor de verificat și trebuie să garanteze accesul egal și pe bază de reciprocitate al întreprinderilor electroenergetice din țările părți ale Comunității Energetice la consumatorii finali din Republica Moldova. Orice forme de retribuire financiară sau de alt gen, precum și drepturile exclusive care pot fi acordate pentru îndeplinirea obligațiilor de serviciu public se impun și se realizează în mod transparent și nediscriminatoriu [66].

Obligația asigurării continuității în livrării energiei termice către consumatori, pe criterii de transparență și nediscriminare aprobate de autoritatea de reglementare în scopul garantării transportului și distribuției energiei electrice produse în regim de cogenerare de înaltă eficiență în baza contractelor încheiate între participanții la piața energiei electrice este prevăzută și prin normele Legii nr. 92/ 29.05.2014 cu privire la energia termică și promovarea cogenerării [67]. Prin Legea menționată în afara de noțiunea de „consumator” care este persoana fizică sau juridică care utilizează energie termică pe bază de contract, prin racordarea instalației sale de utilizare a energiei termice la rețeaua termică a distribuitorului, a fost introdusă noțiunea de „subconsumator” calitate ce o are persoană fizică sau juridică ale cărei instalații termice sînt racordate la instalațiile de utilizare a energiei termice ale unui alt consumator cu care are încheiat un contract. Această noțiune este discutabilă întrucât Directiva 2012/27/UE prevede doar noțiunea „consumator final” (înseamnă o persoană fizică sau juridică care achiziționează energie pentru propriul său consum final), dar nu și pe cea de „subconsumator” [68].

În domeniul apei potabile, Directiva (UE) 2020/2184 a Parlamentului European și a Consiliului din

16 decembrie 2020 privind calitatea apei destinate consumului uman nu este centrată pe statutul calității de consumator ci pe destinația apei pentru consumul uman care înseamnă:

- orice tip de apă, fie în starea sa inițială, fie după tratare, destinată băutului, gătitului, preparării de alimente sau oricărui alt scop casnic **atât în spații publice, cât și în spații private**, indiferent de originea acesteia și indiferent dacă este furnizată dintr-o rețea de distribuție, sau dintr-o cisternă ori este îmbuteliată în sticle sau recipiente, inclusiv ape de izvor;
- orice tip de apă folosită în orice întreprindere cu profil alimentar pentru producerea, prelucrarea, conservarea sau comercializarea produselor sau a substanțelor destinate consumului uman [69]. Directiva face referire doar la noțiunea de „sistem de distribuție casnică” care înseamnă conductele, fittingurile și dispozitivele instalate între robinetele care sunt folosite în mod normal pentru apa destinată consumului uman atât în spații publice, cât și în spații private și rețeaua de distribuție, dar numai dacă acestea nu constituie responsabilitatea furnizorului de apă, în calitatea acestuia de furnizor de apă, în temeiul dreptului intern aplicabil [70].

În acest context prevederile din Legea nr. 303 din 13.12.2013 privind serviciul public de alimentare cu apă și de canalizare potrivit cărora consumatorul este persoana fizică sau juridică care beneficiază, direct ori indirect, individual sau colectiv, de serviciile de alimentare cu apă și de canalizare, iar calitatea de consumator casnic – persoana fizică care utilizează serviciul public de alimentare cu apă și de canalizare furnizat/prestat de operator, în bază de contract, pentru necesități casnice nelegate de activitatea de întreprinzător sau de cea profesională sunt deficitare [71].

În primul rând, potrivit Directivei 2011/83/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2011 privind drepturile consumatorilor, calitatea de consumator o are orice persoană fizică ce, în cadrul contractelor reglementate de directivă, acționează în *scopuri care se află în afara activității sale comerciale, industriale, artisanale sau profesionale* [72];

În al doilea rând, contractele încheiate dintre consumatorii din domeniul apei potabile și prestatorii de servicii după natura lor juridică nu întrunesc elementele unui contract de prestări servicii. În sensul Directivei 2011/83/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2011 privind drepturile consumatorilor, „contractul de prestări de servicii” este orice contract, altul decât un contract de vânzare, în temeiul căruia comerciantul furnizează sau se angajează să furnizeze un serviciu consumatorului, iar acesta plătește sau se angajează să plătească prețul acestuia. Deci, în cazul dat e vorba de prețul unui serviciu. Directiva face referire la noțiunea de „bunuri” ceea ce înseamnă orice obiect corporal mobil, cu excepția obiectelor vândute prin executare silită sau altfel, prin autoritatea legii; apa, gazul și energia electrică sunt considerate „bunuri” în sensul directivei atunci când acestea sunt puse în vânzare în volum limitat sau în cantitate fixă [73]. Consumatorul prin contractele de furnizare a apei potabile se obligă să achite prestatorului de servicii volumele de apă achiziționate și nicidecum serviciul prestat.

Prin prisma practicii europene din domeniul jurisprudenței noțiunea de ”consumator” este interpretată în spiritul normelor Directivelor europene și legislațiilor naționale.

Cu referire la noțiunea de consumator în procesul de examinare a unei cereri de decizie preliminară formulate de Oberster Gerichtshof (Curtea Supremă, Austria), în cauza C 498/16 Maximilian Schrems împotriva Facebook Ireland Limited s-a făcut referire la interpretarea obiectul contractului: profesional sau personal. Demersul de interpretare a articolului 15 alineatul (1) din Regulamentul nr. 44/2001 pare să decurgă dintr-o orientare jurisprudențială constantă a Curții. În trecut, Curtea a respins o abordare a calității de consumator care este legată de o percepție generală asupra activităților sau a cunoștințelor unei anumite persoane. Determinarea calității de consumator trebuie să fie făcută prin raportare la poziția persoanei respective în cadrul unui anumit contract, având în vedere natura și scopul contractului respectiv. Prin urmare, astfel cum au explicat cu luciditate mai mulți avocați generali și astfel cum a confirmat Curtea, noțiunea „consumator” are „un caracter obiectiv și este independentă de cunoștințele concrete pe care persoana în cauză le poate avea sau de informațiile de care această persoană dispune în mod real”. Aceasta înseamnă că aceeași persoană poate, chiar în aceeași zi, să aibă atât calitatea de profesionist, cât și pe cea de consumator, în funcție de natura și de obiectivul contractului care a fost încheiat. De exemplu, un avocat specializat în protecția consumatorilor poate fi totuși consumator, în pofida activității sale profesionale și a cunoștințelor pe care le deține, ori de câte ori intră într-un raport contractual în scopuri personale.

3. Analiza investigațiilor științifice în materia protecției consumatorului de resurse energetice în doctrina statelor străine

Potrivit opiniei autoarei Olesia Plotnic conținutul reglementărilor cu privire la determinarea sferei persoanelor incluse în noțiunea de consumator e minimal și prin aceasta permisiv, adaptabil, în funcție de

aprecierile fiecărui stat. Iată premisa numeroaselor controverse în domeniu și elementul-cheie în demersul de decelare a cuprinsului acestei noțiuni. În R.Moldova noțiunea de consumator și-a găsit oglindire pentru prima dată în Legea privind protecția consumatorilor nr.1453-XIII din 25.05.1993, astfel încât legiuitorul la acea perioadă a încercat să dea o noțiune generală a consumatorului pentru garantarea și asigurarea minimă a drepturilor cetățenilor în relațiile de consum, și anume „consumator este persoana fizică care dobândește, utilizează ori consumă, ca destinatar final, produse obținute de la agenți economici sau care beneficiază de servicii prestate de aceștia” [74].

Doctrina și literatura juridică a Republicii Moldova consacră în acest domeniu autori, precum profesorii, savanții, Eugenia Cojocari, Nicolae Roșca, Gheorghe Chibac, Gheorghe Avornic, Aurel Băieșu, Dorin Cimil, Irina Moscalciuc, Olesea Plotnic și alții.

Referitor la utilizarea notiunilor de consumator, ca practica și experiența socială distinctă și respectiv ca agent specific al vieții economice și sociale, a se menționa că ele tin de începuturile economiei politice clasice. W. Petty, A. Smith, D. Ricardo, Th. R. Malthus, P. Boisguillebert, J. B. Say s.a., au avut reprezentarea locului și rolului consumului și consumatorului în procesul reproductiei. Fixarea și delimitarea conceptuală a acestor noțiuni a fost făcută în condițiile capitalismului atomizat în care concurența perfectă și deplină libertate de mișcare reprezentau esența legilor nescrise ale mecanismului economic.

Cercetările efectuate pentru Parlamentul European au arătat că deși există multe informații despre drepturile consumatorilor disponibile pe Internet, aceste informații sunt dispersate în mai multe surse europene și naționale [75].

Referitor la utilizarea pentru prima dată noțiunii de consumator, în doctrină [76] se arată că aceasta este disputată între europeni și nord americani. Întru argumentarea pozițiilor sale, cercetătorii europeni susțin că economiștii au folosit pentru prima dată termenul de „consumator” în timpul crizei economice din 1930, iar în 1957, a luat naștere prima asociație de consumatori în Belgia [77], în Statele Unite ale Americii se afirmă că noțiunea de „consumator” își are originea în „Carta drepturilor consumatorilor”, noțiunea fiind deinită de președintele S.U.A. – J.F. Kennedy în martie 1962, sub forma unui mesaj special adresat Congresului American [78].

Republica Moldova a devenit parte contractantă a Tratatului de instituire a Comunității Energetice în 2010 și, prin urmare, sa angajat să transpună legislația UE în domeniul energiei, să dezvolte pieți competitive și deschise de energie electrică și gaze naturale și să integreze piața energetică națională în cea europeană. În conformitate cu aceste angajamente, Republica Moldova a transpus Pachetul Energetic II (Directivele 2003/54 / CE și 2003/55 / CE) și, mai recent, în 2016, Pachetul Energetic III (Directivele 2009/72, 2009/73/EU, precum și două regulamente, 714/2009 și 715/2009). Având în vedere poziția fragilă a Republicii Moldova în ceea ce privește dependența de gazul rusesc, Comunitatea Energetică a convenit să amâne punerea în aplicare a principiului „separării” așa cum prevede art. 9 alineatul (1) din Directiva 2009/73 / CE.34 Pentru a promova dezvoltarea sectorului energetic, cadrul legal național a fost completat în mod constant având un obiectiv clar de aliniere la cadrul european și la acquis-ul Comunității Energetice [79].

Concluzii.

Generalizând cele expuse autoarea concluzionează următoarele:

Instituirea prețurilor plafon la unele produse petroliere de către autoritatea de reglementare este o măsură care distorsionează concurența pe piață și va avea ca efect apariția fenomenelor penuriei de produse, inclusiv vânzarea preferențială a produselor, raționalizarea consumului, apariția pieței negre.

Existența unui cadru legal imperfect și contradictoriu în parte ce ține de administrarea autorității de reglementare și finanțarea acestei instituții, fără a fi luată în considerare practica altor state europene.

Imperfecțiunea sistemului instituțional de protecție a consumatorilor.

Bibliografie:

1. A se vedea art. 2 din Legea nr. 107 din 27.05.2016 cu privire la energia electrică, publicată în Monitorul Oficial Nr. 193-203, art. 413;
2. A se vedea art.76 din Acordul de asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte, publicat în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, L 260/4 din 30.08.2014;
3. A se vedea art.77 din Acordul de asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană

- și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte, publicat în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, L 260/4 din 30.08.2014;
4. A se vedea art.39 din Acordul de asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte, publicat în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, L 260/4 din 30.08.2014;
 5. A se vedea Propunere de Directivă a Parlamentului European și a Consiliului privind normele comune pentru piața internă a energiei electrice (reformare), Bruxelles, 23.2.2017, COM(2016) 864 final, 2016/0380(COD);
 6. A se vedea Comunicarea Comisiei intitulată „Realizarea pieței interne a energiei electrice și valorificarea la maximum a intervenției publice”, C(2013)7243 final din 5.11.2013;
 7. A se vedea Propunere de Directivă a Parlamentului European și a Consiliului privind normele comune pentru piața internă a energiei electrice (reformare), Bruxelles, 23.2.2017, COM(2016) 864 final, 2016/0380(COD);
 8. A se vedea noțiunea de piață dată de ENCICLOPEDIA UNIVERSALĂ BRITANNICA, vol.12, Pasadena-Ralea – ISBN 978-973-675-780-8, București, Editura Litera, 2010;
 9. MOȘTEANU, T., PURCĂREA T. Concurența. Ghidul afacerilor performante. București: Editura Economică. 14 p. ISBN 973-590-097-1;
 10. BERNARD, Y., COLLI, J.C. Vocabular economic și financiar. București: Editura Humanitas, 1994. 122 p. ISBN 973-28-0450-5;
 11. COSTIN, M.N. Drept comercial internațional. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1987. 413 p., Comanda nr.402;
 12. TURCU, I., POP, L Contractele comerciale. București: Editura Lumina Lex, 1997 p.15-16. ISBN 973-9186-97-1;
 13. BUȘMACHIU, E., GUMOVSCI, A., Prețuri și tarife. Chișinău: Editura ASEM, 2005 p.60-61 ISBN 9975-75-329-9;
 14. A se vedea Considerentul 8 din Directiva 2009/72/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 iulie 2009 privind normele comune pentru piața internă a energiei electrice și de abrogare a Directivei 2003/54/CE, publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, L 211/55 din 14.08.2009;
 15. A se vedea Considerentele 33 și 34 din Directiva 2009/72/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 iulie 2009 privind normele comune pentru piața internă a energiei electrice și de abrogare a Directivei 2003/54/CE, publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, L 211/55 din 14.08.2009;
 16. Obligațiunile statelor membre în materie de desemnare și independență a autorităților de reglementare sunt prevăzute la art.35 din Directiva 2009/72/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 iulie 2009 privind normele comune pentru piața internă a energiei electrice și de abrogare a Directivei 2003/54/CE, publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, L 211/55 din 14.08.2009;
 17. Konkurenciameti põhimäärus Vastu võetud 19.08.2015 nr 27 RT I, 27.08.2015, 1 jõustumine 01.09.2015;
 18. LIETUVOS RESPUBLIKOS ENERGETIKOS ĮSTATYMAS 2002 m. gegužės 16 d. Nr. IX 884, Vilnius;
 19. ENERGY SECTOR ACT, amend. and suppl. SG. 9/2 Feb 2021;
 20. A se vedea Legea nr. 123 din 10 iulie 2012 a energiei electrice și a gazelor naturale;
 21. Obsah dokumentu je právne záväzný. 250 Z Á K O N z 31. júla 2012 o regulácii v sieťových odvetviach;
 22. A se vedea art.9 din Legea nr. 174 din 21.09.2017 cu privire la energetică, publicată în Monitorul Oficial Nr. 364-370 art. 620;
 23. A se vedea art.10 din Legea nr. 174 din 21.09.2017 cu privire la energetică, publicată în Monitorul Oficial Nr. 364-370 art. 620;
 24. Art.11 din Legea nr. 43/2015 privind piața energetică din Albania;
 25. A se vedea art.11 din Legea nr. 174 din 21.09.2017 cu privire la energetică, publicată în Monitorul Oficial Nr. 364-370 art. 620;
 26. A se vedea art.7 din Legea nr. 303 din 13.12.2013 privind serviciul public de alimentare cu apă și de canalizare, publicată în Monitorul Oficial Nr. 60-65 art. 123;
 27. A se vedea Considerentul 34 din Directiva 2009/72/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 iulie 2009 privind normele comune pentru piața internă a energiei electrice și de abrogare a Directivei 2003/54/CE, publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, L 211/55 din 14.08.2009

28. A se vedea art.4¹ din Legea Nr. 1525 din 19.02.1998 cu privire la energetică, publicată în Monitorul Oficial Nr. 50-51, art. 366;
29. A se vedea art.8 din Legea Nr. 1525 din 19.02.1998 cu privire la energetică, publicată în Monitorul Oficial Nr. 50-51, art. 366;
30. A se vedea Legea nr. 63 din 25.06.1998 cu privire la Concepția asupra privatizării întreprinderilor din sectorul electroenergetic, publicată în Monitorul Oficial nr. 77-78, art. 523;
31. A se vedea art.38 din Legea nr. 137 din 17.09.1998 cu privire la energia electrică, publicată în Monitorul Oficial Nr. 111-113, art. 681;
32. A se vedea art.54 din Legea nr. 124 din 23.12.2009 cu privire la energia electrică, publicată în Monitorul Oficial, nr. 127-133 art. 311;
33. A se vedea art.21 din Directiva 2003/54/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 26 iunie 2003 privind normele comune pentru piața internă de energie electrică și de abrogare a Directivei 96/92/CE, publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, L 176/37;
34. A se vedea art. 48 din Directiva 2009/72/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 iulie 2009 privind normele comune pentru piața internă a energiei electrice și de abrogare a Directivei 2003/54/CE, publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, L 211/55 din 14.08.2009;
35. A se vedea art. 2 din Legea nr. 107 din 27.05.2016 cu privire la energia electrică, publicată în Monitorul Oficial Nr. 193-203, art. 413;
36. STICI, S., *Conținutul și efectele contractelor de furnizare a resurselor energetice consumatorilor finali*, în "Competitivitate și Inovare în economia cunoașterii", conf.șt.int. din 25-26 septembrie 2020, Ch: 2020, p.788-793, ISBN 978-9975-75-985-4;
37. ARION, V., *Economia surselor de energie*. Chișinău: Editura "Tehnica – UTM", 2016, p.8-21, ISBN 978-9975-45-435-3;
38. A se vedea Considerentul 5 din Directiva 2009/73/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 iulie 2009 privind normele comune pentru piața internă în sectorul gazelor naturale și de abrogare a Directivei 2003/55/CE, publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, L 211/94 din 14.08.2009;
39. A se vedea Considerentele 17, 19, 33 din Directiva 2009/73/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 iulie 2009 privind normele comune pentru piața internă în sectorul gazelor naturale și de abrogare a Directivei 2003/55/CE, publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, L 211/94 din 14.08.2009;
40. GUȘILOV, G., MANEA, O. *Relația Uniunii Europene cu Federația Rusă*, în Revista Institutului Diplomatic Român, București: Editura Academiei Române, p.22-48;
41. A se vedea art.2 din Legea nr. 108/27.05.2016 cu privire la gazele naturale, publicată în Monitorul Oficial Nr. 193-203 art. 415;
42. GUȚU-CHETRUȘCA, C., *Piața energiei termice*. Chișinău: Editura "Tehnica-UTM", 2018, p.5, ISBN 948-9975-45-521-3;
43. LEU, V., CERNEI, M., BRUMĂ, I. *Încălzirea centralizată în Republica Moldova*, în "Probleme actuale ale urbanismului și amenajării teritoriului", conf.șt. 2021. Chișinău, Editura UTM, 27 noiembrie 2020, p.299-305, CZU 697.4(478);
44. STRATAN, M., *Ghid de eficiență energetică și resurse regenerabile*, Materiale elaborate de către Chemonics International Inc. în colaborare cu EnCon Services International LLC, Chișinău: 2013, p.34-36, ISBN 978-9975-9975-6-0;
45. *Ibidem*, p.36-37;
46. *Ibidem*, p.37;
47. A se vedea Anexa nr.3 din Legea nr. 92/29.05.2014 cu privire la energia termică și promovarea cogenerării publicată în Monitorul Oficial Nr. 178-184 art. 415;
48. A se vedea art.1 și 2 din Legea nr. 303/13.12.2013 privind serviciul public de alimentare cu apă și de canalizare, publicată în Monitorul Oficial Nr. 60-65 art. 123;
49. A se vedea art.1 din Legea nr. 1453 din 25.05.1993 privind protecția consumatorilor, publicată în Monitorul Oficial Nr. 10 art. 281;
50. A se vedea art.1 din Legea nr. 105/13.03.2003 privind protecția consumatorilor, publicată în Monitorul Oficial Nr. 126-131 art. 507;
51. A se vedea Codul Civil al Republicii Moldova, publicat în Monitorul Oficial Nr. 82-86 art. 661;
52. Având în vedere legătura indisolubilă dintr-o noțiune de "consumator" și "comerciant" precum și conținutul acestor noțiuni prevăzute la art.3 din Codul civil în textul redat sunt expuse ambele noțiuni.

- A se vedea și art. 2 din Directiva 2005/29/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 11 mai 2005 privind practicile comerciale neloiale ale întreprinderilor de pe piața internă față de consumatori și de modificare a Directivei 84/450/CEE a Consiliului, a Directivelor 97/7/CE, 98/27/CE și 2002/65/CE ale Parlamentului European și ale Consiliului și a Regulamentului (CE) nr. 2006/2004 al Parlamentului European și al Consiliului („Directiva privind practicile comerciale neloiale”), publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, L 149/22;
53. A se vedea Directiva 93/13/CEE a Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii, publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, L 095/29;
54. A se vedea art.2 din Directiva 2011/83/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2011 privind drepturile consumatorilor, de modificare a Directivei 93/13/CEE a Consiliului și a Directivei 1999/44/CE a Parlamentului European și a Consiliului și de abrogare a Directivei 85/577/CEE a Consiliului și a Directivei 97/7/CE a Parlamentului European și a Consiliului, publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, L 304/64 din 22.11.2011;
55. A se vedea Considerentul 4 din Directiva 2011/83/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2011 privind drepturile consumatorilor, de modificare a Directivei 93/13/CEE a Consiliului și a Directivei 1999/44/CE a Parlamentului European și a Consiliului și de abrogare a Directivei 85/577/CEE a Consiliului și a Directivei 97/7/CE a Parlamentului European și a Consiliului, publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, L 304/64 din 22.11.2011;
56. A se vedea Considerentul 6 din Directiva 2011/83/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2011 privind drepturile consumatorilor, de modificare a Directivei 93/13/CEE a Consiliului și a Directivei 1999/44/CE a Parlamentului European și a Consiliului și de abrogare a Directivei 85/577/CEE a Consiliului și a Directivei 97/7/CE a Parlamentului European și a Consiliului, publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, L 304/64 din 22.11.2011;
57. A se vedea Considerentul 25 din Directiva 2011/83/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2011 privind drepturile consumatorilor, de modificare a Directivei 93/13/CEE a Consiliului și a Directivei 1999/44/CE a Parlamentului European și a Consiliului și de abrogare a Directivei 85/577/CEE a Consiliului și a Directivei 97/7/CE a Parlamentului European și a Consiliului, publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, L 304/64 din 22.11.2011;
58. A se vedea Considerentul 34 din Directiva 2011/83/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2011 privind drepturile consumatorilor, de modificare a Directivei 93/13/CEE a Consiliului și a Directivei 1999/44/CE a Parlamentului European și a Consiliului și de abrogare a Directivei 85/577/CEE a Consiliului și a Directivei 97/7/CE a Parlamentului European și a Consiliului, publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, L 304/64 din 22.11.2011;
59. A se vedea Considerentul 56 din Directiva 2011/83/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2011 privind drepturile consumatorilor, de modificare a Directivei 93/13/CEE a Consiliului și a Directivei 1999/44/CE a Parlamentului European și a Consiliului și de abrogare a Directivei 85/577/CEE a Consiliului și a Directivei 97/7/CE a Parlamentului European și a Consiliului, publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, L 304/64 din 22.11.2011;
60. Directiva 2009/72/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 iulie 2009 privind normele comune pentru piața internă a energiei electrice și de abrogare a Directivei 2003/54/CE, publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L211/55 din 14 august 2009;
61. Directiva 2009/73/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 iulie 2009 privind normele comune pentru piața internă în sectorul gazelor naturale și de abrogare a Directivei 2003/55/CE, publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L211/94 din 14 august 2009;
62. A se vedea art.2, pct.23 din Directiva 2012/27/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2012 privind eficiența energetică, de modificare a Directivelor 2009/125/CE și 2010/30/UE și de abrogare a Directivelor 2004/8/CE și 2006/32/CE publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, L 315/1 din 14.11.2012;
63. A se vedea Considerentul 24 din Directiva 2012/27/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2012 privind eficiența energetică, de modificare a Directivelor 2009/125/CE și 2010/30/UE și de abrogare a Directivelor 2004/8/CE și 2006/32/CE publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, L 315/1 din 14.11.2012;
64. A se vedea Considerentul 42 din Directiva 2009/72/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 iulie 2009 privind normele comune pentru piața internă a energiei electrice și de abrogare a Directivei 2003/54/CE, publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L211/55 din 14 august 2009;

65. A se vedea art.72 din Legea nr. 107 din 27.05.2016 cu privire la energia electrică, publicată în Monitorul Oficial Nr. 193-203, art. 413;
66. Decizia din 2 octombrie 2019 a Colegiul civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție, Cauza Asociația obștească „Juriștii pentru Drepturile Omului” împotriva Întreprinderii de Stat „Moldelectrica”;
67. A se vedea art.15 din Legea nr. 92 din 29.05.2014 cu privire la energia termică și promovarea cogenerării, publicată în Monitorul Oficial Nr. 178-184 art. 415;
68. A se vedea art.2 din Directiva 2012/27/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2012 privind eficiența energetică, de modificare a Directivelor 2009/125/CE și 2010/30/UE și de abrogare a Directivelor 2004/8/CE și 2006/32/CE publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, L 315/1 din 14.11.2012;
69. A se vedea art.2 din Directiva (UE) 2020/2184 a Parlamentului European și a Consiliului din 16 decembrie 2020 privind calitatea apei destinate consumului uman, publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, L 435/1 din 23.12.2020;
70. *Ibidem*, art.2;
71. A se vedea art. 4 din Legea nr. 303 din 13.12.2013 privind serviciul public de alimentare cu apă și de canalizare, publicată în Monitorul Oficial Nr. 60-65 art. 1237;
72. A se vedea art.2 din Directiva 2011/83/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2011 privind drepturile consumatorilor, de modificare a Directivei 93/13/CEE a Consiliului și a Directivei 1999/44/CE a Parlamentului European și a Consiliului și de abrogare a Directivei 85/577/CEE a Consiliului și a Directivei 97/7/CE a Parlamentului European și a Consiliului, publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, L 304/64 din 22.11.2011;
73. *Ibidem*, art.2;
74. PLOTIC, O., ”Părțile contractante în cadrul raporturilor de consum”, în Revista Națională de Drept, nr.12, 2011;
75. Studiu privind punctul unic de contact european, elaborat pentru Comisia IMCO, Departamentul tematic A, 2013 [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/507453/IPOL-IMCO_ET\(2013\)507453_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/507453/IPOL-IMCO_ET(2013)507453_EN.pdf);
76. UNGUREANU, C.T., Drept internațional privat. Protecția consumatorului și răspunderea pentru produse nocive, București: Ed. All Beck, 1999, p. 2;
77. FAGNART, J.L., ș.a., Les pratiques du commerce et la protection et l’information du consommateur, Editions du Jeune Barreau de Bruxelles, 1991, p. 19;
78. „Consumers, by definition, include us all”. A se vedea și Dumitru Patriche, Gh.M. Pistol ș.a., Protecția consumatorului, Regia Autonomă „Monitorul Oficial”, București, 1998, p. 81;
79. ROBU, A., Transpunerea legislației în domeniul energetic al UE în legislația națională a Republicii Moldova și Ucrainei, în Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale, ISSN 1857-1999, Nr. 3 (Vol. 12), 2017, p.417.

**ПОНЯТИЕ ИНФОРМАЦИИ В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ. ПРАВО НА
ИНФОРМАЦИЮ КАК ОБЪЕКТ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ**

**CONCEPT OF INFORMATION IN MODERN SOCIETY. RIGHT TO INFORMATION AS
AN OBJECT OF LEGAL REGULATION**

Николай ЖЕКОВ, докторант
Молдавского Государственного Университета
E-mail: avokej@-mail.ru

Rezumatul: *Articolul analizează diverse abordări ale definiției termenului „informație” și utilizarea informațiilor ca obiect al reglementării juridice a relațiilor. Studiul tendinței de apariție, transformare și dezvoltare a termenului informație din punct de vedere și înțelegere juridic, social, filosofic se realizează cu scopul de a analiza și dezvălui esența și dezvoltarea informației ca termen și obiect, care a căpătat o semnificație specială în lumea modernă.*

Cuvinte cheie: *informație, libertatea de informare, dreptul la informație, dreptul la acces la informație, abordări de înțelegere a informațiilor.*

Abstract: *The article examines various approaches to the definition of the term "information" and the use of information as an object of the legal regulation of relations. The study of the tendency of appearance, transformation and development of the term information from the legal, social, philosophical point of view and understanding is made in order to analyze and reveal the essence and development of information as a term and object, which has gained special significance in the modern world.*

Key words: *information, freedom of information, the right to information, the right to access information, approaches to understanding information.*

Введение.

Право на доступ к информации является одним из важнейших конституционных прав в современном государстве. Закрепляя данное право как основу функционирования и развития информационных отношений, государство, не просто признает за гражданами одно из важнейших прав, не только берет на себя ответственность по защите данной юридической возможности субъектов права, но и обязано всячески содействовать постоянной и повсеместной его реализации.

В этой связи особо актуальной является проблема теоретического обоснования и раскрытия информации как объекта права.

Под доступом к информации понимается совокупность правомочий на поиск и получение информации. Указанное право может быть реализовано только через исполнение обязанности по ее предоставлению. В данном случае речь идет об обязанности по предоставлению информации государственных органов и органов местного публичного управления.

Право на информацию наделено богатым содержанием, которое включает в себя: право человека быть правильно, четко и в срок информированным о мерах, принятых государственными органами, иметь свободный доступ к источникам научной, технической, социальной, культурной и т.д. информации, обязанность государственных органов создавать материальные и правовые условия для свободного и широкого распространения информации любого вида.

К настоящему моменту накоплен значительный позитивный опыт правовой регламентации права гражданина на информацию в законодательстве и в международном праве, отражающий самые разнообразные тенденции и идеи, имеющие цель обеспечения свободы распространения и беспрепятственного получения информации посредством гарантирования индивидам права доступа к официальной документации. В отечественной и зарубежной литературе продолжаются дискуссии относительно сущности, содержания, правовой природы права на информацию, но единое понимание данного феномена отсутствует. Актуальным является анализ и обобщение накопленного материала научного и нормативного характера, направленные на разработку целостной теоретической концепции права на информацию в целях должной правовой регламентации механизма реализации данного права. Это также обогатит правовую науку в плане новых подходов к системе управления обществом, функционирования демократии, правового статуса личности.

Цель проводимого исследования заключается в освещении понимания и определения

информации как объекта правового регулирования и регламентирования права на информацию.

Несмотря на активные теоретические изыскания в рассматриваемой области правовых знаний, развитие законодательства, регулирующего информационную сферу, в настоящее время должным образом не определены правовые средства и механизмы доступа заинтересованных лиц к официальной информации. Более того, в национальном законодательстве до сих пор отсутствуют нормативно закрепленные определения таких понятий как «информация об общественных делах», «общедоступная информация», недостаточно корректно сформулировано само понятие информации и др.

Все эти факторы в совокупности обуславливают существование интереса к проблеме правового регулирования доступа к официальной информации как актуальной и практически значимой.

Для достижения данной цели программируются *следующие задачи*:

- раскрыть формирование и развитие представлений о сущности и свойствах информации в истории правовой и философской мысли;
- проанализировать понятие «информация»;
- определить место института права на информацию в системе прав и свобод человека и гражданина.

Теоретическую и методологическую основу исследования составляет комплекс таких методов познания, как; диалектический, системный, формально-юридический, сравнительно-правовой, исторический, логический, лингвистический. В ходе работы широко применяется системно-структурный подход, применяемый для определения места права на информацию в системе субъективных прав и свобод граждан. Эти методы познания и системного анализа традиционно используются в области права, политологии, социологии и других общественно-политических дисциплин. В целом методология исследования обусловлена особенностями предмета научного исследования.

Степень научной разработанности проблемы, концепция ее исследования, теоретическая основа и круг используемых источников.

Активное теоретическое осмысление фундаментальных вопросов, связанных с феноменом информации, приходится на XX век и связано с трудами таких выдающихся ученых в области информатики, кибернетики, философии, как: Л. фон Берталанфи, Л.А. Блюменфельд, Н. Винер, Ю.М. Горский, А. Моль, Г.С. Пospelов, М.И. Сетров, А.Д. Урсул, К.Шеннон, И.И. Шмальгаузен, Ю.А. Шрейдер, У.Р. Эшби, Р. Фишер и др.

Разработка правовых аспектов информации, информатизации, информационной безопасности, права на информацию связана с работами А. Arseni, A. Smochină, B. Negru, I. Guceas, G. Costachi, V Popa, G. Iancu, E. Obreja, I. Creangă, X. Agostinelli, C.G. Weeramantry, M. Rizea, Ș. Vlăduțescu, I. Rusu, Д. Банисар, Мендел Т., Foerstel H., С. Bishop, М.В. Алексеевой, М.В. Баглая, Н.В. Витрук, Н.Ю. Корченковой, Е.С. Лисицыной, А.В. Малько, В.С. Хижняк, О.В. Афанасьевой, И.Л. Бачило, А.А. Чеботаревой, С.Н. Швердяева, М.А. Погореловой, М.К. Башаратьян, Ю.М. Колосова, С.Н. Братановского, В.В. Федорова, Е.А. Войниканиса, В.Н. Лопатина и других авторов. В работах названных и других ученых получили освещение в основном теоретико-правовые или узко специализированные аспекты информации, права на информацию, на доступ к информации и ее распространение, государственной тайны, проблемы допуска к ней и способам ее защиты, коммерческой и некоторых видов профессиональной тайны (адвокатской, врачебной, налоговой, страховой). Ряд специализированных исследований посвящен гражданско-правовым аспектам информации, а также вопросам уголовной ответственности за преступления в информационной сфере.

Между тем необходимость дальнейшего совершенствования правового регулирования в рассматриваемой сфере, учитывая принятие ряда законодательных актов в области реализации права на доступ к информации не согласованных друг с другом (к примеру Закон «О доступе к информации» и Административный кодекс), требует четко выстроенной концепции права на информацию, теоретического обоснования ряда идей, понятий и направлений, что предполагает активизацию научных исследований правового и междисциплинарного характера.

Круг вопросов, образующих проблематику проводимого исследования, находится на стыке теории информации и правопведения, включая теорию и историю государства и права, государственное (конституционное) право, информационное право. Это обстоятельство обусловило

необходимость выработки концепции исследования заявленной проблемы с учетом, во-первых, степени ее научной разработанности, во-вторых, обеспечения комплексности и междисциплинарности научного анализа. Исходным в этой концепции является позиция, согласно которой конституционное право на доступ к информации не может быть правильно понято без исследования сущности информации, а анализ конституционного регулирования этих вопросов был бы неполным без анализа правовых норм, содержащихся в специализированных отраслях и институтах.

Составной частью предмета науки и научных исследований, в том числе и развивающегося научного направления правового регулирования доступа к информации, является его понятийный аппарат. Естественно, что одним из центральных понятий в этой предметной области является "информация", которая может быть отнесена к абстрактным категориям и первичным понятиям. Анализ существующего понятия "информация" дает представление об ее понимании в общесистемном, философском смысле (информация есть отражение материального мира) до наиболее узкого, технократического и прагматического смысла (информация есть все сведения, являющиеся объектом хранения, передачи и преобразования).

Несмотря на то, что информация существует в обществе с момента его зарождения, научные исследования информационных процессов начались сравнительно недавно.

До середины XX века, понятие «информация» прочно связывалось с сообщениями, сведениями, но с развитием общества, пришло понимание того, что объем понятия информации должен включать в себя все виды информации, включая об общественных процессах.

С полной уверенностью можно утверждать, что термин «информация» является общенаучным феноменом. К его определению обращаются специалисты самых разных областей: философы, социологи, естественники, юристы и др. Термин «информация» происходит от латинского слова *informatio* – «ознакомление, разъяснение, изложение». В XIX в. он переводился несколько иначе: от слов «ин» - «в» и «форма» - «образ», «вид», то есть то, что вносит форму [1, с. 107]. Данное толкование больше относилось к информации в виде посланий или сообщений. В XIX в. информация представлялась как учение или наставление. «Информатором» в XIX в. называли домашнего учителя, а «информацией» — учение, наставление, что ближе к современной трактовке термина «информация», в таком понимании информации в ней отображено действие, активно вносящее нечто новое в другой объект. Исчез отмеченный элемент активности при неудачном переводе исходного термина «message», как сообщение. В таком переводе момент действия (передачи, посылки) ослаблен, и на первое место вышел момент содержания уже переданных сведений [2].

Понятие «информация» неоднократно менялось, его границы то расширялись, то сужались. Изначально она трактовалась как «представление», «понятие», позже как «сведения», «передача сообщений».

Научное развитие теории информации, приобретение понятием «информация» нового, научно обоснованного значения началось с 1948 г., когда независимо друг от друга К. Шеннон, Р. Фишер и Н. Винер предложили статистическое определение информации. Главную роль в начале этой истории сыграла основополагающая статья К. Шеннона «Математическая теория связи» [3].

Теория К. Шеннона называется вероятностно-статистической теорией информации. Вместе с В. Уивер он описал методы определения количества передаваемой информации, но лишь ее знаковую структуру, не затрагивая содержания. Далее «информация» обрела смысл не всех сведений, но тех, которые отличаются новизной и необходимы для принятия решений и достижения целей управления. С позиции информационного миропонимания, «информация представляет собой важный движущий фактор самоорганизующихся систем любой природы». Она является «одним из факторов развития общества, важнейшим продуктом общественной практики», обуславливая развитие «не только материального производства, но и социальных отношений, культуры, коммуникации, практически всех эволюционных процессов, радикально изменяя содержание деятельности человека» [4].

Согласно данной теории, информация снимает неопределенность, помогает сделать выбор, например, с помощью полученной информации мы можем сделать выбор, какой из законов следует применять в той или иной ситуации. С указанной позиции, если сообщение не дает нам новизны, не снимает неопределенность, то в нем не содержится информации. Чем меньше вероятность тех или иных явлений (то есть чем больше их степень неопределенности), тем большее количество

информации содержится в сообщениях об этих явлениях.

При таком подходе под информацией стали понимать лишь такие сведения, которые уменьшают существовавшую до их получения неопределенность, возникающую тогда, когда из нескольких предметов нужно сделать выбор.

Исходя из понимания информации данной статистической теорией, информационные сведения можно условно разделить на два вида - уменьшающие и не уменьшающие неопределенность.

Следовательно, можно сделать вывод: согласно статистической теории, информация - это сведения, снимающие неопределенность, служащие совершению выбора. Сведения, которые не снимают неопределенность, информацией не являются.

Статистическая теория имеет большой недостаток, выражающийся в том, что сообщения, которые содержат тривиальные истины, не представляют для нас интереса в информационном отношении, но для других эти истины могут быть новыми.

В связи с этим выдвигается теория разнообразия, в которой информация понимается как различие двух или более объектов. Информация в ней является более общим понятием, чем вероятность. Количество информации понимается не как уничтожаемая неопределенность, а более широко.

В теории разнообразия информация появляется, когда два объекта различаются, и исчезает, когда эти объекты отождествляются. Информацию могут передавать, переносить не только случайные процессы (как это предполагается в статистической теории информации), но и неслучайные и вообще любые процессы. Информация - разнообразие, присущее различным объектам, и как таковое оно существует вообще во всех процессах[5].

Можно привести также другие определения и характеристики информации, сформулированные современными учеными: информация — сведения, передаваемые одними людьми другим людям устным, письменным или каким-либо другим способом; информация— отражение или отображение предметов и процессов в виде чисел, формул, описаний, чертежей, символов, образов; информация — это сведения об окружающем мире и протекающих в нем процессах, воспринимаемые человеком или специальным устройством, при этом сведения — это познания в какой-либо области, известия, сообщения, знания, представления о чем-либо.

Имеются еще и такие определения, как: информация — передача разнообразия (Р. Эшби) [5, с.5]; информация — оригинальность, новизна, мера сложности структур (С. Моль) [6, с.14]; информация — вероятность выбора (Т. Яглом) [7, с.150]; информация — совокупность не проявленных, потенциальных и развернутых, проявленных, реальных смыслов и др.

Таким образом, наука выработала множество определений термина «информация», большинство из которых имеют нечто общее. В частности, они предполагают присутствие, по крайней мере, четырех компонентов: процесса познания того, о чем передается информация; передающего информацию; воспринимающего информацию и самой информации.

С точки зрения истории культуры и философии следует отметить довольно распространенную тенденцию, которая заключается в универсализации понятия «информация» вплоть до надделения его свойствами «универсальной субстанции».

К примеру, В.Н. Лопатин приходит к выводу о том, что «всякая материя информационна», «всякая информация материальна», а оба начала можно назвать «двуединой первоосновой существующей природы и мира» [8, с.23].

Е.А. Войниканис и М.В. Якушев указывают, что в настоящее время сформировался целый ряд несовпадающих представлений философского плана на то, что же может составлять содержание понятия «информация» [9, с.23].

Для примера приведем ряд противоречащих друг другу положений различных теорий, которые в своем исследовании систематизировала Н.Н. Федосеева.

Так, «нигилистическая» теория отрицает существование некоей «информации» вообще. Информация воспринимается как условное обозначение чего-то, что не может быть воспринято органами чувств или зафиксировано научной аппаратурой.

Концепция «инобытия» информации основана на предположении, что информация существует, но не в нашем физическом мире (где мы можем лишь наблюдать ее отдельные проявления). Такая концепция достаточно «логично» объясняет так называемые паранормальные явления человеческой психики, но входит в противоречие с общепринятой научной картиной мира.

Следующая концепция допускает возможность существования «чистой» информации, без какой-либо специфической формы ее представления, что наиболее близко теологической картине мира.

В соответствии с другой теорией информация может быть рассмотрена как одно из «сущностных проявлений материи», которое в принципе может быть предметом научного исследования наряду с «прочими» материальными объектами.

Существует также мнение о «первичности» информации по сравнению с «вторичной» материей, при этом фактически весь мир состоит из одной информации в различных ее проявлениях [10, с.10-15].

В праве понятие информации также прошло сложный путь трансформации. При этом следует отметить, что в современном обществе, с учетом развития всех сфер общественной жизни, прогресса науки и техники, существующие во многих нормативных актах, включая законы, понятия информации далеко не в полной мере соответствуют объективной реальности.

Не является исключением и национальное законодательство, где под информацией неоправданно узко понимаются: «сведения о лицах, субъектах, фактах, событиях, явлениях, процессах, объектах, ситуациях и идеях», как это было определено в законе N467-XV от 21.11.2003 г. «Об информатизации и государственных информационных ресурсах» [11].

В юридической науке и практике термин «информация» впервые был употреблен не в специализированном законодательстве, а в связи с правами человека и гражданина.

Термин «информация» в контексте провозглашения основных прав и свобод человека и гражданина впервые был употреблен во Всеобщей декларации прав человека 1948 г. [12].

Согласно ст. 19 Декларации свобода убеждений и свободное выражение их, составляющие право каждого человека, включают, в частности, свободу искать, получать и распространять информацию и идеи любыми средствами и независимо от государственных границ. Это дает основание утверждать, что свобода информации является необходимым условием свободы мысли.

Провозглашение права на информацию в качестве одного из основных прав человека стало итогом соответствующей тенденции в международном праве, которая наметилась после второй мировой войны [13, с.147].

В 1945 г. на межамериканской конференции в Мехико делегацией США был выдвинут лозунг «свободы информации», который понимался как неприкосновенность со стороны государства международного обмена информацией [14 с.117].

На первой сессии Генеральной Ассамблеи ООН в 1946 г. была принята Резолюция 59 (I) под названием «Созыв международной конференции по вопросу о свободе информации», в которой свобода информации стала определенно рассматриваться как основное право человека, состоящее в возможности беспрепятственно собирать, передавать и опубликовывать информацию [15, с.125-128]. В подготовке Всеобщей декларации прав человека 1948 г. был учтен предшествующий опыт работы над нормативным обобщением информационных прав, в результате чего положение о праве на свободу убеждений и их выражения включило в себя информационные правомочия, причем реализуемые независимо от государственных границ» [12].

Историческое значение Всеобщей декларации прав человека, помимо того, что в ней впервые был употреблен термин «информация», состоит в том, что в ст. 19 этого документа был очерчен круг правомочий, составляющих право человека на информацию, а именно: право искать, получать и распространять информацию любыми средствами, независимо от государственных границ.

И. Крянгэ и К. Гурин в своей работе [16] отмечают, что ООН был разработан ряд документов по вопросу о праве на информацию таких как:

- проект конвенции о свободе информации, закрепляющей обязанности государства по защите права каждого человека на получение различных источников информации;
- проект декларации о свободе выражения мнения, согласно которому национальные законы и международные акты должны продвигать: право знать и свободно искать истину; право всех людей для поиска и получения информации; проведение государственной политики, при которой гарантируется свободное движение информации и т.д.

Состояние правовой мысли в юридической литературе по вопросу понимания и определения дефиниции «информация» достаточно точно охарактеризовал румынский автор Ș. Vlăduțescu, заявивший „definiția informației are destinul și tragedia informației însăși: știm ce este, dar nu putem spune ce este» [17].

В качестве примеров попыток определения понятия информации в правовой литературе можно привести определение, данное M.Rizea в работе «Securitatea informațiilor clasificate», как «ansamblul coerent, coeziv și unitar de semnificații gnozice, constituit într-un mesaj în procesul comunicării, care aduce un element de noutate față de cunoștințele prelabile și care, prin relevanță, pertinentă și oportunitate își dovedește utilitatea în atingerea unui scop la baza căruia se află o necesitate sau un interes» [18].

Французский правовед X. Agostinelli определяет информацию как акт обнаружения определенных фактов или, что более важно, определенных мнений [19].

В ряде работ под информацией понимаются определенные свойства материи, воспринимаемые управляющей системой как из окружающего внешнего материального мира, так и из процессов, происходящих в самой системе. Существует взгляд на отождествление понятий "информация" и "сообщение", в котором "информация" определяется как существенная для получателя часть сообщения, а "сообщение" - как материальный носитель информации.

В национальном законе «Об информатизации и государственных информационных ресурсах» [11], как ранее было отмечено, приводится достаточно обобщенная дефиниция понятия информации и ее производных. Исходя из легального определения, информация представляется как сведения о предметах, объектах, явлениях, процессах, независимо от формы их представления. Это родовое понятие информации используется и для формирования его производных дефиниций, используемых в других нормативных правовых актах. Рассмотрим некоторые из них.

Документированная информация (документы) - зафиксированная на материальном носителе информация с реквизитами, позволяющими ее идентифицировать.

Конфиденциальная информация - документированная информация, доступ к которой ограничивается в соответствии с законодательством.

Массовая информация - предназначенные для неограниченного круга лиц печатные, аудиовизуальные и иные сообщения и материалы .

Информационные ресурсы - отдельные документы, массивы документов, документы и массивы документов в информационных системах (библиотеках, архивах, фондах, банках данных, других видах информационных систем) .

Информационные продукты (продукция) - документированная информация, подготовленная в соответствии с потребностями пользователей и предназначенная или применяемая для удовлетворения потребностей пользователей .

Государственная тайна - защищаемые государством сведения в области его военной, внешнеполитической, экономической, разведывательной, контрразведывательной и оперативно-розыскной деятельности, распространение которых может нанести ущерб национальной безопасности и др.

Гражданское законодательство рассматривает информацию как объект гражданских правоотношений. Рассматривая информацию с этих позиций необходимо обращать внимание на аспект, связанный с юридической защитой информации как объекта права собственности. Такой подход к информации объясняется тем, что историческим и традиционным объектом права собственности является материальный объект.

Выводы. Информация является одним из наиболее важных факторов современной цивилизации. XXI век называют информационной эрой, а термин «информация» потерял сугубо техническое или чисто философское значение. В настоящее время входит в употребление даже термин «инфоноосфера», подчеркивающий то, что так называемое мировое информационное пространство создано усилиями человека. Современные ученые даже считают, что возникает третий тип цивилизации — информационный (первый - аграрный, второй - индустриальный).

Информационное воздействие разных уровней - на государство, общество, социальные группы, граждан - является в современном мире более эффективным, чем какое-либо другое. Способность человека получать, использовать, перерабатывать, хранить информацию - важная предпосылка его существования в обществе.

Информация - обязательный компонент общения людей, поэтому ее качество, правдивость являются не только нравственными категориями. Достоверность информации основа равноправных, результативных отношений людей. Таким образом, на современном этапе развития человечества информация, передаваемая людьми друг другу, это средство достижения благоприятных условий развития отдельной личности и всего общества в целом.

Информация в современном мире действительно стала не просто экономическим и политическим ресурсом, но и фактором, определяющим лицо эпохи. Поэтому исследования, связанные с юридическим аспектом информации имеют сейчас особую актуальность, тем более, если эта проблема связывается с правами человека.

Законы и иные нормативные акты, являясь основными формами выражения права, должны отражать объективные потребности общества, обусловленные экономическими, политическими, духовными и другими условиями его жизни. Правовое регулирование отношений в сфере информации - важнейшая задача современного государства.

Часть современных прав и свобод граждан в настоящее время требует детальной разработки и регламентации в целях приведения их в соответствие с международными стандартами и реалиями времени. К этой группе прав относится и право человека и гражданина на информацию.

К настоящему времени пока еще не создана достаточная нормативная база для регулирования всех отношений в сфере информации. Более того, понимание самого конституционного права на доступ к информации нуждается в уточнении и дальнейшем развитии.

Заключение. Смысл и критерии эффективности любых институциональных преобразований заключаются в улучшении качества государственного управления, в устойчивом позитивном развитии. Гласность в государственных делах немыслима без реального широкого доступа к информации, которой располагают органы публичной власти. Только такой доступ оправдывает существование государственных органов, а ход и результаты их работы — «прозрачными», т.е. доступными для понимания и контроля граждан. Таким образом, законодательно установленный и неукоснительно обеспечиваемый на практике доступ к официальной информации выступает институциональной гарантией основных принципов демократического государства: народовластия, гласности правления, публичной подотчетности должностных лиц. Из сказанного следует субъективное право каждого, кто находится под государственным законом, на доступ к информации, находящейся в распоряжении государственных органов.

Право на доступ к официальной информации имеет не личную, а публичную, государственно-гражданскую природу. Оно вытекает не из свободы человека как правоспособного существа, но из участия человека в гражданской общности, т.е. из его статуса гражданина. Без доступа граждан к официальной информации их право на свободу в государстве неосуществимо: в таком случае гражданская свобода становится фикцией, государство отчуждается, т.е. становится чужим для своих граждан. Из этого следует, что обеспечение доступа граждан к официальной информации составляет конституционный долг каждого должностного лица в государстве. Неисполнение этого долга должностным лицом равносильно покушению на основы государства и должно влечь за собой наказание, соизмеримое с вредом, который такое правонарушение наносит не только лицу, чье право на доступ к информации нарушено, но и всей нации — ее гражданскому государственному строю.

Доступ к информации содействует обществу в получении знаний и обсуждению множества проблем, обеспечивает важную защиту против злоупотреблений, плохого управления и коррупции, также он может сослужить хорошую роль для правительств, поскольку будет обеспечивать их открытость и прозрачность в процессе принятия ими решений, может помогать в развитии доверия граждан к деятельности правительства и содействовать в развитии гражданского, демократического общества.

Создание национального правового регламентирования реализации права на доступ к информации, следует признать безусловно позитивным явлением и процессом, имеющим эффект с многочисленных точек зрения, в первую очередь с позиции восприятия и осознания гражданским обществом, что данное право не является сугубо декларативным и иллюзорным, а реальным, достижимым и реализуемым в обычной повседневной жизнедеятельности.

Вместе с тем, как любому общественному институту, тем более правовому, системе правового регулирования права на информацию, свойственны определенные недостатки требующие корректировок и новаций обеспечивающих дальнейшее позитивное развитие и совершенствование правового механизма гарантирующего реализацию права человека и гражданина по поиск и получение общественно значимой и личной информации.

Существующие проблемные аспекты в рассматриваемой области связаны с недостаточной четким пониманием и определением места и роли рассматриваемого права в современной правовой системе, наличием ряда конкурирующих между собой и соответственно не согласованных

концептуальных подходов нередко взаимоисключающих в вопросах понимания дефиниции «право на доступ к информации», недостаточной разработанностью легальных понятий либо усложненностью ряда нормативных формулировок используемых в законодательстве, недостаточной разграниченностью права на доступ с правом на защиту информации, отсутствие корреляции между рядом взаимосвязанных нормативных актов и др.

Библиография:

1. Никодимов И.Ю. Информационно-коммуникативная функция государства и механизм ее реализации в современной России: теоретический и сравнительно-правовой анализ: Дисс. ... канд. юрид. наук. – М., 2001. – с. 107
2. Федосеева Н.Н. Термин «информация» в современной науке и законодательстве // Информационное право. – 2008. – № 2
3. Шеннон К. Работы по теории информации и кибернетики — М.: Издательство иностранной литературы, 1963.
4. Шеннон, Клод ; Уивер, Уоррен (1949). *Математическая теория коммуникации* (PDF) . Урбана, Иллинойс : Университет Иллинойса Press . ISBN 0-252-72548-4 . LCCN 49-11922
5. Эшби Р. Введение в кибернетику. М.: Прогресс, 1959
6. Моль А. Теория информации и эстетическое восприятие. Пер. с фран., М.: «Мир», 1966. - 352 с.
7. Яглом Т. Массовые коммуникации в современном мире: методология анализа и практика исследования. СПб., 2000. с. 150
8. Лопатин В.Н. Информационная безопасность России: Человек. Общество. Государство. СПб., 2000. С. 23
9. Войниканис Е.А., Якушев М.В. Информация. Собственность. Интернет: Традиция и новеллы в современном праве. М., 2004
10. Федосеева Н.Н. Опыт международно-правового регулирования электронного документооборота / Н.Н. Федосеева //Международное публичное и частное право. 2008. - N 1.- с. 10-15.
11. 467/21.11.2003 Закон об информатизации и государственных информационных ресурсах (*Мониторул Официал 6-12/44, 01.01.2004*)
12. Всеобщая декларация прав человека от 10.12.48 (*Tratate internationalea 1/11, 1998*)
13. А.Н. Алферов. Роль информации в развитии политической системы (теоретический аспект). Труды Института государства и права Российской академии наук № 2/2011 с.147
14. Колосов Ю.М. Массовая информация и международное право. – М., 1974. – с. 117-118.
15. Международное публичное право: Сб. документов. Т. 1. – М.: БЕК, 1996. – с 125-128.
16. Creangă I., Gurin C. Drepturile și libertățile fundamentale: sistemul de garanții. - Chișinău: Tipografia Centrală, 2005.
17. Vlăduțescu Ș. Informația de la teorie către știință, București: Editura Didactică și Pedagogică, 2002.
18. Rizea M. Securitatea informațiilor clasificate, București: Editura Academiei Naționale de Informații (A.N.I.), 2006.
19. Agostinelli X. Le Droit a l'information face a la protection civile de la vie privee. - Aix en Province: Librairie de l'Universite, 1994.

**МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ РЕГУЛИРОВАНИЯ
АДМИНИСТРАТИВНЫХ ПРАВООТНОШЕНИЙ**

**METHODOLOGICAL PROBLEMS OF ADMINISTRATIVE LEGAL RELATIONS
REGULATION**

Диана КИРИКА

Подольский государственный университет

E-mail: dkirika7@gmail.com,

ORCID: 0000-0002-3633-0103

Резюме: *Статья посвящена углубленному изучению актуальных вопросов государственного управления, форм и методов реализации исполнительной власти в рамках административно-правовых отношений. Крайняя неоднородность предмета порождает соответствующую неоднородность методов, и эта неоднородность проявляется как специфика метода правового регулирования. Поэтому принципиальное значение имеет понимание не только сущности административного права вообще, а понимание средств административно-правового регулирования общественных отношений.*

В юридической теории и практике сложилось устойчивое представление о властеотношениях, в которых отсутствует юридическое равенство сторон. Утверждение об одностороннем воздействии властных субъектов административных правоотношений означает признание за ними, по существу, неограниченной власти. Главным в исследовании стало осмысление административных правоотношений не с позиции императивного метода, а с возможности проявления диспозитивного метода правового регулирования. В связи с этим, в работе рассмотрены разные определения и классификации методов правового регулирования административно-правовых отношений зарубежных и отечественных ученых. Сделаны попытки обнаружить особый специфический административно-правовой метод.

Ключевые слова: административные правоотношения, методы правового регулирования, императивный, диспозитивный, дозволение, предписание, запрет.

Abstract: *The article is devoted to an in-depth study of topical issues of public administration, forms and methods of implementing executive power in the framework of administrative and legal relations. The extreme heterogeneity of the subject gives rise to the corresponding heterogeneity of methods, and this heterogeneity manifests itself as a specificity of the method of legal regulation. Therefore, it is of fundamental importance not only to understand the essence of administrative law in general, but also to understand the means of administrative-legal regulation of social relations.*

In legal theory and practice, a stable idea of power relations has developed, in which there is no legal equality of the parties. The statement about the unilateral influence of the powerful subjects of administrative legal relations means the recognition of them, in fact, unlimited power. The main thing in the study was the comprehension of administrative legal relations not from the position of the imperative method, but from the possibility of manifesting the dispositive method of legal regulation. In this regard, the work considers different definitions and classifications of methods of legal regulation of administrative and legal relations of foreign and domestic scientists. Attempts have been made to discover a special specific administrative-legal method.

Key words: administrative legal relations, methods of legal regulation, imperative, dispositive, permission, prescription, prohibition.

Введение

Право является важнейшим средством структурирования общественных отношений и поведения их участников. Этими целями право достигает при помощи метода правового регулирования, который в течение долгого времени остается одной из основных проблем теоретической и практической юриспруденции. Именно метод правового регулирования используется правом в процессе моделирования общественных отношений. Помимо этого, вопрос о методе правового регулирования поднимается всякий раз, когда возникают дискуссии о критериях деления права на отрасли. Именно в дискуссии о дифференциации элементов права, т.е. разграничении отраслей, которая имела место в послевоенные годы, метод правового

регулирования стал самостоятельным объектом исследования и особым правовым феноменом [1].

Как отмечает Ю. Н. Стариков, именно метод позволяет охарактеризовать соответствующие общественные отношения с юридической точки зрения, т.е. с позиции используемых правовых средств воздействия [2, С.350].

Попытки обнаружить особый специфический административно-правовой метод затрудняются тем, что административное право имеет крайне неоднородный предмет правового регулирования. Крайняя неоднородность предмета порождает соответствующую неоднородность методов, и эта неоднородность проявляет себя как специфика метода правового регулирования. Своеобразие методов раскрывается исчерпывающим образом при упорядочении отдельных групп общественных отношений, связываемых отраслью. В одной области управления участники правоотношений наделены большей свободой выбора действий, тогда как в другой связаны ограничениями и запретами [1].

Первоначально преобладала точка зрения, согласно которой выделялось два метода - метод автономных отношений, основанный на равенстве субъектов, и метод гетерономных отношений, соответствующий отношениям властеподчинения. Основой такого понимания стал статус субъектов правовых отношений. Такое определение было признано правильным, но недостаточным в силу своей узости. В ходе научных дискуссий более широкую трактовку метода предложил С.С. Алексеев, который понимал под методом совокупность приемов и средств юридического воздействия, направленных на регулирование правом общественных отношений, и выделял следующие элементы структуры метода:

1) общее правовое положение субъектов, их правоспособность и дееспособность, взаимодействие между собой;

2) основания возникновения, изменения и прекращения правоотношений;

3) характер правовой защиты, т.е. санкции юридической нормы [3, С.66].

В рамках той же дискуссии М. Д. Шаргородский и О. С. Иоффе предложили под методом правового регулирования понимать специфический способ, при помощи которого государство на основе совокупности юридических норм обеспечивает нужное ему поведение людей как участников правоотношений [4, С.260].

И. В. Рукавишникова указывает на необходимость различения исходных, первичных, идеальных методов правового регулирования и отраслевых методов, возникших на базе первых и реализованных в конкретных отраслях [5, С.33]. Интересное замечание делает Ю.М. Козлов, указывая, что не может быть особых, например гражданско-правовых, финансово-правовых, уголовно-правовых или административно-правовых методов [6, С.14].

Существует также научная концепция, суть которой заключается в наличии особого метода правового регулирования в каждой правовой отрасли. Такой позиции, как правило, придерживаются ученые, занимающиеся углубленным исследованием какой-либо одной отрасли. Согласно данной точке зрения комплекс методов любой отрасли права содержит особое сочетание общих методов, которое не свойственно другим отраслям права. Или даже иногда речь идет о специфических приемах, присущих только данной отрасли.

Итак, предприняв попытку раскрыть некоторые аспекты проблемы понимания метода правового регулирования, перейдем от общего к частному и рассмотрим, как преломляется метод правового регулирования в административном праве.

Методологическая основа исследования. В самом общем виде методы правового регулирования общественных отношений – это совокупность правовых средств или способов, применяемых в ходе правового регулирования данных отношений. **Методы административного права** – это совокупность правовых средств, способов, приемов регулирующего воздействия на управленческие отношения. Краткость такого определения может создать иллюзию простоты вопроса, что, однако, не соответствует действительности, и при дальнейшем рассмотрении вопрос о методе оказывается далеко не однозначным.

Важнейшим этапом развития учения о методе стали работы видного специалиста по административному праву В. Д. Сорокина, а также тех правоведов, которые предложили рассматривать метод правового регулирования как феномен, присущий праву в целом. Они ставили перед собой задачу выделить особенности метода правового регулирования по сравнению с методами иных нормативных регуляторов [7, С.39]. В. Д. Сорокин считал, что один из названных

элементов всегда является преобладающим, а два других выполняют функцию его обеспечения присущими им возможностями [8, С.253].

Современный научный дискурс о методе правового регулирования (с 90-х годов XX в. по настоящее время) характеризуется углубленным изучением общего и отраслевых методов, их соотношения, а также появлением таких категорий, как "тип" и "способ" правового регулирования.

Выделение двух основных методов правового регулирования - императивного и диспозитивного, соответствуют двум основным блокам правовых отраслей - публичному и частному праву. При этом ни в одной отрасли не существует в чистом виде императивного или диспозитивного регулирования, поскольку каждой отрасли права присущ универсальный набор правовых средств регулирующего воздействия на общественные отношения. К таким средствам относятся дозволение, предписание и запрет.

Предписание – это возложение прямой юридической обязанности совершать те или иные действия в определенных условиях. *Запрет* – это возложение прямой юридической обязанности не совершать те или иные действия в определенных условиях. *Дозволение* – юридическое разрешение совершать определенные действия либо не совершать их по своему усмотрению.

С.П. Маврин справедливо замечает, что императивный и диспозитивный методы являются первичными, исходными: они выделены логическим путем как простейшие приемы регулирования и определяют основную специфику положения субъектов соответствующих отношений [9, С.207].

Наиболее характерно для метода административного права использование предписания, т.е. прямых средств распорядительного свойства. Свое выражение они находят в том, что одной стороне административных отношений предоставлен определенный объем юридически властных полномочий, адресуемых другой стороне.

Особенности метода административно-правового регулирования наиболее ярко выражены в следующих шести факторах, имеющих место в административно-правовом регулировании:

- 1) административно-правовом статусе, положении субъектов и административно-правовых связях между ними;
- 2) устанавливаемом административным правом режиме объектов регулирования;
- 3) юридических способах административно-правового регулирования;
- 4) юридических фактах;
- 5) порядке и способах защиты административно-правового регулирования от сбоев (нарушений), порядке рассмотрения споров;
- 6) юридической ответственности за правонарушения в сфере административно-правового регулирования [10].

Один из основных вопросов, который стремятся разрешить праведы – это вопрос о том, существует ли единый отраслевой метод административно-правового регулирования как критерий выделения отрасли административного права или же мы имеем дело с системой методов?

На множественности и системности методов настаивает А. А. Савостин. Он предлагает следующие классификации. По форме выражения административные методы подразделяются на административно-правовые и административно-организационные методы. По способу воздействия на поведение объектов управления административные методы подразделяются на: обязывающие; уполномочивающие; поощряющие; запрещающие совершение тех или иных действий [11, С.122].

А. А. Савостин делает очень интересный вывод о том, что объективно существует лишь несколько отраслей, правовые методы которых столь своеобразны, что могут быть абстрагированы в специфичный единый метод правового регулирования. По мнению ученого, к ним относятся отрасли гражданского, административного и уголовного права. Для остальных отраслей постановка вопроса об отраслевом методе безуспешна: своеобразие отраслевого регулирования здесь охватывается не единым методом, а методикой правового регулирования, т.е. совокупностью методов и способов, используемых отраслью.

Важно обратить внимание на административно-правовые методы регулирования, а именно, методы:

- *власти – подчинения* (отношения в рамках административного права строятся на подчинении одного участника другому. Регулирование императивное – сверху донизу – происходит на властно-императивных началах. Положение субъектов характеризуется отношениями субординации, прямого подчинения);
- *рекомендаций* (рекомендации субъекта управления приобретают правовую силу при условии

принятия ее другим участником управления. При переходе к многообразию форм собственности);

- *согласования* (регулирует отношения между участниками, не состоящими между собой в подчинении);
- *равенства* (субъекты на одном уровне государственного механизма предпринимают совместные действия, например, в форме административного договора).

Исходя из вышеизложенного, под методом деятельности субъектов административного права понимают характер волеизъявления одного участника деятельности в отношении другого, при этом могут быть использованы определенные средства выражения волеизъявления. Методы классифицируют и по масштабу их применения. Есть методы, общие для всех субъектов административного права (убеждение); методы социальные, применяемые отдельными группами субъектов; методы принудительных административных санкций.

Все методы правового регулирования принято делить на *императивные* и *диспозитивные*. Административное право использует и те и другие, отдавая предпочтение первым. Остановимся на характеристике этих методов более подробно и наглядно.

Первая черта или особенность, с которой традиционно начинается характеристика метода административно-правового регулирования, заключается в том, что административно-правовые отношения – это прежде всего отношения властеподчинения, когда одна сторона обладает властными полномочиями в отношении другой стороны. Здесь возможны два варианта характеристики таких властных отношений: первый выражен в наличии субординации между вышестоящим и нижестоящим органом исполнительной власти, второй - в наличии особого рода функциональных связей, т.е. отношений, возникающих между субъектами, не находящимися по отношению друг к другу в состоянии власти и подчинения.

Следующая черта состоит в наложении обязанностей, выражающихся в виде предписаний. Это достигается с помощью метода позитивного обязывания. Для него свойственны три главных момента: во-первых, реализация предписаний путем исполнения юридических обязанностей; во-вторых, позитивное обязывание непременно предполагает активное поведение; и в-третьих, всегда имеет формальное закрепление в законодательных нормах. С. С. Алексеев указывает, что обязывание опосредуется относительными правоотношениями, в которых лишь одна сторона обременена обязанностью совершать активные действия, другая же обладает правом требования, а в случае неисполнения - притязанием, призванным обеспечить реальное исполнение юридической обязанности [3, С.56].

Называя административно-правовые отношения властеотношениями, не следует впадать в крайность и низводить роль административного права до уровня полицейского, а административно-правовые отношения – до признания основанных исключительно на государственном принуждении. Однако распространен именно такой подход к их характеристике.

В принципе подобная картина наблюдается во всех случаях использования правовых средств, независимо от их отраслевой принадлежности, но только административно-правовые отношения воспринимаются как «властеотношения». Управление органически сочетается с властью. В широком социальном смысле оно осуществляется и в процессе законодательства (законодательная власть). Все ветви единой государственной власти «властвуют», т.е. в чисто юридическом смысле они столь же авторитарны, как и в сфере государственного управления. Если быть последовательным, то следует признать, что не только административно-правовые отношения являются властеотношениями, но и государственно-правовые, и финансово-правовые, и природоохранные, и уголовно процессуальные, и трудовые, и т.п.

Результаты. В юридической теории и практике сложилось устойчивое представление о властеотношениях, в которых отсутствует юридическое равенство сторон. Напоминание о властной (иногда ее называют принудительной) природе права имеет прямое отношение к выявлению особенностей административно-правовых отношений.

В системе методов административно-правового регулирования выделяются средства и приемы, которые сочетаются в различных вариантах в зависимости от определенных факторов: органа власти, издающего нормы, органа, их применяющего, сферы отношений, на регулирование которой они направлены, и конечно же содержания этих отношений. При формировании необходимой комбинации основная роль отводится именно содержанию общественных отношений,

которые должны быть урегулированы, следовательно, в целях дифференциации методов административно-правового регулирования в качестве критерия мы рассмотрим конкретные группы общественных отношений [5, С.219-220].

Для административных правоотношений характерна предусмотренная действующим законодательством РМ возможность выступать в роли одного из элементов общего механизма правового регулирования. Юридическое неравенство сторон в административно-правовых отношениях проявляется в том, что решающей стороной (даже в случае предварительного согласования условий сторонами), является односторонний носитель юридически властных полномочий. Его решения при соответствии требованиям административно-правовых норм юридически обязательно, независимо от желания или согласия второй стороны. Это решение является обязательным и для принявшей решение стороны. Инициатива возникновения, особенно деликтных административных отношений, фактически не зависит от положения, занимаемого той или иной стороной, а в силу требований административно-правовых норм, предусматривает ответственность.

Определенный элемент соглашения сторон полностью не исключается при возникновении административных правоотношений. И органы управления, и граждане, и иные участники административных правоотношений активные волеизъявители, но только в процессе возникновения этих отношений. Так, заявление гражданина, адресованное органу управления, порождает правоотношения, равно как и обязательное предписание такого органа, адресованное гражданину.

Закон дает право гражданам обращаться лично, а также направлять индивидуальные и коллективные обращения, включая обращения объединений граждан, в том числе юридических лиц, в государственные органы, органы местного самоуправления и их должностным лицам, на которое возложено осуществление публично значимых функций.

Нижестоящие звенья системы государственного управления в случае возникновения спора обращаются к вышестоящим, по отношению к спорящим сторонам, исполнительным органам (должностным лицам). Но нередко законодательство предусматривает судебный порядок разрешения административно-правовых споров. Наблюдается тенденция расширения круга административно-правовых споров, разрешаемых судом.

Административным правом установлен особый порядок ответственности сторон административных правоотношений в случае нарушения административно-правовых норм. В таких случаях ответственность одной стороны наступает не перед второй стороной правоотношения, а непосредственно перед государством в лице его соответствующего органа (должностного лица). Объясняется это тем, что речь идет фактически о нарушении публично-правовых интересов в сфере исполнительной власти. Именно поэтому исполнительный орган (должностное лицо) наделяются полномочиями по самостоятельному воздействию на нарушителей требований административно-правовых норм.

Обсуждение. В сферах общественной жизни, регулируемой административным правом, можно наблюдать ситуацию, когда право в значительной мере использует диспозитивный метод, оставляя максимум поля свободы для участников. При этом диспозитивный метод применяется в той сфере, которая традиционно имеет публично-правовые корни и прочно вплетается в нормы административного права. Тем не менее участникам предоставляется значительная свобода действий, что позволяет говорить о высокой степени диспозитивного регулирования. Так, среди принципов государственной политики в области образования обозначена автономность образовательных учреждений [1, С. 22].

Сам факт признания равенства сторон в административных правоотношениях как бы находится в прямом противоречии как с сущностью административно-правового регулирования, так и с принципиальными особенностями административных правоотношений. Поэтому сама возможность их возникновения в сфере государственного управления нередко была под сомнением. Качественный анализ средств и методов административно-правового регулирования лежит в основе разработки определенных рекомендаций, направленных на решение задач, которые ставит перед наукой административного права повседневная практика.

Специфика метода административного регулирования обусловлена внутренними чертами административного права [1, С. 23]. При описании данных отношений внимание обращается в первую очередь на их государственно-управленческий характер, при этом выделяются следующие

признаки этих отношений. Во-первых, это отношения общественные, социальные, складывающиеся между людьми их группами (коллективами, объединениями и т.д.). Во-вторых, по своей природе это управленческие отношения, т.е., по сути своей это отношения организационные (упорядочивающие, регулирующие). В-третьих, им присущ особый характер воздействия одной стороны на другую, иными словами, управленческий характер предопределяет властность отношений, понимаемую как возможность для одной стороны влиять на волю другой стороны. В-четвертых, это отношения волевые, поскольку люди обладают волей и сознанием, само управление есть подчинение воле многих или воли одного единой управляющей воле. В-пятых, это отношения, в которых реализуется общественный (социальный) интерес.

Синтезируя изложенное, можно привести изложенную Гуцуляком В. И. классификацию методов правового регулирования, используемую административным правом: метод власти-подчинения или метод прямого распорядительства; метод рекомендаций; метод согласования; метод равенства. Суть методов административно-правового регулирования управленческих отношений заключается, по его мнению, в следующем:

- установление определенного порядка действий – предписание к действию в определенных условиях и надлежащим образом, предусмотренным соответствующей административно-правовой нормой;
- запрещение определенных действий под страхом применения соответствующих юридических средств воздействия;
- предоставление возможности выбора одного из предусмотренных административно-правовой нормой вариантов должного поведения;
- предоставление возможности совершать либо не совершать действия, предусмотренные административно-правовой нормой в условиях, определенных данной нормой [12, С. 28].

Заключение.

Исходя из вышеизложенного, следует сделать два вывода: во-первых, административное право использует общие методы правового регулирования, которые в различном сочетании свойственны всем отраслям права. Во-вторых, несмотря на традиционное представление о преобладании императивного метода, для административного права свойственна крайняя неоднородность методов правового регулирования в различных сферах, что обусловливается спецификой самих сфер и актуальной правовой политикой.

Поскольку предмет административного права функционирует в сфере деятельности государственной администрации, реализации государственной административной власти, в методе отрасли концентрируются властность, императивность, односторонность, заложено правовое неравенство субъектов общественных отношений, их властно-подчиненное взаимодействие. Однако и в административном праве есть отношения, где присутствует некоторое равенство субъектов. Следовательно, не всегда жестко проявляется властная сущность, присущая методу административно-правового регулирования.

Во-первых, в национальной системе права, включая отрасль административного права, презюмируется принцип равенства субъектов перед законом. **Во-вторых**, административное право не исключает **диспозитивность**, т.е. возможность субъектам действовать по собственному усмотрению в установленных правом пределах. **В-третьих**, административное право допускает равенство правовых возможностей субъектов в так называемых горизонтальных административно-правовых отношениях (между двумя не соподчиненными субъектами государственной административной власти; процессуальное равенство субъектов).

Зачастую не учитывается тот факт, что утверждение об одностороннем воздействии властных субъектов административных правоотношений означает признание за ними, по существу, неограниченной власти. Поэтому главным в нашем исследовании стало осмысление административных правоотношений не с позиции императивного метода, а с возможности проявления в них диспозитивного метода правового регулирования.

Мы делаем вывод о том, что административные правоотношения являются универсальной правовой конструкцией административно-правового регулирования. Мы соглашались с тем, что органы публичной власти и их должностные лица, являясь субъектами административных правоотношений, обладают властными полномочиями. Но не однозначно согласны с тем, что эти субъекты должны доминировать во взаимоотношениях с физическими и юридическими лицами. В

этой связи чрезвычайно важным представляется решение вопроса об особенностях метода административно-правового регулирования в свете новых тенденций развития науки и отрасли административного права.

Литература:

1. Костенникова Е. А. Методологические проблемы административно-правового регулирования / Административное право и процесс. – М.: ООО Издательская группа Юрист. - №5. – 2014. – С.20-23
2. Старилов Ю.Н. Курс общего административного права: В 3 т. Т. 1. М., 2002. С. 350
3. Алексеев С.С. Общие теоретические проблемы системы советского права. М., 1961. С. 60 – 68
4. Шаргородский М.Д., Иоффе О.С. Вопросы теории права. М., 1961. С. 260
5. Рукавишников И.В. Методы правового регулирования общественных отношений (на примере финансового права). Ростов-на-Дону, 2002. С. 33
6. Козлов Ю.М. Административное право. М., 1999. С. 14
7. Сорокин В.Д. Правовое регулирование: предмет, метод, процесс (макроуровень). СПб., 2003. С. 39
8. Сорокин В.Д. Административный процесс и административно-процессуальное право. СПб., 2002. С. 253
9. Маврин С.П. О роли метода правового регулирования в структурировании и развитии позитивного права // Правоведение. 2003. N 1. С. 207
10. https://studme.org/128104198057/pravo/metod_administrativno-pravovogo_regulirovaniya
11. Савостин А.А. Методы административно-правового регулирования общественных отношений: Дис. ... д-ра юрид. наук. М., 2005. С. 122
12. Гуцуляк В. И. Административное право Республики Молдова: Учеб. для юридич.вузов и фак. / В. И. Гуцуляк. – Ch.: “Elena – V.I.” SRL, 2007. – 464 p

ЕВРОПЕЙСКИЕ РЕГИОНАЛЬНЫЕ СТАНДАРТЫ ПРАВА НА БЕСПЛАТНУЮ ЮРИДИЧЕСКУЮ ПОМОЩЬ

THE EUROPEAN REGIONAL STANDARDS OF RIGHT FOR THE FREE LEGAL AID

Вадим СУХОВ

докторант

Молдавский государственный университет

E-mail: luna230568@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-8699-7216

Rezumat: *Articolul examinează standardele regionale europene privind dreptul la asistență juridică gratuită. Analiza instrumentelor internaționale este efectuată pentru a identifica standardele internaționale stabilite ale dreptului de a primi această asistență. Se trage concluzia despre principalele obligații consacrate ale statelor de a recunoaște, respecta și proteja dreptul la asistență juridică gratuită, precum și despre importanța standardelor internaționale în acest domeniu pentru legislația Republicii Moldova.*

Cuvinte cheie: *dreptul la apărare, asistență juridică gratuită, standarde europene.*

Abstract: *The article examines the European regional standards of the right to receive free legal aid. The analysis of international instruments is carried out in order to identify the established international standards of the right to receive this assistance. The conclusion is drawn about the main enshrined obligations of states to recognize, observe and protect the right to free legal aid, as well as the importance of international standards in this area for the legislation of the Republic of Moldova.*

Key words: *right to defense, free legal aid, European standards.*

Введение

Политико-правовые и социально-экономические реалии современного мира убедительно свидетельствуют о том, что региональная европейская система ценностей, а особенно деятельность европейских правовых институтов, играют наиболее значимую роль для развития и совершенствования различных аспектов национального законодательства, в частности, в случае регламентации и формирования механизмов обеспечения прав и свобод человека и гражданина. Европейские стандарты права на получение юридической помощи – это разновидность международных стандартов прав человека, которые представляют собой систему императивных норм-принципов, что определяют минимальные, общепринятые, фундаментальные ориентиры для внутригосударственной юридической практики по законодательному закреплению и обеспечения права человека и гражданина на получение правовой помощи, зафиксированные в юридических актах и документах европейских международных организаций [19].

Подписанное в 2014 году Соглашение об ассоциации между Европейским Союзом и Республикой Молдова открывают для нее новые перспективы в углублении демократических реформ, в том числе связанных с вопросами верховенства закона и уважения прав человека [16]. Содержание Соглашения об ассоциации показывает, что политический диалог, в числе прочего, будет направлен на внутренние реформы с целью обеспечения надлежащего управления путем повышения эффективности демократических институтов и верховенства закона, а также уважения прав человека и основных свобод [2 p.146].

Данное обстоятельство делает актуальным исследование европейских стандартов права на бесплатную юридическую помощь с целью дальнейшего усовершенствования существующей в Молдове системы юридической помощи, гарантируемой государством.

К сожалению, эта тема не нашла еще широкого освещения в работах отечественных авторов.

В рамках исследования проблемы доступа к правосудию с целью определения справедливой и действенной модели в правовом государстве остановился на международных, в том числе и европейских стандартах справедливого судебного разбирательства, включающего в себя и доступ к бесплатной юридической помощи Виктор Захария (V. Zaharia. *Accesul la justiție ca principiu al statului de drept. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2006*). Гарантиям права на защиту и юридическую помощь, рассмотренным сквозь призму статьи 6 Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод посвятил часть своего исследования Василе Михоч (V. Mihoci. *Probleme teoretice și practice privind realizarea dreptului fundamental al omului la apărare și asistență juridică. Teză de doctor în drept.*

Chișinău, 2007). Краткий анализ гарантий справедливого судебного процесса, в т.ч. связанных с правом на защиту и правом на юридическую помощь дала в одной из своих работ Елена Тэнэсе (E. Tănase. Asistența juridică – garanție preliminară desfășurării unui proces echitabil. În: Revista Națională de Drept, nr. 10, 2015). Анализируя проблемы доступа к правосудию, затронул право на бесплатную юридическую помощь, гарантируемое Европейской конвенцией, Владлен Кожокару (Vladlen Cojocar. Accesul liber la justiție în jurisprudența CEDO. În: Culegere de articole selectate ale Conferinței Științifice Internaționale “Competitivitatea și Inovarea în Economia Cunoașterii”. Chișinău, 22-23 septembrie 2017).

Более широко данная тема освещена в трудах румынских авторов, что, скорее всего, связано с членством Румынии в Европейском Союзе (Bîrsan C. Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Comentariu pe articole. Ediția a 2-a. București: All Beck, 2005; Damaschin M. Dreptul la un proces echitabil în materie penală. București: Universul Juridic, 2009; Pătulea V. Proces echitabil. Jurisprudența comentată a Curții Europene a Dreptului Omului. București: IRDO, 2007; Trocan L.- M. Garantarea dreptului la apărare în lumina dispozițiilor tratatelor internaționale specializate în materia drepturilor omului și jurisprudenței CEDO. În: Analele Universității „Constantin Brancuși” din Targu Jiu, nr. 4, 2010; Guran M. Dreptul la asistența juridică gratuită – standardul de protecție convențional și legislația internă. În: Volumul conferinței internaționale a doctoranzilor în drept - Studii și cercetări juridice europene. Timișoara, 2019).

Немало внимания уделено этой теме и украинскими исследователями (Гудима Д. Деякі проблеми реалізації права на правову допомогу у кримінальному провадженні (у світлі європейських стандартів). В: Вісник Національної академії правових наук України № 3 (78), 2014; Коршенко А.В. Міжнародно – правові стандарти права особи на правову допомогу та їх співвідношення з національними стандартами. В: Часопис Київського університету права №3, 2013; Яновська О. Г. Європейські стандарти надання безоплатної правової допомоги в кримінальному судочинстві: Проблеми реалізації в Україні. В: Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету, №6-1, 2013; Оверчук С.В. Умови надання безоплатної правової допомоги в контексті прецедентної практики Європейського суду з прав людини. В: Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право» №1(13), 2016).

Целью настоящей работы являются изучение и анализ европейских региональных стандартов права на получение юридической помощи, гарантируемой государством, а также определение их значения с точки зрения законодательства Республики Молдова.

Методологическая основа исследования

В процессе исследования использовались формально-юридический, формально-логический методы научного исследования, а также метод обобщения.

Результаты

Европа имеет хорошо отлаженную систему защиты прав человека, созданную в рамках Совета Европы, а краеугольным камнем этой системы является Европейская конвенция о правах человека и ее инструмент – Европейский Суд по правам человека [25]. Республика Молдова ратифицировала Устав Совета Европы и стала его членом в 1995 году [15].

Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод стала первым важным международным документом в области прав человека, имеющим целью защиту широкого спектра гражданских и политических прав. Она приняла форму договора, обязательного с юридической точки зрения для Высоких Договаривающихся Сторон, и создала систему контроля соблюдения прав на внутреннем уровне. Её самым революционным достижением является включение положений о том, что Высокие Договаривающиеся Стороны согласились стать доступными контролю Европейского суда по правам человека в случае инициирования процедуры контроля отдельным лицом. Успех Конвенции обусловлен, в частности, фактом признания права на индивидуальную жалобу. Государства, ратифицировавшие Конвенцию, обязаны признать компетенцию Европейского суда [3]. Республика Молдова ратифицировала данную конвенция в 1997 году [14].

Одной из основных гарантий, предусмотренных Европейской конвенцией по правам человека, является право на защиту, представляющее собой, несомненно, существенный элемент права на справедливое судебное разбирательство. При всем этом, единственными четко

выраженными положением Конвенции в этом смысле являются положения пунктов 3 b) и 3 c) статьи 6, которые предусматривают минимальные права любому лицу, обвиняемому в совершении преступления [17]. Согласно этой нормы, каждый обвиняемый в совершении преступления имеет право иметь достаточное время и возможности для подготовки своей защиты, а также защищать себя лично или через посредство выбранного им самим защитника или, при недостатке у него средств для оплаты услуг защитника, пользоваться услугами назначенного ему защитника бесплатно, когда того требуют интересы правосудия [22].

В деле «Pakelli v. Germany» [11] Европейский суд по правам человека отметил, что пункт 3 (c) статьи 6 Конвенции гарантирует лицу, обвиняемому в совершении преступления, три права: право защищать себя лично, право пользоваться услугами выбранного защитника и право иметь при определенных условиях назначенного ему защитника бесплатно.

Следует отметить, что в целом статья 6 Конвенции закрепляет право на справедливое судебное разбирательство. Таким образом, европейская судебная практика рассматривает право на юридическую помощь в качестве неотъемлемого составного элемента права на справедливый суд наряду с такими его элементами как презумпция невиновности, право на публичное в разумные сроки рассмотрение дела и др.

При всем при этом государства не обязаны назначать адвоката *ex officio* во всех случаях, когда этого требует обвиняемый, поскольку заключительный тезис пункта 3 c) статьи 6 Конвенции предусматривает предоставление бесплатной юридической помощи в случае наличия совокупности двух условий: обвиняемый не имеет достаточных финансовых средств для оплаты услуг адвоката, и обязательного участия защитника в деле требуют интересы правосудия. Причем пункт 3 c) статьи 6 не гарантирует права выбирать адвоката, назначаемого для оказания бесплатной юридической помощи [1].

В специальной литературе отмечается, что предоставление бесплатной юридической помощи является резонным только при условии, когда общественный интерес к надлежащему отправлению правосудия оправдывает квалифицированное представительство обвиняемого при условии, что выплата гонорара адвокату требует существенной финансовой нагрузки, которую берет на себя государство [18]. Оценивая критерий интересов правосудия, Европейский суд по правам человека отнес к нему тяжесть преступления и суровость наказания, грозящего по национальному законодательству, сложность дела и личные обстоятельства обвиняемого, не позволяющие ему самостоятельно осуществлять свою защиту [1].

Академик Ион Гучак отметил, что доступ к правосудию имеет смысл только тогда, когда суд в состоянии восстановить нарушенное право. В этой связи международное сообщество выработало ряд гарантий относительно надлежащей правовой процедуры, призванной обеспечить честное и справедливое рассмотрение дел в суде. И хотя эти гарантии и были разработаны в первую очередь для рассмотрения дел, которые могут привести к возможности ограничения или лишения свободы, они были распространены и на другие аспекты, связанные с нарушением гражданских прав [12 p.42].

В деле «Airey v. Ireland» Европейский суд подчеркнул, что в гражданских процессах оказание бесплатной юридической помощи может быть необходимым в случаях, когда лицо само не может представлять свои интересы либо, когда юридическое представительство является обязательным в силу требований национального закона или вследствие сложности процесса [10].

Резолюция Комитета министров Совета Европы о юридической помощи по гражданским, торговым и административным делам, принятая в 1976 году, рекомендовала правительствам государств-членов с целью устранения препятствий экономического характера для доступа к правосудию и обеспечения для неимущих и малоимущих больших возможностей осуществлять свои права предоставлять на тех же условиях, что и собственным гражданам, юридическую помощь по гражданским, торговым и административным делам, независимо от характера суда, осуществляющего юрисдикцию, физическим лицам – гражданам любого государства-члена, а также постоянно проживающим на территории государства-члена, где должно происходить судебное разбирательство [4].

Более детальные рекомендации, касающиеся, предоставления бесплатной юридической помощи по гражданским делам, Комитет министров Совета Европы дал государствам-членам в 1978 году в Резолюции о юридической помощи и консультациях [5].

Согласно этого документа, никто не может быть лишен в силу препятствий экономического

характера возможности использования или защиты своих прав в любых судах, правомочных выносить решения по гражданским, торговым административным, социальным или налоговым делам. С этой целью любое лицо должно иметь право на необходимую бесплатную юридическую помощь в судебном разбирательстве, которая должна рассматриваться не как акт милосердия к неимущим, а как обязательство, лежащее на обществе в целом. Эта помощь должна охватывать все расходы, понесенные лицом, которому она предоставляется в ходе истребования и защиты своих прав, и в частности гонорары адвокатов, пошлины, расходы на экспертизу, возмещение расходов свидетелей и расходы на перевод.

При рассмотрении вопроса о том, является ли эта помощь необходимой, должны учитываться финансовые возможности и обязательства заинтересованного лица, а также ожидаемая величина судебных расходов. Кроме этого, национальные власти могут учитывать целесообразность подачи иска или участие в суде в качестве ответчика исходя из обстоятельств дела, а также принимать во внимание характер разбирательств, и в случае необходимости предоставлять помощь только в отношении иных расходов, чем те, которые связаны с услугами адвоката. Система юридической помощи должна предоставлять возможность обжалования и пересмотра решений об отказе в предоставлении бесплатной юридической помощи.

Финансирование этой помощи должно осуществляться государством с обеспечением надлежащего вознаграждения назначенному защитнику за работу, проделанную в интересах пользующегося помощью лица.

Резолюция предлагает также государствам принять необходимые меры для того, чтобы довести информацию о действии системы бесплатной юридической помощи до сведения общественности и заинтересованных кругов, в частности, тех государственных органов, к которым могут обращаться за помощью потенциальные соискатели.

Кроме установления стандартов права на получение бесплатной юридической помощи адвоката при рассмотрении дел в судах, Резолюция предлагает государствам – членам Совета Европы обеспечивать лицам, находящимся в экономически неблагоприятном положении, возможность получения необходимых бесплатных юридических консультаций по всем вопросам, которые могут затрагивать их права и интересы. Информация о порядке предоставления таких консультаций должны быть доведена до сведения общественности и органов, в которые могут обратиться за помощью лица, нуждающиеся в юридической консультации.

В соответствии с Рекомендацией относительно доступа к правосудию, принятой Комитетом министров Совета Европы в 1981 году [6], государствам-членам следует принять все необходимые меры, чтобы информировать граждан о средствах защиты своих прав в суде, а также упростить, ускорить и удешевить судебное разбирательство по гражданским, торговым, административным, социальным и налоговым делам.

С этой целью, в числе прочего, государства-члены должны принять мер к тому, чтобы ни одна из сторон не была лишена возможности пользоваться услугами адвоката. Вместе с этим, следует избегать обязательного обращения какой-либо из сторон к услугам нескольких адвокатов по одному и тому же спору, когда участие нескольких адвокатов не является необходимым. В тех случаях, когда в силу характера спора в целях облегчения доступа граждан к правосудию было бы целесообразно, чтобы они сами изложили свое дело в суде, участие адвоката не должно быть обязательным.

Стандарты права на бесплатную юридическую помощь устанавливаются также в Рекомендации Комитета министров Совета Европы государствам – членам об эффективном доступе к закону и правосудию для беднейших слоев населения, принятой в 1993 году [7].

Согласно данному документу, государства – члены должны содействовать доступу беднейших слоев населения к правосудию путем поощрения развития служб бесплатной юридической консультации, покрытия стоимости юридических консультаций и поощрения создания консультативных центров в районах проживания бедноты.

Резолюция призывает государства – члены содействовать эффективному доступу беднейших слоев населения к судам, в том числе путем оказания бесплатной юридической помощи; признания права на помощь соответствующего адвоката, насколько возможно, по выбору обвиняемого, за надлежащее вознаграждение; ограничения круга обстоятельств, в связи с которыми компетентные органы могут отказать в бесплатной юридической помощи, например, в связи с неприемлемостью и явно недостаточными перспективами выиграть дело, или когда юридическая помощь не является

необходимой в интересах правосудия; а также упрощения процедуры оказания бесплатной юридической помощи беднейшим слоям населения.

В 2000 году Комитет министров Совета Европы принял Рекомендации о свободе осуществления профессии адвоката [8], которые также содержат некоторые стандарты права на бесплатную юридическую помощь.

В соответствие с этим документом, государства-члены должны принимать все меры, гарантирующие всем лицам фактический доступ к юридическим услугам, оказываемым независимыми адвокатами, а также поощрять адвокатов оказывать юридические услуги лицам, находящимся в трудном материальном положении. Правительства должны при необходимости гарантировать эффективный доступ к правосудию. Они должны гарантировать, что эффективные юридические услуги доступны всем лицам, находящимся в трудном материальном положении, а также лицам, лишенным свободы. Тот факт, что гонорар выплачивается полностью или частично из государственных средств, не должен влиять на обязанности адвоката по отношению к их клиентам. Государства-участники поощрять участие адвокатов в программах, гарантирующих лицам, находящимся в трудном материальном положении, доступ к правосудию, в частности, посредством предоставления юридической помощи и консультаций.

Не менее важная роль в установлении международных стандартов, касающихся гарантируемой государством юридической помощи принадлежит Организации по безопасности и сотрудничеству в Европе, которая сегодня состоит из 57 государств-участников из Европы, Центральной Азии и Северной Америки [21]. Это – уникальная международная региональная правозащитная организация. Ее решения во многих случаях связаны с конструированием международных стандартов по правам и свободам человека, по обеспечению соблюдения, охраны и защиты этих прав. Значимость этой международной организации и ее Хельсинкского Заключительного акта по безопасности и сотрудничеству в Европе 1975 года состоит в том, что именно с этим международно-правовым документом и деятельностью этой международной организации связано внедрение и закрепление в универсальных международных отношениях общепризнанного международно-правового принципа уважения прав и свобод человека. Следует подчеркнуть, что ОБСЕ не просто разработала и приняла примерно 35 документов по тем или иным аспектам прав человека, стандартизировала способы и методы защиты прав человека, но и создала в 1990 году институциональную структуру Бюро по демократическим институтам прав человека, которая представляет собой образец того, как можно и нужно добиваться соблюдения норм и стандартов по правам человека, обеспечения защиты этих прав на всем пространстве ОБСЕ [23 с.25-26].

Основными документами ОБСЕ, устанавливающими стандарты права на бесплатную юридическую помощь, являются Документ Копенгагенского совещания по человеческому измерению, принятый представителями государств-участников в 1990 году [24] и Документ Московского совещания Конференции по человеческому измерению [9].

В первом из них государства-участники отнесли к элементам справедливости, которые существенно необходимы для полного выражения достоинства, присущего человеческой личности и равным и неотделимым правам всех людей право лица, преследуемого в судебном порядке, защищать себя лично или без промедления через посредство выбранного им самим защитника, или, если это лицо не располагает достаточными средствами для оплаты услуг защитника, на безвозмездное получение таких услуг, когда этого требуют интересы правосудия.

Во втором государства-участники обязались обеспечивать, чтобы любое лицо, обвиненное в совершении уголовного преступления, имело право защищать себя самостоятельно или с помощью адвоката по его собственному выбору или, в том случае, если это лицо не располагает достаточными средствами для оплаты услуг адвоката, чтобы эти услуги были предоставлены ему бесплатно, когда того требуют интересы справедливости.

Республика Молдова присоединилась к Заключительному акту Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе и к Документу Копенгагенской встречи конференции по человеческому измерению ОБСЕ в 1991 году [13].

Обсуждение

В современном мире, когда проблема прав человека вышла за рамки отдельного государства, возникла необходимость в создании универсальных международно-правовых стандартов, которые также признаются как основные права человека. Эти стандарты отражены в ряде важных

международно-правовых актов, устанавливающих общечеловеческие стандарты прав и интересов личности, определенную грань, за которую государство не может выходить. Таким образом, права человека стали объектом регулирования не только отдельного государства, но и международного сообщества. Объем прав и свобод человека в современном обществе определяется не только особенностями определенного сообщества людей, но и развитием человеческой цивилизации в целом, уровнем интегрированности международного сообщества [20 с.101].

Заклучение

Европейские региональные стандарты права на бесплатную юридическую помощь наряду с международными стандартами имеют огромное значение с точки зрения законодательства Республики Молдова, как минимум, по следующим трем причинам:

- во-первых, исходя из требований проанализированных международных документов, Республика Молдова обязана обеспечить механизм реализации права на бесплатную юридическую помощь;

- во-вторых, этот механизм должен быть действенным и способствовать достижению его целей, что предполагает надлежащее финансирование и администрирование системы юридической помощи, гарантируемой государством;

- в-третьих, ограничения на получение юридической помощи, гарантируемой государством, должны соотноситься с выработанными на международном уровне стандартами.

Библиография:

1. Bîrsan C. Convența Europeană a Drepturilor Omului. Comentariu pe articole. București: C. H. Beck, 2010. 554 p.
2. Căldare G. Colaborarea Republicii Moldova cu organizațiile internaționale în domeniul de democratizării societății. În: Conferința "Teoria și practica administrării publice". Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2015. p. 144-148.
3. Cojocaru V. Accesul liber la justiție în jurisprudența CEDO. În: Culegere de articole selectate ale Conferinței Științifice Internaționale "Competitivitatea și Inovarea în Economia Cunoașterii". Chișinău, 2017. p. 203-207
4. Committee of Ministers of the Council of Europe. (1976, February 18). Resolution (76) 5 on Legal Aid in Civil, Commercial and Administrative Matters. Retrieved July 19, 2020, from Council of Europe: <https://rm.coe.int/16804f2e51>
5. Committee of Ministers of the Council of Europe. (02 March 1978 г.). Resolution (78) 8 on Legal Aid and Advice. Retrieved July 19, 2020, from Council of Europe: <https://rm.coe.int/16804e2bb2>
6. Committee of Ministers of the Council of Europe. (14 May 1981 г.). Recommendation No.R(81)7 on Measure Facilitating A Access to Justice. Retrieved July 23, 2020, from Council of Europe: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000168050e7e4>
7. Committee of Ministers of the Council of Europe. (08 January 1993 г.). Recommendation No. R (93)1 on Effective Access to the Law and to Justice for the Very Poor. Retrieved July 23, 2020, from Council of Europe: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016804df0ee
8. Committee of Ministers of the Council of Europe. (25 October 2000 г.). Recommendation No. R(2000)21 on the Freedom of Exercise of the Profession of Lawyer. Retrieved July 23, 2020, from Council of Europe: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016804d0fc8
9. СБСЕ. (3 октября 1991 г.). Документ Московского совещания Конференции по человеческому измерению СБСЕ. Получено 2 августа 2020 г., из СБСЕ: <https://www.osce.org/files/f/documents/8/a/14314.pdf>
10. European Court of Human Rights. (1979, October 9). Case of Airey v. Ireland (Application no. 6289/73). Retrieved July 17, 2020, from European Court of Human Rights: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57420>
11. European Court of Human Rights. (1983, April 25). CASE OF PAKELLI v. GERMANY. Retrieved July 17, 2020, from European Court of Human Rights (Application no. 8398/78): <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57554>
12. Guceac I. Liberul acces la justiție în legislația națională și prevederile Convenției Europene pentru Apărarea Drepturilor Omului și Libertăților Fundamentale. În: Akademos, 2011, nr. 2 (21). p. 42-46.
13. Parlamentul Republicii Moldova. (1991). Hotărîre privind aderarea Republicii Moldova la

- instrumentele juridice internaționale referitoare la drepturile omului nr. 707-XII din 10.09.91. Monitor.
14. Parlamentul Republicii Moldova. (21 august 1997 г.). Hotărîre privind ratificarea Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, precum și a unor protocoale adiționale la această convenție nr. 1298-XIII din 24.07.97. Monitorul Oficial.
 15. Parlamentul Republicii Moldova. (28 iulie 1998 г.). Hotărîre privind ratificarea Statutului Consiliului Europei nr. 522-XIII din 12.07.95. Monitorul Oficial.
 16. UE - Republica Moldova. Acordul de Asociere. "Ghidul Acordului de Asociere". Chișinău: MAEIE al Republicii Moldova. 2013.
 17. Voicu M. Introducere la dreptul comunitar. București: Universul Juridic, 2007. 108 p.
 18. Voyatzis P. The Right to Legal Assistance Free of Charge in the Case - Law of the European Court of Human Rights. *Cyprus Human Rights Law Review*, 2012. nr. (42). p. 42-56.
 19. Багиров А. Р. Региональные (европейские) стандарты права на получение правовой помощи. В: Ученые труды Российской академии адвокатуры и нотариата, 2018. № 4, с. 16-21.
 20. Бобровник С. В. Міжнародні стандарти прав людини. у О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко (Ред.), Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник (с. 688). Київ: Юріпком Інтер. 2008, 688 с.
 21. Государства-участники. Получено 2 август 2020 г., из ОБСЕ: <https://www.osce.org/ru/participating-states>
 22. Европейская конвенция по правам человека. (04 11 1950 г.). Получено 30 04 2021 г., из Совет Европы: https://www.echr.coe.int/documents/convention_rus.pdf
 23. Сарсембаев С. А. Международные стандарты защиты прав человека и их имплементация в судебных решениях. Астана, 2016. 142 с.
 24. СБСЕ. (25 июня 1990 г.). Документ Копенгагенского совещания по человеческому измерению СБСЕ. Получено 2 август 2020 г., из СБСЕ: <https://www.osce.org/files/f/documents/d/0/14305.pdf>
 25. Совет Европы. Юридическая защита прав человека. Получено 16 июль 2020 г., из Совет Европы: <https://www.coe.int/ru/web/compass/legal-protection-of-human-rights>

ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ ПРАВОНАРУШЕНИЕ: ПОНЯТИЕ, СОСТАВ, ОСОБЕННОСТИ

ENVIRONMENTAL OFFENSE: CONCEPT, COMPOSITION, FEATURES

Ольга ТАТАР, доктор права
Комратский государственный университет
E-mail: oleatatar@mail.ru
ORCID ID: 0000-0003-2158-006X

Аннотация: Проблема, связанная с совершением экологических правонарушений, а также с порядком привлечения виновных к ответственности за причинение экологического вреда является весьма важной. В данной статье раскрываются: понятие, состав, особенности экологических правонарушений в Республике Молдова. Обязательства, связанные с возмещением вреда, нанесенного окружающей среде, представляют собой особую разновидность внедоговорных обязательств, так называемых деликтов.

Ключевые слова: экологическое правонарушение, охрана окружающей среды, гражданско-правовая ответственность, виновное лицо, привлечение к ответственности.

Summary: The problem associated with the commission of environmental offenses, as well as with the procedure for bringing the perpetrators to justice for causing environmental harm is very important. This article reveals: the concept, composition, features of environmental offenses in the Republic of Moldova. Obligations related to compensation for damage to the environment are a special kind of non-contractual obligations, the so-called tort.

Key words: environmental offense, environmental protection, civil liability, guilty person, prosecution.

Актуальность представленной темы определяется тем, что охрана природы является весьма ценной и значимой. На сегодняшний день такова реальность, что окружающая нас природа видоизменяется в результате сознательной деятельности самого человека. Все научно-технические достижения оказывают влияние на природную среду, что приводит к усугублению экологической ситуации, а именно: уменьшаются запасы природных ресурсов, загрязняется природная среда, теряется связь между человеком и природой, усугубляется физическое здоровье и нравственное состояние людей. Охрана окружающей нас природной среды выступает на сегодняшний день одной из наиболее актуальных проблем современности.

Целью представленной статьи является полное изучение и осмысление теоретико - правовых аспектов, касающихся понятия, состава и особенностей экологических правонарушений в Республике Молдова.

Методология исследования определена общими и частными методами научного исследования, а именно: диалектический, системный, сравнительно-правовой, логический, статистический и др.

Загрязнение окружающей среды является экологической проблемой номер один в Республике Молдова. Урон, нанесенный природе сегодня очевиден всем, это загрязненные реки и озера, приходящие в негодность пахотные земли, отравленный воздух, которым дышат миллионы людей, что в результате приводит к увеличению смертности населения.

Бесконтрольный объем поступающих загрязняющих веществ в окружающую среду является реальностью сегодняшнего дня. Особую тревогу вызывает тенденция всеобщего привыкания к экологически неблагоприятным условиям жизни.

Взяв во внимание современное положение дел, можно констатировать, что причинение экологического вреда набирает невиданные ранее масштабы. Причины данного положения весьма многочисленны. Первостепенной причиной выступает кризисное состояние экономики в целом.

На сегодняшний день можно с уверенностью утверждать, что правонарушения в экологической среде характеризуются чрезвычайно высокой латентностью. Думается, что решение такого рода проблем, в большей степени зависит от уровня экологического правосознания.

В Республике Молдова принято довольно много нормативных правовых актов, которые регламентируют вопросы использования природных ресурсов, а также охраны окружающей среды.

Однако в большинстве случаев нормативные правовые акты дублируют друг друга по отдельным направлениям правового регулирования. Вместе с тем, в Республике Молдова прослеживается острая нехватка правовой литературы, в которой могли быть освещены вопросы, связанные с экологическими правонарушениями.

Принимая во внимание предложенные обстоятельства, можно смело утверждать, что проблема, связанная с совершением экологических правонарушений, а также с порядком привлечения виновных к ответственности за причинение экологического вреда является весьма важной. Обязательства, связанные с возмещением вреда, нанесенного окружающей среде, представляют собой особую разновидность внедоговорных обязательств, так называемых деликтов.

Возложение на виновного обязанности возместить причиненный вред является разновидностью гражданско-правовой ответственности, применяемой при наличии установленных законом условий [10, с. 139].

В юридической литературе приводится классическая схема условий, в результате чего наступает гражданско-правовая ответственность. К таким условиям относят: противоправное поведение, вину, вред, а также причинную связь между противоправным деянием и вредом [15, с. 101].

Основным условием привлечения к ответственности виновного лица, нанесшего вред окружающей среде, выступает вопрос, касающийся правомерности или противоправности его действия (бездействия). Не каждое отступление от поведения, предусмотренного в правовой норме, есть нарушение, а лишь то деяние, которое строго запрещено законом.

Запретительные нормы содержатся в подзаконных нормативных правовых актах, которые детально регламентируют вопросы экологической безопасности. Большинство запретов экологического характера связаны с нормами, устанавливающими обязанности участников соответствующих общественных отношений, в результате чего, противоправным является не только поведение, нарушающее запреты, но и неисполнение обязанностей, предписанных законодательством Республики Молдова, в частности Законом РМ «Об охране окружающей среды» № 1515 от 16.06.1993 г [8], согласно которому, природопользователи обязаны использовать природные ресурсы согласно их целевого назначения, соблюдать утвержденные экологические нормативы и требования, действующие стандарты, технические условия, экономично использовать природные ресурсы, не нанося ущерба окружающей среде, организовать мероприятия, направленные на улучшение качества окружающей среды, рационально использовать, воспроизводить природные ресурсы, регулярно оплачивать платежи за использование природных ресурсов и т.д.

Кроме того, для привлечения к ответственности виновного лица следует установить причинную связь между противоправным поведением и причиненным вредом. Причинная связь имеет важное значение для юридической науки и практики. Это связь между явлениями, в результате чего одно явление (причина) предшествует другому явлению (следствие) и при наличии конкретных обстоятельствах влечет его возникновение. Итак, неправомерное поведение может являться причиной наступления вреда только в том случае, когда такого рода поведение предшествовало результату по времени. Помимо этого, следствие - всегда результат действия причины.

Вредные последствия являются прямым результатом противоправного деяния, в то время как причинная связь не случайна, а закономерна, обусловившая наступление вредных последствий [1, с. 81].

Таким образом, вопрос об отведении деятельности к числу экологически опасной решается судом, при этом стоит иметь в виду, что законодательство об охране окружающей среды в Республике Молдова основано на презумпции потенциальной экологической опасности любой намечаемой хозяйственной и иной деятельности.

В зависимости от механизма воздействия поведение по отношению к окружающей среде классифицируется в юридической литературе следующим образом:

- 1) непосредственное воздействие на окружающую среду, т.е. такое поведение, при котором существует прямая причинная связь между действием и изменениями в окружающей среде;
- 2) опосредованное воздействие, т.е. поведение, результаты которого опосредуются промежуточными действиями других лиц;
- 3) воздействие на окружающую среду в результате несовершения необходимых действий, т.е.

воздействие, будет бездействием [12, с. 87]

Практичность такой классификации состоит в том, что к солидарной ответственности за причинение вреда окружающей среде привлекаются не только причинители вреда, но и государственные органы, органы местного самоуправления, а также их должностные лица. Это наталкивает на вывод: *к ответственности за вред, причиненный окружающей среде, могут быть привлечены не только юридические и физические лица - непосредственные причинители вреда, но и государственные и иные органы, уполномоченные принимать подобного рода решения, впоследствии которых возможно причинение вреда.*

В устройстве правового обеспечения экологической безопасности, охраны окружающей среды и рационального использования природных ресурсов весомое место отводится борьбе с нарушениями экологического законодательства, а также особенностям их предупреждения. В связи с этим действует институт юридической ответственности, закрепленный в законодательстве Республики Молдова. Этот институт представляет собой не что иное, как меру государственного принуждения, состоявшую в испытании субъектом неблагоприятных последствий, предусмотренных санкцией эколого-правовой нормы за нарушение законодательства в области охраны окружающей среды [1, с.67].

Сам термин «экологическое правонарушение», вступивший в лексикон науки экологического права, приобрел легальное укомплектование в конституционных нормах.

Понятия «экологическое правонарушение» раскрывается в науке и доктрине экологического права. Под экологическим проступком понимается посягающее на экологический порядок, права и свободы граждан в области охраны и использования окружающей среды, право собственности на природные ресурсы и порядок управления природопользованием противоправное, виновное (умышленное или неосторожное) действие (или бездействие), которое причинило или могло причинить вред окружающей среде и за которое законодательством предусмотрена ответственность [3, с. 44].

Под экологическим правонарушением принято считать виновное, противоправное деяние (действие, бездействие), посягающее на установленный экологический правопорядок и причиняющее вред природной среде либо создающее реальную угрозу такого причинения [2, с. 27].

Глава IX Закона РМ «Об охране окружающей среды» № 1515 от 16.06.1993 г. посвящена ответственности за экологические правонарушения. Так в ст. 89 данного закона за нарушение законодательства в области охраны окружающей среды предусмотрено четыре вида ответственности, а именно: гражданская ответственность, административная ответственность, дисциплинарная ответственность и уголовная ответственность.

В результате совершения экологического правонарушения наносится существенный вред окружающей среде. Употребляя словосочетание экологический вред, в юридической литературе подразумеваются такие термины как: ущерб, упущенная выгода, убытки. К примеру, в Законе «Об охране окружающей природной среды» подразумевается о возмещении вреда, который был причинен экологическим правонарушением, а также вреда, причиненного здоровью граждан неблагоприятным воздействием окружающей среды [14, с. 868-871].

Экологическое правонарушение – это виновное, противоправное деяние, нарушающее установленный природоохранительным, природоресурсным и иным законодательством экологический правопорядок и причиняющее вред окружающей природной среде и здоровью человека, либо экологическим правам и интересам граждан и юридических лиц [4, с. 32].

Для полной характеристики эколого-правового правонарушения следует учитывать следующие общие признаки экологического правонарушения, а именно: противоправность, виновность, причиненный вред, который в итоге влечет наступление юридической ответственности.

В качестве экологических правонарушений признаются:

- загрязнение, засорение, истощение поверхностных или подземных вод, источников питьевой воды либо изменение их природных свойств;
- нарушение правил выброса в атмосферу загрязняющих веществ или нарушение эксплуатации установок, сооружений и иных объектов, если это повлекло загрязнение или изменение природных свойств воздуха;
- отравление, загрязнение или иная порча земель вредными продуктами хозяйственной или иной деятельности вследствие нарушения правил обращения с удобрениями, стимуляторами роста растений, ядохимикатами и иными опасными химическими и биологическими веществами при

- их хранении, использовании и транспортировке, повлекшие причинение вреда здоровью человека или окружающей среде;
- уничтожение или повреждение лесов (а равно насаждений, не входящих в лесной фонд) в результате неосторожного обращения с огнем или иным источником повышенной опасности;
 - незаконная порубка (без соответствующего разрешения), а равно повреждение до степени прекращения роста деревьев, кустарников и лиан в лесах первой группы либо в особо защитных участках лесов всех групп, а также деревьев, кустарников и лиан, не входящих в лесной фонд или запрещенных к порубке, если они совершены в значительном размере;
 - уничтожение критических местообитаний для организмов, занесенных в Красную книгу, повлекшее резкое сокращение численности или гибель популяций этих организмов;
 - незаконная охота, если это деяние совершено с причинением крупного ущерба, с применением механического транспортного средства или воздушного судна, взрывчатых веществ, газов или иных способов массового уничтожения птиц и зверей, в отношении птиц и зверей, охота на которых полностью запрещена, на территории заповедника или заказника, либо в зоне экологического бедствия или в зоне чрезвычайной экологической ситуации; - незаконная добыча рыбы, морского зверя и иных водных животных или промысловых морских растений, если она повлекла крупный ущерб или произведена с использованием самоходного транспортного плавающего средства, электротока, химических и взрывчатых веществ или в зоне экологического бедствия, в местах нереста или на путях миграции к ним;
 - производство лесоповала, строительство мостов, дамб, транспортировка древесины и другой лесной продукции с лесосек, осуществление разрывных и других работ, а равно эксплуатация водозаборных сооружений и перекачивающих механизмов с нарушением правил охраны рыбных запасов, если они повлекли массовую гибель рыбы или других водных животных;
 - нарушение требований при проектировании промышленных, сельскохозяйственных, научных и других объектов лицами, ответственными за их соблюдение, если это повлекло существенные изменения радиационного фона, причинение вреда здоровью человека, массовую гибель животных или иные тяжкие последствия или иные тяжкие последствия; - производство запрещенных видов опасных видов отходов, транспортировка и хранение, захоронение, использование или иное обращение радиоактивных, бактериологических, химических веществ и отходов с нарушением установленных правил, если это создало угрозу причинения существенного вреда здоровью человека или окружающей среде; - незаконное изготовление, переработка, приобретение, хранение, перевозка или пересылка в целях сбыта, а равно незаконный сбыт сильнодействующих или ядовитых веществ либо оборудования для изготовления и переработки;
 - нарушение правил охраны и использования недр при проектировании, размещении, строительстве, вводе в эксплуатацию и эксплуатации горнодобывающих предприятий и подземных сооружений, не связанных с добычей полезных ископаемых, а также самовольная застройка площадей залегания полезных ископаемых, если эти действия повлекли значительный ущерб;
 - нарушение режима особо охраняемых природных территорий и природных объектов (заповедников, заказников, памятников природы), повлекшие за собой значительный ущерб;
 - уничтожение и повреждение памятников истории культуры, природных комплексов и объектов, взятых под охрану государства и др [11, с. 10-14].

Приняв во внимание ранее изложенное, напрашивается вывод, что *под экологическим правонарушением* следует понимать противоправное, виновное, носящее общественно опасный характер деяние, посягающее на экологические общественные отношения, при этом наносящее урон окружающей среде, а также ощутимый вред здоровью и благосостоянию людей, в целом, экологическому правопорядку, влекущее за собой юридическую ответственность, прописанную в нормах экологического права и в другом отраслевом законодательстве Республики Молдова.

Экологическое правонарушение включает в состав следующие элементы: объект, объективная сторона, субъект, субъективная сторона. Полагаем, что под *составом экологического правонарушения* следует понимать совокупность юридически значимых и предусмотренных законом компонентов: объект, объективная сторона, субъект, субъективная сторона, располагая которыми можно говорить о том, что данное деяние является экологическим правонарушением.

В качестве объекта экологических правонарушений выступают отношения в области

окружающей среды, которые урегулированы нормами экологического права. Как считает О.Л. Дубовик, объектом экологических правонарушений являются охраняемые законом правовые блага (общественные отношения), в том числе окружающая среда в целом или отдельные её свойства, качества, средообразующие элементы; экологическая безопасность населения и территорий, экологический порядок, жизнь, здоровье и имущество людей [5, с. 82].

В целом природная среда и ее компоненты (например, воздух, вода, животные) выступают *предметом правонарушения*, который в свою очередь, является одним из главных признаков экологического правонарушения. Предмет экологических правонарушений всегда стоит рассматривать совместно с объектом, так как отдельный анализ предмета приводит к ошибке и путанице в правовой оценке правонарушения.

Объективная сторона экологического правонарушения предусматривает действие или бездействие, посягающее на окружающую природную среду, защита которой осуществляется соответствующими правовыми актами [13, с. 43-54].

Объективная сторона экологического правонарушения предполагает и определяет внешнее выражение процесса незаконного посягательства на природную среду. Объективную сторону образуют следующие признаки:

- 1) нарушение экологических правил в ходе деяния (действия, бездействия);
- 2) причинение вреда экологическим интересам личности, общества или государства, либо создание реальной опасности такого вреда;
- 3) наличие причинной связи между экологически опасным деянием и наступившими последствиями в виде причинения вреда окружающей среде или здоровью человека [7, с. 78-85].

Надо отметить, что в предусмотренных законом случаях к объективной стороне отводятся: место, время, орудия, средства, способы совершения правонарушения [9, с. 85-94].

В качестве *субъектов экологических правонарушений* выступают физические и юридические лица, включая хозяйствующих субъектов различных форм собственности и подчиненности, не исключая иностранные организации и иностранных граждан. *Субъективную сторону экологических правонарушений* образует вина в форме умысла (прямого или косвенного) либо по неосторожности, в том случае, когда лицо осознает нарушение им правил, предвидит о возможности наступления негативных последствий и преднамеренно допускает их наступление, в противном случае относится безразлично. Например, незаконная вырубка лесных массивов может быть совершена только с прямым умыслом. Также, в ряде случаев обязательными признаками могут являться цель и мотив, которые учитываются при назначении наказания и квалификации деяния [6, с. 37-45].

В ходе проведенного исследования и анализа действующего законодательства Республики Молдова, нами были представлены следующие **выводы**:

1. В качестве основания наступления экологической ответственности выступает экологическое правонарушение, предполагающее намеренное нарушение субъектами экологических правоотношений экологического законодательства Республики Молдова, в ходе чего причиняется вред окружающей среде и здоровью граждан. Для полной характеристики эколого-правового правонарушения следует учитывать следующие общие признаки экологического правонарушения, а именно: противоправность, виновность, причиненный вред, который в итоге влечет наступление юридической ответственности.

2. Под экологическим правонарушением следует понимать противоправное, виновное, носящее общественно опасный характер деяние, посягающее на экологические общественные отношения, при этом наносящее урон окружающей среде, а также ощутимый вред здоровью и благосостоянию людей, в целом экологическому порядку, влекущее за собой юридическую ответственность, прописанную в нормах экологического права и в другом отраслевом законодательстве Республики Молдова.

3. Основанием для привлечения к ответственности виновного правонарушителя, выступает наличие в содеянном деянии состава экологического правонарушения, предусмотренного законодательством Республики Молдова. В свою очередь состав экологического правонарушения содержит совокупность юридически значимых, обязательных и предусмотренных законом четырех элементов (компонентов): объект, объективная сторона, субъект, субъективная сторона, располагая которыми можно говорить о том, что данное деяние является экологическим правонарушением.

4. Объектом экологических правонарушений выступают отношения в области окружающей среды, регламентированные нормами экологического права. Объективная сторона экологического

правонарушения предполагает и определяет внешнее выражение процесса незаконного посягательства на природную среду, защита которой осуществляется соответствующими правовыми актами. В роли субъектов экологических правонарушений выступают физические, юридические лица, включая хозяйствующих субъектов различных форм собственности и подчиненности, не исключая иностранные организации и иностранных граждан. Субъективную сторону экологических правонарушений образует вина в форме умысла (прямого или косвенного) либо по неосторожности, в том случае, когда лицо осознает нарушение им правил, предвидит о возможности наступления негативных последствий и преднамеренно допускает их наступление, в противном случае относится безразлично.

Библиография:

1. Zamfir, P. Dreptul mediului. Partea specială. Chișinău. 1998. 119 p.
2. Боголюбова, С.А. Экологическое право. Учебник. Москва: Юрайт. 2011. 281 с.
3. Бринчук, М.М. Экологическое право (Право окружающей среды). Москва: Юристъ. 2004. 112 с.
4. Дубовик, О.Л. Административная ответственность за экологические правонарушения: предварительная оценка реформы законодательства. В: *Экологическое право*. 2002. № 2. с. 32-43.
5. Дубовик, О.Л. Экологическое право. Элементарный курс. Москва: Юристъ. 2002. 155 с.
6. Жариков, Ю.Г. О применении юридической ответственности за экологические правонарушения. В: *Журнал российского права*. Москва: Норма, 2010, № 7, с. 37-45.
7. Журавский, И.М. Составы экологических правонарушений и ответственность юридических лиц. В: *Право и государство: теория и практика*. Москва: Право и государство, 2007, № 3, с. 78-85.
8. Закон РМ «Об охране окружающей среды» № 1515 от 16.06.1993. В: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova №10 от 01.10.1993*.
9. Ивакин, В.И. Понятие и состав экологического правонарушения. В: *Право и государство: теория и практика*. Москва: Право и государство, 2007, № 11, с. 85-94.
10. Кибак Г., Мишина Т., Цонова И. Гражданское право: Особенная часть: Учебное пособие Кишинэу: СЕР USM. 2006. 239 с.
11. Омелянюк, Г.Г., Россинская, Е.Р., Усов, А.И. Проблемы интеграции естественно-научных и юридических знаний при рассмотрении дел об экологических правонарушениях. В: *Теория и практика судебной экспертизы*. Москва: Наука, 2009, № 2 (14), с. 10-14.
12. Петров, В.В. Природноресурсовое право и правовая охрана окружающей среды. Москва: Юридическая литература. 2004. 173 с.
13. Ротару, А. Правовое регулирование охраны окружающей среды. В: *Закон и жизнь*. 2006, № 3, с. 43-54.
14. Урсу, В. Некоторые проблемы реализации права граждан на благоприятную окружающую среду в Республике Молдова. В *Aspecte juridice ale societății civile: realității și perspective. Materiale ale conferinței teoretico-științifice internaționale*. Chișinău. 2003. с. 868-871.
15. Халабуденко О.А. Гражданское право: договорные обязательства, внедоговорные обязательства, наследственное право. Практикум. Кишинэу: ULIM. 2012. 201 с.

ACCEPȚIUNEA JURIDICĂ A RĂSPUNDERII ADMINISTRATIV-PATRIMONIALE ÎN DOMENIUL VAMAL ÎN REPUBLICA MOLDOVA

THE LEGAL MEANING OF ADMINISTRATIVE-PATRIMONIAL RESPONSIBILITY IN THE CUSTOMS DOMAIN IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Sergiu BODLEV,

Universitatea de stat Bogdan Petriceicu Hașdeu din Cahul,

E- mail: sergiubodlev@yahoo.com

Rezumat: Prin accepțiunea juridică a răspunderii administrativ-patrimoniale în domeniul vamal putem percepe așa tipuri de răspundere juridică cum ar fi răspunderea administrativ-patrimonială a autorității vamale, răspunderea administrativ-patrimonială a funcționarului vamal cu statut special cât și răspunderea morală a funcționarului vamal.

Ea are mai multe forme specializate, reglementate de instituții juridice distincte (civilă, penală, administrativă, disciplinară etc.). Se deosebesc între ele prin condițiile în care o persoană poate fi trasă la răspundere, natura, și întinderea sancțiunilor susceptibile a fi aplicate celui vinovat, principiile și limitele în care acestea operează.

Cuvinte-cheie : accepțiunea juridică, domeniu vamal, răspunderea administrativ-patrimonială, sancțiune, Cod civil

Abstract: Through the legal meaning of the administrative-patrimonial responsibility in the customs field we can perceive such types of legal responsibility as the administrative-patrimonial responsibility of the customs authority, the administrative-patrimonial responsibility of the customs official with special status as well as the moral responsibility of the customs officer.

It has several specialized forms, regulated by distinct legal institutions (civil, criminal, administrative, disciplinary, etc.). They differ from each other in the conditions under which a person may be held liable, the nature, and the extent of the sanctions likely to be applied to the offender, the principles and limits within which they operate.

Key-words: legal meaning, customs field, administrative-patrimonial liability, sanction, Civil Code

Prin prisma adoptării în lectură finală de către parlamentul R.Moldova a noului Cod vamal, care va intra în vigoare la data de 01.01.2023, considerăm că studiul dat va fi de interes cât și de importanță atât pentru teoreticieni cât și pentru practicieni, legat de domeniul răspunderii administrative în domeniul relațiilor publice, mai în deosebi celor care au tangență cu activitatea legată de domeniul vamal.

Răspunderea administrativ-patrimonială este o formă a răspunderii juridice, această răspundere are un subiect calificat, în persoana participanților la relațiile economice externe. Ea funcționează pe baza regulilor generale ale răspunderii civile contractuale, în sensul că partea ce cauzează un prejudiciu contractantatului este obligat să îl acopere.

Cum a menționat cercetătorul autohton Maria Orlov, un fapt rămâne definitiv câștigat: datoria Statului de a repara orice daună cauzată prin fapta sa, fie că această daună ar fi fundată pe culpă, fie că ar îmbrăca forma răspunderii pentru risc. [6, p.80]

Răspunderea administrativ-patrimonială - ca sancțiune reparatorie, contra autorității publice pentru pagubele pricinuite prin acte ilegale, constituie o instituție importantă în ramura de drept administrativ al Republicii Moldova din mai multe puncte de vedere:

- realizeaza principiile constituționale ale răspunderii statului (funcționarilor) pentru daunele create;
- ridică sistemul de drept administrativ existent la o treaptă care este în concordanță cu normele dreptului internațional;
- apără drepturile și interesele particularului consfințite în Constituția Republicii Moldova.

O întreagă evoluție a răspunderii s-a conturat în Franța, astfel că jurisprudența a evoluat în sensul protecției mai eficiente a victimei, confruntată cu insolvabilitatea agentului public, în sensul că și în cazul culpei personale, fără nici o legătură cu serviciul, victima poate în egală măsură, ca și în cazul greșelii serviciului, să urmărească administrația în fața jurisdicției administrative, așa cum s-a statuat prin decizia Epoux Lemunier în 26 iulie 1918; prin această decizie se extinde sfera de cuprindere a responsabilității administrației pentru faptele săvârșite de agenții săi. [10, pag.324]

În doctrină, răspunderea administrativ-patrimonială a fost abordată de unii teoreticieni în sensul că reprezintă ”responsabilitatea administrației pentru culpă, responsabilitatea administrației pentru greșeala de serviciu și responsabilitatea administrației pentru risc” [11, pag.68]. O lungă perioadă de timp, afirmă E.Tarangul, răspunderea statului a fost disputată de teoreticieni în sensul că aceasta era considerată formă a răspunderii civile sau formă a răspunderii administrative. Printre definițiile care s-au dat răspunderii administrativ-patrimoniale menționăm câteva opinii din doctrină.

Într-o altă opinie I.Santai afirmă, că răspunderea patrimonială a organelor administrative pentru daune cauzate prin actele lor de putere este o formă de răspundere juridică de natură administrativă, care se deosebește fundamental de răspunderea contravențională și de răspunderea administrativ-disciplinară prin aceea, că este o formă de răspundere patrimonială și are un caracter exclusiv reparatoriu [7, p.263-266.]

După cum menționează profesorul Alexandru Negoită, temeiul răspunderii organelor administrației publice pentru pagubele cauzate de funcționarii lor stă în culpa acestor organe de a nu fi ales pe cele mai bune persoane capabile să exercite funcția publică și în culpa de a nu fi supravegheat îndeajuns activitatea acestora, astfel încât realizarea funcției publice să fie desfășurată normal fără să producă pagube terților.[5, p.92-93].

Desigur, este convenabilă acțiunea de despăgubire împotriva organelor administrației publice, care dispun de mijloace necesare pentru despăgubirea terților.

Astfel, pagubele pe care funcționarii autorității vamale le cauzează în afara funcției pe care o dețin, sunt imputabile în exclusivitate funcționarilor.

În concluzia celor expuse de autori, se poate spune, că drept temei ce dă naștere răspunderii administrativ-patrimoniale în domeniul vamal este fapta ilicită săvârșită de autoritatea vamală, care a atras după sine vătămarea unei persoane într-un drept al său prin acte administrative individuale, normative cât și acte reale, prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri.

Noul Cod Civil, intrat în vigoare în anul 2002 (redactat și intrat în vigoare 01.03.2019) aduce o viziune nouă asupra răspunderii civile, atât în planul cauzelor răspunderii dar și în condițiile de angajare a răspunderii. Astfel, art.2004 cu privire la răspunderea comitentului pentru fapta prepusului, stipulează că: în cazul în care prepusul a cauzat prejudiciul cu intenție, persoana vătămată poate alege să ceară repararea prejudiciului numai de la comitent, numai de la prepus sau de la ambii în mod solidar. [2, art.2004, p.2].

Așa cum s-a arătat de către doctrină, instituția solidarității apără pe reclamant de riscul insolabilității funcționarului public, dar în același timp crește gradul de responsabilitate al funcționarului public, știind că legea a prevăzut posibilitatea de a fi chemat în justiție în solidar cu autoritatea, pentru actele sale legale.[1 p.p.63-64].

Răspunderea administrativ-patrimonială a funcționarilor vamali cu statut special din cadrul Serviciului Vamal este angajată pentru pagubele produse cu vinovăție patrimoniului autorității vamale, pentru nerestituirea în termen legal a sumelor acordate necuvenit și pentru daunele plătite de autoritatea vamală, în calitate de comitent, unor terțe personae, în temeiul unei hotărâri judecătorești definitive și irevocabile. Pentru recuperarea sumelor, autoritatea vamală emite o hotărâre de imputare sau poate înainta acțiune în instanța civilă.

În literatura juridică s-a apreciat, că la baza organizării și funcționării serviciilor publice trebuie să stea următoarele principii: principiul continuității, principiul adaptabilității, principiul neutralității, principiul egalității. În Constituția Spaniei, în art.106 alin.(2) se prevede expres că: particularii au dreptul, conform legii de a fi despăgubiți pentru orice vătămare a drepturilor și bunurilor lor, cu excepția cazurilor de forță majoră, ori de câte ori aceste prejudicii sunt consecința funcționării serviciilor publice.

Răspunderea patrimonială survine în cazurile când funcționarul public, în exercitarea atribuțiilor ce-i revin, produce daune particularilor (persoanelor fizice sau juridice), atât în cazul exercitării legale a funcției publice, cât și al îndeplinirii defectuoase a obligațiilor de serviciu sau al neîndeplinirii lor.

În ceea ce privește răspunderea autorității vamale pentru consecințele dăunătoare ale unor fapte ilicite, trebuie subliniat că, în dreptul nostru, această răspundere revine în final funcționarului vinovat de săvârșirea respectivelor fapte ilicite. În acest sens, autoritatea vamală - obligată față de persoana vătămată - se îndreaptă cu acțiune în regres, în limita și în condițiile stabilite de lege, împotriva funcționarului vamal care a săvârșit fapta ilicită.

Protecția drepturilor și libertăților omului împotriva activității ilegale a autorității vamale își are suportul și în actele internaționale referitoare la drepturile și libertățile fundamentale ale omului. Astfel, Declarația Universală a Drepturilor Omului, în art. 8, stabilește: „Orice persoană are dreptul să se adreseze în mod efectiv instanțelor judiciare competente împotriva actelor care violează drepturile fundamentale ce

fi sunt recunoscute prin Constituție și lege“. În dezvoltarea prevederilor menționate, Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice, în art. 2 alin. 3. lit. a), stipulează: „Statele se angajează să garanteze că orice persoană ale cărei drepturi sau libertăți recunoscute de prezentul Pact au fost violate va dispune de o cale de recurs efectivă, chiar atunci când încălcarea a fost comisă de persoane acționând în exercițiul funcțiilor lor oficiale“. Un alt act internațional chemat să asigure drepturile și libertățile fundamentale este Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, care prevede posibilitatea contestării actelor administrative ilegale în contenciosul administrativ. Pretențiile care pot fi formulate sunt stabilite expres în textul constituțional. Ele constau în: recunoașterea dreptului pretins; anularea actului; repararea pagubei. Ordinea înscrierii și prezentării pretențiilor este firească, deoarece nu se poate obține reparația pagubei fără recunoașterea dreptului și anularea actului care l-a vătămat. În realizarea pretențiilor sale, petiționarul nu trebuie să probeze vinovăția persoanei (autorității vamale) care a emis actul sau nu a soluționat cererea. În aceste cazuri, sarcina probării îi revine autorității vamale care a emis actul administrativ. Petiționarul va trebui să-și justifice dreptul și să demonstreze că actul emis de către autoritatea publică i-a produs o vătămare. Cu referire la repararea pagubei, legislatorul constituant a avut în vedere atât prejudiciul material, cât și prejudiciul moral. Prejudiciu material se consideră cheltuielile pe care persoana lezată într-un drept al ei le-a suportat sau urmează să le suporte la restabilirea dreptului încălcat, pierderea sau deteriorarea bunurilor sale (prejudiciu efectiv), precum și beneficiul neobținut prin încălcarea dreptului (venitul ratat). Prejudiciul moral este perceput ca o suferință morală sau fizică, cauzată de acțiuni care atentează la drepturile nepatrimoniale personale sau la bunurile nemateriale ale cetățeanului. Cu alte cuvinte, petiționarul va trebui să probeze legătura causală dintre actul autorității vamale și pagubă.

Ca subiect al răspunderii administrativ-patrimonialăe în domeniul vamal apare autoritatea vamală, inclusiv, funcționarul vamal vinovat de fapta ilegală și această formă de răspundere se manifestă în repararea prejudiciului, inclusiv a prejudiciului moral - în cazurile prevăzute de legislația civilă.

Astfel, putem statua, că răspunderea administrativ-patrimonială a autorității vamale, care este organ al administrației publice centrale, pentru daune cauzate prin actele lor de putere, de rînd cu cele caracteristice și altor autorități ale administrației publice, este o formă de răspundere juridică de natură administrativă, care obligă statul, sau după caz, funcționarul vamal cu statut special, la repararea pagubelor cauzate participanților la relațiile economice externe, printr-un act administrativ ilegal sau prin refuzul nejustificat de a rezolva o cerere privitoare la un drept recunoscut de lege sau la un interes legitim și care are un caracter exclusiv reparatoriu

Putem considera la fel ca sancțiune administrativ-patrimonială a funcționarilor vamali pentru abaterile disciplinare, prevederea pct. 44 din Hotărîrea Guvernului cu privire la aprobarea Statutului disciplinar al factorilor de decizie din organele controlului vamal al Republicii Moldova nr. 746 din 07.08.1997, care menționează că în perioada cît sancțiunea aplicată este în vigoare, față de funcționarul vamal nu pot fi aplicate măsuri de stimulare, prevăzute de Statutul specific mai sus, cu excepția celor pentru depistarea și combaterea cazurilor de contrabandă sau încălcărilor administrative ale legislației vamale, de pe urma cărora în bugetul de stat au fost încasate valori materiale și sume bănești [3, pct. 44].

În lucrarea ”Таможенное право России” autorul I. V. Timoșenko indică la faptul, că unul din principiile de bază ale activității vamale este nepricinuirea de daune neîntemeiate în procesul de realizare a controlului vamal persoanelor, mărfurilor și mijloacelor de transport. Dacă daunele sunt pricinuite neîntemeiat, persoana cu funcție de răspundere a organului vamal va repara dauna pricinuită.[12, pag.512]

Răspunderea administrativ-patrimonială intervine atunci când funcționarul vamal, în exercitarea atribuțiilor ce-i revin, produce pagube materiale cît și prejudicii morale persoanelor fizice sau juridice implicate în activități economice externe, traversează frontiera vamală, sunt implicate în derularea regimurilor vamale definitive cît și suspensive cît și inclusiv autoritatea vamală în care activează, atât în cazul exercitării legale a funcției publice, cât și al neîndeplinirii sau îndeplinirii defectuoase a obligațiilor de serviciu menționate în regulamentele interne. În primul caz, despăgubirile vor fi suportate de autoritatea vamală, iar în celelalte cazuri, atunci când funcționarul vamal nu și-a executat obligațiunile funcționale sau le-a executat defectuos, răspunderea administrativ-patrimonială revine atât autorității vamale, cât și funcționarului vamal respectiv. Răspunderea solidară se bazează pe vina autorității publice de a nu fi ales cele mai bune persoane, capabile să exercite funcția publică respectivă, precum și în vina de a nu fi supravegheat îndeajuns activitatea acestora prin intermediul serviciilor de supraveghere internă cît și audit intern.

Răspunderea administrativ-patrimonială a funcționarului vamal reprezintă o formă a răspunderii

juridice, care intervine atunci când autoritatea vamală au săvârșit o abatere administrativă prin încălcarea normelor dreptului administrativ sau ale altor norme de drept (vamal, administrativ, ecologic, financiar, al muncii, civil, penal, contravențional etc.), care se manifestă prin comportament neadecvat între autoritatea vamală la realizarea sarcinilor puterii de stat, precum și între această autoritate și particulari, pentru care sunt stabilite sancțiuni distincte și o procedură concretă de aplicare a lor. Scopul răspunderii administrativ-patrimonială a funcționarului vamal este de a ocroti personalitatea, drepturile și interesele legitime ale persoanelor fizice și juridice, proprietatea, orânduirea de stat și ordinea publică, precum și de a depista, preveni și lichida abaterile disciplinare, contravențiile administrative, infracțiunile și consecințele lor, de a contribui la corectarea autorității vamale cât și a funcționarilor vamali în spiritul aplicării juste a legilor.

Răspunderea administrativ-patrimonială intervine atunci când funcționarul vamal, în exercitarea atribuțiilor ce-i revin, produce pagube/daune persoanelor fizice sau juridice, inclusiv autorității vamale în care activează, atât în cazul exercitării legale a funcției publice, cât și al neîndeplinirii sau îndeplinirii defectuoase a obligațiilor. În primul caz, despăgubirile vor fi suportate de Autoritatea Vamală, iar în celelalte cazuri, atunci când funcția nu a fost executată sau a fost executată defectuos, răspunderea patrimonială revine atât Autorității Vamale, cât și funcționarului vamal respectiv. Solidaritatea răspunderii se bazează pe vina autorității publice de a nu fi ales cele mai bune persoane, capabile să exercite funcția publică respectivă, precum și în vina de a nu fi supravegheat îndeajuns activitatea acestora.

Prin prisma specificului raporturilor de serviciu din domeniul vamal, funcționarilor angajați pot să le fie încredințate anumite sume banești, care ulterior urmează să fie predate unităților bancare, dar din anumite considerente persoanele date "întîrzie" să efectueze procedura dată. În astfel de situații, funcționarii vamali pot fi atrași inclusiv la răspundere administrativ-patrimonială, în dependență de gravitatea faptei cât și consecințelor cauzate.

În Codul de etică și conduită a funcționarului vamal, aprobat prin Hotărîrea Guvernului Nr. 1161 din 20.10.2016, exhaustiv sunt expuse obligațiile funcționarului vamal, care este necesar să fie respectate în procesul exercitării serviciului său cât și conduita managerială, pentru care eventual pot fi atrași și la răspundere administrativ-patrimonială.

Prejudiciul cauzat de către funcționarul vamal poate fi atât de natură materială, cât și de natură morală. În opinia unor autori, despăgubirile se fac din bugetul autorității publice atrase în procesul de judecată și nu din buzunarul funcționarului public vinovat de emiterea actului administrativ ilicit. Indirect, pasibil este vinovat statul că a selectat astfel de funcționari care aduc numai prejudicii, dar, de fapt, vinovată este persoana (funcționarul) care trebuie să răspundă personal.

Între fapta ilicită și prejudiciu trebuie să existe o legătură causală, deoarece dacă fapta n-a generat prejudiciul constat ori el provine dintr-o altă sursă, nu mai poate opera o răspundere reparatorie delictuală ci, eventual, o răspundere contractuală.

În sfârșit, vinovăția celui în cauză, numită și culpă în dreptul civil, trebuie să existe sub forma intenției (directe sau indirecte) numită dol în dreptul civil ori a culpei (cu previziune sau fără previziune), respectiv imprudența și neglijența.

În ceea ce privește răspunderea autorității vamale pentru consecințele dăunătoare ale unor fapte ilicite, trebuie subliniat că, în dreptul autohton, această răspundere revine în final funcționarului vinovat de săvîrșirea respectivelor fapte ilicite. În acest sens, autoritatea vamală - obligată față de persoana vătămată - se îndreaptă cu acțiune în regres, în limita și în condițiile stabilite de lege, împotriva funcționarului vamal care a săvîrșit fapta ilicită..

Ca măsură principală de influență pentru încălcarea cerințelor normelor morale și etice, comiterea repetată a unor delictelor amoral, este văzută descalificarea unui funcționar public - privarea de dreptul de a deține funcții în autoritățile publice. Încălcările mai puțin grave ale eticii și moralității ar trebui să implice o consecință atât de specifică ca un obstacol în calea creșterii în continuare a carierei. În același timp, principiul inevitabilității responsabilității, aplicat fără a lua în considerare poziția și imunitățile, ar trebui să constituie baza reformei în curs a serviciului public.. Nici o lege, oricât de bine concepută ar fi, nu va funcționa fără un mecanism bine stabilit pentru punerea sa în aplicare și pentru aplicarea responsabilității pentru nerespectarea normelor legale.

Cum afirmă cercetătorul C. Ungureanu, prejudiciul nepatrimonial (extrapatrimonial sau moral) în cazul drepturilor personalității este un prejudiciu neeconomic, de obicei temporar. Un astfel de prejudiciu presupune ca victima să fi resimțit efectiv o suferință morală sau fizică. Repararea acestui prejudiciu nu constituie o compensare economică a unei valori patrimoniale, ci repararea satisfăcătoare a lezării unui drept fundamental al personalității. Evaluarea va consta în stabilirea unei indemnizații compensatorii

menite să atenueze suferințele victimelor. [13, p.256]

În legătură cu natura daunelor morale, așa cum se desprinde din literatura juridică și din practica judiciară, acestea, în principiu, nu se concretizează într-o stare de fapt, ci se mențin la nivelul trăirilor psihice, iar evaluarea acestora, chiar și atunci când existența lor este evidentă, de regulă nu se poate face prin folosirea unor criterii obiective, dauna morală fiind extranee realităților materiale. Întinderea daunelor morale nu poate fi determinată decât prin aprecieri, desigur, nu arbitrar și nu prin operare cu criterii precise, ci doar pe baza unor aprecieri subiective în care rolul hotărâtor îl are posibilitatea de orientare a instanței în cunoașterea sufletului uman și a reacțiilor sale. [8, p.8] În ceea ce privește despăgubirile pentru repararea prejudiciilor morale, acestea sunt dificil de stabilit, iar în absența unor probe materiale, judecătorul este singurul care are obligația de a aprecia și stabili o sumă globală. Cât privește întinderea prejudiciului, este evident că acesta nu poate fi cuantificat potrivit unor criterii matematice sau economice, astfel încât în funcție de împrejurări concrete ale speței, statuând în echitate, instanța urmează să acorde despăgubiri.[9, p. 12]

Funcționarii vamali sunt responsabili pentru ilegalitățile admise în procesul desfășurării activităților profesionale. Nu există nicio îndoială că toate tipurile existente de responsabilitate juridică sivesc drept mijloc de menținere a disciplinei și a organizării în cadrul autorității vamale. Trebuie subliniat faptul că răspunderea juridică apare atunci când responsabilitatea morală a unei persoane este încălcată. Fără a recurge la responsabilitate morală, motivele morale ale funcționarilor publici nu pot fi analizate. Codul de etică și conduită a colaboratorului vamal, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.1161 din 20 octombrie 2016, stabilește principiile de etică și conduită, care ar trebui să guverneze activitatea autorității vamale cât și funcționarilor vamali cu statut special din cadrul Serviciului Vamal, cum ar fi: legalitatea, profesionalismul, calitatea serviciilor, integritatea, loialitatea, confidențialitatea, independența, imparțialitatea. Pentru a menține și proteja autoritatea statului și pentru a-și respecta angajamentele față de societate, fiecare funcționar vamal cât și alți funcționari publici, în cadrul răspunderii personale, este obligat să respecte cerințele standartelor de conduită care corespund statutului său. Funcționarii vamali cât și alți funcționari publici trebuie să respecte principiile generale de conduită care se aplică tuturor membrilor societății. Una dintre principalele obligații ale unui funcționar vamal cât și ale altor funcționari publici este datoria de a respecta principiile morale, de a fi loial statului și de a pune interesele statului înaintea intereselor personale, partidelor, organizațiilor, de a fi responsabili pentru îndeplinirea conștiințioasă și profesională a responsabilităților sale față de Țara sa și concetățenii săi. Conținutul răspunderii morale a funcționarilor publici constituie aplicarea față de funcționarul public, în baza și în conformitate cu normele legale a măsurilor coercitive pentru încălcarea cu vinovăție a normelor etice și de conduită. În argumentarea propunerii date: ideile și valorile morale ale societății moderne sunt reflectate și consacrate în acte juridice, într-o formă sau alta și sunt refractate în ea, fiind integrate în conținutul multor norme juridice, inclusiv în coduri de conduită și etică etc. ale funcționarilor publici. Altfel spus, standardele de moralitate și principiile morale nu sunt doar apropiate de normele legale, ci devin parte integrantă a cadrului de reglementare, al mecanismului de reglementare. Acestea vizează nu numai modelarea comportamentului persoanei în viitor, ci și aplicarea de sancțiuni împotriva sa pentru încălcarea lor, care este tipică pentru responsabilitatea juridică. O serie de cerințe impuse funcționarilor publici cuprinse în reglementările legislației care reglementează serviciul public nu poartă doar un caracter de legalitate, ci și de moralitate. Având în vedere semnele eticii juridice ale funcționarilor vamali cât și ale altor funcționari publici, considerăm că acestea ar trebui să fie caracterizate printr-o serie de parametri necesari care definesc punctele de vedere, caracteristicile persoanei umane, care formează atitudinea sa față de sensul și valorile legii, care, la rândul său, reflectă nivelul de civilizație al societății, conținutul conștiinței sociale, gradul de dezvoltare spirituală și rigoarea fundamentelor morale în societate.

Comitetul Miniștrilor al Consiliului Europei a adoptat Recomandarea No. R (2000) 10 privind codurile de conduită pentru funcționarii publici, Adoptata La 11 mai 2000 la a 106-a sesiune a sa, în care accentul principal este făcut pe atragerea atenției publice și promovarea valorilor etice ca mecanisme esențiale de prevenire a corupției. Actualul Cod de etică și conduită a funcționarului vamal cu statut special din cadrul Serviciului Vamal, aprobat prin Hotărârea nr.1161 din 20 octombrie 2016, de rind cu normele de conduită profesională, drepturile și restricțiile în activitatea de serviciu, regimul de cadouri, avantajele legate de acest regim, conflictul de interese, confidențialitatea și utilizarea informației de serviciu, utilizarea resurselor publice, stabilește și principiile ce guvernează conduita colaboratorului vamal. De asemeni în acest Cod își regăsesc accepțiunea și reglementările în domeniul relațiilor cu publicul, cum ar fi conduita în cadrul relațiilor internaționale, conduită colegială, conduita managerială, inclusiv mediul de lucru.

Art.2036 din Codul civil al Republicii Moldova prevede, că mărimea despăgubirii pentru prejudiciu moral se determină de către instanța de judecată în funcție de caracterul și gravitatea prejudiciului moral cauzat persoanei vătămate, de gradul de vinovăție a autorului prejudiciului, dacă vinovăția este o condiție a răspunderii, și de măsura în care această despăgubire poate aduce satisfacție echitabilă persoanei vătămate. Odată cu Republicarea în Monitorul oficial nr. 66-75 din 01.03.2019 al Codului civil al Republicii Moldova redactat, au intrat în vigoare mai multe prevederi noi care stabilesc temeiuri, condiții ale răspunderii delictuale nepatrimoniale pentru prejudiciu moral cauzat prin acțiune sau omisiune. De asemenea, a fost statuat, că pentru dăuna cauzată de o autoritate publică sau de o persoană cu funcție de răspundere, printr-un act administrativ ilegal sau nesoluționarea în termeni legali a unei cereri de către o autoritate publică sau de către o persoană cu funcție de răspundere din cadrul ei se repară integral de autoritatea publică. Persoana cu funcție de răspundere va răspunde solidar în cazul intenției sau culpei grave.[2, art.2006 p.1] În p.2 al aceluiași articol legislatorul a stabilit, că persoanele fizice au dreptul să ceară repararea prejudiciului moral cauzat prin acțiunile indicate la alin.(1). Potrivit prevederilor noului Cod civil, în cazul în care persoanei i s-a cauzat un prejudiciu moral prin fapte ce atentează la drepturile ei personale nepatrimoniale, precum și în alte cazuri prevăzute de lege, instanța de judecată are dreptul să oblige persoana responsabilă la reparația prejudiciului prin plata de despăgubiri. Un alt moment relevant, referitor la încasarea prejudiciului moral, este prevăzut în art.2036, care la p.2 ne indică, că prejudiciul moral se repară indiferent de existența și întinderea prejudiciului patrimonial.[2, p.2 art.2036] În opinia noastră, cele trei domenii ale dreptului : civil, penal, și administrativ au în comun lipsa criteriilor legale pentru constatarea prejudiciilor morale. Această omisiune a legislației este completată de aportul practicii judiciare în sensul dat. În scopul ajustării legislației în domeniul vamal propunem în calitate de lege ferenda completarea art. 49 al Legii nr.302 din 21.12.2017 Cu privire la Serviciul vamal, Răspunderea juridică a funcționarului vamal, p.1, Pentru neîndeplinirea îndatoririlor de serviciu, pentru încălcarea normelor de etică și conduită, pentru pagubele materiale pricinuite, pentru contravențiile sau infracțiunile săvârșite în timpul ori în legătură cu îndeplinirea obligațiilor de serviciu, funcționarul vamal poartă răspundere disciplinară, civilă, contravențională sau penală, după caz. cu un nou tip de răspundere:

Bibliografie:

1. Alexandru, I. Structuri, mecanisme și instituții administrative, S.N.S.P.A., București. 1992
2. Codul civil al Republicii Moldova nr.1107, don 06.06.2002, republicat în Monitorul Oficial nr.66-75 din 01.03.2019 art.132,
3. Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Statutului disciplinar al factorilor de decizie din organele controlului vamal al Republicii Moldova nr. 746 din 07.08.1997
4. Hotărârea Guvernului Nr. 1161 din 20.10.2016 privind aprobarea Codului de etică și conduită a funcționarului vamal,
5. Negoită Alexandru, "Drept administrativ și știința administrației", ed. Atlas Lex, București, 1993, 266 p., ISBN 973-9592-3-6,
6. Orlov, M., Belecciu, Ș., Drept administrativ, Academia „Ștefan cel Mare” a M.A.I. al R.M., Chișinău 2005, 270p., ISBN 9975-935-88-5,
7. Santai I. Drept administrativ și știința administrației. Volumul II. Cluj Napoca: Risoprint, 2008, 450 p., ISBN: 978-973-751-707-4
8. Sentința penală cu nr. 291/A/3 oct. 2007 a Tribunalului Cluj, ramasă definitivă prin dec. pen. nr. 44/R/2008 a C.A. Cluj
9. Sentința penală cu nr. 494 din 30 iunie 2009 a Judecătoriei sector 1, București
10. Stătescu C., Bârsan C. Drept civil, Teoria generală a obligațiilor, Ediția a IX-a, București: Hamangiu, 2008, 492 p., ISBN 978-973-1836-51-5,
11. Tarangul E., Tratat de drept administrativ român", Cernăuți, 1944, 685 p.,
12. Тимошенко И.В. Таможенное право России. Серия «Учебники, учебные пособия».
13. Ростов-на-Дону: Феникс, 200.. 511 с., ISBN 5-222-01512-2,
14. Ungureanu, C.. Revista Română de Drept Penal, Nr.1/2012

OBIECTUL ȘI LATURA OBIECTIVĂ A INFRAȚIUNII DE VIOL THE OBJECT AND THE OBJECTIVE SIDE OF THE RAPE OFFENCE

Olesea BLAȘCU,
asistent universitar, drd.
Catedra de Drept
Facultatea de Drept și Administrație Publică,
Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul

Abstract: *In this article we set out to analyze the object and objective side of the crime of rape. Rape, without a doubt, is the most serious sexual crime, because, in all cases, it causes the victim physical harm, mental trauma, negatively affects a person's health, genetic background, leads to the dissolution of marriages, contributes to the spread of amorality, decreases the cultural level of society as a whole. Thus, we can say that the social danger arising from crimes against sexual life consists, firstly, in the suffering caused directly to the victim, and secondly, in the destabilizing consequences it causes socially on the normal development of life. The violation of sexual freedom creates in society a general state of insecurity, a particularly imbalanced and serious imbalance, caused to the social organism.*

Key-words: *crime, rape, sexual freedom, criminal law, coercion, rights, freedoms*

Rezumat: *În acest articol ne-am propus să analizăm obiectul și latura obiectivă a infracțiunii de viol. Violul, fără nici un dubiu, este cea mai gravă infracțiune sexuală, deoarece, în toate cazurile cauzează victimei un prejudiciu fizic, o traumă psihică, acționează negativ asupra sănătății persoanei, asupra fondului genetic, duce la desfacerea căsătoriilor, contribuie la răspîndirea amoralității, scade nivelul cultural al societății în ansamblu. Astfel, putem spune că pericolul social ce decurge din infracțiunile privind viața sexuală constă, în primul rînd, în suferința provocată direct victimei, iar în al doilea rînd, în consecințele destabilizatoare pe care le provoacă în plan social asupra desfășurării normale a vieții. Încălcarea libertății sexuale creează în societate o stare de nesiguranță generală, un dezechilibru deosebit de premedios și de grav, cauzat organismului social.*

Cuvinte cheie: *infracțiune, viol, libertate sexuală, legislație penală, constrângere, drepturi, libertăți*

Infracțiunea de viol face parte din cele mai periculoase infracțiuni ce atentează la libertatea vieții sexuale și la inviolabilitatea sexuală a persoanei.

Pe scara istoriei, fapta bărbatului de a constrînge o femeie la raporturi sexuale a fost tratată în mod diferit, în raport cu măsura în care s-a recunoscut acesteia un quantum mai larg ori mai restrîns de drepturi, în raport de obiceiuri, de credințe religioase etc. dintr-o parte sau alta a lumii la timpul respectiv. S-a reacționat, uneori, individual, prin mijloace dure – mergînd de la infirmizarea pînă la uciderea violatorului – de către bărbatul considerat în drept – părinte, frate, logodnic – a pedepsi ori răzbuna dezonarea femeii constrînsă la raporturi sexuale. Dar sunt mulți ani de cînd dezaprobarea unor atari fapte de către societate a fost convertită în legi penale, sub a căror incidență a fost pus violul. În țara noastră, violul a fost prevăzut ca infracțiune încă din primele legiuiri și sancționat cu pedepse extrem de aspre. Îl regăsim incriminat în Codurile penale din Vechiul Regat, Transilvania și Bucovina, în Codul penal din 1864, cît și în acele din 1936.

Actuala redactare a textului penal ce incriminează fapta de viol este net superioară celei anterioare, asigurînd persoanelor de sex feminin o protecție mai deplină a drepturilor la viața și inviolabilitatea sexuală [4; p.276]

Legislația penală a Republicii Moldova definește violul ca „raport sexual săvîrșit prin constrîngere fizică sau psihică a persoanei sau profitînd de imposibilitatea acesteia de a se apăra ori de a-și exprima voința” (art.171 al.1 CP). [1]

Cuvîntul „viol” provine de la francezul „viol” și este recunoscut de știința filologică drept „fapta (pedepsită de lege) comisă de bărbatul care constrînge prin forța fizică o femeie să aibă cu ea relații sexuale”.

În lexiconul popular obișnuit violul are înțelesul de „a silui, a necinsti o femeie” sau a-și bate joc de o persoană de sex feminin prin constrîngerea ei de a avea relații sexuale. [11; p.150]

Definiția de viol legiferată în legislația penală are la baza ei cîteva elemente esențiale, care se reduc la următoarele:

1. *Raport sexual*. Legislația penală nu propune și nu înaintează noțiunea de raport sexual, ceea ce e logic, fiindcă această noțiune e de ordin medical. Prin raport sexual se înțelege un act biologic de îmbinare a sexelor, în timpul căruia, organul bărbătesc care realizează procrearea pătrunde în organul genital feminin, chiar dacă actul nu a continuat și nu au survenit acele urmări care pot realiza procrearea”. [10; p.119]

Printr-un raport sexual normal în medicina legală se înțelege satisfacerea sau încercarea de a satisface atracția sexuală prin introducerea organului viril în vagin sau în vestibulul vaginal, chiar dacă intromisiunea nu a fost asociată cu o deflorare sau ejaculare”. [17; p.469]

De menționat faptul că raportul sexual întotdeauna produce anumite urmări bine determinate, care se manifestă prin deflorare, prezența lichidului seminal în căile genitale ale persoanei de gen feminin, graviditate, contaminarea cu boli venerice ori maladia SIDA. Poate exista doar o singură consecință sau toate odată, în dependență de circumstanțele sexuale și de starea biologică a subiecților acestor relații.

Toate celelalte fapte care sînt îndreptate spre satisfacerea poftelor sau a necesității sexuale într-o altă formă nu se încadrează în noțiunea de raport sexual în sensul îngust. Aceste acțiuni trebuie calificate ca violențe cu caracter sexual sau perverse și faptele vor fi calificate potrivit altor infracțiuni privind viața sexuală. [12; p.178]

2. *Constrîngerea*. Siluirea unei persoane, adică folosirea constrîngerii fizice sau amenințării împotriva acesteia, cu scopul de a îi înfrînge împotrivirea la un raport sexual neconsentit (constrîngere explicită), ori abuzarea lașă de imposibilitatea în care se găsea persoana de a-și manifesta voința sau de a se apăra, pentru a avea raport sexual (constrîngere implicită), constituie o caracteristică specifică infracțiunii de viol. [15; p.19]

Constrîngerea fizică. Constrîngerea fizică sunt acțiuni ale făptuitorului manifestate prin silirea, obligarea, forțarea victimei de a săvîrși anumite fapte sau a se abține de la săvîrșirea lor contrar voinței. În cazul dat se atestă activitatea musculară a făptuitorului, exprimată prin acțiunile indicate îndreptate spre săvîrșirea unui act sexual sau încercarea de a-l comite, cînd partenerul este obligat, forțat, silit să facă acest lucru, pe care nu l-ar face de bună voie.

Constrîngerea psihică. Constrîngerea psihică sunt acțiuni ale făptuitorului de somare a victimei prin amenințarea cu aplicarea reală a constrîngerii fizice față de ea sau față de rudele ei. Acest tip de constrîngere determină o formă specială de reflectare de către victimă a realității înconjurătoare legate de înțelegerea amenințărilor emane de către făptuitor și conștientizarea faptului că dacă va refuza sau se va opune cerințelor făptuitorului de a intra în raport sexual, atunci daunele în privința victimei sau a rudelor apropiate ar fi cu mult mai mari decît prejudiciul care ar fi preîntîmpinat, evitat sau depășit.

3. *Profitarea de imposibilitatea persoanei de a se apăra*. În aceste cazuri, făptuitorul trebuie să fie conștient de faptul că persoana nicidecum nu poate opune rezistență fizică din cauza stării ei fizice, a vârstei fragede sau înaintate, a unor stări fiziologice ale victimei. Nu se cere utilizarea de către violator a constrîngerii fizice sau psihice pentru a săvîrși actul sexual cu victima în această situație.

4. *Profitarea de imposibilitatea persoanei de a-și exprima voința*. Această stare este caracteristică copiilor de o vîrstă fragedă, bătrînilor la o vîrstă destul de avansată, persoanelor cu handicap mental sau fizic, care nu își dau seama de cele întîmplate sau sunt surzi și muți. [10; p.120-121] *Pericolul social al violului*. Pe bună dreptate trebuie de recunoscut că „*violul este cea mai gravă și, totodată, cea mai răspîndită infracțiune sexuală*”. [20; p.5]

Constrîngerea persoanei de sex feminin la raport sexual, precum și realizarea raportului sexual profitînd de neputința acesteia de a se apăra sau de a-și exprima voința constituie forma cea mai brutală de încălcare a libertății ei sexuale și, totodată, jignirea cea mai profundă ce i se poate aduce.

În cazurile în care în calitate de victimă este recunoscută o persoană de gen masculin, de asemenea într-o anumită măsură sînt aduse atingeri prejudiciabile libertății lui sexuale, integrității sexuale, integrității corporale, sănătății, demnității, imaginii lui morale și altor valori sociale.

Pericolul actului de viol mai există și în faptul că victimei i se poate cauza prejudicii deosebit de grave, inclusiv ireparabile ca: dezzechilibrul moral cu implicații în viața cotidiană și socială, de familie etc.; cauzarea unei vătămări grave a integrității corporale sau a sănătății, provocarea decesului victimei sau sinuciderea ei, contaminarea cu o boală venerică, contaminarea cu SIDA, care va avea urmări fatale pentru viața victimei; cauzarea unor alte leziuni corporale părții vătămate prin torturarea, drogarea sau otrăvirea ei; suferințe psihice rudelor apropiate; pierderi umane și materiale colectivităților și chiar societății în întregime.

În unele cazuri, actele de viol sunt însoțite de răpirea persoanei, de privarea ilegală de libertate, de

batjocură și înjosire totală a demnității de om, de încălcare a celor mai elementare drepturi și libertăți, inclusiv a celor prevăzute de Convențiile Internaționale și Constituția Republicii Moldova.

Pericolul sporit al faptei contra libertății și inviolabilității sexuale a crescut în ultimii ani și în legătură cu fenomenul de traficare a persoanelor pentru exploatare sexuală, atât în țară, dar mai cu seamă în străinătate.

Prin urmare, violul a devenit un mijloc de business ilegal, dar foarte profitabil.

Totodată, actele de viol pot fi însoțite de comiterea în privința victimei a unor acțiuni huliganice, deținerea ei în sclavie sau în condiții similare sclaviei, cu utilizarea muncii forțate, neacordarea de ajutor sau de lăsare în primejdie.

De asemenea, pericolul sporit al acestei infracțiuni este determinat și de apariția în unele cazuri a stării de graviditate nedorită a părții vătămate, uneori la o vîrstă destul de fragedă, ceea ce necesită întreruperea forțată și artificială a cursului sarcinii. Aceste acțiuni pot pune în pericol viața și sănătatea victimei, contribuie la deteriorarea stării ei de sănătate, pune în pericol posibilitatea de a mai naște copii. [10; p.122]

Tocmai din acest motiv, violul este prevăzut ca cea mai gravă infracțiune din grupul infracțiunilor privitoare la viața sexuală. În acest context apare justificat din punct de vedere tehnico-legislativ, situarea violului în fruntea grupului de infracțiuni privitoare la viața sexuală.

Obiectul infracțiunii de viol. Știința dreptului penal consideră ca obiect al oricărei infracțiuni totalitatea de relații sociale „*asupra cărora este îndreptat actul de conduită și care sunt vătămate sau pot fi puse în pericol prin săvîrșirea faptei infracționale*”. [8; p.78]

Obiectul nemijlocit al infracțiunii de viol trebuie recunoscut un grup bine determinat de relații sociale care protejează prin legea penală libertatea și inviolabilitatea sexuală a persoanei de ambele sexe. [3; p.21]

În susținerea acestei idei este și afirmația savantului A.Borodac, care determină obiectul nemijlocit al violului „*relațiile sociale a căror existență și normală desfășurare sînt condiționate de apărarea libertății și inviolabilității sexuale a unei persoane de sex feminin*”. [10; p.122]

Obiectul facultativ al violului poate fi sănătatea altei persoane, cîntea și demnitatea femeii. [12; p.177]

Ca obiect suplimentar trebuie considerată și viața, sănătatea, cîntea și demnitatea unui bărbat care a fost supus unui raport sexual prin constrîngere fizică și psihică sau profitînd de imposibilitatea acestuia de a se apăra ori de a-și exprima voința.

Pentru a cunoaște mai profund obiectul nemijlocit al infracțiunii de viol, se cere examinarea detaliată a noțiunilor de libertate sexuală și inviolabilitate sexuală.

Așadar, libertatea sexuală a persoanei de sex feminin, a celei de sex masculin este o parte componentă a libertății individuale a fiecărui om. Aceasta înseamnă că fiecare persoană care a atins maturitatea sexuală are dreptul de a dispune în mod liber de corpul său în domeniul vieții sexuale, cu respectarea normelor de conduită morală, precum și a celor de drept. Orice silire, obligare, forțare sau somare exercitată asupra persoanei pentru a o determina la raport sexual contrar voinței sale sau profitînd de imposibilitatea acesteia de a se apăra ori de a-și exprima liber voința, constituie o încălcare gravă a relațiilor sociale care îi asigură acest drept.

Inviolabilitatea sexuală este calitatea persoanei de a fi inviolabilă, un statut de drept și moralitate care nu poate fi violat, încălcat sau atins. Această stare determină necesitatea de protejare a persoanei contra abuzurilor și violențelor sexuale, sau de intrare în raport sexual în lipsa ori absența discernămîntului din cauza sănătății precare sau a vîrstei minore. [10; p.123]

Prin incriminarea infracțiunii de viol sunt ocrotite și relațiile sociale privitoare la alte valori legate de persoana umană, relații și valori ce sunt vătămate prin realizarea laturii obiective a infracțiunii de viol. Libertatea și inviolabilitatea sexuală a persoanei sunt inseparabil legate de inviolabilitatea fizică a persoanei, astfel încît atingerea adusă libertății și inviolabilității sexuale prin constrîngere poate cauza o vătămare a integrității corporale sau a sănătății persoanei ori chiar moartea acesteia. În această ultimă situație, relațiile sociale privind integritatea corporală, sănătatea ori viața victimei infracțiunii de viol constituie obiectul special secundar al infracțiunii, acestea fiind ocrotite în paralel cu ocrotirea libertății și inviolabilității sexuale. În cazul faptelor prevăzute la art.171 alin.(2) lit.b) CP și art.171 alin.(3) lit.b) CP, obiectul juridic special este format și din relațiile sociale cu privire la inviolabilitatea sexuală a minorilor.

Valorile sociale cărora li se aduce atingere prin săvîrșirea infracțiunii de viol sunt inseparabil legate de însuși corpul persoanei, care, în mod inevitabil, va fi atins prin manifestarea fizică ce constituie latura obiectivă a infracțiunii de viol. Atît constrîngerea, cît și raportul sexual se exercită asupra corpului

persoanei, care devine din această cauză obiectul material al infracțiunii de viol. Atingerea adusă corpului persoanei constituie expresia materială a atingerii aduse libertății și inviolabilității sexuale a acesteia, ca valori etico-sociale ocrotite prin incriminarea faptei de viol.

Numai corpul persoanei în viață poate constitui obiectul material al acestei infracțiuni. Raportul sexual practicat asupra cadavrului unei persoane nu va constitui infracțiunea prevăzută de art.171 CP, ci infracțiunea prevăzută de art.222 CP (profanarea mormintelor). Dacă un asemenea raport sexual ar fi săvârșit asupra victimei, după ce aceasta încetase din viață, fie ca urmare a constrângerii la care a fost supusă prin săvârșirea sau încercarea de săvârșire a violului, fie ca urmare a suprimării ei de către infractorul care voia să ascundă infracțiunea sau să împiedice descoperirea ori arestarea sa, infracțiunea de profanare a mormintelor va exista în concurs real, fie numai cu infracțiunea de viol, care a avut ca urmare moarte victimei, fie cu tentativa de viol și cu infracțiunea de omor deosebit de grav, ori, după caz, doar cu infracțiunea de omor deosebit de grav. [3; p.22-23]

Latura obiectivă a infracțiunii de viol. În general, latura obiectivă a oricărei infracțiuni o constituie „aspectul exterior al atentatului periculos la obiectele ocrotite de legea penală, adică aspectul exterior al comportării persoanei manifestate în lumea reală și exprimate prin cauzarea pericolului acestui obiect sau prin amenințarea de a-l pune în pericol”. [8; p.88]

Elementul material al infracțiunii de viol constă într-un raport sexual săvârșit prin constrângere. Vătămarea inviolabilității și libertății sexuale a victimei se realizează material prin raportul sexual la care este supusă victima.

Textul incriminator din art.171 CP prevede, în mod expres, că elementul material al violului constă într-un raport sexual. [3; p.27]

O importanță deosebită o are definirea corectă a noțiunii de raport sexual și înțelegerea ei univocă de către toate persoanele.

Noțiunea de raport sexual este un termen medical și nu de ordin juridic, de aceea trebuie de înțeles în sensul tratat de știința medicală.

În primul rând raportul sexual, în sensul prevăzut de dispoziția art.171 CP, este un act fiziologic firesc între două persoane de sex opus bazat pe instinctul biologic de reproducere a speciilor umane. [10; p.126] Acest act constă în imixtiunea membrului viril în vaginul femeii. Tinda vaginului, la fel pubisul și buzele sexuale aparțin organelor sexuale externe. De aceea, atingerea acestor organe a femeii nu se consideră act sexual. În cazuri concrete așa acțiuni pot fi calificate ori ca tentativă de viol, ori ca acțiuni perverse (art.175). [8; p.104]

În legătură cu cele menționate anterior, în practica judiciară s-a statuat că, pentru consumarea infracțiunii de viol nu este necesar nici ca victima să fi fost deflorată, nici ca inculpatul să fi ejaculat, ci doar ca acesta să fi introdus organul său sexual în cavitatea vaginală a femeii, împotriva voinței acesteia [14; p.205]

În opinia mea și a lui Valeriu Cușnir [3; p.27], consider că mai corect ar fi ca elementul material al infracțiunii de viol să fie intitulat „*actul sexual de orice natură*”. Această soluție la incriminarea violului a fost adoptată de majoritatea codurilor penale moderne europene, de exemplu art.197 Codul Penal al României prevede: „Violul este actul sexual, de orice natură, cu o persoană de sex diferit sau de același sex ...”. [7; p.1066] de asemenea, în susținerea opiniei, aș dori să aduc următoarele argumente: această delimitare între raportul sexual și alte acte sexuale (coitul anal și oral etc.) este justificată doar din punct de vedere medical, dar nu cred că această soluție își are argumentare și din punct de vedere al tehnicii legislative. Adesea, apropiate prin conținut și exercitate în același timp, atât actele sexuale normale, cât și actele sexuale anormale, sunt cuprinse de o rezoluție infracțională unică a făptuitorului și se percep de către acesta ca o singură infracțiune, ceea ce mi se pare logic. Această delimitare artificială a unei infracțiuni unice nu cred că reprezintă cea mai bună soluție de tehnică legislativă.

O soluție optimă, în viziunea mea, ar fi includerea în cadrul textului art.171 CP al RM a acțiunilor incriminate în art.172 CP al RM și eliminarea celui din urmă din cadrul legii penale, fiind o normă evident în plus. De faptul că în cazul infracțiunii de viol făptuitorul săvârșește atât acte sexuale normale, destinate procreării, precum și acte sexuale anormale, se poate ține cont în procesul individualizării pedepsei.

Latura obiectivă a componenței de infracțiune are următoarele semne:

- fapta infracțională, adică acțiunea sau inacțiunea;
- consecințele infracțiunii;
- raportul causal dintre fapta infracțională și urmările care au survenit;
- elementele facultative – timpul, locul, împrejurările, metoda și mijloacele săvârșirii infracțiunii. [

13; p.132]

Analizînd latura obiectivă a componenței de viol trebuie arătat că ea „are un caracter complex, constînd din două acțiuni: săvîrșirea raportului sexual și aplicarea forței fizice sau amenințării”. [12; p.177]

Atingerea adusă libertății sexuale a persoanei decurge tocmai din împrejurarea că actul sexual se săvîrșește împotriva voinței ei, actul nefiind socialmente periculos și nici măcar imoral prin însăși natura lui, ci prin această nesocotire a libertății victimei de a dispune de sine în relații sexuale. [4; p.337]

Sub raportul laturii obiective, săvîrșirea infracțiunii de viol are două etape, două momente succesive. Primul moment este acela al înfrîngerii sau al paralizării rezistenței victimei, atunci cînd violul se săvîrșește prin constrîngere explicită, sau acela al profitării de starea de imposibilitate a victimei de a se apăra sau de a-și exprima voința (constrîngere implicită), neavînd importanță dacă starea dată era existentă sau a fost provocată chiar de făptuitor. Cel de al doilea moment îl constituie însăși săvîrșirea raportului sexual, săvîrșire care a fost posibilă prin activitatea desfășurată în primul moment.

Deci, cerința esențială, constrîngerea, pentru existența infracțiunii de viol se realizează prin două modalități de înfrîngere a libertății sexuale (constrîngere implicită, constrîngere explicită), avînd caracter alternativ. Constrîngerea poate fi fizică sau psihică. [3; p.29]

În dispoziția art.171 CP sunt indicate direct formele determinate prin care se săvîrșește violarea libertății și inviolabilității sexuale a persoanei:

- violul săvîrșit prin constrîngerea fizică a persoanei;
- violul săvîrșit prin constrîngerea psihică a persoanei;
- violul săvîrșit profitîndu-se de imposibilitatea persoanei de a se apăra;
- violul săvîrșit profitîndu-se de imposibilitatea persoanei de a-și exprima voința. [10; p.127]

Este necesar să examinăm fiecare formă mai profund și mai detaliat.

Violul săvîrșit prin constrîngerea fizică a persoanei

În precedenta legislație penală, prevăzută de Legea fostei R.S.S.M. din 24 martie 1961 [2] această formă de viol era recunoscută ca un raport sexual „cu aplicarea forței fizice”. În noua redacție a articolului despre viol, sintagma de „forța fizică” este substituită prin „constrîngere fizică” care, după părerea mea, este mai reușită și presupune o arie mai extinsă a aplicării forței fizice.

„Constrîngerea fizică” cît și „forța fizică” se manifestă prin violența fizică, ceea ce înseamnă săvîrșirea acțiunilor fizice prin care persoana este silită, forțată, obligată să facă un lucru sau să săvîrșească un act pe care nu l-ar face de bună voie. În cazul actului de viol, prin constrîngere fizică, împotrivirea victimei este înfrîntă prin acte de violență sau prin orice alte acte care presupun folosirea forței fizice a făptuitorului. Această forță trebuie să fie suficient de puternică pentru „învîngerea rezistenței victimei în scopul de a intra cu ea în contact sexual”.

Totodată, nu este necesar ca forța fizică depusă de făptuitor contra victimei să fie absolut irezistibilă. Intensitatea acestei violențe de a obliga la raport sexual se apreciază în fiecare caz concret, luîndu-se în considerare circumstanțele în care a fost realizată această forță, precum și de posibilitățile reale de rezistență pe care le-a avut victima. „Nu are relevanță împrejurarea că rezistența victimei a fost sau este ușor înfrîntă”. Cerința legii referitoare la exercitarea constrîngerii este îndeplinită și atunci cînd victima, în condițiile concrete în care s-a aflat, dîndu-și seama că orice rezistență ar fi zadarnică și ea, eventual, ar putea agrava situația, nu a opus nici o rezistență făptuitorului. Ceea ce interesează este că din comportarea ei să fi rezultat refuzul categoric, energic, dar nu simulat la raport sexual cu făptuitorul. [10; p.128] De aceea, considerăm că nu constituie o opunere reală, categorică, ezitățile, temerile, împotrivirile aparente sau din capriciu ori „opunerile” de rigoare sau de circumstanță ale pseudo-victimei, care însă, în realitate sau în cele din urmă, a consimțit.

Folosirea constrîngerii trebuie exercitată pentru a determina victima la act sexual, iar nu pentru a-i provoca alte suferințe fizice sau morale.

Pentru ca infacțiunea de viol să subziste, constrîngerea trebuie să preceadă ori să fie concomitentă actului sexual de orice natură.

Exercitarea unor acte de constrîngere în posterioritatea actului sexual este de natură a-l scoate pe acesta de sub imperiul constrîngerii. Prin urmare, fapta nu va constitui infracțiunea de viol. [16; p.216]

În procesul constrîngerii fizice, violatorul poate face uz de propria forță fizică sau poate folosi împotriva victimei forța fizică a altor persoane, participante la săvîrșirea infracțiunii.

De asemenea, făptuitorul, pentru atingerea scopului său criminal, poate utiliza la aplicarea violenței diverse obiecte de uz casnic sau găsite la întîmplare, unelte de muncă sau chiar arme albe sau de foc.

Este necesar de menționat că, în ultimul timp, se pot întrebuința balonașele cu gaz lacrimogen sau paralizant. [19; p.512]

Se va trata ca utilizare a constrângerii fizice folosirea contra victimei a câinilor dresați, a unor fiare, vite înfuriate sau a unor vietăți sau insecte precum ar fi șerpii, scorpionii ș.a., în pofida faptului că ele pot fi sau nu otrăvitoare.

Constrângerea fizică poate consta în aplicarea unor forme ușoare a forței, care pot să paralizeze total sau parțial rezistența victimei.

Aceste forme de forță fizică nu pricinuesc, de regulă, o daună considerabilă corpului victimei, dar sunt suficiente pentru realizarea constrângerii la raportul sexual.

Asemenea cazuri se pot manifesta prin legarea, reținerea victimei fără aplicarea loviturilor etc.

În majoritatea cazurilor însă, violul este săvârșit prin constrângere fizică cu aplicarea unor forme mai intensive. La aplicarea violenței se provoacă diverse vătămări ale integrității corporale precum ar fi leziunile neînsemnate, ușoare, medii și grave. Aceste traume sînt capabile să înfrîngă parțial sau total rezistența victimei și, ca urmare, să creeze făptuitorului posibilitatea de a-și satisface pofța sexuală printr-un raport sexual firesc. [10; p.128-129]

Dacă, însă, persoana, de exemplu, săvârșește un omor după terminarea raportului sexual forțat, cu scopul de a ascunde cele săvârșite sau din motiv de răzbunare pentru rezistența opusă în cadrul raportului sexual, acțiunile subiectului urmează să fie încadrate prin concurs de infracțiuni: art.145 CP și art.171 CP. De asemenea, nu are importanță pentru încadrarea juridică, dacă aceeași persoană a exercitat constrângerea și a participat la raportul sexual ori dacă victima a fost constrînsă de o altă persoană.

Violul sau tentativa de viol, însoțită de fapte ce realizează conținutul infracțiunilor prevăzute de art.152 CP (vătămarea intenționată medie a integrității corporale sau a sănătății), art.153 CP (vătămarea intenționată ușoară a integrității corporale sau a sănătății) sau art.154 CP (maltratarea intenționată sau alte acte de violență) urmează a fi încadrate doar în baza art.171 alin.(1) CP, deci nu necesită și o invocare suplimentară a altor norme.

Cauzarea vătămării grave a integrității corporale sau a sănătății persoanei din imprudență, în cadrul exercitării acțiunilor de violență urmează a fi încadrate doar în baza art.171 alin.(3) CP. În același mod se va face încadrarea faptei în cazul violului ce a determinat decesul victimei din imprudență. [3; p.30]

Pentru atingerea scopului de viol, deseori făptuitorul purcede la acte de violență pentru răpirea victimei, deținerea ei în condiții de lipsire de libertate împotriva voinței ei, de aceea aceste acțiuni trebuiesc recunoscute drept constrângere fizică la raportul sexual, dacă victima nu acceptă relația sexuală de bună voie.

Totodată, faptele de răpire și de deținere ilegală prin privarea de libertate a victimei constituie de sine stătător componența altor infracțiuni. [10; p.129]

Nu constituie violență simplele insistențe ale făptuitorului și nici simularea constrângerii de către autor, deoarece potrivit Hotărîrii Plenului Curții Supreme de Justiție nr.17 din 7 noiembrie 2005 „Cu privire la practica judiciară în cauzele despre infracțiuni sexuale”, „aplicarea forței fizice este învingerea rezistenței opuse sau care urmează să fie opusă de victimă”.

O problemă interesantă apare atunci cînd victima se află de mai mult timp în relații amicale cu persoana acuzată de viol. Este cunoscut că unor adolescente le sunt specifice sentimente de timiditate, modestie, pudoare firească. Aceste calități comportamentale se manifestă într-un mod special, atunci cînd are loc raportul sexual benevol acceptat, mai ales, pentru prima dată. În astfel de cazuri, aproape întotdeauna apare o pretinsă rezistență, care nu poate fi înfrîntă doar prin cuvinte, îndemnuri, înduplecări. Atunci, partenerul, conștientizînd starea în cauză, interpretează precum că adolescenta acceptă raportul sexual și, este pus în fața faptului de a aplica, în forme adecvate „anumite eforturi fizice”. Evident, o asemenea violență nu poate fi încadrată drept constrângere fizică în contextul violului. Referindu-se la această „violență”, știința consideră următoarele: „Această agresivitate acceptată apare ca o trăsătură masculină, exprimată prin dorința de a domina-poseda a bărbatului și prin dorința femeii de a fi dominată-posedată de către bărbat. În această situație, comportamentul psihosexual implică în mod obligatoriu un anumit nivel de agresivitate, care are rolul de a declanșa actul în sine, de a-l întreține și de a-l finaliza”. [12; p.162-163]

Violul săvârșit prin constrângere psihică

Noua redacție a art.171 CP recunoaște amenințarea cu forța fizică drept constrângere psihică a victimei, ceea ce înseamnă că făptuitorul întreprinde anumite acțiuni concrete de somare a părții vătămate ca să se supună cerințelor lui categorice, să îndeplinească dorințele lui de a intra în contact sexual contrar voinței victimei. În asemenea condiții, partea vătămată este preîntîmpinată în modul cel mai aspru și brutal

că dacă nu va accepta cerințele făptuitorului de a susține raportul sexual, atunci personal va suporta imediat urmări grave ori daunele fizice vor fi suportate de copii, rude apropiate ori alte persoane. [8; p.105]

Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova menționată mai sus a specificat că „prin amenințarea aplicată ca mijloc de înfrângere a rezistenței victimei se subînțelege sperierea victimei cu asemenea acțiuni sau vorbe care dezvăluie intenția reală a vinovatului de a aplica forța fizică față de victimă, copiii ei, rudele apropiate sau alte persoane. Ea se manifestă și prin acțiunile amenințătoare ale vinovatului, de exemplu, prin demonstrarea armei (pistolului, cuțitului, briciului etc.). [6]

Prin urmare, constrângerea psihică ca mijloc de învingere a rezistenței victimei, în scopul de a o viola presupune amenințarea victimei cu astfel de cuvinte sau acțiuni, din care se vede intenția făptuitorului de a aplica imediat violența fizică față de victimă sau față de rudele ei. [5; p.275]

Constrângerea psihică, potrivit direcționării și intensității ei, trebuie să fie exercitată anume pentru a determina persoana la raportul sexual contrar voinței sale și amenințarea trebuie să fie echivalentă aplicării forței fizice.

Această cerință va fi respectată doar în cazul în care victima, fiind sub influența constrângerii psihice, „se pomenește într-o situație asemănătoare cu extrema necesitate: ea este nevoită să cedeze în fața uneltirilor făptuitorului pentru a preîntâmpina (evita) cauzarea imediată a prejudiciilor altor valori personale, care sînt relativ mai importante sau egale cu libertatea sexuală. În calitate de asemenea valori pot fi viața și sănătatea. [18; p.124]

Aptitudinea amenințării de a constrînge psihic persoana se va aprecia, de asemenea, în fiecare caz, în raport cu rezistența psihică a victimei, precum și în raport cu gravitatea pericolului la care aceasta s-a văzut expusă. Ca și în cazul constrângerii fizice, nu este obligatoriu ca persoana agresată să opună rezistență, acceptînd producerea daunei cu care a fost amenințată.

Prin urmare, legea nu cere ca victima neapărat să opună rezistență psihică sau fizică, dacă ea a înțeles că prejudiciul nu poate fi evitat decît prin acceptarea raportului sexual. Este suficient ca raportul sexual să fi avut loc împotriva voinței victimei.

Constrângerea psihică trebuie să fie exercitată, după cum s-a menționat anterior, anume pentru a determina persoana la raport sexual în pofida voinței sale. Dacă constrângerea n-a fost exercitată în acest scop, fapta constituie o altă infracțiune contra persoanei. De asemenea, nu are importanță dacă constrângerea psihică a fost exercitată asupra victimei de către autor, adică de către cel care a realizat raportul sexual, sau de către o altă persoană în calitate sa de organizator, instigator sau complice.

Se mai cere ca constrângerea psihică să fie exercitată asupra victimei înainte de săvîrșirea raportului sexual violent. Dacă amenințarea cu aplicarea forței fizice a fost exercitată după consumarea infracțiunii de viol, avînd un alt scop, atunci faptele pot constitui o altă infracțiune. [10; p.130]

Trebuie de precizat că în cazul în care amenințarea cu omor sau cu vătămarea gravă a integrității corporale a fost exprimată după săvîrșirea infracțiunii sau după tentativa la această infracțiune, în scopul de a înspăimînta victima și a o împiedica de a se adresa cu o cerere despre cele întîmplate la organele de drept, în cazul existenței temeiurilor suficiente de a se teme că pericolul cu care este amenințată va interveni, acțiunile vinovatului urmează a fi încadrate în baza art.155 CP, în concurs cu art.171 CP (conkurs real).

Dacă după consumarea raportului sexual benevol, făptuitorul a exercitat constrîngere psihică asupra persoanei în alt scop, atunci infracțiunea de viol va lipsi, iar acțiunile făptuitorului vor fi calificate la caz concret în dependență de fapta săvîrșită.

Amenințarea cu distrugerea sau deteriorarea bunurilor unei persoane, săvîrșită cu scopul de a determina persoana de a întreține un raport sexual cu făptuitorul nu se include în noțiunea de constrîngere în sensul art.171 CP.

De asemenea, constrîngerea unei persoane la raport sexual, prin amenințarea cu răspîndirea unor știri defăimătoare pentru victimă, nu va fi încadrată în baza art.171 CP, ci în baza art.173 CP (infracțiunea dată se consumă din momentul amenințării cu o astfel de acțiune. Dacă am considera că o astfel de amenințare este caracteristică infracțiunii de viol, am putea vorbi despre o tentativă la infracțiunea de viol și nu o infracțiune consumată). [3; p.32]

De asemenea, nu se cuprinde în noțiunea de viol fapta aceluia, care prin promisiuni de căsătorie, prin promiterea de beneficii materiale sau de angajare la muncă, determină o persoană de a avea cu el un raport sexual. [12; p.183]

Trebuie de avut în vedere că la viol sînt posibile numai așa amenințări care pot să-i creeze persoanei un impas egal cu starea de neputință.

Violul săvîrșit profîndu-se de imposibilitatea persoanei de a se apăra

Încălcarea libertății și inviolabilității sexuale a persoanei poate fi săvârșită și prin alte modalități, precum și prin realizarea raportului sexual contrar voinței părții vătămate, profitându-se de neputința acesteia de a se apăra.

Și în acest caz, raportul sexual se săvârșește fără acordul victimei „dar spre deosebire de raportul sexual realizat prin constrângere, când victima, manifestându-și dezacordul, opune rezistență făptuitorului, de data aceasta, ea nu-și manifestă dezacordul și nu opune rezistență, pentru că ea se află în situația de a nu se putea apăra sau de a nu-și putea exprima voința”. [16; p.206]

Potrivit Hotărârii Curții Supreme de Justiție nr.17, „violul se consideră săvârșit cu profitarea de starea de neputință a victimei în acele cazuri în care ea, din cauza stării psihice sau fizice (vârsta minoră, deficiențe fizice, tulburări sufletești, altă stare de neputință sau inconștiență etc.), nu a putut înțelege caracterul și esența acțiunilor săvârșite față de ea sau nu a putut opune rezistență vinovatului și acesta, intrând în raport sexual, înțelege că victima se află în asemenea stare”. [6]

În literatura de specialitate sînt distinse 4 stări de neputință care exclud posibilitatea victimei de a opune rezistență violatorului sau de a-și da seama de caracterul acțiunilor săvârșite față de ea, în virtutea stării sale psihice sau fizice, și anume:

1. Starea de neputință se poate, mai întîi, manifesta prin incapacitatea femeii de a înțelege realitatea înconjurătoare și aspectul real al acțiunilor comise. Atare circumstanță apare în cazurile pierderii cunoștinței, unei absolute stări de ebrietate alcoolică, narcotică sau toxică ce au provocat un somn profund.

2. Starea de neputință se poate manifesta, de asemenea, prin incapacitatea persoanei de a aprecia corect situația în care a nimerit, de a înțelege importanța socială a acțiunilor săvârșite în privința ei. De cele mai multe ori nu sunt în stare să aprecieze corect faptele și situațiile persoanele în vîrstă fragedă, persoanele cu debilitate mintală și cele care suferă de boli psihice.

3. Starea de neputință trebuie constatată și în cazurile cînd victima nu dă dovadă de voință, de exemplu, fiind în stare de șoc emoțional.

4. Starea de neputință se caracteriză prin incapacitatea victimei de a opune rezistență violatorului din cauza infirmității, a bolilor somatice, ebrietate sau a unor anumite circumstanțe exterioare. [20; p.25]

Totodată, trebuie menționat că „fapta nu constituie infracțiune de viol, în care victima suferă de debilitate mintală, dar are totuși semnificația faptelor pe care le împlinește”, și prin urmare ea poate aprecia situația și împejurările în care a nimerit și înțelege importanța acțiunilor săvârșite. [10; p.132]

„Apreciind circumstanțele violării victimei care se află în stare de ebrietate, instanțele judecătorești trebuie să reiasă de aceea că drept stare de neputință în asemenea cazuri poate fi recunoscut numai acel grad de ebrietate, care o lipsește pe victimă de posibilitatea de a opune rezistență vinovatului”, specifică Curtea Supremă de Justiție. [6]

Săvîrșirea raportului sexual profitîndu-se de imposibilitatea persoanei de a-și exprima voința.

Starea de imposibilitate a persoanei de a-și exprima voința se manifestă prin incapacitatea persoanei de a înțelege realitatea înconjurătoare și caracterul real al faptei.

Astfel de situații apar în cazurile pierderii cunoștinței, unei absolute stări de ebrietate alcoolică, narcotică sau toxică ce au provocat un somn profund, a unui somn hipnotic.

În starea de somn fiziologic profund, violul este posibil numai datorită confuziei de persoană, pe care victima o poate face. [12; p.181]

Somnul hipnotic poate să permită și producerea violului, deoarece victima nu are posibilitate de a opune rezistență.

De asemenea va fi viol și raportul sexual săvârșit cu o persoană profitînd de neputința ei de a-și exprima voința și în cazul aflării în stare de moarte aparentă (falsă).

Moartea aparentă (falsă) este o asemenea stare cînd, ca urmare a unor maladii complicate sau în urma acțiunii unor factori externi, persoana bolnavă sau traumatizată se află într-o stare de leșin profund, dar nu este moartă. [16; p.217]

Considerăm că persoana se află în starea de imposibilitate de a-și exprima voința și în cazurile cînd victima nu dă dovadă de voință.

După cum menționează unii autori, sunt posibile cazuri cînd adolescentele timide, lipsite de experiență, pot să nu opună rezistență acțiunilor hotărîte ale făptuitorului, să se supună voinței acestuia, aflîndu-se în stare de șoc psihologic sau în stare de șoc emoțional. [12; p.181]

În majoritatea cazurilor, persoana care nu-și poate exprima voința se află în același timp și în situația de imposibilitate de a se apăra din cauza unor stări fizice sau psihice deja analizate. De regulă, persoana

care nu-și poate exprima voința este în același timp și în imposibilitate de a se apăra. Sînt însă și situații cînd o persoană, deși e lipsită de posibilitatea de a-și exprima voința, are totuși capacitatea fizică de a se apăra (de exemplu, o persoană aflată în stare de alienație mintală).

Pentru a recunoaște violul săvîrșit cu profitarea de această situație, adică cu folosirea stării de neputință a victimei, nu are importanță faptul dacă însăși vinovatul a adus victima în așa stare (i-a dat băuturi alcoolice, substanțe narcotice, somnifere etc.) sau ea se află în stare de neputință independent de acțiunile lui, se specifică acest fapt în Hotărîrea Curții Supreme de Justiție deja menționată.

Urmarea imediată a infracțiunii de viol. În cazul infracțiunii de viol, urmarea imediată constă în încălcarea, vătămarea efectivă a libertății și inviolabilității sexuale a victimei.

În afară de vătămarea efectivă a libertății și inviolabilității sexuale, care este o urmare imediată tipică, infracțiunea de viol poate avea și anumite consecințe materiale (spre exemplu, atingerea adusă corpului victimei, graviditate ilegitimă etc.). Producerea unui anumit rezultat nu constituie, însă, o cerință obligatorie pentru existența infracțiunii de viol, determinînd existența infracțiunii în una din modalitățile agravante ale infracțiunii. [3; p.35]

Consecințele criminale ale violului. Știința dreptului penal recunoaște că fiecare faptă infracțională săvîrșită aduce oarecare schimbări în lumea obiectivă, avînd diverse consecințe.

Consecințele vor fi criminale numai în cazul cînd fapta infracțională a pricinuit o daună reală valorilor (relațiilor) morale ocrotite de legea penală sau cînd aceste valori au fost supuse unei primejdii de a le cauza daună socialmente periculoasă, prevăzute de dispozițiile articolelor corespunzătoare ale legii penale. [8; p.99]

Referitor la infracțiunea de viol, consecințe criminale vor fi considerate urmările care au survenit sau care ar fi putut să survină în privința victimei ca rezultat al raportului sexual săvîrșit prin constrîngere fizică sau psihică a persoanei sau profitînd de imposibilitatea acesteia de a se apăra ori de a-și exprima voința.

La infracțiunea de viol consecințele criminale pot fi de două tipuri: [10; p.134]

- consecințe criminale principale;
- consecințe criminale secundare.

La consecințele criminale principale ale violului trebuie atribuit însuși raportul sexual săvîrșit prin constrîngere fizică sau psihică a persoanei, profitînd de imposibilitatea acesteia de a se apăra ori de a-și exprima voința. Prin urmare, violatorul încalcă în mod brutal inviolabilitatea și libertatea sexuală a persoanei, înjosind cinstea și demnitatea ei și a rudelor apropiate. Violul se consideră consumat din momentul începerii raportului sexual ilegal.

Consecințele criminale secundare se manifestă prin provocarea schimbărilor dăunătoare sănătății victimei și se manifestă prin provocarea deficienței fizice:

1. *Deflorarea persoanei virgine.* Dacă victima a fost virgină, partea obiectivă o constituie prezența rupturilor himenale, mai cu seamă a celor recente, care se păstrează o perioadă de 7-10 zile după raportul sexual. Mai tîrziu, semnele deflorării recente dispar și se începe procesul de cicatrizare a rupturilor himenale.

La fete de vîrstă mică, în urma raportului sexual, se produc rupturi imense, care se răspîndesc pe perineu, vagin, rect și au consecințe foarte grave, inclusiv mortale.

Dacă penisul a fost introdus numai în vestibulul vaginului sau are dimensiuni mai mici decît ale orificiului himenal, himenul poate rămîne intact. Unele himene permit intrarea penisului în vagin fără a se rupe. E vorba, potrivit medicilor, despre himenul elastic, cu un orificiu foarte larg, precum și de himenul „antrenat”. [17; p.472]

2. *Vătămarea integrității corporale.* În asemenea cazuri, victimei îi pot fi cauzate diverse leziuni corporale, începînd de la cele ușoare, pînă la cele grave. [10; p.134]
3. *Dăunarea sănătății victimei,* care se manifestă prin contaminarea cu o boală venerică sau SIDA, îmbolnăvirea ei de o boală psihică sau alte boli grave ale sistemului nervos.
4. *Decesul victimei.* „Moartea poate surveni în consecința bolilor preexistente, a hipetoniei, mai cu seamă în stare de ebrietate, traumatizării organelor genitale în timpul violului”.
5. *Sinuciderea victimei* – act suicidal, exprimat prin autolezarea organelor vitale în urma căreia survine moartea.
6. *Apariția stării de graviditate,* nedorită la victimă.
7. *Întreruperea în mod forțat a sarcinii* prin orice mijloace.
8. *Cauzarea durerilor fizice.*
9. *Alte consecințe dăunătoare sănătății.*

Legătura cauzală la infracțiunea de viol. Știința dreptului penal constata că „condițiile necesare ale răspunderii penale constituie stabilirea legăturii cauzale dinre fapta infracțională și consecințele criminale”. [5; p.275]

În asemenea situații, urmările dăunătoare sau prejudiciabile trebuie să fie provocate anume de fapta prejudiciabilă, de viol, și nu de altă acțiune social periculoasă sau de acțiunea altor persoane, ori de unele fenomene ale naturii.

La infracțiunea de viol, legătura cauzală (raportul de cauzalitate) există numai între raportul sexual săvârșit prin constrângerea fizică sau psihică a persoanei sau profitându-se de neputința acesteia de a se apăra, ori de a-și exprima voința și consecințele criminale provocate de acest act biologic. Consecințele se exprimă prin încălcarea libertății și inviolabilității sexuale a persoanei, provocarea daunelor sănătății, indicate în alineatele 2 și 3 ale art.171 CP, sau a altor urmări grave, însă numai de câțiva legate de sănătatea persoanei și nu de starea ei materială, de drepturile ei politice, de muncă sau de alte valori sociale. [3;p.35]

După cum susțin savanții români „între acțiunea făptuitorului și urmarea produsă trebuie să existe un raport de cauzalitate. În cazul violului în formă simplă, raportul de cauzalitate rezultă din însăși săvârșirea faptei. În cazul în care răspunderea penală a făptuitorului este agravată, datorită rezultatului mai grav produs, raportul de cauzalitate trebuie stabilit în fiecare situație concretă”. [9;p.311]

Condiții de mod, loc, timp și alte împrejurări. În ceea ce privește semnele facultative ale laturii obiective nu există condiții speciale privind necesitatea determinării lor pentru încadrarea juridică corectă a infracțiunii. [4; p.286]

Bibliografie:

1. Codul Penal al Republicii Moldova nr.985-XV, adoptat la 18 aprilie 2002/ Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.128-129 din 13 septembrie 2002
2. Codul Penal, adopta la 24 martie 1961/Veștile R.S.S.M., 1961 (abrogat)
3. Cușnir Valeriu, Infracțiunea de viol. Aspecte juridico-penale. Studiu monografic, ed.Totex-Lux, Chișinău, 2006
4. Gheorghe Diaconescu, Drept penal, partea specială, curs I, ed.Fundației România de Măine, București, 2003
5. Gheorghe Nistoreanu, Alexandru Boroii, Drept penal, partea specială, ediția a II-ua, ed. All Beck, București, 2002
6. Hotărîrea Plenului Curții Supreme de Justiție despre practica judiciară în cauzele din categoria infracțiunilor privind viața sexuală, nr.17 din 7 noiembrie 2005
7. Hotca Mihai Adrian, Codul penal: Comentarii și explicații, ed.C.H.Beck,București, 2007
8. Ivan Macari, Drept penal al Republicii Moldova. Partea generală, ed.USM, Chișinău, 1999
9. Lidia Barac, Constantele și variabilele dreptului penal, ed. All Beck, București, 2001
10. M. Avram, T. Popovici, V. Cobășneanu, Cercetarea infracțiunilor contra persoanei. Ghidul ofițerului de urmărire penală, ed. ARC, Chișinău, 2004
11. Nistoreanu Gheorghe, Boroii Alexandru, Drept penal, partea specială, editura a II-ua, ed. all Beck, București, 2002
12. Sergiu Brînză, Infracțiuni contra vieții, sănătății, libertății și demnității persoanei, ed. Juridica, Chișinău, 1999
13. Stela Botnaru, Alina Șavga, Vladimir Grosu, Mariana Grama, Drept Penal, partea generală, ed. Cartier juridic, Chișinău, 2005
14. V.Dobrinoiu, Drept penal. Partea specială, vol.I, Teorie și practică judiciară, ed. Lumina Lex, București, 2000
15. Valeriu Cușnir, Infracțiunea de viol. Aspecte juridico-penale. Studiu monografic, ed.Totex-Lux, Chișinău, 2006
16. Vasile Dobrinoiu, Drept penal. Partea specială. Teorie și practică judiciară, ed. Lumina Lex, București, 2000
17. Vladimir Beliș, Tratat de medicină legală, vol.II, ed. Medicală, București, 1995
18. Л. Л. Кругликова, Уголовное право России, часть особенная, изд. Волтерс Клувер, Москва, 2004
19. Министерство Внутренних дел Российской Федерации, Следственный комитет при МВД России, Руководство для следователей, изд. Экзамен, Москва, 2005
20. П. Т. Скорченко, Расследование изнасилований, изд. Былина, Москва, 2004

**REFLECȚII ANALITICE ASUPRA NECONSTITUȚIONALITĂȚII LEGII NR. 236/2020
PRIVIND MODIFICAREA UNOR ACTE NORMATIVE**

**ANALITICAL REFLECTIONS ON THE UNCONSTITUTIONALITY OF 236/2020 LAW
REGARDING THE AMENDMENTS OF SOME LEGISLATION**

Iulian RUSANOVSKI

doctorand, ULIM

E-mail: rusanovschi_iulian@yahoo.com

Rezumat: *Adoptarea Legii nr. 236/2020 privind modificarea unor acte normative a creat un lanț de reacții negative în societate. Aceste reacții au fost justificate de încălcarea procedurii de adoptare a actelor normative de către Parlament, în condițiile în care proiectul de lege nu deținea avizul favorabil al Guvernului, deși prevede cheltuieli anuale din bugetul public național.*

Există prezumții clare și fundamentate asupra neconstituționalității Legii nr. 236/2020 privind modificarea unor acte normative, mai ales în coraport cu art. 36 din Constituție care garantează dreptul la sănătate al populației. Securitatea farmaceutică reprezintă o componentă importantă a dreptului fundamental la sănătate și nici un act normativ nu poate leza această prerogativă constituțională.

Prin intermediul acestor reflecții au fost analizate premisele de neconstituționalitate ale Legii nr. 236/2020 privind modificarea unor acte normative, ele servind și ca suport informațional pentru sesizarea Curții Constituționale a R. Moldova în privința controlului de constituționalitate a acestui act normativ.

Cuvinte cheie: *lege, constituție, sănătate, echitate, farmacie, medicamente, legiuitor, justiție, principiu, securitate farmaceutică.*

Abstract: *Adoption of Law no. 236/2020 on amending some normative acts created a chain of negative reactions in society. These reactions were justified by the violation of the procedure for the adoption of normative acts by the Parliament, given that the draft law did not have the favourable opinion of the Government, although it provides for annual expenditures from the national public budget. There are clear and substantiated presumptions on the unconstitutionality of Law no. 236/2020 regarding the amendment of some normative acts, especially in conjunction with art. 36 of the Constitution which guarantees the right to health of the population. Pharmaceutical security is an important component of the fundamental right to health and no normative act can infringe this constitutional prerogative.*

Through these reflections, the premises of unconstitutionality of Law no. 236/2020 regarding the amendment of some normative acts were analyzed, they also served as informational support for notifying the Constitutional Court of the Republic of Moldova regarding the constitutionality control of this normative act.

Keywords: *law, constitution, health, equity, pharmacy, medicines, legislator, justice, principle, pharmaceutical security.*

Introducere

În practică, arareori Curtea Constituțională a supus testului de constituționalitate actele normative adoptate de legiuitor prin prisma articolului 36 din Constituție. În fond, Curtea s-a expus asupra unei sesizări depuse în atenția sa, cu privire la constituționalitatea unei Hotărâri de Guvern care vizau tarifele unor servicii medicale, și a declarant constituționale mai multe sintagme din Legea „cu privire la asigurarea obligatorie de asistență medicală” și Legea ocrotirii sănătății nr. 411-XIII din 28 martie 1995. Mai există o decizie de inadmisibilitate a unei sesizări asupra constituționalității articolului 58 alineatul (5) punctele 1) și 2) din Legea nr. 10 din 3 februarie 2009 privind supravegherea de stat a sănătății publice, însă în domeniul legislației farmaceutice Curtea Constituțională s-a pronunțat o decizie de inadmisibilitate în 2015 în privința unui aspect ce viza reglementarea activității farmaceutice prin licențiere, și o Hotărâre prin care a recunoscut constituționalitatea art. 20 din Legea cu privire la activitatea farmaceutică, legat de modalitatea de formare a prețurilor la medicamente.

Totuși, Curtea nu s-a supus niciodată controlului de constituționalitate norme ce reglementează activitatea farmaceutică, în calitatea sa de parte component a dreptului constituțional la sănătate. Respectiv, această problemă nu a fost dezbătută anterior în literatură de specialitate. După ce Parlamentul a adoptat în mod fraudulos **Legea pentru modificarea unor acte normative nr. 236 din 16.12.2020**, un grup de deputați a sesizat Curtea Constituțională în privința neconstituționalității acestei Legi, prin care se modifica în mod periculos legislația farmaceutică. În rândurile de mai jos se vor analiza chestiuni legate de modul în

care, **Legea pentru modificarea unor acte normative nr. 236 din 16.12.2020** pune în pericol dreptul constituțional la sănătate, iar materialul în sine va servi ca sursă de referință pentru studenți și specialiști în domeniu, în condițiile în care este fundamentat și pe practica europeană în domeniu.

Rezultate

La 16.12.2020, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat **Legea pentru modificarea unor acte normative nr. 236 din 16.12.2020** (*Legea nr. 1456/1993 cu privire la activitatea farmaceutică; Legea nr. 552/2001 privind evaluarea și acreditarea în sănătate; Legea nr. 231/2010 cu privire la comerțul interior*), adoptată în prima și a doua lectură pe data de 3 decembrie 2020 și respectiv 16 decembrie 2020. Prin **această lege a fost** modificată Legea nr. 1456/1993 cu privire la activitatea farmaceutică după cum urmează:

1. **Articolul 14²:**

la alineatul (1), litera b) va avea următorul cuprins:

- „b) copia de pe actul de proprietate sau de pe **contractul de locațiune** a imobilului ori **a unității mobile în care se va desfășura activitatea licențiată;**”

la alineatul (5), litera b) va avea următorul cuprins:

- „b) **desfășurarea activității pe o altă adresă sau într-o altă unitate mobilă decât cea indicată în licență;**”

la alineatul (6), litera b) va avea următorul cuprins:

- „b) lipsa dreptului de proprietate sau expirarea contractului de locațiune a imobilului ori a unității mobile în care se desfășoară activitatea licențiată;”

2. **Articolul 18** se completează cu alineatele (1²) și (1³) cu următorul cuprins:

- „(1²) În zonele rurale asistența farmaceutică a populației se asigură, în condițiile prezentei legi, prin intermediul farmaciilor cu circuit deschis, precum și al filialelor acestora, care pot fi și puncte de lucru mobile.
- (1³) Asistența farmaceutică a persoanelor cu dizabilitate severă se asigură și prin livrarea medicamentelor la domiciliu în baza rețetei, inclusiv în baza rețetei pentru medicamente compensate. Costurile pentru livrare vor fi achitate din fondurile asigurării obligatorii de asistență medicală, conform mecanismului stabilit de Compania Națională de Asigurări în Medicină..”

3. **La articolul 19:**

alineatul (4) va avea următorul cuprins:

- „(4) Farmaciile cu circuit deschis amplasate într-o unitate mobilă nu vor putea comercializa medicamente cu conținut de substanțe stupefiante, psihotrope și precursori.”

alineatul (5) se abrogă.

4. **La articolul 19¹** alineatul (2), litera a) va avea următorul cuprins:

- „a) **farmacie** cu circuit deschis (de acces public, comunitară), care este amplasată într-un imobil sau într-o **unitate mobilă** și este destinată publicului larg ce beneficiază de asistență farmaceutică în conformitate cu reglementările legale, indiferent de domiciliul pacientului, inclusiv în cazuri de urgențe medicale;”.

5. **Articolul 22** se completează cu alineatul (2²) cu următorul cuprins:

- „(2²) În filialele farmaciilor comunitare din localitățile rurale, care pot fi și puncte de lucru mobile, activitatea farmaceutică se poate exercita, ca excepție, **de către lucrătorii medicali cu studii medii sau superioare.**”

Prin aceeași Lege nr. 236 din 16.12.2020 s-a **modificat** *Legea nr. 552/2001 privind evaluarea și acreditarea în sănătate* și anume la **articolul 11² alineatul (2) litera c) se completează cu textul „datele de identificare a unității mobile”**. Articolul III al **Legii pentru modificarea unor acte normative nr. 236 din 16.12.2020**, modifică *Legea nr. 231/2010 cu privire la comerțul interior*,² completând la **articolul 3** noțiunea de „unități mobile” cu textul „**destinate desfășurării activităților comerciale, inclusiv cu medicamente, cu alte produse farmaceutice și parafarmaceutice**”.

Astfel, prin **Legea pentru modificarea unor acte normative nr. 236 din 16.12.2020** s-a realizat și

¹ Legea privind evaluarea și acreditarea în sănătate. Monitorul Oficial al R. Moldova, nr. 155–157 din 20.12.2001, art. 1234

² Legea cu privire la comerțul interior. Monitorul Oficial al R. Moldova din 19.08.2016, nr. 265–276, art. 571.

modificarea Legii nr. 1456/1993 cu privire la activitatea farmaceutică; a Legii nr. 552/2001 privind evaluarea și acreditarea în sănătate; și a Legii nr. 231/2010 cu privire la comerțul interior, modificări ce presupun:

- **Înființarea farmaciilor mobile** (tonete, tarabe, tejghele, cărucioare, aparate-automat pentru vânzări, autoremorci, rulote);
- **Livrarea medicamentelor la domiciliu** cu suportarea costurilor de livrare din surse bugetare;
- **Excluderea criteriilor demografice și geografice** la deschiderea unităților farmaceutice noi.

Pentru a putea înțelege și mai bine succedarea evenimentelor care au precedat votarea acestui act normativ, amintim că, la 09 iulie 2020, proiectul de *Lege nr. 312/09.07.2020 privind modificarea unor acte normative* a fost înaintat cu titlu de inițiativă legislativă de către un grup de deputați în Parlament (V. Ivanov, R. Apostolova, I. Himici, B. Bumacov, V. Fotescu, D. Ulanov, P. Jardan).

Prin Hotărârea Guvernului R. Moldova nr. 643 din 26 august 2020 proiectul de lege a fost avizat negativ deoarece, în viziunea Guvernului aduce atingeri principiului securității farmaceutice, principiului egalității în drepturi și al echității, și va duce la lezarea concurenței loiale și a egalității oportunității între agenții economici. Concomitent, Legea nr. 236/2020 presupune și operarea unor cheltuieli impunătoare de la bugetul de stat.

Prin **raportul de expertiză anticorupție** nr. EL020 din 22.07.2020 la proiectul de Lege nr. 312 din 09.07.2020, Centrul Național Anticorupție a recomandat ca, această inițiativă legislativă să fie adaptată principiului securității farmaceutice, utilizării raționale a medicamentelor și concurenței loiale. Centrul Național Anticorupție a atras atenția asupra faptului că, prin Legea nr. 236/2020 se aduce atingere prevederilor art. 9) alin. 3) și 126 alin. 2) lit. b) din Constituție, iar textul legii este ambiguu, confuz și contradictoriu, provocând riscul aplicării discreționare a acestuia.

Prin avizul nr. 402 din 03.08.2020, Direcția Generală Juridică a Parlamentului a subliniat faptul că proiectul de *Lege nr. 312 din 09.07.2020 privind modificarea unor acte normative* este incident prevederilor art. 66 și 72 din Constituție, fiind imperative prevederile art. 131 alin. 4) din Constituție și anume avizul favorabil al Guvernului pentru adoptarea proiectului de lege. De asemenea, Direcția Generală Juridică a cerut grupului de inițiativă să prezinte *analiza impactului de reglementare conform art. 3) alin. 2) din Legea nr. 100/2017 și art. 13 din Legea nr. 235/2006 cu privire la principiile de bază de reglementare a activității de întreprinzător*. Concomitent, se impunea necesitatea prezentării avizului Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale; Agenției Medicamentului și Dispozitivelor Medicale; Consiliului Concurenței și a Consiliului Național de Evaluare și Acreditare în Sănătate. La 12 octombrie 2020, prin avizul nr. CJ-263 Comisia Juridică, Numiri și Imunități a Parlamentului Rep. Moldova a avizat negativ proiectul de lege nr. 312, menționând expres că acest proiect este avizat negativ și de către Guvernul R. Moldova.

La 10.12.2020 deputatul Sergiu Sârbu a depus un amendament la proiectul de *Lege nr. 312 din 09.07.2020* prin care a propus completarea articolului 18 din Legea nr. 1456/1993 privind activitatea farmaceutică prin adăugarea alineatelor 5, 6), dar și completarea art. 22 alin. 2² din aceeași Lege, reglementând posibilitatea **livrării medicamentelor la domiciliu**, iar cheltuielile de livrare să fie suportate de către stat. În nota informativă, deputatul indică expres asupra faptului că, pentru *o parte din complexul de servicii care sunt destinate asistenței cu medicamente compensate, costurile pentru livrare pot fi achitate din fondurile de asigurări obligatorii de asistență medicală în baza mecanismului stabilit de CNAM*. Observăm și faptul că, excluderea criteriilor geografice și demografice de amplasare a farmaciilor (alin. 4 și 5 din *Legea 1456/1993*), este motivată de către deputatul Sergiu Sârbu prin necesitatea *ajustării legislației naționale la aquis-ul european...*

Acest amendament a fost transmis Guvernului spre avizare în conformitate cu prevederile art. 131 alin. 4) din Constituție, însă legislativul a adoptat proiectul de *Lege nr. 312 din 09.07.2020* cu amendamentele înaintate de deputatul Sergiu Sârbu în lectură finală, la 16.12.2020, **având un aviz negativ al Guvernului** în privința proiectului de *Lege nr. 312/09.07.2020* și **în absența unui aviz**, în general, asupra **amendamentelor** amintite mai sus.

La 15.12.2020 deputatul Liviu Vovc a depus 4 amendamente la proiectul de *Lege nr. 312 din*

¹ <http://parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/5165/language/ro-RO/Default.aspx>

09.07.2020, acestea fiind expediată Guvernului spre avizare. În ciuda acestui fapt, în ședința din 16.12.2020 proiectul de lege a fost supus votului în plenul Parlamentului, iar amendamentele respinse, fără a se aștepta avizul Guvernului. Astfel, constatăm că, prin adoptarea **Legii pentru modificarea unor acte normative nr. 236 din 16.12.2020** (proiectul nr. 312/09.07.2020) Guvernul Republicii Moldova urmează să asigure finanțarea livrării medicamentelor la domiciliu din fondurile de asigurări obligatorii și alte cheltuieli de implementare a legii, fără ca executivul să avizeze pozitiv aceste modificări ale legislației conform prevederilor art. 131 alin. 4) din Constituție.

Aceste modificări legislative prezintă dubii serioase cu privire la constituționalitatea lor și vin în contradicție evidentă cu unele prevederi ale Legii fundamentale.

A. Încălcarea art. 8 coroborat cu art. 36 din Constituția R. Moldova

Potrivit art. 8 din Constituție, „Republica Moldova se obligă să respecte Carta Organizației Națiunilor Unite și tratatele la care este parte, să-și bazeze relațiile cu alte state pe principii și norme unanim recunoscute ale dreptului internațional”. Actul Final de la Helsinki precizează că statele „în exercitarea drepturilor suverane, inclusiv a dreptului de a-și stabili legile și reglementările, se vor conforma obligațiilor juridice care le revin în virtutea dreptului internațional” fiind obligate să respecte principiul *Pacta sunt servanda*.

Precizăm că potrivit art. 8, alin (1) din Constituție, Republica Moldova este obligată să respecte Carta ONU și tratatele internaționale la care este parte, cât și să coopereze cu alte state în baza principiilor și normelor unanim recunoscute ale dreptului internațional. Practica internațională cunoaște mai multe denumiri ale tratatelor care nu reflectă deosebirii în ceea ce privește natura lor juridică (acorduri, amendamente, înțelegeri, declarații, convenții etc). **Articolul 36 din Constituția R. Moldova** garantează ocrotirea dreptului la sănătate. În același articol, la alineatul 3) al aceluiași articol, se stipulează expres faptul că: *structura sistemului național de ocrotire a sănătății și mijloacele de protecție a sănătății fizice și mentale a persoanei se stabilesc potrivit legii organice*.

Concomitent, în jurisprudența sa, **Curtea Constituțională** a reținut în privința dreptului la ocrotirea sănătății, următoarele deziderate, reliefate în **Hotărârea nr. 28 din 14.12.2004**:

- *Ocrotirea sănătății populației constituie un domeniu de importanță vitală și de interes public deosebit, care obligă statul să ia măsuri pentru asigurarea viabilității, modernizării și dezvoltării lui;*
- *Răspunderea pentru garantarea dreptului cetățenilor la ocrotirea sănătății, în ultimă instanță, revine statului.*
- *Acest drept este asigurat... prin garantarea unei asistențe medicale calificate, acordate în corespundere cu exigențele medicinei moderne, precum și prin apărarea juridică împotriva prejudiciilor cauzate sănătății.*

În temeiul art. 1 al Legii nr. 1456/1993 privind activitatea farmaceutică: **activitatea farmaceutică este domeniu al ocrotirii sănătății** și nu al comerțului. De asemenea, art. 19¹ al Legii nr. 1456/1993 privind activitatea farmaceutică privește **farmacia** ca: **parte componentă a sistemului de sănătate cu drept și obligațiune de acordare a asistenței cu medicamente... și de prestare a altor servicii farmaceutice orientate spre beneficiul populației**, ci nu de exercitare a comerțului liber. Astfel, se subînțelege faptul că, în domeniul farmaceutic, orice modificare legislativă urmează a fi orientată spre pacient/cetățean, spre ocrotirea sănătății și îmbunătățirea calității vieții, în spiritul art. 36 din Constituție și a dezideratelor fixate prin **Hotărârea Curții Constituționale nr. 28 din 14.12.2004**, dar și a tratatelor internaționale în domeniu la care Republica Moldova este parte.

Fiind membră a Organizației Mondiale a Sănătății, Rep. Moldova nu poate face abstracție de cadrul regulatoriu stabilit de OMS pentru toate farmaciile existente în statele membre. Astfel, conform *Cadrului Regulatoriu al activității farmaciilor din regiunea Europeană a OMS* se stabilesc următoarele recomandări:

- În rândul statelor europene membre ale OMS, licența pentru activitatea farmaceutică în vederea deschiderii unei noi farmacii/filiale, poate fi eliberată ținându-se cont de unele **criterii demografice** exprese. Printre aceste criterii, cele mai des întâlnite sunt cele care se raportează la numărul de populație într-o localitate anume sau un raion, ori unitate administrativ teritorială. Criteriile demografice se

¹ <https://lege5.ro/gratuit/he2dqns/actul-final-al-conferintei-pentru-securitate-si-cooperare-in-europa-elaborat-la-helsinki-la-1-august-1975>

² Hotărârea Parlamentului nr. 597 din 03.10.1995 privind aderarea R. Moldova la organizația Mondială a Sănătății – Monitorul Oficial nr. 58 din 19.10.1995, art. 644.

bazează, de regulă, pe datele Recensământului Populației. Cu mici excepții, unele state europene permit deschiderea unor filiale farmaceutice în locurile în care tranzitează continuu un număr sporit de persoane, cum ar fi aeroporturile internaționale cu flux de cel puțin 3 milioane pasageri pe an.

- O serie de state europene, membre a OMS, utilizează și **criteriul geografic** ca o condiție de eliberare a licenței privind activitatea farmaceutică pentru deschiderea unei farmacii/filiale noi. Astfel, acest criteriu restrictiv permite evitarea concentrării filialelor farmaceutice într-un singur loc. Unul din criteriile larg utilizate în spațiul european îl reprezintă distanța fizică între filialele farmaceutice, care variază de la 100 la 500 de metri între acestea. În unele state europene, această distanță variază în dependență de suprafața orașelor respective. Spre exemplu în Belgia, distanța între farmacii este de 1,3, sau 5 km, în dependență de numărul populației. În 2017 asemenea criterii restrictive au fost introduse și în Polonia. În Finlanda, spre exemplu, orașele sunt împărțite pe sectoare farmaceutice, iar în fiecare sector se permite deschiderea unei singure filiale farmaceutice.

În general, OMS recomandă menținerea acestor criterii în vederea prevenirii apariției monopolului pe piața farmaceutică. Excluderea criteriilor geografic și demografic din procesul de deschidere a unor noi filiale farmaceutice, va avea drept consecință **încălcarea** flagrantă a **dreptului constituțional la sănătate**, prin diminuarea calității medicamentelor comercializate (*din cauza concurenței neloiiale care va fi generată*), comercializarea medicamentelor de personal nespecializat (*lipsa specialiștilor necesari în vederea deschiderii unor filiale farmaceutice noi, inclusiv în cazul celor mobile*) și concentrarea farmaciilor în locuri cu potențial ridicat de comercializare, fenomen care va provoca dispariția farmaciilor de la sate.

Constituția Organizației Mondiale a Sănătății,¹ consfințește dreptul fundamental la sănătate, al cărei preambul îl proclamă: *o stare perfectă de sănătate pe care poate să o atingă un om constituie un drept fundamental al oricărei ființe umane, indiferent de rasă, religie, vederi politice, situație economică sau socială.*

Politica de Stat în domeniul medicamentului este aprobată prin **Hotărârea Parlamentului nr. 1352 din 03.10.2002**,² și stabilește la punctul 3.6. următoarele: *în scopul optimizării asistenței farmaceutice acordate populației, farmaciile de stat vor fi amplasate proporțional pe întreg teritoriul țării, pornindu-se de la normativele bazate pe densitatea populației, precum și de la necesitățile comunităților în asistență farmaceutică eficientă. Principiul general de amplasare a farmaciilor publice este integritatea asistenței medicale și farmaceutice. Acest act normativ stabilește că **politica de stat în domeniul medicamentului este o componentă importantă a politicii naționale de sănătate. Dezvoltarea coordonată a sectorului farmaceutic, mai ales în legătură cu importanța socială pe care o are, este una din problemele prioritare ale ocrotirii sănătății.** Acest deziderat și principiu normativ, este o prelungire a dreptului la sănătate, garantat de articolul 36 din Constituție. Or, **Legea nr. 236 din 16.12.2020** va duce la o dezvoltare haotică și sălbatică a sectorului farmaceutic, cu repercusiuni grave asupra sănătății populației.*

În conformitate cu avizul Agenției Medicamentului și Dispozitivelor Medicale nr. Rg02-000276 din 03.02.2020, această instituție de profil a respins o inițiativă legislativă similară cu privire la excluderea barierelor geografice și demografice stabilite prin Legea nr. 1456/1993 pentru deschiderea unei noi filiale farmaceutice, invocând faptul că, **activitatea farmaceutică este un domeniu al ocrotirii sănătății și nu al comerțului** (*medicamentul nu poate fi promovat*), iar *abrogarea acestor bariere va agrava situația din sistemul farmaceutic.*

Potrivit Registrului de licențiere a activității farmaceutice,³ în R. Moldova au fost înregistrate **1379 farmacii** și filiale, dintre care 933 sunt amplasate la orașe iar 446 în sate. Pe parcursul anului 2020 au mai fost deschise peste 20 de filiale farmaceutice. În toate localitățile urbane amplasarea farmaciilor s-a realizat cu depășirea normativului demografic. În scopul asigurării asistenței farmaceutice în localitățile rurale, prin Ordinul Ministerului Sănătății nr. 60 din 21.02.2008, în cadrul Instituțiilor Medicale de Sănătate Publică, Centre de Sănătate raionale au fost înființate – *secții de asistență cu medicamente și dispozitive medicale (farmacii), subdiviziuni structurale în cadrul CS, destinate să asigure bolnavii de ambulator cu medicamente parțial compensate și compensate, cât și livrarea cu plată a medicamentelor și dispozitivelor medicale către pacienții de ambulator.* Aceste secții au fost obligate să deschidă filiale de categoria II, în oficiile medicilor de familie din localitățile rurale, unde nu există farmacie.

În prezent, în Centrele de Sănătate raionale activează peste 34 farmacii, care la rândul lor formează

¹ http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htm_act_text?id=20901

² Hotărârea Parlamentului nr. 1352 din 03.10.2002 cu privire la aprobarea Politicii de stat în domeniul medicamentului. Monitorul Oficial nr. 149, art. 1161 din 07.11.2002

³ <https://amdm.gov.md/ro/content/registrul-de-licen%C5%A3iere-activit%C4%83%C5%A3ii-farmaceutice>

o rețea de filiale în localitățile rurale, care conform datelor statistice, ating cifra de 586 unități (12 licențiate). Ținând cont de faptul că, activitatea farmaceutică este un domeniu al ocrotirii sănătății și nu al comerțului (medicamentul nu poate fi promovat), prin abrogarea alin. 4 și 5) al Art. 19) din Legea nr. 1456/1993 situația din sistemul farmaceutic se va atenta la principiul securității farmaceutice (*prin neasigurarea uniformă a populației cu medicamente*), în rezultat fiind afectat dreptul constituțional al cetățenilor la sănătate.¹

Asistența cu medicamente a populației și asigurarea accesibilității fizice poate fi asigurată **prin amplasarea rațională a farmaciilor în teritoriu**, în special în localitățile rurale. Introducerea **criteriilor demografice și geografice** au avut drept scop asigurarea uniformă a populației cu medicamente, cât și armonizarea legislației Republicii Moldova la acquis-ul comunitar, fiind puse la bază studii și experiența altor țări: Austria, Danemarca, Italia, Franța, Grecia, Portugalia, România etc.

Conform punctul 5 din Carta Farmaceutică Europeană² adoptată în 1989, document de politici Europene în domeniul farmaciei, **protejarea sănătății publice impune repartizarea farmaciilor cu circuit deschis în baza criteriilor geografice și demografice**. Carta Farmaciei Europene (CFU) a fost publicată în a. 1989 de către Grupul Farmaceutic al UE (PGEU) și reprezintă un document model atât pentru țările membre ale UE cât și pentru țările candidate la aderare. În 1999 Grupul Farmaceutic al Uniunii Europene la Adunarea Generală a decis că postulatele expuse în CFE rămân în vigoare și în continuare, aceste principii fiind sintetizate și concretizate în felul următor:

- distribuția medicamentelor se va realiza numai în farmacii sub supravegherea și responsabilitatea unui farmacist;
- pentru a garanta un serviciu farmaceutic necesar societății, organizarea activității trebuie să aibă o distribuție rațională și echilibrată în baza criteriilor demografic și geografic.

Astfel, **indicatorii de bază ce caracterizează nivelul de asistență farmaceutică a populației sunt** numărul de locuitori ce revine la o unitate farmaceutică și distanța dintre farmacii. Astăzi, la o unitate farmaceutică revin aproximativ 1900 de locuitori. Luând în considerare trendul negativ, pe parcursul ultimilor ani, de reducere semnificativă a numărului populației, modificările adoptate prin **Legea pentru modificarea unor acte normative nr. 236 din 16.12.2020** reprezintă un factor de **risc pentru funcționalitatea unității farmaceutice în vederea prestării serviciilor de calitate populației, riscuri care vor afecta grav dreptul cetățenilor la sănătate, asigurat prin art. 36 din Constituție**.

Luând în considerare rolul farmaciei și importanța activității ei orientate spre sănătatea cetățeanului, **Legea pentru modificarea unor acte normative nr. 236 din 16.12.2020**, necesita analize detaliate prin consultarea și participarea comunității medicale, farmaceutice, a agenților economici, pacienților și a tuturor părților interesate în promovarea actului juridic bine echilibrat cu așteptările populației și politica statului în domeniul asigurării cu medicamente. Or, deocamdată, **Legea nr. 236 din 16.12.2020** aduce atingeri dreptului la sănătate asigurat de art. 36 din Constituție, inclusiv prin consumul irațional de medicamente, amplasarea filialelor farmaceutice în mod haotic și doar în localitățile cu o capacitate ridicată de cumpărare, fapt ce va duce la dispariția filialelor farmaceutice în localitățile rurale.

Prin adoptarea **Legii pentru modificarea unor acte normative nr. 236 din 16.12.2020** nu s-a ținut cont de faptul că astăzi în Republica Moldova, la cele aproximativ 1400 de farmacii existente și funcționale în vederea deservirii populației cu medicamente, avem doar 1400 farmaciști și circa 1100 laboranți-farmaciiști (cu studii medii). Este evident că excluderea barierelor geografice și demografice impuse de lege la deschiderea noilor filiale, **dar și apariția farmaciilor mobile, vor duce la agravarea situației pe piața farmaceutică și la comercializarea acestora de către personal nespecializat** (medici, studenți etc.), fapt ce va avea consecințe grave asupra sănătății populației prin eliberarea neconformă și în necunoștință de cauză a preparatelor medicamentoase (fenomen deja existent pe piața farmaceutică națională).

În condițiile insuficienței cadrelor profesionale de farmaciști, **deschiderea necontrolată a farmaciilor** exclude din activitatea lor principiul dublului control în eliberarea și asistența cu medicamente, **factor decisiv în prevenirea erorilor de medicație și ca rezultat, se va ajunge la scăderea esențială a calității asistenței populației cu medicamente**, ceea ce reprezintă o **ingerință directă asupra dreptului la sănătate a cetățenilor, garantat prin art. 36 din Constituție**.

În R. Moldova, existau în anul 2010 circa 480 de farmacii individuale (cu proprietar farmacist), iar la finele anului 2019 numărul acestora a scăzut până la 365 de unități, dintre care 142 în mediul urban și 223 în mediul rural. Analizând argumentele de mai sus și conținutul **Legii pentru modificarea unor acte**

¹ Scrisoarea AMDM nr. Rg02-000276 din 03.02.2020 adresată deputatului Liviu Vovc.

² <https://library.usmf.md/sites/default/files/2018-10/14.pdf>

normative nr. 236 din 16.12.2020, observăm cu certitudine că odată cu excluderea barierelor demografice/geografice (abrogarea alin. 4,5) art. 19 (din Legea nr. 1456/1993) și concurența nelocală care va fi generată prin introducerea farmaciilor mobile în mod haotic, vor dispărea definitiv farmaciile individuale, acestea nefiind capabile să suporte povara unei concurențe locale. Dacă unei farmaciei individuale îi vor reveni mai puțin de 3000 de locuitori, aceasta va falimenta rapid.

Creșterea numărului de farmacii prin excluderea barierelor geografice/demografice, dar și prin introducerea farmaciilor mobile, va duce inevitabil la scăderea calității serviciilor farmaceutice prestate populației, deoarece acest aspect este dependent de calificarea personalului farmaceutic, asigurarea sortimentală și colaborarea medic-farmacist pentru binele populației. Raportată la numărul de farmacii (inclusive mobile), calitatea serviciilor farmaceutice poate deveni negativă din cauza deficitului de personal deja existent, care va fi înlocuit cu personal nespecializat. Aceste efecte ale **Legii pentru modificarea unor acte normative nr. 236 din 16.12.2020**, vor leza fundamental principiul securității farmaceutice, ceea ce reprezintă un atac direct asupra dreptului la sănătate garantat prin art. 36 din Constituție.

Acest act normativ va avea un impact negativ asupra sănătății populației și asupra, sistemului farmaceutic în general, contrar prevederilor art. 36 din Constituție, ținând cont de următoarele chestiuni

- Medicamentul nu este un simplu produs, iar pentru asigurarea/garantarea efectului terapeutic, acesta necesită un regim special de depozitare și transportare, corespunzător proprietăților sale fizico-chimice, ce nu pot fi asigurate în „*unitatea mobilă*”, implicit drept consecință, nefiind garantată livrarea unui medicament calitativ și inofensiv consumatorului final.
- Orice medicament poate deveni toxic în condiții de păstrare inadecvată, la supradozare, utilizare incorectă, fără indicația medicului sau consultația specialistului;
- Utilizarea necontrolată a medicamentului este o problemă gravă a sistemului de sănătate mondial;
- Fiind substanțe chimice, medicamentele pot genera reacții adverse, mai ales când sunt utilizate fără prescripția medicului sau consultația farmacistului;
- În societatea noastră se atestă fenomenul consumului abuziv de medicamente prin încurajarea automedicației necontrolate (cu efecte adverse grave), iar accesul necondiționat la medicamente, inclusiv on-line, va facilita acest lucru, scopul final al furnizorilor fiind comercializarea masivă a medicamentelor.
- Comercializarea medicamentelor la domiciliu de către persoane fără studii farmaceutice se va solda cu urmări grave asupra sănătății oamenilor; imposibilitatea utilizării raționale a medicamentelor și monitorizării ulterioare a administrării de către pacienți.
- Există riscul comercializării necontrolate a medicamentelor contrafăcute și neautorizate în R. Moldova prin eschivarea farmaciilor mobile de la controlul farmaceutic de stat (*prin posibilitatea schimbării locului în orice timp*).

Subliniem faptul că, noțiunea de *unitate mobilă* presupune desfășurarea comerțului farmaceutic în cadrul **standurilor mobile, a tonetelor, tarabelor, tajghelelor, cărucioarelor, aparatelor-automate pentru vânzări, autoremorci, rulote mobile** – conform art. 3 din Legea nr. 231/2010 cu privire la comerțul interior.

Iată de ce, opțiunea mobilă de comercializare a medicamentelor poate exclude posibilitatea controlului calității serviciilor farmaceutice, fapt ce poate genera următoarele riscuri: comercializarea medicamentelor contrafăcute, eliberarea medicamentelor fără rețetă/excluderea medicului, eliberarea medicamentelor de către nespecialiști, încălcarea condițiilor de păstrare a medicamentelor și calitatea lor nesigură, toți acești factori vădind caracterul neconstituțional al legii contestate, prin atingerea ce sunt aduse dreptului la sănătate și nu numai.

Curtea de Justiție a Uniunii Europene a recunoscut natura specifică a medicamentelor, ale căror efecte terapeutice se disting de restul bunurilor în mod semnificativ.¹ Curtea de Justiție a menționat că **sănătatea și viața persoanelor ocupă primul loc printre valorile și interesele protejate** și că, statelor membre le revine sarcina de a decide cu privire la nivelul de protecție a sănătății publice pe care doresc să îl ofere și la mijloacele care trebuie puse în aplicare pentru a atinge acest nivel.

În temeiul normelor GPP, condițiile de iluminare, temperatură și de umiditate de care dispune farmacia trebuie să răspundă cerințelor de conservare impuse pentru medicamente sau celelalte produse

¹ <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:174:0074:0087:RO:PDF>

eliberate din farmacie, substanțe farmaceutice sau ambalaje farmaceutice; să existe ventilație corespunzătoare, aceste condiții vor fi monitorizate periodic. În fond, atare cerințe nu au cum să fie întrunite în carul unei *farmacii mobile*, ceea ce va duce la afectarea gravă a dreptului constituțional la sănătate, garantat prin art. 36 din Constituție.

B. Încălcarea principiului concurenței loiale (art. 9 alin. 3) și 126 alin. 2) lit. b) din Constituție).

Odată cu crearea serviciului de comercializare mobilă a medicamentelor și a produselor farmaceutice, reglementările specificate în Legea nr. 236/2020 privind modificarea unor acte normative, creează incertitudini sub aspect concurențial.

Existența farmaciilor mobile și modul lor de operare (prin deplasare necondiționată pe teritoriul R. Moldova) va aduce atingere principiilor egalității în drepturi și echității, fiind sursa unei concurențe neloiale între operatorii economici. Potrivit art. 126 alin. 2) lit. b) din Constituție, *statul trebuie să asigure libertatea activității de întreprinzător și protecția concurenței loiale*. În Hotărârea Curții Constituționale nr. 6/2014, Curtea a statuat că: *o premisă fundamentală în vederea realizării transpunerii în practică a principiului liberei concurențe este asigurarea, prin cadrul legal instituit de către stat, a egalității oportunității între agenții economici*. Acesta presupune, nefavorizarea unor agenți economici prin acordarea unor avantaje financiare sau de alt tip în comparație cu concurenții lor din sfera de activitate respectivă.

Legea pentru modificarea unor acte normative nr. 236 din 16.12.2020 este în disconcordanță cu prevederile art. 9 alin. 3) și 126 alin. 2) lit. b) din Constituție în ceea ce privește stimularea concurenței neloiale. În temeiul art. 3 alin. 2) din Legea nr. 1456/1993 privind activitatea farmaceutică, *statul garantează... condiții egale de funcționare a întreprinderilor farmaceutice, indiferent de forma de proprietate a acestora*.

Excluderea farmaciilor amplasate în unități mobile de la principiul repartizării uniforme a activității farmaceutice și a principiilor de organizare a asistenței farmaceutice a populației, constituie o formă de stimulare a concurenței neloiale prin favorizarea unităților farmaceutice mobile în detrimentul farmaciilor amplasate în imobile. De altfel, unitățile mobile de comerț, *ab initio* au un avantaj economic față de unitățile comerciale amplasate în imobile, datorită mobilității acestora și existența posibilității de schimbare a amplasării unității de comerț, fără cheltuieli considerabile, comparativ cu reamplasarea (*nepermisă de lege, de altfel*) unităților de comerț în imobile. În consecință, se poate ajunge la situația în care, lângă o farmacie amplasată într-un imobil să fie permisă activitatea unei farmacii mobile, fapt care va genera dezvoltarea activității farmaceutice în unități mobile în zone unde comerțul cu medicamente este profitabil și nu este permisă amplasarea de farmacii în imobil, iar în municipiile și orașele în care se vor amplasa unitățile mobile, acestea nu vor permite dezvoltarea în perspectivă, a farmaciilor amplasate în imobile.

Echilibrul constituțional poate fi restabilit printr-o Hotărâre a Curții Constituționale de recunoaștere a neconstituționalității Legii amintite mai sus.

C. Încălcarea principiului constituțional al legalității

În accepțiunea Curții Constituționale, principiul legalității are drept consecință obligativitatea respectării legilor, inclusiv de către forul legislativ suprem al statului, această exigență fiind impusă nu doar indivizilor sau persoanelor juridice private, ci și autorităților și instituțiilor publice. În măsura în care legalitatea vizează actele agenților publici, este important ca aceștia să acționeze în limita atribuțiilor care le-au fost acordate.¹

Urmând logica exigențelor de constituționalitate impuse în raport cu exercitarea prerogativelor constituționale ale Parlamentului, în speță cu ocazia modificării unor acte normative, Parlamentul a avut obligația constituțională desprinsă din interpretarea art. 1 alin. (3) din Constituție, dată de Curtea Constituțională în jurisprudența sa constantă, de a se conforma propriilor reglementări legislative privind activitatea de legiferare. Potrivit prevederilor art. 1 alin. (1) din *Legea nr. 100/2017 cu privire la actele normative*,² prezenta lege definește regulile de exercitare de către Parlament a atribuțiilor constituționale exclusive de legiferare.

Or, *Legea nr. 100/2017 cu privire la actele normative*, definește noțiune de legalitate constituțională în sensul art. 1 alin. (3) din Constituție a procesului de legiferare, obiect al prezentului control de constituționalitate solicitat Înaltei Curți, în privința conformității "**tehnicii legislative**" de care a făcut uz

¹ <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=542&l=ro>

² Legea cu privire la actele normative nr. 100 din 22.12.2017, Monitorul Oficial nr. 7-17 din 22.01.2018.

Parlamentatul, mai exact majoritatea parlamentară cu scopul de a încălca prevederile art. 8, 36, 126 și 131 alin. 4) din Constituție, obligației constituționale a Parlamentului de a se conforma normelor constituționale privind respectarea principiului legalității în calitatea sa de valoare fundamentală a unui stat democratic.

Potrivit prevederilor art. 8 din *Legea nr. 100/2017 cu privire la actele normative*, "**legea**" este un act normativ adoptat de Parlament în temeiul normelor constituționale, conform procedurii stabilite de Constituția Republicii Moldova, de Regulamentul Parlamentului, aprobat prin Legea nr.797/1996, precum și de prezenta lege. Prin **Legea pentru modificarea unor acte normative nr. 236 din 16.12.2020**, s-au modificat *Legea nr. 1456/1993 cu privire la activitatea farmaceutică; Legea nr. 552/2001 privind evaluarea și acreditarea în sănătate și Legea nr. 231/2010 cu privire la comerțul interior*.

Potrivit jurisprudenței Curții Constituționale, orice act normativ trebuie să respecte principiile și normele constituționale, precum și exigențele de tehnică legislativă, menite să asigure claritatea, previzibilitatea, predictibilitatea și accesibilitatea actului,¹ Legea în cauză nefiind o excepție în acest sens. Prin reglementările de tehnică legislativă, legiuitorul impune o serie de criterii obligatorii pentru adoptarea oricărui act normativ, a căror respectare este necesară pentru a asigura sistematizarea, unificarea și coordonarea legislației, precum și conținutul și forma juridică adecvată ale fiecărui act normativ. Astfel, respectarea acestor norme concurează la asigurarea unei legislații care respectă **principiul securității raporturilor juridice**, având **claritatea și previzibilitatea** necesară.²

Precizăm că forul legislativ se conduce în activitatea sa de Regulamentul propriu, stabilit în conformitate cu art. 64, alin. (1) din Constituție. Acest Regulament a fost încălcat flagrant în procesul de adoptare în două lecturi a Legii privind modificarea actelor normative nr. 236/2020, mai ales atunci când prin acest act normativ se pune presiune asupra bugetului public național fără avizul favorabil al Guvernului.

D. Încălcarea art. 64 alin. (1) din Constituția Republicii Moldova

Principiul autonomiei parlamentare are în vedere marja discreționară stabilită de art. 64, alin. (1) din Constituție, care-i permite Parlamentului să-și stabilească de sine stătător organele interne, să-și organizeze activitățile. Deși Parlamentul, în baza autonomiei regulamentare, are prerogativa de a-și stabili prin Regulament structura și modul de organizare și funcționare, Regulamentul nu poate să contravină spiritului Constituției și ordinii publice instituite pentru procedura de adoptare a legii.³

Astfel, autonomia regulamentară nu poate fi exercitată în mod discreționar și abuziv, cu încălcarea atribuțiilor constituționale ale Parlamentului sau a normelor imperative privind procedura parlamentară.

La stabilirea regulilor cu privire la procedurile parlamentare de examinare a proiectelor de legi și a amendamentelor, majoritatea parlamentară trebuie să respecte un echilibru între autonomia parlamentară, pe de o parte, și principiul democrației reprezentative, pe de altă parte. Acest fapt presupune că majoritatea parlamentară trebuie să asigure un tratament corect și adecvat al minorităților parlamentare, fără să facă abuz de poziția dominantă.⁴

Prin urmare, Legea Fundamentală nu-i permite Parlamentului să stabilească un regulament temporar pentru examinarea proiectelor de legi și a amendamentelor, fără modificarea Regulamentului Parlamentului, adoptat prin lege organică. De asemenea, prin HCC⁵ nr. 23 din 10.10.2019 Curtea a reținut faptul că, *adoptarea unei legi cu impact bugetar în lipsa avizului Guvernului duce la încălcarea procedurii prevăzute de art. 131 alin. 4) din Constituție*. Acceptul Guvernului trebuie să preceadă adoptarea proiectului de legi cu impact bugetar în lectură finală. Concomitent, Constituția obligă Parlamentul să solicite avizul Guvernului privind amendamentele depuse în procedura prevăzută de art. 131 alin. 4) din Constituție, dacă acestea corespund condițiilor de admisibilitate stabilite de Regulamentul Parlamentului.

E. Încălcarea art. 6 coroborat cu art. 131 alin. (4) din Constituție

Potrivit principiului constituțional de separare și colaborare a puterilor în stat, puterile legislativă, executivă și judecătorească nu pot concura între ele, având sarcina de a-și exercita separat atribuțiile în limitele rigorilor impuse de Constituție, printr-o colaborare reciprocă pentru exercitarea puterii de stat. Instituirea principiului separației puterilor statului are drept scop crearea unui sistem de guvernare ce ar

1 <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=539&l=ro>

2 <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=438&l=ro>

3 <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=507&l=ro>

4 <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=522&l=ro>

5 <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=711&l=ro>

permite stoparea abuzului din partea unei puteri.

Echilibrul celor trei componente ale puterii de stat rezultă din interdicția constituțională impusă acestora de a nu concura între ele. Or, interdicția în cauză rezultă din cerința de colaborare, prevăzută de art. 6 din Constituție. Menținerea echilibrului puterilor în stat constituie o cerință inerentă pentru evitarea subordonării unei componente a puterii de către alta.¹

Principiul echilibrului instituțional, cunoscut astăzi sub denumirea “*checks and balances*” (în traducere aproximativă din limba engleză însemnând “sistemul de frâne și contrabalante”), stă la baza democrației și presupune echilibrul puterilor și controlul lor reciproc, astfel încât puterile statale să aibă aproximativ aceeași pondere, adică să fie echilibrate, pentru a se putea limita reciproc, evitând astfel ca puterea statală să fie folosită în mod abuziv. Acest sistem de frâne și contrabalante reprezintă condiția *sine qua non* a democrației moderne, împiedicând omnipotența legislativului, pe cea a executivului sau a judiciarului”.

Legiuitorul constituant a stabilit mai multe prevederi constituționale care implică o colaborare directă între puteri, iar exemplul al transpunerii în practică a principiului separării și colaborării puterii în stat, exprimat prin intercalarea competențelor puterii legislative și a celei executive, îl reprezintă și dispozițiile art. 131, alin. (4) din Constituție.

Potrivit, art. 131 alin. (4) din Constituție: „*orice propunere legislativă sau amendament care atrage majorarea sau reducerea veniturilor bugetare sau împrumuturilor, precum și majorarea sau reducerea cheltuielilor bugetare pot fi adoptate numai după ce sunt acceptate de către Guvern*”. Prin norma constituțională citată supra, legiuitorul constituant a urmărit necesitatea obținerii **acceptului obligatoriu** din partea **Guvernului** în privința oricăror **propuneri legislative** sau amendamente care implică **majorarea sau reducerea veniturilor și/sau a cheltuielilor bugetare**.

La acest capitol, menționăm că, prin adoptarea în două lecturi a **Legii pentru modificarea unor acte normative nr. 236 din 16.12.2020**, se impun prevederea unor cheltuieli impunătoare din bugetul public național, în absența unui aviz favorabil al Guvernului asupra Legii și în absența oricărui aviz al Guvernului asupra amendamentelor depuse de deputații Sergiu Sârbu și Liviu Vovc. (spre exemplu, *costurile pentru livrarea medicamentelor la domiciliu vor fi achitate din fondurile de asigurări obligatorii de asistență medicală în baza mecanismului stabilit de CNAM*). Condiția imperativă privind controlul a priori al autorității executive asupra procesului bugetar este determinată de dreptul și obligațiunea Guvernului de a asigura realizarea politicii interne și externe a statului, expusă în programul său de activitate, acceptat de Parlament.²

În virtutea art. 96 din Constituția Republicii Moldova, Guvernul asigură realizarea politicii externe și interne a statului și exercită conducerea generală a administrației publice. Pentru realizarea acestor prerogative constituționale, este limitată exercitarea inițiativei legislative unilaterale. În speță, constatăm că majoritatea parlamentară prin adoptarea **Legii pentru modificarea unor acte normative nr. 236 din 16.12.2020**, a încălcat art. 6 și 131 alin (4) din Constituția Republicii Moldova.

Discuții

De fapt, în rândurile de mai sus s-a vădit neconstituționalitatea **Legii pentru modificarea unor acte normative nr. 236 din 16.12.2020** și modul în care dreptul constituțional la sănătate a fost pus în pericol ca o consecință imediată a implementării acesteia. Prin Hotărârea nr. 8 din 11 martie 2021, Curtea Constituțională a declarat **Legea pentru modificarea unor acte normative nr. 236 din 16.12.2020** ca fiind neconstituțională, însă doar prin prisma articolelor 135 alin. (1) litera a) și 140 din Constituție, fără a extinde controlul de constituționalitate și prin prisma art. 36 din Constituție. În viziunea Curții, atâta timp cât fusese încălcată procedura de adoptare a Legii, aceasta este scutită de a examina în continuare constituționalitatea legii asupra căreia a fost sesizată. Totuși, cercetările care au fost elaborate asupra necorespunderii Legii nr. 236/2020 cu articolul 36 din Constituție vor fi utile pentru specialiștii în domeniu, deoarece reprezintă o inovație și acoperă un segment al dreptului constituțional la sănătate care anterior nu a fost dezbătut în literatura de specialitate, dar și în practica instanțelor naționale.

Concluzii.

Rezumând asupra constatărilor desprinse în rândurile de mai sus, observăm că un act normativ poate fi *de facto* votat cu abateri grave de la regulile de legiferare stabilite prin actele normative corespunzătoare.

¹ <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=470&l=ro>

² <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=198&l=ro>

Pe lângă neglijarea legilor ce reglementează procedura adoptării unui act normativ, Parlamentul nu a ținut cont în speță, de o serie de dispoziții constituționale, fapt ce va pune presiune pe bugetul public național în fiecare an (prin compensarea cheltuielilor legate de livrarea medicamentelor la domiciliu etc) și va putea afecta iremediabil dreptul fundamental al cetățenilor la sănătate prin neglijarea principiului securității farmaceutice.

În istoria ultimilor 30 de ani a Republicii Moldova, Curtea Constituțională nu a supus examinării nici un act normativ care să conțină reglementări ce vizează principiul securității farmaceutice. De fapt, legiuitorul național tratează principiul securității farmaceutice ca o componentă a dreptului constituțional la sănătate, iar Curtea Constituțională urma să examineze sesizările unor deputați prin care Legea nr. 236/2020 a fost contestată în baza prezumțiilor evidente de neconstituționalitate, inclusiv sub aspectul corespunderii lor cu exigențele art. 36 din Constituție.

Considerăm că în fața Curții Constituționale s-a pus o sarcină dificilă, ce urmează a fi tratată cu maximă seriozitate și în spiritul Constituției. Era evident că Legea nr. 236/2020 din 16.12.2020 a fost contrară art. 36 din Constituție și prin liberalizarea absolută a pieței farmaceutice (farmacii mobile, comercializarea medicamentelor de personal nespecializat etc.) putea aduce atingeri iremediabile sănătății populației prin medicație excesivă, automedicație, promovarea medicamentului, concurență neloială, dispariția farmaciilor individuale, scăderea calității producției din cauza unei concurențe acerbe ș.a.

Prin urmare, autonomia regulamentară nu poate fi exercitată în mod discreționar și abuziv, cu încălcarea atribuțiilor constituționale ale Parlamentului sau a normelor imperative privind procedura parlamentară, iar aceste abateri trebuie sancționate prin recunoașterea caracterului neconstituțional al Legii nr. 236 din 16.12.2020.

Totuși, Curtea a considerat de cuviință să constate neconstituționalitatea **Legii pentru modificarea unor acte normative nr. 236 din 16.12.2020** doar prin prisma articolelor 135 alin. (1) litera a) și 140 din Constituție, fapt ce poate duce la apariția unor noi acte normative de asemenea factură, în condițiile în care Legea nu a fost supusă controlului de constituționalitate inclusive prin prisma articolului 36 din Constituție.

Bibliografie:

1. Legea privind evaluarea și acreditarea în sănătate. Monitorul Oficial al R. Moldova, nr. 155–157 din 20.12.2001, art. 1234
2. Legea cu privire la comerțul interior. Monitorul Oficial al R. Moldova din 19.08.2016, nr. 265–276, art. 571.
3. <http://parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/5165/language/ro-RO/Default.aspx>
4. <https://lege5.ro/gratuit/he2dqns/actul-final-al-conferintei-pentru-securitate-si-cooperare-in-europa-elaborat-la-helsinki-la-1-august-1975>
5. Hotărârea Parlamentului nr. 597 din 03.10.1995 privind aderarea R. Moldova la organizația Mondială a Sănătății – Monitorul Oficial nr. 58 din 19.10.1995, art. 644.
6. http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htm_act_text?id=20901
7. Hotărârea Parlamentului nr. 1352 din 03.10.2002 cu privire la aprobarea Politicii de stat în domeniul medicamentului. Monitorul Oficial nr. 149, art. 1161 din 07.11.2002
8. <https://amdm.gov.md/ro/content/registrul-de-licen%C5%A3iere-activit%C4%83%C5%A3ii-farmaceutice>
9. Scrisoarea AMDM nr. Rg02-000276 din 03.02.2020 adresată deputatului Liviu Vovc.
10. <https://library.usmf.md/sites/default/files/2018-10/14.pdf>
11. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:174:0074:0087:RO:PDF>
12. <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=542&l=ro>
13. Legea cu privire la actele normative nr. 100 din 22.12.2017, Monitorul Oficial nr. 7-17 din 22.01.2018.
14. <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=539&l=ro>
15. <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=438&l=ro>
16. <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=507&l=ro>
17. <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=522&l=ro>
18. <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=711&l=ro>
19. <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=470&l=ro>
20. <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=198&l=ro>

**DIZOLVAREA PARLAMENTULUI – ATRIBUȚIE A PREȘEDINTELUI REPUBLICII
MOLDOVA**

**DISSOLUTION OF THE PARLIAMENT – DUTY OF THE PRESIDENT OF THE REPUBLIC
OF MOLDOVA**

Serghei SÎRBU,

doctorand, Universitatea de Stat din Moldova

E-mail: sirbu.sergiu.80@inbox.ru

ORCID ID: 0000-0003-3076-1065

Rezumat: În acest articol am analizat particularitățile dispoziției dizolvării Parlamentului de către Președintele țării prin raportare la Constituția Republicii Moldova și ținând cont de jurisprudența Curții Constituționale care, de altfel, este destul de bogată în această materie. În acest sens, am constatat că Președintele Republicii Moldova poate dispune dizolvarea Parlamentului în cazul (i) blocării procedurii de adoptare a legilor timp de trei luni, precum și în cazul (ii) imposibilității formării Guvernului timp de trei luni. Nu în ultimul rând, din perspectiva naturii juridice, am stabilit că dizolvarea Parlamentului reprezintă o „sanctiune constituțională”, „o prerogativă a șefului statului” sau „o modalitate de soluționare a crizei provocate de conflictul apărut între autoritatea legislativă și cea executivă”.

Cuvinte cheie: Parlament, Președinte, competență, dizolvare, Constituție.

Abstract: In this article we analyzed the peculiarities of the order of dissolution of the Parliament by the President of the country in relation to the Constitution of the Republic of Moldova and taking into account the jurisprudence of the Constitutional Court which, moreover, is quite rich in this matter. In this regard, we found that the President of the Republic of Moldova may order the dissolution of the Parliament in case (i) the blocking of the procedure for adopting laws for three months, as well as in case (ii) the impossibility of forming the Government for three months. Last but not least, from the perspective of the legal nature, we established that the dissolution of the Parliament represents a „constitutional sanction”, „a prerogative of the head of state” or „a way of resolving the crisis caused by the conflict between legislative and executive authority”.

Cuvinte cheie: Parliament, President, competence, dissolution, Constitution.

Introducere

Președintele, ca orice alt organ al statului, posedă în termenii Constituției o serie de atribuții

1. Printre acestea se numără și aceea de dizolvare a Parlamentului, atribuție care prezintă trăsături diferite, după cum ne aflăm într-un regim parlamentar clasic sau într-un regim semiprezidențial (în regimul prezidențial de factura celui existent în Statele Unite ale Americii, instituția dizolvării nu există, deoarece constituantul american, preocupat de separarea și echilibrul puterilor, a refuzat ca mandatul membrilor Congresului să poată fi întrerupt printr-o decizie a președintelui Statelor Unite ale Americii)².

În acest articol ne propunem să analizăm particularitățile dispoziției dizolvării Parlamentului de către Președintele țării prin raportare la Constituția Republicii Moldova și ținând cont de jurisprudența Curții Constituționale care, de altfel, este destul de bogată în această materie.

Rezultate și discuții

Atribuția Președintelui Republicii Moldova de a dizolva Parlamentul înainte de expirarea termenului de patru ani este circumscrisă (sau limitată³) de prevederile art. 85 din Constituție. Conținutul acestui articol este următorul:

„(1) În cazul imposibilității formării Guvernului sau al blocării procedurii de adoptare a legilor timp de 3 luni, Președintele Republicii Moldova, după consultarea fracțiunilor parlamentare, poate să dizolve Parlamentul.

(2) Parlamentul poate fi dizolvat, dacă nu a acceptat votul de încredere pentru formarea Guvernului, în termen de 45 de zile de la prima solicitare și numai după respingerea a cel puțin două solicitări de

¹ Valentin C. *Criza articolelor 85 și 103 din Constituție*. În: Noua Revista de Drepturile Omului, 2009, nr. 4, p. 3.

² Șerban A. *Dizolvarea Parlamentului în republicile semiprezidențiale*. În: Curierul Judiciar, 2009, nr. 7, p. 398.

³ Gîrleşteanu G. *Mijloace de presiune între puteri în statul român de drept: dreptul de dizolvare a Parlamentului, dreptul de a cere reexaminarea legii, moțiunea simplă și suspendarea Președintelui*. În: Pandectele Române, 2011, nr. 12, p. 22-23.

investitură.

(3) În cursul unui an, Parlamentul poate fi dizolvat o singură dată.

(4) Parlamentul nu poate fi dizolvat în ultimele 6 luni ale mandatului Președintelui Republicii Moldova, și nici în timpul stării de urgență, de asediu sau de război.”

Din perspectiva naturii juridice, s-a apreciat că dizolvarea Parlamentului reprezintă o „sanctiune constituțională”, „o prerogativă a șefului statului” sau „o modalitate de soluționare a crizei provocate de conflictul apărut între autoritatea legislativă și cea executivă”.

In concreto, s-a considerat că „sanctiunea constituțională aplicabilă Parlamentului – dizolvarea – devine incidentă, conform procedurilor prevăzute de Constituție, în situațiile în care organul legislativ și reprezentativ suprem nu-și mai poate exercita funcțiile și, astfel, nu mai poate exprima voința alegătorilor. Din aceste considerente, în legătură cu disfuncția survenită, prin dizolvarea Parlamentului și desfășurarea alegerilor anticipate, alegătorilor li se oferă posibilitatea să rezolve pe cale constituțională conflictul dintre autorități”¹.

Totodată, „prerogativa șefului statului de a dizolva Parlamentul constituie o garanție constituțională care permite soluționarea și deblocarea unei crize instituționale. Soluțiile constituționale constituie o expresie a principiului separației și colaborării puterilor în stat, stabilit în articolul 6 din Constituție, adică a contraponderii cu ajutorul căreia se soluționează un diferend dintre puteri referitor la prerogativele constituționale”².

Nu în ultimul rând, s-a arătat că „dizolvarea Parlamentului de către șeful statului constituie o modalitate de soluționare a crizei provocate de conflictul apărut între autoritatea legislativă și cea executivă în cazul imposibilității formării Guvernului sau al blocării timp de trei luni a procedurii de adoptare a legilor. Prin dizolvarea Parlamentului și desfășurarea alegerilor, alegătorilor li se oferă posibilitatea de a soluționa pe cale constituțională conflictul dintre autorități”³.

În contrast, în doctrină s-a sugerat că dizolvarea Parlamentului ar putea constitui, în anumite circumstanțe, o sursă de criză constituțională⁴.

Trecând peste această supoziție, observăm că Președintele Republicii Moldova poate dispune dizolvarea Parlamentului în cazul (i) blocării procedurii de adoptare a legilor, precum și în cazul (ii) imposibilității formării Guvernului. În ambele ipoteze (care sunt alternative), Președintele Republicii Moldova poate dispune dizolvarea Parlamentului doar după consultarea fracțiunilor parlamentare.

Pentru a înțelege mai bine semnificația acestor temeuri, vom face apel la jurisprudența Curții Constituționale.

Așadar, cu privire la prima situație – *blocarea procedurii de adoptare a legilor* –, reținem că aceasta a fost elucidată în Hotărârea Curții Constituționale nr. 40 din 24 decembrie 1998 cu privire la interpretarea unor dispoziții din art. 85 alin. (1) din Constituția Republicii Moldovas.

În particular, Curtea Constituțională a stabilit că noțiunea de „blocare a procedurii de adoptare a legilor timp de trei luni” din art. 85 alin. (1) din Constituție se referă la etapa finală a procesului legislativ, și anume la votarea proiectului de lege în vederea adoptării lui de către Parlament în calitate de lege⁶.

Curtea Constituțională a statuat că prin „blocarea procedurii de adoptare a legilor timp de trei luni”, în termenii art. 85 alin. (1) din Constituție, se subînțeleg acțiunile unor deputați au grupuri de deputați îndreptate spre tergiversarea sau zădărnicierea procedurii de votare a proiectelor de legi, având drept rezultat incapacitatea Parlamentului de a adopta timp de trei luni legi, în special legi de importanță majoră în viața statului, legi care reglementează relații sociale de importanță deosebită sau care instituie principii și norme fundamentale⁷.

Curtea Constituțională a mai stabilit că această interpretare are incidență asupra procedurii de

¹ Hotărârea Curții Constituționale nr. 30 din 1 octombrie 2013 pentru interpretarea articolului 85 alin. (1) și alin. (2) din Constituția Republicii Moldova (dizolvarea Parlamentului) (*Sesizarea nr.22b/2013*). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2014, nr. 352-357.

² *Ibidem*, § 42-43.

³ Hotărârea Curții Constituționale nr. 40 din 24 decembrie 1998 cu privire la interpretarea unor dispoziții din art. 85 alin. (1) din Constituția Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1999, nr. 1-2/3.

⁴ Lădaru I.-E. *Dizolvarea Parlamentului – sursă de criză constituțională*. În: *Analele Universității „Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu, Seria „Litere și Științe Sociale”*, 2008, nr. 1, pp. 127-134.

⁵ *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1999, nr. 1-2/3.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

adoptare de către Parlament a legilor prevăzute de art. 72 alin. (1) din Constituție și vizează procedura de adoptare nu a unei singure legi, ci a unei serii de legi.

Observăm că în timp ce art. 85 alin. (1) din Constituție operează cu textul „blocării procedurii de adoptare a legilor timp de 3 luni”, fără a preciza de câte legi ar fi vorba, dimpotrivă, în Hotărârea Curții Constituționale nr. 40 din 24 decembrie 1998 se notează că nu trebuie să fie o singură lege, ci mai multe. După expresia Curții din partea motivatoare a hotărârii prenotate, ar fi vorba de „câteva legi”, iar în dispozitivul aceleiași hotărâri Curtea a preferat să folosească sintagma „a unei serii de legi”.

Aici apare în mod firesc următoarea întrebare: oare câte legi ar trebui să nu fie votate de către Parlament timp de trei luni pentru a se constata o „blocare” în sensul art. 85 alin. (1) din Constituție? Ce înseamnă „câteva legi” sau „o serie de legi”? E suficient doar două legi? Desigur, se pot avansa interpretări diferite și, în consecință, poate să existe riscul exercitării abuzive de către șeful statului a atribuției de dizolvare a Parlamentului. Totuși, acest risc poate fi cenzurat de către Curtea Constituțională. Curții Constituționale îi revine sarcina de a aprecia, în fiecare caz particular, dacă se atestă circumstanțele (în speță, blocarea procedurii de adoptare a legilor) care justifică sau nu dizolvarea Parlamentului.

Deocamdată, în istoria Republicii Moldova nu s-au atestat cazuri de dizolvarea a Parlamentului în legătură cu blocarea procedurii de adoptare a legilor.

În schimb, Curtea Constituțională a constatat de trei ori (în 2000, în 2009 și în 2010) drept circumstanțe care justifică dizolvarea Parlamentului blocarea de către majoritatea deputaților sau de către un grup de deputați în Parlament a ședinței publice speciale a Parlamentului pentru alegerile ordinare și repetate pentru funcția de Președinte al Republicii Moldova¹. Altfel spus, pentru nealegerea de către Parlament a Președintelui Republicii Moldova.

În astfel de cazuri, dizolvarea Parlamentului se dispunea în virtutea art. 78 alin. (5) din Constituție în redacția Legii nr. 1115 din 5 iulie 2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova, care prevedea că Președintele în exercițiu dizolvă Parlamentul dacă și după alegerile repetate (desfășurate cu respectarea dispozițiilor constituționale și ale Legii nr. 1234 din 22 septembrie 2000 cu privire la procedura de alegere a Președintelui Republicii Moldova) Președintele Republicii Moldova nu este ales.

Saga unor astfel de ocazii a luat sfârșit ca urmare a pronunțării de către Curtea Constituțională a Hotărârii nr. 7 din 4 martie 2016, prin care au fost declarate neconstituționale mai multe prevederi din Legea nr. 1115 din 5 iulie 2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova, între altele, și cele referitoare la alegerea șefului statului². Pe cale de consecință, s-a revenit la prevederile constituționale anterioare, conform cărora Președintele Republicii Moldova este ales de către popor prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat.

Cu privire la cel de-al doilea temei (alternativ) în baza căruia Președintele Republicii Moldova poate dispune dizolvarea Parlamentului – *imposibilității formării Guvernului* –, acesta a fost clarificat de către Curtea Constituțională în Hotărârea sa nr. 30 din 1 octombrie 2013 pentru interpretarea articolului 85 alin. (1) și alin. (2) din Constituția Republicii Moldova³.

În această Hotărâre, Curtea a reținut că „prin imposibilitatea formării Guvernului urmează a se înțelege situația în care Parlamentul nu acordă sau nu poate acorda votul de încredere pentru investirea Guvernului”⁴.

Ca și în cazul blocării procedurii de adoptare a legilor, dizolvarea Parlamentului în situația imposibilității formării Guvernului intervine în aceeași limită temporală – de trei luni.

În lipsa votului de încredere al Parlamentului pentru candidatul la funcția de Prim-ministru intervine mecanismul constituțional cuprins la articolul 85 alin. (2) din Constituție, care statuează că: „Parlamentul

¹ Avizul Curții Constituționale nr. 4 din 26 decembrie 2000 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2000, nr. 163-165/49; Avizul Curții Constituționale nr. 2 din 12 iunie 2009 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr. 103; Avizul Curții Constituționale nr. 4 din 21 septembrie 2010 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2010, nr. 179-181.

² Hotărârea Curții Constituționale nr. 7 din 4 martie 2016 privind controlul constituționalității unor prevederi ale Legii nr. 1115-XIV din 5 iulie 2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova (modul de alegere a Președintelui) (*Sesizarea nr. 48b/2015*). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr. 59-67.

³ *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2014, nr. 352-357.

⁴ Hotărârea Curții Constituționale nr. 30 din 1 octombrie 2013, § 47.

poate fi dizolvat, dacă nu a acceptat votul de încredere pentru formarea Guvernului, în termen de 45 de zile de la prima solicitare și numai după respingerea a cel puțin două solicitări de investitură”¹.

Potrivit acestei norme, Președintele Republicii Moldova poate dizolva Parlamentul dacă nu a acceptat votul de încredere pentru formarea Guvernului doar dacă sunt întrunite cumulativ două condiții, și anume: 1) în termen de 45 de zile de la prima solicitare și 2) doar după respingerea a cel puțin două solicitări de investitură².

Termenul de 45 de zile, statuat la articolul 85 alin. (2) din Constituție, nu este unul distinct de termenul de 3 luni, cuprins la alin. (1) al aceluiași articol, primul fiind absorbit de cel din urmă³.

Astfel, termenul de 3 luni este un termen general de formare a Guvernului, începe să curgă de la data apariției circumstanțelor ce au determinat necesitatea formării unui nou Guvern, curge indiferent de declanșarea procedurilor de formare a noului Guvern sau/și de efectuarea procedurilor prevăzute de alineatul (2) al articolului 85 din Constituție, include perioadele de consultare a fracțiunilor parlamentare și a altor proceduri legale și constituie termenul limită pentru formarea noului Guvern⁴.

Curtea Constituțională a stabilit că sintagma constituțională „cel puțin două solicitări de investitură” permite Șefului statului să desemneze mai mult decât doi candidați pentru funcția de Prim-ministru, însă termenele desemnării candidaților, precum și solicitările acordării votului de încredere, indiferent de numărul lor, nu pot depăși termenul-limită de 3 luni, prevăzut la alin. (1) al articolului 85 din Constituție.

Și mai important, în Hotărârea nr. 30 din 1 octombrie 2013 Curtea Constituțională a decis că „indiferent de circumstanțele care au determinat lipsa votului de încredere, eșecul formării noului Guvern în termen de trei luni conduce inevitabil la dizolvarea Parlamentului. Un Guvern demisionar cu un Prim-ministru interimar nu se poate perpetua în timp, deoarece competențele sale sunt limitate la îndeplinirea funcțiilor de administrare a treburilor publice. Curtea a reținut că, prin dispozițiile cuprinse în articolul 85 alineatele (1) și (2) din Constituție, se urmărește asigurarea funcționalității organelor constituționale ale statului, iar prin atribuirea prerogativei Președintelui de a dizolva Parlamentul se evită obstrucționarea activității unei puteri în stat”⁵.

Totuși, potrivit opiniei⁶ Comisiei de la Veneția, o hotărâre care prescrie dizolvarea automată a Parlamentului după trei luni, fără a ține cont dacă s-a desfășurat formal de mai multe ori votul în vederea oferirii încrederii sau nu, nu este conformă nici cu prevederile articolului 85 din Constituție, nici cu scopul său, după cum a stabilit Curtea Constituțională în Hotărârea sa nr. 30 din 1 octombrie 2013.

Având în vedere această constatare, Curtea și-a reconsiderat jurisprudența, stabilind că „în spiritul articolului 85 alin. (1) din Constituție, (...) împlinirea termenului de trei luni nu conduce în mod automat la dizolvarea Parlamentului. Acest termen constituie o circumstanță pentru dizolvarea Parlamentului doar împreună cu realizarea celorlalte condiții formale desfășurate în interiorul termenului de trei luni, prescrise de articolul 85 alin. (2) din Constituție”⁸. Altfel spus, împlinirea termenului nu poate, *per se*, să justifice dizolvarea Parlamentului.

Spre deosebire de prima situație (blocarea procedurii de adoptare a legilor) ca justifică dizolvarea Parlamentului, Curtea Constituțională a avut ocazia de a constata drept circumstanță pentru dizolvarea Parlamentului imposibilitatea formării Guvernului.

În acest sens, Curtea a pronunțat Avizul nr. 1 din 15 aprilie 2021⁹. De principiu, s-a reținut că „controlul Curții nu se poate extinde la stabilirea oportunității dizolvării Parlamentului. Parlamentul decide, în cunoștință de cauză, dacă pavează calea dizolvării sale prin refuzul de a acorda votul de încredere pentru formarea Guvernului. Curtea nu evaluează viabilitatea legislativului care a eșuat să îndeplinească prescripțiile constituționale, pentru că analiza ei ar avea caracterul unei prognoze și ar fi strâns legată de

¹ *Ibidem*, § 61.

² *Ibidem*, § 62.

³ *Ibidem*, § 63.

⁴ *Ibidem*, § 64.

⁵ *Ibidem*, § 66.

⁶ Hotărârea Curții Constituționale nr. 30 din 1 octombrie 2013, § 76-77.

⁷ Opinion no. 954/2019 on the constitutional situation with particular reference to the possibility of dissolving Parliament, Adopted by the Venice Commission at its 119th Plenary Session (Venice, 21-22 June 2019), CDL-AD(2019)012, § 43. Disponibilă: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2019\)012-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2019)012-e)

⁸ Avizul Curții Constituționale nr. 1 din 15 aprilie 2021 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2021, nr. 108-110.

⁹ *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2021, nr. 108-110.

percepții individuale și ponderări într-o situație care se manifestă strict pe terenul categoriilor morale și politice. Președintele Republicii este cel care deține competența dizolvării legislativului după consultarea fracțiunilor parlamentare, în cazul în care sunt întrunite circumstanțele care justifică dizolvarea Parlamentului de la articolul 85 din Constituție”¹.

Astfel, Curtea nu poate evalua, din perspectiva Constituției, oportunitatea dizolvării Parlamentului, odată ce Parlamentul a eșuat să asigure viabilitatea Guvernului. În lipsa unor standarde constituționale de evaluare a oportunității dizolvării Parlamentului, Curtea dispune doar de competența constituțională de a constata circumstanțele care justifică dizolvarea Parlamentului².

În particular, constatările Curții pot fi rezumate la următoarele: (i) condiția respingerii a cel puțin două solicitări de investitură într-un termen de cel mult 45 de zile între ele este respectată; (ii) condiția referitoare la imposibilitatea formării Guvernului timp de trei luni, așa cum aceasta este stabilită de articolul 85 alin. (1) din Constituție, este întrunită; (iii) sesizarea Președintelui Republicii adresată Curții de a constata circumstanțele care justifică dizolvarea Parlamentului de legislatura a X-a a fost depusă după consultarea fracțiunilor parlamentare, așa cum prevede articolul 85 alin. (1) din Constituție.

În aceste condiții, cu trei voturi la două s-a conchis că sunt îndeplinite circumstanțele care justifică dizolvarea Parlamentului din motivul imposibilității formării Guvernului”³. Totodată, s-a notat că imposibilitatea formării Guvernului îi este imputabilă Parlamentului⁴.

Această soluție nu a fost împărțită de către toți judecătorii. Doi judecători au formulat o concluzie diametral opusă. Astfel, în opinia unui judecător, s-a arătat că expirarea termenului de trei luni pentru formarea Guvernului nu-i poate fi imputată în totalitate Parlamentului. Totodată, s-a precizat că „Președintele Republicii nu a desemnat candidatul pentru funcția de Prim-ministru propus de majoritatea parlamentară absolută formalizată în cadrul consultărilor desfășurate conform articolului 85 alin. (1) din Constituție”, invocând necesitatea respectării termenului constituțional de formare a Guvernului. Totuși, judecătorul vizat a apreciat că „propunerea candidaturii pentru funcția de Prim-ministru de către majoritatea parlamentară absolută formalizată, în cadrul consultărilor desfășurate conform articolului 85 alin. (1) din Constituție, cu posibilitatea investirii unui Guvern plenipotențiar, are o pondere mai mare decât argumentele invocate de Președintele Republicii referitoare la expirarea termenului de trei luni pentru formarea Guvernului și la expirarea termenului de 45 de zile de la prima solicitare și respingerea a două solicitări de investitură a Guvernului”⁵. Așadar, în această optică, a avut loc un exercițiu de punere în balanță a intereselor concurente, iar balanța a înclinat în favoarea înaitării candidaturii pentru funcția de Prim-ministru de către majoritatea parlamentară absolută formalizată în detrimentul expirării termenului de trei luni pentru formarea Guvernului.

Alt judecător a făcut apel la Opinia Comisiei de la Veneția nr. 954/2019 cu privire la situația constituțională din Republica Moldova, conform căreia dreptul de a dizolva Legislativul este o modalitate *ultima ratio* (ultimul argument) de rezolvare a crizei constituționale, cauzate de imposibilitatea de formare a unui Guvern sau de blocajul adoptării legilor. Pe de altă parte, dacă există alte modalități sau dacă, de exemplu, părțile care reprezintă o majoritate parlamentară au ajuns la un acord de formare a guvernului, nu mai există o astfel de obligație⁶. Din această perspectivă, s-a apreciat că „prima încercare de investire a Guvernului din 11 februarie 2021 a fost mimată, fapt care contravine evident logicii și spiritului Constituției, și nu în ultimul rând – principiilor statului de drept, care, pe cale de consecință, atrage nulitatea juridică a exercițiului constituțional respectiv”⁷.

Trebuie de remarcat că Avizul Curții Constituționale nr. 1 din 15 aprilie 2021 a fost analizat din punct de vedere doctrinar de către A. Arseni. Același autor a pus sub lupa analizei și opinia separată a unui

¹ Avizul Curții Constituționale nr. 1 din 15 aprilie 2021, § 58.

² *Ibidem*, § 59.

³ *Ibidem*, § 77.

⁴ *Ibidem*, § 75.

⁵ A se vedea § 40 din Opinia separată disidentă a judecătorului Serghei Țurcan la Avizul Curții Constituționale nr. 1 din 15 aprilie 2021.

⁶ A se vedea Opinia separată disidentă a judecătorului Vladimir Țurcan la Avizul Curții Constituționale nr. 1 din 15 aprilie 2021.

⁷ *Ibidem*.

judecător¹, evidențiind toate aspectele acesteia și calificând-o ca fiind „elegant manipulatorie”².

În ceea ce ne privește, fără a face rabat de la rigoarea științifică, nu putem să nu remarcăm algoritmul de analiză efectuat de către Curtea Constituțională. Și anume, pentru a vedea dacă sunt întrunite circumstanțele care justifică dizolvarea Parlamentului, prevăzute de articolul 85 alineatele (1) și (2) din Constituție, Curtea a verificat: (a) dacă Parlamentul a respins cel puțin două solicitări de investitură a Guvernului; (b) dacă Guvernul nu a fost format timp de trei luni; (c) dacă a avut loc consultarea fracțiunilor parlamentare în baza articolului 85 alin. (1) din Constituție. Acest test va ușura în viitor analiza referitoare la circumstanțele care justifică dizolvarea Parlamentului din motivul imposibilității formării Guvernului, oferind previzibilitate.

Totuși, problema centrală a constat în analiza acestor condiții și în ponderea termenului pentru formarea Guvernului. Aici opiniile s-au împărțit. Acest fapt demonstrează că articolul 85 din Constituție necesită a fi perfecționat, astfel încât să fie evitate pe viitor divergențele jurisprudențiale.

După această clarificare, reținem că în vederea exercitării atribuției de dizolvare a Parlamentului, Președintele Republicii Moldova urmează să sesizeze Curtea Constituțională pentru ca utlima să verifice dacă sunt întrunite circumstanțele ce justifică dizolvarea Parlamentului. Această condiție (prealabilă) este prevăzută la art. 38 alin. (2) lit. b) din Codul jurisdicției constituționale. În literatura de specialitate s-a afirmat că „rațiunea acestui control al Curții este de a nu admite un eventual abuz al Președintelui față de Parlament în cadrul acestei proceduri”³, adică de dizolvare a Parlamentului. Subscriem la această opinie.

Din punct de vedere temporal, atribuția Președintelui de a dizolva Parlamentul nu poate fi exercitată decât o singură dată în cursul unui an. Rațiunea instituirii acestei interdicții are în vedere atât evitarea organizării de consultări electorale la date prea apropiate în cursul aceluiași an, cât și evitarea unei crize a autorităților statale, determinată de lipsa unui guvern bazat pe încrederea parlamentului și guvernarea cu titlu provizoriu a unei formațiuni ministeriale lipsite de legitimitate⁴.

De asemenea, Parlamentul nu poate fi dizolvat în ultimele 6 luni ale mandatului Președintelui Republicii Moldova. Scopul unei astfel de limite rezidă în prevenirea abuzurilor din partea unui Președinte la finele mandatului său.

Totodată, Președintele Republicii Moldova nu poate dispune dizolvarea Parlamentului în timpul stării de urgență, de asediu sau de război. Aceste situații extraordinare în care statul se poate găsi la un moment dat presupun aplicarea unui regim strict de restrângere a exercițiului drepturilor și libertăților persoanei în special din partea executivului, astfel încât rolul legislativului în funcție de garant al libertății persoanei în acest moment devine unul decisiv⁶. În același timp, unele din aceste situații avute în vedere de constituent presupun o interacțiune a Președintelui cu un Parlament în desfășurarea mandatului⁷. Spre exemplu, art. 87 alin. (2) din Constituție prevede că Președintele Republicii Moldova poate declara, cu aprobarea prealabilă a Parlamentului, mobilizarea parțială sau generală. Alin. (3) al aceluiași articol prevede că în caz de agresiune armată îndreptată împotriva țării, Președintele Republicii Moldova ia măsuri pentru respingerea agresiunii, declară stare de război și le aduce, neîntârziat, la cunoștința Parlamentului. Dacă Parlamentul nu se află în sesiune, el se convoacă de drept în 24 de ore de la declanșarea agresiunii.

De altfel, trebuie de remarcat că starea de urgență, de asediu sau de război nu trebuie să existe la data emiterii decretului de către Președintele Republicii Moldova privind dizolvarea Parlamentului, ci nu la data când Curtea Constituțională pronunță Avizul privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului. O asemenea concluzie decurge din Avizul Curții Constituționale nr. 1 din 15 aprilie 2021. Curtea Constituțională a emis acest Aviz la data când pe teritoriul Republicii Moldova era declarată (prin Hotărârea Parlamentului nr. 49 din 31 martie 2021) starea de urgență. Iar în ziua când Hotărârea

¹ Se are în vedere Opinia separată disidentă a judecătorului Serghei Țurcan la Avizul Curții Constituționale nr. 1 din 15 aprilie 2021.

² În acest sens, a se vedea: Arseni A. *Supremația Constituției și raporturile dintre ramurile puterii*. Disponibil online pe <https://juridicemoldova.md/11117/suprematia-constitutiei-si-raporturile-dintre-ramurile-puterii.html>

³ Negru B., Osmochescu N., Smochină A. et al. *Constituția Republicii Moldova. Comentariu*. Chișinău: Arc, 2012, p. 315.

⁴ Levai M.C., Tomescu C. *Atribuțiile Președintelui României în raport cu Parlamentul – aspecte teoretice și practice*. În: Revista Transilvană de Științe Administrative, 2012, nr. 1, p. 91.

⁵ Gîrleșteanu G. *Mijloace de presiune între puteri în statul român de drept: dreptul de dizolvare a Parlamentului, dreptul de a cere reexaminarea legii, moțiunea simplă și suspendarea Președintelului*, p. 23.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

Parlamentului privind declararea stării de urgență nr. 49 din 31 martie 2021 a fost declarată neconstituțională, Președintele Republicii Moldova a emis decretul privind dizolvarea Parlamentului și stabilirea datei alegerii noului Parlament. Așadar, contează data emiterii decretului privind dizolvarea Parlamentului, nu data constatării de către Curtea Constituțională a circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului. Ar fi oportun de specificat acest lucru în conținutul Constituției, pentru a evita interpretările divergente.

În cele din urmă, cu privire la efectele juridice ale exercitării atribuției de dizolvare Parlamentului, reținem că în conformitate cu art. 63 alin. (3) din Constituție, mandatul Parlamentului se prelungește până la întrunirea legală a noii componente. În această perioadă nu poate fi modificată Constituția și nu pot fi adoptate, modificate sau abrogate legi organice.

Concluzii:

Ca rezultat al studiului întreprins ajungem la următoarele concluzii:

- 1) atribuția Președintelui Republicii Moldova de a dizolva Parlamentul înainte de expirarea termenului de patru ani este limitată de Constituție;
- 2) din perspectiva naturii juridice, dizolvarea Parlamentului reprezintă o „sanctiune constituțională”, „o prerogativă a șefului statului” sau „o modalitate de soluționare a crizei provocate de conflictul apărut între autoritatea legislativă și cea executivă”;
- 3) Președintele Republicii Moldova poate dispune dizolvarea Parlamentului în cazul (i) blocării procedurii de adoptare a legilor timp de trei luni, precum și în cazul (ii) imposibilității formării Guvernului timp de trei luni. În ambele ipoteze (care sunt alternative), Președintele Republicii Moldova poate dispune dizolvarea Parlamentului doar după consultarea fracțiunilor parlamentare;
- 4) Curții Constituționale îi revine sarcina de a aprecia, în fiecare caz particular, dacă se atestă circumstanțele care justifică sau nu dizolvarea Parlamentului;
- 5) starea de urgență, de asediu sau de război nu trebuie să existe la data emiterii decretului de către Președintele Republicii Moldova privind dizolvarea Parlamentului, ci nu la data când Curtea Constituțională pronunță Avizul privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului;
- 6) în istoria Republicii Moldova nu există cazuri de dizolvare a Parlamentului în legătură cu blocarea procedurii de adoptare a legilor. În schimb, există un caz recent de dispunere a dizolvării Parlamentului din motivul imposibilității formării Guvernului;
- 7) articolul 85 din Constituție necesită a fi perfecționat, astfel încât să fie evitate pe viitor divergențele jurisprudențiale.

Bibliografie:

1. Arseni A. *Supremația Constituției și raporturile dintre ramurile puterii*. Disponibil online pe <https://juridicemoldova.md/11117/suprematia-constitutiei-si-raporturile-dintre-ramurile-puterii.html>
2. Negru B., Osmochescu N., Smochină A. et al. *Constituția Republicii Moldova. Comentariu*. Chișinău: Arc, 2012. 576 p.
3. Levai M.C., Tomescu C. *Atribuțiile Președintelui României în raport cu Parlamentul – aspecte teoretice și practice*. În: Revista Transilvană de Științe Administrative, 2012, nr. 1, pp. 84-105.
4. Gîrleşteanu G. *Mijloace de presiune între puteri în statul român de drept: dreptul de dizolvare a Parlamentului, dreptul de a cere reexaminarea legii, moțiunea simplă și suspendarea Președintelui*. În: Pandectele Române, 2011, nr. 12, pp. 21-33.
5. Valentin C. *Criza articolelor 85 și 103 din Constituție*. În: Noua Revista de Drepturile Omului, 2009, nr. 4, pp. 3-11.
6. Șerban A. *Dizolvarea Parlamentului în republicile semiprezidențiale*. În: Curierul Judiciar, 2009, nr. 7, pp. 398-401.

¹ Hotărârea Curții Constituționale nr. 15 din 28 aprilie 2021 pentru controlul constituționalității Hotărârii Guvernului cu privire la propunerea declarării stării de urgență nr. 43 din 30 martie 2021 și a Hotărârii Parlamentului privind declararea stării de urgență nr. 49 din 31 martie 2021 (declararea stării de urgență), (sesizările nr. 81a/2021 și nr. 82a/2021). Disponibilă: <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=771&l=ro>

² Decretul privind dizolvarea Parlamentului nr. 77-IX din 28 aprilie 2021. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2021, nr. 111. Acest decret a fost publicat în Monitorul Oficial pe 1 mai 2021, însă a intrat în vigoare la data semnării acestuia – 28 aprilie 2021.

MIJLOACELE DE COMITERE A INFRAȚIUNII DE PARIURI ARANJATE

TOOLS OF COMMITTING THE OFFENCE OF BET-FIXING

Gheorghe RENIȚĂ,

lector universitar, doctor în drept,
Universitatea de Stat din Moldova
E-mail: gheorghe.renita@usm.md
ORCID ID: 0000-0003-2722-009X

Rezumat: *Mijloacele de comitere a infracțiunii de pariuri aranjate sunt: a) entitățile pe care făptuitorul îi depune în vederea participării la pariu (i.e. miza) sau b) informația despre existența unei înțelegeri privind trucarea unui eveniment de pariat, pe care făptuitorul o furnizează. Între altele, în acest articol se polimizează asupra faptului dacă criptomoneda ar putea constitui o miză în vederea participării la pariuri. Se arată că noțiunea de „bani” nu înglobează criptomonedele. Se susține că câștigii folosiți pentru parierea pe un eveniment manipulat, precum și pretinsul „câștig” obținut de făptuitor trebuie confiscați. În fine, se conchide că alte informații decât cele care vizează existența unei înțelegeri privind trucarea unui eveniment de pariat, pe care făptuitorul o furnizează, nu pot îndeplini rolul de mijloc de comitere a infracțiunii de pariuri aranjate.*

Cuvinte cheie: *pariu, miză, manipularea competiției sportive, pariuri aranjate.*

Abstract: *The means of committing the crime of arranged bets are: a) the entities that the perpetrator submits in order to participate in the bet (i.e. stake) or b) the information about the existence of an agreement on cheating a betting event, which the perpetrator provides. Among other things, this article discusses whether cryptocurrency could be a stake in betting. It is shown that the notion of “money” does not include cryptocurrencies. It is argued that the mugs used for betting on a manipulated event, as well as the alleged “win” obtained by the perpetrator must be confiscated. Finally, it is concluded that information other than that concerning the existence of an agreement on the rigging of a betting event, which the perpetrator provides, cannot fulfill the role of a means of committing the offense of arranged betting.*

Cuvinte cheie: *bet, stake, manipulation of sports competitions, bet-fixing.*

Introducere

În conformitate cu art. 242² „Pariurile aranjate” din Codul penal al Republicii Moldova (în continuare – „CP RM”), constituie infracțiune parierea pe un eveniment sportiv sau pe un alt eveniment fie informarea altor persoane despre existența unei înțelegeri în privința trucării aceluși eveniment în intenția de a le determina să participe la pariul respectiv, săvârșită de către o persoană care cunoaște cu certitudine despre existența unei înțelegeri privind trucarea aceluși eveniment. Această infracțiune se pedepsește cu amendă de la 2350 la 4350 de unități convenționale, iar persoana juridică se pedepsește cu amendă de la 6000 la 8000 de unități convenționale cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate.

Răspunderea penală este agravată, în baza art. 242² alin. (2) CP RM, dacă infracțiunea de pariuri aranjate (a) este comisă de către un grup criminal organizat/organizație criminală sau (b) dacă a cauzat daune în proporții deosebit de mari. În acest caz, persoana fizică se pedepsește cu amendă de la 3350 la 5350 de unități convenționale sau cu închisoare de până la 3 ani, iar persoana juridică se pedepsește cu amendă de la 9000 la 11000 de unități convenționale cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate.

După cum se poate vedea, latura obiectivă a infracțiunii de pariuri aranjate are următoarea structură:

1) fapta prejudiciabilă exprimată în acțiunea de pariere pe un eveniment sportiv sau pe un alt eveniment de pariat ori de informare a altor persoane despre existența unei înțelegeri în privința trucării aceluși eveniment;
2) mijloacele de comitere a infracțiunii, și anume: a) entitățile pe care făptuitorul îi depune în vederea participării la pariu (i.e. miza) sau b) informația despre existența unei înțelegeri privind trucarea unui eveniment de pariat, pe care făptuitorul o furnizează.

După această clarificare, în cele ce urmează voi analiza particularitățile mijloacelor de comitere a

¹ Brînza S. și Stati V. *Tratat de drept penal. Partea specială*, vol. II, Chișinău: Tipografia Centrală, 2015, p. 115; Stati V. *Răspunderea penală pentru pariurile aranjate (art. 242² CP RM). Partea I*. În: *Revista Națională de Drept*, 2014, nr. 1, p. 11; Stati V. *Infracțiuni economice: Note de curs*, ediția a III-a, Chișinău: CEP USM, 2019, p. 232.

infracțiunii de pariuri aranjate.

Rezultate și discuții

Cu titlu preliminar, prin „mijloc de comitere a infracțiunii” se înțelege entitatea, substanța sau fenomenul ale cărui calități sunt utilizate de către făptuitor pentru comiterea infracțiunii¹.

Din această perspectivă, rezultă că banii pe care făptuitorul îi depune în vederea participării la pariu sau informația despre existența unei înțelegeri privind trucarea unui eveniment de pariat, pe care făptuitorul o furnizează, au calitatea de mijloace de comitere a infracțiunii². Făptuitorul le folosește „pentru influențarea asupra obiectului infracțiunii (inclusiv asupra obiectului material al infracțiunii), contribuind la atingerea rezultatului infracțional [...]. Sub aspect volitiv, mijlocul de săvârșire a infracțiunii doar „e pus în funcțiune” de către făptuitor, după care procesul de influențare asupra obiectului infracțiunii are loc în afara controlului conștient-volitiv al făptuitorului”³.

Cu privire la *entitățile pe care făptuitorul îi depune în vederea participării la pariu (miza)*, într-un studiu⁴ anterior am constatat că art. 2 din Legea Republicii Moldova nr. 291 din 16 decembrie 2016 cu privire la organizarea și desfășurarea jocurilor de noroc (în continuare – Legea nr. 291/2016) distinge între: 1) taxa de participare directă (miză de joc) – sumă de bani, sau echivalentul acesteia, percepută direct de la jucător în schimbul dreptului de participare la joc; și 2) taxa de participare indirectă – sumă încasată sau solicitată suplimentar față de contravaloarea percepută de la aceeași persoană de același agent economic pentru vânzarea unor bunuri ori produse sau pentru efectuarea unor servicii similare ori identice, indiferent dacă aceasta este încasată sau solicitată direct de către organizatorul activității ori de către o altă persoană care participă sub orice formă la desfășurarea activității, având ca finalitate permisiunea dreptului de participare la jocul de noroc.

Așadar, în plan legislativ, miza se concretizează într-o sumă de bani sau în echivalentul acesteia. Sintagma „echivalentul acesteia” din noțiunea „taxă de participare directă (miză de joc)”, redată mai sus, acreditează teza că în calitate de miză ar putea fi și un alt bun, însă, oricum, urmând a fi convertit în bani de către organizatorul pariului (în speță, Loteria Națională a Moldovei) sau de către o terță persoană. Pentru „convertirea” în discuție se achită, oricât ar părea de ciudat, tot o sumă de bani – taxă de participare indirectă. Această „taxă de participare indirectă” nu reprezintă altceva decât o plată pentru vânzarea bunului pus ca miză, iar, cel mai probabil, contravaloarea acestuia se va înscrie în contul de joc al pariorului. Astfel, până la urmă, Legea nr. 291/2016 pune accentul pe o sumă de bani în vederea admiterii persoanei să participe la pariu.

Acdeastă optică este conformă cu prevederile art. 3 din Convenția Consiliului Europei privind manipularea în competițiile sportive, adoptată la Magglingen/Macolin la 18 septembrie 2014, din care reiese că miza presupune o valoare monetară în așteptarea unui premiu bănesc, iar pariul este supus unui incident nesigur și viitor, relaționat cu o competiție sportivă.

De altfel, și regulamentele unor operatori de jocuri de noroc stabilesc că miza (taxa pentru a putea participa la pariu) se exprimă într-o sumă de banis. Aceasta este și poziția Loteriei Naționale a Moldovei.

Cu privire la banii pe care făptuitorul îi depune în vederea participării la pariu, art. 479 (intitulat „Banii”) din Codul civil prevede că moneda națională, leul, constituie un mijloc legal de plată, obligatoriu pentru recepționare conform valorii nominale pe întreg teritoriul Republicii Moldova. Cazurile, condițiile și modul de efectuare pe teritoriul Republicii Moldova a plăților în valută străină se stabilesc prin lege. De asemenea, conform art. 1 din Legea nr. 1232 din 15 decembrie 1992 cu privire la bani⁶, unitatea monetară a Republicii Moldova o constituie leul (moldovenesc) egal cu 100 de bani. Numerarul se află în circulație sub formă de semne bănești de hârtie (bancnote) și metalice (monede). Articolul 3 al aceiași legi stabilește

¹ Reșetnicov A. *Obiectul material al infracțiunii și mijlocul de săvârșire a infracțiunii: criterii de delimitare*. În: Revista Națională de Drept, 2007, nr. 6, pp. 17-22.

² Stati V. *Infracțiuni economice: Note de curs*, ediția a III-a, Chișinău: CEP USM, 2019, p. 232.

³ Reșetnicov A. *Disocierea mijlocului de săvârșire a infracțiunii de obiectul material al infracțiunii: considerații introductive*. În: Revista științifică a USM „Studia Universitatis”. Seria „Științe sociale”, 2008, nr. 1(11), pp. 114-119.

⁴ Reniță Gh. *Rolul și conținutul mizei în contextul infracțiunii de pariuri aranjate*. În: *Sharing the Results of Research towards Closer Global Cooperation among Scientists: Results of the 13 International Conference: Collection of Research Papers (April 24, 2018) / Montreal, Canada: Accent Graphics Communications, 2018, pp. 41-44.*

⁵ Regulamentul din 25 iunie 2019 privind organizarea jocurilor de noroc prin intermediul rețelelor de comunicații electronice de către S.A. „Loteria Națională a Moldovei”. Disponibil: <https://bit.ly/2QG8mhV>; Regulamentul Casei de pariuri „1xBet”. Disponibil: <https://bit.ly/2WqMDLa> etc.

⁶ *Monitorul Parlamentului Republicii Moldova*, 1993, nr. 3/51

că moneda națională – leul – este mijlocul legal de plată pe teritoriul Republicii Moldova. Plățile și transferurile în valută străină pot fi primite/efectuate pe teritoriul Republicii Moldova numai în cazurile și în modul stabilite de lege.

Din analiza cadrului legal conturat mai sus desprindem următoarea idee: criptovaluta nu poate fi raportată la noțiunea de „bani”. Așadar, ar rezulta că, *de lege lata*, criptovaluta nu poate fi considerată ca un mijloc de comitere a infracțiunii de pariuri aranjate. Cineva ar putea să afirme că s-ar putea de luat în considerare (în calitate de mijloc de comitere a infracțiunii de pariuri aranjate) echivalentul în bani al criptovalutei. Nu excludem din start o asemenea posibilitate, asta doar dacă organizatorul pariului ar accepta în calitate de taxă de participare la pariu criptovaluta și, respectiv, o va converti în bani. Totuși, deocamdată, nu se atestă case de pariuri care ar face acest lucru. Făptuitorii ar putea „beneficia” de această situație și să evite răspunderea penală. În perspectivă, lucrurile ar putea lua o altă întorsătură și, prin urmare, piața criptovalutelor să aibă o reglementare precisă. De altfel, la nivelul Uniunii Europene se depun eforturi în acest sens, nu și la nivel național. Republica Moldova ezită să adopte un cadru legislativ în materia dată, ceea ce este regretabil.

În continuare, trebuie antamată problema dacă bani folosiți pentru pariurile aranjate trebuie să aibă o proveniență licită sau ilicită. În acest context, având în vedere regulile *in claris non fit interpretatio* (textele clare nu trebuie interpretate) și *ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus* (unde legea nu distinge, nici interpretul nu trebuie să distingă), susțin că pentru aplicarea art. 242² CP RM nu contează proveniența banilor pe care făptuitorul îi depune în vederea participării la pariu.

Totuși, dacă acești bani au o proveniență ilicită, apare întrebarea privind reținerea suplimentară la calificare a art. 243 CP RM (acest articol stabilește răspunderea pentru spălarea banilor). În ipoteza în care, mai întâi, banii iliciți vor fi depuși/transferți pe un cont bancar sau vor fi comise orice alte acțiuni dintre cele prevăzute la art. 243 alin. (1) CP RM ca să le confere o aparență „curată”, iar mai apoi, făptuitorul va paria cu acești bani pe un eveniment sportiv sau de altă natură manipulat, vom fi în prezența concursului real dintre infracțiunile de spălare a banilor și de pariuri aranjate.

Dacă făptuitorul nu va întreprinde nicio acțiune cu banii iliciți ca aceștia să se întoarcă la el într-o formă „spălată” și, respectiv, dacă îi va pune ca miză la pariu pe un eveniment sportiv sau de altă natură manipulat, atunci în baza cărei norme trebuie calificată fapta?

După M. Mutu-Strulea, în cadrul operațiunilor ce țin de spălarea banilor se pot utiliza și vânzările de bilete de loterie sau pariuri cu premii. Spălarea banilor ar căpăta în așa caz următoarea desfășurare: 1) obținerea unui premiu la jocurile de loterie, pariuri sau alte jocuri oficiale; 2) persoana care obține premiul vinde biletul unui terț pentru o sumă superioară premiului². Prin această modalitate se spală o sumă egală premiului³.

Totuși, această schemă de spălare a banilor nu este aplicabilă în ipoteza parierii pe un eveniment sportiv sau de altă natură manipulat. Explicația constă în următoarele: în contextul spălării banilor, făptuitorul trebuie să urmărească scopul de atribuire a unui aspect legal sursei și provenienței veniturilor ilicite, adică introducerii în circuitul legal a bunurilor despre care se știe ori trebuia să știe că acestea constituie venituri ilicite⁴. Acest scop nu poate fi realizat prin parierea pe un eveniment sportiv sau de altă natură manipulat. Prin comiterea acestei fapte infracționale, făptuitorul poate obține venituri ilicite, care, la rândul lor, pot constitui obiect material al infracțiunii de spălare de bani. De altfel, în cazul *Kmits*, s-a constatat că banii obținuți din parierea (online) pe un meci de fotbal manipulat au fost transferați de către făptuitor pe contul unor companii offshore, iar aceste companii ar fi dat, între altele, banii în discuție (6.812

¹ De exemplu, a se vedea: Rezoluția Parlamentului European din 8 octombrie 2020 conținând recomandări adresate Comisiei privind sectorul finanțelor digitale: riscuri emergente în ceea ce privește criptoactivele – provocări în materie de reglementare și de supraveghere în domeniul serviciilor, instituțiilor și piețelor financiare (2020/2034(INL)). Disponibil: <https://bit.ly/3fEGGVL>;

Proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on Markets in Crypto-assets, and amending Directive (EU) 2019/1937, COM(2020)593. Disponibil: <https://bit.ly/346egi7>

² Mutu-Strulea M. *Analiza juridico-penală a spălării banilor*. Monografie. Chișinău: CEP USM, 2006, p. 133-134.

³ *Ibidem*, p. 134.

⁴ Decizia Curții Constituționale nr. 109 din 7 noiembrie 2017 de inadmisibilitate a sesizării nr. 138g/2017 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 243 alineatul (1) literele a) și c) din Codul penal. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 58-66.

⁵ Încheierea Judecătorei sectorului Buiucani, municipiul Chișinău, din 26 ianuarie 2016. Dosarul nr. 10-731/2015. Disponibil: <https://bit.ly/2J22b4Z>

dolari SUA) FC „D.” cu titlu de împrumut.

În consecință, parierea cu bani iliciți pe un eveniment sportiv sau de altă natură manipulat se circumscrie infracțiunii de pariuri aranjate. O altă soluție ar fi contrară principiului legalității.

Butler v. Regatul Unit este un caz judecat de Curtea Europeană a Drepturilor Omului, în care s-a admis că banii destinați pariurilor ar fi provenit din traficul de droguri¹.

În fapt, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat că reclamantul, un parior pe cursele de cai, deținea frecvent sume importante de bani lichizi pentru a putea pune mize. Constatând că poate evita plata unor impozite dacă pariază în străinătate, reclamantul a decis să-și cumpere un apartament în Spania. Pentru că i-a fost frică să transporte banii el însuși, i-a dat 240.000 de lire sterline unui prieten, H., ce urma să-și petreacă vacanța în Spania, spunându-i că are nevoie de o parte din bani pentru a-și cumpăra apartamentul și de o parte pentru a paria la cursa hipică de la Paris, unde urmau să se întâlnească. Autoritățile vamale (din Marea Britanie) au controlat mașina lui H. și au găsit banii. Acesta a explicat care era destinația sumei, însă în baza unei legi privind traficul de stupefiante, o instanță de judecată a dispus confiscarea banilor, dat fiind că legea stabilea o prezumție că astfel de sume de bani sunt utilizate pentru traficul de droguri². Ea a mai afirmat că pe bani s-au găsit urme de canabis, iar banii erau în bancnote scoțiene, utilizate cu precădere de către traficanții de droguri. Mai mult, instanța a mai luat în calcul faptul că sudul Spaniei este un important nod în traficul de droguri. Prin urmare, instanța a considerat că explicațiile reclamantului sunt insuficiente și a stabilit că există o probabilitate mare ca suma să fie destinată cumpărării de droguri. Reclamantul nu a prezentat nici o probă asupra faptului că ar fi câștigat sume mari de bani la pariuri³.

În drept, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat că reclamantul nu a fost judecat într-un proces penal. Decizia de confiscare a fost una de ordin preventiv și nu poate fi asimilată unei sancțiuni penale, pentru că se referă la retragerea de pe piață a unor sume de bani prezumate a fi utilizate în traficul internațional de droguri. Procedura nu a implicat o „acuză în materie penală”. Reclamantul nu a fost considerat acuzat. Prin urmare, Curtea de la Strasbourg a decis că art. 6 § 2 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului (care garantează prezumția de nevinovăție) nu este aplicabilă⁴. Din perspectiva art. 1 din Protocolul nr. 1 la Convenția Europeană a Drepturilor Omului (care garantează dreptul de proprietate), chiar dacă decizia de confiscare l-a privat pe reclamant de acea sumă de bani definitiv, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a considerat că măsura ține de dreptul statului de a reglementa folosința lucrurilor în interesul general al societății. Pentru a verifica dacă s-a respectat un echilibru corect între interesul general al societății de a combate traficul de droguri și dreptul de proprietate al reclamantului, trebuie plecat de la marja de apreciere pe care o au statele în luarea unor măsuri concrete care să împiedice traficul cu droguri. Curtea de la Strasbourg a considerat că utilizarea unor prezumții de fapt, în măsura în care astfel de prezumții sunt rezonabile, nu este în contradicție cu prevederile Convenției Europene a Drepturilor Omului⁵. Această concluzie este cu atât mai mult valabilă în speță, unde nu a existat vreun proces penal pe fond, care să conducă la condamnarea penală a reclamantului. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat că, pentru a justifica confiscarea, autoritățile s-au bazat pe anumite elemente circumstanțiale, pe care reclamantul a putut să le conteste în fața unei instanțe. El a putut să probeze legitimitatea scopurilor deplasării sale în Spania și a faptului că transportă o sumă de bani atât de mare în numerar. Din aceste motive, Curtea de la Strasbourg a considerat că ingerința adusă dreptului de proprietate al reclamantului nu este disproporționată și, prin urmare, a declarat cererea reclamantului inadmisibilă ca vădit nefondată⁶.

Așadar, imperativul prevenirii introducerii în circuitul civil a unor bani cu proveniență ilicită, eventual, ca urmare a parierii pe evenimente sportive, are o pondere mai mare decât pretinsul drept de proprietate al făptuitorului asupra acestor bani.

Raționamentele Curții Europene a Drepturilor Omului din acest caz pot fi aplicate, *mutatis mutandis*, în raport cu banii folosiți pentru comiterea infracțiunii de pariuri aranjate, precum și în raport cu banii obținuți din comiterea infracțiunii în discuție.

Totuși, sub acest aspect, practica judiciară este divergentă. În cazul *Ciumac*⁷, instanțele de judecată

¹ *Butler v. United Kingdom* (dec.), no. 41661/98, 27 June 2002, ECHR. Disponibil: <https://bit.ly/3gqWSty>

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Decizia Curții de Apel Chișinău din 4 iunie 2019. Dosarul nr. 1r-121/19. Disponibil: <https://bit.ly/2Xq4TaW>

au dispus confiscarea (specială) sumei de 730 de dolari SUA, sumă pe care făptuitorul (C.A.), un jucător profesionist de tenis din Republica Moldova, a primit-o de la G.N. ca recompensă (50% din câștigurile obținute din parierea pe evenimente sportive manipulate) pentru informația furnizată privind manipularea unor evenimente sportive. S-a decis că acești bani reprezintă bunuri rezultate din comiterea infracțiunii de pariuri aranjate.

În fapt, în cazul Ciumac s-au stabilit următoarele:

Pe 21 august 2017, C.A. i-a transmis lui G.N. informația că evenimentul sportiv, și anume meciul de tenis de câmp care va avea loc în cadrul campionatului de tenis „ITF Budapesta F6 Quol” (Ungaria), partida „Tomas Koleutti (Marea Britanie) – Roman Baiciu (Ucraina)”, va fi manipulat, după cum urmează: în primul set, al treilea joc va fi câștigat de jucătorul din Marea Britanie, circumstanțe care au avut loc ulterior, iar jucătorul de tenis Tomas Koleutti a câștigat partida cu scorul de 2-1, 7-6. La rândul său, G.N., după ce a primit această informație, a pariat pe acest meci 130 de dolari SUA pe site-urile de pariuri care acceptau mize pe acest eveniment, obținând un câștig net de 130 de dolari SUA. Apoi, din suma câștigului net, G.N. i-a dat lui C.A. 65 de dolari SUA, 50% din câștigul net.

Pe 23 august 2017, C.A. i-a transmis lui G.N. informația că evenimentul sportiv, și anume meciul de tenis de câmp care va avea loc în cadrul campionatului de tenis „București 7 ITF 2017” (România), partida „Bilardo F. – Davidescu G.”, va fi manipulat, după cum urmează: în primul set, va avea loc a doua deviere de minge a lui Davidescu G., iar al treilea sau al patrulea set va fi ratat de Davidescu G., circumstanțe care au avut loc ulterior, iar, într-un final, jucătorul de tenis Bilardo F. a câștigat partida cu scorul de 6-2, 6-0. La rândul său, după ce a primit această informație, G.N. a pariat pe acest meci 500 de dolari SUA pe site-urile de pariuri care acceptau mize pe acest eveniment. Apoi, din suma net câștigată (i.e. 250 de dolari SUA), G.N. i-a dat lui C.A. 125 de dolari SUA, 50% din câștigul net.

Pe 14 septembrie 2017, C.A. i-a transmis lui G.N. informația că evenimentul sportiv, și anume meciul de fotbal de plajă pentru promovarea în Divizia A din cadrul Campionatului european al fotbalului de plajă din 2017 (Euro Beach Soccer League 2017), care urma să aibă loc între echipa națională a Republicii Moldova și echipa națională a Ungariei, va fi manipulat, astfel încât echipa națională a Ungariei să învingă echipa națională a Republicii Moldova cu o diferență de scor de 3 (trei) goluri. Evenimentul sportiv s-a încheiat cu scorul final de 3-8 în favoarea echipei naționale a Ungariei. La rândul său, după ce a primit această informație, G.N. a pariat pe acest meci 800 de dolari SUA pe site-ul www.marathonbet.com, obținând un câștig net de 450 de dolari SUA. Ulterior, din suma totală câștigată (i.e. 450 de dolari SUA), G.N. i-a dat lui C.A. 225 de dolari SUA, 50% din câștigul net.

Pe 15 septembrie 2017, C.N. i-a transmis lui G.N. informația că evenimentul sportiv, și anume meciul de fotbal de plajă din Italia desfășurat în cadrul „Euro Beach Soccer League” (pentru promovarea în finala Terracina 2017), care urma să aibă loc între echipa națională a României și echipa națională a Estoniei, va fi manipulat, după cum urmează: echipa națională a Estoniei va învinge echipa națională a României. Evenimentul sportiv s-a încheiat cu scorul final de 2-5 în favoarea echipei naționale a Estoniei. La rândul său, după ce a primit această informație, G.N. a pariat 400 de dolari SUA pe acest meci pe site-ul de pariuri www.marathonbet.com, obținând un câștig net de 250 de dolari SUA. Ulterior, din suma totală câștigată (i.e. 250 de dolari SUA), G.N. i-a dat lui C.A. 125 dolari SUA, 50% din câștigul net.

De asemenea, pe 19 septembrie 2017, C.A. i-a transmis lui G.N. informația că evenimentul sportiv, și anume meciul de tenis de câmp care va avea loc în cadrul campionatului de tenis „Turneu Women, Vama” (Bulgaria), partida „Dovidescu Gabriela – Arshinkova Petia”, va fi manipulat, după cum urmează: Dovidescu Gabriela va pierde al doilea set, circumstanțe care au avut loc ulterior, iar jucătoarea de tenis Arshinkova Petia a câștigat partida cu scorul de 2-0. La rândul său, după ce a primit această informație, G.N. a pariat pe acest meci 250 de dolari SUA pe site-urile de pariuri care acceptau mize pe acest eveniment, obținând un venit de 250 de dolari SUA. Apoi, din suma totală câștigată (i.e. 250 de dolari SUA), G.N. i-a dat lui C.A. 125 de dolari SUA, 50% din câștigul net.

În fine, pe 31 octombrie 2017, C.A. i-a transmis lui G.N. informația că evenimentul sportiv, și anume meciul de tenis de câmp, care va avea loc în cadrul campionatului de tenis „ITF Women, Heraklion, Singles”, partida „Klincov B. - Staiculescu A.” va fi manipulat, după cum urmează: în cel de-al doilea set, jucătoarea de tenis Staiculescu A. urmează să rateze 1 serviciu, circumstanțe care au avut loc ulterior, iar jucătoarea de tenis Klincov B. a câștigat partida cu scorul de 2-0. G.N. a pariat pe acest meci 130 de dolari SUA pe site-urile de pariuri care acceptau mize pe acest eveniment, obținând un câștig net de 130 de dolari

SUA. Ulterior, G.N. i-a dat lui C.A. 65 de dolari SUA, 50 % din câștigul net¹.

Potrivit sentinței primei instanțe, C.A. a fost găsit vinovat pentru complicitate la șase infracțiuni de pariuri aranjate, art. 42 alin. (5) raportat la art. 242² CP RM. Pentru concurs de infracțiuni (real), prin cumul parțial, prima instanță i-a aplicat lui C.A. pedeapsa amenzii de 2.000 de unități convenționale, ceea ce constituie suma de 100.000 de lei. Instanța de recurs² (în speță, Curtea de Apel Chișinău; pentru că infracțiunea prevăzută la art. 242² alin. (1) CP RM se raportează la categoria infracțiunilor ușoare, conform art. 437 alin. (1) pct. 1) din Codul de procedură penală, sentința primei instanțe poate fi contestată doar cu recurs. Recursul împotriva sentințelor pentru care nu este prevăzută calea de atac a apelului se judecă de către Curtea de Apel din raza teritorială a instanței care a pronunțat sentința) a menținut sentința primei instanțe.

Spre deosebire de cazul *Ciumac*, în cazul *Gluhoi și alții*, G.N. și alte două persoane (C.D. și G.A.) au fost judecați conform procedurii prevăzute de art. 364¹ din Codul de procedură penală, pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală. În acest caz, după ce G.N. a primit de la C.A. (care a fost judecat într-un proces separat) informațiile referitoare la manipularea evenimentelor sportive menționate *supra*, pe lângă faptul că G.N. a pariat online pe acestea, el a mai comunicat lui C.D. și lui G.A. că evenimentele sportive în discuție vor fi manipulate. La rândul lor, C.D. și lui G.A. au pus online, de asemenea, mize sportive. Câștigurile obținute de C.D. și G.A. au fost împărțite în jumătate cu G.N., în calitate de „recompensă” pentru informația furnizată.

În cazul *Gluhoi și alții*, prima instanță nu s-a pronunțat pe marginea banilor pe care făptuitorii i-au pariat pe evenimentele sportive manipulate și, respectiv, pe care i-au „câștigat”³.

În comparație cu dosarul *Ciumac*, în care sentința primei instanțe putea fi contestată doar cu recurs (întrucât infracțiunile imputate sunt ușoare și pentru acestea Codul de procedură penală nu prevede calea de atac a apelului), în cazul *Gluhoi și alții* a fost posibilă și exercitarea căii de atac a apelului, pentru că lui G.N. i s-a imputat și comiterea a trei infracțiuni prevăzute la art. 242¹ alin. (1) CP RM (manipularea unui eveniment), care sunt infracțiuni mai puțin grave (concluzie ce derivă din analiza coroborată a art. 16 și 242¹ CP RM).

Așadar, instanța de apel a conchis că este neîntemeiată solicitarea procurorului de a confisca banii „câștigați” din pariu în folosul statului. În argumentare, ea a menționat că: (i) procurorul nu a solicitat confiscarea acestor sume de bani în prima instanță; (ii) pe aceste sume de bani nu a fost aplicat sechestrul; (iii) nu s-a probat că banii în discuție provin din comiterea infracțiunii de pariuri aranjate; și că (iv) inculpații nu sunt obligați să dovedească caracterul licit al bunurilor deținute⁴.

Consider că aceste argumente sunt nejustificate. În fundamentarea acestei păreri, trebuie de reținut că, în conformitate cu art. 46 alin. (4) din Constituție, „[b]unurile destinate, folosite sau rezultate din infracțiuni ori contravenții pot fi confiscate numai în condițiile legii”.

Această dispoziție constituțională, cu caracter de principiu, este dezvoltată, între altele, de prevederile art. 106 CP RM. Potrivit art. 106 alin. (2) CP RM, „[s]unt supuse confiscării speciale bunurile (inclusiv valorile valutare): a) utilizate sau destinate pentru săvârșirea unei infracțiuni; b) rezultate din infracțiuni, precum și orice venituri din valorificarea acestor bunuri; [...]”. Prin „bunuri utilizate” se are în vedere lucrurile folosite efectiv de către făptuitor la comiterea infracțiunii, care ar servi sau facilita executarea faptelor.

Din această perspectivă, banii folosiți pentru parierea pe un eveniment manipulat sunt bunuri utilizate (*instrumentum sceleris*) pentru comiterea infracțiunii prevăzute de art. 242² CP RM. Totodată, pretinsul „câștig” obținut din parierea pe un eveniment manipulat constituie bunuri rezultate (*productum sceleris*) din comiterea infracțiunii de pariuri aranjate, infracțiune generatoare de venituri ilicite. Aceste categorii de bunuri cad sub incidența art. 106 alin. (2) lit. a) și b) CP RM. În literatura de specialitate s-a punctat că: „[o]dată identificate bunurile ca făcând parte din categoria celor supuse confiscării, luarea măsurii de siguranță a confiscării speciale este *obligatorie*”⁶ [evid. ns.]. Această teză o confirmă formularea imperativă

¹ Sentința Judecătoriei Chișinău din 1 martie 2019. Dosarul nr. 1-163/18. Disponibil: <https://bit.ly/3eaWFJG>

² Decizia Curții de Apel Chișinău din 4 iunie 2019. Dosarul nr. 1r-121/19. Disponibil: <https://bit.ly/2Xq4TaW>

³ Sentința Judecătoriei Chișinău din 10 decembrie 2018. Dosarul nr. 1-163/18. Disponibil: <https://bit.ly/3aYeRnQ>

⁴ Decizia Curții de Apel Chișinău din 3 iunie 2019. Dosarul nr. 1a-463/19. Nepublicată.

⁵ Reniță Gh. *Poate fi confiscat mijlocul de transport folosit pentru trecerea ilegală a mărfurilor peste frontiera vamală? Partea a I-a*. În: Revista Institutului Național al Justiției, 2018, nr. 4, p. 52.

⁶ Mitrahe C. și Mitrahe Cr. *Drept penal român. Partea generală: conform noului Cod penal*, ediția a II-a, revăzută și adăugită. București: Univers Juridic, 2016, p. 273.

cu care debutează art. 106 alin. (2) CP RM: „[s]unt supuse confiscării speciale bunurile [...]” [evid. ns.]. Aplicarea confiscării speciale nu este condiționată de înaintarea unei cereri de către acuzatorul de stat. Atât în cazul *Ciumac*, cât și în cazul *Gluhoi și alții* acuzarea de stat a fost prezentată de către unul și același procuror, însă instanțele au avut o abordare diferită. Astfel, este lipsit de suport normativ argumentul instanței de apel că nu s-ar putea dispune confiscarea specială a bunurilor, pentru că procurorul nu ar fi solicitat acest lucru în prima instanță.

De asemenea, din analiza art. 203 alin. (2) din Codul de procedură penală deducem că, în procesul penal, sechestrul poate fi aplicat pentru a asigura repararea prejudiciului cauzat prin comiterea infracțiunii și acțiunea civilă sau pentru a asigura eventuala confiscare a bunurilor ori a contravalorii bunurilor folosite sau dobândite din comiterea de infracțiuni, precum și în cazul posibilității aplicării pedepsei amenzii. Totodată, art. 205 alin.(1) din Codul de procedură penală stabilește motivele care justifică aplicarea sechestrului, *i.e.*: dacă există o bănuială rezonabilă că bunurile urmărite vor fi tănuite, deteriorate sau cheltuite. Totuși, faptul că bunurile folosite și/sau rezultate din comiterea infracțiunii nu au fost puse sub sechestrul nu reprezintă un impediment juridic pentru dispunerea confiscării acestora în baza art. 106 CP RM.

Nu rezistă criticii nici argumentul privind lipsa probării că bunurile din speță ar fi avut o proveniență infracțională. Este axiomatic faptul că sarcina probei îi revine acuzării, iar orice dubiu trebuie interpretat în favoarea persoanei învinuite (*in dubio pro reo*). În acest caz, instanța de apel a reținut în partea constatatoare a deciziei sale sumele pe care făptuitorii le-au pariat pe evenimente sportive manipulate și care au fost câștigurile. Rezultă că ea a stabilit dincolo de orice îndoială rezonabilă care au fost bunurile utilizate și, respectiv, cele care au rezultat din comiterea infracțiunii de pariuri aranjate. În schimb, atunci când s-a pronunțat cu privire la confiscarea bunurilor în discuție, instanța de apel a menționat că nu s-a probat că banii în discuție provin din comiterea infracțiunii de pariuri aranjate. Este cert că instanța de apel se contrazice. Curtea de Apel Chișinău a comis o eroare logică, *un non sequitur* (concluzia nu decurge din premise). Instanța de apel a „spus una, dar a făcut altceva”. Această eroare a fost corectată de către Curtea Supremă de Justiție, care a casat decizia Curții de Apel Chișinău și a trimis cazul la rejudecare în aceeași instanță, însă într-un alt complet de judecată. În fine, în urma rejudecării cauzei, pe 17 februarie 2021, Curtea de Apel Chișinău a casat parțial sentința primei instanțe și a dispus confiscarea banilor obținuți din pariuri aranjate. Instanța de apel a urmat raționamentele Curții Supreme de Justiție, remediind eroarea comisă anterior. Altfel spus, este vorba de o decizie „disciplinată”.

Cu privire la **informația despre existența unei înțelegeri privind trucarea unui eveniment de pariat**, pe care făptuitorul o furnizează, se impun următoarele precizări. În particular, alte informații decât cele care vizează existența unei înțelegeri privind trucarea unui eveniment de pariat, pe care făptuitorul o furnizează, nu pot îndeplini rolul de mijloc de comitere a infracțiunii de pariuri aranjate. De exemplu, nu pot avea această calitate informațiile confidențiale privind starea de sănătate a participanților la un eveniment sportiv sau de altă natură, componența echipei, planul tactic etc., chiar dacă aceste informații ar putea ajuta parioul să facă o miză „reușită”. Pentru oferirea unor asemenea informații poate fi aplicată răspunderea extrapenală.

În schimb, în cazul *Donaghy*, judecat de către o instanță de prim nivel a statului New York, s-a ajuns la o altă concluzie. În speță, un arbitru al Asociației Naționale de Baschet (NBA), a avut, între altele, o înțelegere cu două persoane ca să le transmită pronosticuri cu privire la anumite meciuri de baschet (inclusiv cele disputate cu echipa „Los Angeles Lakers”) pe care le va arbitra. Pronosticurile urmau a fi făcute utilizând informații confidențiale (*e.g.*, starea fizică a jucătorilor, componența echipelor, discuțiile avute cu antrenorii echipelor implicate etc.). La rândul lor, celelalte două persoane pariau. În ipoteza în care pronosticul se adevărea, banii erau împărțiți cu Donaghy. În consecință, făptuitorii au fost găsiți vinovați pentru conspirație de a transmite informații pentru pariuri și conspirație pentru fraudă. Constatăm că faptele din acest caz nu cad sub incidența infracțiunii de pariuri aranjate, așa cum aceasta a fost redată la art. 242² CP RM. Pentru a fi aplicabil acest articol, făptuitorul trebuia să ofere informație despre existența unei înțelegeri privind trucarea unui eveniment pe care se poate paria. Codul penal al Republicii Moldova nu incriminează pariarea cu folosirea altor informații, fie chiar și confidențiale (din interior). În Republica

¹ Decizia Curții Supreme de Justiție din 20 octombrie 2020. Dosarul nr. 1ra-1161/2020. Disponibil: <https://bit.ly/2RR3z0g>

² Decizia Curții de Apel Chișinău din 17 februarie 2021. Dosarul nr. 1a-105/21. Disponibil: <https://bit.ly/3bogTjk>

³ *U.S. v. Donaghy*, 570 F.Supp.2d 411 (E.D.N.Y. 2008). Disponibil: <https://bit.ly/2U1w7SQ>. A se vedea și Rodenberg R., Tuohy B., Borghesi R., et al. *Corruption and Manipulation in Sports: Interdisciplinary Perspectives*. În: *Gaming Law Review*, 2013, vol. 17, no. 3, pp. 175-187.

Moldova, făptuitorii ar fi fost trași doar la răspundere disciplinară/contractuală.

Concluzii

Rezumând cele enunțate *supra*, pot formula următoarele concluzii:

- 1) entitățile pe care făptuitorul îi depune în vederea participării la pariu (*i.e.* miza) se exprimă, de regulă, în bani;
- 2) pentru aplicarea art. 242² CP RM nu contează proveniența banilor pe care făptuitorul îi depune în vederea participării la pariu;
- 3) infracțiunea de pariuri aranjate nu poate forma un concurs ideal de infracțiuni cu spălarea banilor. În contextul spălării banilor, făptuitorul trebuie să urmărească scopul de atribuire a unui aspect legal sursei și provenienței veniturilor ilicite, adică introducerii în circuitul legal a bunurilor despre care se știe ori trebuia să știe că acestea constituie venituri ilicite. Acest scop nu poate fi realizat prin parierea pe un eveniment sportiv sau de altă natură manipulat. Prin comiterea acestei fapte infracționale, făptuitorul poate obține venituri ilicite, care, la rândul lor, pot constitui obiect material al infracțiunii de spălare de bani;
- 4) banii folosiți pentru parierea pe un eveniment manipulat, precum și pretinsul „câștig” obținut de făptuitor trebuie confiscați. Imperativul prevenirii introducerii în circuitul civil a unor bani cu proveniență ilicită, eventual, ca urmare a parierii pe evenimente sportive, are o pondere mai mare decât pretinsul drept de proprietate al făptuitorului asupra acestor bani;
- 5) actualmente, criptovaluta nu ar putea constitui un mijloc de comitere a infracțiunii de pariuri aranjate. Totuși, în perspectivă, lucrurile ar putea lua o altă întorsătură;
- 6) alte informații decât cele care vizează existența unei înțelegeri privind trucarea unui eveniment de pariat, pe care făptuitorul o furnizează, nu pot îndeplini rolul de mijloc de comitere a infracțiunii de pariuri aranjate;

Bibliografie:

1. Brînza S. și Stati V. *Tratat de drept penal. Partea specială, vol. II*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 1300 p.
2. Stati V. *Răspunderea penală pentru pariurile aranjate (art. 242² CP RM). Partea I*. În: Revista Națională de Drept, 2014, nr. 1, pp. 8-12.
3. Stati V. *Infracțiuni economice: Note de curs, ediția a III-a*. Chișinău: CEP USM, 2019. 600 p.
4. Reniță Gh. *Poate fi confiscat mijlocul de transport folosit pentru trecerea ilegală a mărfurilor peste frontiera vamală? Partea a I-a*. În: Revista Institutului Național al Justiției, 2018, nr. 4, pp. 47-55.
5. Reșetnicov A. *Obiectul material al infracțiunii și mijlocul de săvârșire a infracțiunii: criterii de delimitare*. În: Revista Națională de Drept, 2007, nr. 6, pp. 17-22.
6. Reșetnicov A. *Disocierea mijlocului de săvârșire a infracțiunii de obiectul material al infracțiunii: considerații introductive*. În: Revista științifică a USM „Studia Universitatis”. Seria „Științe sociale”, 2008, nr. 1(11), pp. 114-119.
7. Mitrache C. și Mitrache Cr. *Drept penal român. Partea generală: conform noului Cod penal*, ediția a II-a, revăzută și adăugită. București: Univers Juridic, 2016. 544 p.
8. Mutu-Strulea M. *Analiza juridico-penală a spălării banilor*. Chișinău: CEP USM, 2006. 190 p.
9. Reniță Gh. *Rolul și conținutul mizei în contextul infracțiunii de pariuri aranjate*. În: Sharing the Results of Research towards Closer Global Cooperation among Scientists: Results of the 13 International Conference: Collection of Research Papers (April 24, 2018) / Montreal, Canada: Accent Graphics Communications, 2018, pp. 41-44.
10. Rodenberg R., Tuohy B., Borghesi R., et al. *Corruption and Manipulation in Sports: Interdisciplinary Perspectives*. În: Gaming Law Review, 2013, vol. 17, no. 3, pp. 175-187.

EDUCAȚIA ȘI MIGRAȚIA FUNCȚIONEAZĂ ÎN SINERGIE

EDUCATION AND MIGRATION WORK IN SYNERGY

Aurel Octavian PASAT

Universitatea „Bogdan Petriceicu Hașdeu” Cahul
Facultatea de Drept și Administrație Publică
E-mail: octavian.pasat@yahoo.com

Abstract: *Atât educația, cât și mobilitatea au existat dintotdeauna, dar numai odată cu apariția la nivel mondial a statelor naționale în perioada de după cel de-al doilea război mondial, educația a devenit națională și s-a declansat migrația internațională la distanță, iar ambele au trecut sub controlul noilor actori de stat. Cele două acțiuni sunt independente unele de altele, dar totodată, se influențează reciproc. Convergența programelor școlare și difuzarea rezultată a cunoștințelor partajate în întreaga lume reprezintă fundalul creșterii migrației internaționale.*

Într-adevăr, pe de o parte, persistența sau extinderea divizărilor globale în ceea ce privește bunăstarea și accesul la resurse (atât economice, cât și politice) creează motivele pentru care oamenii trec peste granițe. Și, pe de altă parte, reducerea diviziunilor în ceea ce privește accesul la educație le oferă cunoștințe și abilități pe care le pot folosi oriunde.

Cuvinte cheie: *educația, mobilitatea, migrația.*

Abstract: *Both education and mobility have always existed, but only with the emergence of nation-states worldwide in the post-World War II period did education become national and international long-distance migration began, control of new state actors. The two actions are independent of each other, but at the same time, they influence each other. The convergence of school curricula and the resulting dissemination of shared knowledge around the world is the backdrop for increasing international migration.*

Indeed, on the one hand, the persistence or expansion of global divisions in terms of welfare and access to resources (both economic and political) creates the reasons why people cross borders. And, on the other hand, reducing divisions in access to education gives them knowledge and skills that they can use anywhere.

Keywords: *education, mobility, migration.*

Introducere

În ultimii 20 ani ai noului secol, procesele de migrație s-au intensificat în Europa. Într-adevăr, amploarea fluxurilor de migrație reflectată în date, pare să o confirme. Migrația forțată a crescut pe fondul mișcărilor migratorii mari și persistente din cauza factorilor economici. Recentă creștere a fluxului de solicitanți de azil către Europa a provocat, fără îndoială, un interes și o îngrijorare tot mai mare cu privire la migrație.

În anul 2015, aproximativ 1,2 milioane de persoane au solicitat azil într-unul sau altul dintre statele membre ale UE. Numai în septembrie 2015 numărul de cereri a depășit numărul total depus pentru întregul an din 2008.

Creșterea actuală a migrației reprezintă o provocare semnificativă pentru multe guverne europene pe termen scurt și mediu. Impactul fiscal al refugiaților este deosebit de relevant pentru țările care se confruntă cu constrângeri bugetare sau cu un număr fără precedent de persoane care intră sau trec.

În luptele migrației, vedem atât voință, cât și constrângere. Unii oameni se mută proactiv la muncă și la studiu, în timp ce alții sunt obligați să plătească persecuții și amenințări la adresa mijloacelor de trai.

Ignorarea educației migranților risipește o mare parte din potențialul uman. Uneori, lipsa de informații, sau sisteme birocratice necoordonate conduce la faptul că mulți oameni cad prin fisuri administrative.

Tendența imigranților de a participa la școli de calitate inferioară are un efect critic asupra progresului lor. Cu toate acestea, investițiile în educația migranților și refugiaților extrem de talentați și motivați pot stimula dezvoltarea și creșterea economică nu numai în țările gazdă, ci și în țările de origine.

Migrația și strămutarea interacționează cu educația prin relații complicate bidirecționale care afectează pe cei care se mută, pe cei care stau, pe cei care găzduiesc migranți și refugiați și pe cei care ar

putea face acest lucru.

Punctul din ciclul de viață în care oamenii meditează sau efectuează migrația este un factor determinant cheie al investițiilor, întreruperii, experienței și rezultatului în educație. Copiii care migrează din zone cu niveluri mai scăzute de dezvoltare a educației pot avea acces la oportunități altfel indisponibile. Cu toate acestea, realizările elevilor migranți rămân adesea în urmă față de cele ale colegilor din țara gazdă.

Furnizarea de educație în sine nu este suficientă. Mediul școlar trebuie să se adapteze și să sprijine nevoile specifice ale celor în mișcare. Plasarea imigranților și refugiaților în aceleași școli cu populația gazdă este un punct de plecare important pentru construirea coeziunii sociale. Cu toate acestea, modul și limba în care sunt predate lecțiile, precum și discriminarea, le pot alunga.

Profesorii bine pregătiți sunt esențiali pentru asigurarea incluziunii elevilor imigranți și refugiați, dar și ei au nevoie de sprijin pentru a gestiona cursurile multilingve, multiculturală, incluzând adesea elevi cu nevoi psihosociale.

Creșterea diversității în sălile de clasă aduce provocări, inclusiv pentru nativi (în special cei săraci și marginalizați), dar oferă și oportunități de a învăța din alte culturi și experiențe. Un curriculum bine conceput, care promovează diversitatea, care oferă abilități critice și care provoacă prejudecăți este, de asemenea, vital și poate avea un efect pozitiv dincolo de pereții clasei.

Uneori manualele includ descrieri învechite ale migrațiilor și subminează eforturile de incluziune. Multe programe nu sunt, de asemenea, flexibile suficient pentru a lucra în jurul stilului de viață al celor care sunt mereu în mișcare.

Extinderea dispozițiilor și asigurarea incluziunii necesită investiții, pe care multe țări gazdă nu le pot îndeplini singure. În prezent, ajutorul umanitar nu satisface nevoile copiilor, deoarece este adesea limitat și imprevizibil. Investiția în educația celor în mișcare este diferența dintre stabilirea unei căi spre frustrare și neliniște și stabilirea unei căi spre coeziune și pace.

Scopul acestei lucrări este de a evidenția dezavantajele cu care se confruntă migrații și reflectă asupra politicilor și practicilor care pot extinde accesul la educație, ulterior abordează alte aspecte ale legăturii dintre migrație și educație, în special modul în care îmbunătățirea calității educației poate ajuta societățile să devină mai rezistente la fluxurile migratorii și ce acțiuni facilitează mobilitatea persoanelor.

De asemenea, prin exemplificare a studiilor relevante din literatura de cercetare internațională mai largă despre educație și migrație, evaluăm argumentele generale care se fac cu privire la rolul educației în forme pozitive de integrare globală.

Educația și migrația - cadrul de interacțiune

Educația și migrația sunt legate de o relație complexă bidirecțională cu consecințe atât pentru migranți, cât și pentru non-migranți în fiecare dintre țările de origine și de destinație, așa cum este schematizat în Tabelul 1 de mai jos.

Primul tip de interacțiune constă în diferitele impacturi directe și indirecte pe care educația le produce asupra migrației.

Educația este recunoscută universal ca un factor de migrație, deoarece creează deschidere și oportunități de angajare în străinătate. Există dovezi la nivel mondial că, cu cât sunt mai educați migrații, cu atât este mai mare probabilitatea de a migra și, în consecință, migrantul tipic este mai educat decât persoana medie lăsată în urmă în populația inițială [celula 1 din Tabelul 1].

Emigrarea excesivă a persoanelor cu un nivel de educație peste medie are consecințe asupra educației non-migranților din țara de origine, dar în ce direcție este o chestiune mult dezbătută: privează țara sursă de o resursă limitată (un mecanism numit adesea „*exod de creiere*”) împiedicând astfel dezvoltarea economică și afectând în continuare progresul educației, sau există mecanisme compensatorii? Mai mult decât atât, migrații educați s-au dovedit a transmite valori și modele către țara lor de origine care sunt susceptibile de a avea impact asupra dezvoltării, printr-un mecanism de remitențe sociale sau ideatice [celula 3 din Tabelul 1].

Privind la ceea ce se întâmplă la celălalt capăt al procesului, în țara de destinație, există dovezi că educația și abilitățile migranților nu sunt întotdeauna potrivite cu ocupația lor efectivă, și că investițiile în capitalul uman au fost parțial irosite prin migrație [celula 5 din Tabelul 1].

O întrebare subsidiară se referă la impactul migranților cu studii superioare asupra nativilor din țara de destinație, în ceea ce privește concurența și emularea pe piața muncii, dar și în instituțiile de învățământ și cercetare.

Migrații educați creează șomaj în rândul cetățenilor cu un nivel de educație comparabil? Sau umple golurile de pe piața muncii care altfel ar fi rămas vacante din lipsa cetățenilor cu abilitățile necesare?

Educația creează sinergii specifice între forța de muncă națională și străină și cu ce rezultate? [celula 7 din Tabelul 1].

În schimb, al doilea tip de interacțiune constă în numeroasele moduri în care migrația are impact asupra educației atât în populația de origine, cât și în cea de destinație. Nu toți migranții se stabilesc pentru o viață în țara de destinație și doar o parte dintre ei se întorc în patria lor. Migranții care se întorc întotdeauna aduc înapoi în țara lor de origine o experiență și, adesea, o educație pe care ei, fiii și fiicele lor născuți în străinătate au dobândit-o în țara gazdă, un mecanism prin care migrația internațională contribuie la construirea capitalului uman în țările de origine [celula 2 din Tabelul 1].

Tabelul 1: Rețeaua de cauzalitate reciprocă între educație și migrație

Populația		I - Educație → Migrație	II - Migrație → Educație
Țară de origine	Migranți	1 Educația, un motor al migrației	2 Educația dobândită în străinătate a fost apoi readusă acasă de migranții întorși
	Non-migranți	3 Consecințele dezvoltării migrației cu un nivel înalt de educație („exodul creierelor” vs. remitențe ideatice)	4 -impactul remitențelor migranților asupra educației în țara natală; -impactul absenței părinților asupra educației; -perspectiva emigrării, un stimulent pentru a dobândi mai multă educație („creștere a creierului”)
Țara de destinație	Migranți	5 Supracalificarea migranților („risipa de creier”)	6 -performante școlare ale fiilor și fiicelor migranților; -migrația elevilor (și a profesorilor); -dezvoltarea programelor școlare străine
	Non-migranți	7 Concurență și emulare între nativi și migranți	8 -diversitatea originilor în clasă și calitatea educației; -înscrierea localnicilor în școli multiculturale și construirea de capital uman

Sursa: Raportul de monitorizare a educației globale din 2019

Un alt aspect este rolul emigrației asupra educației copiilor din țara de origine. Trebuie luate în considerare trei ipoteze în acest cadru:

- remitențele și investițiile directe efectuate de migranți în țara lor de origine (în ce măsură contribuie la

- construirea de capital uman în țările de origine, de la bani cheltuiți pentru educația propriilor copii până la stabilirea instituțiilor de învățământ pentru a-și servi comunitatea?);
- consecințele psihologice și adesea negative ale absenței unui părinte asupra înscrierii și succesului la școală al copiilor rămași acasă; și, în cele din urmă,
 - efectul răspândit pe care îl produce succesul migranților educați în străinătate asupra dorinței de a dobândi educație acasă, adesea numit „*câștigul creierului*” [celula 4 din Tabelul 1].

În țara de destinație, migrația afectează educația fiilor și fiicelor migranților în mai multe moduri (cei înscriși în școlile locale suferă un handicap din cauza limbii didactice? Imigrația a favorizat crearea de școli multiculturale? Etc). Mai mult, educația este din ce în ce mai mult o cauză a migrației, iar studenții internaționali (și profesorii, cercetătorii etc) cuprind o pondere tot mai mare de migranți la nivel mondial [celula 6 din Tabelul 1].

În cele din urmă, imigrația poate afecta educația elevilor locali prin diversitatea originilor și a limbilor vorbite pe care le aduc în clasă, dar și prin posibilitatea pe care le oferă acestora să urmeze școli multiculturale în locurile în care s-au deschis comunitățile de migranți.

Care este impactul elevilor străini care frecventează școlile naționale (sau universități) asupra performanțelor școlare și, în cele din urmă, asupra capitalului uman al țării gazdă? De asemenea, în ce măsură școlile multiculturale, create pentru cei care nu sunt înscriși în școlile naționale, contribuie la formarea de capital uman în țara gazdă? [celula 8 din Tabelul 1].

Înainte de a aborda mai detaliat problemele de mai sus, trebuie discutat despre educație și migrație în ciclul de viață al indivizilor. Modelele de vârstă ale migrației internaționale prezintă regularități izbitoare în timp și spațiu, fapt pe care nicio teorie nu a încercat vreodată să îl explice în ciuda faptului că mai mulți demografi au dezvoltat expresii matematice pentru ratele migrației în funcție de vârstă.

Într-o varietate de contexte și perioade naționale, se observă aceeași distribuție bimodală în funcție de vârstă a fluxurilor de migranți internaționali în momentul primei migrații.

Migrația internațională atinge vârfurile de două ori: sub 5 ani și aproximativ 25 de ani. Primul și cel mai mic vârf corespunde copiilor care migrează pentru a se reîntâlni cu părinții lor, iar al doilea și cel mai înalt vârf, a migranților autonomi (migranți muncitori, membri ai familiei sau elevi etc).

În sensul prezentei lucrări, este suficient să subliniem că o mare parte din migranți ajung la o destinație când se află la vârsta preșcolară, școlară sau universitară.

În Uniunea Europeană, majoritatea migranților se încadrează în această categorie: 53,02% din cei 2.425.977 imigranți intrați în 2010 (cel mai recent an disponibil pentru toate cele 28 de state membre ale UE) aveau vârsta sub 28 de ani la sosire (Tabel 2).

Privind motivele imigrației legale în UE28, elevii au reprezentat aproape o cincime din totalul imigranților în 2015 (aproape aceeași proporție ca lucrătorii), fără a lua în considerare toți elevii mai tineri care au intrat printr-o viză de reuniune de familie (peste o treime din toate intrările).

Aceste fapte sunt prea des trecute cu vederea în mai multe dezbateri de politici legate de migrație și educație, de la așa-numitul „*exod de creiere*” până la performanțele școlare ale elevilor cu experiență de migranți.

Tabelul 2: Distribuția fluxurilor de migranți în UE28 în 2010 pe grupe mari de vârstă

Grupe de vârstă	Procentul migranților
0-4 ani = Preșcolar	4,75%
5-9 ani = Școala elementară	3,56%
10-14 ani = Școala gimnazială	3,42%
15-18 ani = Liceu	4,86%
19-27 ani = Universitate	36,43%
28 de ani și peste = Educație finalizată	46,98%

Sursa: Date EUROSTAT¹

Tabelul 3: Primele permise de ședere pe motive din UE28, 2008-2015

Motive	Număr	%
Familie	4.536.282	35,7%
Educație	2.443.391	19,2%
Activități remunerate	2.661.748	20,9%
Altele	3.069.620	24,1%
Total	12.711.041	100,0%

Sursa: Date EUROSTAT²

Migrația influențată de educație

În ceea ce privește realizarea educațională, înțelegerea impactului migrației implică compararea celor care migrează cu cei care nu migrează, recunoscând în același timp că diferă mai mult decât decizia de migrare.

Cealaltă comparație cheie este între imigranți și nativi, care diferă în mod similar mai mult decât statutul migrației. De exemplu, imigranții tind să locuiască în zone mai sărace deservite de școli de calitate inferioară, contribuind la obținerea unei educații mai scăzute și la dobândirea de competențe.

Migranții nu sunt o populație aleatorie. Acestea diferă de populația generală în caracteristici atât ușor de observat (de exemplu, educație), cât și mai greu de observat (de exemplu, motivație).

Cei mai educați au mai multe șanse să emigreze, fiind mai capabili să adune informații, să răspundă oportunităților economice, să utilizeze abilități transferabile și să emigreze. În 2000, ratele de emigrație la nivel mondial erau de 5,4% în rândul celor cu studii superioare, 1,8% pentru cei cu studii gimnaziale și 1,1% pentru cei cu studii primare³.

Politicile de imigrare selectivă din unele țări produc diferențe notabile în ceea ce privește statutul de educație între imigranți și populațiile native. Între 2008-2012, 41% dintre imigranții americani din Africa au avut cel puțin o diplomă de licență, comparativ cu 28% din ceilalți imigranți. Cei din Nigeria (61%), Africa de Sud (57%), Kenya (47%) și Ghana (35%) au fost printre cei mai educați⁴.

Acolo unde imigranții sunt mai puțin educați decât nativii, acest lucru se datorează faptului că provin din țări vecine mai sărace, cu studii medii mai mici, de exemplu Albania în Grecia, Haiti în Republica Dominicană și Nicaragua în Costa Rica.

Populațiile imigranților pot fi, de asemenea, eterogene în acest sens. În Africa de Sud, mai mulți imigranți decât băștinași au absolvit învățământul terțiar (un decalaj de șapte puncte procentuale), dar, de asemenea, mai mulți nu au educație (un decalaj de trei puncte procentuale)⁵.

Obținerea educațională a imigranților în momentul emigrației variază, de asemenea, în funcție de condițiile în care trec frontierele. De exemplu, imigranții americani din El Salvador, Haiti, Mexic și Nicaragua fără documente adecvate au avut mai multă educație, în medie, decât cei care au migrat fraudulos. Ambii au avut mai puțină educație decât cei care au devenit rezidenți legali.

Relația dintre educație și migrație depinde, de asemenea, de ce oportunități de muncă există și de cât

¹ <https://ec.europa.eu/eurostat/web/economic-globalisation>

² <https://ec.europa.eu/eurostat/web/population/overview>

³ Docquier, F. și Marfouk, A. 2006. Migrația internațională prin realizarea educațională (1990-2000). Ozden, C. și Schif, M. (eds), Migrația internațională, remitențele și drenarea creierului. Washington, DC, Banca Mondială, pp. 151-99.

⁴ Gambino, C. P., Trevelyan, E. N. și Fitzwater, J. T. 2014. Populația născută în străinătate din Africa: 2008-2012. Washington, DC, Biroul de recensământ al Statelor Unite.

⁵ Fauvelle-Aymar, C. 2014. Migrația și ocuparea forței de muncă în Africa de Sud: o analiză econometrică a migrațiilor interni și internaționali. Johannesburg, Centrul African pentru Migrație și Societate, Universitatea din Witwatersrand.

de scăzute, medii și înalte competențe sunt recompensate în țara de origine și țara de destinație¹.

Migranții lasă adesea copiii în urmă. În unele țări din Caraibe, între 10% și 20% din copii sunt lăsați acasă². Se estimează că 12% până la 17% din populația kârgâză sunt lucrători migrați, mulți părinți nu doresc sau nu pot să-și ia copiii cu ei³. Se estimează că între 1,5 și 3 milioane de copii din Filipine, una dintre cele mai mari surse de lucrători migrați internaționali, au un părinte care locuiește în străinătate⁴.

Remitențele trimise acasă de migrați pot relaxa constrângerile financiare care împiedică accesul la educație. Cu toate acestea, efectele pot fi nule sau negative dacă:

(a) remitențele sunt mici și copiii trebuie să lucreze;

(b) copiii nu sunt supravegheați de părinți și absența sau nu sunt monitorizate performanțele școlare; sau

(c) perspectivele de muncă profitabilă pentru migrații mai puțin educați reduc stimulentele de a rămâne la școală.

Date fiind aceste contexte diferite, studiile au arătat o serie de rezultate. În Filipine, frecvența școlii a crescut și munca copiilor a scăzut în gospodăriile cu migrați internaționali. În Tadjikistan, efectele asupra școlii au fost negative. În Mexic, probabilitatea ca copiii lăsați în urmă să finalizeze ciclul secundar a crescut cu 12 puncte procentuale dacă mamele au migrat⁷. Fetele mexicane au terminat, de asemenea, mai mulți ani de școală decât tații au migrat în Statele Unite. În schimb, în Guatemala, înscrierea a fost cu 7 de puncte procentuale mai mică decât tații au migrat la nivel internațional.

Imigranții părăsesc adesea educația devreme. În 2017, 19% dintre persoanele născute în străinătate cu vârste cuprinse între 18 și 24 de ani din Uniunea Europeană au părăsit școala devreme, comparativ cu 10% dintre autohtoni⁸. Rata abandonului școlar timpuriu în Spania a fost de 32% în rândul celor născuți în străinătate și de 16% în rândul băștinașilor. Numai Irlanda, Țările de Jos și Regatul Unit au avut rate mai mici în rândul celor născuți în străinătate.

Vârsta la migrație este un factor determinant major al nevoilor, oportunităților, traiectoriilor și rezultatelor educației⁹.

Indiferent dacă cineva intră în sistemul gazdă la începutul, mijlocul sau sfârșitul învățământului obligatoriu, acest aspect afectează foarte mult rezultatele. De exemplu, 26% dintre băieții care au emigrat din fosta Uniune Sovietică în Israel la 16-18 ani au renunțat înainte de a termina școala secundară, comparativ cu 13% dintre cei care au emigrat la 6-9 ani¹⁰. În Statele Unite, 40% dintre imigranții mexicani care au ajuns la vârsta de 7 ani nu au terminat școala secundară, comparativ cu 70% dintre cei care au ajuns la vârsta de 14 ani¹¹.

Elevii imigranți din țările OECD au aproape de două ori mai multe șanse ca nativii să repete un examen¹². Analiza acestui raport bazată pe Panels d'élèves 2007-2013 din Franța a arătat că 15% dintre copiii cu părinți francezi au repetat cel puțin o clasă secundară, comparativ cu 32% dintre copiii imigranților

¹ Docquier, F. și Marfouk, A. 2006., op. cit.

² Dillon, M. și Walsh, C. A. 2012. Lăsat în urmă: experiențele copiilor din Caraibe ai căror părinți au migrat. *Journal of Comparative Family Studies*, Vol. 43, nr. 6, pp. 871–902.

³ FIDH. 2016. Femeile și copiii din Kârgâzstan afectați de migrație: o vulnerabilitate exacerbată. Paris, Federația Internațională pentru Drepturile Omului.

⁴ Cortes, P. 2015. Feminizarea migrației internaționale și efectele acesteia asupra copiilor rămași în urmă: dovezi din Filipine. *Dezvoltare mondială*, vol. 65, pp. 62-78.

⁵ Yang, D. 2008. Migrația internațională, remitențele și investițiile gospodăriei: dovezi din șocurile cursului de schimb ale migraților filipinezi. *Jurnalul Economic*, Vol. 118, nr. 528, pp. 591–630.

⁶ Dietz, B., Gatskova, K. și Ivlevs, A. 2015. Emigrație, remitențe și educația copiilor care rămân în urmă: dovezi din Tadjikistan. Bonn, Germania, Institutul de Economie a Muncii. (Document de discuție 9515.)

⁷ Miranda, A. 2011. Rețele de migrați, selecția migraților și absolvirea liceului în Mexic. Polachek, S. W. și Tatsiramos, K. (eds), *Research in Labor Economics*, Vol. 33, pp. 263-306.

⁸ Eurostat. 2017. Părăsirea timpurie a educației și formării. Luxemburg, Eurostat. https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Early_leavers_from_education_and_trainig

⁹ OECD 2018. Reziliența studenților cu un fundal imigrant: factori care modelează bunăstarea. Paris, Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică.

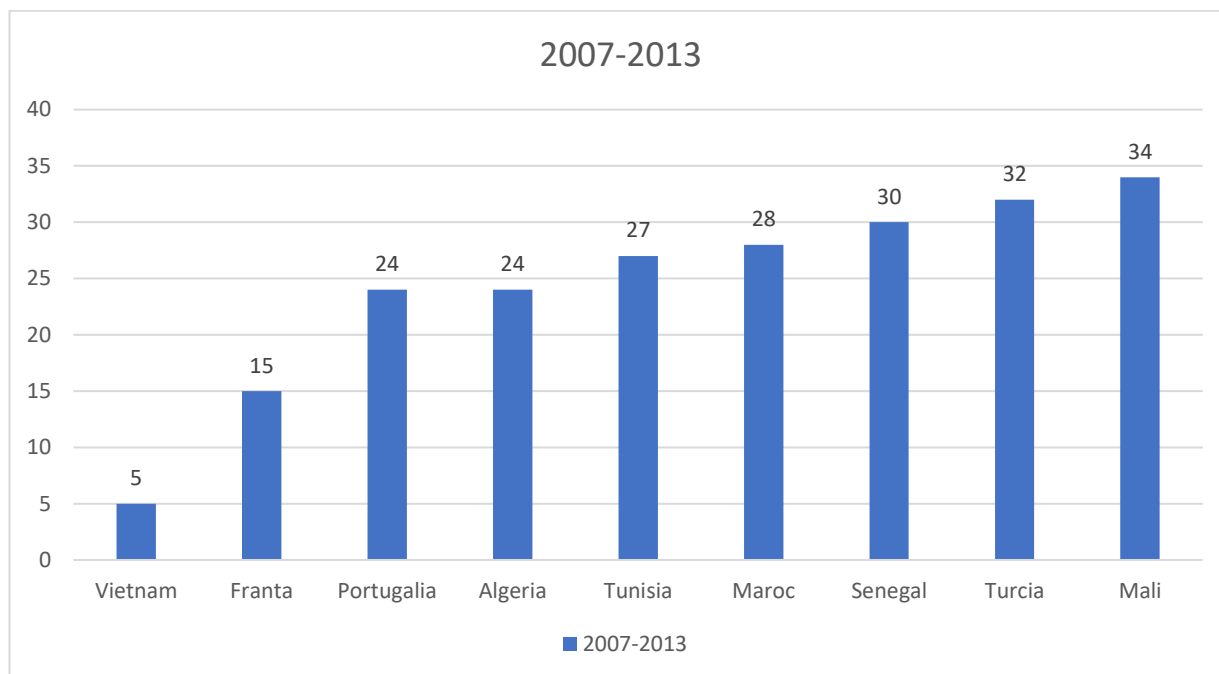
¹⁰ Cohen Goldner, S. și Epstein, G. S. 2014. Vârsta la imigrație și abandon școlar. *IZA Journal of Migration*, Vol. 3, nr. 1.

¹¹ Beck, A., Corak, M. și Tienda, M. 2012. Vârsta la imigrație și realizările adulte ale copiilor migrați în Statele Unite. *Analele Academiei Americane de Științe Politice și Sociale*, Vol. 643, nr. 1, pp. 134–59.

¹² OECD 2018. op. cit.

din Turcia și 33% a copiilor imigranților din Mali. Probabilitatea repetării copiilor imigranților vietnamezi a fost de doar 6%¹ (Figura 1). Elevii imigranți din prima generație din Spania au fost aproape de două ori mai predispuși să repete o clasă primară decât nativii².

Figura 1 - Ponderea copiilor care au repetat cel puțin o clasă secundară, în funcție de locul de naștere al părinților

Sursa: Ichou (2018)³

Lacunele de realizare a învățământului pot acoperi generațiile, diferențele de educație dintre nativi și cei cu medii de imigranți persistă în majoritatea țărilor, dar există excepții semnificative, factori care explică decalajul și dovezi ale recuperării.

În general, imigranții din a doua generație sunt mai predispuși decât nativii să-și oprească educația la nivelul secundar inferior. Există o diferență de 17 puncte procentuale în Belgia, scăzând la 4 puncte procentuale după contabilizarea educației parentale⁴.

O comparație a imigranților turci de a doua generație din șase țări a arătat efectul aglomerării factorilor instituționali asupra probabilității de acces la învățământul terțiar. În Franța și Suedia, 37% și 32% au urmat învățământul terțiar deoarece au accesat educația pre-primară devreme, au fost urmăriți în fluxuri de abilități târziu în învățământul secundar și, chiar și atunci când au fost urmăriți în fluxuri de abilități mai mici, nu au fost împiedicați să acceseze învățământul terțiar. În schimb, în Austria și Germania, doar 15% și 5% au accesat învățământul superior⁵.

O explicație a lacunelor mai mici în unele rezultate - probabilitatea unei piste academice, de exemplu - este că migranții au fost selectați pozitiv, adică au avut niveluri de educație superioare decât colegii lor din țările de origine.

Acesta este posibil, dar nu exclusiv, rezultatul politicilor selective de imigrație din țările de destinație.

¹ Ichou, M. 2018. Formele și factorii determinanți ai traiectoriilor academice ale copiilor imigranților în școlile primare și secundare franceze. (Document de bază pentru Raportul de monitorizare a educației globale 2019.)

² Gonzalez-Betancor, S. M. și Lopez-Puig, A. J. 2016. Reținerea gradului în învățământul primar este asociată cu trimestrul nașterii și statutul socio-economic. PLOS ONE, Vol. 11, nr. 11, p. 15.

³ Global Education Monitoring StatLink: http://bit.ly/fig3_8;

⁴ OECD 2017. Prinderea din urmă? Mobilitatea intergenerațională și copiii imigranților. Paris, Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică.

⁵ Crul, M. 2013. Șerpi și scări în sistemele educaționale: accesul la învățământul superior pentru turcii din a doua generație în Europa. Journal of Ethnic and Migration Studies, Vol. 39, nr. 9, pp. 1383-401.

În Anglia (Regatul Unit), imigranții din țări precum China, India și Pakistan au fost selectați pozitiv¹.

Obținerea educațională a imigranților se îmbunătățește în timp față de cea a nativilor. O măsură a progresului este procentul de imigranți care ating un nivel de educație superior față de părinții lor. O analiză a 11 țări a arătat că imigranții din a doua generație erau mai mobili din punct de vedere educațional decât nativii, deși, pentru majoritatea țărilor, educația scăzută a părinților imigranți a explicat acest efect.

Estimarea vitezei cu care imigranții dincolo de a doua generație ajung din urmă nativii întâmpină problema măsurării cu exactitate a fondului imigranților.

Un studiu din Statele Unite care a abordat această provocare a arătat că rata de absolvire secundară în rândul mexicanilor din a treia generație a fost doar puțin sub cea a albilor non-hispanici. Au existat câștiguri semnificative în anii de școlarizare, frecvență la facultate și absolvirea diplomei de licență între mexicanii - americani din a doua și a treia generație².

Starea educației migranților se îmbunătățește mai repede decât a celor rămasi acasă. Evaluarea traiectoriei migranților față de cei lăsați în urmă necesită date specializate și de înaltă calitate.

În timp ce efectul de obținere a educației pentru migranții individuali poate fi mare pe măsură ce se mută din țări cu niveluri scolare medii mai scăzute în țări cu niveluri mai ridicate, efectul global este mult mai mic decât s-ar putea aștepta. Noile cercetări pentru acest raport arată că ponderea realizării post-secundare va crește cu mai puțin de 0,1 puncte procentuale în rândul adulților și cu aproximativ 0,2 puncte procentuale în rândul tinerilor până în 2050. Acest efect mic este o amintire că ratele migrației sunt scăzute și că puțini migranți ajung suficient de tineri pentru ca traiectoria lor educațională să se schimbe foarte mult. În plus, migranții tind să provină din gospodării cu studii superioare în țara de origine³.

Ratele de competență academică sunt mai mici pentru imigranți decât pentru native. Realizarea nu este singurul rezultat al interesului.

În rândul elevilor în vârstă de 15 ani, 49% din prima generație și 61% dintre imigranții din a doua generație au atins cel puțin nivelul 2 de cunoștințe în lectură, matematică și științe conform PISA 2015, comparativ cu 72% dintre studenții nativi⁴. Printre țările OECD pentru care rezultatele PISA din 2006 și 2015 pot fi comparate, nivelul de competență de nivel 2 a crescut cu șapte puncte procentuale în rândul imigranților din a doua generație, dar a scăzut cu trei puncte procentuale în rândul imigranților din prima generație.

Statutul socio-economic scăzut explică aproximativ 20% din decalajul de învățare al imigranților în OECD - până la 50% în unele țări. Diferența în procentul de elevi care au atins cunoștințe minime în lectură, matematică și științe în PISA 2015 scade de la 24 la 13 puncte procentuale în Franța și de la 22 la 12 puncte în Grecia după ce au luat în considerare statutul socio-economic⁵.

Dezavantajele cu care se confruntă imigranții în sistemele educaționale din țările gazdă

Dreptul la educație este consacrat în Declarația universală a drepturilor omului (articolul 26) și în Convenția Națiunilor Unite privind drepturile copilului (articolul 28)⁶. Convenția internațională privind protecția drepturilor tuturor lucrătorilor migranți și a membrilor familiilor acestora recunoaște, de asemenea, dreptul la educație pentru copiii imigranți, indiferent de statutul lor oficial de migrant (articolul 30), deși numai una din patru țări, au ratificat-o până în prezent⁷. În practică, politicile restrictive de migrație, neconcordanțele dintre legi și cerințele grele de documentare a țării gazdă pot împiedica îndeplinirea acestui drept.

Din cei 11 milioane de imigranți nelegali din Statele Unite, două treimi locuiesc acolo de cel puțin

¹ Van de Werfhorst, H. G. și Heath, A. 2018. Selectivitatea migrației și dezavantajele educaționale ale imigranților de a doua generație în zece societăți gazdă. Jurnalul European al Populației, pp. 1-32.

² Duncan, B., Grogger, J., Leon, A. S. și Trejo, S. J. 2017. New Evidence of Generational Progress for Mexican Americans. New York, Biroul Național de Cercetări Economice.

³ IIASA. 2018 Migrația globală și expansiunea educațională: scenarii și proiecții ale interacțiunilor la nivel de populație. (Document de bază pentru Raportul de monitorizare a educației globale 2019.)

⁴ OECD 2018, op. cit.

⁵ Ibidem

⁶ Declarația universală a drepturilor omului, adoptată la 10 decembrie 1948, prin Rezoluția 217 A în cadrul celei de-a treia sesiuni a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite https://www.ohchr.org/en/udhr/documents/udhr_translations/rum.pdf

⁷ OHCHR. 2018. Starea ratificării tabloului de bord interactiv. Geneva, Elveția, Biroul Înaltului Comisar al Națiunilor Unite pentru Drepturile Omului. <http://indicators.ohchr.org>.

10 ani. Se estimează că 7% din toți copiii din țară sunt născuți din imigranți nelegali¹. În unele cazuri, amenințarea deportării ține copiii în afara școlii. În februarie 2017, absentismul în districtul școlar Las Cruces, New Mexico, a crescut cu 60% după un raid de imigrație². Consiliul școlar și-a modificat ulterior politica, impunând școlilor să înceteze colectarea informațiilor privind statutul de imigrație a elevilor și să respingă cererile federale ale agenților de aplicare a imigrației și a autorităților vamale de acces la școala fără mandat judiciar³. În aprilie 2018, 20% dintre elevii hispanici din orasul Hamblen, Tennessee, au ratat școala în urma unui alt raid de imigrare⁴.

Toate statele, cu excepția Alabamei, Georgiei și Carolina de Sud, permit elevilor fără documente să se înscrie la învățământul superior. Cu toate acestea, în astfel de cazuri, multe colegii și universități publice percep chiar și pe lungă durată taxe de școlarizare⁵.

Legea Marocului nr. 4 din 2000 a limitat accesul la educație exclusiv pentru copiii marocani, dar Constituția din 2011 a recunoscut dreptul la educație a tuturor copiilor, iar o circulară a Ministerului Educației din 2013 a extins accesul copiilor din țările din Africa subsahariană, dar nu și altora.

Cu toate acestea, unele cerințe privind documentele pot fi dificil de îndeplinit⁶. De exemplu, Academia Regională de Educație și Formare din Casablanca necesită certificate medicale, în special din țările afectate de Ebola, pentru înscriere⁷. Aproximativ 7.500 de copii migranți au fost înscriși în școlile publice în 2015-2016. Cu toate acestea, o organizație neguvernamentală a estimat că mai puțin de jumătate dintre tinerii cu vârste cuprinse între 8 și 17 ani au frecventat școala în centrele sale Casablanca, Rabat și Tanger în 2014⁸.

Imigranții fără documente sunt vulnerabili la schimbări frecvente ale politicilor față de aceștia, care afectează educația copiilor lor.

În plus, represiunile frecvente împotriva lucrătorilor fără acte au consecințe negative. În provincia Tak, vecină cu Myanmar, majoritatea profesorilor imigranți nu aveau documente de rezidență. Părinții imigranți fara documente au fost mai puțin susceptibili să-și trimită copiii la școli, de teama de a nu fi arestați⁹.

În Chile, numărul imigranților haitieni a crescut de la mai puțin de 5.000 în 2010 la 105.000 în 2017, deoarece legile permiteau imigranților din regiune să obțină vize la frontieră și apoi să solicite permise de muncă¹⁰.

Haitienii au fost supuși unor observații rasiste în public și prin intermediul rețelelor sociale, conform Institutului Național pentru Drepturile Omului¹¹. Întrucât 68% dintre chilieni doresc controale mai stricte ale imigrației, o nouă lege a imigrației a fost introdusă în aprilie 2018 pentru regularizarea imigranților existenți, dar și pentru îndeplinirea criteriilor privind permisele de muncă. În timp ce Directiva prezidențială

¹ Capps, R., Fix, M. și Zong, J. 2016. Un profil al copiilor din SUA cu părinți imigranți neautorizați. Washington, DC, Institutul pentru politica de migrație.

² Școlile publice Las Cruces. 2017. Superintendentul mărturisește despre impactul imigrației. Las Cruces, NM, școlile publice Las Cruces. <http://lcpk.k12.nm.us/2017/12/08/superintendent-testifies-on-immigration-impact>.

³ Alba Soular, D. 2017. Consiliul LCPS își propune să protejeze imigranții cu o nouă politică. Știrile Las Cruces Sun, 19 aprilie

⁴ Scown, C. 2018. Combaterea efectelor politicilor de imigrare ale lui Trump în școli. Washington, DC, Centrul pentru Progresul American. www.americanprogress.org/issues/education-k-12/news/2018/05/03/450274/countering-effects-trumpsimmigration-policies-schools.

⁵ Golash-Boza, T. și Merlin, B. 2016. Iată cum studenții nedocumentați se pot înscrie la universitățile americane. Conversația, 24 noiembrie. <https://theconversation.com/heres-how-undocumented-students-are-able-to-enroll-at-american-university-69269>

⁶ Caritas Maroc. 2015. Integrarea școlară a elevilor alofoni nou-veniți în sistemul școlii publice marocane: Observații și recomandări ale Caritas [Integrarea școlară a elevilor străini nou-veniți în sistemul școlii publice marocane: Observații și recomandări Caritas]. Rabat, Caritas Maroc.

⁷ Ibidem

⁸ Ibidem

⁹ Natiunea. 2017. Școlile pentru copiii lucrătorilor migranți se închid de-a lungul frontierei Myanmar-Thailanda. Bangkok, Nation News Network.

¹⁰ Charles, J. 2018. Pe măsură ce Chile se pregătește pentru noul președinte, haitienii au avertizat că nu vor găsi „paradisul” acolo. Miami Herald, 1 martie. www.miamiherald.com/news/nation-world/world/americas/haiti/article202590229.html

¹¹ INDH. 2018. Manifestaciones de Discriminación Racial en Chile: un Estudio de Percepciones [Manifestări ale discriminării rasiale în Chile: un studiu al percepțiilor]. Santiago, Inițiativa Națională de Dezvoltare Umană

din 2008 nr. 9 a declarat că Chile este o țară primitoare care ar oferi educație publică tuturor copiilor, indiferent de statutul migrației, furnizarea educației a fost la discreția oficialilor administrației locale¹.

La nivel global, numărul minorilor neînsoțiți a crescut de aproape patru ori, de la 66.000 în 2010-2011 la 300.000 în 2015-2016². Sunt deosebit de mobili, dificil de numărat și vulnerabili la exploatare și abuz, în timp ce nevoile lor de educație sunt adesea nesatisfăcute. În Franța, minorii neînsoțiți nu pot frecventa școala până nu primesc îngrijire din partea protecției copilului, proces care poate dura foarte mult timp³.

Minorii neînsoțiți sunt deținuți din ce în ce mai mult în zone de detenție, unde deseori nu au acces la educație. Aproximativ 50.000 de copii din El Salvador, Guatemala, Honduras și Mexic au fost opriți în medie la frontiera SUA în fiecare an între 2013 și 2017. În Statele Unite, profesioniștii din domeniul pediatriei și sănătății mintale care vizitează centrele de detenție pentru familii au raportat că serviciile de educație erau inadecvate⁴. În Mexic, 35.000 de minori, mai mult de jumătate neînsoțiți, au fost deținuți în centre de detenție fără educație organizată în afară de activități ad hoc cu o componentă de educație limitată, cum ar fi sesiuni de meșteșuguri și discuții religioase.

O problemă generală este menținerea minorilor neînsoțiți la școală, chiar și cu legislație și politici care să îi îndepărteze rapid din detenție și să le protejeze dreptul la educație, ca în Italia. Copiii mai mari tind să fie încadrați în programe speciale, ceea ce poate crește riscul abandonului. În Germania, peste 60% dintre minorii neînsoțiți cu vârsta sub 16 ani au urmat o școală obișnuită în 2017, în timp ce aproximativ 30% au participat la cursuri speciale pentru elevii nou-soșiți. În schimb, aproape 85% dintre cei peste 16 ani au participat la cursuri speciale⁶.

Tendența imigranților de a participa la școli de calitate inferioară are un efect critic asupra progresului lor. Persoanele cu rezultate scăzute pot fi îndepărtate de la cursurile academice și piste tehnice sau profesionale, sau comunitățile de imigranți pot fi concentrate în cartiere mai sărace, cu școli defavorizate.

Mecanismele timpurii de selecție bazate pe abilități îi dezavantajează pe elevii imigranți, multe țări separând persoanele cu rezultate reduse în trasee mai puțin exigente. Sortarea abilităților duce la inegalități și la o asociere mai puternică între mediul social și rezultatele studenților. În timp ce formarea profesională poate motiva elevii dezavantajați pe baza unor trasee mai academice, poate compromite oportunitățile ulterioare pentru elevii cu medii de imigranți. În Italia, 59% dintre absolvenții imigranți din liceu au făcut tranziția la universitate, comparativ cu 33% din școlile profesionale și 13% dintre absolvenții școlilor tehnice⁷.

Urmărirea începe de la vârsta de 10 ani în Austria și Germania. În Linz, Austria, elevii cu medii de imigranți sunt cu 16 puncte procentuale mai puține decât nativii. În Amsterdam, Țările de Jos, 9% elevii imigranți din a doua generație turcească au intrat în liceu, comparativ cu 2% dintre nativi⁹.

Părinții și școlile au rezistat desegregării școlare din Berlin. Înainte de fluxul mare de refugiați din

1 Reveco, C. D. 2018. Pe fondul numărului record de sosiri, Chile se îndreaptă spre imigrație. www.migrationpolicy.org/article/amid-record-numbers-sosiri-chile-virage-dreapta-imigrare

2 UNICEF. 2017. Creșterea de cinci ori a numărului de copii refugiați și migranți care călătoresc singuri din 2010. New York, UNICEF

3 Apărătorul drepturilor omului din Franța. *Droit fondamental à l'éducation: une école pour tous, un droit pour chacun - Rapport droits de l'enfant 2016*. [Basic Right to Education: A School for All, a Right for Everyone - Child Rights Report 2016]. Paris, Défenseur des droits

4 Linton, J. M., Grifn, M. și Shapiro, A. J. 2017. Detenția copiilor imigranți. *Academia Americană de Pediatrie*. Vol. 139, nr. 5, pp. 1-11.

5 HRW. 2016. Uși închise: eșecul Mexicului de a proteja copiii refugiați și migranți din America Centrală, Human Rights Watch. www.hrw.org/report/2016/03/31/closed-doors/mexicos-failure-protect-central-american-refugee-and-migrantchildren.

6 Tangermann, J. și Hofmeyer-Zlotnik, P. 2018. Minorii neînsoțiți în Germania: provocări și măsuri după clarificarea statutului de reședință. Nürnberg, Punctul Național de Contact German pentru Rețeaua Europeană de Migrație

7 Italia MIUR. 2017. Distribuția elevilor cu cetățenie non-italiană între școli și instruire în clase, Roma, Ministero dell'Istruzione, dell'Università e della Ricerca.

8 Schneeweis, N. 2015. Concentrarea imigranților în școli: consecințe pentru elevii nativi și migranți. *Economia muncii*, vol. 35, pp. 63-76

9 Crul, M., Schnell, P., Herzog-Punzenberger, B., Wilmes, M., Slooman, M. și Aparicio Gómez, R. 2012. Cariere școlare ale tinerilor din a doua generație în Europa: Care sisteme de învățământ oferă cele mai bune șanse de succes? Crul, M., Schneider, J. și Lelie, F. (eds), *The European Second Generation Compared: Does the Integration Context Matter?*, Amsterdam, Amsterdam University Press, pp. 101-64

2015-2016, Germania a cunoscut mai multe valuri de imigrație, în special venirea muncitorilor invitați în anii 1960 și 1970. În 2014/15, 31% dintre elevi aveau medii de imigranți.

Politicile de admitere în școlile secundare ale statelor germane variază, dar includ selecția timpurie.

La Berlin, ponderea elevilor cu experiență de imigranți a fost de 37% în 2014/15, mai mare decât media națională. În 1982, Parlamentul de stat din Berlin recomandase ca ponderea elevilor străini în săli de clasă să nu depășească 50%. La acea vreme, clasele în totalitate de elevi străini erau obișnuite. Până în 1989, 55% dintre elevii imigranți din Hauptschulen se aflau în astfel de clase, care au fost abolite oficial în 1995².

Cu toate acestea, segregarea continuă atât în învățământul primar, cât și în cel secundar. O analiză a 108 bazine hidrografice ale școlii primare din patru raioane a arătat că una din cinci școli s-a înscris de două ori mai mulți elevi cu origini de imigranți decât locuiau în zonă. Aceasta este o consecință a părinților care ocolesc misiunea oficială a școlii primare și a școlilor care oferă diferite modalități, cum ar fi clase separate bazate pe alegerea părinților de predare religioasă sau de limbă străină, pentru a atrage elevi nativi și profesori mai buni.

După alte state, Berlinul a introdus Sekundarschule în 2010/11, integrând Hauptschule, Realschule și Gesamtschule, pentru a promova diversitatea etnică în învățământul secundar⁴. Acesta a menținut Gymnasien, care a selectat 60% dintre studenții lor, cu un 10% suplimentar rezervat fraților, lăsând 30% să fie selectați prin loterie. Și alte constrângeri - de exemplu doar o treime din totalul Sekundarschulen a oferit cursurile necesare pregătirii pentru examenul final de admitere la Universitatea Abitur - a limitat eficiența reformei. În 2017/18, unele corpuri de elevi din Sekundarschulen aveau încă 100% limbă maternă germană.

Din punct de vedere istoric, și în prezent în cele mai mari cinci state, elevii sunt canalizați în trei tipuri de școli: Hauptschule, Realschule și Gymnasium, acesta din urmă fiind cel mai selectiv.

Treptat, mai multe state au introdus o școală cuprinzătoare, Gesamtschule.

Se presupune că această reformă a contribuit la scăderea decalajului de realizare a învățării imigranți-nativi între 2000 și 2015, care rămâne în continuare peste media OECD⁶. Începând cu 2014, imigranții erau încă subreprezențați în Gymnasien (26%) și supra-reprezențați în Hauptschulen (48%), în timp ce jumătate din toți copiii imigranților din Hauptschulen au părăsit școala fără certificat sau ucenicie⁷.

Urmărirea timpurie în tranziția la școala secundară dezavantajează în special elevii de sex masculin cu origini imigrante.

Unele țări îi separă pe elevii imigranți de nativi, de exemplu prin prelungirea duratei orelor pregătitoare. Acest lucru se întâmplă peste o anumită vârstă, de obicei limita de vârstă obligatorie pentru școlarizare. În statul austriac din Stiria, copiii cu vârsta peste 15 ani care nu sunt considerați pregătiți pentru gimnaziu nu au dreptul să urmeze școala și, după evaluare, sunt transferați la cursuri speciale.

Segregarea creează provocările educației migranților. Imigranții tind să fie concentrați în cartiere specifice, de obicei suburbane. Elevii imigranți ajung adesea să fie separați de băștinași în școlile cu standarde academice și niveluri de performanță mai scăzute, ceea ce afectează negativ rezultatele lor

¹ Gönsch, I., Kleinegees, U., Krüger-Hemmer, C., Malecki, A., Schmidt, A. și Vollmar, M. 2016. Educație: extras din raportul de date 2016. Agenția Federală pentru Educație Civică (ed.), Datenreport 2016. Bonn, Germania, Statistisches Bundesamt (Destatis) și Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung in Zusammenarbeit mit Das Sozio- oekonomische Panel / Deutschen Institut für Wirtschaftsforschung

² Glenn, C. L. și de Jong, E. J. 1996. Educarea copiilor imigranți: școli și minorități lingvistice în douăsprezece națiuni. New York, Routledge

³ Fincke, G. și Lange, S. 2012. Segregarea în școlile elementare: Influența alegerii școlii părintești. Berlin, Consiliul de experți al fundațiilor germane pentru integrare și migrație.

⁴ Morris-Lange, S., Wendt, H. și Wohlfarth, C. 2013. Segregarea în școlile germane: întindere, consecințe și recomandări pentru oportunități educaționale mai bune. Berlin, Sachverständigenrat deutscher Stiftungen für Integration und Migration GmbH.

⁵ Basteck, C., Huesmann, K. și Nax, H. 2015. Practici de potrivire pentru școlile secundare: Germania. www.matching-in-practice.eu/wp-content/uploads/2015/01/MiP_Profle_No.21.pdf.

⁶ Davoli, M. și Entorf, H. 2018. Șocul PISA, inegalitatea socioeconomică și reformele școlare din Germania. Bonn, Germania, Institutul de Economie a Muncii.

⁷ Gönsch, I., Kleinegees, U., Krüger-Hemmer, C., Malecki, A., Schmidt, A. și Vollmar, op. cit.

⁸ FRA. 2017. Situația actuală a migrației în UE: educație. Viena, Agenția Uniunii Europene pentru Drepturi Fundamentale

educaționale. Imigranții care frecventează școli cu majoritatea elevilor nativi au, de asemenea, aspirații de învățământ superior, chiar dacă aceste efecte sunt adesea mediate de statutul lor socio-economic sau de contextul socio-economic al școlii.

Majoritatea țărilor europene prezintă segregare. În Franța, analiza studiului din 2007 al elevilor a constatat că imigranții au fost mai predispuși să se afle în clase de peste 15% din compoziția imigranților. În special, acesta a fost cazul pentru 17% dintre imigranții din prima generație, 12% din imigranții din a doua generație, 5% din copiii cu patrimoniu mixt și 2% din băștinași³. În statul german Hessen, aproximativ 41% dintre copiii care nu vorbeau germană acasă au frecventat centre de îngrijire a copiilor, unde cel puțin jumătate dintre copii nu vorbeau germana acasă⁴. Vorbitorii de limbi străine din Regatul Unit au fost mai predispuși să frecventeze școala cu vorbitori nativi defavorizați.

Segregarea este exacerbată de studenții nativi care se mută în cartiere mai bogate, de exemplu în Danemarca și Țările de Jos.

În unele cazuri, există o corelație negativă între ponderea imigranților și rezultatele educaționale ale nativilor, de obicei cei mai dezavantajați. În Danemarca, a existat un efect negativ, dar mic, al concentrării imigranților asupra citirii și performanțelor matematice ale nativilor. În Norvegia, o creștere cu 10 puncte procentuale a ponderii imigranților într-o școală a fost asociată cu o creștere cu 3 puncte procentuale a abandonului nativ. În Țările de Jos, nu a existat niciun efect asupra realizării băștinașilor atunci când colegii de clasă imigranți se aflau în țară de câțiva ani, dar ponderile mai mari ale imigranților recentii au fost asociate cu scoruri mai mici la testele de limbă ale nativilor, în special în rândul nativilor cu educație parentală scăzută.

Țările folosesc diferite instrumente pentru a combate segregarea, cu succes mixt. Au încercat modalități diferite de a atenua efectele segregării rezidențiale. În Valonia, Belgia, au fost adoptate trei legi între 2007 și 2010, a doua de scurtă durată dintre care a favorizat un sistem de loterie pentru repartizarea în școli. Având în vedere legea actuală bazată în principal pe proximitate, singurele instrumente de limitare a efectelor de segregare rezidențială sunt parteneriatele între școli din ce în ce mai puțin dezavantajate și o cotă pentru elevii cu medii socio-economice reduse. Franța a reformat sistemul *carte scolaire* de atribuire a școlii în 2007 pentru a crește diversitatea prin îmbunătățirea gestionării limitelor și derogărilor zonei de captare. Cu toate acestea, în Marsilia, procentul de elevi din clasa întâi înscriși în altele decât școala publică din cartierul lor a crescut de la 43% în 2006 la 46% în 2013, ajungând până la 67% în anumite cartiere, în parte pe măsură ce părinții clasei de mijloc au schimbat copiii lor la școli private.

În Italia, o circulară din 2010 stabilea o clasă de maximum 30% din prima generație, elevii „născuți în străinătate”. Derogările au fost acordate dacă, de exemplu, vorbeau italiană sau dacă compoziția clasei era deja peste limită. În regiunea Emilia Romagna, 13% dintre școli și 25% dintre preșcolari au solicitat derogări în 2017. În practică, 17% din clasele primare au depășit limita.

Politici educaționale – sprijin pentru accesul migranților la școală

În timp ce dreptul la educație este garantat de o serie de tratate privind drepturile omului, inclusiv Convenția cu privire la drepturile copilului, dreptul refugiaților la educație în țările gazdă a fost deja garantat în Convenția Națiunilor Unite din 1951 privind statutul refugiaților⁶, ulterior extins cu un protocol din 1967 care elimina restricțiile de timp și geografice.

Cele 145 de părți la convenție și 146 de părți la protocol s-au angajat refugiaților care primesc „același tratament acordat cetățenilor cu privire la educația elementară”, ar trebui, de asemenea, să primească „un tratament cât mai favorabil posibil și, în orice caz, nu mai puțin favorabil decât cel acordat străinilor în

¹ Entorf, H. și Lauk, M. 2008. Efecte inter pares, multiplicatori sociali și migrație la școală: o comparație internațională. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol. 34, nr. 4, pp. 634-54

² Minello, A. și Barban, N. 2012. Așteptările educaționale ale copiilor imigranților din Italia. *Analele Academiei Americane de Științe Politice și Sociale*, Vol. 643, nr. 1, pp. 78-103

³ Fougère, D., Kiefer, N., Monso, O. și Pirus, C. 2017. Concentrarea copiilor străini la colegiu: ce efecte asupra rezultatelor școlare? Paris, Ministère de l'Éducation Nationale.

⁴ Ministerul Justiției pentru Integrare și Europa. 2013. Raport statistic privind educația copiilor cu fond de migrație în Hessen: învățământul preșcolar, primar și secundar 2011-2012. Hessen, Germania, Ministerul de Stat al Justiției pentru Integrare și Europa

⁵ Geay, C., McNally, S. și Telhaj, S. 2013. Vorbitorii de limbi străine în clasă: Care sunt efectele asupra performanței elevilor? *Jurnalul Economic*, Vol. 123, nr. 570, pp. F281 - F307

⁶ Convenția Națiunilor Unite din 1951 privind statutul refugiaților, încheiată la Genova la 28 iulie 1951, https://www.unhcr.org/ro/wp-content/uploads/sites/23/2016/12/1951_Convention_ROM.pdf

general în aceleași circumstanțe în ceea ce privește educația, alta decât educația elementară și, în special, în ceea ce privește accesul la studii, recunoașterea certificatelor, diplomelor școlare străine, remiterea taxelor și acordarea de burse” (art. 22)¹.

În plus, Rezoluția Adunării Generale a ONU nr. 302 (IV) din 8 decembrie 1949² se referea la dreptul refugiaților palestinieni la educație. UNHCR și Agenția de Asistență și Lucrări a Națiunilor Unite pentru refugiații palestinieni din Orientul Apropiat sunt responsabile, cu guvernele gazdă, de asigurarea îndeplinirii acestui drept.

În timp ce Convenția din 1951 a protejat refugiații și a oferit acces la servicii, inclusiv educație, timp de aproape 70 de ani, principiul său de bază al responsabilității comune nu a fost respectat în mod suficient³. Nevoia de a reinnoi angajamentul cu un cadru de sprijin mai clar a condus la Pactul Global pentru refugiați, al cărui proiect final dedică două paragrafe educației, concentrându-se pe finanțare pentru a sprijini politicile specifice. El arată clar datoria țărilor de a îmbunătăți accesul la educație și de a dezvolta politici privind includerea refugiaților în sistemele naționale de educație, care este considerată cea mai bună practică în Strategia de educație a UNHCR 2012-2016.

Procesul-cadru de răspuns cuprinzător al refugiaților, inițial anexa I la declarația de la New York, oferă în continuare o abordare practică pentru îndeplinirea obligațiilor și împărțirea costurilor. Implementarea sa pilot s-a concentrat pe o planificare mai coerentă în situații de criză și deplasări prelungite în anumite țări care găzduiesc refugiați.

Pe lângă politicile de imigrație, guvernele au o gamă largă de instrumente de politică educațională pentru a promova accesul la școli pentru imigranți.

Indicele politicii de integrare a migranților, un proiect de cercetare care evaluează măsura în care politicile din 38 de țări cu venituri mari îndeplinesc standardele internaționale pentru promovarea integrării socio-economice și civice, a inclus educația ca unul dintre domeniile sale politice de concentrare de la a treia ediție în 2011. Se examinează dacă guvernele încurajează în mod suficient copiii imigranților să realizeze și să se dezvolte la fel cu copiii băștinașilor. Una dintre cele patru dimensiuni ale sale evaluează dacă copiii imigranți și profesorii lor sunt „îndreptățiți să li se adreseze nevoile specifice în școală”⁴. În 2015, țările din estul și sudul Europei s-au clasat pe poziția cea mai mică pe această dimensiune; țările nordice și Statele Unite s-au clasat pe locul cel mai înalt.

Furnizarea de îngrijire timpurie și educația copiilor imigranți este o bază esențială.

În medie, imigranții în vârstă de 15 ani care au urmat învățământul preșcolar au obținut cu 49 de puncte mai mult la testul PISA din 2012⁵. În Austria și Germania, frecvența preșcolară a imigranților a crescut probabilitatea unui traseu în școala secundară.

Cu toate acestea, copiii imigranți tind să aibă un acces mai mic la educația preșcolară decât copiii nativi.

În statul Hessen, Germania, 27% dintre copiii cu vârsta sub 3 ani care provin din imigranți au participat la centre de îngrijire a copiilor, comparativ cu 44% dintre băștinași. În Basel, Elveția, copiii cu origine imigranta, care ar fi beneficiat cel mai mult de contactul cu copiii de limbă germană, au cel mai puțin probabil acces la îngrijirea și educația timpurie a copiilor în afara familiei⁶.

În Statele Unite, înscrierea preșcolară a copiilor fără documente legale de 3 și 4 ani a rămas în urmă față de cea a imigranților care detin documente și a nativilor⁷.

În Italia, municipalitățile deseori acordă prioritate rezidenților legali în locul celor fără documente pentru accesul la grădiniță, deși multe orașe, inclusiv Milano și Torino, au deschis ușa copiilor migranților fără acte legale.

Școlile de grădinițe de familie înființate de imigranți oferă îngrijire de zi la prețuri accesibile,

¹ Ibidem

² <https://ro.wikipedia.org/wiki/UNRWA>

³ Türk, V. și Garlick, M. 2016. De la sarcini și responsabilități la oportunități: cadrul cuprinzător de răspuns la refugiați și un pact global privind refugiații. Jurnalul internațional de drept al refugiaților, vol. 28, nr. 4, pp. 656-78.

⁴ Huddleston, T., Bilgili, Ö., Joki, A.-L. și Vankova, Z. 2015. Migrant Integration Policy Index. Barcelona, Spania / Bruxelles, Centrul Barcelonei pentru Afaceri Internaționale / Grupul de politici privind migrația

⁵ OECD. 2015. Studenții imigranți la școală: ușurarea călătoriei către integrare. Paris, Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică

⁶ Keller, K. și Grob, A. 2010. Mehr Qualität und breiterer Zugang [Mai multă calitate și acces mai larg]. Psihoscop, Vol. 6, pp. 8-11.

⁷ Capps, R., Fix, M. și Zong, J. 2016. *Op. cit*

indiferent de statutul migrantilor¹.

Legea educației preșcolare din Serbia permite chiar și copiilor fara documente legale, născuți în străinătate să se înscrie la preșcolari sau în școlile care oferă programul preșcolar pregătitor, în aceleași condiții și reguli ca și propriilor cetățeni.

Autoritățile municipale din Suedia trebuie să informeze familiile nou-sosite cu privire la drepturile lor de educație preșcolară și școlară. Planurile de învățământ preșcolare ar trebui să ofere, de asemenea, oportunități copiilor care nu vorbesc suedeză de a-și dezvolta primul limbaj².

O lege daneză din 2017 impune copiilor în vârstă de 3 ani ai imigranților care nu frecventează educația preșcolară să susțină un test de limbă. Cei care vorbesc insuficient limba daneză sunt obligați să frecventeze învățământul preșcolar și să beneficieze de formare lingvistică suplimentară. Beneficiile sociale sunt reținute de la părinți.

Programe suport pentru sprijinul lingvistic al copiilor migranți

Lipsa cunoștințelor lingvistice este un dezavantaj în educație.

Competența facilitează socializarea, construirea de relații și sentimentul de apartenență. lipsa cunoștinței crește riscul discriminării, agresiunii și stimei de sine scăzute³.

Aproximativ 60% dintre elevii imigranți din prima generație și 41% din elevii imigranți de a doua generație din țările din OECD la evaluarea PISA din 2015 nu vorbeau limba din țara în care locuiau.

De 1,5 ori mai mult cu riscul de a nu atinge nivelul de cunoștințe PISA doi în matematică, lectură și știință decât vorbitorii nativi. Decalajele peste medie între vorbitorii nativi și non-nativi au apărut în lectură în Finlanda și Italia și în matematică în Germania și Elveția⁴.

În țările OECD, noii sosiți sunt adesea încorporați în clase care corespund vârstei lor și sunt oferite asistență lingvistică, deși doar o treime din țări evaluează abilitățile lingvistice la sosire.

În 2012, aproximativ 53%, în medie, dintre elevii imigranți din prima generație de alfabetizare scăzută participau la cursuri extra-școlare de alfabetizare în 23 de țări, de la 13% în Slovenia la aproape 80% în Finlanda și Suedia.

În Europa, durata cursurilor de pregătire lingvistică pentru migranții nou-sosiți pentru învățământul primar și gimnazial variază, de la un an sau un an școlar în Belgia, Franța și Lituania la doi ani în Cipru, Danemarca și Norvegia, trei ani în Letonia și patru ani în Grecia⁵.

Clasele variază, de asemenea, în funcție de modul de predare, așa cum sugerează exemple din patru țări europene.

Germania are mai multe modele de Willkommensklasse („Clasa de bun venit”). În afară de variațiile la nivel de stat, școlile ajustează, de asemenea, modelele generale la circumstanțele lor. Clasele diferă prin concentrarea lor pe învățarea limbii față de alte materii și prin etapizarea transferului la o clasă obișnuită. Dar diferența principală este între segregarea sau includerea imigranților nou-sosiți în clase obișnuite⁶. Saarland are clase speciale de limbă pentru minorii neînsoțiți⁷.

Calitatea programelor de sprijin lingvistic este afectată de eterogenitatea abilităților în clasă, de timpul diferit al elevilor în care au intrat în timpul anului școlar, de existența școlilor de o zi întregă (unde sunt oferite cel mai bine astfel de activități de sprijin lingvistic) și de inegalitățile dintre zonele urbane și rurale.

În Țările de Jos, în învățământul primar, municipalitățile solicită consiliilor școlare să organizeze cursuri de primire în școli obișnuite pentru a pregăti imigranții să participe la cursuri obișnuite în decurs de un an, deși unii elevi pot începe să participe la cursuri regulate cu jumătate de normă. Există aproape 200 de astfel de clase. În unele cazuri, în special în zonele rurale, imigranții sunt înscriși de la început în școli obișnuite. În învățământul secundar, cursurile de primire sunt organizate la nivel național, deși școlile

¹ Rufni, B. și D'Addio, A. C. 2018. *Op. cit.*

² Skolverket. 2018. Rätt till modersmålsundervisning [Dreptul la educația în limba maternă]. www.skolverket.se/regler-ochansvar/ansvar-i-skolfragor/ratt-till-modersmalsundervisning.

³ OECD 2018. *Op. cit.*

⁴ OECD. 2015. *Op. cit.*

⁵ Comisia Europeană / EACEA / Eurydice. 2017. Date cheie privind predarea limbilor străine la școala din Europa: Raportul Eurydice. Luxemburg, Oficiul publicațiilor Uniunii Europene

⁶ Ahrenholz, B., Fuchs, I., Birnbaum, T. 2016. Modelle der Beschulung von Seiteneinsteigerinnen und Seiteneinsteigern in der Praxis [Modele de școlarizare a participanților laterali în practică]. *BiSS-Journal*, nr. 5., pp. 14-17

⁷ Tangermann, J. și Hofmeyer-Zlotnik, P. 2018. *Op. cit.*

variază în funcție de vârsta maximă pe care o acceptă (16 sau 18 ani) și de durata cursurilor (de la unu la trei ani)¹.

Spania are trei modele principale. În sălile de clasă temporare, elevii participă la o parte a zilei școlare, timpul scăzând pe măsură ce abilitățile lingvistice progresează. În sălile de imersiune lingvistică, elevii rămân o mare parte, dacă nu chiar întreaga zi, înainte de a se putea alătura la o sală de clasă obișnuită, unde pot primi sprijin suplimentar.

Madrid's aulas de enlace („sălile de legătură”) este un exemplu al acestui model. Criza financiară a scăzut ratele imigrației și a redus bugetele, ceea ce a dus la o reducere a numărului acestor clase cu 70% între 2006 și 2015².

Clasele interculturale extind accentul dincolo de limbă, stabilind legături între familii și școli³.

În timp ce regiunile tind să urmeze unul dintre cele trei modele, există o flexibilitate considerabilă. În comunitatea autonomă din Andaluzia, pe lângă clasele temporare în timpul orelor de școală, există programe de sprijin lingvistic pentru imigranți în timpul activităților extracurriculare și un program de formare la distanță⁴.

Suedia are un program de introducere a limbii pentru elevii imigranți nou-veniți cu vârsta peste 15 ani care frecventează școala secundară superioară. Doar aproximativ 9% dintre cei care au început programul în 2011 au absolvit școala secundară superioară cu o diplomă sau un certificat⁵. Aceste clase pregătitoare au fost reglementate de atunci. Acestea nu pot depăși doi ani, iar plasarea este parțială, cu unele activități oferite în clasele obișnuite. Suedia a dezvoltat materiale pentru a ajuta harta experienței și a cunoștințelor elevilor atât în limba maternă, cât și în suedeză. În 2016, 36.000 de elevi participau la program⁶.

În afara Europei, guvernul Canadei oferă sprijin continuu în limba de predare.

Cursurile utilizează standarde de învățare stabilite cu profesori specializați și certificați. un organism public monitorizează standardele curriculare. Unele provincii, inclusiv Alberta, Nova Scotia și Ontario, au cerințe similare⁷.

Numărul imigranților care au nevoie de sprijin lingvistic în Japonia a crescut cu 18% între 2014 și 2016, dar există încă un deficit de profesori care sunt pregătiți în educația în limba japoneză și în domeniile conexe. Din 60 de orașe și prefecturi desemnate pentru a favoriza progresul elevilor imigranți către învățământul secundar, 30 au oferit măsuri speciale pentru examenele de admitere care permit un timp prelungit de examinare, mijloace de citire pentru a ajuta la pronunția caracterelor chinezești, utilizarea unui dicționar sau mai puține subiecte de examens.

Concluzii

În multe privințe, educația și migrația internațională funcționează în sinergie. Pe de o parte, educația crește atât așteptările și oportunitățile indivizilor, cât și aspirațiile lor, precum și capacitatea lor de a le îndeplini într-o varietate de locuri. Pe de altă parte, migrația crește resursele materiale și necorporale care fac educația dorită și realizabilă pentru migrant și copiii lui. Aceasta înseamnă că politici solide ar trebui să acționeze în paralel cu creșterea educației și a migrației? Nu, pentru că există diferențe notabile între cele două.

Prima diferență se referă la frecvență: educația tinde să devină universală, în timp ce migrația internațională rămâne excepțională, în mare parte deoarece niciun loc nu este mai bun decât acasă pentru

¹ Le Pichon, E., Baauw, S., Van Erning, R. (2016). Raport de țară: Olanda. Utrecht, Olanda, EDINA și Comisia Europeană

² Silió, E. 2015. La caída de inmigrantes reduce un 13% a străinilor în aulele [Numărul în scădere de imigranți reduce numărul de străini la școală cu 13%], El País, 10 septembrie. https://elpais.com/ccaa/2015/09/09/madrid/1441822071_744781.html

³ Rodríguez-Izquierdo, R. M. și Darmody, M. 2017. Politică și practică în sprijinul lingvistic pentru copiii migranți nou-sosiți în Irlanda și Spania. *British Journal of Educational Studies*, pp. 1-17.

⁴ Junta de Andalucía. 2018. Enseñanza de español e integración [Predarea limbii spaniole și a integrării]. www.juntadeandalucia.es/temas/estudiar/primaria-eso/integracion.html

⁵ Skolverket. 2016. Språkintröskning Rapport 436 [Raport de introducere a limbii 436]. Stockholm, Skolverket

⁶ Bunar, N. 2017. Migrația și educația în Suedia: integrarea migranților în sistemele de învățământ școlar și învățământ superior din Suedia. Stockholm, NESET II

⁷ Huddleston, T., Bilgili, Ö., Joki, A.-L. și Vankova, Z. 2015. *Op. cit.*

⁸ Tokunaga, T. 2018. Posibilități și constrângeri ale studenților imigranți în sistemul educațional japonez. (Document de bază pentru Raportul de monitorizare a educației globale 2019.)

majoritatea oamenilor.

A doua diferență privește percepția: educația este (aproape) universal laudată și dorită, în timp ce migrația este adesea văzută cu reticență în societățile gazdă ale migranților. Elevii sunt considerați ca speranțe, dar imigranții ca intruși.

Educația școlară este adesea investită cu o misiune de construire a identității naționale, în timp ce imigrația este privită ca o amenințare la adresa identității. Pe scurt, ușile deschise ale școlii contrastează cu zidurile ridicate pentru a interzice calea către migranți. În acest context extrem de sensibil, sunt necesare cunoștințe solide pentru ca statele să efectueze elaborarea de politici în cunoștință de cauză și ca cetățenii să își construiască propriile opinii imparțiale. Pentru aceasta, trebuie adresate întrebări fără răspuns.

Prima întrebare fără răspuns pe care am întâlnit-o este „cât de multă educație este transferată prin migrație?”

Comparând distribuția în funcție de nivelul de educație a migranților către țările OECD pe de o parte și populația de origine a acestora pe de altă parte, am putut demonstra că, la nivel mondial, migranții către țările bogate sunt de obicei mai educați decât media persoanei lăsate în urmă în țara de origine. Cu toate acestea, această constatare suferă mai multe deficiențe. Acesta reflectă doar o parte a migrației, deoarece numai OECD oferă date despre migranți după origine și nivel de educație. Migranții din țările care nu fac parte din OECD pot avea un profil educațional diferit.

Organizarea și analizarea datelor privind migranții din țările care nu fac parte din OCDE ar dezvălui o fațetă importantă a migrației globale. Mai mult, o discrepanță între statisticile OECD și UNESCO cu privire la distribuția populației în funcție de nivelul educațional la nivel de țară limitează sfera oricărei concluzii cu privire la situația în care educația este un factor al migrației și unde nu. Armonizarea statisticilor ar face posibilă înțelegerea mai bună a selecției migranților prin educație. În cele din urmă, contează nu doar cantitatea de educație, ci și calitatea acesteia.

A doua întrebare fără răspuns, care este simetrică cu cea anterioară, este cât de multă educație se câștigă prin migrație? Am văzut că aproape jumătate din fluxurile internaționale de migrație din lume au loc la vârsta școlară sau universitară. Separarea cazurilor în care educația se oprește înainte (sau în momentul) migrației și a cazurilor în care aceasta continuă, în țările de destinație, ar arăta lumina legăturilor complexe dintre migrația internațională și construirea capitalului uman atât la origine, cât și la destinație. Aceasta ar permite echilibrarea problemei controversate a competențelor exploatate („creierele drenate”) de migrație cu fenomenul larg ignorat al oportunităților educaționale oferite de migrație. Procesarea ad hoc a statisticilor școlare ar face posibilă avansarea cunoștințelor în această privință.

A treia întrebare fără răspuns - cât de mult este afectată de migrație educația non-migranților? - le completează pe celelalte două. Migrația produce externalități. Beneficiile și costurile legate de educație pentru cei care nu au migrat au fost identificate fără nicio concluzie importantă. Rezultatul net al plusurilor și a minusurilor la înscrierea la școală în familiile și comunitățile migranților din țările de origine nu a fost stabilit cu fermitate. În același sens, nu putem concluziona ceea ce face ca diversitatea originilor din clasă să fie un atu și ce o face să fie o datorie.

Aceste două întrebări nu necesită date noi la fel de mult ca o nouă abordare a datelor existente (sondaje gospodărești pentru prima, anchete PISA pentru a doua).

În cele din urmă, trebuie abordată de urgență întrebarea constrângătoare a modului de a atenua consecințele educaționale ale celei mai mari crize a refugiaților de după al doilea război mondial, care se desfășoară în prezent în Orientul Mijlociu și nu numai. Creativitatea este necesară pentru a aduna și analiza tot felul de date colectate în țările cu primul azil și pe parcurs, de la zonele de conflict până la paradisurile sigure.

Migrația internațională este un fenomen global, cu implicații economice, sociale și culturale majore.

Educația este un factor determinant al migrației, dar este, de asemenea, afectată în mod semnificativ de mișcarea oamenilor.

În funcție de context, migrația poate fi o punte pentru îmbunătățirea statutului educațional al copiilor și tinerilor din țările cu venituri mici și medii. Deși s-ar putea să se lupte și să rămână în spatele colegilor nativi, cei mai mulți îi ajung din urmă, îndeplinind visul unei vieți mai bune.

Cu toate acestea, mulți copii și tineri imigranți se confruntă cu mai multe obstacole serioase care îi exclud din sistemele naționale de educație și îi împiedică să profite la maximum de oportunitățile din noul lor mediu.

Unele țări nu oferă tuturor copiilor și tinerilor aceleași drepturi la educație, mai ales dacă nu dețin documentele necesare. Guvernele trebuie să înlăture barierele legate de acces (în special la educația

timpurie după vârsta școlară obligatorie), cunoștințele lingvistice, gruparea după abilități și segregare.

Școlile din multe țări au protocoale de primire pentru noii veniți, pot varia materialele didactice și le pot face mai accesibile din punct de vedere lingvistic. Cu toate acestea, adesea adoptă o perspectivă de răspuns de urgență pentru a compensa deficiențele elevilor imigranți. Școlarizarea separată pentru perioade lungi, de exemplu, poate accentua deficitul și dezavantajul.

Guvernele ar trebui să înlocuiască astfel de abordări cu intervenții structurale care să facă incluziunea eficientă.

Astfel de intervenții privesc nu numai copiii imigranți, ci și organizarea școlii, familiile și actorii instituționali responsabili cu educația.

Factorii legali, structurali și de proces pot refuza copiilor migranți dreptul la educație. Drepturile implicite prevăzute de dispozițiile generale de nediscriminare nu garantează dreptul lor la educație în practică.

Acest lucru este valabil mai ales în cazul în care legislațiile naționale exclud în mod explicit cetățenii sau migranții fără acte, din drepturile la educație. Chiar și absența unei astfel de discriminări explicite, cerințe rigide de documentare, indiferent dacă sunt impuse legal sau impuse în mod arbitrar de către administratorii locali, pot împiedica accesul. Numai legislația care impune dreptul la educație pentru migranți, inclusiv cei fără acte și apatrizi, precum și dreptul acestora la educație neobligatorie pot garanta aceste drepturi. În plus, trebuie să existe o cale formală care să permită părinților și membrilor comunității să răspundă la încălcarea drepturilor și să caute remedierea.

Guvernele, în special în țările cu venituri medii, trebuie să îmbunătățească situația educațională a migranților interni, care reprezintă o proporție semnificativă de copii în afara școlii. Lipsesc date privind numărul migranților și statutul de educație.

Abordarea insuficienței va îmbunătăți vizibilitatea populațiilor de mahala, a migranților sezonieri, și a nomazilor, astfel încât să se asigure că în cele din urmă toate persoanele de toate vârstele se bucură de dreptul la educație.

Planificarea trebuie să integreze tiparele și provocările migrației interne, cu accent pe reducerea barierei juridice, administrative și financiare din calea furnizării educației. Abordările inovatoare, cum ar fi calendarele flexibile și urmărirea migranților, precum și dezvoltarea capacității profesorilor ar trebui să fie prioritare.

În timp ce școlile-internat facilitează adesea mobilitatea, condițiile lor necesită o atenție adecvată. Educația incluzivă necesită asigurarea faptului că migranții primesc abilități relevante și educație de la profesori calificați în medii nediscriminatorii.

Mai larg, programele de protecție socială, incluziune urbană și mijloace de trai trebuie să integreze nevoile și cererile educaționale în eforturile lor pentru a-i sprijini pe cei mai marginalizați.

Bibliografie:

1. Alba Soular, D. 2017. Consiliul LCPS își propune să protejeze imigranții cu o nouă politică. Știrile Las Cruces Sun, 19 aprilie;
2. Ahrenholz, B., Fuchs, I., Birnbaum, T. 2016. Modelle der Beschulung von Seiteneinsteigerinnen und Seiteneinsteigern in der Praxis [Modele de școlarizare a participanților laterali în practică]. BiSS-Journal, nr. 5., pp. 14-17;
3. Apărătorul drepturilor omului din Franța. Droit fondamental à l'éducation: une école pour tous, un droit pour chacun - Rapport droits de l'enfant 2016. [Basic Right to Education: A School for All, a Right for Everyone - Child Rights Report 2016]. Paris, Défenseur des droits;
4. Basteck, C., Huesmann, K. și Nax, H. 2015. Practici de potrivire pentru școlile secundare: Germania. www.matching-in-practice.eu/wp-content/uploads/2015/01/MiP_Profle_No.21.pdf;
5. Beck, A., Corak, M. și Tienda, M. 2012. Vârsta la imigrație și realizările adulte ale copiilor migranți în Statele Unite. Analele Academiei Americane de Științe Politice și Sociale, Vol. 643, nr. 1, pp. 134-59;
6. Bunar, N. 2017. Migrația și educația în Suedia: integrarea migranților în sistemele de învățământ școlar și învățământ superior din Suedia. Stockholm, NESSET II;
7. Capps, R., Fix, M. și Zong, J. 2016. Un profil al copiilor din SUA cu părinți imigranți neautorizați. Washington, DC, Institutul pentru politica de migrație;
8. Caritas Maroc. 2015. Integrarea școlară a elevilor alofoni nou-veniți în sistemul școlii publice marocane: Observații și recomandări ale Caritas [Integrarea școlară a elevilor străini nou-veniți în sistemul școlii publice marocane: Observații și recomandări Caritas]. Rabat, Caritas Maroc;
9. Charles, J. 2018. Pe măsură ce Chile se pregătește pentru noul președinte, haitianii au avertizat că nu

- vor găsi „paradisul” acolo. Miami Herald, 1 martie. www.miamiherald.com/news/nation-world/world/americas/haiti/article202590229.html
10. Cohen Goldner, S. și Epstein, G. S. 2014. Vârsta la imigrație și abandon școlar. *IZA Journal of Migration*, Vol. 3, nr. 1;
 11. Comisia Europeană / EACEA / Eurydice. 2017. Date cheie privind predarea limbilor străine la școala din Europa: Raportul Eurydice. Luxemburg, Oficiul publicațiilor Uniunii Europene
 12. Convenția Națiunilor Unite din 1951 privind statutul refugiaților, încheiată la Genova la 28 iulie 1951, https://www.unhcr.org/ro/wp-content/uploads/sites/23/2016/12/1951_Convention_ROM.pdf;
 13. Cortes, P. 2015. Feminizarea migrației internaționale și efectele acesteia asupra copiilor rămași în urmă: dovezi din Filipine. *Dezvoltare mondială*, vol. 65, pp. 62-78;
 14. Crul, M. 2013. Șerpi și scări în sistemele educaționale: accesul la învățământul superior pentru turcii din a doua generație în Europa. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol. 39, nr. 9, pp. 1383–401;
 15. Crul, M., Schnell, P., Herzog-Punzenberger, B., Wilmes, M., Slooman, M. și Aparicio Gómez, R. 2012. Cariere școlare ale tinerilor din a doua generație în Europa: Care sisteme de învățământ oferă cele mai bune șanse de succes? Crul, M., Schneider, J. și Lelie, F. (eds), *The European Second Generation Compared: Does the Integration Context Matter ?*, Amsterdam, Amsterdam University Press, pp. 101–64;
 16. Davoli, M. și Entorf, H. 2018. Șocul PISA, inegalitatea socioeconomică și reformele școlare din Germania. Bonn, Germania, Institutul de Economie a Muncii;
 17. Declarația universală a drepturilor omului, adoptată la 10 decembrie 1948, prin Rezoluția 217 A în cadrul celei de-a treia sesiuni a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite https://www.ohchr.org/en/udhr/documents/udhr_translations/rum.pdf;
 18. Dietz, B., Gatskova, K. și Ivlevs, A. 2015. Emigrație, remitențe și educația copiilor care rămân în urmă: dovezi din Tadjikistan. Bonn, Germania, Institutul de Economie a Muncii. (Document de discuție 9515);
 19. Dillon, M. și Walsh, C. A. 2012. Lăsat în urmă: experiențele copiilor din Caraibe ai căror părinți au migrat. *Journal of Comparative Family Studies*, Vol. 43, nr. 6, pp. 871–902;
 20. Docquier, F. și Marfouk, A. 2006. Migrația internațională prin realizarea educațională (1990-2000). Ozden, C. și Schif, M. (eds), *Migrația internațională, remitențele și drenarea creierului*. Washington, DC, Banca Mondială, pp. 151–99;
 21. Duncan, B., Grogger, J., Leon, A. S. și Trejo, S. J. 2017. New Evidence of Generational Progress for Mexican Americans. New York, Biroul Național de Cercetări Economice;
 22. Entorf, H. și Lauk, M. 2008. Efecte inter pares, multiplicatori sociali și migrație la școală: o comparație internațională. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol. 34, nr. 4, pp. 634-54;
 23. Eurostat. 2017. Părăsirea timpurie a educației și formării. Luxemburg, Eurostat. https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Early_leavers_from_education_and_training
 24. Fauvelle-Aymar, C. 2014. Migrația și ocuparea forței de muncă în Africa de Sud: o analiză econometrică a migranților interni și internaționali. Johannesburg, Centrul African pentru Migrație și Societate, Universitatea din Witwatersrand;
 25. Fincke, G. și Lange, S. 2012. Segregarea în școlile elementare: Influența alegerii școlii părintești. Berlin, Consiliul de experți al fundațiilor germane pentru integrare și migrație;
 26. FIDH. 2016. Femeile și copiii din Kârgâzstan afectați de migrație: o vulnerabilitate exacerbată. Paris, Federația Internațională pentru Drepturile Omului;
 27. Fougère, D., Kiefer, N., Monso, O. și Pirus, C. 2017. Concentrarea copiilor străini la colegiu: ce efecte asupra rezultatelor școlare? Paris, Ministère de l'Éducation Nationale;
 28. FRA. 2017. Situația actuală a migrației în UE: educație. Viena, Agenția Uniunii Europene pentru Drepturi Fundamentale;
 29. Gambino, C. P., Trevelyan, E. N. și Fitzwater, J. T. 2014. Populația născută în străinătate din Africa: 2008–2012. Washington, DC, Biroul de recensământ al Statelor Unite;
 30. Geay, C., McNally, S. și Telhaj, S. 2013. Vorbitorii de limbi străine în clasă: Care sunt efectele asupra performanței elevilor? *Jurnalul Economic*, Vol. 123, nr. 570, pp. F281 – F307;
 31. Glenn, C. L. și de Jong, E. J. 1996. Educarea copiilor imigranți: școli și minorități lingvistice în douăsprezece națiuni. New York, Routledge;
 32. Global Education Monitoring StatLink: http://bit.ly/fig3_8;

32. Golash-Boza, T. și Merlin, B. 2016. Iată cum studenții nedocumentați se pot înscrie la universitățile americane. *Conversația*, 24 noiembrie. <https://theconversation.com/heres-how-undocumented-students-are-able-to-enroll-at-american-university-69269>;
33. Gönsch, I., Kleinegees, U., Krüger-Hemmer, C., Malecki, A., Schmidt, A. și Vollmar, M. 2016.
34. Educație: extras din raportul de date 2016. Agenția Federală pentru Educație Civică (ed.), *Datenreport 2016*. Bonn, Germania, Statistisches Bundesamt (Destatis) și Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung in Zusammenarbeit mit Das Sozio-ökonomische Panel / Deutschen Institut für Wirtschaftsforschung;
35. Gonzalez-Betancor, S. M. și Lopez-Puig, A. J. 2016. Reținerea gradului în învățământul primar este asociată cu trimestrul nașterii și statutul socio-economic. *PLOS ONE*, Vol. 11, nr. 11, p. 15,
- Ichou, M. 2018. Formele și factorii determinanți ai traiectoriilor academice ale copiilor imigranților în școlile primare și secundare franceze. (Document de bază pentru Raportul de monitorizare a educației globale 2019.);
36. IIASA. 2018 Migrația globală și expansiunea educațională: scenarii și proiecții ale interacțiunilor la nivel de populație. (Document de bază pentru Raportul de monitorizare a educației globale 2019.);
37. Italia MIUR. 2017. Distribuția elevilor cu cetățenie non-italiană între școli și instruire în clase, Roma, Ministero dell'Istruzione, dell'Università e della Ricerca;
38. INDH. 2018. Manifestaciones de Discriminación Racial en Chile: un Estudio de Percepciones [Manifestări ale discriminării rasiale în Chile: un studiu al percepțiilor]. Santiago, Inițiativa Națională de Dezvoltare Umană;
39. Junta de Andalucía. 2018. Enseñanza de español e integración [Predarea limbii spaniole și a integrării]. www.juntadeandalucia.es/temas/estudiar/primaria-eso/integracion.html
- Keller, K. și Grob, A. 2010. Mehr Qualität und breiterer Zugang [Mai multă calitate și acces mai larg]. *Psyhoscop*, Vol. 6, pp. 8-11;
40. HRW. 2016. Uși închise: eșecul Mexicului de a proteja copiii refugiați și migranți din America Centrală, Human Rights Watch. www.hrw.org/report/2016/03/31/closed-doors/mexicos-failure-protect-central-american-refugee-and-migrant-children;
41. Huddleston, T., Bilgili, Ö., Joki, A.-L. și Vankova, Z. 2015. Migrant Integration Policy Index. Barcelona, Spania / Bruxelles, Centrul Barcelonei pentru Afaceri Internaționale / Grupul de politici privind migrația;
42. Le Pichon, E., Baauw, S., Van Erning, R. (2016). Raport de țară: Olanda. Utrecht, Olanda, EDINA și Comisia Europeană Linton, J. M., Grifn, M. și Shapiro, A. J. 2017. Detenția copiilor imigranți. *Academia Americană de Pediatrie*. Vol. 139, nr. 5, pp. 1-11;
43. Minello, A. și Barban, N. 2012. Așteptările educaționale ale copiilor imigranților din Italia. *Analele Academiei Americane de Științe Politice și Sociale*, Vol. 643, nr. 1, pp. 78-103;
44. Ministerul Justiției pentru Integrare și Europa. 2013. Raport statistic privind educația copiilor cu fond de imigrație în Hessen: învățământul preșcolar, primar și secundar 2011-2012. Hessen, Germania, Ministerul de Stat al Justiției pentru Integrare și Europa;
45. Miranda, A. 2011. Rețele de migranți, selecția migranților și absolvirea liceului în Mexic. Polachek, S. W. și Tatsiramos, K. (eds), *Research in Labor Economics*, Vol. 33, pp. 263-306;
46. Morris-Lange, S., Wendt, H. și Wohlfarth, C. 2013. Segregarea în școlile germane: întindere, consecințe și recomandări pentru oportunități educaționale mai bune. Berlin, Sachverständigenrat deutscher Stiftungen für Integration und Migration GmbH;
47. OECD. 2015. Studenții imigranți la școală: ușurarea călătoriei către integrare. Paris, Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică
48. OECD 2017. Prinderea din urmă? Mobilitatea intergenerațională și copiii imigranților. Paris, Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică;
49. OECD 2018. Reziliența studenților cu un fundal imigrant: factori care modelează bunăstarea. Paris, Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică;
50. OHCHR. 2018. Starea ratificării tabloului de bord interactiv. Geneva, Elveția, Biroul Înaltului Comisar al Națiunilor Unite pentru Drepturile Omului. <http://indicators.ohchr.org>;
51. Reveco, C. D. 2018. Pe fondul numărului record de sosiri, Chile se îndreaptă spre imigrație. www.migrationpolicy.org/article/amid-record-numbers-sosiri-chile-viraje-dreapta-imigrare;
52. Rodríguez-Izquierdo, R. M. și Darmody, M. 2017. Politică și practică în sprijinul lingvistic pentru copiii migranți nou-sosiți în Irlanda și Spania. *British Journal of Educational Studies*, pp. 1-17;

53. Rufni, B. și D'Addio, A. C. 2018. Copii neînsoțiți și separați în Italia. (Document de bază pentru Raportul de monitorizare a educației globale 2019);
54. Schneeweis, N. 2015. Concentrarea imigranților în școli: consecințe pentru elevii nativi și migranți. *Economia muncii*, vol. 35, pp. 63-76
55. Scown, C. 2018. Combaterea efectelor politicilor de imigrare ale lui Trump în școli. Washington, DC, Centrul pentru Progresul American. www.americanprogress.org/issues/education-k-12/news/2018/05/03/450274/countering-effects-trumpsimmigration-policies-schools;
56. Silió, E. 2015. La caída de inmigrantes reduce un 13% a străinilor în aulele [Numărul în scădere de imigranți reduce numărul de străini la școală cu 13%], *El País*, 10 septembrie. https://elpais.com/ccaa/2015/09/09/madrid/1441822071_744781.html;
57. Skolverket. 2016. Språkintrödningsrapport 436 [Raport de introducere a limbii 436]. Stockholm, Skolverket;
58. Skolverket. 2018. Rätt till modersmålsundervisning [Dreptul la educația în limba maternă]. www.skolverket.se/regler-ochansvar/ansvar-i-skolfragor/ratt-till-modersmalsundervisning;
59. Școlile publice Las Cruces. 2017. Superintendentul mărturisește despre impactul imigrației. Las Cruces, NM, școlile publice Las Cruces. <http://lcps.k12.nm.us/2017/12/08/superintendent-testifies-on-immigration-impact>;
60. Tangermann, J. și Hofmeyer-Zlotnik, P. 2018. Minorii neînsoțiți în Germania: provocări și măsuri după clarificarea statutului de reședință. Nürnberg, Punctul Național de Contact German pentru Rețeaua Europeană de Migrație UNICEF. 2017. Creșterea de cinci ori a numărului de copii refugiați și migranți care călătoresc singuri din 2010. New York, UNICEF;
61. Tokunaga, T. 2018. Posibilități și constrângeri ale studenților imigranți în sistemul educațional japonez. (Document de bază pentru Raportul de monitorizare a educației globale 2019);
62. Türk, V. și Garlick, M. 2016. De la sarcini și responsabilități la oportunități: cadrul cuprinzător de răspuns la refugiați și un pact global privind refugiații. *Jurnalul internațional de drept al refugiaților*, vol. 28, nr. 4, pp. 656-78;
63. Van de Werfhorst, H. G. și Heath, A. 2018. Selectivitatea migrației și dezavantajele educaționale ale imigranților de a doua generație în zece societăți gazdă. *Jurnalul European al Populației*, pp. 1-32;
64. Yang, D. 2008. Migrația internațională, remitențele și investițiile gospodăriei: dovezi din șocurile cursului de schimb ale migranților filipinezi. *Jurnalul Economic*, Vol. 118, nr. 528, pp. 591-630
65. <https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/47106/20Migration%20and%20Education.pdf?sequence=2&isAllowed=y>;
66. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/economic-globalisation>;
67. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/population/overview>;

IMPORTANȚA METODEI COMPARATIVE ÎN CERCETAREA JURIDICO-PENALĂ A INFRAȚIUNII PREVĂZUTE LA ART. 150 CP AL RM

THE IMPORTANCE OF THE COMPARATIVE METHOD IN THE JURIDICAL-CRIMINAL INVESTIGATION OF THE OFFENCE PROVIDED IN 150 OF THE CRIMINAL CODE OF RM

Oleg APĂRECE,

avocat, drd.,

Scoala Doctorală în Drept,

Științe Politice și Administrative - USPEE „C. Stere”

E-mail: olegaparece01@gmail.com

Rezumat: *Articolul cuprinde o analiză asupra importanței metodei comparative în cercetarea juridico – penală a infracțiunii de determinare sau înlesnire a sinuciderii, reglementată de art.150 Cod penal al Republicii Moldova.*

Folosind în special metoda comparativă la scrierea articolului, am avut posibilitatea de a determina asemănările și deosebirile elementelor constitutive ale infracțiunii și a spectrului pedepselor aplicate analizate în reglementarea prevăzută la art.150 CP al RM și reglementările legislative analogice în legile penale ale altor state.

Studiul comparativ succint, la care am recurs cu ocazia prezentei comunicări, sugerează noi modalități de îmbunătățire a cadrului legal a reglementării infracțiunii prevăzute la art. 150 CP al RM.

Cuvinte cheie: *determinarea la sinucidere, infracțiune, reglementare, dispoziție, sancțiune, metoda comparativă.*

Abstract: *The article contains an analysis on the importance of the comparative method in the juridicol-criminal investigation of the crime of determining or facilitating suicide, regulated by art. 150 The Criminal Code of the Republic of Moldova.*

Using for the most part the comparative method when writing the article, we had the opportunity to determine the somilarities and differences of the constitutive elements of the crime and the spectrum of penalties applied investigated in the regulation provided in art.150 The Criminal Code of Republic of Moldova and analogous legislative regulations in criminal laws of other states.

The concise comporative study, to wich we appealed on the ocaasion of the present comunication, suggests new ways to improve the legal framework of the regulation of the crime delivered in art. 150 The Criminal Code of Republic of Moldova

Keywords: *suicide determination, crime, regulation, disposition, sanction, comparative method.*

Introducere

Dreptul este o știință complexă care evoluează constant pentru a răspunde în mod adecvat evoluției societății.

Dezvoltarea dreptului are loc inclusiv prin intermediul cercetărilor științifice care ajută la determinarea lacunelor și în același timp oferă soluții legiuitorului.

Pentru a putea găsi cele mai bune soluții este necesar să analizăm modalitatea de reglementare a unor sau altor situații conform cadrului legal din alte state, în același rând când ne preocupăm de problemele ce țin de profilaxia și combaterea criminalității. Metoda comparativă permite prognozarea destul de exactă a efectului modificărilor care intenționăm să le operăm, preluând exemplul reglementărilor legale din alte state.

Statele lumii sunt diferite chiar dacă sunt vecine, cultura generală și juridică, nivelul educațional poate înregistra unele diferențe esențiale de la un stat la altul. Diferențele în cauză pot genera și nivel divers al eficienței acțiunii normelor de drept, inclusiv în cazul, când ele sunt formulate identic. Cu atât mai mult se vor atesta deosebiri în situația reglementărilor diferite legislative. Studiul comparativ succint, la care recurgem cu ocazia prezentei comunicări, sugerează noi modalități de îmbunătățire a cadrului legal a reglementării infracțiunii prevăzute la art. 150 CP al RM.

Determinarea sau înlesnirea sinuciderii este o infracțiune foarte „sensibilă” deoarece în cazul unei reglementări incorecte a acesteia poate să apară riscul ca o infracțiune să fie ascunsă sub umbra unei sinuciderii.

Pentru realizarea prezentei cercetări am stabilit următoarele obiective:

- Evaluarea importanței utilizării metodei comparative în cercetarea juridico-penală a infracțiunii

prevăzute la art.150 CP al RM.

- Analiza sub aspect cronologic a reglementării infracțiunii de determinare sau înlesnire a sinuciderii în legea penală a RM.
- Cercetarea cu ajutorul metodei comparative a elementelor constitutive ale infracțiunii analizate în reglementarea prevăzută la art.150 CP al RM și reglementările legislative analogice în legile penale ale altor state.
- Identificarea prin intermediul aplicării metodei comparative a spectrului pedepselor aplicate pentru infracțiunea de determinare sau înlesnire a sinuciderii aplicate în alte state în raport cu sancțiunile prevăzute la art.150 CP RM
- Depistarea unor eventuale lacune în dreptul penal national referitor la reglementarea infracțiunii prevăzute la art. 150 CP al RM
- Conceptualizarea unor perspective de elaborare în viitor a unor soluții pentru îmbunătățirea cadrului legal referitor la reglementarea infracțiunii prevăzute la art. 150 CP al RM

Pentru realizarea obiectivelor propuse vom recurge, în special, după cum s-a și anunțat prin genericul prezentei comunicări, la metoda comparativă de cercetare, apelând tot odată la metoda istorică, sistemică, analitică.

Reglementarea infracțiunii de determinare la sinucidere conform legislației penale a Republicii Moldova

Infracțiunea de determinare sau înlesnirea a sinuciderii este reglementată în Republica Moldova de Codul Penal în Partea Specială - Capitolul II „Infracțiuni contra vieții și sănătății persoanei” la art.150 în următoarea redacție:

„Articolul 150. Determinarea sau înlesnirea sinuciderii

(1) Determinarea sau înlesnirea intenționată a sinuciderii, inclusiv prin intermediul rețelelor de comunicații electronice, soldată cu sinuciderea

se pedepsește cu închisoare de la 2 la 5 ani.

(2) Acțiunile prevăzute la alin.(1), săvârșite:

a) cu bună știință asupra unui minor;

b) asupra unei persoane care se află într-o dependență materială sau altă dependență față de făptuitor,

se pedepsesc cu închisoare de la 5 la 9 ani.

(3) Acțiunile prevăzute la alin.(1), săvârșite asupra:

a) unei persoane minore în vîrstă de pînă la 14 ani;

b) două sau mai multor persoane,

se pedepsesc cu închisoare de la 9 la 12 ani.

(4) Dacă acțiunile prevăzute la alin.(1)–(3) s-au soldat cu încercarea de sinucidere, limita minimă a pedepsei se reduce pînă la jumătate.”¹ - în redacție/completat prin LP 157 din 26.07.18 MO 347-357 din 14.09.18 art. 586.

În această redacție este incriminată infracțiunea de determinare sau înlesnire a sinuciderii în CP al RM în prezent, însă pînă a ajunge reglementarea în cauză, în legea penală a statului nostru au existat și alte versiuni de reglementare a acestei infracțiuni.

Conform Codului penal al Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești infracțiunea de determinare la sinucidere era reglementată la art. 94 „Determinarea la sinucidere” după cum urmează:

„Determinarea la sinucidere sau la tentativă de sinucidere a unei persoane, care se află într-o dependență materială sau altă dependență față de cel vinovat, fie prin comportare cruntă, fie prin înjosirea sistematică a demnității personale a victimei,

–se pedepsește cu privațiune de libertate pe un termen de la unu la cinci ani.

Determinarea la sinucidere sau la tentativă de sinucidere prin persecutare sistematică, clevetire, jignire din partea celui vinovat, dacă victima n-a fost în dependență materială sau altă dependență față de acesta,

–se pedepsește cu privațiune de libertate pe un termen de la unu la trei ani”².

Observăm faptul că, atât pentru infracțiunea consumată, cât și pentru tentativa de infracțiune

¹ Codul Penal al R.M - în redacție/completat prin LP 157 din 26.07.18 MO 347-357 din 14.09.18 art. 586

² Codul Penal al Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești nr.41 din 24-03-1961 - Publicat : 24-04-1961 în Vestile R.s.s.m Nr. 10 art. 41 – art. 94

legiuitorul sovietic a stabilit una și aceeași pedeapsă.

Legiuitorul a reglementat infracțiunea de determinare la sinucidere în două variante tip ale infracțiunii care se deosebesc între ele prin: latura obiectivă, relația victimei cu autorul și cuantumul pedepsei. Respectiv în cazul în care victima este într-o dependență față de infractor, fapta fiind comisă prin *comportare cruntă, fie prin înjosirea sistematică a demnității personale a victimei* maximul pedepsei este de 5 (cinci) ani, iar dacă între cei doi nu există nici o dependență și fapta este comisă *prin persecutare sistematică, clevetire, jignire* atunci maximul pedepsei este de 3 (trei) ani, dar în ambele cazuri minimul pedepsei cu privațiune de libertate este de 1 an.

În anul 2002 a fost adoptat noul Cod penal în care infracțiunea de determinare la sinucidere a primit o nouă reglementare la art.150 *Determinarea la sinucidere*:

„ (1) *Determinarea la sinucidere sau la tentativă de sinucidere prin persecutare, clevetire ori jignire din partea celui vinovat*

se pedepsește cu închisoare de la 2 la 5 ani.

(2) *Determinarea la sinucidere sau la tentativă de sinucidere:*

a) *a soțului (soției) sau a unei rude apropiate*

b) *a unui minor;*

c) *a unei persoane care se află într-o dependență materială sau altă dependență față de cel vinovat;*

d) *prin comportare plină de cruzime;*

e) *prin înjosirea sistematică a demnității victimei*

se pedepsește cu închisoare de la 3 la 7 ani. ”¹

Asemănător cu reglementarea infracțiunii din Codul Penal sovietic, în noul Cod Penal din 2002 legiuitorul a menținut aceeași reglementare în ceea ce privește tentativa de infracțiune și infracțiunea consumată, stabilind una și aceeași pedeapsă.

O noutate este faptul că, au fost introduse de către legiuitor circumstanțe agravante pentru care pedepsa este mult mai aspră și anume de la 3 la 7 ani închisoare. Mai mult de atât a fost ridicat și minimul pedepsei cu închisoarea de la 1 an la 2 ani.

În anul 2009 Codul Penal din 2002 a suferit mai multe modificări printre care a fost esențial modificată și redacția articolului care prevede răspunderea penală pentru infracțiunea de determinare la sinucidere „ *Articolul 150. Determinarea la sinucidere*

(1) *Determinarea la sinucidere sau la tentativă de sinucidere prin persecutare, clevetire, jignire sau înjosire sistematică a demnității victimei de către cel vinovat*

se pedepsește cu închisoare de pînă la 4 ani.

(2) *Determinarea la sinucidere sau la tentativă de sinucidere:*

b) *a unui minor;*

c) *a unei persoane care se află într-o dependență materială sau altă dependență față de cel vinovat;*

d) *prin comportare plină de cruzime*

se pedepsește cu închisoare de la 2 la 6 ani. ”²

Constatăm că legiuitorul a eliminat circumstanța agravantă „ *înjosire sistematică a demnității victimei* ” pentru care se prevedea o pedeapsă cu închisoarea pe un termen de la 3 la 7 ani, și a considerat că această circumstanță este o modalitate de comitere a infracțiunii cadru, unde pedeapsa este de maxim 4 ani închisoare. Mai mult de atât în cazul comiterii infracțiunii cadru legiuitorul nu a stabilit nici un prag minim a pedepsei cu închisoarea.

Referitor la circumstanța agravantă „ *a soțului (soției) sau a unei rude apropiate* ” menționăm că, determinarea la sinucidere sau la încercarea de sinucidere în cadrul săvârșirii infracțiunii de violență în familie este reglementată astăzi expres la art. 201¹ CP RM *Violența în familie* alin. (3) lit. b).

Prin Legea Penală nr.157 din 26.07.18 MO 347-357 din 14.09.18 art. 586. –redacția articolului 150 C.P. care prevede răspunderea penală pentru infracțiunea de determinare la sinucidere a fost modificată de către legiuitor.

Comparativ cu reglementarea infracțiunii de determinare la sinucidere din Codul Penal redacția 2002 constatăm că, reglementarea în vigoare este una mult mai complexă.

Însăși denumirea articolului a fost formulată mai exact: din determinarea la sinucidere în **determinarea sau înlesnirea sinuciderii, în modul dat arătându-se de la bun început nemijlocit în**

¹ CP al RM - din 18-04-2002 - 13-09-2002 Publicat în Monitorul Oficial Nr. 128-129 art. 1012 – art. 150

² CP al RM - din 18-04-2002 - 13-09-2002 Versiune în vigoare din 14.04.2009 în baza modificărilor prin LP277-XVI din 18.12.08, MO41-44/24.02.09 art.120 – Republicat: Monitorul Oficial nr. 72-74/195 din 14.04.2009

titlul articolului că, aria răspunderii penale s-a extins și actualmente fiind prevăzută răspunderea penală în legea penală națională nu doar pentru fapta de determinare la sinucidere, ci și pentru cea de înlesnire a sinuciderii.

O noutate se referă la modalitatea de comitere a infracțiunii „*prin intermediul rețelelor de comunicații electronice*” această modificare a fost necesară datorită evoluției alarmante a rețelelor de comunicații electronice în special a rețelelor de socializare, unde cu ușuriță se poate comite infracțiunea de determinare la sinucidere existând și cazul concret numit „Balena Albastră”

Legiuitorul a mai stabilit și patru circumstanțe agravante care se pedepsesc diferit în dependență de gravitatea acestora. Dacă să comparăm cu reglementarea infracțiunii de determinare la sinucidere în Codul penal sovietic unde comiterea infracțiunii asupra unei persoane care se află într-o dependență materială sau altă dependență față de făptuitor se pedepsea cu închisoare de la 1 la 5 ani, în prezent această modalitate de comitere a infracțiunii este pedepsită cu închisoare de la 5 la 9 ani, observăm faptul că maximum de atunci a devenit minimum de acum.

Pentru prima dată apare o reglementare pentru infracțiunea neconsumată, conform căreia legiuitorul reduce doar limita minima a pedepsei la jumate în cazul tentativei de infracțiune.

Ne-am convins că, recurgerea la metoda comparativă, de rând cu cea istorică, cronologică, a fost extrem de utilă pentru determinarea modului în care a evoluat în legislația națională reglementarea infracțiunii de determinare sau înlesnire a sinuciderii.

Pentru a ne crea o impresie asupra plenitudinii și eficienței reglementărilor penale naționale în domeniul cercetat vom recurge și în continuare la metoda comparativă, utilizând-o în procesul analizei modalităților de reglementare infracțiunii de determinare sau înlesnire a sinuciderii în alte state. Astfel, cu ajutorul metodei comparative urmează să determinăm similitudinile și diferențele esențiale existente în cadrul normativ penal supus cercetării în legislația penală a mai multor state, ca într-un final să ne pronunțăm asupra celor mai adecvate, optime soluții de reglementare a infracțiunii de determinare sau înlesnire a sinuciderii.

Urmărind obiectivul anunțat de genericul prezentei conferințe, în cadrul prezentei comunicări ne vom referi succint la cadrul normativ penal în domeniul investigat existent în unele state membre ale UE.

Reglementarea infracțiunii de determinare sau înlesnire a sinuciderii conform legislației penale a României

În Codul Penal al României infracțiunea de determinare sau înlesnirea sinuciderii este prevăzută la Titlul I „Infracțiuni contra persoanei” Capitolul I „Infracțiuni contra vieții” având următoarea reglementare:
„Art. 191. Determinarea sau înlesnirea sinuciderii.

(1) Fapta de a determina sau înlesni sinuciderea unei persoane, dacă sinuciderea a avut loc, se pedepsește cu închisoarea de la 3 la 7 ani.

(2) Când fapta prevăzută în alin. (1) s-a săvârșit față de un minor cu vârsta cuprinsă între 13 și 18 ani sau față de o persoană cu discernământ diminuat, pedeapsa este închisoarea de la 5 la 10 ani.

(3) Determinarea sau înlesnirea sinuciderii, săvârșită față de un minor care nu a împlinit vârsta de 13 ani sau față de o persoană care nu a putut să-și dea seama de consecințele acțiunilor sau inacțiunilor sale ori nu putea să le controleze, dacă sinuciderea a avut loc, se pedepsește cu închisoarea de la 10 la 20 de ani și interzicerea exercitării unor drepturi.

(4) Dacă actele de determinare sau înlesnire prevăzute în alin. (1) - (3) au fost urmate de o încercare de sinucidere, limitele speciale ale pedepsei se reduc la jumătate.”¹

Deducem în urma analizei că reglementarea infracțiunii este asemănătoare, pentru că atât art.150 CP al RM cât și art.191 CP al României reglementează modul de sancționare exclusiv pentru infracțiunea consumată (infracțiunea se consideră consumată în momentul survenirii morții cerebrale a victimei) doar că au acordat o atenție sporită și asupra modului de sancționare pentru tentativa comiterii infracțiunii de determinare sau înlesnire a sinuciderii, în ambele țări pedeapsa se reduce la jumate.

O diferență esențială dintre cele două legi penale comparate referitor la reglementarea infracțiunii de determinare sau înlesnire a sinuciderii este faptul că, legiuitorul român a stabilit pedepse mai aspre în comparație cu legiuitorul moldovean.

Reglementarea infracțiunii de determinare sau înlesnire a sinuciderii conform legislației penale a Bulgariei

Codul penal al Bulgariei reglementează infracțiunea de determinare a sinuciderii la Capitolul II

¹ Codul Penal al României - Legea nr. 286/2009

„Infrațiuni împotriva persoanei” Secțiunea I – art.127 alin.(1) „Persoana care, în orice mod, ajută sau determină pe altul la sinucidere, iar aceasta se produce sau se produce doar tentativa de sinucidere, se pedepsește cu închisoare de până la trei ani.

(2) În cazul aceleiași infrațiuni, comise împotriva unui minor sau împotriva unei persoane despre care vinovatul cunoaște că nu este în măsură să-și conducă acțiunile ori nu înțelege esența sau semnificația faptei, pedeapsa este închisoare de la trei la zece ani.

(3) Cel care, acționând cu cruzime sau umilind sistematic demnitatea unei persoane care are o dependență materială sau de altă natură față de acesta, îl aduce la sinucidere sau la tentativa de a se sinucide, se pedepsește cu închisoare de la doi la opt ani.

(4) Dacă fapta prevăzută la alineatul precedent este săvârșită din culpă, pedeapsa este închisoarea de până la 3 ani” (Modificat – Monitorul Oficial nr. 26 din 2010)¹

În comparației cu Codul penal al RM constatăm că legiuitorul bulgar, stabilește una și aceeași pedeapsă atât pentru infracțiunea consumată, cât și pentru tentativa de infracțiune.

O diferență esențială de reglementare, în comparație cu legea noastră penală, constă în faptul că, conform CP al Bulgariei infracțiunea de determinare a sinuciderii poate fi comisă și din culpa fiind aplicată o pedeapsă mult mai blândă infractorului și anume de maxim 3 ani, indiferent de circumstanțe.

Reglementarea infracțiunii de determinare sau înlesnire a sinuciderii conform legislației penale a Franței

Codul penal al **Franței** reglementează infracțiunea de determinare sau înlesnire a sinuciderii la Capitolul III „Despre punerea în pericol a persoanei” Secțiunea 6 „Despre provocarea sinuciderii”

„Articolul 223-13 - Provocarea sinuciderii unei persoane se pedepsește cu 3 ani închisoare și cu amenda de 45.000 euro dacă provocarea a fost urmată de sinucidere sau de o tentativă de sinucidere.

Pedepsele sunt de 5 ani închisoare și amenda de 75.000 euro dacă victima infracțiunii definită în paragraful precedent este un minor de 15 ani.

Persoanele fizice sau juridice vinovate de delictul prevăzut în prezenta secțiune sunt de asemenea pasibile de următoarea pedeapsă complementară: interzicerea activității de formator de formare profesională continuă în sensul articolului L. 6313-1 din Codul muncii pentru o durată de 5 ani.

Articolul 223-14 - Propaganda sau publicitatea, în orice mod, în favoarea produselor, obiectelor sau metodelor preconizate ca mijloace de sinucidere se pedepsește cu 3 ani închisoare și cu amenda de 45.000 euro.

Articolul 223-15- Dacă delictele prevăzute la articolele 223-13 și 223-14 sunt comise prin presa scrisă sau audiovizuală, dispozițiile speciale ale legilor care reglementează aceste materii se aplică în privința determinării persoanelor responsabile.

Articolul 223-15-1- Persoanele juridice declarate responsabile penal, în condițiile prevăzute la articolul 121-2, de infracțiunile definite în prezenta secțiune, sunt pasibile, pe lângă amenda potrivit prevederilor articolului 131-38, de:

1° (Abrogat);

2° Pedepsele menționate la punctele de la 2° la 9° ale articolului 131-39;

3° Pedeapsa menționată la punctul 1° al articolului 131-39 pentru infracțiunea prevăzută la al doilea paragraf al articolului 223-13.

Interdicția menționată la punctul 2° al articolului 131-39 privește activitatea în exercitarea sau cu ocazia exercitării căreia a fost comisă infracțiunea.”²

O diferență esențială față de reglementarea acestei infracțiuni de către legiuitorul francez și cel moldovean se referă la categoria pedepselor și a subiectului, mai exact: legiuitorul francez pedepsește infracțiunea de determinare sau înlesnire a sinuciderii cu privire de libertate și amendă, mai mult ca atât acesta a stabilit și pedepse complementare, pe când legislația RM prevede drept pedeapsă doar privarea de libertate.

Subiectul infracțiunii de determinare sau înlesnire a sinuciderii conform prevederilor CP al RM poate fi doar persoana fizică, pe când în legislația penală a Franței observăm că pentru comiterea acestei

¹ Tudorel Toader.. Codex penal : Codurile penale ale statelor membre ale Uniunii Europene. București : Editura C.H. Beck, 2018, Volumul- I , p.395 <http://codexpenal.just.ro/downloads/Cod-Penal-UE-RO.pdf>

² Tudorel Toader.. Codex penal : Codurile penale ale statelor membre ale Uniunii Europene. București : Editura C.H. Beck, 2018, Volumul –II, p. 1549 <http://codexpenal.just.ro/downloads/Cod-Penal-UE-RO.pdf>

infrațiuni poate fi trasă la răspundere penală atât persoana fizică cât și cea juridică.

Reglementarea infracțiunii de determinare sau înlesnire a sinuciderii conform legislației penale a Germaniei

Codul Penal al **Germaniei** reglementează infracțiunea de determinare sau înlesnire a sinuciderii la Secțiunea XVI „Infracțiuni contra vieții” art. 217 „Determinarea sau înlesnirea sinuciderii” în următoarea redacție:

„(1) *Persoana care cu intenția de a determina sinuciderea unei alte persoane acordă, procură sau facilitează acesteia mijloacele necesare în acest sens se pedepsește cu închisoarea de până la 3 ani sau cu amendă.*

(2) *Nu se pedepsește persoana care nu acționează singură și nici nu este un membru de familie al altei persoane menționate la alin. 1 și nici nu este apropiată acesteia”¹*

Menționăm că legiuitorul german consideră infracțiunea de determinare sau înlesnire a sinuciderii una mai puțin gravă pentru că a stabilit drept pedeapsă închisoare de până la 3 ani sau amendă, dacă să comparăm cu legea penală franceză care prevede pedeapsa sub formă de închisoare și inclusiv amendă atunci observăm o discrepanță considerabilă dintre modul de percepere a pericolului pe care îl reprezintă infracțiunea de determinare sau înlesnire a sinuciderii pentru societate.

Redacția germană a infracțiunii de determinare sau înlesnire a sinuciderii se aseamănă mai mult cu favorizarea infractorului sau complicitatea la infracțiune din punct de vedere a legii penale a RM.

Reglementarea infracțiunii de determinare sau înlesnire a sinuciderii conform legislației penale a Italiei

Codul Penal al **Italiei** reglementează determinare sau înlesnire a sinuciderii la Titlul XII „Despre delicate împotriva persoanei” Partea I „Despre delicate împotriva vieții și integrității individuale” astfel: „Art. 580. *Instigarea sau ajutorul la sinucidere*

(1) *Cel care împinge pe un altul spre sinucidere sau întărește intenția cuiva de sinucidere sau facilitează în vreun fel executarea acesteia, este pedepsit, dacă sinuciderea are loc, cu închisoare de la 5 la 12 ani.*

(2) *Dacă sinuciderea nu se produce, este pedepsit cu închisoare de la 1 la 5 ani, cu condiția ca în urma tentativei de sinucidere să rezulte o vătămare corporală gravă sau foarte gravă.*

(3) *Pedepsele sunt majorate dacă persoana instigată, incitată sau ajutată se găsește într-una din condițiile indicate la pct. 1 și 2 ale articolului precedent. Totuși, dacă persoana menționată este minoră în vârstă de 14 ani sau lipsită de discernământ, se aplică dispozițiile referitoare la omor.”²*

Diferența esențială se referă la modul de sancționare a tentativei infracțiunii de determinare sau înlesnire a sinuciderii și anume: dacă legiuitorul moldovean indică faptul că tentativa se pedepsește cu ½ din pedeapsa infracțiunii consumate, legiuitorul Italian pedepsește tentativa doar dacă aceasta sa soldat cu o vătămare corporală gravă sau foarte gravă.

Reglementarea infracțiunii de determinare sau înlesnire a sinuciderii conform legislației penale a Cehiei

Codul penal al Cehiei reglementează determinare sau înlesnire a sinuciderii la Partea a doua, Partea Specială, Capitolul I „Infracțiuni contra vieții și sănătății” Diviziunea 1 „Infracțiuni contra vieții” în următoarea redacție:

„Secțiunea 144. *Complicitatea la sinucidere*

(1) *Fapta persoanei care incurajează pe altcineva să se sinucidă sau ajută o altă persoană să se sinucidă se pedepsește cu închisoarea de până la trei ani, dacă a avut loc cel puțin o tentativă de sinucidere.*

(2) *Făptuitorul va fi condamnat la pedeapsa cu închisoarea de la doi la opt ani dacă a comis fapta prevăzută de sub-secțiunea (1) asupra unui minor sau a unei femei însărcinate.*

(3) *Făptuitorul va fi condamnat la pedeapsa cu închisoarea de la cinci la doisprezece ani dacă a comis fapta prevăzută de sub-secțiunea (1) asupra unui minor care nu a împlinit*

¹ Tudorel Toader.. Codex penal : Codurile penale ale statelor membre ale Uniunii Europene. București : Editura C.H. Beck, 2018, Volumul- II, p.1892 <http://codexpenal.just.ro/downloads/Cod-Penal-UE-RO.pdf>

² Tudorel Toader.. Codex penal : Codurile penale ale statelor membre ale Uniunii Europene. București : Editura C.H. Beck, 2018, Volumul- III, p.2285 <http://codexpenal.just.ro/downloads/Cod-Penal-UE-RO.pdf>

cincisprezece ani sau a unei persoane care suferă de o tulburare psihică.”¹

Constatăm o diferență între denumirea infracțiunii și anume că legiuitorul penal ceh a denumit infracțiunea ca „Complicitate la sinucidere”, pe când legiuitorul moldovean reglementează infracțiunea de determinare sau înlesnire a sinuciderii, iar complicitatea la această infracțiune se reglementează conform prevederilor Capitolului IV Participația din Partea generală a CP RM.

Reglementarea infracțiunii de determinare sau înlesnire a sinuciderii conform legislației penale a Letoniei

Codul penal al Letoniei reglementează înlesnirea sinuciderii la Capitolul XII „Omuciderea” astfel: „Secțiunea 124. Înlesnirea sinuciderii

(1) Înlesnirea sinuciderii sau a tentativei de sinucidere a altei persoane, prin supunerea acesteia la tratamente extrem de crude sau prin înjosirea sistematică a demnității acesteia, în cazul în care această persoană nu a fost în dependență financiară sau de altă natură față de autorul infracțiunii,

este sancționată cu o pedeapsă privativă de libertate pentru o perioadă de cel mult trei ani sau pedeapsa privativă de libertate temporară sau munca în folosul comunității.

(2) Săvârșirea aceluiași acte cu privire la o persoană care s-a aflat în stare de dependență financiară sau de altă natură față de autorul infracțiunii,

este sancționată cu o pedeapsă privativă de libertate pentru o perioadă de cel mult cinci ani sau pedeapsa privativă de libertate temporară, munca în folosul comunității, cu sau fără supravegherea de către serviciul de probațiune pentru o perioadă de cel mult trei ani.”²

[13 decembrie 2012]

Mai mult ca atât Codul penal la Capitolul XVII „Infracțiuni împotriva vieții umane” reglementează „Instigarea la sinucidere sau provocarea unei sinucideri și Asistarea la sinucidere” „Articolul 133. Instigarea la sinucidere sau provocarea unei sinucideri. Persoana care instigă o altă persoană la sinucidere sau provoacă sinuciderea persoanei printr-un comportament crud sau înșelător este pedepsită cu măsuri de siguranță sau cu arest sau închisoare pe o perioadă de până la patru ani.

Articolul 134. Asistarea la sinucidere

Persoana care, la cererea persoanei bolnave în stadiu terminal, o asistă pe aceasta la sinucidere este pedepsită cu privarea de dreptul de a fi angajată într-o anumită funcție sau de a se angaja într-un anumit tip de activități sau cu muncă în folosul comunității sau cu arest sau închisoare pe o perioadă de până la patru ani.”³

Deducem în urma analizei că legiuitorul leton acordă o importanță sporită reglementării complexe a tuturor situațiilor cu caracter infracțional ce se pot constitui în jurul unui act de sinucidere, urmărind scopul să acopere toate modalitățile de comitere a infracțiunilor posibile tangențiale sinuciderii.

Precizăm sub aspect comparativ că, fapta de asistare la sinucidere nu este reglementată de CP al RM.

O altă diferență se referă la categoriile de pedepse prevăzute de legislația letonă și anume; munca în folosul comunității care nu poate fi aplicată conform legii penale a RM pentru comiterea infracțiunii de determinare sau înlesnire a sinuciderii.

Concluzie:

Concluzionând putem preciza faptul că importanța metodei comparative este una indiscutabilă, deoarece cu ajutorul acesteia am avut posibilitatea de a determina aspectele pozitive cât și cele negative în ceea ce privește modalitatea de reglementare a infracțiunii de determinare a sinuciderii în Codul penal al R.M. și reglementările legislative analogice în legile penale ale altor state.

Datorită studiului comparativ am determinat aspecte noi în legile penale a altor state în ceea ce privește reglementarea infracțiunii de determinare sau înlesnire a sinuciderii, care în viitor urmează a fi cercetate mult mai aprofundat pentru a observa impactul acestor reglementări și necesitatea de implementare în legea penală a R.M.

Cu toate că legea penală a Republicii Moldova a suferit modificări în ceea ce privește infracțiunea de

¹ Tudorel Toader.. Codex penal : Codurile penale ale statelor membre ale Uniunii Europene. București : Editura C.H. Beck, 2018, Volumul- I, p.614 <http://codexpenal.just.ro/downloads/Cod-Penal-UE-RO.pdf>

² Tudorel Toader.. Codex penal : Codurile penale ale statelor membre ale Uniunii Europene. București : Editura C.H. Beck, 2018, Volumul- III, p.2413 <http://codexpenal.just.ro/downloads/Cod-Penal-UE-RO.pdf>

³ Tudorel Toader.. Codex penal : Codurile penale ale statelor membre ale Uniunii Europene. București : Editura C.H. Beck, 2018, Volumul- III, p.2416 <http://codexpenal.just.ro/downloads/Cod-Penal-UE-RO.pdf>

determinare sau înlesnire a sinuciderii, am constatat faptul că aceste modificări s-au produs în mare parte asupra laturii obiective și asupra limitelor pedepsei aplicate. Mai mult de atât am observat faptul că legiuitorul moldovean nu a oferit importanță categoriei de pedepse aplicate și nu a luat în calcul posibilitatea aplicării unei pedepse complementare, asemănător legiuitorul francez care pedepsește comiterea infracțiunii de determinare la sinuciderii cu privarea de libertate și amendă, sau aplicarea unei pedepse mai blânde, asemănător legiuitorului leton care pedepsește aceiași infracțiune cu o pedeapsă mai blând sub formă de muncă neremunerată în folosul comunității.

Considerăm ca acest material reprezintă o contribuția pentru o cercetare mult mai amplă în rezultatul căreia vom avea posibilitatea de a determina posibile soluții de îmbunătățire a cadrului legal național.

Bibliografie:

1. Codul Penal al R.M - în redacție/completat prin LP 157 din 26.07.18 MO 347-357 din 14.09.18 art. 586
2. Codul Penal al RM - din 18-04-2002 - 13-09-2002 Publicat în Monitorul Oficial Nr. 128-129 art. 1012 – art. 150
3. Codul Penal al RM - din 18-04-2002 - 13-09-2002 Versiune în vigoare din 14.04.2009 în baza modificărilor prin LP277-XVI din 18.12.08, MO41-44/24.02.09 art.120 – Republicat: Monitorul Oficial nr. 72-74/195 din 14.04.2009
4. Codul Penal al Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești nr.41 din 24-03-1961 - Publicat : 24-04-1961 în Vestile R.s.s.m Nr. 10 art. 41 – art. 94
5. Codul Penal al României - Legea nr. 286/2009
6. Tudorel Toader.. Codex penal : Codurile penale ale statelor membre ale Uniunii Europene. București : Editura C.H. Beck, 2018 Volumul I-V. p.4619 <http://codexpenal.just.ro/downloads/Cod-Penal-UE-RO.pdf>

PROCEDURA DE REVIZUIRE ÎN FAȚA INSTANȚEI DE JUDECATĂ COURT REVIEW PROSEDURE

Veaceslav DANDEȘ,
drd., asistent universitar
Catedra de Drept
Facultatea de Drept și Administrație Publică
Universitatea de Stat „B.P. Hașdeu” din Cahul

Rezumat: *Accesul la justiție permite oricărei persoane să se protejeze împotriva încălcării drepturilor, precum și să se apere în cadrul procedurii penale. Accesul la justiție este un element important al statului de drept. Dreptul de acces la instanță reprezintă un element important al accesului la justiție, deoarece instanțele oferă protecție împotriva practicilor ilegale și apără statul de drept.*

Cuvinte-cheie: *justiție, revizuire, instanță de judecată, Convenție, stat de drept.*

Annotation: *Access to justice allows anyone to protect themselves against violations of their rights, as well as to defend themselves in criminal proceedings. Access to justice is an important element of the rule of law. The right of access to court is an important element of access to justice, as courts provide protection against illegal practices and defend the rule of law.*

Keywords: *justice, review, court, Convention, state of law.*

Accesul la justiție permite oricărei persoane să se protejeze împotriva încălcării drepturilor, precum și să se apere în cadrul procedurii penale. Accesul la justiție este un element important al statului de drept.

În legislația europeană a drepturilor omului, noțiunea de acces la justiție este consacrată în articolele 6 și 13 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și în articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene², care garantează dreptul la un proces echitabil și la o un remediu efectiv, conform interpretării date de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului și, respectiv, de către Curtea de Justiție a Uniunii Europene.

Dreptul de acces la instanță reprezintă un element important al accesului la justiție, deoarece instanțele oferă protecție împotriva practicilor ilegale și apără statul de drept. Statele au obligația de a asigura o protecție juridică efectivă prin instituirea de instanțe de judecată și de proceduri concrete într-o realizarea dreptului de acces la instanță, însă nu au obligația de a stabili categorii specifice de instanțe – cum ar fi, de exemplu, curțile de apel, sau de exemplu proceduri (căi) extraordinare de atac. Pe de altă parte, în cazul în care un stat parte înființează o astfel de instanță, articolul 6 devine aplicabil.³

În coraport cu aceste interpretări și aplicări ale prevederilor Convenției, dreptul de acces la instanță în conformitate cu legislația UE nu este unul absolut. Acesta poate fi limitat prin proceduri naționale care să asigure administrarea eficientă a actului de justiție, iar restricțiile permise sunt admisibile în cazul în care au un scop legitim, sunt proporționale și nu afectează esența dreptului.

De remarcat în acest sens și prevederile Convenției, care la art.35 impune anumite condiții de admisibilitate pentru adresare în fața CEDO, care la §1, prevede că: ”Curtea nu poate fi sesizată decât după epuizarea căilor de recurs interne, așa cum se înțelege din principiile de drept internațional general recunoscute, și într-un termen de 6 luni începând cu data deciziei interne definitive”.⁴

Astfel, termenul de 6 luni începe să curgă odată cu pronunțarea deciziei definitive în cadrul procesului de epuizare a căilor de atac interne. Reclamantul trebuie să fi exercitat în mod normal căile de atac interne care sunt, după toate probabilitățile, efective și suficiente, de exemplu, cauza Călin și alții împotriva României,⁵ pct. 59-60 și 62-69, cu privire la o cale de atac efectivă pe termen scurt.

Respectiv, exercitarea căilor de atac care nu îndeplinesc cerințele art. 35 § 1 nu va fi luată în

¹ https://www.echr.coe.int/documents/convention_ron.pdf. Accesat la 01.06.2021.

² <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:ro:PDF>. Accesat la 01.06.2021.

³ <https://jurisprudencedo.com/Khalifaoui-contr-Franta-Recurs-Conditi-inceperii-executarii-pedepsei-Violarea-art-6.html>. Hotărârea CEDO nr. 34791/97 din 14 decembrie 1999, în cauza Khalifaoui vs Franța, alineatul 37. Accesat la 01.06.2021.

⁴ https://www.echr.coe.int/documents/convention_ron.pdf. Accesat la 01.06.2021.

⁵ <http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?library=ECHR&id=001176062&filename=CASE%20OF%20C%20C4%20AND%20OTHERS%20v.%20ROMANIA%20%20%205BRomanian%20translation%20by%20the%20SCM%20Romania%20and%20IER.pdf&logEvent=False>. Accesat la 01.06.2021.

considerare de Curte în scopul stabilirii datei „deciziei definitive” sau al calculării datei de la care începe aplicarea regulii termenului de 6 luni, de exemplu, cauza Alekseyev și alții împotriva Rusiei,¹ pct. 10-16. Pot fi luate în considerare doar căile de atac normale și efective, întrucât un reclamant nu poate extinde termenul strict impus de Convenție încercând să adreseze cereri inoportune sau abuzive unor instanțe sau instituții care nu au atribuțiile sau competențele necesare pentru a acorda, în temeiul Convenției, o reparație efectivă privind capătul de cerere în cauză.

Cu toate acestea, în cauza Červenka împotriva Republicii Cehez, în care reclamantul aștepta decizia Curții Constituționale deși avea îndoeli cu privire la eficacitatea căii de atac, Curtea a declarat că reclamantul nu ar trebui să fie învinuit pentru că a încercat să epuizeze această cale de atac (pct. 90 și 113-121). De asemenea, în Polyakh și alții împotriva Ucrainei³, Curtea a statuat că, deși durata procedurii în cauzele reclamanților nu a fost „rezonabilă”, constituind o încălcare a art. 6 § 1, nu a constatat că reclamanții ar fi trebuit să își dea seama de ineficacitatea căii de atac în cauză (ca urmare a întârzierii excesive), astfel încât să declanșeze curgerea termenului de 6 luni în orice moment anterior pronunțării hotărârii definitive (pct. 213-216).

Pe cale de consecință, prevederile art. 35 § 1 a Convenției, nu impun reclamanților să facă demersuri pentru redeschiderea procesului ori să exercite căi de atac extraordinare similare și astfel, nu permite prelungirea termenului de 6 luni pe motivul exercitării unor asemenea căi de atac, de exemplu cauza Berdenishvili împotriva Rusiei⁴.

Însă în practica Curții s-a statuat că dacă o cale de atac extraordinară reprezintă singura cale de atac judiciară disponibilă reclamantului, termenul de 6 luni se poate calcula de la data pronunțării deciziei cu privire la calea de atac respectivă, de exemplu, cauza Ahtinen împotriva Finlandei⁵, sau cauza Tomaszewscy împotriva Poloniei⁶, pct. 117-119.

Din textul dispozițiilor art.6 pct.8) și art. 458 CPP RM, rezultă caracterul revizuirii de cale extraordinară de atac, prin mijlocirea căreia se pot înlătura erorile judiciare cu privire la faptele reținute printr-o hotărâre judecătorească irevocabilă, datorită necunoașterii de către instanțe a unor împrejurări de care depindea adoptarea unei hotărâri conforme cu legea și adevărul.

Deci revizuirea are rolul de a atrage anularea hotărârilor în care judecata s-a bazat pe o eroare de fapt și de a reabilita judecătorește pe cei condamnați pe nedrept.

În această ordine de idei, se prefigurează concluzia că procedura de revizuire nu este o simplă procedură extraordinară de atac, care este lipsită de importanță, ci din contra comportă un caracter absolut necesar în respectarea accesului la justiție și accesului la instanță la nivel național, fapt confirmat și de situația juridică, manifestată prin completările temeiurilor de revizuire, în baza Legii nr.66/2012⁷, și anume, a prevederilor art.464¹ CPP RM, care reglementează că: ”hotărârile irevocabile pronunțate în cauzele în care Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat o încălcare a drepturilor sau a libertăților fundamentale ale omului ori a dispus scoaterea cauzei de pe rol ca urmare a soluționării amiabile a litigiului dintre stat și reclamanți pot fi supuse revizuirii dacă cel puțin una dintre consecințele grave ale încălcării Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și a protocoalelor adiționale la aceasta continuă să se producă și nu poate fi remediată decât prin revizuirea hotărârii pronunțate”.

Din care motiv procedura de revizuire trebuie privită în calitate de remediu pentru repararea erorii judiciare, iar admiterea unui viciu fundamental în cadrul procedurii de revizuire, poate constitui temei de adresare în fața Curții, ceea ce impune stabilirea etapelor, condițiilor și a mecanismului de funcționare a procedurii de revizuire în fața instanței de judecată.

În primul rând, distincția dintre căile de atac extraordinare și cele ordinare ține de caracterul hotărârii

¹ <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-187903>. Accesat la 01.06.2021.

² <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22C4%26Cervenka%22%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-167125%22%5D%7D> . Accesat la 01.06.2021.

³ <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22fulltext%22:%5B%22Polyakh%22%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-196607%22%5D%7D> Accesat la 01.06.2021.

⁴ <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22Berdzenishvili%22%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-191926%22%5D%7D> Accesat la 01.06.2021.

⁵ <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22Ahtinen%22%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-88510%22%5D%7D> . Accesat la 01.06.2021.

⁶ <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-142393%22%5D%7D> . Accesat la 01.06.2021.

⁷ Legea Nr. 66 din 05.04.2012 pentru modificarea și completarea Codului de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122-XV din 14 martie 2003, Publicată la 27.07.2012 în Monitorul Oficial Nr. 155-159, art.510.

atacate. Astfel, căile ordinare de atac sunt îndreptate împotriva hotărârilor nedefinitive, iar cele extraordinare contra celor irevocabile. Respectiv procedura de revizuire nu poate fi folosită cât timp se menține posibilitatea atacării hotărârii pe cale ordinară.

În aldoilea rînd, spre deosebire de căile de atac ordinare, care se exercită numai împotriva hotărârilor penale nedefinitive, pronunțate de prima instanță sau de instanța de apel, căile de atac extraordinare se exercită numai împotriva hotărârilor care au rămas irevocabile, situație din care reiese, că revizuirea nu poate fi exercitată nici concomitent cu cea ordinară, neputându-se introduce când cea din urmă se mai află în curs de examinare.

De asemenea spre deosebire de căile de atac ordinare, care se exercită obligatoriu în consecutivitatea prevăzută de procedură, adică după sentința primei instanțe, se poate înainta apel, și doar după recurs (și doar pentru cazurile expres prevăzute de lege este prevăzută calea de atac recursul exceptînd apelul), pe cînd în cazul procedurii revizuirii, legiutorul nu a instituit obligativitatea trecerii tuturor etapelor procedura în instanță, iar condiția de bază fiind aceeași, hotărîrea contestată este irevocabilă.

În acest context, legiutorul la art.6 pct.7) CPP RM, a definit calea ordinară de atac ca fiind calea prevăzută de lege pentru atacarea hotărîrilor judecătorești nedefinitive (apelul) sau, după caz, care nu sînt irevocabile (recursul).

Caracterul irevocabil al unei hotărîri judecătorești, conform art.466 alin. (5) CPP RM¹, intervine la data cînd hotărîrile judecătorești menționate la alin.(2) și (4) art.466 CPP RM au devenit definitive. În acest sens, identificăm, că:

- hotărîrea primei instanțe rămîne definitivă: 1) la data pronunțării, cînd hotărîrea nu este supusă apelului și nici recursului; 2) la data expirării termenului de apel: a) cînd nu s-a declarat apel în termen; b) cînd apelul declarat a fost retras înăuntrul termenului stabilit; 3) la data retragerii apelului și încetării procedurii de apel, dacă aceasta s-a produs după expirarea termenului de apel; 4) la data expirării termenului de recurs, în cazul hotărîrilor nesupuse apelului sau dacă apelul a fost respins: a) cînd nu s-a declarat recurs în termen; b) cînd recursul declarat a fost retras înăuntrul termenului stabilit; 5) la data retragerii recursului declarat împotriva hotărîrilor menționate la pct.4) alin.(2) art.466 CPP RM și încetării procedurii de recurs, dacă aceasta s-a produs după expirarea termenului de recurs; 6) la data pronunțării hotărîrii prin care s-a respins recursul declarat împotriva hotărîrilor menționate la pct.4) alin.(2) art.466 CPP RM.

- hotărîrile instanței de apel rămîn definitive la data pronunțării deciziei în apel.
- hotărîrea instanței de recurs împotriva hotărîrii pe cauzele pentru care legea nu prevede calea de atac apelul rămîne definitivă, la data pronunțării acesteia, dacă: 1) recursul a fost admis și procesul a luat sfîrșit în instanța de recurs, fără rejudecare; 2) cauza a fost rejudecată de către instanța de recurs, după admiterea recursului; 3) cuprinde obligarea la plata cheltuielilor judiciare, în cazul respingerii recursului.
- hotărîrea instanței de recurs declarat împotriva deciziei instanței de apel devine irevocabilă la data pronunțării acesteia.

Astfel, în coroborarea prevederilor legale menționate reiese, că hotărîrile instanței de apel (în ordine de apel) rămîn irevocabile: 1) la data pronunțării, cînd hotărîrea nu este supusă recursului; 2) la data expirării termenului de recurs: a) cînd nu s-a declarat recurs în termen; b) cînd recursul declarat a fost retras înăuntrul termenului stabilit; 3) la data retragerii retragerii și încetării procedurii de recurs, dacă aceasta s-a produs după expirarea termenului de recurs.

În aceste condiții o primă probă pentru oricare din subiecții care inițiază procedura de revizuire, este de a demonstra caracterul irevocabil al hotărîrii atacate.

Nemijlocit procedura de revizuire, în cazurile prevăzute de art. 458 alin. (3) pct. 3) și 4) CPP RM, se deschide direct în fața instanței de judecată, de oricare din subiecții cu drept de inițiere a aunei astfel de cereri. Astfel, în cazul prevăzut de art. 458 alin. (3) pct. 1) și 2) CPP RM, procedura de revizuire se dechide în baza cererii adresate procurorului, care la rîndul său, după terminarea cercetării înaintează toate materialele, împreună cu concluziile sale, instanței care a judecat cauza în fond.

În condițiile prevederilor art.462 CPP RM, în coroborare cu prevederile art.344 CPP RM la care se face trimitere, după primirea materialelor trimise de procuror, președintele instanței le repartizează, în termen de o zi, judecătorului sau, după caz, completului de judecată în mod aleatoriu, prin intermediul programului informațional automatizat de gestionare a dosarelor, iar Extrasul din programul informațional

¹ Codul de procedură penală al Republicii Moldova*, adoptat prin Legea nr.122 din 14.03.2003, Republicat la 05.11.2013 în Monitorul Oficial Nr.248-251, art Nr :699.

automatizat sau încheierea președintelui instanței de judecată cu privire la repartizarea aleatorie a cauzei se anexează la dosar.

În acest sens remarcăm o primă omisiune a legiuitorului la capitolul reglementare, deoarece norma precitată, se referă expres doar la acțiunile și actele instanței față de materialele primite de la procuror, ori cum am menționat supra, în cazurile prevăzute de art. 458 alin. (3) pct. 3) și 4) CPP RM, procedura de revizuire se deschide direct în fața instanței de judecată, de oricare din subiecții cu drept de inițiere a aunei astfel de cereri, adică, de avocat, de condamnat, de soțul sau rudele apropiate ale condamnatului, pe partea vătămată.

Astfel, cu certitudine că această normă lacunară (omisivă) vine în contradicție cu celelate prevederi de procedură și urmează a fi modificată în sensul completării cu reglementări clare, care nu s-ar limita doar la subiectul procurorului.

Această concluzie se bazează și pe interpretarea prevederilor legale, din perspectiva identificării cauzelor și condițiilor care au adus la această omisiune.

În acest sens, constantăm, că varianta publicată și intrată în vigoare la 12.06.2003 a Codului de procedură penală, reglementa la art.460 alin.(1) că: ”procedura de revizuire se deschide în baza cererii adresate procurorului de nivelul instanței care a judecat cauza în fond.”

Adică la momentul intrării în vigoare a CPP RM conform Legii Nr. 122 din 14.03.2003, norma de la art.462 alin.(1) se corobora cu cea de la art.460 alin.(1), însă odată cu intervenirea modificărilor și completărilor din art.460 alin.(1) CPP RM adoptate prin Legea nr.66 din 05.04.12, MO155-159/27.07.12 art.510 (care sunt în vigoare actualmente și pe care le-am precitat), s-a admis o lacună legislativă, nefiind verificate și corelate și alte norme cu care sunt în legătură directă prevederile modificate.

De remarcat la acest capitol, că studierea practicii judiciare naționale, denotă, că în condițiile depunerii unei cereri de revizuire conform art. 458 alin. (3) pct. 3) și 4) CPP RM, de către alte părți decât procurorul, instanțele naționale, în mod analogic aplică prevederile lacunare, și la cererile acestora, adică cu interpretarea și aplicarea extensivă și prin analogie a prevederilor de procedură.

Conform prevederilor de la Teza a II-a a alin.(1) art.462 CPP RM; ” judecătorul care a primit materialele fixează termen pentru examinarea cererii de revizuire în vederea admiterii revizuirii, cu citarea părților interesate”.

Această reglementare de procedură identifică următoarea etapă a procedurii în fața instanței de judecată în ordine de revizuire, și anume etapa admisibilității.

Din conținutul prevederilor de procedură penală nu este reglementat nici direct nici prin analogie, ce presupune ”admisibilitatea cererii”.

Totuși analiza practicii judiciare, inclusiv prin analogie prevederile explicative ale CSJ RM indicate în Hotărârea nr.9 din 30 octombrie 2009 ”Cu privire la judecarea recursului ordinar în cauza penală”¹, putem deduce, că admisibilitatea, reprezintă etapa la care judecătorul verifică dacă cererea de revizuire îndeplinește cerințele de formă, de conținut și temeiurile pentru depunerea cererii, care se desprind din prevederile art.458-459 CPP, verificare care se materializează prin emiterea încheierii prin care instanța se expune asupra admiterii cererii spre examinare, sau privind inadmisibilitatea acesteia.

Această concluzie se confirmă și de prevederile art.462 alin.(3) CPP RM, care consfințesc, că ”la termenul fixat, instanța, ascultând părțile prezente, examinează chestiunea dacă cererea de revizuire a fost făcută în condițiile prevăzute de lege și dacă din probele administrate în cursul cercetării efectuate rezultă date suficiente pentru admiterea revizuirii. Instanța poate verifica oricare din probele pe care se întemeiază cererea sau poate, când este necesar, să administreze probe noi la cererea părților. Persoanele prevăzute în art.458 alin.(3) pct.1)-3) CPP RM nu pot fi audiate ca martori în cauza supusă revizuirii”.

Iar conform prevederilor art.462 alin.(2) CPP RM, drept urmare a verificărilor efectuate și în baza celor constatate, instanța este obligată a dispune, prin încheiere, admiterea cererii de revizuire sau, după caz, prin sentință, respingerea acesteia.

Totodată, ținem să menționăm și prevederile art.460 alin.(6¹) CPP RM, care stabilesc, că ”dacă se constată existența temeiului prevăzut la art. 458 alin. (3) pct. 4) CPP RM, instanța de judecată admite prin încheiere cererea și rejudecă cauza”, prevederi care conturează o procedură simplificată de admisibilitate, în sensul, că în cazul în care există o hotărâre a Curții Constituționale prin care a recunoscut drept neconstituțională prevederea legii aplicată în cauza respectivă, instanța de drept, emite o încheiere de admitere a cererii de revizuire, încheiere care totuși urmează a fi motivată în sensul aplicabilității cazului

¹ http://jurisprudenta.csj.md/db_hot_expl.php. Accesat la 01.06.2021.

supus revizuirii.

În această ordine de idei, putem menționa concluziile și argumentele instanței de recurs, expuse în Decizia CSJ din 26.02.2019 pe dosarul nr. Ira-20/2019, prin care a fost admis recursul procurorului, casată integral Decizia Curții de Apel Cahul din 12 iunie 2018 cu dispunerea rejudecării cauzei de către aceeași instanță de apel în alt complet de judecată.

Nemijlocit instanța de recurs a menționat următoarele: /

”Astfel, Colegiul lărgit reține că instanța de apel a examinat speța superficial, neluând în considerație prevederile art.460 alin. (6¹) Cod de procedură penală, potrivit căruia dacă se constată existența temeiului prevăzut la art.458 alin.(3) pct.4), instanța de judecată admite prin încheiere cererea și rejudecă cauza. Iar, potrivit art. 458 alin.(3) pct.4) Cod de procedură penală revizuirea poate ficerută în cazurile în care Curtea Constituțională a recunoscut drept neconstituțională prevederea legii aplicată în cauza respectivă. În această ordine de idei, Colegiul lărgit menționează că, motivul revizuirii prezentei cauze penale servește Hotărârea nr. 22 din 27 iunie 2017 a Curții Constituționale prin care a fost ridicată excepția de neconstituționalitate a unor prevederi ale art.328 alin.(1) din Codul penal și anume a fost declarată neconstituțională sintagma din art.328 alin. (1) Cod penal „interese publice sau”, sintagmă și prevedere a articolului incriminat inculpatului Țolov Stepan. Prin urmare, potrivit art. 463 alin. (1) Cod de procedură penală, rejudecarea cauzei după admiterea revizuirii se face conform regulilor de procedură privind judecarea în primă instanță.

Astfel, instanța de apel, în cazul în carea găsit întemeiată cererea de revizuire, urma să adopte mai întâi o încheiere de admitere a cererii de revizuire, iar ulterior urma să procedeze la examinarea cauzei conform regulilor de procedură privind judecarea în primă instanță potrivit limitelor cererii de revizuire. În această ordine de idei, Colegiul penal menționează, că instanța de apel contrar celor sus-expuse și ignorând prevederile art. 414, 417 Cod de procedură penală, a adoptat o hotărâre nemotivată și neîntemeiată, motiv pentru care decizia instanței de apel urmează a fi casată total cu dispunerea rejudecării cauzei de către aceeași instanță, deoarece erorile constatate nu pot fi corectate de către instanța de recurs. În cadrul rejudecării cauzei, instanța de apel, conducându-se de prevederile art. 436 Cod de procedură penală, care stabilesc procedura de rejudecare și limitele acesteia, urmează să țină cont de motivele expuse supra care au servit drept temei de casare a deciziei adoptate, să verifice minuțios, cu respectarea prevederilor art. 414 și 419 Cod de procedură penală, legalitatea și temeinicia hotărârii atacate, și să adopte o hotărâre legală și întemeiată, care să corespundă prevederilor art. 417 Cod de procedură penală”.

Soluția judiciară expusă, în coraport cu normele de procedură penală interpretate, demonstrează că încheierea de admisibilitate trebuie să îmbrace forma unui act procesual separat. Din care motive, reglementarea exhaustivă de la art.342 alin.(2) CPP RM, a încheierilor care pot fi adoptate sub formă de documente aparte, și unde nu este indicată ”încheierea de admisibilitate în cadrul procedurii de revizuire”, urmează a fi interpretată și aplicată în sensul extensiv indicat supra, iar la caz excluderea omisiunii reglementării clare, ar urma să fie înlăturată prin completarea normei cu indicarea și acestui tip de încheiere.

Revenind la procedura de admisibilitate, remarcăm că conform normei precitate, aceasta are loc cu participarea nemijlocită a părților în ședința de judecată.

Din reglementarea alin.(1) art.462 CPP RM, reiese, că la etapa premergătoare anume judecătorului îi revine stabilirea (identificarea) ”părților interesate”.

Analiza prevederilor de procedură penală, relevă că legiuitorul utilizează sintagma ”părților interesate” și la art.446 pct.2), însă nu sunt aduse care-va precizări ale acestui termen (sintagmă).

De asemenea lecturarea prevederilor de procedură penală, clar denotă, că de regulă este utilizată expresia ”parte în proces” (pl. – părților în proces), sau cuvântul ”parte” (pl. părți, părților).

La art.6 pct.29) CPP RM, este explicat, că ”parte în proces” înseamnă persoane care în procesul penal exercită funcții de acuzare sau apărare în baza egalității în drepturi și a principiului contradictorialității, respectiv la pct.30)-31) ale aceluiași articol sunt redată explicațiile sintagmelor de ”partea apărării” și ”partea acuzării”.

Prin ”persoane interesate” putem defini acele persoane care în procesul penal în virtutea legii sunt abilitate cu obligația de participare în proces (procurorul, apărătorul) și persoanele ale căror drepturi și libertăți pot fi afectate prin efectul hotărârii instanței (partea vătămată, partea civilă, inculpatul, partea civilmente responsabilă și reprezentanții lor).

Din aceste considerente este evident că sintagma ”persoane interesate” este una identică după

1 http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=13120. Accesat la 01.06.2021.

conținut cu sintagma de ”părți în proces”, însă pentru a evita orice interpretări defavorabile, ar fi oportună introducerea modificărilor de rigoare, prin utilizarea sintagmei ”părților în proces”.

Soluția practică pentru judecător pentru identificarea ”părților în proces” pentru citarea acestora, constă în verificarea informațiilor despre părți incluse în rechizitoriu, în coroborare cu cele indicate în hotărîrea rămasă definitivă.

O astfel de abordare, este motivată, de faptul, că în anumite cazuri, calitatea de reprezentant legal, sau reprezentantul persoanei juridice, poate fi diferită la diferite etape procedurale.

Deși legiuitorul nu face care-va trimeri la toate normele procesuale aplicabile de instanță, la această etapă (premergătoare), adică a modalității procedurale de examinare a admisibilității, însă reieșind din textul normei precitate de la art.462 CPP RM, considerăm că sunt aplicabile corespunzător normele de la art.314 – 342, art.344 – 353, art.354 – 364, art.365 - 376 CPP RM, cu derogările specifice expres prevăzute, cum ar fi teza III de la art.462 alin.(3) CPP RM, sau cu excepțiile normelor inaplicabile în principiu, cum ar fi de exemplu: art.326, 329, 332, 344¹, 350, 364¹ CPP RM.

Motivarea aplicabilității acestor norme reiese din reglementarea de la art.462 alin.(3) CPP RM, care prevede, că: ”la termenul fixat, instanța, ascultînd părțile prezente, examinează chestiunea dacă cererea de revizuire a fost făcută în condițiile prevăzute de lege și dacă din probele administrate în cursul cercetării efectuate rezultă date suficiente pentru admiterea revizuirii. Instanța poate verifica oricare din probele pe care se întemeiază cererea sau poate, cînd este necesar, să administreze probe noi la cererea părților. Persoanele prevăzute în art.458 alin.(3) pct.1)-3) nu pot fi audiate ca martori în cauza supusă revizuirii”.

Astfel, se întrevește că etapa premergătoare (examinarea admisibilității) include:

- ascultarea părților;
- verificarea probelor invocate;
- administrarea probelor noi la cererea părților;

Mai mult ca atît, anume pentru această etapă legiuitorul prevede expres dreptul (atribuția) instanței ”de a administra probe în cursul cercetării efectuate”, ceea ce deja implică în mod obligatoriu aplicabilitatea prevederilor art.365 – 376 CPP RM – ”Cercetarea judecătorească”, ori în caz contrar, ar fi imposibil procesual a asigura părților la proces aplicarea dreptului de a solicita administrarea probelor noi, și capacitatea procesuală a instanței de a dispune administrarea probelor.

Respectiv, instanța se pronunță, prin încheiere, asupra cererii de administrare a unor noi probe sau de cercetare suplimentară a probelor administrate anterior existente la materialele cauzei, motivînd admiterea sau respingerea cererii, în dependență de faptul dacă aceste probe sunt concludente sau utile cauzei.

Oportunitatea acestei reglementări, considerăm că constă anume în esența și specificul procedurii de revizuire, care este o cale extraordinară de atac, și care în așa mod, vine să evite, utilizarea frauduloasă a acesei proceduri ca un apel camuflat, și neadmiterea rejudecării cauzei pe principii generale, iar reglementarea privind capacitatea de administrare de probe noi urmează a fi aplicată strict în coroborare cu condițiile și temeiurile invocate în cererea de revizuire.

În partea ce ține de ”ascultarea părților”, aceasta reprezintă acțiunea procesuală prin care participanții la proces, se expun în scris sau verbal privitor la condițiile de admisibilitate a cererii de revizuire, inclusiv se expun asupra tuturor cererilor sau demersurilor înaintate de părțile în proces.

Totuși legiuitorul prevede la art.462 alin.(3) CPP RM, că la etapa admisibilității ”instanța, ascultă părțile prezente”, ceea ce în coroborare cu prevederile de la art.319, art.320-324 CPP RM, duce la concluzia, dreptului instanței de efectua această etapă doar cu părțile care sau prezentat, drept care oricum se aplică cu condiția de participare obligatorie a anumitor subiecți procesuali, precum procurorul și apărătorul, pe cînd în cazul celorlalți instanța constatînd că citarea legală este îndeplinită, poate dispune continuarea examinării în lipsa acestora.

O garanție a aplicabilității principiilor generale și ale normelor procesuale ce țin de accesul la justiție (dreptul de a compărea în fața instanței și a participa la examinarea cererii) precum și a dreptului la apărare, în condițiile în care specific acestei proceduri, persoana condamnată, ipotetic încă își poate ispăși pedeapsa în locurile de detenție, la art.462 alin.(2) CPP RM, legiuitorul a prevăzut că: ”cînd persoana în favoarea sau defavoarea căreia s-a cerut revizuirea se află în stare de arest, chiar într-o altă cauză, președintele ședinței de judecată dispune aducerea ei la judecată și solicită coordonatorului oficiului teritorial al Consiliului Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat desemnarea unui avocat care acordă asistență juridică garantată de stat dacă aceasta nu are apărător”.

Adică corespunzător sunt aplicabile prevederile art.66 alin.(1), alin.(2) pct.5) și art.69 CPP RM.

Ce ține de ”verificarea probelor”, aceasta reprezintă acea acțiune procesuală, prin care instanța ”verifică declarațiile și probele materiale invocate de părți, precum și cercetează suplimentar, probele administrate anterior, conform materialelor din dosar și a oricăror probe noi administrate - prezentate în ședința instanței de revizuire, prin citirea lor în ședința de judecată, cu consemnarea în procesul-verbal și cu ulterioara lor apreciere”.

Cea de-a doua soluție a instanței în rezultatul examinării admisibilității, conform prevederilor art.462 alin.(2) CPP RM, este dispunerea, prin sentință, respingerea acesteia.

Norma procesuală nu face nici o precizare cu privire la chestiunile ce urmează a fi abordate de către instanță, la adoptarea sentinței de respingere, însă conducându-ne ne normele de procedură penală, de practica judiciară națională (inclusiv de prevederile cu caracter explicativ¹), de practica CEDO, ”sentina de respingere a cererii de revizuire ca fiind inadmisibilă” urmează a fi legală, întemeiată și motivată, printr-o expunere consecventă, cu indicarea circumstanțelor constatate în ședința de admisibilitate, în coraport cele constatate în sentința a cărei revizuire se solicită, cu temeiurile, probele și argumentele invocate în cererea de revizuire, și din explicațiile și pozițiilor tuturor participanților la proces față de admisibilitatea cererii de revizuire, de temeiurile și condițiile legale existente și aplicabile la caz, cu indicarea probelor noi admistrate (dacă este cazul), cu redarea și analiza probelor verificate în ședința instanței, argumentându-se motivele admiterii sau respingerii probelor, în rezultatul aprecierii acestora, astfel încât concluziile din partea descriptivă a sentinței să fie identice cu soluția expusă.

În cazul emiterii încheierii de admitere a cererii de revizuire, intervine următoarea etapă procesuală, și anume rejudecarea cauzei.

Conform prevederilor art.463 alin.(1) CPP RM, modalitatea de rejudecare a cauzei după admiterea revizuirii se face conform regulilor de procedură privind judecarea în primă instanță, adică conform regulilor stabilite de art.354 – 381 CPP RM, aplicate corespunzător.

Specific în cazul admiterii cauzei spre rejudecare în ordine de revizuire, este dreptul instanței de judecată (art.462 alin.(5) CPP RM), ca ”odată cu admiterea cererii de revizuire, precum și în tot cursul judecării din nou a cauzei, instanța poate dispune a menține suspendarea executării ori poate dispune a suspenda motivat, în tot sau în parte, executarea hotărârii supuse revizuirii”.

Normele de procedură și în acest caz, nu prevăd expres modalitatea de dispunere a unei astfel de ”soluții”, însă în mod analogic, sunt aplicabile extensiv prevederile art.342 alin.(2) CPP RM, adică urmează a fi emisă o încheiere aparte, prin care se motivează suspendarea executării în tot sau în parte a hotărârii supuse revizuirii.

Institutul ”suspendării executării hotărârii” atît cu privire la latura penală (pedeapsa) cît și cu privire la latura civilă, se regăsește la art.408 CPP RM – ”Efectul suspensiv al apelului” cît și art.440 CPP RM – ”Efectul suspensiv al recursului (pentru care nu este prevăzută calea de atac apelul)”, și care presupune un efect de drept al caracterului suspensiv (de suspendare) a executării pentru perioada examinării respectivului apel sau recurs, însă în practică constatăm, că acestea sunt practic inaplicabile.

De remarcat, la acest capitol, că de către Procuratura Generală, la data de 15 iunie 2020 a fost emis un comunicat de presă, cu titlul: ”A fost suspendată executarea sentinței în privința lui Veaceslav Platon”.²

Cu toate acestea, studiul încheierii Judecătoriei Chișinău, Sediul Ciocana din 15 iunie 2020 pe cauza nr. 21ji-810/2020 (PIGD 1-20036084-12-21ji-12032020)³ confirmă că de jure aceasta a fost solicitată și emisă în temeiul prevederilor art.469 alin.(1) pct.18) CPP RM, art.470-471 CPP RM, fiind examinată de judecătorul de instrucție din instanța de judecată din raza de activitate a instituției care execută pedeapsa la cererea condamnatului (avocatului) și la demersul procurorului, adică nu a avut loc o veritabilă aplicare a prevederilor art.462 alin.(5) CPP RM în cadrul unei proceduri de revizuire, ci uzînd de norma cu caracter generic și de trimitere de la art.469 alin.(1) pct.18) CPP RM s-a invocat ”coroborarea cu prevederile art.460 alin.(8) CPP RM”, și astfel, s-a interpretat și aplicat norma dată, cu dispunerea soluției de ”suspendare imediată a executării sentinței [...] cu privire la latura penală prin care ultimul a fost condamnat la pedeapsă sub formă de închisoare pe un termen de 18 ani, precum și a pedepsei complimentare sub formă de privare de dreptul de a ocupa funcții în sistemul bancar pe un termen de 5 ani, din motivul deschiderii procedurii de revizuire a sentinței respective, în temeiul stabilirii circumstanțelor noi de care instanța nu a avut cunoștință

¹Hotărîrea Plenului CSJ a RM nr.5 din 19 iunie 2006 ”Privind sentința judecătorească”, http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=152 . Accesat la 02.06.2021.

² <http://procuratura.md/md/newslst/1211/1/8356/>. Accesat la 02.06.2021.

³https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/0789d8e5-16e8-4fdf-8dfe-e3c70d9a62ad. Accesat la 02.06.2021.

la emiterea hotărârii”.

Această concluzie se probează și drept rezultat al analizei datelor și informațiilor publicate pe Portalul Instanțelor de Judecată, care denotă, că nemijlocit cererea procurorului cu materialele acumulate prin care sa solicitat revizuirea cauzei penale în privința lui Platon Veaceslav, au fost remise instanței în ordinea art.461 CPP RM, la data de 03 septembrie 2020, fiind înregistrate în PIGD cu nr. 1-16210811-12-1rh-04092020 (număr manual 1rh-18/2020), fiind repartizată judecătorului Angela VASILENCO, iar prin Încheierea vicepreședintelui Judecătoriei Chișinău (sediul Buiucani) din 09 septembrie 2020, a fost dispus formarea completului de judecată, compus din 3 judecători: președintele completului de judecată Svetlana GARȘTEA-BRIA, judecător raportor Angela VASILENCO, judecător Tatiana BIVOL, ca prin încheierea din 29 septembrie 2020, s-a admis recuzarea judecătoarei Svetlana GARȘTEA-BRIA, care a fost înlocuită cu alt judecător.

Din cele relevate, identificăm, că în procedura de revizuire, în procedura propriu-zisă de revizuire, condiția apariției dreptului (nu și a obligației) de a dispune suspendarea executării hotărârii este imperativ legată de emiterea încheierii de admitere a cererii de revizuire spre judecare, pe când în situația prevederilor art.460 alin.(8) CPP RM, nu există care-va condiții, iar eventuala suspendare a executării hotărârii, se dispune pentru toată perioada efectuării cercetării circumstanțelor noi, adică pe un termen nestabil, și doar în limitele cererii de revizuire, în sensul doar pentru hotărârile care se invocă a fi revizuite.

Totodată chiar este lipsită de sens prevederea ce ține de dreptul instanțe ”de a dispune menținerea suspendării executării”, deoarece chiar și într-o construcție ipotetică a unei sentințe de condamnare, cu aplicarea prevederilor Codului penal ², privind dispunerea suspendării executării pedepsei, odată ce o astfel de hotărâre a devenit definitivă și irevocabilă, fiind pusă în executare în privința condamnatului, la inițierea și dispunerea admisibilității cererii de revizuire, suspendarea executării pedepsei își continuă efectul prin executare, și ulterioara soluție în revizuire cu ”dispunerea menținerii suspendării” nu face decât să dubleze (să repete) efectul hotărârii existente a cărei revizuire se cere.

O omisiune procesuală la acest capitol, ține de lipsa reglementărilor concrete cu privire la dreptul de atac a unei încheieri de suspendare a executării pedepsei. Astfel, considerăm că pînă la adoptarea unei soluții la caz, normele de procedură urmează a fi interpretate în sensul acordării părților la proces a dreptului de contestare cu recurs a unei astfel de încheieri, ori instanța are un drept de dispune suspendarea executării hotărârii și respectiv poate dispune și respingerea cererii de suspendare a executării, ceea ce implică pentru fiecare situație efecte diferite pentru părți diferite (oponente) în cauză, și drept asigurare a accesului la justiție urmează a li se acordă dreptul procesual părții care nu este de acord cu soluția instanței, de exercita calea de atac, pentru verificarea legalității și temeiniciei soluției instanței.

De asemenea în rezultatul adoptării unei încheieri de admitere a cererii de revizuire, legiuitorul prevede la art.462 alin.(6) CPP; că: ”în cazul admiterii cererii de revizuire din cauza că există cîteva hotărâri ce nu se pot concilia, cauzele în care aceste hotărâri au fost pronunțate se conexează pentru rejudecare”. Adică nu există un drept discreționar a instanței, ci este o obligație a instanței de a dispune conexarea.

Soluția respectivă prevăzută de legiuitor pare a fi una logică, în condițiile ideale în care se identifică că există cîteva hotărâri ce nu se pot concilia, și respectiv, prin efectul conexării, se înlătură divergențele, erorile, și se evită dubiile viitoare privind soluția pe caz.

Cu toate acestea, în practică apare o altă întrebare logică, care nu se regăsește reglementată în normele de procedură penală, și anume: dacă urmează a fi solicitată revizuirea ambelor hotărâri ce nu se pot concilia sau doar a uneia din ele.

Într-o primă variantă, de solicitare a revizuirii doar a unei hotărâri, cu argumentarea că aceasta nu se conciliază cu o altă hotărâre pe care o considerăm legală și întemeiată, în rezultatul conexării de drept a ambelor cauze (cu ambele hotărâri), prin efectul hotărârii în procedura de revizuirea deja pe cauza conexată, inerent instanța este obligată a se expune printr-o singură hotărâre față de ambele hotărâri, adică revizuirea deja afectează direct soluția pe altă cauză și hotărâre, care nu a fost solicitată a fi revizuiră. În această variantă, pe de o parte ne putem afla în situația de depășire a limitelor examinării cererii de revizuire, iar pe de altă parte, contrar scopului revizuirii, ne aflăm pe aceeași poziție inițială de pînă la inițierea revizuirii, în sensul că ipotetic, putem avea o altă hotărâre (față de cea supusă revizuirii) care de asemenea poate rămîne în contradicție cu cealaltă hotărâre.

¹https://jc.instante.justice.md/ro/agenda-of-meetings?dossier_number=12-1rh-04092020&type=Any&apply_filter=1. Accesat la 02.06.2021.

²Codul penal al Republicii Moldova* adoptat prin Legea Nr. 985 din 18.04.2002, Republicat la 14.04.2009 în Monitorul Oficial Nr. 72-74 art. 195. Art.89-96 CPP RM.

O a doua variantă ipotetică, este inițierea procedurii de revizuire față de ambele hotărâri care nu se pot concilia, iar ca efect al constatării admisibilității cererii de revizuire, ar interveni conexarea de drept a cauzelor supuse revizuirii, și respectiv instanța va avea posibilitatea emiterii deja a unei singure hotărâri, prin excluderea contradicțiilor existente anterior, și respectiv soluționarea divergențelor existente anterior.

Ambele variante expuse, sunt în ipoteza în care hotărârile ce nu se conciliază sunt adoptate pe cauze penale, situație în care, considerăm că cea de a doua variantă a fi aplicabilă, concluzie, pe care o întredem și din prevederile art.464 alin.(1) CPP RM, care stabilește, că instanța ”dacă constată că cererea de revizuire este întemeiată, anulează [...] hotărârile care nu se pot concilia și pronunță o nouă hotărâre”.

Și din contra, în situația ipotetică, când două hotărâri nu se conciliază însă sunt de natură diferită, de exemplu, penală și civilă, este evidentă inaplicabilă norma procesual penală privind conexarea cauzelor, ori în sensul prevederilor art.42, 279¹ CPP RM, aceasta se aplică doar pentru cauzele penale. În acest context, din reglementarea prevederilor art.464 alin.(1) CPP RM, precitate, cu certitudine reiese, că nu se admite revizuirea a hotărârilor de natură diferită, de exemplu, penală și civilă, în cadrul procedurii penale, ori o astfel de situație pentru soluția pe cauza civilă, contravine prevederilor art.6 CEDO.

Totodată, nu putem interpreta aceste prevederi în sens restrâns, adică, că prin conexare se înțelege simpla suplimentare a materialelor cauzei cu materialele altei cauzei, ori în acest sens, avem existent însututul procesual al probelor și probatoriului, astfel încât, la stabilirea că anumite înscrisuri sau probe materiale inclusiv o hotărâre irevocabilă, dintr-o altă cauză constituie probe pentru revizuirea altei hotărâri, deja ne aflăm în situația altui temei juridic de revizuire – a circumstanțelor noi.

Nu în ultimul rând de menționat, că soluția de conexare, în coroborare cu prevederile art.42 alin.(7) CPP RM, se dispune de instanță printr-o încheiere aparte, care poate fi contestată odată cu soluția pe caz în ordinea revizuirii.

Următoarea etapă după admiterea cererii de revizuire, o reprezintă ”rejudicarea cauzei”, care conform art.463 alin.(1) CPP RM, se face conform regulilor de procedură privind judecarea în primă instanță.

Totodată, conform art.463 alin.(2) CPP RM, deși pînă la adoptarea încheierii de admisibilitate a cererii de revizuire, asistăm la o veritabilă cercetare judecătorească conform regulilor de procedură privind judecarea în primă instanță, legiuitorul, prevede dreptul instanței de revizuire, dacă găsește necesar la cererea părților, de a examina din nou ”probele care au fost administrate în cursul judecăților precedente sau cu ocazia admiterii cererii de revizuire”.

Sintagma ”dacă găsește necesar” nu are care-va explicații directe, însă poate fi interpretată, în sensul, că se admite ca motivată cererea părții (părților) la proces de examinare din nou a probelor, motivele și argumentele urmînd a fi considerate și apreciate deja din perspectiva cazului aparte judecat, neputînd fi stabilit prin lege.

În conformitate cu prevederile art.464 CPP RM, după rejudicarea cauzei, instanța pronunță o nouă hotărâre potrivit dispozițiilor art.382-399 și 410, care se aplică în mod corespunzător, adoptînd una din următoarele soluții:

- dacă constată că cererea de revizuire este întemeiată, anulează hotărîrea în măsura în care a fost admisă revizuirea sau hotărârile care nu se pot concilia și pronunță o nouă hotărâre.
- respinge cererea de revizuire neîntemeiată.

Drept efect al respingerii cererii ca neîntemeiată, intervine obligația instanței a se expune dacă este cazul și față soluția adoptată anterior privind suspendarea executării hotărîrii, adică prin anularea măsurii de suspendare și dispunere a continuării executării pedepsei.

Totodată instanța, dacă admite cererea de revizuire și este cazul, dispune restituirea amenzii plătite și a bunurilor confiscate, precum și a cheltuielilor judiciare pe care cel în favoarea căruia s-a admis revizuirea nu era obligat să le suporte, și calcularea, ca vechime neîntreruptă în muncă, a duratei pedepsei privative de libertate executate.

Conform prevederilor art. 465 CPP RM, este stabilit, că părțile la proces, care nu sunt de acord cu soluția instanței, dată în conformitate cu art.462 alin.(4) și art.464 CPP RM, pot depune apelul sau recurs potrivit prevederilor art.400 și respectiv 420 CPP RM.

Cu toate acestea, în situația ipotetică, în care se atacă în ordine de revizuire o hotărâre irevocabilă, care cade sub incidența prevederilor art.437 CPP RM, de asemenea suntem în situația unei omisiuni legislative, care nu prevede direct și posibilitatea contestării acestora în procedura ”recursului împotriva hotărârilor judecătorești pentru care nu este prevăzută calea atac apelul”, deși ar trebui să fie reglementată expres.

Drept concluzii a celor expuse se întrevide că în linii generale procedura judecării în ordine de revizuire, este reglementată pe măsură a fi aplicabilă și astfel se asigură accesul la justiție garantat de legea națională prin această modalitate de atac, însă totodată am identificat un șir de neconcordanțe și omisiuni legislative, care se văd necesare a fi înlăturate prin modificările și completările de rigoare, anume pentru a evita aplicarea neunitară și eronată a normelor de procedură penală.

Bibliografie:

1. Convenția Europeană cuprindând Drepturile Omului, https://www.echr.coe.int/documents/convention_ro_n.pdf. Accesat la 01.06.2021.
2. Codul de procedură penală al Republicii Moldova Nr. 122 din 14.03.2003, Republicat la 05.11.2013 în Monitorul Oficial Nr. 248-251, art Nr: 699. Data intrării în vigoare: 12.06.2003.
3. Codul penal al Republicii Moldova* adoptat prin Legea Nr. 985 din 18.04.2002, Republicat la 14.04.2009 în Monitorul Oficial Nr. 72-74 art. 195. Art.89-96 CPP RM.
4. Legea Nr. 66 din 05.04.2012 pentru modificarea și completarea Codului de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122-XV din 14 martie 2003, Publicată la 27.07.2012 în Monitorul Oficial Nr. 155-159, art.510.
5. Hotărîrea Plenului CSJ a RM nr.5 din 19 iunie 2006 ”Privind sentința judecătorească”, http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=152 . Accesat la 02.06.2021.
6. http://jurisprudenta.csj.md/db_hot_expl.php. Accesat la 01.06.2021.
7. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=13120. Accesat la 01.06.2021.
8. https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/0789d8e5-16e8-4fdf-8dfe-e3c70d9a62ad. Accesat la 02.06.2021.
9. https://jc.instante.justice.md/ro/agenda-of-meetings?dossier_number=12-1rh-04092020&type=Any&apply_filter=1. Accesat la 02.06.2021.
10. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:ro:PDF>. Accesat la 01.06.2021.
11. <https://jurisprudencedo.com/Khalfaoui-contr-Franta-Recurs-Conditi-inceperii-executarii-pedepsei-Violarea-art-6.html>. Hotărîrea CEDO nr. 34791/97 din 14 decembrie 1999, în cauza cauza Khalfaoui vs Franța, alineatul 37. Accesat la 01.06.2021.
12. https://www.echr.coe.int/documents/convention_ron.pdf. Accesat la 01.06.2021.
13. <http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?library=ECHR&id=001176062&filename=CASE%20OF%20C4%82LIN%20AND%20OTHERS%20v.%20ROMANIA%20%205BRomanian%20translation%20by%20the%20SCM%20Romania%20and%20IER.pdf&logEvent=False>. Accesat la 01.06.2021.
14. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-187903>. Accesat la 01.06.2021.
15. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22%3A%5B%5D%2C%22documentcollectionid%22%3A%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%2C%22itemid%22%3A%5B%22001167125%22%5D%7D> . Accesat la 01.06.2021.
16. <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22fulltext%22%3A%5B%22Polyakh%22%5D%2C%22documentcollectionid%22%3A%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%2C%22itemid%22%3A%5B%22001-196607%22%5D%7D> } Accesat la 01.06.2021.
17. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22%3A%5B%22Berdzenishvili%22%5D%2C%22documentcollectionid%22%3A%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%2C%22itemid%22%3A%5B%22001-191926%22%5D%7D> } Accesat la 01.06.2021.
18. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22%3A%5B%22Ahtinen%22%5D%2C%22documentcollectionid%22%3A%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%2C%22itemid%22%3A%5B%22001-88510%22%5D%7D> . Accesat la 01.06.2021.
19. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-142393%22%5D%7D> . Accesat la 01.06.2021.
20. <http://procuratura.md/md/news/1211/1/8356/>. Accesat la 02.06.2021.

III. ȘTIINȚE ECONOMICE

REZILIENȚA ECONOMICĂ ÎN CONTEXTUL PANDEMIC COVID-19

ECONOMIC RESILIENCE IN THE COVID-19 PANDEMIC CONTEXT

Dimitrie STOICA

Universitatea Dunărea de Jos din Galați
E-mail: stoica_dimitrie2008@yahoo.com
ORCID ID: 0000-0001-5495-7076

Angela Stela IVAN

Universitatea Dunărea de Jos din Galați
E-mail: Angela.Ivan@ugal.ro
ORCID ID: 0000-0002-1448-5921

Alina Mihaela CANTARAGIU

Universitatea Dunărea de Jos din Galați
E-mail: Alina.Cantaragiu@ugal.ro
ORCID ID: 0000-0002-6734-4911

Maricica STOICA

Universitatea Dunărea de Jos din Galați
E-mail: Maricica.Stoica@ugal.ro
ORCID ID: 0000-0001-7315-1860

Rezumat: SARS-CoV-2, cauza COVID-19, a avut o influență catastrofală asupra economiei globale ca nicio altă criză din istoria omenirii, întreaga economie mondială fiind foarte greu de redresat. Cu toate acestea, multe țări au arătat capacitate de a supraviețui, de a-și reveni dintr-un mediu nesigur și de reîntoarcere la statutul anterior, stabil. Pentru a analiza procesul de recuperare / de revenire dintr-un mediu nesigur, este, adesea, utilizată noțiunea de reziliență. Acest articol prezintă pe scurt unele tipuri de reziliență, în prima secțiune și câteva aspecte privind reziliența economică în cea de a doua secțiune, luând în considerare lecțiile / învățămintele din timpul pandemiei COVID-19, dar și din alte epidemii.

Cuvinte cheie: COVID-19, șoc, revenire, reziliență economică

Abstract: SARS-CoV-2, the cause of COVID-19, has had catastrophic influence on the global economy like no other crisis in the history of mankind, the entire worldwide economy being very difficult to recovery. However, many countries have shown the ability to survive and recover from the shock, and to return to a stable state. To analyse the recovery processes from an uncertain environment, the notion of resilience is often used. This article briefly presents some types of resilience in the first section and gives some aspects on the economic resilience in the second section, taking into account the lessons during the COVID-19 pandemic, but also from other epidemics.

Key words: COVID-19, shock, recover, economic resilience

Introducere

Pandemia Covid-19, generată de coronavirusul SARS-CoV-2 (cunoscută și sub numele de pandemia de noul coronavirus), este cea mai recentă dintre crizele care au punctat primele două decenii ale acestui secol [1]. Este o criză globală fără precedent în ultimele decenii, o recesiune economică imediată, diferită de celelalte crize, pentru că a început mai degrabă în economia reală decât în sectorul financiar și a trimis valori de șoc în întreaga economie mondială [2-6]. Pandemia Covid-19 este cea mai gravă recesiune de la Marea Depresiune din 1929-1933 (cea mai îndelungată și cea mai dramatică depresiune economică dintre cele cunoscute vreodată de sistemul capitalist, atât prin extensie, cât și prin durata sa, și care a afectat întreaga lume) [7-9]. Fragilitățile existente în numeroase sisteme (e.g. medical, alimentară, mediu, comerț, finanțe, drepturile omului etc.) s-au intensificat în timpul pandemiei COVID-19, impactul fiind încă rapid și incert, devastator și de anvergură asupra economiilor și societăților din întreaga lume, criza continuând să pună presiune enormă asupra sistemelor economice [3, 10]. Fragilitățile sunt resimțite inegal, arătând vulnerabilitate, perturbări și complexități, iar rezultatele par inevitabile (adâncirea sărăciei; inegalități multiple, care se intersectează; instabilitate politică cronică) [3, 11]. Modelele de dezvoltare dominante pe

termen lung (e.g. cele care promovează creșterea economică, liberalizarea piețelor, globalizarea, economia verde) sunt supuse acum unei provocări fără precedent [3]. Această lucrare prezintă pe scurt unele tipuri de reziliență (în prima secțiune) și câteva aspecte privind reziliența economică (în cea de a doua secțiune), luând în considerare lecțiile/ învățămintele din timpul pandemiei COVID-19, dar și din alte epidemii.

Metodologia cercetării

S-a utilizat cercetarea exploratorie descriptivă, iar ca instrument s-a utilizat analiza datelor existente în literatura de specialitate din mai multe surse: jurnale online, cărți, lucrări de licență și site-uri de specialitate.

Tipuri de reziliență

Conceptul de reziliență a atras privirile cercetătorilor în domeniu la nivel global, mai ales că în ultimii ani numeroase evenimente au apărut în țările din întreaga lume (e.g. evenimente provocate de om: valuri de teroare, migrare; evenimente naturale: dezastre / pericole naturale; evenimente economice: crize economice și sociale, închideri ale unor fabrici mari, sărăcie extremă; evenimente medicale: amenințarea pandemică COVID-19) [12]. Conceptul de reziliență se referă la capacitatea unui sistem de a se recupera după șocuri sau perturbări, menținându-și funcționalitatea, și de a înfăptui transformări în mod durabil, echitabil și democratic, pentru a face față șocurilor viitoare [13-16]. Este un concept complex cu mai multe fațete, specialiștii definindu-l diferit în contextul individului, familiei, organizației, comunității și culturii [17]. Reziliența poate fi luată în considerare la mai multe scale: individuală, colectivă, locală, națională, regională, ecologică / verde, digitală, economică etc. Reziliența individuală reprezintă o traiectorie stabilă a funcționării sănătoase a individului după un eveniment extrem de turbulent (traume provocate de factori, de regulă externi) sau capacitatea individului de a se adapta unor condiții noi de mediu intern sau extern, și poate fi unul dintre cei mai buni predictorii de a face față amenințărilor COVID-19 [18 - 20]. **În afară de acestea, reziliența individuală se referă și la păstrarea unei părți intacte a eului** [20]. Reziliența colectivă se referă la **capacitatea unei colectivități de a reveni la funcționalitatea politică, social-economică anterioară unei crize și/sau de a se adapta la noile condiții de mediu**. În contextul revenirii la funcționalitatea anterioară crizei, reziliența colectivă este vitală în cazul crizelor sistemice (e.g. criza COVID-19). În schimb, în contextul adaptării, reziliența colectivă ar putea fi contraproductivă democratic în anumite situații, în contextul regresiei sociale cauzată de izolarea pandemică creându-se o permeabilitate crescută pentru un regim autocrat, în special în țările cu un astfel de registru guvernamental în istoricul lor [20]. Reziliența națională este un instrument de răspuns la amenințări hibride, care să se bazeze pe promovarea culturii de securitate, și implică atât măsurile specifice de răspuns proiectate la nivel instituțional (cum se pregătesc autoritățile să răspundă în cazul unei agresiuni?) cât și un proces înglobant care include toate elementele componente ale unei națiuni, inclusiv solidaritatea socială și patriotismul [21, 22]. Reziliența regională reprezintă un proces extrem de complex, puternic influențat de natura specifică, durata și amploarea șocului, precum și de alți factori de impact (experiențe, structuri economice regionale și politici de stat la mai multe niveluri) [23]. O regiune rezilientă ar fi una în care piețele și structurile politice locale se adaptează continuu la condițiile de mediu în schimbare și doar când aceste procese eșuează, adesea din cauza intervenției greșite a autorităților superioare care le înăbușă capacitatea de a inova, sistemul este obligat să modifice structurile mari [24]. Nivelurile mai ridicate de rezistență individuală, comunitară și națională au generat niveluri mai scăzute ale simptomelor de suferință și niveluri mai ridicate de creștere post-traumatică în rândul civililor, după o anumită perioadă de conflict [25]. Reziliența implică nu doar menținerea sistemelor existente, ci și adaptarea, pentru a se asigura că acestea prosperă în viitor [26]. Reziliența verde se referă la adaptarea la schimbările climatice și realizarea de infrastructuri rezistente la acestea, dezvoltarea unei economii curate / circulare, reducerea impactului asupra resurselor naturale, conservarea biodiversității, înlăturarea substanțelor toxice din mediu, schimbarea modelelor de producție și de consum, crearea de fabrici și de locuri de muncă ecologice și la restabilirea capacității sistemelor ecologice în vederea adaptării traiului în limitele resurselor planetei [27]. Reziliența digitală garantează modul de viață, de muncă, de studiu și de interacțiune în era digitală respectă / consolidează demnitatea umană, democrația, egalitatea, libertatea, securitatea și alte valori fundamentale europene. Transformarea digitală rezilientă poate favoriza modelarea și însușirea de tehnologii digitale centrate pe factorul uman, precum și o contribuție eficace a acestora la sustenabilitatea globală [26]. Transformarea digitală reprezintă o cale de a moderniza economia și de a aborda provocările sociale critice [27]. Reziliența economică reprezintă, în general, capacitatea unei economii de a rezista și de a reveni după efectele perturbatoare ale unui șoc economic și de a realiza schimbări structurale pe termen lung într-un mod echitabil și incluziv [16, 21, 25, 26]. Având în vedere natura ciclică și structurală a schimbărilor, economiile nu trebuie să revină întotdeauna la statutul anterior șocului sau la aceeași traiectorie de creștere [16, 21, 25].

Pandemia COVID-19 și reziliența economică

În contextul pandemic COVID-19, economiile lumii au fost închise la o scară fără precedent, trilioane de dolari fiind șterse din economia mondială [3, 28]. Amploarea impactului economic COVID-19 a depășit orice estimări anterioare, prognozele fiind sumbre, cu cifre catastrofale [16, 29]. În absența planurilor de urgență economică pentru o pandemie la această scară, guvernele naționale s-au străduit să elaboreze politici economice la fața locului (e.g. plafonarea datoriilor, austeritatea fiscală) și au oferit sprijin substanțial celor care și-au pierdut mijloacele de trai. Cu toate acestea, mulți oameni au rămas să supraviețuiască fără ajutor [3]. Lecțiile învățate din epidemiile anterioare au o relevanță limitată pentru abordarea impactului COVID-19 asupra economiei globale. Gripa spaniolă din 1918, una dintre cele mai devastatoare pandemii din istorie, a provocat distrugerii economice majore la nivel mondial, dar în urma unui război de patru ani (Primul Război Mondial) și în economii mult mai puțin conectate și mult mai mici decât astăzi [30-32]. Epidemiile mai recente nu au provocat colapsuri economice atât de mari. Criza SARS generată de SARS-CoV-1 în 2002-2003, una dintre cele mai importante crize de sănătate, a avut consecințe economice grave atât la nivelul cererii, cât și al ofertei, dar costul general nu a fost atât de mare pe cât s-a prevăzut la acea vreme, iar economiile au revenit la nivelurile anterioare ale activității economice relativ repede, conexiunile cu economia globală fiind restabilite [33, 34]. Epidemia MERS-CoV din 2012 a afectat un număr mai limitat de țări decât cea generată de SARS-CoV-1, dar impactul economic al MERS-CoV a fost mai vizibil [35, 36]. Astăzi, situația este dramatic diferită, propagarea este mult mai rapidă și mai generalizată, toate economiile din întreaga lume sunt afectate, deși nu toate în același mod și în același timp, iar evoluțiile sunt dificil de anticipat [37]. Guvernele s-au concentrat asupra necesității unor pachete masive de stimulare pentru a pune economia în mișcare după ce criza pandemică se va retrage, cu sopol de a încuraja creșterea economică și de a readuce economiile pe drumul cel bun prin forme de stimul de tip Keynesian. Lecțiile (atât pozitive, cât și negative) sunt extrase, de asemenea, din încercările de redresare după Criza financiară mondială din 2007-2008, bazate pe o recapitalizare majoră a sistemului bancar mondial. Cu toate acestea, abordările fixate pe structurile existente prin investiții standardizate pentru a stimula creșterea economică pierd oportunități pentru o regândire mai profundă a sistemelor economice, COVID-19 expunând fragilitatea economiei actuale globalizate, cu dependența sa de tranzacții financiare transcontinentale, producție la timp și lanțuri internaționale de aprovizionare lungi [3, 16]. Economii încorporate, incluzive, adesea informale și înrădăcinate în mutualism și solidaritate, au înflorit (e.g. domeniul aprovizionării cu produse alimentare a cunoscut o remarcabilă creștere a solidarității, de la donarea pe scară largă de produse alimentare către populațiile sărace, până la furnizarea de mese mobile pentru populațiile defavorizate din unele țări). Comunitățile s-au reunit pentru a acoperi golurile din sistem și pentru a-i ajuta pe cei care au nevoie, grupurile societății civile colaborând uneori cu actorii de stat [38]. Guvernările economice eficiente includ autoritatea distribuită în gestionarea unei afaceri; angajarea și mobilizarea lucrătorilor și a celorlalți pentru a efectua schimbarea; rețelele și coalițiile ca element central al activității economice; deliberare pentru luarea deciziilor distribuite și cunoștințe democratizate pentru acțiune colectivă, dar astfel de caracteristici sunt accentuate în răspunsurile economice la COVID-19, sugerând posibilități pentru alternative mai rezistente. O temă cheie este importanța bunurilor comune - resurse partajate gestionate în mod colectiv - în asigurarea activității economice și a mijloacelor de trai și a nevoii de reciprocitate și solidaritate pentru a sprijini pe cei implicați, de-a lungul lanțurilor de aprovizionare și între producători și consumatori, ca parte a economiei comune, colective. Activitatea economică poate fi susținută prin intermediul rețelelor partajate, nu prin activitate economică individualizată, competitivă, ca în modelele economice convenționale. Experiența COVID-19 a evidențiat, de asemenea, idei mai largi de valoare în economie – a lucrătorilor esențiali, a producției și piețelor locale, a rețelelor de distribuție la nivel comunitar și a aprovizionării durabile cu bunuri [3]. Principiile de colaborare, regenerare și circularitate sunt ghiduri definitorii pentru dezvoltarea economică. Statele post-capitaliste pot prelua noi funcții de îmbunătățire a rezilienței sistemice, inclusiv a serviciilor vitale și a sprijinului pentru veniturile de bază, mai degrabă decât a permite piețelor să funcționeze nestingherite, ca în epoca neoliberală. Un stat antreprenorial poate stimula inovația și dezvoltarea digitală încurajând finanțarea pe termen lung, susținând direcții particulare ale dezvoltării economice durabile. Mediile de reglementare progresive pentru capital pot, la rândul lor, să orienteze transformările către un viitor mai durabil și echitabil prin transformări drepte și verzi. Extinderea criteriilor de succes în dezvoltarea economică dincolo de creștere și profit până la gândirea despre echitate, rezistență și sustenabilitate sugerează un set foarte diferit de direcții pentru dezvoltarea economică, care necesită abilități diverse și noi. Ruptura radicală creată de COVID-19 înseamnă că vechile ipoteze au fost contestate și este necesară o

regândire mai fundamentală a capitalismului și a dezvoltării. Acest lucru necesită o economie transformatoare pentru o dezvoltare durabilă, favorabilă incluziunii, care poate supraviețui șocurilor viitoare, indiferent dacă este vorba de pandemii, schimbări climatice, instabilitate financiară sau conflicte, care are rădăcini în idei de economii incluzive și solidare [3]. Investițiile semnificative în sistemul educațional și sistemul de sănătate sunt de o importanță critică. Închiderea școlilor poate duce la pierderi foarte mari la nivel educațional, fapt ce poate exacerba inegalitățile, elevii care provin din medii dezavantajate fiind afectați în mod disproporționat [39]. Închiderea școlilor nu duce doar la pierderi la nivel educațional, elevii ar putea pierde sistemul de sprijin, alimentația și sănătatea, mai mult elevii din mediile dezavantajate riscă să abandoneze școala, plătind prețul cel mai scump. Redeschiderea școlilor trebuie să fie o prioritate pentru guvernele naționale, acestea trebuie, de asemenea, să ia toate măsurile pentru a oferi condiții de siguranță în unitățile educaționale, trebuie să extindă accesul la educație și să adapteze sistemele de educație astfel încât acestea să facă față unor crize viitoare [40]. Extinderea accesului la învățământul terțiar și îmbunătățirea calității acestuia sunt de o importanță-cheie pentru asigurarea redresării. Instituțiile de învățământ superior trebuie să pregătească studenții pentru piețele muncii existente la ora actuală, aflate într-o permanentă și rapidă schimbare [39]. Instituțiile de învățământ superior, în misiunile lor principale de predare, cercetare și servicii, trebuie să găsească abordări holistice pentru a se conecta cu societatea din jurul lor, integrând o abordare de învățare (formală, non-formală și informală) continuă, pe tot parcursul vieții (în toate aspectele vieții: muncă, familie, timp liber, serviciu comunitar etc.), esențială în abordarea problemelor și provocărilor educaționale globale. Diviziunea în învățământ primar, secundar și terțiar este acum una artificială, toate competențele trebuie să fie învățate atât de către studenți / cursanți cât și de profesori și părinți deopotrivă. Pandemia COVID-19 a dezvăluit deja interconectarea întregii umanități, arătând clar că viitorul presupune noi definiții ale vieții normale [41].

Concluzii

În istoria recentă a epidemiilor au existat avertismente de ceva timp și învățăminte/lecții care sugerează necesitatea unei regândiri majore în pregătirea de răspunsuri flexibile și contingente, inovatoare și pline de speranță la șocuri viitoare, incerte-indiferent dacă sunt pandemii, schimbări climatice, turbulențe financiare sau altceva la care nici nu ne-am gândit. Aceste lecții se axează pe nevoia de a dopta schimbări fundamentale, transformatoare, de a naviga în incertitudine și de a se pregăti pentru turbulențe precipitate de șocuri globale (pandemii, modificări schimbări climatice, reverberări ale volatilității economice). Mai mult din aceste lecții pot fi anticipate evoluția sistemelor și poate fi identificat echilibrul între generația actuală și cea viitoare. Practicile de dezvoltare, schimbările transformatoare, îmbrățișarea problemelor de protecție socială, venitul de bază pentru mijloace de trai durabile, sprijinirea economiilor informale, furnizarea de asistență medicală universală necesită mobilizare. Dacă astfel de transformări nu vor apărea, șocurile viitoare, șocuri care vor veni cu siguranță, vor fi mult mai turbulente. Lecțiile crizei COVID-19 ar putea duce la o economie mondială în ciclul economic următor mai sustenabilă, mai eficientă și echitabilă.

Bibliografie:

1. https://www.eulerhermes.com/ro_RO/stiri-si-analize/ultimele-stiri/alfabetizare-financiara-si-de-risc-rezilienta-in-timpul-pandemiei.html, (Accesat, februarie 2021).
2. Arora, A.S., Rajput, H., Changotra, R. Current perspective of COVID-19 spread across South Korea: Exploratory data analysis and containment of the pandemic. *Environment, development and sustainability*, 2020, 1-11, doi.10.1007/s10668-020-00883-y.
3. Leach, M., MacGregor, H., Scoones, I., Wilkinson, A. Post-pandemic transformations: How and why COVID-19 requires us to rethink development. *World Development*, 2021, 138, 105233, doi.org/10.1016/j.worlddev.2020.105233.
4. Rajput, H., Changotra, R., Rajput, P., Gautam, S., Gollakota, A. R., Arora, A. S. A shock like no other: Coronavirus rattles commodity markets. *Environment, Development and Sustainability*, 2020, 1-12, doi.org/10.1007/s10668-020-00934-4.
5. Rai, S.S., Rai, S., Singh, N.K. Organizational resilience and social-economic sustainability: COVID-19 perspective. *Environment, Development and Sustainability*, 2021, doi.org/10.1007/s10668-020-01154-6.
6. https://www.eulerhermes.com/ro_RO/stiri-si-analize/ultimele-stiri/alfabetizare-financiara-si-de-risc-rezilienta-in-timpul-pandemiei.html, (Accesat, februarie 2021).
7. Berca A. Crizele economice și ciclicitatea lor. Iași, Institut European, 2011. 211 p.
8. Keynes J.M. Teoria generală a ocupării forței de muncă, a dobânzii și a banilor. București, Editura

- Publica, 2009. 136 p.
9. Stoica D. Crizele din economia mondială. Lucrare de licență, Galați, 2019.
 10. https://mpr.a.ub.uni-muenchen.de/100295/1/MPRA_paper_100293.pdf, (Accesat, februarie 2021).
 11. Bonanno, G.A., Romero, S.A., Klein S. I. The temporal elements of psychological resilience: An integrative framework for the study of individuals, families, and communities. *Psychological Inquiry*, 2015, 26(2), 139-169, doi.org/10.1080/1047840X.2015.992677.
 12. Ferreira da Silva, J., Silva, F.F., Leal, A.M.M., de Oliveira, H.C. Regional economic resilience and mining in the State of Minas Gerais/Brazil: The barriers of productive specialisation to formal employment and tax management. *Resources Policy*, 2021, 70, 101937, doi.org/10.1016/j.resourpol.2020.101937.
 13. Masten, A.S. Resilience theory and research on children and families: past, present, and promise. *Journal of Family Theory & Review*, 2018, 10(1), 12-31, doi.org/10.1111/jftr.12255.
 14. Southwick, S.M., Bonanno, G.A., Masten, A.S., Panter-Brick, C., Yehuda, R. Resilience definitions, theory, and challenges: interdisciplinary perspectives. *European Journal of Psychotraumatology*, 2014, 5(1), 25338, doi.10.3402/ejpt.v5.25338.
 15. Bonanno, G.A. Loss, trauma, and human resilience: have we underestimated the human capacity to thrive after extremely aversive events? *American Psychologist*, 2004, 59(1), 20, doi.10.1037/0003-066X.59.1.20.
 16. <https://www.dw.com/ro/coronavirusul-va-fi-urmat-de-o-pandemie-a-datoriilor/a-55693505>, (Accesat, februarie 2021).
 17. Kimhi, S., Eshel, Y., Marciano, H., Adini, B. Distress, and Resilience in Days of COVID-19: Comparing Two Ethnicities. *Environmental Research and Public Health*; 2020, 17(11), 3956, doi.org/10.3390/ijerph17113956.
 18. Ben-Dor, G., Pedahzur, A., Canetti-Nisim, D., Zaidise E. The role of public opinion in Israel's national security. *American Jewish Congress: Congr. Mon.* 2002, 69(5), 13-15.
 19. Kimhi, S., Hantman, S., Goroshit, M., Eshel, Y., Zysberg, L. Elderly people coping with the aftermath of war: resilience vs. vulnerability. *American Journal of Geriatric Psychiatry*, 2012, 20, 391-401, doi.10.1097/JGP.0b013e31821106b3.
 20. <https://truestoryproject.ro/rezilienta-factori-ce-contribuie-la-o-rezilienta-crescuta/>, (Accesat, februarie 2021).
 21. Mai, X., Zhan, C., Chan, R.C.K. The nexus between (re)production of space and economic resilience: An analysis of Chinese cities *Habitat International*, 2021, 109, 102326, doi.org/10.1016/j.habitatint.2021.102326.
 22. http://www.aosr.ro/wp-content/uploads/2019/03/Anexa-1_Articol-Impact-Strategic-2018.pdf, (Accesat, februarie 2021).
 23. Hassink, R., Tan, J., Huang, D. Regional Resilience in Times of a Pandemic Crisis: The Case of COVID-19 in China. *Journal of Economic and Human Geography*, 2020, 111(3), 497-512, doi.org/10.1111/tesg.12447.
 24. Hassink, R. Regional resilience: a promising concept to explain differences in regional economic adaptability? *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 2010, 3, 45-58, doi.10.1093/cjres/rsp033.
 25. <https://sindicatmts.ro/catre-o-europa-mai-rezilienta-mai-durabila-si-mai-echitabila/>, (Accesat, februarie 2021).
 26. http://www.cdep.ro/afaceri_europene/afeur/2020/fi_3011.pdf, (Accesat, februarie 2021).
 27. <https://cursdeguvernare.ro/redesenarea-planului-national-de-redresare-si-rezilienta-pnnr-digitalizarea-nu-mai-e-o-prioritate-ci-o-urgenta-esentiala-pentru-transformarea-digitala.html>, (Accesat, februarie 2021).
 28. Tooze, A. Shockwave: The world goes bust, *London Review of Books*, 2020, 42, 8.
 29. Barry J.M. The great influenza: The epic story of the deadliest plague in history. New York, Viking Books: New York, 2004. 546 p.
 30. <https://www.zf.ro/business-international/cum-s-a-terminat-gripa-spaniola-din-1918-si-ce-lectii-putem-invata-19241073>, (Accesat, februarie 2021).
 31. <https://www.businessmagazin.ro/actualitate/cele-mai-mari-boli-care-au-decimat-planeta-prima-a-omorat-aproape-jumatate-din-populatia-lumii-in-timp-ce-a-doua-a-facut-pana-la-50-de-milioane-de-victime-18771814>, (Accesat, februarie 2021).

32. Keogh-Brown, M.R., Smith, R. D. The economic impact of SARS: How does the reality match the predictions? *Health Policy*, 2008, 88(1), 110-120, doi.org/10.1016/j.healthpol.2008.03.003.
33. <https://alphamedica.ro/ce-am-inteles-din-pandemia-sars-cov-2-partea-i/>, (Accesat, februarie 2021).
34. Ceylan, R.F., Ozkan, B. The Economic Effects of Epidemics: From SARS and MERS to COVID-19. *Research Journal in Advanced Humanities*, 2020, 1(2), 21-29.
35. Lee, A., Cho, J. The impact of epidemics on labor market: identifying victims of the Middle East Respiratory Syndrome in the Korean labor market. *International Journal for Equity in Health*. 2016, 15, 196, doi.10.1186/s12939-016-0483-9.
36. <http://www.ipes-food.org/pages/covid19>, (Accesat, februarie 2021).
37. <https://home.kpmg/ro/ro/home/events/2020/04/covid-19-webinar-agilitatea-si-rezilienta-afacerilor.html>, (Accesat, februarie 2021).
38. Thorpe, J., Gaventa, J. Democratising economic power: The potential for meaningful participation in economic governance and decision-making, IDS Working Paper 535, Brighton: IDS, 2020.
39. <https://www.worldbank.org/ro/news/press-release/2020/10/07/boosting-health-and-education-spending-is-key-to-resilient-post-pandemic-economic-recovery-in-emerging-europe-and-central-asia>, (Accesat, februarie 2021).
40. <https://www.unicef.org/romania/ro/comunicate-de-pres%C4%83/covid-19-unicef-avertizeaz%C4%83-cu-privire-la-prejudiciile-continue-aduse>, (Accesat, februarie 2021).
41. <https://epale.ec.europa.eu/ro/blog/covid-19-re-conectarea-invatamantului-superior-cu-invatarea-pe-tot-parcursul-vietii>, (Accesat, fFebruarie 2021).

ECONOMIA CIRCULARA CA PARADIGMA A DEZVOLTARII SUSTENABILE

CIRCULAR ECONOMY AS A PARADIGM OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Andrei POPA,

Doctor habilitat în științe economice,

Profesor universitar

Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul

E-mail: popa.andrei@usch.md

ORCID ID: 0000-0003-2006-6923

Rezumat: Scopul cercetării a fost înțelegerea conceptului de economie circulară și necesitatea de a-l promova în calitate de paradigmă fundamentală pentru viitoarele politici de dezvoltare. Analiza experienței Uniunii Europene în dezvoltarea unei economii verzi sustenabile oferă un bun exemplu pentru a evidenția beneficiile și obstacolele noii paradigme economice a economiei circulare.

Cuvinte cheie: Economie Circulară, strategie europeană, dezvoltare sustenabilă, managementul deșeurilor.

Abstract: The aim of the research was to understand the concept of circular economy and the need to promote it as a fundamental paradigm for future development policies. The analysis of the European Union's experience in the development of a sustainable green economy provides a good example to highlight the benefits and obstacles of the new economic paradigm of the circular economy.

Key words: Circular Economy, European strategy, sustainable development, waste management.

Introducere

Resursele naturale necesare pentru a produce bunuri, precum și capacitatea unui ecosistem natural de a absorbi sau de a compensa degradarea mediului nu sunt nelimitate. În ultimii ani, după diverse dezbateri și studii de cercetare, a fost lansat conceptul de „*economie circulară*”, urmărind restructurarea modelului linear „*take – produce – dispose*” (*ia - fă – consumă și aruncă*) cu scopul de a reduce impactul activității umane asupra mediului. Pentru a atinge acest obiectiv, *economia circulară* propune un set de măsuri care vizează prevenirea răspândirii deșeurilor și facilitarea proceselor de reciclare a lor. Ideea de bază ce se află în spatele unei economii circulare este de a propune un *model de producție regenerativ* în care produsele și componentele lor să fie reutilizate multiplu.

„Această tranziție progresivă, dar ireversibilă, către un sistem economic sustenabil (durabil) este o parte indispensabilă a noii strategii industriale a UE.” [8]

Prezenta lucrare își propune să prezinte tendințele și procesele actuale din cadrul Uniunii Europene legate de economia circulară.

Obiectul de studiu al acestei cercetări este sistemul economic bazat pe principiile economiei circulare, iar **subiectul** este evaluarea politicilor Uniunii Europene de implementare a modelelor inovatoare orientate spre o economie verde.

Studiul efectuat de autor relevă faptul că astăzi tot mai mulți cercetători arată un interes deosebit pentru noi formate și abordări în studierea paradigmei economiei circulare, iar analiza experienței Uniunii Europene în dezvoltarea unei economii verzi sustenabile oferă un bun exemplu pentru a evidenția beneficiile și constrângerile noilor tendințe în dezvoltarea societății contemporane.

Metodologia cercetării

Pentru a atinge scopul acestui articol, care vizează evaluarea importanței economiei circulare în calitate de abordare generică pentru politicile de dezvoltare durabilă, informațiile primare despre economia circulară au fost colectate de pe paginile web oficiale ale Comisiei Europene, paginile web a revistelor de specialitate în format digitalizat, cărți etc.

Rezultate

Sistemul economic bazat pe exploatarea liniară (*zăcământ - marfă - deșeuri*) a resurselor reprezintă abordarea tradițională, instituită de la originile activității umane și exploatată masiv în economia mondială contemporană. Într-o manieră simplificată „modelul linear” este formulat ca „*take – produce – dispose*” (*ia - fă - consumă și aruncă*), arătând astfel „calea” parcursă de resurse și materiile prime (figura 1).

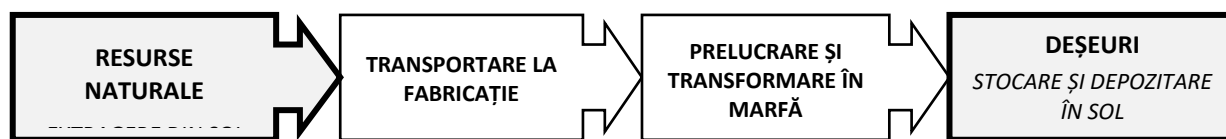

Figura 1. Sistemul economic linear

Idea *fluxurilor circulare de materiale* ca model al unei economii cu resurse limitate este reflectată în concepțiile despre „*ecologia industrială*”, „*simbioza industrială*” și „*economia verde*”.

Economia Circulară se distinge de alte viziuni și paradigme, referitoare la reducerea consumului de energie și materiale, printr-o abordare holistică (unitară) prin crearea unor **bucle circulare de fluxuri de resurse, materiale, energie și deșeuri** care includ toate activitățile desfășurate într-o societate [1; 13]. Fiind axată pe gestionarea și prevenirea deșeurilor, precum și pe utilizarea eficientă a resurselor (figura 2), *economia circulară este partea centrală a economiei verzi* - un concept mai larg care include și habitatul uman și rezistența ecosistemelor.

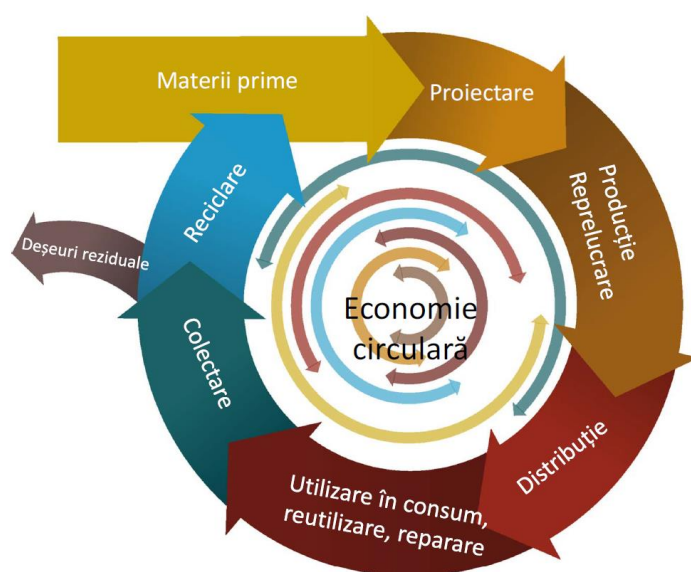

Figura 2. Modelul economiei circulare

Sursa: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:50edd1fd-01ec-11e4-831f-01aa75ed71a1.0008.01/DOC_1&format=PDF [p. 6]

Având **trei principii de bază** – **Reducere** (resurse), **Reutilizare** (reparare/ recondiționare/ modernizare și folosire repetată a bunurilor și materialelor) și **Reciclare** (deșeuri) – denumite **3R**, conceptul de economie circulară a fost introdus pentru prima dată de Pearce David W. și Turner R. Kerry, care încă în 1990 au ilustrat clar legăturile puternice dintre mediu și economie. În lucrarea „*Economia resurselor naturale și Mediul*” (*Economics of Natural Resources and the Environment* [14]) autorii consideră mediul ca sursă, dar și ca receptor de deșeuri. Ei arată că în condițiile unei economii liniare (*take – produce – dispose*), deschise spre consumul de noi cantități de resurse, fără un sistem încorporat de reciclare, are loc ignorarea mediului, ceea ce, de fapt, înseamnă ignorarea economiei.

Din punct de vedere al afacerilor, economia circulară reprezintă un nou model de activitate care își propune să mențină permanent utilitatea și valoarea maximală a produselor, componentelor și materialelor. Conceptul economiei circulare are ca scop schimbarea viziunii despre deșeuri ca fiind „gunoi” și recunoașterea faptului că *totul are valoare*. Altfel spus, economia circulară este cea mai bună cale de sporire a productivității și eficienței ecologice a resurselor prin **crearea unui sistem economic închis sau circular** de dezvoltare (figura 3).

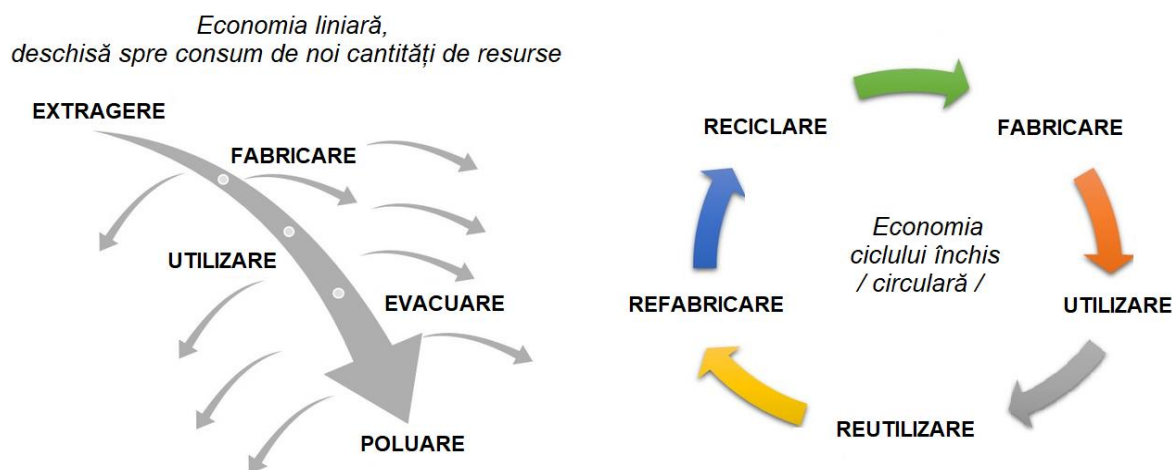

Figura 3. Sistemul economic linear vs Sistemul economic închis (circular)

Sursa: <https://www.archdaily.com/959059/no-more-waste-10-ways-to-incorporate-the-circular-economy-into-an-architectural-project/609995f1f91c81f7b400001-no-more-waste-10-ways-to-incorporate-the-circular-economy-into-an-architectural-project-image>

Economia circulară este un model de producție și consum care implică un *circuit multiplu* de utilizare, reutilizare, reparare, renovare și reciclare a materialelor și produselor existente. În acest fel, ciclul de viață al produselor este extins din contul reutilizării și reciclării bunurilor, iar dezvoltarea economiei ciclului închis permite:

- *reducerea la minimum a deșeurilor*. Când un produs ajunge la sfârșitul duratei sale de viață, materialele din care este făcut sunt păstrate în cadrul economiei de câte ori este posibil. Acestea pot fi folosite din nou și din nou, creând astfel o valoare suplimentară.
- combaterea programării uzurii. În condițiile economiei liniare, persistă practica de concepere a produselor cu o durată limitată de viață pentru a încuraja consumatorii să cumpere unul nou. Parlamentul European a solicitat măsuri de combatere a acestei practici.

Economia circulară a fost formulată de Fundația Ellen MacArthur ca „o economie care are un design restaurativ și regenerativ, și are ca scop menținerea produselor, componentelor și materialelor, în orice moment, la maximum de utilitate și valoare” [12]. Potrivit Comisiei Europene „economia circulară cuprinde managementul și prevenirea deșeurilor și a eficienței relative a utilizării resurselor, dar contribuie și la creșterea bunăstării umane reale și la sustenabilitatea ecosistemului” [7]. Astfel, prin conceptul de economie circulară, modelul economiei liniare, cu sfârșitul prestabilit de viață a produsului sau procesului, va fi înlocuit cu un sistem de recuperare.

Deși încă este dificil să privim deșeurile ca o posibilă resursă viitoare care trebuie reintrodusă în sistemul de producție și nu ca „gunoi” ce trebuie eliminat, „*managementul, prevenirea și utilizarea deșeurilor*” este coloana vertebrală a unei economii circulare, chiar dacă punerea sa în aplicare necesită investiții economice importante în inovare, cercetare și dezvoltare. Pentru a atinge acest obiectiv, economia circulară propune un set de măsuri care vizează prevenirea răspândirii deșeurilor și facilitarea proceselor de reciclare. Ideea de bază din spatele unei economii circulare este de a propune un *model de producție regenerativ* în care produsele și componentele să fie reutilizate multiplu (figura 3). „Această tranziție progresivă, dar ireversibilă, către un sistem economic sustenabil este o parte indispensabilă a noii strategii industriale a UE.” [8, p. 4]

Odată cu punerea în aplicare a Strategiei „Europa 2020” pentru o creștere inteligentă, durabilă și incluzivă, Comisia Europeană s-a îndreptat către o dezvoltare sustenabilă (durabilă), determinată de inovație și de o gestionare mai eficientă a resurselor. Statelor li se oferă posibilitatea de a face față provocărilor *dezvoltării sustenabile*, recunoscând în același timp rolul eco-inovației și valoarea investițiilor în acest sector [16].

Discuții

Viitorul dezvoltării durabile este o parte integrantă a conceptului de economie circulară. Economia circulară face parte din *Obiectivele de Dezvoltare Durabilă (ODD)* stabilite de Comisia Europeană, inclusiv [2]:

- *ODD 6*: Apă curată și canalizare;
- *ODD 8*: Muncă decentă și creștere economică;
- *ODD 9*: Industrie, inovare și infrastructură;
- *ODD 11*: Orașe și comunități durabile;
- *ODD 12*: Consum și producție responsabilă;
- *ODD 13*: Acțiune climatică;
- *ODD 14*: Viața sub apă;
- *ODD 15*: Viața pe uscat.

Deși promovarea și implementarea sustenabilității este o problemă serioasă pentru diferite sectoare ale economiei europene, economia circulară stimulează producția și consumul durabil pentru a obține eficiența resurselor și reducerea deșeurilor. Economii separate devin mai competitive și mai inovatoare la nivel global. În special în statele membre ale CE, se așteaptă ca economia circulară să garanteze o creștere ecologică prin eco-inovații moderne, ceea ce este evidențiat în politicile Comisiei Europene promovate în ultimii ani.

Conform datelor Comisiei Europene din anul 2014, publicate în anul 2018 [4], se constată că: „8 miliarde tone de materiale sunt prelucrate anual în UE și transformate în energie sau produse. Numai 0,6 miliarde tone provin din reciclare. Partea de ieșire (*output*-ul) arată că din cele 2,2 miliarde tone de deșuri generate, numai 0,6 miliarde tone reintră în sistem sub formă de materiale reciclate. Restul materialelor, și anume echivalentul a 1,5 miliarde tone, sunt deșuri.” [4, p. 3].

Vom menționa că, monitorizarea utilizării resurselor este focalizată pe patru direcții-cheie:

1. producție și consum,
2. gestionarea deșeurilor,
3. materii prime secundare și
4. competitivitate și inovare.

Conform documentului citat „*Această arhitectură urmează în linii mari logica și structura planului de acțiune pentru economia circulară.*” [4, p. 3].

Pentru a promova pe piață noi tehnologii pro-ecologice, Uniunea Europeană a activat o serie de instrumente, inclusiv achiziții ecologice, etichetare ecologică, audituri de tehnologii curate, inițiative financiare, respectarea voluntară a raționalimentelor de mediu și standardele industriei. De asemenea, UE a luat măsuri financiare concrete pentru a-și asuma riscuri atunci când investește în eco-inovație. Au fost stabilite regulile pentru obținerea ajutorului de stat pentru protecția mediului, care garantează un sprijin mai eficient pentru tehnologiile inovatoare. Implementările practice ale economiei circulare pot fi clasificate în inițiative promovate pe trei niveluri: *micro*, *meso* și *macro* [13]:

- Nivelul **Micro** - se referă la inițiativele specifice fiecărei companii, care sunt denumite în literatura de specialitate ca principiile **3R**: Reducere, Reutilizare și Reciclare. **Principiul Reducerii** înseamnă minimizarea costului energiei, materiilor prime și deșeurilor. În calitate de inițiativă asociată cu acest principiu poate fi dezvoltarea unui produs care să favorizeze zero deșuri [15]. **Principiul Reutilizării** indică faptul că resursele ar trebui utilizate de mai multe ori pentru a fabrica bunuri cu mai puține resurse, mai puțină energie și mai puțină forță de muncă. **Principiul Reciclării** se referă la reprecizarea deșeurilor de materiale, cu alte cuvinte, materialele care nu pot fi refolosite ca atare, în produse, fie în scopuri originale, fie în alte scopuri [5].

- La nivel **Mezo** sau **inter-firmă**, se pot găsi inițiative legate de colaborarea între lanțurile/rețele de firme și colaborarea intersectorială. Astfel de inițiative precum parcurile eco-industriale (în care se concentrează verigi ale lanțurilor valorice ecologice) sau afaceri cu proprietate comună (înființate de întreprinderi cu scopul de a colabora și utiliza mai eficient resursele) sunt, de asemenea, activități atribuite nivelului mezo al economiei circulare [13].

- Inițiativele la nivel **Macro** pot fi descrise ca implementările făcute de guverne și factori de decizie [13]. Astfel, *Comunicările* [2; 3; 4; 6], *Directivele* [5] și *Rapoartele* [7] Comisiei Europene, care includ programe și planuri de acțiuni, sunt un exemplu de aceste inițiative.

Totodată, în condițiile când conceptul extins al economiei circulare include diferitele domenii și niveluri ale societății, legate de producție și consum, se observă și prezența diferitor **bariere în calea implementării strategiilor de dezvoltare a economiei circulare**. Cercetătorii din domeniu explică modul în care diferitele niveluri de implementare sunt interdependente și interconectate, prin faptul că inițiativele la nivel *macro* pot afecta atât nivelurile *micro*, cât și *mezo*, iar inițiativele la nivel *micro* pot avea importanță pentru colaborările la nivel *mezo* [13]. Prin urmare, este de așteptat ca aceste bariere să fie interdependente

și conexe [10; 11], iar pentru depășirea lor, urmează ca acestea să fi grupate pentru a sistematiza și a oferi relevanță politicilor și acțiunilor promovate. Conform literaturii de specialitate, barierele pot fi grupate în **patru categorii**: [9]

- 1) **Bariere tehnologice** - sunt legate de proiectarea produsului și ciclul de viață al mărfurilor; calitatea produselor reciclate pentru a spori inofensivitatea lor pentru sănătate și mediu; know-how-ul soluțiilor tehnice privind impactul asupra mediului; sisteme IT pentru monitorizarea progresului.
- 2) **Bariere economice** - includ dificultățile în finanțarea modelelor de afaceri ale economiei circulare; costuri investiționale inițiale ridicate pentru tehnologiile de reciclare; prețuri mici pentru materiile prime.
- 3) **Bariere instituționale** - includ mesaje politice inconsistente și incoerente referitoare la soluționarea problemelor de depozitare și reciclare a deșeurilor; infrastructură instituțională slabă care îi pune pe actorii privați să acționeze pe baza deciziilor personale cu privire la modul și locul de depozitare a deșeurilor.
- 4) **Bariere culturale** - includ o cultură corporativă puternică, lipsa de conștientizare a consumatorilor și o cooperare slabă pe tot parcursul lanțului de aprovizionare.

Studiile de afaceri care abordează cele trei principii ale economiei circulare (3R: Reducere, Reutilizare și Reciclare) în modelarea afacerii la nivel de produs demonstrează oportunități semnificative de economii de costuri materiale pentru industria UE și un potențial de a crește PIB-ului UE cu „până la 3,9%” [17, p. 16] prin crearea de noi piețe și produse, precum și prin sporirea valorii afacerii.

Un studiu recent [8, p. 4] estimează că aplicarea principiilor economiei circulare în întreaga economie a UE are potențialul de a crește suplimentar PIB-ul UE cu 0,5% până în 2030, creând aproximativ 700 000 de noi locuri de muncă. De asemenea, promovarea principiilor economiei circulare are și un indiciu clar pentru companiile individuale: întrucât firmele producătoare din UE cheltuiesc în medie aproximativ 40% pe materiale, modelele economice cu buclă închisă (cu circuitul închis) le pot crește profitabilitatea protejându-le de fluctuațiile prețurilor la resurse.

Creșterea economică pe piețele emergente a contribuit la creșterea nivelului de trai, dar a dus inevitabil la formarea unor cantități imense de deșuri de consum și industriale. Localitățile și autoritățile locale cheltuiesc tot mai mult din bugetul lor pentru gestionarea deșeurilor solide. Pe parcursul ultimilor ani, având la bază angajamentele și politicile pro-ecologice declarate de oficialitățile UE, întreprinderile inovatoare bazate pe principiile unei economii circulare găsesc modalități de a transforma deșeurile în fluxuri de venituri. Prin agregarea unor volume suficient de substanțiale pentru a justifica investițiile în afaceri, aceste entități sunt capabile să creeze infrastructura necesară pentru a organiza și gestiona lanțurile de aprovizionare a deșeurilor. De menționat că, în economiile emergente (provenite din reformarea economiei lineare în sisteme ale economiei verzi sustenabile), există **două chei ale succesului pentru sistemele de gestionare a deșeurilor**. **Prima** este de a agrega fluxurile de deșuri în volume semnificative în jurul cărora pot fi dezvoltate companiile. **A doua** este organizarea unor lanțuri de aprovizionare eficiente care să funcționeze la un nivel ridicat de eficiență socială și de mediu.

Concluzii

Evaluarea și analiza cercetărilor din domeniu arată că, conceptul de economie circulară se bazează pe problemele degradării mediului ca rezultat al activității umane. Din punct de vedere istoric, societatea urmează modelul tradițional și liniar al activității economice în care materiile prime virgine au fost transformate în bun final și deșuri după consumarea lor. Economia circulară abordează conceptul de reproducere secundară prin reciclarea deșeurilor și prelungirea ciclului de viață al mărfurilor prin repararea și recondiționarea acestora.

Evoluția societății și problemele cauzate de schimbarea firescului fenomenelor naturale și de degradarea mediului ne indică la faptul că tranziția către o economie circulară va fi sistemică, profundă și transformatoare atât în UE, cât și în afara acesteia. Pentru ca acest proces să nu fie distructiv și să rămână în continuare corect, este necesară coerența și cooperarea tuturor părților interesate la toate nivelurile - UE, național, regional, local și internațional. Astfel, Comisia Europeană încurajează instituțiile și organismele UE să susțină Planul de acțiune „Spre o economie circulară: un program „deșuri zero” pentru Europa” și promovează în mod activ implementarea acestuia. Statele membre urmează să adopte sau să își actualizeze strategiile, planurile și măsurile naționale de economie circulară. Aspectele dezvoltării sustenabile prin tranziția la economia verde necesită impunerea politică și legală referitoare la standardele industriale și de consum, la limitele de poluare și impact asupra mediului, ceea ce face ca subiectele economiei circulare să devină subiect de discuție despre viitorul Europei și ca subiect regulat pentru dialogurile sociale.

Bibliografie:

1. Bonciu Florin. The European Economy: From a Linear to a Circular Economy. *Romanian Journal of European Affairs*, 2014, volume 14(4), pp. 78-91. [online] https://www.researchgate.net/publication/289891523_The_European_Economy_From_a_Linear_to_a_Circular_Economy.
2. Comisia Europeană. Comunicare a Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor. Următorii pași către un viitor european durabil: Acțiunea europeană pentru durabilitate. Strasbourg, 22.11.2016. COM(2016) 739 final, pp. 1-18. [online] <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016DC0739&from=EN>
3. Comisia Europeană. Comunicare a Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor. Spre o economie circulară: un program „deșeuri zero” pentru Europa. Bruxelles, 2.7.2014. COM(2014) 398 final, pp. 1-17. [online] https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:50edd1fd-01ec-11e4-831f-01aa75ed71a1.0008.01/DOC_1&format=PDF
4. Comisia Europeană. Comunicare a Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor privind un cadru de monitorizare pentru economia circulară. Strasbourg, 16.1.2018. COM(2018) 29 final, pp. 1-10. [online] <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018DC0029&from=EN>
5. Comisia Europeană. Directiva 2008/98/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 19 noiembrie 2008 privind deșeurile și de abrogare a anumitor directive. În: *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene* (OJ L312, 22.11.2008, pp. 3–30). [online] <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008L0098&from=EN>
6. European Commission. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Closing the loop - An EU action plan for the Circular Economy. Brussels, 2.12.2015. COM(2015) 614 final, pp. 1-21. [online] https://www.steelconstruct.com/wp-content/uploads/EU-ACTION-PLAN-FOR-THE-CIRCULAR-ECONOMY_DOC_1.pdf
7. European Commission. Report from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on the Implementation of the Circular Economy Action Plan. Brussels, 4.3.2019. COM(2019) 190 final, pp.1-11. [online] <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52019DC0190&from=EN>
8. European Commission. Circular Economy Action Plan ”For a cleaner and more competitive Europe”, [online] https://ec.europa.eu/environment/pdf/circular-economy/new_circular_economy_action_plan.pdf
9. Grafström Jonas, Aasma Siri, Breaking Circular Economy Barriers., Ratio Working Paper No. 338, The Ratio Institute, Stockholm, Sweden. August 2020, pp. 1-27. [online] https://www.researchgate.net/publication/343988095_Breaking_Circular_Economy_Barriers
10. de Jesus Ana, Mendonça Sandro. Lost in Transition? Drivers and Barriers in the Eco-innovation Road to the Circular Economy. În: *Ecological Economics*, 2018, vol. 145, pp. 75–89. [online] <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0921800916316597>
11. Kirchherr Julian, Piscicelli Laura, Bour Ruben, Kostense-Smit Erica, Muller Jennifer, Huibrechtse-Truijens Anne, Hekkert Marko. Barriers to the Circular Economy: Evidence from the European Union (EU). În: *Ecological Economics*, 2018, vol. 150, pp. 264–272. [online] <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0921800917317573>
12. MacArthur Ellen Foundation. Growth Within: a circular economy vision for a competitive Europe, 2015.-98p.[online] https://www.ellenmacarthurfoundation.org/assets/downloads/publications/EllenMacArthurFoundation_Growth-Within_July15.pdf
13. Masi Donato, Kumar Vikas, Garza-Reyes Jose Arturo, and Godsell Janet. (2018). Towards a more circular economy: exploring the awareness, practices, and barriers from a focal firm perspective. În: *Production Planning and Control*, 2018, vol. 29(6), pp. 539-550. [online] <http://wrap.warwick.ac.uk/93383/7/WRAP-towards-circular-economy-exploring-awareness-barriers-perspective-Masi-2018%20%282%29.pdf>
14. Pearce David W. and Turner R. Kerry. *Economics of natural resources and the environment*. Pub: Harvester & Wheatsheaf, London, 1990. - 378 pp.
15. Ranta Valtteri, Aarikka-Stenroos Leena, Ritala Paavo, Mäkinen Saku J. Exploring institutional drivers

- and barriers of the circular economy: A cross-regional comparison of China, the US, and Europe. In: Resources, Conservation and Recycling, 2018, vol. 135, pp. 70-82. [online] https://lutpub.lut.fi/bitstream/handle/10024/158840/ranta_et_al_exploring_institutional_final_draft.pdf;jsessionid=E305F91FD9461880EA78749457F32927?sequence=1
16. Scarpellini Sabina, Ortega-Lapiedra Raquel, Marco-Fondevila Miguel, Aranda-Usón Akfonso. Human capital in the eco-innovative firms: a case study of eco-innovation projects, International Journal of Entrepreneurial Behaviour and Research, 2017, vol. 23, Issue 6, pp. 919-933. [online] https://zaguan.unizar.es/record/64399/files/texto_completo.pdf
17. Stankovska Aleksandra, Dimitrieska Savica, Waste Management and Circular Economy., In: Economics and Management, South-West University "Neofit Rilski", Blagoevgrad, vol. 13(2), pages 11-18. [online] <http://em.swu.bg/images/SpisanieIkonomikaupload/SpisanieIkonomika2017/WASTE%20MANAGEMENT%20AND%20CIRCULAR%20ECONOMY.pdf>.

PARTICULARITĂȚILE AUDITULUI SITUAȚIILOR FINANCIARE ÎN CONDIȚIILE PANDEMIEI

PARTICULARS OF THE AUDIT OF FINANCIAL STATEMENTS IN PANDEMIC CONDITIONS

Anatolie IACHIMOVSKI, dr., conf.univ.,
Academia de Studii Economice a Moldovei
E-mail: aiachimovschi@mail.ru

Rezumat: *Pandemia creează probleme mari întregii economii mondiale cu efecte grave, ceea ce conduce la incertitudini privind viitorul entităților din diverse sfere de activitate. De aceea, atât la etapa planificării dar și la celelalte etape auditorul trebuie să se asigure cu suficiente probe adecvate de audit obținute în rezultatul evaluării riscului de continuitate a activității și respectiv determinarea efectului pandemiei asupra conformității principiului continuității activității asupra situațiilor financiare auditate.*

În contextul situației pandemice și ținând cont de particularitățile auditului situațiilor financiare, ca răspuns la problemele create de pandemie, ar prezenta interes unele măsuri de atenuare a riscurilor organizatorice și de exercitare a misiunilor de audit, precum revizuirea strategiei de audit, adaptarea lucrărilor planificate de audit la restricțiile pandemiei, identificarea alternativelor în procesul aplicării testelor de colectare a probelor de audit.

Cuvinte-cheie: *auditor, misiune de audit, pandemie, proceduri de audit, probe de audit, situații financiare, standarde internaționale de audit.*

Abstract: *The pandemic creates major problems for the entire world economy with serious effects, which leads to uncertainties about the future of entities in various fields of activity. Therefore, both at the planning stage and at the other stages the auditor must ensure sufficient adequate audit evidence obtained as a result of assessing the risk of business continuity and determining the effect of the pandemic on the compliance of the business continuity principle on audited financial statements.*

In the context of the pandemic situation and taking into account the particularities of the audit of financial statements, in response to the problems created by the pandemic, some measures to mitigate organizational risks and audit missions, such as reviewing the audit strategy, adapting planned audit work, would be of interest. to the restrictions of the pandemic, the identification of alternatives in the process of applying the audit evidence collection tests.

Keywords: *auditor, audit mission, pandemic, audit procedures, audit evidence, financial statements, international auditing standards.*

Introducere

În condițiile pandemiei, din motivul unor restricții de călătorire, autoizolarea obligatorie, restricționări în contactul direct cu unii angajați ai entității auditate, activarea de la domiciliu, toate aceste probleme obligă entitatea de audit să redirecționeze resurse pentru deplasări și călătorii prin înlocuirea acestora cu mijloace soft și altele specifice domeniului IT cu asigurarea confidențialității și accesului neautorizat la utilizarea mijloacelor de comunicare on-line și de transmitere a informațiilor. Problemele auditului în condițiile pandemiei necesită o investigație cât mai urgentă întrucât soluțiile propuse vor facilita perceperea metodologiei de exercitare a misiunilor de audit a situațiilor financiare. Fiindcă aceste probleme au apărut recent, particularitățile auditului situațiilor financiare în condițiile pandemiei sunt mai puțin abordate în publicațiile de specialitate. De aceea, scopul cercetării în cauză este de a revizui cerințele standardelor profesionale prin prisma situației apărute și de a atrage atenția auditorilor la momentele organizatorice și de exercitare a lucrărilor misiunii de audit în conformitate cu bunele practici internaționale.

Metodologia cercetării

Investigațiile științifice realizate pe această temă de cercetare au ca scop stabilirea particularitățile auditului situațiilor financiare în condițiile pandemiei și propunerea soluțiilor cu privire la dezvoltarea metodologiei de exercitare a misiunilor de audit. În cadrul temei de cercetare au fost investigate actele normative în domeniu, bunele practici internaționale în exercitarea profesiei de auditor urmărindu-se a fi scoase în evidență dificultățile actuale determinate de pandemie în asigurarea calității serviciilor în acest

domeniu.

Rezultate

Provocările pandemiei cu impact nefavorabil procesului de exercitare a lucrărilor misiunii de audit sunt determinate de anumite condiționări, precum:

- Restricții de călătorie;
- Angajații entității auditate aflați în carantină;
- Distanța socială.

Restricțiile de călătorie creează obstacole la vizitarea locațiilor entităților auditate. În special acolo unde este necesară participarea auditorului la inventariere, identificarea și evaluarea riscurilor de funcționare a controalelor interne care asigură autenticitatea informației aplicate la raportarea financiară. Embargourile de călătorie, autoizolarea obligatorie la sosirea în multe țări, determinată de criza COVID-19 reprezintă un motiv suplimentar care determină sporirea riscului de auditare a tranzacțiilor comerciale și a operațiunilor cu semnificație sporită pentru afacerile derulate în afara țării, și în mod deosebit riscurile estimate pentru țările cu transparență redusă și riscuri generate de scheme financiare frauduloase.

Interviarea personalului care se află în carantină, în cazul când angajații entității auditate activează de la domiciliu. Apar unele probleme legate de asigurarea accesului la informații, auditorii fiind restricționați în contactul direct întrucât unii angajați ai entității auditate activează de la domiciliu și această crează unele dificultăți, cum ar fi prezentarea documentației solicitată de auditor.

Activitățile îndeplinite la etapa elaborării strategiei generale de audit și care necesită o racordare la dificultățile pandemiei în contextul ISA trebuie să abordeze:

- Accesibilitatea informațiilor privind activitățile entității auditate;
- Modul de evaluare a controlului intern care asigură raportarea financiară a entității auditate;
- Stabilirea momentului, duratei și profunzimii testelor de audit.

Organizarea auditului în condițiile pandemiei

<i>Actul normativ</i>	<i>Prevederea legală</i>	<i>Măsuri de atenuare a riscurilor</i>
ISA 300	În stabilirea strategiei auditorul trebuie să definească aria de acoperire, plasarea în timp și direcția auditului	Problemele pandemiei, la etapa de elaborare a strategiei, se răsfrâng asupra următoarelor cerințe: <ul style="list-style-type: none">- identificarea caracteristicilor misiunii ce îi definesc aria de acoperire;- direcționarea eforturilor echipei misiunii;- stabilirea naturii, plasării în timp și amplitudinii resurselor misiunii.
ISA 315 revizuit	Tratează responsabilitatea întocmirii documentației de audit	Documentația de audit furnizează probe privind planificarea și efectuarea auditului, precum și servește ca probe pentru fundamentarea concluziei auditorului exprimată în baza obiectivelor generale
ISA 560	Pentru aceste evenimente trebuie acumulate probe care dovedesc necesitatea ajustării situațiilor financiare.	Evenimentele ulterioare cu impact asupra situațiilor financiare și respectiv care servesc ca probe privind condițiile care au apărut după data situațiilor financiare, trebuie să fie luate în considerare de către auditor și anume să se acorde atenție la efectul lor asupra informațiilor financiare raportate de entitatea auditată.

Sursa: Manualul IAASB, Ediția oficială din 01.09.2020

ISA 300 pct.7 prevede conceperea unei strategii de audit care să definească aria de acoperire, plasarea în timp și direcția auditului. La stabilirea strategiei auditului, problemele pandemiei, se răsfrâng asupra următoarelor cerințe care trebuie luate în considerare conform pct.8 ISA 300:

- identificarea caracteristicilor misiunii în procesul definirii sferei de cuprindere a auditului;
- stabilirea influenței factorilor la orientarea activităților misiunii;
- estimarea naturii lucrărilor de audit, graficului realizării activităților misiunii, amplasarea resurselor necesare pentru executarea sarcinilor și atingerea obiectivelor.

ISA 300 pct.8 prevede respectarea mai multor cerințe la elaborarea strategiei de audit, inclusiv luarea în considerare a factorilor care sunt semnificativi la orientarea eforturilor echipei misiunii. Pandemia creează dificultăți la accesarea informațiilor privind activitățile entității auditate și respectiv în efectuarea discuțiilor cu proprietarul-administrator (în cazul auditului la entitățile mici), persoanele însărcinate cu guvernarea, comitetul de audit, auditorul predecesor. O soluție ar fi implicarea specialiștilor IT în asigurarea unei comunicări on-lin și respectiv planificarea resurselor de soft, hard care ar asigura o comunicare efectivă și în siguranță.

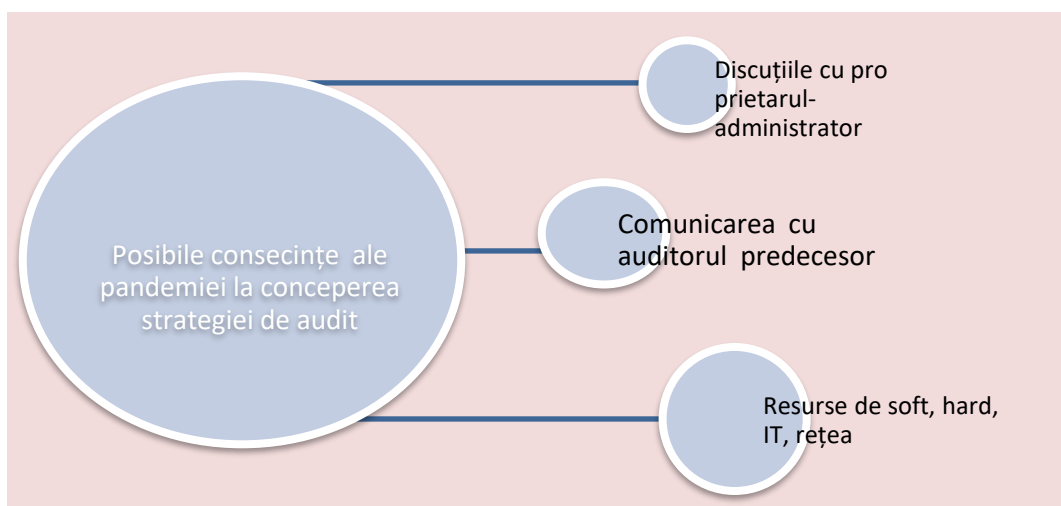

Fig.1. Documentarea strategiei de audit în condițiile pandemiei

În condițiile pandemiei, atunci când apar probleme ce țin de organizarea discuțiilor cu auditorul predecesor, la stabilirea strategiei de audit generale, ISA 300 A11 sugerează luarea în considerare aspectele identificate în auditul precedent pe baza revizuirii documentelor de lucru și discuțiilor cu proprietarul-administrator.

Stabilirea strategiei și a planului de audit reprezintă procese interconectate întrucât la documentarea planului de audit trebuie luate în considerare aspectele de raționament la atingerea obiectivelor auditului prin utilizarea cât mai eficient a resurselor auditului prevăzute în strategia auditului.

Problemele ce pot apărea legate de pandemie trebuie luate în considerare la elaborarea planului de audit și anume cu referire de descrierea naturii, plasării în timp și amplitudinii procedurilor planificate:

- de evaluare a riscurilor conform ISA 315 (revizuit) „Identificarea și evaluarea riscurilor de denaturare semnificativă prin înțelegerea entității și a mediului său”;
- la nivelul aserțiunilor potrivit ISA 330 „Răspunsurile auditorului la riscurile evaluate”.

ISA 315 (revizuit) tratează modul de abordare a riscurilor generale și specifice domeniului de activitate. Efectele pandemiei în acest context se pot resimți în urma unor astfel de evenimente:

- deficit de personal calificat care este în concediu de boală sau se află în carantină;
- probleme legate de aprovizionări cu stocuri de la furnizori sau din zone aflate în carantină;
- întreruperi de livrări în adresa clienților sau beneficiarilor din cauza pandemiei;
- închiderea punctelor comerciale care cad sub incidența măsurilor de atenuare a pandemiei;
- diminuarea capacității de accesare a surselor de finanțare, obținerea de credite și împrumuturi;
- fluctuații semnificative ale indicilor bursieri;
- reducerea volumului de activitate al entității din cauza restricțiilor și altor măsuri legate de declararea stării de urgență;
- lipsa unor soluții alternative pentru a evita restrângerile de activitate, precum digitalizarea activităților entității prin intermediul achizițiilor de soft și echipamente electronice.

În cazul auditului situațiilor financiare pentru a. 2019 se preconizează ca efectele acestor evenimente să se includă în dezvăluirile de informații raportate de entitatea auditată precum și în componența

informațiilor raportate de către auditor. Iar în cazul auditului situațiilor financiare întocmite pentru a.2020 se preconizează ca aceste evenimente să fi supuse procedurilor de evaluare a riscurilor de denaturare semnificativă a situațiilor financiare, precum și acestea să fie aplicate ca obiect de testare în exercitarea procedurilor de audit la nivelul aserțiunilor conform ISA 330 „Răspunsurile auditorului la riscurile evaluate”.

De aceea, dacă entitatea auditată se confruntă cu evenimente din categoria celor enunțate mai sus, auditorul va fi antrenat în exprimarea atitudinii pentru următoarele cazuri:

CAZUL 1. în nota explicativă la situațiile financiare entitatea auditată prezintă informații referitor la riscul continuității activității;

CAZUL 2. entitatea auditată nu a prezentat astfel de explicații la situațiile financiare.

Discuții

Cum va reacționa auditorul în aceste cazuri? Va fi sau nu afectată opinia auditorului? Răspunsul la aceste întrebări depinde de impactul evenimentelor enunțate legate de pandemie asupra riscului de continuitate a activității pentru auditul situațiilor financiare aferente a.2019 și riscul comiterii denaturărilor semnificative în raportarea financiară pentru a.2020.

Situați 1. Efectele pandemiei au un impact semnificativ asupra operațiunilor entității auditate. În această situație se consideră relevantă evaluarea incertitudinii continuării activității. Probele de audit trebuie să confirme obiectivitatea acestei evaluări. Beneficiarii sau cititorii situațiilor financiare ar trebui să înțeleagă consecințele acestor evenimente asupra informațiilor prezentate în situațiile financiare.

Standardul Internațional de Contabilitate (IAS 10), Evenimente ulterioare perioadei de raportare, abordează tratamentul în situațiile financiare în cazul evenimentelor, atât favorabile, cât și ne favorabile, care au loc între data situațiilor financiare (denumită în IAS „finalul perioadei de raportare”) și data la care s-a autorizat emiterea situațiilor financiare.

În acest scop, se prezintă o notă informativă detaliată la situațiile financiare privind impactul acestei situații asupra continuității activității.

Evenimentele care au loc după data raportării financiare cu consecințe, în ceea ce privește tratarea informațiilor din situațiile financiare, trebuie supuse auditului în conformitate cu cerințele ISA 560 „Evenimente ulterioare”. Potrivit pct.2 al acestui standard, evenimentele ulterioare cu impact asupra situațiilor financiare și respectiv care servesc ca probe privind condițiile care au apărut după data situațiilor financiare, trebuie să fie luate în considerare de către auditor și anume să se acorde atenție la efectul lor asupra informațiilor financiare raportate de entitatea auditată.

ISA 700 (revizuit), „Formarea unei opinii și raportarea cu privire la situațiile financiare”, punctul A66 explică faptul că data raportului auditorului informează utilizatorul că auditorul a luat în considerare efectul evenimentelor și tranzacțiilor constatate de auditor și care au avut loc până la acea dată.

De aceea, conform ISA 560 pct.4 (a) este necesar de acumulat suficiente probe adecvate de audit referitor la cronologia acestor evenimente când au avut loc și anume cele care s-au întâmplat în intervalul de timp între data situațiilor financiare și data raportului auditorului. Pentru aceste evenimente trebuie acumulate probe care dovedesc necesitatea ajustării situațiilor financiare.

Scopul auditorului este de a obține suficiente probe de audit adecvate cu privire la măsura în care evenimentele care au loc între data situațiilor financiare și data raportului auditorului și care implică ajustarea situațiilor financiare sau prezentarea în acestea sunt reflectate în mod corespunzător în acele situații financiare în conformitate cu cadrul de raportare financiară aplicabil.

ISA 560 pct. 4 (b) prevede modificarea raportului auditorului dacă auditorului îi devin cunoscute faptele după data raportului auditorului și dacă iar fi fost cunoscute la această dată, adică la data raportului auditorului.

Situați 2. Efectele pandemiei nu au un impact semnificativ asupra operațiunilor entității auditate și aceasta ar presupune o incertitudine nesemnificativă asupra riscului de continuitate a activității, iar entitatea auditată a elaborat o notă explicativă privind evenimentele ulterioare și măsurile luate pentru atenuarea riscului de continuitate a activității. În această situație la elaborarea raportului auditorului ar fi corect ca în raportul de audit să se includă un paragraf explicativ în cadrul căreia se va atrage atenția asupra acestui aspect.

În cazul când entitatea auditată nu a elaborat o notă explicativă în acest sens, se recomandă auditorului să aplice proceduri de solicitare a informațiilor suplimentare scrise, cum ar fi:

- obținerea unei declarații scrise din partea conducerii entității auditate;

- investigarea modalității de evaluare a riscului continuității activității de către entitatea auditată;
- stabilirea criteriilor în baza cărora entitatea auditată a concluzionat asupra caracterului semnificativ al efectelor pandemiei asupra continuității activității.

De asemenea, aceste proceduri se recomandă și în cazul elaborării unei note explicative la situațiile financiare care precizează măsurile luate de entitatea auditată în scopul atenuării riscului de continuitate a activității.

Opinia de audit poate fi contrară sau cu refuz de exprimare a opiniei în cazul lipsei unei note explicative la situațiile financiare care să dezvăluie existența riscului continuității activității. În raportul auditorului, anume la compartimentul baza pentru opinie se va atrage atenția la riscul semnificativ de continuitate a activității.

Concluzii

Ca răspuns la problemele create de pandemie ar prezenta interes următoarele măsuri de atenuare a riscurilor organizatorice și de exercitare a misiunilor de audit:

- Revizuirea strategiei de audit;
- Adaptarea lucrărilor planificate de audit la restricțiile pandemiei;
- Identificarea alternativelor în procesul aplicării testelor de colectare a probelor de audit.

La revizuirea strategiei de audit, în concordanță cu dificultățile pandemiei, se recomandă să se țină cont de caracteristicile individuale ale fiecărei entități economice inclusiv să se ia în considerare problemele entității auditate în asigurarea accesului auditorului la informații, personal, active, documente, obținerea confirmărilor de la terți, precum și interviuarea angajaților cu respectarea distanței sociale.

Totodată, riscul de continuitate a activității în condiții de pandemie trebuie tratat în contextul evaluării riscului de audit. Pentru anul 2019, pandemia este un eveniment ulterior în raport cu data de raportare financiară, dar pandemia totodată este actuală pentru anul de raportare financiară 2020. Efectele pandemiei se pot regăsi în ajustările soldurilor și rulajelor prezentate în situațiile financiare. Ajustările în cauză ar trebui examinate din punct de vedere al credibilității efectelor pandemiei asupra prezentării situației reale a poziție și a performanțelor financiare ale entității auditate.

Bibliografie:

1. Legea privind auditul situațiilor financiare nr. 271 din 15.12.2017. În Monitorul Oficial Nr. 7-17, din 12.01.2018
2. Manual de Standarde Internaționale de Audit și Control de Calitate. Codul Etic al Profesioniștilor Contabili [online]. Disponibil: [http // www.minfin.md](http://www.minfin.md).
3. Manual de Reglementări Internaționale de Audit, Asigurare și Etică [online]. Disponibil: [http // www.minfin.md](http://www.minfin.md).
4. Hotărîrea Parlamentului Republicii Moldova privind declararea stării de urgență nr.55 din 17-03-2020. În Monitorul Oficial Nr. 86, din 17.03.2020.
5. Ghid privind auditul calității. București: Irecson, 2010. ISBN 978-973-7694-69-0
6. Arens A., Loebbecke J. Audit. O abordare integrată. Chișinău: ARC, 2003. 972 p. ISBN 9975-71-441-3.
7. TIRON TUDOR, Adriana. Fundamentele auditului financiar. Cluj-Napoca: Editura Accent, 2013. 321 p. ISBN 978-973-8915-82-4.

**DIAGNOSTICUL STĂRII POTENȚIALULUI FINANCIAR
(STUDIU EMPIRIC ÎN BAZA MATERIALELOR ÎNTREPRINDERII
„APĂ-CANAL CAHUL” S.A.)**

**DIAGNOSIS OF THE STATE OF THE FINANCIAL POTENTIAL (EMPIRICAL STUDY
BASED ON THE MATERIALS OF THE ENTERPRISE „APĂ-CANAL CAHUL” S.A.)**

Irina ȘCHIOPU, dr., conf.univ.,
Universitatea de Stat „B.P. Hașdeu”
E-mail: irina.mircos.schiopu@mail.ru
ORCID ID: 0000-0002-8790-3469

Rezumat: *Orice activitate a unui agent economic, indiferent de genul de activitate, antrenează un consum de resurse, generează fluxuri de venituri și cheltuieli și deci afectează situația financiară a întreprinderii. Un diagnostic financiar realizat periodic și eficient asigură întreprinderea să depisteze problemele și să le prevină, înregistrând o stare a potențialului financiar pozitivă. Așadar, prin această cercetare autorul prezintă în baza unui exemplu concret, cum se poate realiza diagnosticul financiar al întreprinderii în scopul determinării stării potențialului financiar al ei.*

Cuvinte cheie: *analiză, diagnostic financiar, indicatori, stare a potențialului financiar, performanță, etc.*

Abstract: *Any activity of an economic agent, regardless of the type of activity, involves a consumption of resources, generates flows of income and expenses and therefore affects the financial situation of the enterprise. A regular and efficient financial diagnosis ensures the company to detect problems and prevent them, registering a positive state of financial potential. Therefore, through this research, the author presents, based on a concrete example, how the financial diagnosis of the company can be made in order to determine the state of its financial potential.*

Keywords: *analysis, financial diagnosis, indicators, state of financial potential, performance, etc.*

Introducere

Pentru conducerea eficientă a întreprinderii este esențial să se știe în permanență care este situația reală a acesteia. Prin aceasta se asigură un management eficient și performant, care conduce la rezolvarea imediată a problemelor care apar și chiar prevenirea lor. În acest context de idei, oportună pentru întreprindere este diagnosticarea ei regulat, în special al părții financiare. Diagnosticul întreprinderii este o analiză a situației ei, care permite evidențierea aspectelor pozitive și a aspectelor negative legate de activitatea întreprinderii.

Realizarea diagnosticului întreprinderii nu este argumentat doar în cazul când se confruntă cu anumite situații deficitare dar și în cazul când, așa cum zicea cercetătorul Jean Pierre Thibaut „Întreprinderea are o bună stare de sănătate însă se tinde spre îmbunătățirea ei, spre sporirea performanțelor”. După părerea aceluiași autor, analiza diagnostic este cea cu ajutorul căreia se găsește răspuns la așa întrebări:

- ✚ Ce rezultate au fost înregistrate la întreprindere?
- ✚ Rezultatele sunt satisfăcătoare sau nu?
- ✚ Care sunt performanțele și obiectivele dorite?
- ✚ Ce nivel al performanțelor este așteptat?
- ✚ Care sunt căile pentru atingerea acestui nivel?
- ✚ Care sunt acțiunile ce trebuie luate atât pe termen scurt cât și pe termen lung?

Așadar, analiza diagnostic nu se limitează doar la aprecierea stării diferitelor fenomene, dar constituie o parte inevitabilă a activității de gestiune previzională, și a managementului strategic. După părerea specialistului renumit în domeniul managementului Peter Drucker, un gestionar eficient consacră 50% din timpul său pentru diagnosticarea problemelor activității. Aceasta îl asigură să aibă o continuitate a activității sale, să înregistreze performanțe și să-și atingă obiectivele prestabilite.

Metodologia cercetării

Pentru realizarea acestui articol ca metode de cercetare a fost utilizat întregul arsenal de metode ale analizei economico-financiare, adică metode calitative: metoda comparației, diviziunii și descompunere,

etc; și metode cantitative: metoda balanțieră, substituțiilor în lanț, etc. De asemenea abaterea absolută și relativă, inducția și deducția logică, etc.

Rezultate

Prezenta cercetare este dedicată diagnosticării stării potențialului financiar în cadrul întreprinderii „Apă-Canal Cahul” S.A. Această întreprindere își desfășoară activitatea în domeniul furnizării serviciului public de alimentare cu apă și canalizare la nivel de oraș și sat.

Actualmente gospodăria de alimentare cu apă și canalizare din municipiul Cahul este un complex de rețele de alimentare cu apă, cu instalații de captare a apei din râul Prut. Sarcina prioritară a activității întreprinderii este furnizarea pentru locuitorii din municipiul Cahul și satelor ce colaborează cu „Apă-Canal Cahul” S.A., la un preț real, a serviciilor de alimentare cu apă potabilă calitativă, de evacuare și epurare a apelor uzate în conformitate cu normele și standardele Republicii Moldova. Tocmai din aceste considerente întreprinderea prezintă o importanță majoră pe piața municipiului.

Pentru a diagnostica activitatea financiară a întreprinderii este necesar de a determina principalii indicatori economico-financiar care vor fi analizați. Ulterior în baza acestor rezultate, se propune să se evalueze starea medie de potențial financiar al întreprinderii.

În continuare se prezintă analiza a patru categorii de indicatori, destinați diagnosticului financiar, în baza materialelor întreprinderii „Apă-Canal Cahul” S.A.:

Tabelul 1. Categoriile de indicatori pentru diagnosticul financiar al întreprinderii

Indicatori de bonitate:	Indicatori de structură:
a) capacitatea de plată; b) tendința capacității de plată; c) lichiditatea întreprinderii; d) tendința lichidității întreprinderii; e) solvabilitatea; f) tendința solvabilității;	a) structura capitalului utilizat; b) structura activelor întreprinderii.
Indicatori de gestiune:	Indicatori de randament:
a) viteza de rotație a stocurilor; b) tendința vitezei de rotație a stocurilor; c) viteza de rotație a creanțelor comerciale; d) tendința vitezei de rotație a creanțelor comerciale; e) viteza de rotație a datoriilor comerciale; f) tendința vitezei de rotație a datoriilor comerciale; etc.	a) rentabilitatea economică; b) tendința rentabilității economice; c) rentabilitatea financiară; d) tendința rentabilității financiare etc.

Sursa: Elaborat de autor în baza¹

În continuare vom analiza separat fiecare categorie de indicatori enumerați mai sus.

Prima categorie de indicatori utilizați pentru diagnosticarea stării financiare a întreprinderii sunt indicatorii bonității.

Pentru ca întreprinderea să primească credite sau împrumuturi de la diferite persoane sau instituții, ea trebuie să dispună de o situație economico-financiară foarte bună. În acest sens, cel mai des se apreciază bonitatea întreprinderii, în categoria cărora intră așa indicatori ca: solvabilitatea, lichiditatea, exigibilitatea și capacitatea de plată a întreprinderii. În tabelul de mai jos este reflectată analiza indicatorilor ce reflectă starea întreprinderii „Apă-Canal Cahul” S.A.

¹ Diagnosticul Financiar al firmei, 2015. Disponibil: <http://docshare02.docshare.tips/files/14883/148833940.pdf>

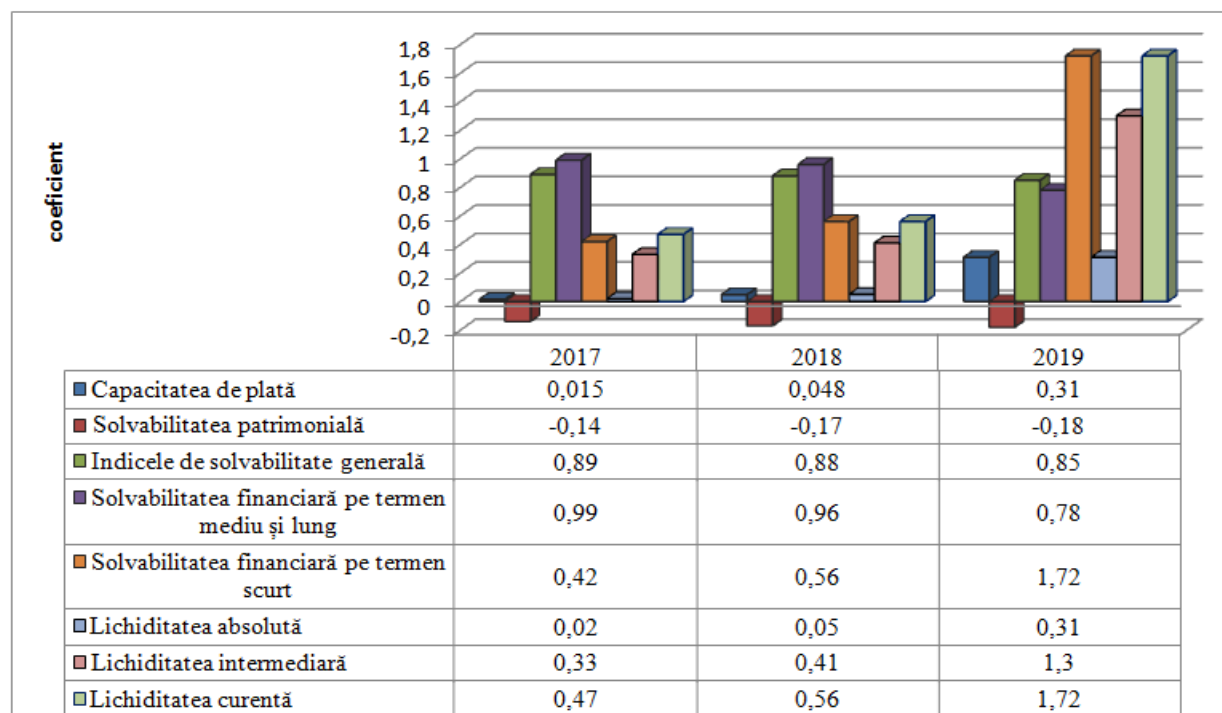

Figura 1. Diagnosticul indicatorilor de bonitate la „Apă-Canal Cahul” S.A. pe perioada anilor 2017-2019

Sursa: elaborat de autor în baza Situațiilor financiare

Conform datelor prezentate în figura 1, observăm că capacitatea de plată a întreprinderii „Apă-Canal Cahul” S.A. pe perioada anilor 2017-2019 este foarte mică, valorile indicatorului respectiv fiind subunitare ceea ce reflectă o dificultate a întreprinderii de a rambursa datoriile curente, neavând suficiente disponibilități de mijloace bănești. Totodată se atestă o dinamică pozitivă, înregistrându-se o majorare a capacității de plată în anul 2019 față de anul 2017 cu 0,295 unități și față de anul 2018 cu 0,262 unități, dar insuficientă.

Solvabilitatea patrimonială a înregistrat valori negative și o tendință de diminuare și mai mult a acestui indicator. Aceasta reflectă insuficiența capitalului propriu de a face față datoriilor la termen.

Indicele de solvabilitate generală la „Apă-Canal Cahul” S.A. a înregistrat valori mici, sub limita minimă acceptabilă de 1,66, ceea ce reflectă că întreprinderea se află în pericolul incapacității de plată. Această valoare a indicatorului, cu abateri nesemnificative, a fost înregistrată pe toată perioada analizată.

Indicatorul de solvabilitate financiară pe termen mediu și lung a înregistrat o tendință de diminuare în anul 2019 față de anii 2017 și respectiv 2018. Valorile indicatorului sunt subunitare, ceea ce conduce la o capacitate mică a întreprinderii „Apă-Canal Cahul” S.A. de a face față datoriilor la termen pe seama activelor imobilizate. În același timp solvabilitatea financiară pe termen scurt a înregistrat o majorare considerabilă în anul 2019 comparativ cu anii 2017 și respectiv 2018. Așadar, în anul 2019 valoarea indicatorului analizat este supraunitară ceea ce înseamnă că întreprinderea este capabilă să-și onoreze obligațiile curente pe seama activelor circulante.

În cazul indicatorilor de lichiditate la „Apă-Canal Cahul” S.A. se atestă o situație favorabilă, adică întreprinderea este capabilă să-și onoreze obligațiunile scadente.

Sistematizând, starea indicatorilor de bonitate la „Apă-Canal Cahul” S.A., menționăm că este nu cea mai corespunzătoare, ceea ce înseamnă că întreprinderea trebuie să-și fortifice eforturile pentru a revizui și îmbunătăți starea structurii de finanțare, dar pentru o analiză mai detaliată recurgem la cea de a doua categorie de indicatori ai diagnosticului din care fac parte indicatorii de structură și de stabilitate financiară.

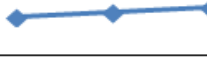

Starea financiară a întreprinderii reflectă situația în care se află la un moment dat întreprinderea din punct de vedere financiar, adică din punct de vedere al rezultatelor, acțiunilor întreprinse, în vederea asigurării resurselor necesare acoperirii cheltuielilor cerute de desfășurarea activității economice în cadrul ei.

Viața unei întreprinderi reprezintă o succesiune de împrejurări care mai târziu sau mai devreme duc la situații mai mult sau mai puțin dificile. De obicei o parte din ele sunt prevenite și evitate înainte de a se

manifesta, altele în schimb, care sunt grave, sunt uneori greu de suportat și devin chiar fatale pentru întreprindere. Pentru a menține întreprinderea în stare financiară bună, în situația de desfășurare a activității în condiții de eficiență și eficacitate și de atingere a obiectivelor propuse, conjugă din partea conducătorilor ei o continuă adaptare a modului de gestiune, în scopul compensării modificărilor generate de mediul socio-economic asupra modului de derulare a activității întreprinderii. Ignorarea acestor modificări, dar și absența instrumentelor de gestiune adecvate, compromit menținerea în stare financiară bună întreprinderea. Activitatea va tinde spre o situație dificilă care va conduce mai mult sau mai puțin la degradarea stării financiare a întreprinderii.

În continuare vom efectua diagnosticul structurii și stabilității financiare la întreprinderea „Apă-Canal Cahul” S.A., pentru a vedea care este starea acesteia.

Tabelul 2. Diagnosticul structurii și stabilității financiare la „Apă-Canal Cahul” S.A.

Indicatori	2017	2018	2019	Dinamica
1.Structura financiară, calculată prin:				
1.1.Resurse de trezorerie/capital permanent	0,26	0,29	0,10	
1.2.Datorii totale/capital propriu	-9,62	-8,48	-7,01	
2.Rata stabilității financiare exprimată prin capital permanent/total pasiv	0,79	0,77	0,91	

Sursa: elaborat de autor în baza Situațiilor financiare

Conform informației furnizate de tabelul 2 constatăm că structura financiară la „Apă-Canal Cahul” S.A., nu este cea mai favorabilă. Chiar dacă valorile indicatorului respectiv calculată prin raportul resurselor de trezorerie la capitalul permanent se încadrează în intervalul optim de până la 0,5, ceea ce ne indică ca datoriile curente sunt cu mult inferioare datoriilor la termen, situația devaforabilă ne indică calculul indicatorului structurii financiare după cea de-a doua formulă, deoarece datoriile totale depășesc cu mult capitalurile proprii ale întreprinderii, și totodată capitalurile proprii au valori negative.

În ceea ce privește stabilitatea financiară, situația întreprinderii este considerată normală atunci când sursele permanente de finanțare depășesc 50% din totalul surselor de finanțare, deci când rata stabilității financiare este mai mare decât 50%. Respectiv situația de stabilitate financiară a întreprinderii „Apă-Canal Cahul” S.A., este una bună întrucât valoarea ratei stabilității financiare depășește 50 % și totodată înregistrează tendință de majorare. Ulterior vom analiza structura activelor în cadrul întreprinderii „Apă-Canal Cahul” S.A.ilustrată în figura 2.

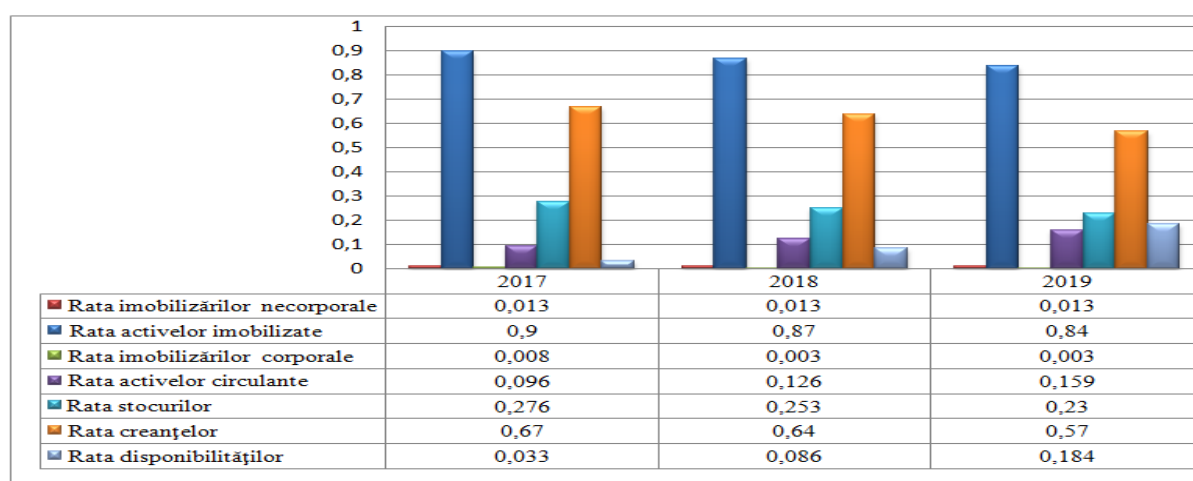

Figura 2. Diagnosticul structurii activelor în cadrul întreprinderii „Apă-Canal Cahul” S.A. pe perioada anilor 2017-2019

Sursa: elaborat de autor în baza Situațiilor financiare

În baza datelor figurii 2 apreciem structura activelor în cadrul entității „Apă- Canal Cahul” S.A. Astfel

analizând rata activelor imobilizante se constată o diminuare către anul 2019. Această diminuare se datorează atât micșorării activelor imobilizante cât și a activului total pe parcursul celor 3 ani analizați.

Rata imobilizărilor necorporale se menține constant pe parcursul perioadei 2017-2019 ceea ce denotă că în cadrul întreprinderii nu a avut loc nici o modificare la capitolul imobilizări necorporale, nici procurare nici vânzare etc. Cât despre rata imobilizărilor corporale acestea s-au menținut constat în anii 2018 și 2019, dar înregistrând o reducere cu 0,005 puncte comparativ cu anul 2017, ceea ce înseamnă că întreprinderea nu investește în ele. În același timp rata activelor circulante înregistrează tendințe de majorare, astfel în anul 2019 aceasta s-a majorat față de anul 2017 cu 0,063 puncte și respectiv cu 0,033 puncte față de anul 2018. Aceasta majorare s-a datorat creșterii valorii activelor circulante în perioada analizată.

Rata stocurilor, în total active circulante, relevă o tendință stabilă cu abateri ne semnificative pe întreaga perioadă analizată, iar rata creanțelor înregistrează o tendință de diminuare în anul 2019 cu 0,1 și 0,07 puncte față de anul 2017 și respectiv 2018. În același timp rata disponibilităților se majorează în anul 2019 atât față de anul 2017 cât și față de anul 2018. Dacă să menționăm din punct de vedere valoric, atunci valoarea tuturor componentelor activelor circulante este în creștere inclusiv și a creanțelor, cu care întreprinderea trebuie să fie mai atentă și să aibă o gestiune mai rațională.

Cea de-a treia categorie de indicatori pentru diagnosticul stării financiare este categoria indicatorilor de gestiune, care includ indicatori cu privire la rotația activelor și a pasivelor. În cele ce urmează vom aprecia diagnosticul gestionării resurselor în cadrul „Apă- Canal Cahul” S.A. în baza vitezei de rotație și a duratei în zile a unei rotații, ceea ce ne va indica capacitatea din punct de vedere a periodicității a elementelor de activ și pasiv de a genera plus valoare întreprinderii.

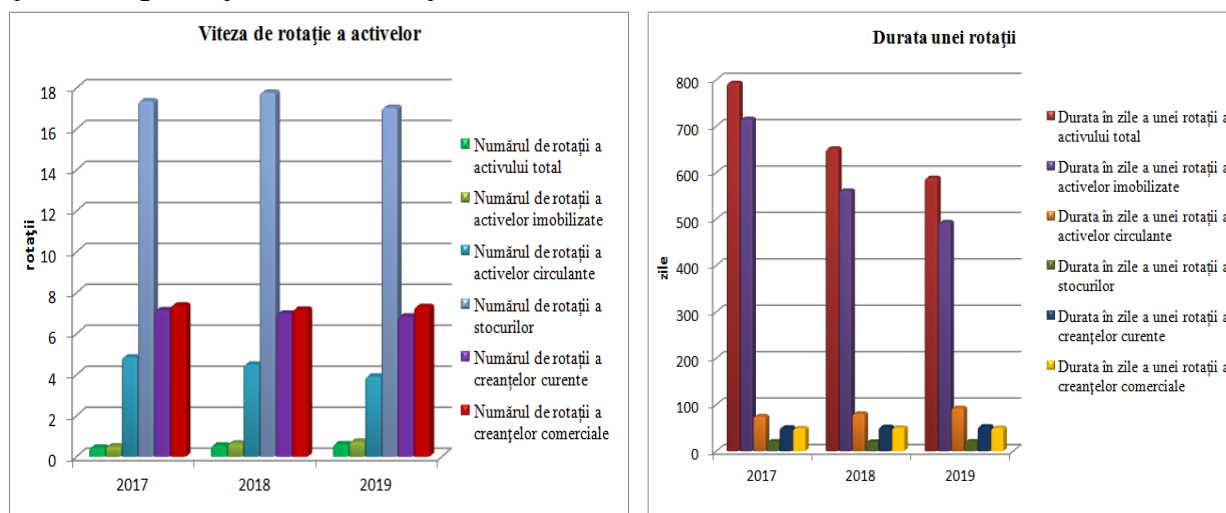

Figura 3. Diagnosticul rotației activelor în cadrul întreprinderii „Apă-Canal Cahul” S.A. pe perioada anilor 2017-2019

Sursa: elaborat de autor în baza Situațiilor financiare

În baza datelor din figura 3 observăm că numărul de rotații al activului total, la „Apă-Canal Cahul” S.A., se accelerează pe parcursul anilor 2017-2019, respectiv cu 0,16 rotații în anul 2019 față de anul 2017 și cu 0,06 rotații față de anul 2018. În același timp durata unei rotații a activului total se diminuează în anul 2019 cu 204,76 zile și cu 63,07 zile comparativ cu anii 2017 și respectiv 2018. Aceeași situație se înregistrează și în cazul activelor imobilizante. Aceasta se apreciază pozitiv, deoarece cu cât este mică durata unei rotații și se înregistrează mai multe rotații într-o perioadă de gestiune, cu atât se reușește să se genereze mai mult profit.

În același timp numărul de rotații ale activelor circulante sunt în scădere, iar durata unei rotații în zile crește, această tendință se înregistrează la toate elementele de active circulante, adică stocuri, creanțe, etc. Această situație poate fi apreciată ca una nu tocmai pozitivă, întreprinderea analizată trebuie să revizuiască starea componentei activelor circulante pentru a elimina sau a minimiza acele active ce încetinesc rotația lor și generarea de plusvaloare.

Pe de altă parte să analizăm care este viteza de circulație a pasivelor și care este durata lor la „Apă-Canal Cahul” S.A.

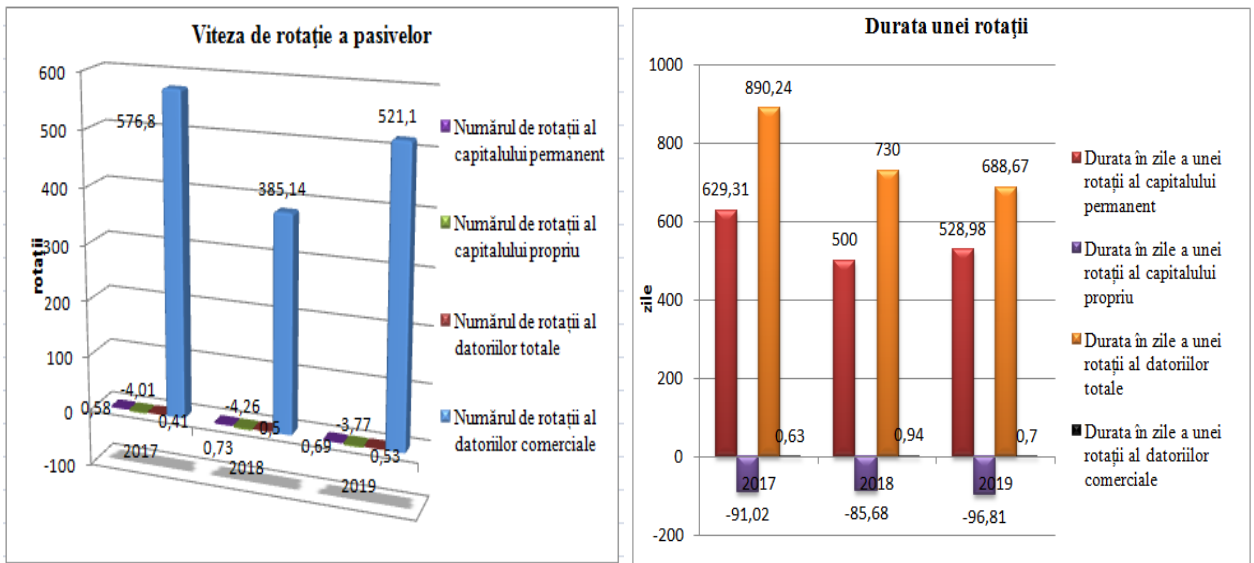

Figura 4. Diagnosticul rotației pasivelor în cadrul întreprinderii „Apă-Canal Cahul” S.A. pe perioada anilor 2017-2019

Sursa: elaborat de autor în baza Situațiilor financiare

Conform datelor din figura 4, observăm că capitalul permanent la „Apă-Canal Cahul” S.A. înregistrează o majorare a numărului de rotații cu 0,11 în anul 2019 comparativ cu 2017 și o diminuare de 0,04 comparativ cu anul 2018, deci are o dinamică instabilă și aceasta este argumentat de fluctuația duratei în zile a unei rotații, care are aceeași evoluție.

Viteza de rotație a capitalului propriu se accelerează nesemnificativ spre anul 2018, aceasta fiind determinată de scăderea numărului de zile a unei rotații, dar în anul 2019 situația se schimbă.

Numărul de rotații a datoriiilor totale al întreprinderii analizate cresc nesemnificativ în anul 2019 comparativ cu anul 2017 cu 0,12 rotații și comparativ cu anul 2018 cu 0,03 rotații. Cât despre durata în zile a unei rotații, aceasta se diminuează în anul 2019 față de ambii ani și conduce la posibilitatea înregistrării din partea întreprinderii a unei plusvalori mai mare. Însă nu putem spune că acest rezultat este grație numărului de rotații și a duratei lor al datoriiilor comerciale, care înregistrează o evoluție instabilă. Așadar, întreprinderea „Apă-Canal Cahul” S.A. trebuie să întreprindă măsuri de a accelera rotația surselor din pasiv pentru a optimiza starea financiară a ei și pentru a înregistra performanțe, dar foarte bine știm că sursele din pasiv nu se modifică singure, doar cu ajutorul activelor.

Cea de a patra categorie de indicatori de diagnosticare a stării financiare a întreprinderii sunt indicatorii de randament.

Randamentul resurselor utilizate se referă la rentabilitatea activității întreprinderii și la rezultatele financiare obținute din aceasta.

Pentru a vedea care este starea indicatorilor de randament se propune spre analiză mai mulți indicatori ce caracterizează randamentul întreprinderii: rentabilitatea marjei brute, a rezultatului financiar și rentabilitatea economică.

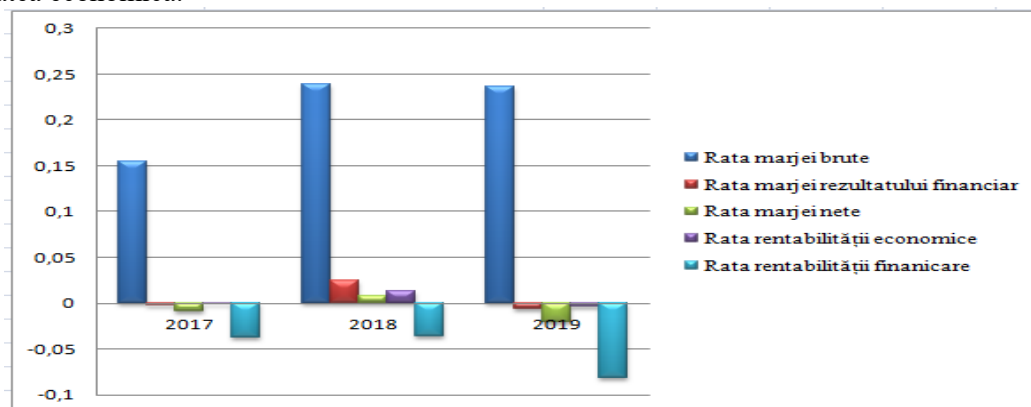

Figura 5. Diagnosticul randamentului resurselor utilizate în cadrul întreprinderii „Apă-Canal Cahul” S.A. pe perioada anilor 2017-2019
Sursa: elaborat de autor în baza Situațiilor financiare

Analizând datele din figura 5, observăm că starea indicatorilor de rentabilitate la întreprinderea „Apă-Canal Cahul” S.A. reflectă o situație negativă în anul 2017 și 2019, aceste rezultate sunt determinate de rezultatul financiar negativ obținut, adică pierderi și doar în anul 2018 este pozitiv. Întreprinderea analizată trebuie să revizuiască structura cheltuielilor pentru a vedea raționalitatea lor, trebuie să tindă spre majorarea veniturilor, în special a cifrei de afaceri și atunci va reuși să obțină un rezultat financiar pozitiv ce va genera plusvaloare, iar ulterior va reflecta și rentabilitate înaltă.

Pentru **evaluarea potențialului financiar** al întreprinderii „Apă-Canal Cahul” S.A. se propune stabilirea unei grile de evaluare a indicatorilor ce au fost prezentați mai sus și acordarea unor coeficienți de importanță.

În tabelul ce urmează este prezentată profilograma propusă pe baza indicatorilor analizați, iar pentru fiecare indicator fiind precizate patru stări (S1- nesatisfăcător; S2- satisfăcător; S3-stare bună; S4-stare foarte bună) și coeficientul de importanță aferent stării (respectiv 0,25; 0,5; 0,75; 1). Această profilogramă ne va ajuta să determinăm care este starea medie a potențialului financiar al întreprinderii.

Tabelul 3. Profilograma diagnosticului financiar pentru întreprinderea „Apă-Canal Cahul” S.A.

Criteriul	Valoarea	S1	S2	S3	S4	Ki
Indicatori de bonitate	15,875 / 16				0,99	4
Capacitatea de plată	0,31		0,375			
Tendența capacității de plată	0,048 → 0,31				0,875	
Solvabilitatea patrimonială	-0,18	0,125				
Tendența solvabilității patrimoniale	-0,17 → -0,18	0,125				
Indicele de solvabilitate generală	0,85				0,875	
Tendența solvabilității generale	0,88 → 0,85		0,375			
Solvabilitatea financiară la termen	0,78				0,875	
Tendența solvabilității financiare la termen	0,96 → 0,78		0,375			
Solvabilitatea financiară pe termen scurt	1,72				0,875	
Tendența solvabilității financiare pe termen scurt	0,56 → 1,72				0,875	
Lichiditatea absolută	0,31		0,375			
Tendența lichidității absolute	0,05 → 0,31				0,875	
Lichiditatea intermediară	1,30				0,875	
Tendența lichidității intermediare	0,41 → 1,30				0,875	
Lichiditatea curentă	1,72				0,875	
Tendența lichidității curente	0,56 → 1,72				0,875	
Indicatori de structură	5,375 / 18		0,29			1
Structura financiară	-7,01	0,125				
Tendența structurii financiare	-8,48 → -7,01	0,125				
Rata stabilității financiare	0,91				0,875	
Tendența ratei stabilității financiare	0,77 → 0,91				0,875	
Rata activelor imobilizate	0,84				0,875	
Tendența ratei activelor imobilizate	0,87 → 0,84					
Rata imobilizărilor necorporale	0,013	0,125				

Tendința ratei imobilizărilor necorporale	0,013 → 0,013	0,125				
Rata imobilizărilor corporale	0,003	0,125				
Tendința ratei imobilizărilor corporale	0,003 → 0,003	0,125				
Rata activelor circulante	0,159	0,125				
Tendința ratei activelor circulante	0,126 → 0,159	0,125				
Rata stocurilor	0,230	0,125				
Tendința ratei stocurilor	0,253 → 0,230	0,125				
Rata creanțelor	0,57			0,625		
Tendința ratei creanțelor	0,64 → 0,57			0,625		
Rata disponibilităților	0,184	0,125				
Tendința ratei disponibilităților	0,086 → 0,184	0,125				
Indicatori de gestiune	9,25 / 20		0,46			3
Viteza de rotație a activului total (zile)	588			0,625		
Tendința vitezei de rotație a activului total	651 → 588				0,875	
Viteza de rotație activelor imobilizante (zi)	493			0,625		
Tendința vitezei de rotație a activ. imobiliar	561 → 493				0,875	
Viteza de rotație a activelor circulante (zile)	93		0,375			
Tendința vitezei de rotație a activ.circulante	80 → 93		0,375			
Viteza de rotație a stocurilor (zile)	21			0,625		
Tendința vitezei de rotație a stocurilor	20 → 21			0,625		
Viteza de rotație a a creanțelor curente (zile)	53		0,375			
Tendința vitezei de rotație creanțelor curente	52 → 53			0,625		
Viteza de rotație creanțe comerciale (zile)	49		0,375			
Tendința vitezei de rotație creanțe comerciale	50 → 49			0,625		
Viteza de rotație capital permanent (zile)	528		0,375			
Tendința vitezei de rotație capital permanent	500 → 528		0,375			
Viteza de rotație capital propriu (zile)	96	0,125				
Tendința vitezei de rotație a capitalului propriu	85 → 96		0,375			
Viteza de rotație a datoriilor totale (zile)	688			0,625		
Tendința vitezei de rotație datorii totale	730 → 688	0,125				
Viteza de rotație datoriilor comerc.(zile)	0,70	0,125				
Tendința vitezei de rotație datorii comerciale	0,94 → 0,70	0,125				
Indicatori de randament	2 / 10	0,2				2
Rata marjei brute	0,236	0,125				
Tendința ratei marjei brute	0,239 → 0,236			0,625		
Rata marjei rezultatului financiar	-0,0065	0,125				
Tendința ratei rezultatului financiar	-0,0242 → -0,0065	0,125				

Rata marjei nete	-0,021	0,125				
Tendința marjei nete	0,008 → -0,021	0,125				
Rata rentabilității economice	-0,0041	0,125				
Tendință rentabilității economice	0,0137 → -0,0041	0,125				
Rata rentabilității financiare	-0,081	0,125				
Tendința rentabilității financiare	-0,036 → -0,081		0,375			

Sursa: elaborat de autor

Pentru interpretarea rezultatelor trebuie să menționăm următoarele:

- Indicatorii ai căror variație de la un an la altul au înregistrat scăderi de peste 20% au fost considerate scăderi bruște; scăderi între 5% și 20% au fost considerate ca scăderi ușoare iar creșterile și scăderile de sub 5% nu au fost considerate ca variație semnificativă, fiind tratate ca o stare de stabilitate.
- Valorile indicatorilor au fost considerate foarte mici dacă au fost sub jumătate din valorile considerate bune, normale; mici pentru valori inferioare valorilor normale; mari pentru valori care se încadrau în limitele considerate normale, și foarte mari pentru valori considerate favorabile, foarte bune.

Starea medie a potențialului financiar (S_{pf}) al întreprinderii este starea care poate fi calculată ca medie aritmetică ponderată a stărilor indicatorilor considerați:

$$S_{pf} = \frac{\sum_{i=1}^n S_i \cdot k_i}{\sum_{i=1}^n k_i} \cdot 100 \quad (1)$$

Unde:

- n – numărul indicatorilor considerați;
- S_i – starea indicatorului i ;
- k_i – coeficientul de importanță acordat indicatorului i ;
- S_{pf} - Starea medie a potențialului financiar.

Cu scop de a simplifica calculul s-a ales ca fiecărei stări să i se asocieze o singură valoare, și anume mijlocul intervalului propus astfel:

- starea S_1 s-a asociat valoarea 0,125,
- starea S_2 valoarea 0,375,
- starea S_3 valoarea 0,625
- starea S_4 valoarea 0,875.

Prin urmare starea potențialului financiar al întreprinderii „Apă-Canal Cahul” S.A. este:

$$S_{pf} = \frac{15,875 + 5,375 + 9,25 + 2}{16 + 18 + 20 + 10} * 100 = 50,78\%$$

O altă variantă de calcul al potențialului financiar este prezentată în formula de mai jos:

$$S_{pf} = \frac{0,99 * 4 + 0,29 * 1 + 0,46 * 3 + 0,2 * 2}{4 + 1 + 3 + 2} * 100 = 60,30\%$$

Sistematizând, se poate afirma că întreprinderea „Apă-Canal Cahul” S.A., în baza valorilor obținute în urma calculării celor 2 indicatori privind *starea potențialului financiar*, are o stare financiară satisfăcătoare, sau chiar putem zice una favorabilă. La această stare au influențat pozitiv indicatorii de bonitate, dar în special indicatorii de lichiditate care în anul 2019 au înregistrat rezultate peste normă. În același timp indicatorii de gestiune indică o structură satisfăcătoare dar nu una bună, adică din cauza valorilor negative înregistrate ale capitalului propriu întreprinderea nu dispune de o stare de stabilitate financiară. Dar cel mai mult a defavorizat

¹ Diagnosticul Financiar al firmei, 2015. Disponibil: <http://docshare02.docshare.tips/files/14883/148833940.pdf>

starea potențialului financiar la „Apă-Canal Cahul” S.A., indicatorii de randament. Rentabilitatea întreprinderii este foarte mică, iar 3 din cei 4 indicatori analizați au înregistrat valori negative, motivul fiind pierderile pe care întreprinderea le-a obținut în perioada anilor 2017 și 2019.

Concluzii

Starea financiară a întreprinderii este un indicator complex ce caracterizează performanța generală. Ultimul include un sistem de indicatori care la o dată anumită reflectă disponibilitatea resurselor financiare, suficiența lor, precum și structura și eficiența utilizării activității economice. De obicei, utilizatori ai acestor informații sunt investitorii și proprietarii, instituțiile bancare și de credit, furnizorii, cumpărătorii, agențiile guvernamentale, etc.

În baza celor prezentate mai sus se poate formula anumite recomandări în vederea îmbunătățirii stării potențialului financiar a întreprinderii „Apă-Canal Cahul” S.A sau al altor întreprinderi care dispun de un tablou financiar asemănător:

1. Creșterea rentabilității și a profitabilității întreprinderii prin:

- Sporirea cifrei de afaceri prin majorarea volumului vânzărilor;
- Revizuirea costului vânzării pentru a reduce sau raționaliza;
- Coordonarea nivelului prețului de vânzare, adică ultimul trebuie să corespundă cu costurile și cheltuielile suportate și obținerea de rentabilitate la întreprindere;
- Consolidarea controlului asupra calității serviciilor furnizate;
- Accelerarea vitezei de rotație a activelor, în special al celor circulante (reducerea duratei de rotație a activelor circulante pe baza accelerării circuitului lor conduce la diminuarea cheltuielilor de producție și majorarea rentabilității).

2. Gestiunea eficientă a capitalului propriu prin:

- Determinarea valorii corespunzătoare a capitalului necesar;
- Majorare capitalului întreprinderii prin emisiunea de acțiuni suplimentare și a rezultatului reportat;
- Determinarea celei mai raționale structurii a acțiunilor emise;
- Stabilirea, adoptarea și implementarea unei politici de dividende raționale.

3. Gestiunea rațională a cheltuielilor și anume:

- Utilizarea unui proces de prestare a serviciilor eficient, atât din punct de vedere tehnic, cât și economic, ecologic, etc;
- Asigurarea reducerii cheltuielilor în toate fazele muncii, în procesul de prestare a serviciilor, în fazele de cercetare, proiectare, precum și în domeniul gestiunii și conducerii;
- Realizarea obiectivelor prestabilite, luând în considerare resursele disponibile, condițiile existente, dar în contextul eficienței și raționalității.

4. Gestiunea riscurilor, prin:

- Minimizarea acțiunilor riscului asupra rezultatelor activității financiare;
- Revizuirea și verificarea partenerilor de afaceri;
- Perfecționarea metodologiei de recrutare a personalului întreprinderii.

5. Utilizarea unor metode raționale în vederea optimizării și consolidării pe viitor a acțiunilor anticriză:

- măsuri de optimizare a cheltuielilor;
- sporirea competitivității;
- dezvoltarea de parteneriate.

6. Monitorizarea și asigurarea organizării activităților de audit intern ce va conduce la integrarea acțiunilor aferente domeniilor semnificative;

7. Eficientizarea utilizării veniturilor, prin:

- Stabilirea unui raport rațional și transparent între venituri și cheltuieli;
- Realizarea investițiilor și controlul repartizării veniturilor.

8. Gestiunea politicii de resurse umane:

- Sporirea performanțelor individuale, ale echipei prin organizarea calității și productivității în ansamblu;
- Sporirea flexibilității operaționale, prin extinderea gamei de calificări deținute de angajați;
- Micșorarea costurilor procesului de recrutare prin recalificarea, reorientarea și reinstruirea angajaților;
- Atragerea angajaților de calitate, prin oferte de pregătire și dezvoltare;
- Evaluarea periodică a competențelor și abilităților angajaților;
- Crearea parteneriatelor cu universitățile locale;

- Asigurarea unei calități maxime pentru serviciile prestate clienților.
- 9. Atragerea de noi investiții** în scopul asigurării îndeplinirii scopurilor și obiectivelor propuse de întreprindere precum și generarea de rezultate financiare pozitive, prin:
 - Colectarea informațiilor reale și obiective cu privire la potențialii investitori;
 - Promovarea întreprinderii și a oportunităților de investiții către potențialii investitori;
 - Realizarea cercetărilor, pregătirea și efectuarea vizitelor pentru potențialii investitori;
 - Elaborarea, implementarea și gestionarea eficientă a proiectelor de investiții;
 - Monitorizarea rezultatelor.

Bibliografie:

1. Diagnosticul Financiar al firmei, 2015.
Disponibil: <http://docshare02.docshare.tips/files/14883/148833940.pdf>
2. Sichigea, N., Giurcă, Vasilescu, I., *Gestiunea financiară a întreprinderii*, Craiova, Editura Universitaria, 2005, 276 p.
3. Simionescu, M., *Analiza diagnostic a afacerii*, 2015. Disponibil: <https://docplayer.ro/138258984-Microsoft-word-simionescu-analiza-financiara-a-afacerii-doc.html>
4. Țiriulnicova, N., *Analiza rapoartelor financiare*, Chișinău, ACAP, 2011, 400 p., ISBN 978-9975-78-995

ORGANIZAREA COMUNITARĂ – MODEL DE DEZVOLTARE LOCALĂ

COMMUNITY ORGANIZATION - LOCAL DEVELOPMENT MODEL

Ludmila NONI,

Universitatea de Stat „B.P.Hasdeu” din Cahul

E-mail: ludmila_noni@yahoo.com

ORCID ID: 0000-0002-7474-6580

Rezumat: *Organizarea comunitară este procesul care contribuie la dezvoltarea comunităților prin mobilizarea, implicarea și participarea activă a cetățenilor în procesul de luare a deciziilor publice. Acolo unde cetățenii sunt instruiți și unde există interes față de activitatea autorităților, acolo și autoritățile sunt mai atente în procesul decizional, nu uită să consulte cetățenii înainte de luarea deciziilor și nici nu uită că au anumite obligații și responsabilități față de cetățeni. Organizare comunitară înseamnă: rezolvarea unor probleme concrete care afectează o comunitate: un cartier sau un sat, imigranți, persoane cu dizabilități, persoane fără adăpost etc. prin implicarea diferitor actori comunitari. Organizarea comunitară are ca finalitate atât rezolvarea problemelor comune cât și crearea unor grupuri civice capabile să reprezinte interesele comunității pe termen lung. Tot odată interesul și implicarea cetățenilor responsabilizează instituțiile publice și face ca activitatea lor să fie mai transparentă.*

Cuvinte cheie: *organizare comunitară, organizator comunitar, leadership, mobilizare comunitară, dezvoltare comunitară, grup civic, grup de acțiune locală, actori comunitari.*

Abstract: *Community organization is the process that contributes to the development of communities through the mobilization, involvement and active participation of citizens in the public decision-making process. When citizens are trained and where there is interest in the work of the authorities, the authorities are more attentive in the decision-making process, do not forget to consult citizens before making decisions and do not forget that they have certain obligations and responsibilities towards citizens. Community organization means: solving concrete problems that affect a community: a neighborhood or a village, immigrants, people with disabilities, homeless people, etc. by involving different community actors. The goal of the community organization is to find solutions for common problems as well as to create civic groups capable of representing the long-term interests of the community. At the same time, the interest and involvement of citizens hold public institutions accountable and make their activity more transparent.*

Key words: *community organization, community organizer, leadership, community mobilization, community development, civic group, local action group, community actors.*

Introducere

„Organizarea comunitară este un proces democratic, de lungă durată, prin care oamenii sunt aduși împreună pentru a acționa în interesul lor comun. Aceștia identifică probleme și soluții, apoi acționează prin implicarea structurilor de putere existente pentru ca acele soluții să devină realitate”. [3, p.6] Când spunem oameni aduși împreună, ne referim la grupuri de cetățeni, agenți economici, ONG-uri, asociațiile de locatari sau proprietari, syndicate sau grupuri de femei, comunități religioase, APL, serviciile comunale, instituții publice în scopul rezolvării unei probleme comune și poate viza comunități total diferite: un cartier sau un sat, imigranți, persoane cu dizabilități, persoane fără adăpost etc. Organizarea comunitară își propune să lucreze cu autoritățile publice, dar de cele mai multe ori presiunea și confruntarea sunt inevitabile, ba chiar necesare pentru a responsabiliza autoritățile sau persoanele, instituțiile responsabile. Astfel, „într-un proces de organizare comunitară, responsabilizarea autorităților este un scop în sine”. [3, p.7]

O altă sursă definește acest proces astfel: „Organizarea comunitară este un proces prin care cetățenii cer activitatea autorităților competente pentru rezolvarea unor probleme comunitare a căror rezolvare este dincolo de puterea de acțiune a grupului de locuitori ai localității/cartierului” [2, p.4]

Metodologia cercetării

În procesul cercetării au fost studiate surse de specialitate elaborate de către organizațiile ce au ca scop formarea de organizatori comunitari și dezvoltarea acestui proces în comunități. Au fost analizate proiecte ale diferitor ONG-uri și instituții naționale și locale, care contribuie la dezvoltarea și promovarea procesului de organizare/mobilizare/dezvoltare comunitară. Deasemenea, au fost realizate discuții cu coordonatorii de proiecte pentru a obține rezultate veridice privind modalitatea de implementare dar și

impactul procesului de organizare/mobilizare/dezvoltare comunitară în comunitățile din Raionul Cahul.

Rezultate și discuții

Un proces de organizare comunitară necesită nu doar timp dar și o bună pregătire, conștientizare și mai ales vizualizare atât a procesului în sine cât și a finalității, care poate fi una reușită sau fără rezultat și presupune reluarea procesului, dar analizând alte strategii de lucru. Procesul de organizare comunitară se desfășoară prin respectarea și parcurgerea a patru etape :

Figura 1. Etapele procesului de organizare comunitară

Sursa: Elaborat de autor în baza sursei [3, p.6]

1. Ascultarea permanentă a cetățenilor. Scopul ascultării este de a selecta și prioritiza problemele cetățenilor, dar și pentru a identifica și dezvolta potențiali lideri.
2. Cercetarea și identificarea potențialelor soluții, a oamenilor și instituțiilor care le pot pune în practică.
3. Acțiune pentru rezolvarea problemelor prin implicarea acelor oameni și instituții identificate ca responsabile, prin negociere, confruntare și chiar presiune.
4. Formarea unor grupuri numeroase, democratice și durabile capabile să abordeze variate probleme, nevoi și dorințe ale comunității. Formalizarea grupurilor ar permite realizarea mai multor obiective: acțiuni periodice de identificare a membrilor, instruirea membrilor cu privire la procesul de organizare comunitară, colectare de fonduri, mobilizare, formare de organizatori comunitari, etc [3, p.6]

Aceste etape au un sistem ciclic, pentru că odată cu formarea grupurilor de acțiune civică, capabile să contribuie la rezolvarea altor probleme, procesul de organizare comunitară se va începe iarăși de la ascultarea cetățenilor.

Organizarea comunitară este construită pe 5 principii majore:

- ✓ Procesul se desfășoară în comunitate – cu oamenii și pentru oamenii de aici;
- ✓ Responsabilitatea comună a celor implicați – toți actorii comunitari trebuie să fie responsabili în fața obiectivelor și procesului;
- ✓ Transparență – orice decizie sau acțiune trebuie făcută publică și cu acces pentru fiecare;
- ✓ Cultivarea liderilor – identificarea și formarea lor pe diferite categorii de vârste;
- ✓ Cunoașterea comunității – oameni, probleme, instituții, organizații, entități specifice, modalitatea de funcționare, etc

Procesul de organizare comunitară nu poate avea loc spontan și haotic, ci necesită o bună cunoaștere a procesului, documentare asupra modului de rezolvare a problemei, tehnici și abilități de negociere și comunicare, metode de responsabilizare, confruntare cu APL și instituțiile responsabile. Persoanele pregătite în acest domeniu care pot ghida persoanele în procesul de rezolvare a problemelor cu care se confruntă, se numesc organizatori comunitari. Organizatorul comunitar este persoana care descoperă puterea ascunsă a membrilor comunității și le arată acestora că întradevăr au putere. [2, p.6] Organizatorul comunitar este persoana care ghidează oamenii, oferă sprijin și asistență pentru fiecare etapă a procesului, îi ajută să vorbească în public, să scrie comunicate de presă, să comunice cu media, încurajează implicarea noilor membri, facilitează procesul de comunicare cu instituțiile responsabile în rezolvarea problemei. Kajol Zboril, organizator comunitar din Slovacia, menționează într-un interviu că: „Organizarea comunitară e un proces, iar organizatorul comunitar e persoana care încearcă să organizeze comunități”. Tot el spune că: „Organizatorul comunitar nu este persoana care rezolvă problemele comunității, dar mai degrabă e cineva care din culise facilitează dialogul dintre membrii comunității și alți actori comunitari”. [5] Deci, organizatorul comunitar este ca o punte de legătură între membrii comunității, având un rol distinct. Rolul organizatorului comunitar, ceea ce trebuie și ce nu trebuie să facă este prezentat în tabelul 1:

Tabelul 1: Rolul organizatorului comunitar

Ce face organizatorul comunitar	Ce NU face organizatorul comunitar
---------------------------------	------------------------------------

<ul style="list-style-type: none"> • Mobilizează și adună la un loc oamenii care au aceleași interese și probleme; • facilitează procesul de formare a grupului; • ajută membrii să se cunoască și să lucreze împreună; • îi motivează și îi sprijină să preia inițiativa; • oferă metodologie pentru identificarea problemelor / și formularea soluțiilor; • monitorizează corectitudinea obiectivului propus; • participă la identificarea factorilor responsabili de rezolvarea problemei; • mediază conflictele dacă apar; • asigură coeziune între membri. 	<ul style="list-style-type: none"> • Nu ia decizii în locul cetățenilor; • nu vorbește în public în numele grupului; • nu monopolizează discuțiile, întâlnirile în grup; • nu dezvoltă relații mai apropiate cu unii membri, își păstrează echidistanța și obiectivitatea; • nu oferă soluții de-a gata pentru problema comunității; • nu intervine în decizia grupului.
--	--

Sursa: Elaborat de autor în baza sursei [2, p.6; 6]

În activitatea sa, organizatorul comunitar aplică diverse metode și instrumente atât în procesul de ascultare și formare a grupurilor civice, cât și în etapa de ghidare a acestor grupuri. Procesul de organizare comunitară poate fi realizat prin parcurgerea unor pași și metode prezentate mai jos [2, p.9]:

1. *Inițierea procesului de organizare din ușă în ușă* – este realizată de către organizatorul comunitar pentru a cunoaște comunitatea, problemele cu care se confruntă și care sunt cauzele acestor probleme. La aceasta etapă se prezintă și inițiază procesul de organizare comunitară.
2. *Discuția față în față / unu la unu* – este metoda prin care organizatorul comunitar face cunoștință cu fiecare dintre viitorii membri ai grupului de acțiune, îi încurajează și motivează să se implice în acest proces.
3. *Formarea grupurilor* – grupurile sunt formate din membrii identificați de organizatorul comunitar, acestea pot fi numite grupuri de acțiune locală, grupuri civice, jurii cetățenești locale, etc.
4. *Identificarea problemelor/nevoilor comunității* – este realizată de organizatorul comunitar împreună cu membrii grupului de acțiune, reieșind din problemele identificate în urma discuțiilor din ușă în ușă și cele unu la unu. Problemele identificate sunt discutate la întâlnirile de lucru ale membrilor grupului, unde acestea sunt analizate și prioritizate.
5. *Identificarea liderilor* – organizarea comunitară este un proces care pe de o parte identifică problemele/nevoile cetățenilor, dar în același timp sunt identificați și potențialii lideri. Oamenii au nevoie de un lider din mediul lor, care are și simte aceeași problemă, el trebuie să fie democratic, energic, responsabil și devotat grupului și obiectivelor acestui grup.
6. *Formarea persoanelor din nucleele grupurilor de acțiune* – formarea de lideri comunitari și mai ales lideri din rîndul tinerilor.
7. *Promovarea din ușă în ușă* – este o metodă prin care pot fi identificați membri noi dar și pentru promovarea problemei identificate și a pașilor ce urmează de întreprins, pentru un sprijin mai numeros, mai ales dacă urmează acțiuni de confruntare cu autoritățile.
8. *Întâlniri publice* – acestea au ca scop comunicarea cu autoritățile despre problemele/nevoile cu care se confruntă membrii grupului de acțiune, au loc negocieri și încercarea de a responsabiliza persoanele/instituțiile decidente. Înainte de aceste întâlniri, organizatorul comunitar oferă consultanță membrilor despre cum să se pregătească pentru discuții cu aleșii locali sau funcționarii publici.
9. *Contactul birocratic cu administrația* – orice discuție cu decidenții trebuie formalizată, de cele mai multe ori este nevoie de solicitări de informație, scrierea de petiții.
10. *Confruntarea* - protestele, cea mai des folosită formă de confruntare și presiune în caz că problema nu este rezolvată.
11. *Evaluarea* - membrii grupului de acțiune sărbătoresc rezultatele dar și analizează și fac evaluarea atât a rezultatelor finale, cât și pe fiecare etapă identificând punctele slabe și cele tari.

„Organizatorii comunitari, în general, încearcă să construiască grupuri de conducere democratică, deschise și accesibile membrilor comunității, precum și se preocupă de starea generală de sănătate a unui grup de interes specific, mai degrabă decât comunitatea ca întreg. Organizarea urmărește să împuternicească în linii mari membrii comunității, cu scopul final de „distribui” puterea mai echitabil în

întreaga comunitate”. [14]

Sursele de specialitate propun o serie de principii de organizare comunitară, dar Organizația Comunități Active pentru Democrație Participativă (CADP) vine cu câteva principii de organizare comunitară mai moderne, un fel de manifest pentru organizatorii comunitari din zilele noastre.

1. Majoritatea oamenilor sunt motivați, în primul rând, de interesul propriu. În calitate de organizator comunitar creativ trebuie să identifice interesul propriu al comunității, liantul care leagă organizațiile și mișcările politice.
2. Instituțiile și persoanele care dețin puterea asupra altora nu sunt atât de unite precum vor să pară. Deată e bine de știut că dacă nu poți impune o persoană sau o instituție să te sprijine într-o cauză sau campanie, atunci trebuie să îi convingi și să le ceri ca, cel puțin, să nu te încurce.
3. Recomandabil ca înainte de a începe procesul de dezvoltare a strategiei de organizare comunitară să previzualizăm finalul, apoi să depănăm înapoi gândurile pentru a identifica pașii care ar duce spre acel moment.
4. Una dintre regulile de bază ale unei campanii creative de organizare comunitară este să desfășurăm campanii în așa fel, încât să faci advocacy pentru lucruri pozitive și să te opui lucrurilor negative.
5. Cu cât o strategie sau o acțiune este mai complicată cu atât este mai dificilă implementarea ei și mai puțin probabil ca aceasta să aibă succes. Deată e important să implicați și să delegați sarcini, dacă aveți în grup oameni activi, atunci ei pot face mai multe lucruri, dar dacă vrei să participe multe sute sau mii de oameni într-o campanie, atunci e bine ca acești oameni să facă un lucru și doar unul singur.
6. Chiar dacă oamenii sunt foarte diferiți, cu interese și viziuni diferite, totuși pot găsi și stabili legături comune. Deată e bine să nu gândim în locul altora și mai ales să abandonăm toate stereotipurile proprii.
7. În viața reală, dar și în campaniile pentru organizare comunitară, oamenii sunt mereu parțial uniți de diverse valori, parțial separați de alte valori. E misiunea organizatorului comunitar să consolideze interesul și nevoia care îi unește și să medieze diviziunile între oamenii din echipă.
8. Chiar dacă marșurile și demonstrațiile erau eficiente în anii 1960, ele rămân foarte eficiente și în secolul 21, deată indiferent câte alte căi putem găsi, mai puțin confrunționale, pentru a ne face vocea auzită, nu ignorăm valoarea metodelor deja cunoscute.
9. Foarte important este să ne asigurăm că oamenii cu care lucrăm înțeleg în totalitate riscurile pe care și le asumă, lucrurile ce pot să meargă greșit, pierderile pe care le pot suferi înainte ca ei să decidă să acționeze împreună ori în mod individual.
10. Unul dintre talentele cele mai mari ale unui organizator este abilitatea de a formula și adresa întrebări într-un mod care îi face pe oameni nu doar să vrea să le răspundă, dar și să gândească într-un mod profund și neașteptat.
11. Zâmbetul este un must have, iar speranța și optimismul încurajează și motivează. Fiți optimiști în fața provocărilor și inspirați pe ceilalți să se simtă și să creadă la fel.
12. Cu cât organizatorul comunitar este mai sigur pe el, pe experiențele cu alte campanii și comunități cu atât îi va fi mai greu să evite și să lupte cu ideea și aroganța de a gândi că cunoaște ce este mai bine și corect pentru alți oameni.
13. Atunci când o instituție care are misiunea de a ajuta cetățenii eșuează, există două opțiuni: să construiești o altă organizație care ar forța-o pe prima să facă lucrurile de care este responsabilă sau cealaltă opțiune este nu doar să construiești o organizație alternativă, ci să o utilizezi pe aceasta ca un punct de pornire pentru o campanie ce v-ar ajuta să preluați controlul asupra instituției originale.
14. Faptul că puterea a fost câștigată de oameni noi, deși de multe ori aduce speranță, totuși nu aduce nici o garanție că vor avea o atitudine mai grijulie și mai democratic decât cei care au avut puterea până la ei.
15. Diferența de cultură face ca oamenii să fie diferiți și să perceapă lucrurile diferit, puterea culturii poate fi drept un antidot bun împotriva incapacității oamenilor de a vedea dincolo de contextul sau situația lor. Cultura poate schimba conștiințe și să îi dea schimbării sociale un caracter transformativ, nu doar unul instrumental.
16. Organizatorii comunitari sunt uneori acuzați pe nedrept de către autorități că ar incita la violență, când de fapt organizatorul comunitar doar ajută comunitatea să amintească puterii că are anumite obligațiuni față de cetățeni. Nu este violență atunci când comunitatea cere respectarea normelor ecologice, sau cere să fie amenajate trotuare și parcuri de joacă pentru copii, sau sunt împotriva construcțiilor în spațiile verzi – acestea nu sunt acte de violență, ci acte de justiție.

17. Aveți grijă să cultivați relații personale – chiar și în epoca internet, relațiile personale directe contează, mai ales când rugați oamenii să facă ceva. Atunci când recrutați voluntari, oferiți-le din start o listă concretă de lucruri pe care ei să le facă pentru campanie.
18. În procesul de organizare comunitară, fiți atenți să nu deviați de la rolul de organizator comunitar la rolul de lider și purtător de cuvânt al comunității – chiar dacă nu sunteți membru al acestei comunități.
19. Nu putem niciodată ști și anticipa lucrurile pe care oamenii le pot face împreună, din acest motiv organizatorul comunitar nu ar trebui niciodată să facă compromisuri cu in justiția.
20. O comunitate devine unită câte puțin în fiecare zi prin eforturile pe care le fac organizatorii comunitari. Acest proces este unul lent, crescător în timp, ale cărui efecte pot fi simțite în fiecare zi în activitatea de construcție a unei comunități unite și puternice. [15]

Organizarea comunitară a început în Statele Unite în 1938 cu munca lui Saul Alinsky. În primii ani s-a dezvoltat destul de lent, mai cunoscut și mai practicat a devenit prin anii '70. În SUA, un rol important în promovarea organizării comunitare l-a avut Barack Obama, care în timpul campaniei prezidențiale din 2008 a vorbit mult despre experiența sa de organizator comunitar în Chicago. Aproape toate organizațiile comunitare din SUA sunt înregistrate ca ONG-uri și sunt sprijinite financiar de tot mai multe fundații care cred și susțin participarea cetățenească. Organizarea comunitară este bine cunoscut și în țările Europene, care au beneficiat de consultanță organizatorilor americani, vizite de studiu reciproce și obținerea de rezultate în diverse domenii. Prin organizare comunitară, cetățenii au reușit să obțină îmbunătățiri în infrastructura orașelor, o mai bună colectare a deșeurilor, mai multe activități pentru tineri, salvarea spațiilor verzi. [3, p.8]

În România, organizarea comunitară este un proces cunoscut cetățenilor, datorită încurajării cetățenilor să își exprime nevoile și dorințele, să își apere interesele și drepturile, să contribuie la elaborarea politicilor publice și la luarea deciziilor publice, să reacționeze și să ceară socoteală oficialilor și instituțiilor publice. Acestea sunt acțiunile pe care le promovează Centrul de Resurse pentru participare publică (CeRe), organizație creată în 2006 din convingerea că deciziile publice trebuie luate participativ, adică oricine care are putere de decizie – trebuie să-i asculte întâi pe oameni înainte de a lua o decizie. Pentru ca cetățenii să își facă vocea auzită, CeRe le oferă sprijin și consultanță sub două forme: organizare comunitară și asistență în organizarea Campaniilor de advocacy. Împreună cu CeRe, cetățenii au salvat multe parcuri și spații verzi, au contribuit la crearea căilor de acces către școli și grădinițe, au reușit să oprească implementarea unor decizii luate fără consultarea și acordul cetățenilor. [6]

În Republica Moldova, organizarea comunitară este un proces relativ nou și necunoscut. În acest sens a fost creat un Birou de organizare comunitară cu sediul la Chișinău, care abordează problema participării scăzute a locuitorilor mun. Chișinău în procesul decizional la nivel local. Biroul de Organizare Comunitară creat prin proiectul ”*Biroul de Organizare Comunitară*”, finanțat de către Fundația Soros Moldova, oferă consultații gratuite pe teme juridice, urbanistice, contabile și de organizare comunitară, este un spațiu pentru întâlniri pentru activiști și inițiative civice, care dispune și de o bibliotecă de resurse despre organizare comunitară, acțiuni civice și activism. Biroul este destinat grupurilor civice, organizatorilor comunitari, cetățeni activi, experți, arhitecți și altor locuitori ai orașului Chișinău. [7; 8]

Conceptul de organizare comunitară și formarea de organizatori comunitari este promovat și în cadrul proiectului *Primăria mea*, destinat orașului Chișinău. Lansat în martie 2016, proiectul promovează ideea unui oraș mai bun, în care autoritățile consultă cetățenii atunci când stabilesc priorități, dezvoltă și implementează politici publice. [9] Una din activitățile proiectului presupune formarea de organizatori comunitari. Doritorii de a deveni organizatori comunitari, participă la cursuri de instruire și formare. Astfel, în urma acestor instruirii un organizator comunitar învață:

- Cum să mobilizeze comunitatea: cum să găsească cetățeni care vor să rezolve problemele localității, cum să îi motiveze să se implice, cum să organizeze discuții și consultări publice etc.
- Cum să comunice cu autoritățile: cum să facă solicitări de informație, cum să scrie petiții, cum să pregătească cetățenii pentru discuții cu aleșii locali sau funcționarii publici, cum să pună presiune pe ei, în caz că problema nu este rezolvată;
- Cum să monitorizeze activitatea administrației publice locale: cum corect de urmărit ca problemele puse pe agendă să fie rezolvate eficient și transparent;
- Cum să comunice succesele activității prin elaborarea de materiale informative (foto, video, ziare/pliante), prin distribuirea mesajelor pe rețelele de socializare, prin realizarea campaniilor de informare. [10]

În Republica Moldova mai multe organizații obștești promovează și implementează proiecte despre organizarea comunitară. Acestea presupun atât formarea liderilor comunitari, cât și asistență în realizarea procesului în comunități. Aici putem menționa Centrul CONTACT, care prin proiectul *Academia Liderului comunitar*, are ca scop de a promova democrația participativă și principiile buneii guvernări la nivel local prin formarea și consolidarea capacităților a 60 de lideri comunitari, lideri de opinie și activiști civici din centrul, nordul și sudul RM.[11]

Despre organizare comunitară putem găsi și în Proiectul *”Comunități active pentru democrație participativă în orașe”*, implementat de Asociația Tinerilor Artiști Oberliht, cu suportul Fundației Soros-Moldova, care a organizat un Atelier de organizare comunitară pentru toți interesați de îmbunătățirea calității vieții în localitatea, cartierul sau zona în care ei locuiesc. [12]

În perioada anilor 2017-2020, CRAION CONTACT-Cahul, a implementat în Regiunea de Sud proiectul: *Participare la guvernare prin Jurii Cetățenești Locale*, care a avut ca scop sporirea participării civice în localitățile rurale din sudul țării prin organizarea comunitară și auto-organizarea cetățenilor în grupuri civice informale, active în procesul decizional local. Prin intermediul proiectului au fost obținute următoarele rezultate: [13]

- 74 persoane instruite și formate în domeniul organizării comunitare;
- Peste 400 persoane, lideri formali și neformali din 15 localități instruiți în domeniul organizării comunitare, capabili să înțeleagă structura unui proces decizional, să întocmească un plan de acțiuni în domeniul organizării comunitare și să aplice cunoștințele acumulate în localitățile lor;
- 15 Grupuri de inițiativă civică – 15 Jurii Cetățenești Locale constituite, instruite, abilitate și capabile să contribuie la dezvoltarea comunității;
- Cel puțin 10000 locuitori din cele 15 localități au aflat despre organizare comunitară ca metodă de influență a deciziei la nivel local;
- 15 persoane, organizatori comunitari, și-au dezvoltat abilitățile de lideri comunitari prin aplicarea metodei tradiționale de organizare comunitară, care a permis formarea de abilități practice consistente ce urmează a fi rePLICATE;
- 15 campanii de advocacy au fost planificate și realizate cu succes;
- CRAION CONTACT-Cahul și-a consolidat capacitățile în domeniul organizării comunitare, consolidându-și rolul de organizație regională lider în domeniul advocacy.

Un alt proiect ce presupune mobilizarea și dezvoltarea comunității prin implicarea tuturor actorilor comunitari, implementat în Republica Moldova este proiectul *„Informează, abilitază și acționează! Societatea civilă pentru o mai bună guvernare bugetară în Moldova”*, a cărui obiectiv general prevede și urmărește să sporească implicarea societății civile la nivel local și să crească transparența, eficiența și eficacitatea proceselor de elaborare și executare a bugetelor, prin participarea și monitorizarea din partea societății. Grupul țintă al proiectului este reprezentat de organizațiile societății civile și activiștii locali. Deasemenea parte a grupului țintă sunt și membrii coalițiilor locale ale celor 25 de APL-uri constituite cu suportul partenerilor regionali din regiunile Nord, Centru, Sud, UTA Găgăuzia și regiunea Transnistreană (în medie, 5 APL per partener de implementare). Fiecare coaliție locală include în jur de 30 de membri (reprezentanți ai sectorului asociativ, activiști locali și reprezentanți ai APL-urilor), astfel ca 750 persoane să beneficieze de acest proiect la nivel național. Beneficiarii finali ai proiectului vor fi toți cetățenii localităților în care va fi implementat proiectul, cifră care poate ajunge până la un număr de aproximativ 400 – 500 mii de persoane. [16]

Obiectivele proiectului vor fi atinse prin intermediul a trei piloni de activități:

- Conștientizare: 1. Crearea coalițiilor locale (5 parteneri regionali din 5 regiuni de dezvoltare ale țării (Nord, Centru, Sud, UTA Găgăuzia și regiunea Transnistreană). 2. Lansarea campaniei de informare, conștientizare și vizibilitate. 3. Dezvoltarea instrumentelor de bugetare participativă
 - Abilitare: Capacitarea celor 5 parteneri locali din regiunile țării
- Acțiuni: 1. Promovarea îmbunătățirii procesului bugetar la nivel local. 2. Încurajarea participării coalițiilor locale în procesul bugetar. 3. Promovarea schimbării în procesul bugetar la nivel central.

Perioada de implementare: februarie 2019 – ianuarie 2022. „Proiectul este implementat de Centrul Analitic Independent „Expert-Grup”, în calitate de partener principal, în consorțiu cu Konrad Adenauer Stiftung e.V. (KAS, Germania), Centrul pentru Studii Est-Europene (CSEE, Lituania) și Institutul pentru Politici și Reforme Europene (IPRE). Donator: Uniunea Europeană și Konrad Adenauer Stiftung e.V, Germania”. [16, 17]

În regiunea Sud a țării, partenerul regional este Asociația Obștească "AZI", care implementează acest proiect în 5 localități: mun. Cahul, or. Cantemir, Leova, Cimișlia și satul Sălcuța, r-nul Căușeni. Printre acțiunile realizate putem menționa:

- ✓ În localitățile partenere au fost create Coaliții Locale, conduse de secretari locali;
- ✓ A fost semnat un memorandum cu APL Cahul, Cantemir, Leova, Cimișlia, Sălcuța;
- ✓ Au fost aprobate 5 Planuri de Activități ale Coalițiilor Locale pentru anul 2021, 2022;
- ✓ Au fost aprobate 5 Planuri de Activități ale APL-urilor pentru anul 2021, 2022;
- ✓ Au avut loc instruirii în domeniul bugetării participative în fiecare localitate, unde au participat membrii Coalițiilor Locale, reprezentanți APL și cetățenii.

Pentru fiecare localitate a fost aprobat de către APL un regulament privind bugetarea participativă, unde din bugetul fiecărei primării se alocă un procent anumit (o sumă anumită) pentru desfășurarea procesului de bugetare participativă. Fiecare grup de inițiativă locală, asociație, grup local, locuitorii unui cartier etc. Pot depune proiecte, identificând problemele locale și câștigându-le pot beneficia de finanțare din bugetul local. Pentru mun. Cahul Regulamentul a fost aprobat la data de 19.12.2019. Anual se alocă pentru bugetare participativă suma de 100 000,00 (una sută mii lei). [18]

- Pentru or. Cantemir Regulamentul a fost aprobat la data de 14.10.2020. Anual se alocă pentru bugetare participativă suma de 1% din bugetul orașului. [19]
- Pentru or. Leova Regulamentul a fost aprobat la data de 09.12.2021 .Anual se alocă pentru bugetare participativă suma de 100 000,00 lei. [20]
- Pentru or. Cimișlia Regulamentul a fost aprobat la data de 14.04.2021 .Anual se alocă pentru bugetare participativă suma de 1 mln, 700 000,00 lei pentru infrastructură stradală și 300 000,00 lei pentru amenajare și activități socio-culturale. [21]
- Pentru sat. Sălcuța Regulamentul a fost aprobat la data de 29.09.2020. Anual se alocă pentru bugetare participativă suma de 50 000,00 lei.

Anual, per localitate are loc analiza bugetelor de către experții de la IPRE, Expert Grup în colaborare cu reprezentanții APL. Documentele elaborate: analiza lacunelor, elaborarea proiectului de buget pentru fiecare an (pentru cetățeni) , elaborarea achizițiilor publice per localitate sunt publicate și vizibile pentru cetățenii pentru a monitoriza procesul de transparență al fiecărei localități partenere. Coalița Locală este implicată în Audierile Publice, ședințele consiliilor locale, achiziții publice, planurile de activități pentru a dezvolta procesul de bugetare participativă și a- face cunoscut pentru cetățeni. [22,23]

Un alt proiect care se află la a VIII –a ediție și a devenit aproape o tradiție, care este așteptat și valorificat la maxim de către tinerii din Raionul Cahul este *Programul de Granturi Mici*. Acest Program este o inițiativă a Fondul pentru Tineri Cahul, creat în cadrul AO Perspektiva și are drept scop încurajarea și creșterea participării tinerilor din localitățile raionului Cahul la dezvoltarea socială și economică a comunităților în care locuiesc prin oferirea de suport financiar pentru realizarea inițiativelor și proiectelor acestora. [24] Partenerii programului sunt Ministerul Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova și Primăria Municipiului Cahul.

Programul de Granturi Mici (PGM) este destinat tinerilor care formează grupuri de inițiativă și consiliilor locale de tineret din localitățile raionului Cahul care sunt implicate în realizarea sau intenționează să realizeze un proiect în domeniul tineretului sau altor domenii conexe cu acesta, care coincid cu prioritățile comunităților locale și care au un impact în dezvoltarea social-economică locală. Astfel, se încurajează solicitarea finanțării proiectelor ce corspund cu necesitățile reale ale comunităților, care au sprijinul cetățenilor, suportul autorităților publice locale și/sau a reprezentanților businessului privat local. [24]

Proiectul Fondul pentru Tineri Cahul a fost lansat la Cahul, la 01 octombrie 2014, în acești 6 ani de activitate au fost atinse următoarele rezultate:

- Peste 626 000 lei gestionați de către tineri
- Peste 5 300 de beneficiari direcți
- Peste 1077 de voluntari implicați
- Peste 180 proiecte au solicitat finanțare
- Peste 81 proiecte implementate
- Peste VII ediții a PGM pentru Tineri.

Deci, unul din scopurile acestui program este organizarea și dezvoltarea comunitară prin stabilirea parteneriatelor cu autoritățile publice locale și implicarea cetățenilor pentru crearea unor condiții mai bune pentru comunitate. [25]

La a II-a ediție se află proiectul *Bugetarea Participativă*, care este un proces derulat de Primăria

Cahul, prin care ideile și inițiativele comunității cahulene se manifestă și se transformă în realitate. Este un proces deschis, incluziv și transparent prin care membrii comunității se implică direct în formularea deciziilor privind prioritățile de cheltuire a banilor din bugetul local.

Obiectivele proiectului sunt:

1. Creșterea nivelului de dialog și de colaborare dintre cetățeni și administrația publică locală.
2. Ajustarea politicilor publice la nevoile și așteptările cetățenilor, pentru a îmbunătăți calitatea vieții în municipiul Cahul.
3. Creșterea gradului de asumare și creare a procesului de dezvoltare urbană de către cetățeni.
4. Consolidarea democrației prin participarea cetățenilor la un exercițiu de luare a unor decizii ce privesc sectorul unde locuiesc sau întreaga comunitate.
5. Creșterea transparenței activității administrației publice locale.

Bugetul solicitat al unui proiect trebuie să fie între 30 000 - 100 000 lei, iar contribuția aplicanților sau partenerilor (sub diferite forme) nu mai mică de 10 % din valoarea totală a proiectului, întregul proces are loc în baza regulamentului aprobat prin decizia Consiliului Municipal Cahul nr. 2/7 din 19.12.2019. [26]

Conform regulamentului, fiecare membru al Grupului de lucru în baza unei grile de evaluare, oferă punctaj ținând cont de 3 criterii, după care punctele sunt cumulate:

1. Corespunderea cu Strategia de Dezvoltare socio-economică a mun.Cahul;
2. Numărul de beneficiari/Impact;
3. Prioritate /Durabilitate.

Astfel în anul 2020 la I ediție, au fost depuse 26 proiecte, 14 au fost acceptate spre finanțare, 9 proiecte admise pe lista de așteptare, iar 3 nu au întrunit criteriile de eligibilitate. Bugetul total al proiectelor se încadrează în bugetul total al programului – 1mln lei.

În anul 2021, în urma celei de-a II-a ediții a procesului de Bugetare participativă au fost depuse de cetățeni 27 de proiecte, fiecare proiect cu bugete cuprinse între 30-100 000 lei. După evaluarea acestora au fost acceptate spre finanțare 21 proiecte, altele șase fiind neacceptate deoarece nu s-au încadrat în limita de buget alocat sau au fost respinse ca fiind neeligibile. Ca și în ediția anterioară prioritățile cetățenilor rămân cele legate de amenajarea teritoriului din curte sub formă de spații de joacă pentru copii, dar și ca zone de odihnă pentru tineri și adulți. Lista proiectelor acceptate spre finanțare pentru anul 2021 poate fi văzută mai jos, în tabelul 2. Bugetul total preconizat pentru acest an este 1,5 mln lei. [27]

Tabelul 2: Lista proiectelor acceptate spre finanțare 2021 în cadrul programului Bugetarea participativă.

	Titlul proiectului	Regiunea
1.	Si eu vreau să fiu ca tine (dotarea și modernizarea cabinetului de logopedie)	Școala – grădinița A. Donici
2.	Toaletele publice sunt o necesitate STRINGENTĂ	Sect. Centru
3.	Tinerii în acțiune: Pavaj în fața blocului de studii.	Colegiul I.Hasdeu
4.	Acces la apa potabilă la îndemână	Mun. Cahul și Cotihana
5.	Amenajarea unui spațiu d fitness pentru tineri și adulți în s.Cotihana	Centrul s. Cotihana
6.	Zonă de joacă și relaxare lângă casă	Sec. Centru
7.	Modernizarea și reamenajarea curții	Sec. Jubileu
8.	Merit și misiune. Amenajarea și dotarea unei săli de așteptare multifuncționale și reamenajarea biroului de consiliere a psihologului.	Sec. Centru, IP Cahul
9.	Amenajarea teren de joacă pentru copii	Sec. Lapaevca
10.	A. Amenajarea terenului pentru odihnă, sport și joacă pentru toate vârstele B. Amenajarea teren de joacă	Sec. Spirin
11.	Mișcarea înseamnă viață (teren de sport)	Sec. Jubileu
12.	Alee atractivă pentru tineri	Sec. Centru
13.	Costumul național- tezaur istoric	Scoala de arte M.Cebotari
14.	A. Zona de odihnă pentru copii, părinți și bunici B. Viața e frumoasă dacă în jur e frumos și sigur (teren de joacă)	Sec. Micro 15 și Valincea
15.	Un Cahul colorat pentru tineri și turiști (pictură murală)	L.T. P. Rumeanțev

16.	Dotare, Formare, Salvare. Dotarea centrului educațional de simulare și instruire medical	Sec. Spirin
17.	Joc și mișcare în aer liber (teren de joacă)	Sec. Lapaevca
18.	Tehnică modernă într-o școală modern	Școala primară A.Mateevici
19.	Digitalizarea sistemului educațional	L.T. Ioan Vodă
<i>N.B. proiectele 10 și 14, au fost comasate pentru că prevăd același interes și regiune.</i>		

Sursa: Elaborat de autor în baza sursei [27]

Procesul de organizare comunitară duce la dezvoltarea economică a comunității, prin presiuni asupra autorităților locale. Un alt proces foarte des întâlnit într-o comunitate este *dezvoltarea comunitară*, care este un proces de rezolvare a problemelor cu etape clare și necesare pentru atingerea unui obiectiv dorit, este un proces de facilitare comunitară, de asistare a unei comunități pentru ca să se organizeze în vederea luării unei decizii, pentru rezolvarea unei probleme prin procese participative: participând de comun acord atât autoritățile publice locale cât și restul organizațiilor, instituțiilor, agenților economici, cetățeni. [28,p.4] Este procesul prin care sunt realizate proiectele și programele sus menționate.

Astfel „dezvoltarea economică este un concept larg care reprezintă procesul în care diferiți actori (guvern, sectorul privat, sectorul neguvernamental, comunități) acționează planificat în scopul creșterii bunăstării oamenilor”. [29]

Dezvoltarea comunitară presupune realizarea unor schimbări complexe și profunde în interiorul comunității. Acestea schimbări cuprind atât sfera economică necesară pentru creșterea bunăstării și calității vieții oamenilor, gradul de implicare a cetățenilor în problemele locale, atitudinea față de mediul înconjurător, dar și funcționarea calitativă a instituțiilor și organizațiilor din localitate.

Asociația Centrul de Resurse și Informare pentru Profesii Sociale – CRIPS, definește următoarele principii ale dezvoltării comunitare: [30 p.10]

- În cadrul acestor acțiuni comunitare, pentru a combate situațiile de dezavantajare și discriminare, oamenii lucrează împreună prin identificarea problemelor și nevoilor comune și prin găsirea de soluții.
- Organizarea comunitară este procesul prin care cetățenii ar trebui să conștientizeze posibilitatea de participare maximă din partea tuturor părților interesate și includerea comunității largi în procesele de consultanță și decizie, asigurându-se egalitatea între toți membrii comunității.
- Implicarea și responsabilizarea fiecărui cetățean în acțiunile comunitare va contribui la creșterea gradului de participare civică în cadrul sistemelor de luare a deciziilor și a sistemelor politice.

Totodată trebuie să facem diferență între acești termeni de organizare și dezvoltare comunitară, la care se mai adaugă și *mobilizare comunitară*, care este un proces planificat și îndreptat spre rezolvarea unei probleme, realizat și evaluat de membrii comunității. Procesul de mobilizare comunitară include identificarea și utilizarea tuturor resurselor existente în comunitate și se bazează pe ideea că orice schimbare este posibilă. Cea mai importantă sursă în rezolvarea diverselor probleme este însăși comunitatea, care dispune de resurse neutilizate, identificarea, directionarea și mobilizarea cărora ar putea ajuta pe cei aflați în dificultate.

Procesul de mobilizare comunitară are la bază 5 etape :

1. Identificarea problemei;
2. Evaluarea problemei;
3. Identificarea resurselor, soluțiilor și elaborarea planului de acțiuni;
4. Implementarea planului de acțiuni;
5. Evaluarea impactului procesului de mobilizare comunitară/revizuirea acțiunilor;

Acest proces poate fi unul ciclic, pentru că la nivel de comunitate pot exista mai multe tipuri de probleme ce pot fi rezolvate de cetățeni, fără implicarea autorităților.

Printre rezultatele procesului de mobilizare socială, Asociația Centrul de Resurse și Informare pentru Profesii Sociale – CRIPS, menționează. [30 p.14]

- Planificarea unor proiecte și scrierea de propuneri de finanțare în condițiile în care există resurse, dar informația ajunge mai greu, iar oamenii nu au exercițiul scrierii de proiecte;
- Identificarea și dezvoltarea unor lideri locali capabili și responsabili prin transferul de cunoștințe și abilități;
- Crearea unei organizații comunitare, formală și cu structură democratică, care să reprezinte comunitatea și să o mobilizeze ori de câte ori aceasta se confruntă cu o nouă problemă;

- Reanimarea instituțiilor locale. Implicarea și activismul membrilor comunității face ca și instituțiile locale să devină mai active;
- Crearea de coaliții, grupuri sau organizații care se pot implica în rezolvarea problemelor, care pot face schimb de informație și experiențe.

Importanța organizatorilor comunitari este validată și de *Inițiativa civică Pune Umarul*, care a anunțat concurs de angajare a organizatorilor comunitari din diferite regiuni ale Republicii Moldova. Organizatorii comunitari care vor fi angajați, vor trece printr-un program de instruire în ceea ce privește organizarea comunitară, angajați part-time, ei vor avea rolul de a încuraja cetățenii de a fi cât mai activi în comunitatea lor. În atribuțiile organizatorului comunitar intră și identificarea activiștilor locali și formarea grupurilor de inițiativă, imobilizarea resurselor locale pentru identificarea și soluționarea priorităților locale precum și facilitarea elaborării strategiilor de soluționare a priorităților și colaborarea cu autoritățile locale. Evident vor fi selectate și angajate persoanele care sunt deschise spre idei noi, care au capacități de comunicare, capabile să facă lucru administrativ, dispuse să facă deplasări în teritoriu, să posede cunoștințe și abilități de lucru la calculator, dar și abilități de organizare și de lucru cu oamenii – acestea fiind unele din cerințele de participare la concurs înaintate de *Inițiativa civică Pune Umarul*, care activează cu susținerea Reprezentanței în Moldova a National Democratic Institute din SUA (NDI). [31]

Într-o comunitate toate tipurile de implicare sunt eficiente, acolo unde autoritățile nu își respectă obligațiile față de cetățeni, unde nu se ține cont de părerea cetățenilor, unde interesele politice domină necesitățile oamenilor, evident că comunitatea trebuie să facă presiuni și să aplice procesul de organizare comunitară. O comunitate eficientă este cea unde dezvoltarea comunitară și mobilizarea sunt parte a vieții oamenilor, a autorităților astfel conlucrând pe diferite probleme.

Concluzii

Procesul de organizare comunitară oferă multe beneficii pentru comunitatea în care se desfășoară. Cele menționate mai sus demonstrează că este un proces util și cu rezultate vizibile și măsurabile dacă este desfășurat conform unor etape bine planificate, de către un organizator comunitar documentat și cu bune practici. Printre cele mai reale și simțitoare beneficii putem menționa:

- Nivel ridicat de implicare publică – organizarea comunitară este procesul prin care oamenii înțeleg că sunt o putere și au potențial în rezolvarea problemelor și au înțeles că doar unindu-și eforturile pot soluționa o problemă care îi vizează.
- Coeziune asupra problemelor importante - grupurile organizatoare învață să construiască alianțe pe linii de rasă, etnie, clasă și grup de vârstă, problema fiind importantă și comună îi face să se unească, conștientizând că sunt o forță.
- Leadership - organizarea comunitară presupune identificarea și dezvoltarea liderilor și crează oportunități pentru manifestarea acestora, dar și dezvoltarea noilor abilități: lucrul în echipă, negocieri, discursuri publice, etc;
- Procesul de organizare comunitară duce la coagularea comunităților, formarea liderilor și organizatorilor comunitari, mobilizează resursele locale și asigură transferul de putere de la cei care o au, către cei, care nu o au.
- Soluții eficiente - cei care se confruntă cu o problemă, are și cele mai bune soluții, deoarece el le simte zilnic asupra sa, deațit soluțiile trebuie căutate și ascultate în interiorul comunității.
- Responsabilitate mai mare din partea funcționarilor publici. Experiența arată că în comunitățile în care există și funcționează grupuri de inițiativă responsabilitatea autorităților față de cetățeni crește. Administrațiile publice locale au devenit mai deschise către cetățeni și au înțeles că ei sunt un suport pentru soluționarea unor probleme locale, astfel economisind timp și resurse.
- Atenție sporită la implementarea politicilor. Deseori este vorba despre modul în care funcționează sistemul, decât despre o politică reală.
- Cel mai mare avantaj al celor care se implică în exerciții de organizare comunitară este sporirea încrederii, că prin efort comun lucrurile pot reuși, iar prin implicare deveni mai puternici și pot rezolva problemele comunitare.
- Datorită implicării cetățenilor în procesul de luare a deciziilor, cetățenii au căpătat încredere și sunt siguri și încrezuți în forțele proprii, astfel procesele de dezvoltare locală sunt mai echitabile și transparente.
- Organizarea comunitară poate avea ca și rezultat dezvoltarea și mobilizarea comunitară.
- În Republica Moldova procesul de organizare comunitară în formatul său specific este mai puțin

cunoscut și aplicat, de obicei este un proces combinat între organizare, mobilizare și dezvoltare comunitară.

- ONG-urile din Republica Moldova sunt tot mai interesate de acest proces și atrag proiecte ce presupun instruirea privind modalitatea de implicare a cetățenilor, de dezvoltare a liderilor, de responsabilizare a autorităților, de conclucrare între toți membrii și instituțiile unei comunități.

Bibliografie:

1. Juriul cetățenesc, Manual de aplicare, 2009, 29 p.
2. Lonean Irina, Organizare comunitară. București 2016, 31 p. accesibil <https://pt.slideshare.net/artfusion/organizare-comunitara>
3. Organizare comunitară în teorie și în practică, Copyright, 2012, Rețeaua Europeană de Organizare comunitară – ECON, 54 p.
4. Schimbă ceva, Ghid inspirațional de transformare comunitară, 2015, 62p
5. <http://www.platzforma.md/arhive/37605>
6. <https://cere.org/cine-suntem-pe-scurt/>
7. <https://www.facebook.com/BirouOrganizareComunitara>
8. <https://cadp.md/despre-biroul-de-organizare-comunitara/>
9. <https://primariamea.md/despre-noi/>
10. <https://primariamea.md/creeza-orasul-in-care-vrei-sa-traiesti-fii-organizator-comunitar-in-codru-sau-durlesti/>
11. <https://contact.md/academia-liderului-comunitar/>
12. <https://www.moldkorr.com/2017/09/atelier-organizare-comunitara-cu-vlad.html>
13. <http://contact-cahul.md/22-juriul-cetenesc-local-pentru-o-guvernare-mai-responsabil.html> și interviu realizat cu Lupan Cristina , coordonatoare proiect.
14. <https://www.setthings.com/ro/organizarea-unei-comunitati/>
15. <https://cadp.md/2018/10/11/20-de-principii-ale-organizarii-comunitare/>
16. <https://bugetulmeu.md/despre-proiect/>
17. <https://www.facebook.com/BugetulMeu.md/>
18. <https://www.primariacahul.md/index.php/20-informatii-publice/1737-la-26-februarie-2021-a-avut-loc-sedinta-comisiei-de-evaluare-a-proiectelor-depuse-spre-finantare-prin-mecanismul-bugetarii-participative>
19. <https://www.facebook.com/primariacantemir/photos/a.587742147973747/4012681662146428/>
20. <http://primarialeova.md/2021/07/13/programul-de-bugetare-participativa-or-leova-editia-2021-2/>
21. <https://www.facebook.com/primaria.cimislia/photos/a.341927292622377/1920515424763548/>
22. Date prezentate de asistenta de proiect Tatiana Tronciu , AO Azi.
23. <https://www.facebook.com/ao.azi>
24. <https://www.facebook.com/youthbankcahul/>
25. Date prezentate de președintele AO Perspectiva – Nicolae Mocanu
26. <http://www.primariacahul.md/index.php/20-informatii-publice/1476-primaria-municipiului-cahul-lanseaza-a-ii-a-editie-a-procesului-de-bugetare-participativa-pentru-concursul-de-proiecte-depuse-de-cetateni-care-vor-fi-implementate-in-2021>
27. <https://www.facebook.com/BugetareParticipativaCahul/>
28. Ghid de aplicare practică, mobilizare comunității, Chișinău 2009, 16 p.
29. http://www.politicipublice.ro/uploads/dezvoltare_comunitara.pdf, p.11.
30. <http://www.crips.ro>. Mobilizare comunitară. Definiții, idei, experiențe. pdf.38 p
31. <https://puneumarul.md/ndi-moldova-angajeaza-organizatori-comunitari-2/?fbclid=IwAR3R3uKXQm11aKeYZUNi3IOI9uxfeJrIBMDyDQ1abxdmo5kBFrQDVSsnOxc0>

IMPORTANȚA DATELOR STATISTICE ÎN EFICIENTIZAREA PROCESULUI DECIZIONAL DIN ACTIVITATEA AGRICOLĂ

THE IMPORTANCE OF STATISTICAL DATA IN STREAMLINING THE DECISION- MAKING PROCESS IN AGRICULTURAL ACTIVITY

Sofia DONEA,

Universitatea de Stat „B.P.Hasdeu” din Cahul

E-mail: sdonea@mail.ru

ORCID ID: 0000-0001-5479-3788

Rezumat: *Agricultura este o activitate importantă pentru economia Republicii Moldova. Potențialul favorabil climateric și natural conferă agriculturii prioritate printre alte activități economice. Dezvoltarea sectorului agricol actualmente prezintă o problemă de rezolvat atât la nivel antreprenorial cât și la nivel național. Promovarea deciziilor de a intensifica creșterea și dezvoltarea sectorului agricol prin asistență și investiții trebuie să se bazeze pe informații fiabile, privind factorii de producție, situația socio-economică a producătorilor agricoli și interacțiunea acestor componente cu schimbările de mediu. Actualmente a sporit interesul privind relația agriculturii cu mediul și problemele sociale. Datele statistice în acest sens oferă posibilitatea de evaluare a factorilor de influență și stau la baza factorilor decizionali, privind dezvoltarea de strategii și politici de investiții. Începând cu anii 90 ai sec.XX cantitatea și calitatea datelor statistice referitor la situația sectorului agricol din surse oficiale naționale a scăzut. Mulți producători agricoli nu au oportunitatea de a prezenta un minim de date despre activitate desfășurată pentru a putea monitoriza tendințele acestei activități. Lipsa de informații și date reale duce la scăderea atenției sistemului național de control privind colectarea și prezentarea unei statistici agricole corecte.*

Globalizarea economiei și percepția impactului activității agricole asupra mediului și altor probleme economice impun dezvoltarea unor concepte ce țin de statistica agricolă. Datele statistice din agricultură contribuie la dezvoltarea strategiei din sector, iar indicatorii calculați în baza acestora sunt utilizați ca sursă pentru evaluarea și monitorizarea situației din agricultură. Valoarea unei baze de date integrate în timp va permite efectuarea unei analize pe perioade diverse, va integra agricultura în sistemul național de statistică și va impune noi reguli de gestiune a riscurilor în sistemul managerial.

Cuvinte cheie: *activitate agricolă; sistem de informații; date reale; statistică agricolă; indicatori; sistem de statistică național, gestiunea riscurilor.*

Abstract: *Agriculture is an important activity for the economy of the Republic of Moldova. The favorable climatic and natural potential gives agriculture priority among other economic activities. The development of the agricultural sector currently presents a problem to be solved both at entrepreneurial and national level. The promotion of decisions to enhance the growth and development of the agricultural sector through assistance and investment must be based on reliable information on the factors of production, the socio-economic situation of agricultural producers and the interaction of these components with environmental changes. At present, interest in the relationship of agriculture with the environment and social issues has increased. The Statistical Data in this regard provides the opportunity to evaluate the factors of influence and are the basis of the decision-makers on the development of investment strategies and policies. Since the 90s of the XXth century, the quantity and quality of statistical data on the situation of the agricultural sector from official national sources has decreased. Many agricultural producers do not have the opportunity to present a minimum of data on the activity carried out in order to be able to monitor the trends of this activity. The lack of real information and data leads to a decrease in the attention of the national control system on the collection and presentation of accurate agricultural statistics.*

The globalization of the economy and the perception of the impact of agricultural activity on the environment and other economic problems require the development of concepts related to agricultural statistics. Statistical data from agriculture contribute to the development of the strategy in the sector, and the indicators calculated on their basis are used as a source for assessing and monitoring the situation in agriculture. The value of a database integrated in time will allow an analysis to be carried out for various periods, will integrate agriculture into the national statistical system and will impose new rules of risk management in the management system.

Keywords: *agricultural activity; information system; real data; agricultural statistics; indicators; national statistical system; risk management.*

Introducere

Agricultura este o activitate importantă și reprezintă un sector prioritar pentru economia națională, contribuind semnificativ la securitatea alimentară a țării. Republica Moldova dispune de un potențial favorabil pentru dezvoltarea agriculturii și unic ca resursă naturală în acest scop. Dezvoltarea sectorului agricol influențează nivelul de viață și bunăstarea populației prin cantitatea, structura și varietatea consumului și condițiile sociale de viață.

Tranziția la economia de piață a generat un amplu proces de restructurare în agricultură, creând un sistem de activități antreprenoriale, astfel antreprenorul devenind subiectul principal în acest sens. Antreprenorul este definit ca persoană ce activează în interesul întreprinderii, care-și asumă un anumit risc cu scopul obținerii profitului [14, p.8]. În contextul globalizării economice devine necesară căutarea unor metode adecvate, care să asigure desfășurarea unei activități competitive și profitabile prin acțiuni manageriale moderne și eficiente. Gestiunea eficientă a unei activități poate fi realizată doar în baza unui suport informațional, deoarece procesul decizional se exercită în baza datelor informaționale selectate din operațiunile corect documentate, grupate și totalizate. În mediul economic este important pentru factorii de decizie ca informațiile cu care se operează să fie reale și corecte, deoarece sunt utilizate pentru analiză, pentru comparație, pentru determinarea tendințelor și elaborarea prognozelor.

Metodologia de cercetare

Studiul privind situația actuală în sectorul agricol și modalități de redresare a acestei ramuri s-au efectuat în baza informațiilor statistice, prin analiză, sinteză, studiu comparat, cât și din publicațiile cu referire la activitatea agricolă. Autorul a acordat preferință studiului monografic, utilizând elemente de observare, monitorizare etc. În studiul efectuat s-au utilizat opiniile personale rezultate din experiența proprie de agricultor, cât și opiniile altor producători din regiune din discuțiile în cadrul unor proiecte de instruire.

Semnificația practică, propuneri și rezultate ale implementărilor, rezultate ale studiilor experimentale

Datele statistice ajută sistemul managerial să se orienteze în spațiul cifrelor, permit selectarea aspectelor reale cu probleme evidente din unele operațiuni și propun soluțiile posibile de întreprins. Deoarece activitatea agricolă este o activitate ce se desfășoară sub acțiunea riscurilor, informațiile ce conțin date statistice, oferă managerilor posibilitatea pentru a lua decizii în situații incerte. Analiza datelor statistice permit managerilor să determine cum să procedeze în diverse situații cu diverse operațiuni. Producătorii agricoli trebuie să recunoască rolul datelor statistice în crearea unor previziuni exacte referitor la activitate. Întreprinderile care-și planifică activitatea pe baza analizei datelor statistice sunt mai eficiente, deoarece deciziile sunt mai temeinice cu efecte de diminuare a riscurilor în activitățile gestionate. Procesul de cercetare a datelor statistice permite managerilor să analizeze performanțele și eșecurile anterioare, să prezică rezultatele așteptate a viitoarelor practici și să conducă întreprinderea într-un curs de activitate mai eficient. Datele statistice indică modificările cantitative ale producției, descriu piețele, prețurile și modificările preferințelor consumatorilor.

Statistica specifică sectorului agricol are particularitățile sale datorită dependenței directe de factorii naturali și sezonabilitatea procesului de producție. Tranziția la economia de piață impune noi cerințe de dezvoltare și utilizare a noilor metode statistice de evaluare a situației sectorului agricol autohton. Criza din sectorul agricol și dependența economiei autohtone de importuri impune necesitatea studiului privind crearea unei agriculturi naționale competitive. Pentru fundamentarea unor programe de dezvoltare și posibilități de evaluare a acestora este nevoie de informații statistice fiabile și de metode moderne. Gestionarea eficientă a dezvoltării sectorului agricol necesită un sistem de date statistice regionale obținute prin monitorizare, care vor servi drept bază pentru procesele de analiză și prognozare a dezvoltării agricole. Monitorizarea indicatorilor rezultativi trebuie să ofere o evaluare a resurselor și rezultatelor la toate etapele de producere și nivele de management sub influența diversilor factori inclusiv și regionali. Prin analize predictive, managerii pot prezice probabilitățile și tendințele viitoare, astfel se poate de evaluat riscurile. Datele statistice permit managerilor să efectueze analize prescriptive pentru a determina cele mai bune acțiuni de întreprins într-o anumită situație de afaceri. Actualizarea permanentă a informațiilor permite managerilor să mențină planurile de acțiune pentru întreprinderi în timp real. Managerii întreprinderilor trebuie să utilizeze datele statistice în activitatea de gestiune a riscurilor pentru a putea explica situațiile obținute și a garanta deciziile de întreprins. În acest scop trebuie este important să se cunoască sursa datelor și factorii de influență.

Succesul unei afaceri depinde de stăpânirea tuturor instrumentelor disponibile inclusiv și a celor

statistice pentru o gestiune eficientă a riscurilor. Administrarea și gestiunea întreprinderilor pe bază de instinct nu mai poate fi suficientă pentru o activitate de succes. Datele statistice oferă managerilor mai multă încredere în gestiunea riscurilor și luarea deciziilor, iar activității i se oferă o stabilitate mai sigură. Informațiile statistice susțin afirmațiile în asumarea unui risc, oferind dovezi solide în justificarea strategiilor luate.

Variațiile indicatorilor rezultativi pot duce la erori sau riscuri, deaceia datele statistice oferă decidenților mijloace de control prin măsurare a proceselor de control. Capacitatea producătorilor de a gestiona cu informația statistică ajută la gestionarea activității.

Producătorii agricoli trebuie să cunoască, că înaintea inițierii unui nou ciclu de producere sau serviciu este necesar să efectueze o cercetare pe piața țintă: să examineze preferințele consumatorilor, capacitatea de cumpărare a acestora, performanța concurenților, posibilitățile și competențele proprii de a se avânta în acest mediu. Percepția imaginii pieței prin dimensiunile acesteia ajută la evaluarea bazei posibilităților consumatorilor suficientă pentru a genera vânzări, astfel încât ca afacerea să reușească. Devine important pentru managerii din agricultură să cunoască tehnicile statistice de aplicat în acest sector și modalitățile prin care acestea îl ajută la luarea deciziilor. Pentru ca deciziile manageriale să fie mai sigure, managerii trebuie să posede capacitatea de a extrage informația utilă din diverse date documentate, trebuie să perceapă specificul afacerii și să dorească ca afacerea inițiată să fie competitivă. Este necesar în acest sens ca administrația entităților agricole să perceapă importanța documentării tuturor operațiunilor, reflectarea și înregistrarea integrală a tuturor tranzacțiilor în dările de seamă pentru totalizarea informației.

În prezent entitățile agricole cunosc puțin despre aplicarea tehnicilor statistice și importanța acestora în momentele de gestiune a riscurilor, acest lucru indică faptul că sistemul managerial nu percepe nevoia în aplicarea și utilitatea metodelor statistice. Astfel este esențial pentru sectorul agricol și pentru sistemul managerial din acest domeniu să prioritizeze utilizarea informațiilor statistice în luarea deciziilor. Prioritizarea datelor statistice în activitățile de gestiune a riscurilor va oferi soluții argumentate într-o consecutivitate de acțiuni sigure. Reeșind din cele evidențiate se poate de sugerat sistemului managerial din sectorul agricol să promoveze prioritar pentru soluționarea problemelor privind gestionarea eficientă a riscului prin:

- ✓ documentarea și înregistrarea tuturor operațiunilor efectuate, pentru a crea o bază de date reale pentru studiu și analiză;
- ✓ selectarea și propunerea de utilizat în practica producătorilor agricoli a celor mai eficiente tehnici statistice;
- ✓ necesitatea instruirii producătorilor agricoli în domeniul statistic;
- ✓ conștientizarea necesității în utilizarea datelor statistice pentru luarea deciziilor.

Variabilitatea rezultatelor din agricultură, cauzată de incidența riscurilor slab gestionate, indică prin atenționări repetate de la an la an despre necesitatea utilizării tehnicilor statistice de control în activitățile desfășurate. Redresarea situației actuale din sectorul agricol indică factorilor de decizie, că îmbunătățirea procesului de producție și obținerea efectului rezultativ din aceasta, depinde de deciziile luate numai în baza utilizării datelor statistice. Datele statistice permit analiza factorială a indicatorilor rezultativi, unde se pot evidenția efectele negative de influență sub incidența unor elemente riscante, cu impact de deviere asupra costului, asupra volumului producției, asupra volumului vânzărilor și nu în ultimul rând – satisfacția clienților.

Producătorii agricoli prin structurile manageriale care le posedă trebuie să înțeleagă următoarele:

- permanența și plenitudinea documentării operațiunilor ce rezultă din activitatea desfășurată crește nivelul cunoștințelor despre efectul operațiilor și crează posibilități de gestiune prin momente de control în cadrul entității;
- persoana ce posedă cunoștințe în date statistice are o capacitate mai mare de a evalua efectele calitative și cantitative ale acțiunilor întreprinse prin diverse operațiuni;
- informația statistică reală crește convingerea managerilor în siguranța și corectitudinea deciziilor, care este foarte importantă în activitatea desfășurată;
- crește corelația semnificativă între utilizarea informației statistice pentru luarea deciziei și frecvența tehnicilor de control asupra necesității proceselor statistice;
- conștientizarea decidenților de a poseda un nivel de cunoștințe statistice pentru a crește certitudinea procesului decizional.

Este important ca specialiștii din structurile administrative să poată cerceta informațiile statistice cu scopul utilizării acestora în formularea concluziilor și deciderea unor soluții de îmbunătățire și redresare a

situației la întreprinderi. În acest scop se poate etapiza structura cercetării informațiilor statistice pentru a facilita pașii de întreprins și rezultatele de obținut în această analiză de date prin următoarea figură:

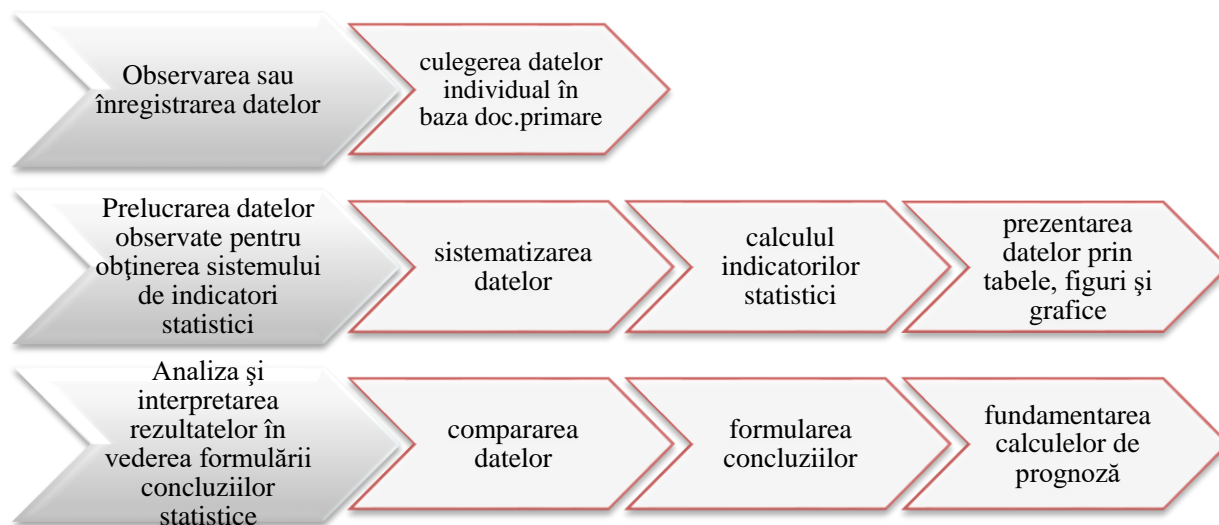

Figura 1. Etape de cercetare a informației statistice
Sursa: Elaborat de autor

În urma parcurgerii etapelor de studiu asupra informației statistice deținute, managerii întreprinderilor vor dispune de o bază de date selectate și grupate pe compartimente, care le va ajuta să formuleze concluzii fundamentate pe calcule reale ce rezultă din activitatea și specificul întreprinderii. Întrucât gestionarea și administrarea unei întreprinderi se consideră ca o problemă complexă, capacitatea de selectare și utilizare a datelor statistice cu scop decizional are o importanță majoră în gestiunea situațiilor de risc și strategiilor pe viitor.

Analiza fenomenelor economice rezultă din studierea relațiilor cauză-efect, iar uneori aceleași efecte pot fi produse de fenomene diferite. În activitatea întreprinderilor agricole realitatea obiectivă denotă fenomene ce provoacă însușiri întâmplătoare care nu sau mai întâlnit. Diversitatea și complexitatea activităților desfășurate în agricultură, cât și varietatea situațiilor întâlnite indică necesitatea utilizării informațiilor statistice pentru analiza situației și propunerea soluțiilor pentru redresare. Procesul de analiză se bazează pe un șir de date, care influențează pozitiv prelucrarea informației și are efecte de apreciat asupra eficienței deciziilor în afaceri. Analiza utilizează pe larg datele statistice și un sistem managerial bazat pe fapte în luarea deciziilor.

Întrucât activitatea agricolă se desfășoară într-un mediu incert, procesul de analiză necesită o cantitate mai mare de informații pentru prelucrare. Procesul de analiză trebuie să corespundă cu strategia activității întreprinderii, iar rezultatele să fie prezentate prin tabele, grafice, diagrame – ușor de înțeles, astfel încât să fie utilizate în procesele organizaționale de îmbunătățire a deciziilor spre activitățile de perspectivă. Pentru ca activitatea agricolă să fie monitorizată din punct de vedere statistic este nevoie ca producătorii agricoli să colecteze datele referitor la rezultatele activității prin copletarea diferitor forme de raportare statistică. Trebuie să fie promovată dezvoltarea sectorului agricol pe baza monitorizării statistice, iar pentru aceasta este nevoie de mecanisme contabile adecvate și o bază metodologică informațională îmbunătățită pentru sistemul managerial.

Aprecierea dezvoltării eficiente a sectorului agricol, în baza informației statistice, va fi reflectată prin tendințele indicatorilor calitativi și cantitativi. Astfel în baza sistemului de date statistice va fi posibil creșterea măsurilor de politici la nivel național și regional pentru asigurarea securității alimentare, sporirea eficienței economice producției agricole și îmbunătățirea calității vieții populației. Starea de criză a sectorului agricol autohton ridică probleme pentru a forma direcții statistice în agricultură la nivel regional, pentru a monitoriza strategiile de dezvoltare prin metode moderne de informare și analiză.

Concluzii și recomandări

Redresarea situației din sectorul agricol autohton poate fi efectuată prin strategii și politici argumentate, care rezultă din realitatea și specificul național, după un proces de cercetare a situației în baza

unui suport de date statistice, care vor argumenta prezența problemelor și riscurilor de neamânat pentru structurile manageriale de nivel superior și inferior. E cunoscut faptul că o bază de date statistice corectă și reală ajută la furnizarea unor dovezi sigure pentru deciziile producătorilor din sectorul agricol, astfel încât structurile manageriale să poată propune strategii de întreprins cât mai urgente.

În prezent tehnicile statistice cu scop de control și gestiune se folosesc foarte puțin în procesele pentru monitorizarea procesului de producție și gestiune a riscurilor. Este necesar de îmbunătățit și promovat cunoașterea statisticii pentru ca managerii să folosească tehnici de control din acest domeniu mai frecvent, iar deciziile luate în acest sens vor fi mai solide. Utilizarea proceselor statistice în activitatea managerială indică faptul dacă activitatea se desfășoară satisfăcător și fără abateri de la programul prestabilit. Informațiile statistice sunt utile pentru decidenți deoarece acestea oferă un mijloc de comunicare despre performanța unui proces.

Pentru a spori interesul în necesitatea documentării, raportării și utilizării informației statistice în activitățile decizionale și de gestiune este necesară instruirea și consultanța managerilor în cunoașterea tehnicii statistice. Conștientizarea producătorilor agricoli în importanța deținerii informației statistice, deoarece le oferă încredere în activitate iar deciziile luate sunt mai corecte.

Analiza și calcularea indicatorilor economici în scop de dovezi pentru decizii în siguranță în baza unor date corecte și reale, ajută la maximizarea profitului, susținerea argumentată a unor puncte de vedere, la crearea unei conexiuni cu clienții prin receptivitatea mai promptă a producătorului la preferințele acestuia și îmbunătățirea procesului de gestiune a riscurilor din această ramură.

Bibliografie:

1. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, Anuarul statistic.
2. Bugaian Larisa, Managementul strategic al costurilor, Chișinău, 2007, CEP USM.
3. Balanuță Vladimir, Analiza gestionară, Chișinău, 2003, Seria "Biblioteca contabilului", ISBN 9975-75-186-5.
4. Cîmpoieș D., Эберхард Шульце, Основные экономические проблемы сельского хозяйства Молдовы, Editura Discussion Paper N0.60, ISSN 1438-2172, internet: <http://www.iamo.de>.
5. Caraman Stela, Cușmăunsă Rodica, Contabilitate managerială, Chișinău, 2011, ASEM, ISBN 978-9975-78-965-3
6. Donea S., Conferința științifico-practică națională „Inovația: factor al dezvoltării social-economice „, Cahul 2020, ISBN 978-9975-88-074-9.
7. Gerald A. Cole, Management, ed. Știința, 2006.
8. Грюендаль Г., Воз Д. Анализируя риски, управляем стоимостью компании, М. АСТ, 2014.
9. Florea-Inac Maria Mirabela, Identificarea și evaluarea categoriilor de riscuri asociate organizațiilor auditate, Analele Universității "Constantin Brâncuși" din Târgu Jiu, Seria Economie, Nr.1/2010.
10. Munteanu N., Bălănuță V., Analiza și evaluarea riscurilor la nivel de întreprindere: aspecte teoretice și aplicative, ed. ASEM, 2010.
11. North, Douglass C., Instituții, schimbare instituțională și performanță economică, ed. Știința, 2003.
12. Oprea A. și alții Managementul riscurilor dezastrelor și fenomenelor climatice adverse în sectorul agricol, Chișinău, 2014.
13. Parmacli D. Potențialul economic al pământului în sectorul agricol, Chișinău ASEM, 2006.
14. Stihi L., Managementul riscurilor în afaceri, ed. ASEM, Chișinău, 2010.
15. Todea N., Burja V., și alții, Gestiunea și contabilitatea exploatareilor agricole, Ed. Risoprint, ClujNapoca, 2005.
16. Țiriulnicova Natalia, Paladi Valentina și alții, Analiza Rapoartelor Financiare, Ediția II revizuită, ACAP, 2011, ISBN 978-9975-78-995-0.
17. Valceanu Gh., și alții, Analiza economică financiară Ed. Economica, 2005.
18. d-nb,info>PDF Risk attitude, risk perceptions and risk management strategies.
19. Winsen, F.V., Wauters E., etr. (2011), Combining risk perception and risk
20. attitude, Congress Change and Uncertainty, Zurich, Suisse.

EVALUAREA SITUAȚIEI ACTUALE A PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI, GRADUL DE INTEGRARE PE PIAȚA MUNCII ȘI ÎN ACTIVITĂȚI DE ANTREPRENORAT, ȘANSE ȘI POSIBILITĂȚI DE EXERCITARE A ACESTUI DREPT

ASSESSING THE CURRENT SITUATION OF PEOPLE WITH DISABILITIES, THE DEGREE OF INTEGRATION ON THE LABOR MARKET AND IN ENTREPRENEURIAL ACTIVITIES, CHANCES AND POSSIBILITIES TO EXERCISE THIS RIGHT

Lilia SAGHIN,
drd., Universitatea de Stat a Moldovei
E-mail: lilia.saghin@gmail.com

Rezumat: *Incluziunea în câmpul muncii sau în activități de antreprenoriat este o necesitate stringentă ce ar asigura reabilitatea economică-socială a persoanelor cu dizabilități. Acest proces îndelung de integrare pe piața muncii în RM este încă într-o stare precoce de dezvoltare în care încă nu este un mediu pregătit să satisfacă toate necesitățile persoanelor cu nevoi speciale, asta ar implica o conlucrare mai activă din partea instituțiilor statului prin promovarea unor politici incluzive și nediscriminatorii pentru această categorie de persoane. Acest articol prezintă situația actuală și problemele ce îngreunează integrarea în câmpul muncii, fiind analizată baza legislativă, indicatorii cantitativi și calitativi cu privire la gradul de încadrare în câmpul muncii a persoanelor cu nevoi speciale.*

Cuvinte cheie: *Forța de muncă, dizabilitate, integrare, câmpul muncii, reabilitare.*

Abstract: *Inclusion in employment or entrepreneurship is an urgent need that would ensure economic and social rehabilitation. This long process of integration on the labor market in the Republic of Moldova is still in an early state of development which is not yet an environment ready to meet all the needs of people with special needs, this would involve active cooperation from state institutions by promoting inclusive policies. and non-discriminatory for this category of persons. This article presents the current situation and the problems that hinder the integration in the field of employment, being analyzed the legislative basis, quantitative and qualitative indicators regarding the degree of employment of people with special needs.*

Keywords: *Labor force, disability, integration, field of work, rehabilitation.*

Baza legislativă privind accesul pe piața muncii a Republicii Moldova asigură șanse egale și echitabile pentru toți cetățenii, conform legii supreme „Orice persoană are dreptul la muncă, la libera alegere a muncii, la condiții echitabile și satisfăcătoare de muncă, precum și la protecția împotriva șomajului” (Constituția Republicii Moldova art. 43).

Dreptul la muncă e unul dintre cele mai importante drepturile fundamentale ale omului, de care nu poate fi lipsit, fiindcă munca reprezintă sursă de venit și de asigurare a existenței.

Persoanele cu nevoi speciale, în conformitate cu legislația actuală și odată cu implementarea Convenției ONU (ratificată prin Legea nr. 166 din 9 iulie 2010), persoanele cu dizabilități din Republica Moldova trebuie să beneficieze de toate drepturile sociale, economice și de libertățile consfințite în Declarația drepturilor invalizilor, adoptată de către Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite.

În scopul executării prevederilor Convenției ONU și a Legei Nr.60 din 30-03-2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități, a fost aprobat Programul Național de Incluziune socială a persoanelor cu dizabilități pentru anii 2017-2022, care prevede o abordare intersectorială în incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități și asigurarea respectării drepturilor fundamentale ale acestora în egală măsură cu ceilalți cetățeni în toate domeniile vieții sociale.

Prin urmare, autoritățile administrației publice centrale și locale, s-au angajat în realizarea unor măsuri axate pe racordarea cadrului legislativ-normativ național la standardele internaționale în domeniul drepturilor persoanelor cu dizabilități, diversificarea serviciilor sociale comunitare destinate persoanelor cu dizabilități, adaptarea programelor, dezvoltarea serviciilor de orientare, formare și reabilitare profesională a persoanelor cu dizabilități, adaptarea infrastructurii sociale la necesitățile persoanelor cu dizabilități

Astfel conform, prezentului Program de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități pentru anii 2017-2022, în scopul sporirii ratei de angajare în câmpul muncii a persoanelor cu dizabilități presupune următoarele acțiuni:

- I. asigurarea măsurilor de orientare și formare profesională a persoanelor cu dizabilități în baza necesităților individuale;
- II. asigurarea cu servicii de reabilitare profesională a persoanelor cu dizabilități, inclusiv prin crearea centrelor de reabilitare profesională, angajarea specialiștilor și formarea profesională a acestora;
- III. stabilirea în legislația cu privire la ocuparea în câmpul muncii a unor măsuri de punere în aplicare a cotei obligatorii la angajarea persoanelor cu dizabilități (5%) prin stimularea angajatorilor care creează, rezervă și adaptează locurile de muncă la necesitățile persoanelor cu dizabilități, inclusiv, după caz, acordarea serviciilor de angajare asistată;
- IV. organizarea și desfășurarea de evenimente, care au drept scop promovarea ocupării în câmpul muncii a persoanelor cu dizabilități, inclusiv a măsurilor de sensibilizare a angajatorilor, a organizațiilor sindicale și patronatelor privind dreptul la muncă a persoanelor cu dizabilități, nediscriminarea la angajare, accesibilitatea și acomodarea rezonabilă a locului de muncă

Rezultatele scontate din programul de incluziune, specifice obiectivului 4. Sporirea ratei de angajare în câmpul muncii a persoanelor cu dizabilități sunt:

- a) Creșterea cu cel puțin 2% anual a ratei de angajare în câmpul muncii a persoanelor cu dizabilități;
- a) Angajarea în câmpul muncii a cel puțin 60% din persoanele cu dizabilități care au beneficiat de cursuri de orientare, formare și reabilitare profesională;
- b) Menținerea locului de muncă pe o perioadă de minim 1 an de către cel puțin 80% din persoanele cu dizabilități angajate în câmpul muncii;
- c) Sporirea veniturilor persoanelor cu dizabilități și îmbunătățirea nivelului de trai al acestora;
- d) Diminuarea numărului persoanelor cu dizabilități dependente de prestații de dizabilitate; [3]

Conform datelor Casei Naționale de Asigurări Sociale, în anul 2020 numărul estimat al persoanelor cu dizabilități în Republica Moldova a constituit 177,0 mii persoane. Persoanele cu dizabilități au reprezentat 6,7% din populația totală a țării cu reședință obișnuită. [2]

Iar persoane în vârstă de 18 ani și peste, recunoscuți cu dizabilitate primară în anul 2020, constituie 13713 persoane, având o dinamică ascendentă, deținând valoare de 8350 persoane în anul 2019, cu majorare de 64,2 % în anul de referință. Conform gradului de dizabilitate 14,9% din totalul persoanelor în vârstă de 18 ani și peste, recunoscuți cu dizabilitate primară sunt cu grad sever (2039 persoane) în anul 2020, fata de anul precedent și-au majorat numărul cu 64,7%, cota de 47,1% sunt persoane cu grad accentuat, care în anul de referință au înregistrat o majorare a numărului de persoane, pentru categoria data de dizabilitate, cu 58,8%, constituind în anul 2020 - 6465 persoane. Cu grad mediu de dizabilitate au fost recunoscuți 5209 persoane, ceea ce constituie 38,0% din total persoane în vârstă de 18 ani recunoscuți cu dizabilitate primară, în dinamica putem observa o creștere de 71,3%, fata de anul precedent.

Tabel 1. Persoane în vârstă de 18 ani și peste, recunoscuți cu dizabilitate primară 2018-2020

Indicatori	Simbol	2018	2019	2020	Abaterea relativă(%)
Recunoscuti cu dizabilitate primara - total, persoane	Σ	10168	8350	13713	64,2
	%	100	100	100	
Grad sever	Σ	1720	1238	2039	64,7
	%	16,9	14,8	14,9	
Grad accentuat	Σ	5041	4072	6465	58,8
	%	49,6	48,8	47,1	
Grad mediu	Σ	3407	3040	5209	71,3
	%	33,5	36,4	38,0	

Sursa:Elaborat de autor conform datelor BNS

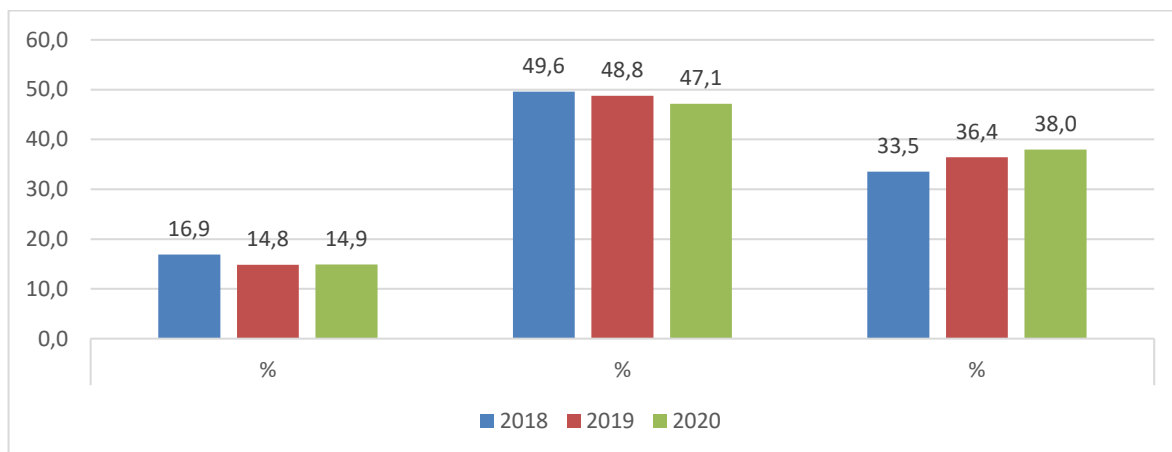

Figura 1. Pondere persoane în vârstă de 18 ani și peste - după gradul de dizabilitate

Sursa: Elaborat de autor conform datelor BNS

Divizarea persoanelor cu dizabilități pe categorii de vârstă, constatam ca in dinamica anilor 2018-2020 categoria de virsta 18-29 ani deține 715 persoane sau 5,2% din total, in dinamica fata de anul precedent si-au majorat numărul cu 37,5%, la categoria 30-39 ani ii revin 13,4% din totalul persoanelor în vârstă de 18 ani, recunoscuți cu dizabilitate primara (1835 persoane) in anul 2020, cu o dinamica ascendenta fata de anul 2019 s-a majorat numărul persoanelor de la 984 persoane la 1835 persoane, cu o creștere de 86,5%, pentru categoria 40-49 ani dețin o pondere de 21,8% din total, cu o majorare in anul de baza de 65,7% , fata de anul precedent.

Tabel 2. Persoane în vârstă de 18 ani si peste pe categorii de vârstă 2017-2020

Indicatori	Simbol	2017	2018	2019	Abaterea relativa (%)
Grupe de virsta - total	Σ	10168	8350	13713	64,2
	%	100,0	100,0	100,0	
18-29 ani	Σ	665	520	715	37,5
	%	6,5	6,2	5,2	
30-39 ani	Σ	1220	984	1835	86,5
	%	12,0	11,8	13,4	
40-49 ani	Σ	2270	1801	2984	65,7
	%	22,3	21,6	21,8	
50 ani si peste	Σ	6013	5045	8179	62,1
	%	59,1	60,4	59,6	

Sursa:Elaborat de autor conform datelor BNS

Aceeași situație o constatam si la categoria de vârstă 50 ani si peste, ce dețin cota majoritara din totalul persoanelor cu dizabilitate primară de 18 ani și peste, 59,6%, cu o dinamică pozitivă, majorându-și numărul în anul de referinta cu 62,1%, constituind în anul 2020 - 8179 persoane.

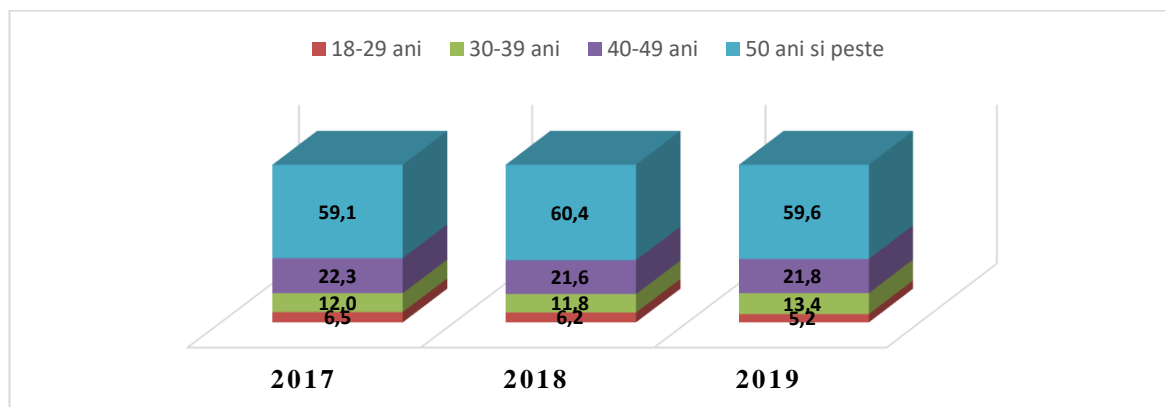

Figura 2. Ponderele persoane în vârstă de 18 ani și peste - după categoria de vârstă
 Sursa: Elaborat de autor conform datelor BNS

După mediu de trai, persoanele cu dizabilități, sunt localizate în mediu rural, în dinamica anilor 2018-2020 peste 63% din persoane cu statut de dizabilitate sunt din localități rurale, iar în mediul urban peste 36% din persoane. În dinamică numărul persoanelor din mediul urban, în anul de referință s-a majorat cu 56,3% față de anul precedent, constituind 5032 persoane în vârstă și peste 18 ani cu dizabilitate primară. În mediul rural, numărul persoanelor cu dizabilitate s-a majorat cu 69,2% față de anul precedent, constituind 8681 persoane în anul 2020. Acest fapt denota șansele de a beneficia de o ofertă redusă de locuri de muncă, dat fiind faptul că diferențele dintre zonele rurale și urbane sunt substanțiale în ceea ce privește disponibilitatea locurilor de muncă.

Tabel 3. Persoane în vârstă de 18 ani și peste după mediul de trai 2017-2020

Indicatori	Simbol	2017	2018	2019	Abaterea relativă(%)
Total pe țară	Σ	10168	8350	13713	64,2
	%	100	100	100	
Urban	Σ	3739	3219	5032	56,3
	%	36,8	38,6	36,7	
Rural	Σ	6429	5131	8681	69,2
	%	63,2	61,4	63,3	

Sursa: Elaborat de autor conform datelor BNS

Persoanele cu dizabilități pe piața forței de muncă încă au acces limitat. Rata de participare la forța de muncă a persoanelor cu dizabilități în anul 2019 a constituit 17,2% în comparație cu 46,3% la persoanele fără dizabilitate. Printre bărbații cu dizabilități rata de participare a fost de 16,9%, iar în cazul femeilor de 17,5%. În mediul urban rata de participare a constituit 16,6% și în mediul rural - 17,5%. Rata șomajului la persoanele cu dizabilități a fost de 3,8% față de 5,1% în rândul șomerilor fără dizabilitate. În distribuția pe sexe acest indicator a înregistrat valorile: 5,6% pentru bărbați și 1,9% pentru femei. Rata șomajului la persoanele cu dizabilități din mediul urban a fost mai înaltă 5,9% în comparație cu rata pentru cele din mediul rural 2,8%.

Analizând valoarea minimului de existență, în anul 2020, a constituit în medie pentru o lună 2088,4 lei/persoană. Astfel, mărimea medie a pensiei de dizabilitate a făcut posibilă acoperirea minimului de existență în proporție de 70,4%. Mărimea medie a pensiei de dizabilitate severă a acoperit minimul de existență în proporție de 86,8%, mărimea medie a pensiei de dizabilitate accentuată - 75,9%, iar a pensiei de dizabilitate medie - 48,6%. [4]

Rata de ocupare a persoanelor cu dizabilități este de două ori mai mică comparativ cu cea a persoanelor fără dizabilități. Persoanele cu dizabilități sunt ocupate într-o proporție mult mai mică, în timp ce rata de ocupare a persoanelor fără dizabilitate a fost de 43,9%, în rândul persoanelor cu dizabilități

aceasta a constituit doar 16,5%. La bărbați acest indicator a înregistrat 15,9%, la femei, respectiv 17,2%. Rata de ocupare a persoanelor cu dizabilități din mediul rural a fost mai înaltă 17,0% în comparație cu cea din mediul urban 15,6%.

Persoanele cu dizabilități sunt ocupate mai mult în agricultură, din distribuția persoanelor ocupate cu dizabilități pe activități economice rezultă că o treime au lucrat în sectorul agricol 33,9%. La fel, într-o proporție mai mare aceste persoane s-au regăsit în activitățile de comerț cu ridicata și cu amănuntul, hoteluri și restaurante 15,2%, urmate de activitățile din învățământ 13,0% și industrie și construcții 12,5%.

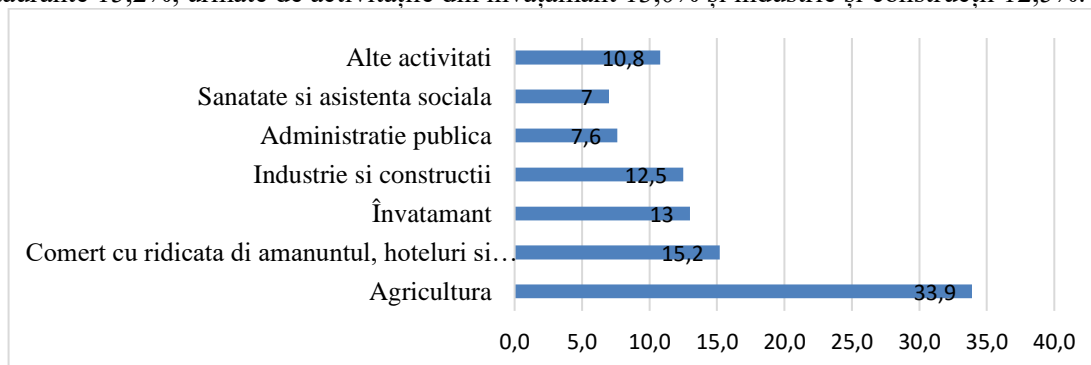

Figura 3. Repartizarea persoanelor ocupate cu dizabilități, pe activități economice în anul 2019 (%)

Sursa: Elaborat de autor conform datelor ANOFM

În pofida faptului ca persoanele cu dizabilități sunt la limita de existenta, cit si gradul redus de participare în câmpul muncii, conform Raportului de activitate a Agenției Naționale de Ocupare a Forței de Munca din RM pentru anul 2020 au fost înregistrate doar 942 persoane cu dizabilități (1,9% din numărul total de șomeri înregistrați), dintre care 44% au constituit femeile (424 persoane).

După nivelul de studii, cele mai multe persoane cu dizabilități dețineau studii primare, liceale și gimnaziale.

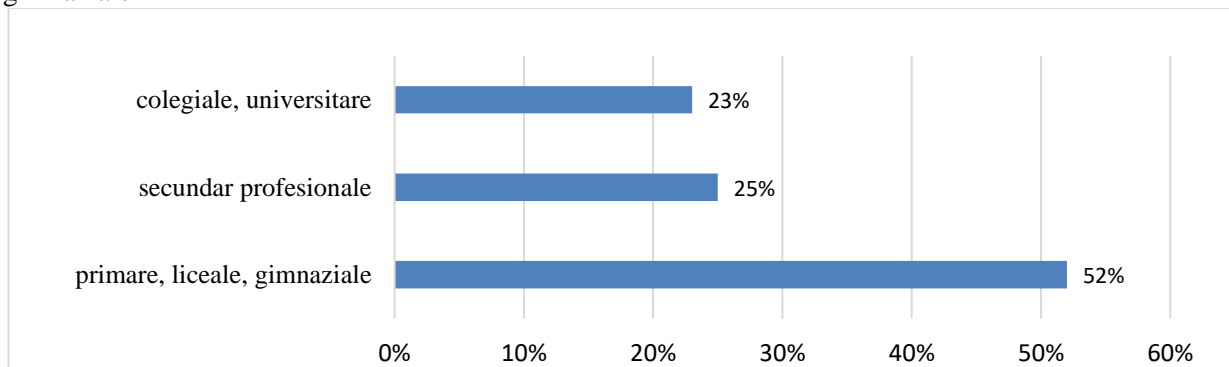

Figura 4. Nivelul de studii a persoanelor cu dizabilități înregistrate cu statut de șomeri

Sursa: Conform Raportului de activitate ANOFM 2020

În scopul facilitării integrării pe piața muncii, au fost acordate servicii de informare la 1023 persoane cu dizabilități cu statut de șomer. Au absolvit cursurile de formare profesională gratuite 28 persoane cu dizabilități, din care au absolvit cursuri de calificare 16 femei cu dizabilități (57% din nr. total de persoane cu dizabilități absolvente). Cele mai multe persoane cu dizabilități care au absolvit cursurile de formare profesională au fost din categoria de vârstă 16-24 ani (11 persoane). Distribuția persoanelor cu dizabilități înregistrate cu statut de șomer, conform tipului de dizabilitate a fost următoarea: 23 persoane (2,4%) – dizabilitate severă (gr. I), 410 persoane (43,5%) – dizabilitate accentuată (gr. II), 509 persoane (54,1%) – dizabilitate medie (gr. III).

Astfel sunt solicitate profesii variate care necesită muncă fizică, intelectuală sau mixtă. Au beneficiat de stagii profesionale 4 persoane cu dizabilități, inclusiv 2 femei. Au beneficiat de servicii de ghidare în carieră 305 șomeri cu dizabilități (32,4%). În rezultatul prestării serviciilor, inclusiv de intermediere a muncii, au fost plasați în câmpul muncii 215 șomeri cu dizabilități (23,5% din numărul persoanelor cu dizabilități înregistrate), dintre care 105 femei. [1]

Reieșind din Raportul II și III de implementare a Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu

dizabilități pentru anul 2020, face referire la faptul ca implementarea sistemului de cota este la o etapa precoce, astfel angajatorii, indiferent de forma de organizare juridică, care conform schemei de încadrare a personalului au 20 de angajați și mai mult, creează sau rezervă locuri de muncă și angajează în muncă persoane cu dizabilități într-un procent de cel puțin 5 la sută din numărul total de salariați (art. 34 alin. (4)). De exemplu, în I semestru al anului 2020, de către inspectorii de muncă au fost monitorizate peste 300 unități cu un efectiv de 20 și mai mulți salariați. Astfel, la 62 unități au fost adaptate și rezervate 359 locuri de muncă pentru angajarea în câmpul muncii a persoanelor cu dizabilități. În vederea susținerii angajatorilor pentru crearea/adaptarea locurilor de muncă pentru persoanele cu dizabilități în art. 38 din Legea nr. 105/2018 „Cu privire la promovarea ocupării forței de muncă și asigurarea de șomaj”, este stabilit că, ANOFM compensează 50% din costurile necesare creării sau adaptării locului de muncă, suportate de către angajator, iar mărimea subvenției nu poate depăși cuantumul a 10 salarii medii lunare pe economie pentru anul precedent pentru fiecare loc de muncă creat sau adaptat. Astfel, 2 agenți economici au beneficiat de subvenții, 2 persoane cu dizabilități au fost angajate ca urmare a acordării subvenției, iar 6 dosare a solicitanților de subvenții au fost examinate și acceptate la Comisia multidisciplinară, pentru finanțate în anul 2020. Conform art. 36 din Legea sus-menționată, angajatorii, care angajează șomeri din grupurile vulnerabile, inclusiv persoane cu dizabilități beneficiază și de subvenții lunare în sumă egală cu 30% din salariul mediu lunar pe economie pentru anul precedent (1933,92 lei lunar), în decurs de șase luni, pentru fiecare șomer angajat.

Situația actuala a persoanelor cu dizabilități din RM necesită o atenție sporită din partea tuturor organelor antrenate în acest proces, astfel încât activitățile acestora să fie corelate și rezultatele scontate să fie materializate periodic astfel încât, evaluarea situației persoanelor cu dizabilități să fie urmarită sub toate aspectele, social-economic. Doar într-o societate incluzivă, lipsită de prejudecați și șanse egale de a accede pe piața muncii putem într-u tocmai atinge punctele de referință ce sunt prevăzute de Convenția ONU.

Reieșind din datele statistice putem afirma că rolul persoanelor pe piața muncii nu este îndeajuns de valorificat, cu o rată de ocupare pe piața muncii de 16,5% comparativ cu persoanele fără dizabilități de 43,9%, totodată beneficiari ai serviciilor de informare sau a cursurilor de calificare abia ating cifra de 1023 persoane, pe când numărul de persoane în vârstă de 18 ani și peste, recunoscuți cu dizabilitate primară în anul 2020, constituie 13713 persoane pentru anul 2020.

Reieșind din valoarea minimului de existență și mărimea pensiei pentru dizabilitate care nu acoperă necesarul pentru un trai decent, persoanele cu dizabilități sunt la limita existenței, fapt ce ar trebui ca sarcină prioritară a politicilor promovate la nivel național să devină reabilitarea economică și acordarea de servicii de consiliere și mentorat, pentru a obține careva calificări ce li-ar oferi mai multe șanse, să fie mai atractivi pe piața muncii. Urmărind experiența internațională, demonstrează că angajarea persoanelor cu dizabilități este benefică, fiind considerată o piatră de temelie a unei vieți independente, astfel analizând formele și metodele de integrare în câmpul muncii putem să afirmăm că este posibil și necesar de adaptat și implementat formele de incluziune în câmpul muncii a persoanelor cu nevoi speciale, prin urmare lipsa unei calificări sau a experienței de muncă poate fi combătută prin serviciile oferite de unitățile special concepute pentru a facilita accesul pe piața muncii, prin ușurarea tranziției școlă la locul de muncă, oferirea de asistență și suport în găsirea unui loc de muncă. Relevanța acestor instituții este redată de creșterea continuă a angajaților cu dizabilități în toate sectoarele economiei, prin urmare situația actuală a persoanelor cu dizabilități din R.M. poate fi ameliorată prin consolidarea eforturilor instituțiilor antrenate în procesul de incluziune.

Bibliografie:

1. Agentia Nationala de Ocupare a Fortei de Munca a Moldovei, Disponibil:[https://anofm.md/view_document?nid=19608]
2. BiroulNationaldeStatistica,Disponibil:[<https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6827>]
3. BancadeDateStatistice,Disponibil:[https://statbank.statistica.md/PxWeb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/30%20Statistica%20sociala__04%20NIV__NIV050/NIV050090.px/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774]
4. Program de incluziune sociala a persoanelor cu dizabilitati pentru anii 2017-2022, Disponibil: [https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/intr20_86.pdf]
5. Raportul II si III de implementare a Conventiei ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități pentru anul 2020, Disponibil:[<https://msmps.gov.md/wp-content/uploads/2020/10/Raport-II-si-III-implementare-Conventie-ONU-drepturile-persoanelor-cu-dizabilit%C4%83%C8%9Bi-rom.pdf>]

IMPACTUL POLITICII FISCALE ASUPRA TRANZIȚIEI SPRE ECONOMIA VERDE THE ROLE OF FISCAL POLICY IN THE TRANSITION TOWARDS A GREEN ECONOMY

Corina CHIRONACHI

Universitatea de Stat „B.P.Hasdeu” din Cahul

E-mail: chironachi.corina@usch.md

ORCID ID: 0000-0002-8201-3125

Rezumat: *Această lucrare își propune să analizeze rolul politicii fiscale în tranziția spre economia verde, în condițiile în care tot mai multe țări conștientizează necesitatea dezvoltării durabile și promovarea economiei verzi. Aceasta presupune trecerea la o economie cu emisii de carbon reduse, cu utilizarea eficientă a resurselor, o gestiune bună a deșeurilor, impulsionează producerea de energie regenerabilă, trecerea la consumul de combustibili alternativi etc. Pe baza exemplurilor unor state, va fi evidențiată importanța politicii fiscale și a instrumentelor sale care pot fi utilizate pentru a aduce beneficii socio-economice, dar și de mediu.*

Cuvinte cheie: *politica fiscală, economie verde, economie durabilă*

Abstract: *This paper aims to analyze the role of fiscal policy in the transition towards a green economy. Today, more and more countries are aware of the need for sustainable development and the promotion of the green economy. This means a low-carbon economy, efficient use of resources, good waste management, boosting renewable energy production, switching to alternative fuels, and so on. Based on the good practices of other states, the importance of fiscal policy and its tools that can be used to bring socio-economic and environmental benefits will be highlighted.*

Keywords: *fiscal policy, green economy, sustainable economy*

Introducere

În ultimii ani, economia mondială se confruntă cu o serie de provocări. Pentru a face față acestora, în tot mai multe state tranziția spre dezvoltarea durabilă și economia verde a devenit o prioritate. Obiectivul acestei lucrări este de a analiza modul în care politica fiscală poate contribui la tranziția spre o nouă paradigmă economică – economia verde. Analizând experiența unor state care au obținut rezultate în acest domeniu, vom putea răspunde la întrebarea dacă politica fiscală are un rol crucial în transformarea economiilor tradiționale în economii mai ecologice și mai incluzive. Drept suport al cercetării au servit analizele și rapoartele elaborate de Green Growth Knowledge Platform, The Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC), OECD ș.a.

Metodologia cercetării

Cercetarea s-a bazat în mod special pe analiza diferitor rapoarte elaborate de organizații și cercetători implicați în studiul economiei verzi. Aceasta a fost completată de o cercetare istorică, care a avut scopul de a evalua și a realiza o sinteză a implicației instrumentelor de politică fiscală în adoptarea principiilor economiei verzi. A fost utilizată și cercetarea descriptivă, pentru a identifica și explica relațiile existente între elementele studiate, pentru a putea realiza evaluările necesare. În cadrul acestui articol s-a ținut cont de experiența altor state, în vederea evidențierii rolului politicii fiscale în procesul de trecere la economia verde și adoptarea unui model de dezvoltare durabilă.

Rezultate

Politica fiscală poate trimite semnale către piață prin reflectarea externalităților de mediu în prețul bunurilor și serviciilor. Ulterior, astfel de semnale stimulează schimbarea opțiunilor de producție, consum și investiții către unele cu emisii reduse de carbon și incluzive din punct de vedere social. Pentru a realiza aceste obiective este necesară implementarea reformei fiscale de mediu, care țintește eliminarea subvențiilor pentru activitățile poluante și utilizarea excesivă a resurselor naturale. Aceasta poate redirecționa investițiile publice și private în inovații tehnologice, poate obține venituri în scopul protejării mediului, poate contribui la reducerea impozitelor în alte domenii.

Chiar dacă politica fiscală are un impact puternic asupra tranziției spre economia verde, autoritățile nu au exploatat acest potențial la capacitate maximă. În multe țări, utilizarea instrumentelor fiscale pentru a realiza obiective de mediu este destul de limitată. În multe cazuri, monitorizarea și controlul poluării s-a efectuat sub forma unor cerințe legale (măsuri de comandă și control), în timp ce gestionarea utilizării

resurselor naturale a fost efectuată pe bază de programe. Autoritățile ar trebui să valorifice întreaga gamă de opțiuni de politică fiscală, deoarece beneficiile pot fi substanțiale. Un exemplu în acest sens sunt tarifele de alimentare (feed in tariffs - FIT) și mecanismele de sprijin similar, care au ca scop accelerarea investițiilor în tehnologiile de producere a energiei regenerabile și care au stat la baza stimulării creșterii pieței de energie regenerabilă, fiind în prezent utilizate în peste 100 de țări ale lumii. Un alt exemplu este impozitul pe carbon, aplicat cu succes în unele țări și care a demonstrat că simultan poate fi protejată performanța economică, nivelul veniturilor și mediul înconjurător.

Aplicarea instrumentelor fiscale poate contribui la ecologizarea sectoarelor economice care sunt sursa principală de emisie a gazelor cu efect de seră. Aceste gaze, indiferent de locul sau țara unde au fost produse, pot rămâne în atmosferă perioade foarte lungi, iar aceasta determină necesitatea trecerii la surse eficiente energetic, precum și la o gestionare mai bună a cererii de energie. Potrivit raportului IPCC din 2014, sectorul energetic este lider, fiind responsabil de 35% din totalul emisiilor de gaze cu efect de seră la nivel mondial [1].

Instrumentele fiscale sub forma impozitelor, taxelor, subvențiilor și alocațiilor din bugetul de stat pot contribui la generarea veniturilor în scopuri sociale și de protecție a mediului, pot schimba comportamentul antreprenorilor către activități cu emisii reduse de carbon și pot stimula investițiile ecologice prin stabilirea unor prețuri pentru externalitățile de mediu. Un exemplu în acest sens sunt tarifele de alimentare (FIT), care au fost implementate ca măsură de sprijin în vederea stimulării investițiilor în energia regenerabilă din surse curate, precum energia solară, geotermală și eoliană, prin garantarea unui tarif pentru o perioadă determinată de timp (până la 20 de ani în unele cazuri). Aceste măsuri de sprijin trebuie revizuite periodic și eliminate treptat, pe măsură ce ponderea energiei regenerabile crește, devenind competitivă cu combustibilul convențional. Măsurile de sprijin sunt esențiale pentru redirecționarea fluxurilor de capital dinspre energia pe bază de carbon, deoarece, investițiile pe termen lung au fost deja plasate în infrastructura existentă a combustibililor fosili, ceea ce presupune că modificările producției de energie vor fi lente și aproape imposibil de realizat fără un declanșator [2].

Guvernele folosesc programe financiare specifice fiecărei țări pentru a sprijini achiziționarea de aparate eficiente din punct de vedere energetic. De exemplu, autoritățile din Tunisia au alocat 24 de milioane de dolari SUA din buget pentru a promova achiziționarea și utilizarea încălzitoarelor solare de apă, iar în Etiopia a fost încurajată renunțarea de a găti în încăperi la foc deschis și trecerea la pregătirea mâncării în cuptoare ecologice. Acest program a fost posibil datorită veniturilor obținute în urma eliminării subvențiilor pentru combustibilii fosili. Mauritius poate fi considerată un pionier în utilizarea impozitelor de mediu. Țara a introdus o serie de instrumente fiscale de mediu, inclusiv accize pentru produsele petroliere și o taxă pentru produsele ineficiente din punct de vedere energetic. Contribuția totală a acestor măsuri a fost echivalentă cu 2,6 % din PIB-ul Mauritius pentru anul 2013.

În anul 2010, pentru a remedia impactul asupra mediului datorat exploatării minelor de cărbune, autoritățile din India au introdus o suprataxă a cărbunelui de 50 INR (aproximativ 1 USD) per tonă de cărbune extras sau importat în India. Taxa fiind ulterior majorată la 100 INR per tonă de cărbune. Veniturile erau încasate în Fondul Național pentru Energie Curată și erau destinate pentru finanțarea cercetării și a proiectelor de dezvoltare a tehnologiei de producere a energiei verzi.

În timp ce aceste măsuri pot genera venituri, pot favoriza dezvoltarea inovațiilor tehnologice, pot crește cererea de energie curată, totodată pot determina creșterea prețurilor la combustibili, la electricitate și aparate electrice, compromițând astfel competitivitatea întreprinderilor, precum și puterea de cumpărare a gospodăriilor. Prin urmare, sunt necesare măsuri de contracarare, pentru a proteja grupurile vulnerabile. De asemenea, este necesar de a elimina subvențiile pentru producția și utilizarea combustibililor fosili, care se estimează că reprezintă în medie 3% din PIB în țările în curs de dezvoltare. Aceste subvenții încurajează consumul excesiv de energie și creează o povară fiscală semnificativă în multe țări.

Analizând dezavantajele acestor subvenții, țări precum Indonezia, Ghana, Etiopia au implementat reforma subvenției pentru combustibilii fosili (anularea acordării acestor subvenții), iar economiile obținute au fost redirecționate în domeniul sănătății și educației. În Kenya, de exemplu, guvernul a reușit să îmbunătățească rețeaua electrică a țării datorită resurselor obținute în urma eliminării subvențiilor pentru combustibilii fosili. Cu toate acestea, sunt și exemple de reformă eșuată a subvenției pentru combustibilii fosili care demonstrează necesitatea unui efort sporit în vederea obținerii unor prețuri corecte la energie, precum și pentru a gestiona impactul acestor prețuri asupra diferitor pături sociale, în special, asupra celor vulnerabile.

Autoritățile pot încuraja acordarea subvențiilor pentru energia verde, inovații tehnologice, acordarea

stimulentelor de producție. Adoptarea acestor măsuri, însă, trebuie concepută și pusă în aplicare cu atenție, pentru a se asigura că reformele sunt eficiente și pot fi menținute.

Apa este un alt sector unde instrumentele fiscale pot avea un rol important în asigurarea aprovizionării durabile cu resurse de apă. Apa este esențială pentru sănătatea și bunăstarea umană, serviciile ecosistemice și dezvoltarea economică. Lumea se confruntă cu o serie de provocări în ceea ce privește disponibilitatea, conservarea și furnizarea resurselor de apă. Potrivit 2030 Water Resources Group, până în anul 2030 se preconizează că cererea de apă va depăși aprovizionarea cu 40%, dacă nu se vor utiliza eficient resursele de apă [3]. Mai mult decât atât, OECD preconizează că până în anul 2050, 40% din populația lumii va locui în regiuni unde vor exista probleme legate de aprovizionarea cu apă [4]. Rata epuizării apelor subterane s-a dublat în perioada anilor 1960 - 2000 și multe bazine hidrografice - de la râul Galben din China, până la Zayandeh Roud din Iran - sunt expuse riscului de a se usca. Accesul la apă potabilă este anevoios în multe țări, iar la nivel global 3,5 miliarde de oameni nu au acces la apă potabilă. Schimbările climatice agravează aceste provocări și se estimează că anual aproximativ 100-200 milioane de oameni sunt victime ale inundațiilor și secetei.

Politica fiscală poate stimula utilizarea cât mai eficientă a resurselor de apă, poate impulsiona investițiile în infrastructura de alimentare cu apă, poate asigura accesul la serviciile de apă și poate preveni poluarea necontrolată, dar și extragerea resurselor de apă. Rolul finanțelor publice pentru acest sector este esențial și în multe țări reprezintă sursa principală de finanțare. Un studiu realizat de Banca Mondială în anul 2009 privind diagnosticarea infrastructurii de alimentare cu apă și canalizare din Africa a constatat că cheltuielile publice au fost principala sursă de finanțare a infrastructurii de alimentare cu apă și canalizare în Africa Subsahariană, reprezentând 54% din totalul investițiilor și costurilor de întreținere din acest sector. Veniturile fiscale (taxe/impozite, tarife și transferuri) sunt utilizate pentru finanțarea investițiilor de capital și a operațiunilor de aprovizionare cu apă. Prețul apei poate asigura recuperarea costurilor în acest sector printr-o combinație de impozite, tarife și transferuri și poate fi utilizat ca bază pentru a atrage surse rambursabile de finanțare, cum ar fi împrumuturile și capitalul privat.

Alte instrumente fiscale vizează reflectarea externalităților asociate consumului de apă în prețul pe care îl plătesc beneficiarii. Taxele pentru deversarea apelor uzate pot fi utilizate pentru a descuraja persoanele fizice și industriile de a polua sursele de apă și pentru a crește veniturile în scopul reabilitării acestor surse. De exemplu, în Manila, în anul 1997 a fost introdusă o taxă pentru scurgerea apelor uzate de la utilizatorii industriali ca răspuns la degradarea masivă a bazinului hidrografic Laguna de Bay de lângă Manila, care era folosit ca un depozit de deșeuri de către industriile din zonă. După implementarea taxei, industriile și-au reorganizat procesul de producție și au redus volumul apelor uzate deversate în bazinul hidrografic.

De asemenea, taxele de extracție a apei pot fi utilizate pentru a proteja sursele de apă de suprafață sau subterană de exploatarea excesivă a acestora.

Guvernele pot oferi stimulente fiscale pentru proiectele de conservare a apei. Programul Working for Water din Africa de Sud, de exemplu, angajează oameni din comunități defavorizate pentru a curăța sursele de apă de speciile de plante care le-au invadat. Programul a generat 20.000 de locuri de muncă anual și a contribuit la curățarea unei suprafețe de 1 milion de hectare. De asemenea, diminuarea impozitelor poate accelera implementarea tehnologiilor de conservare a apei, precum sistemele de colectare și utilizare a apei de ploaie, iar fondurile publice pot fi utilizate pentru a stimula atragerea investițiilor private prin parteneriate public-private.

Sectorul transporturilor este constituit în mare măsură din vehicule pe bază de benzină și motorină, ceea ce duce la externalități ca poluarea aerului cu gaze de eșapament, congestia traficului ș.a. Potrivit Grupului Interguvernamental privind Schimbările Climatice, sectorului transporturilor i-a revenit 14% din totalul emisiilor antropice de gaze cu efect de seră în anul 2010, comparativ cu 25% din emisiile de gaze cu efect de seră din producția de energie electrică și termică și 24% rezultate din activitățile din agricultură, silvicultură și alte utilizări ale solului [5]. Emisiile de gaze cu efect de seră în sectorul transporturilor necesită o abordare indispensabilă pentru atenuarea schimbărilor climatice, deoarece acestea cauzează repercursiuni importante pentru sănătate. De exemplu, Organizația Mondială a Sănătății a raportat că poluarea aerului, atât în orașe, cât și în zonele rurale, a cauzat 3,7 milioane de decese premature în întreaga lume în anul 2012 [6].

Reformele fiscale menite să elimine treptat sprijinul pentru produsele petroliere și motorină pot contribui la reducerea poluării aerului cauzat de sectorul transporturilor. În consecință, aceasta poate avea ca efect reducerea numărului de bolnavi cu afecțiuni respiratorii și poate preveni mortalitatea prematură.

Stimulentele fiscale pot atrage investiții în infrastructura de transport cu emisii reduse de carbon și pot încuraja utilizarea vehiculelor electrice. Impozitul pe combustibilii autovehiculelor, investițiile publice în transportul public și cel nemotorizat, precum și reducerile fiscale pentru vehiculele eficiente energetic pot avea, de asemenea, un efect pozitiv. Conform Raportului UNEP privind economia verde (2011) [7], o investiție anuală constantă de 419 miliarde USD în perioada 2010 - 2050 în vederea promovării transportului public cu autobuzul și a celui feroviar, precum și creșterea eficienței autovehiculelor, ar reduce volumul călătoriilor cu vehicule cu 35% și ar reduce ponderea pasagerilor care călătoresc cu mașina de la 62% la 33%. La Copenhaga, liderul mondial în deplasarea cu bicicleta, 20% din toate călătoriile sunt efectuate cu bicicleta, ceea ce se datorează în mare măsură investițiilor în infrastructura ciclismului.

Discuții

Dezvoltarea și aplicarea unor politici fiscale verzi au un rol important, deoarece acestea elimină dependența de combustibilii fosili, asigură economii și beneficii sociale. Cu toate acestea, pot fi identificate câteva bariere în procesul de implementare a instrumentelor fiscale:

1. Deseori autoritățile consideră că dăunează competitivității economice dacă adoptă politici legate de mediu, atunci când alte țări nu o fac.
2. Instrumentele fiscale verzi ar putea fi mai ușor acceptate, dacă ar fi introduse ca parte a unei reforme fiscale mai ample.
3. Este dificil de a comunica în mod eficient beneficiile economice, sociale și de mediu pe care le aduc aceste reforme.
4. În cazul oricărei reforme, există câștigători și învinși, părți avantajate și dezavantajate.

Cu toate acestea, reformele de politică fiscală de succes necesită măsuri complementare adecvate, datorită impactului lor potențial microeconomic și macroeconomic, în special asupra anumitor segmente ale societății, cum ar fi întreprinderile din industriile cu consum intensiv de carbon și gospodăriile cu venituri mici. Spre exemplu, eliminarea subvențiilor pentru combustibilii fosili ar putea duce la creșterea prețurilor la energie și la o scădere a puterii de cumpărare a gospodăriilor. Din acest motiv, reformele politicii fiscale, cum ar fi taxele pe combustibil, pentru a stimula trecerea la modurile de transport ecologic, se confruntă uneori cu o rezistență puternică din partea anumitor grupuri. Unul dintre rolurile guvernului este de a asigura sprijinul pentru grupurile afectate. De exemplu, în Indonezia, autoritățile au subvenționat asistența medicală, producția de orez, infrastructura satelor și au acordat burse grupurilor vulnerabile, din punct de vedere economic, pentru a preveni impactul inflației cauzat de eliminarea subvențiilor la combustibilii fosili.

Politica fiscală are un rol puternic de jucat în tranziția către o economie verde. În acest sens, guvernele trebuie să gândească cât mai creativ, utilizând nu doar impozite de mediu. Sectorul transporturilor, de exemplu, are potențial în ceea ce privește îmbunătățirile de mediu, fără a le numi neapărat ca atare. Pot fi aplicate instrumente fiscale, astfel încât reformele să devină mai atrăgătoare pentru oamenii pe care îi vor afecta. De exemplu, introducerea treptată a unor tarife diferențiate la energia electrică, în funcție de momentul utilizării sau încurajarea tarifelor inter-sectoriale la apă, acolo unde este posibil. Sau aplicarea treptată a unei suprataxe de apă, în funcție de nivelul de poluare a apei, pentru industriile și gospodăriile care deversează ape uzate în rauri și lacuri. În acest context devine necesară utilizarea unor politici complementare, pentru a spori eficacitatea acestor reforme. Politicile complementare potențiale ar putea include abordări de schimbare a comportamentului care pot stimula adoptarea unor opțiuni eficiente din punct de vedere energetic și cu emisii reduse de carbon.

Concluzii

Politica fiscală are un rol foarte important în accelerarea procesului de tranziție spre economia verde. În vederea realizării acestui deziderat este necesară o reformă a politicii fiscale de mediu. Astfel, povara fiscală grea a susținerii economiei tradiționale ar putea fi redusă, iar resursele obținute ar putea fi redirecționate spre alte priorități de dezvoltare ale economiei precum medicina, educația, protecția mediului. Pentru a fi mai ușor acceptată eliminarea subvențiilor pentru combustibilii fosili, ar putea fi introduse aceste schimbări ca instrumente ale unor politici fiscale mai largi sau a reformelor generale ale sectorului energetic. De asemenea, comunicarea trebuie să fie clară cu privire la beneficiile concrete ale reformelor prevăzute de politica fiscală, iar autoritățile ar trebui să informeze părțile interesate prin intermediul diverselor mijloace de informare în masă. În plus, ar trebui luate măsuri pentru a atenua efectele reformei asupra păturilor sociale afectate de aceste schimbări. Politica fiscală poate fi utilizată pentru

realizarea unor obiective precum asigurarea economiei durabile pentru toți.

În timp ce politica fiscală ține de competența guvernelor naționale, natura provocărilor globale cu care ne confruntăm - de la epuizarea capitalului natural la efectele schimbărilor climatice, până la sărăcia persistentă - demonstrează că potențialul politicii fiscale trebuie desfășurat la o scară mai largă, pentru a asigura beneficii pentru întreaga umanitate și pentru planeta pe care trăim.

Bibliografie:

1. AR5 Synthesis Report: Climate Change 2014, The Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC), 2014, disponibil online la <https://www.ipcc.ch/report/ar5/syr/>
2. Vona F., Verdolini E. Drivers of investments in cleaner energy, Green Growth Knowledge Platform (GGKP) Third Annual Conference Fiscal Policies and the Green Economy Transition: Generating Knowledge – Creating Impact 29-30 January, Venice: 2015
3. <https://www.2030wrg.org/>
4. <https://www.oecd.org/env/indicators-modelling-outlooks/>
5. [waterchapteroftheoecdenvironmentaloutlookto2050theconsequencesofinaction.htm](http://www.waterchapteroftheoecdenvironmentaloutlookto2050theconsequencesofinaction.htm) Summary for Policymakers, The Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC), 2018, disponibil online la https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/ipcc_wg3_ar5_summary-for-policymakers.pdf
6. <http://www.who.int/mediacentre/news/releases/2014/air-pollution/en/>
7. Towards a Green Economy: Pathways for Sustainable Development and Poverty Eradication, United Nations Environment Programme (UNEP), 2011, disponibil online la <http://www.unep.org/greeneconomy/GreenEconomyReport>

ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ С УЧЕТОМ МИРОВЫХ ТЕНДЕНЦИЙ

APPROACHES TO ASSESSING FOOD SECURITY TAKING INTO ACCOUNT GLOBAL TRENDS

Ольга КОВАЛЕНКО

Институт продовольственных ресурсов НААН, Киев, Украина
E-mail: okovalenko0960@gmail.com

Елена БОКИЙ

Институт продовольственных ресурсов НААН, Киев, Украина
E-mail: mkt_inprod_naان@ukr.net
ORCID ID 0000-0001-9916-1856

Резюме: *статья посвящена анализу основных тенденций в области укрепления продовольственной безопасности в Европе и мире, усовершенствованию подходов к ее оценке. Обобщены наработки ученых по данной проблеме. Проанализированы ежегодные исследования ФАО в сфере продовольственной безопасности. Проведена сравнительная характеристика показателей продовольственной безопасности ФАО и США. Изучен европейский опыт коллективной системы продовольственной безопасности. Проанализирован состав основных показателей продовольственной безопасности в Украине и основные нормативно-законодательные акты. На основании мировых тенденций и современных методов оценки представлена система показателей продовольственной безопасности, которая включает блоки: уровень и качество питания; экономическая и физическая доступность; продовольственная независимость; стабильность рынка, экологии, водных и природных ресурсов, состояния институциональной среды.*

Ключевые слова: *продовольственная безопасность, доступность питания, продовольственное обеспечение, мониторинг, индикаторы продовольственной безопасности*

Abstract: *the article is devoted to the analysis of the main trends in the field of strengthening food security in Europe and the world, improving approaches to its assessment. The achievements of scientists on this problem are summarized. FAO's annual food security studies were reviewed. Comparative characteristics of food security indicators of FAO and the USA are carried out. Studied the European experience of the collective food security system. The paper analyzes the composition of the main indicators of food security in Ukraine and the main regulatory and legislative acts. On the basis of global trends and modern assessment methods, a system of indicators of food security is presented, which includes the following blocks: the level and quality of nutrition; economic and physical accessibility; food independence; stability of the market, ecology, water and natural resources, the state of the institutional environment*

Key words: *food security, food availability, food security, monitoring, food security indicators*

Введение

Проблема обеспечения продовольственной безопасности является одной из ключевых для населения Земли, на решение которой направлены усилия всех институций планеты. Достаточное обеспечение продовольственного рынка предполагает достижение уровня потребления пищевых продуктов в соответствии с необходимыми нормами и потребностями населения, а также повышение экспортного потенциала стран. Важное значение имеет не только наличие качественного и разнообразного предложения продовольствия, которое обеспечивается отечественным производственным и ресурсным потенциалом, а также экономическая и физическая доступность пищевой продукции. В этом контексте первоочередного рассмотрения требует вопрос продовольственной безопасности, которую мы трактуем как уровень продовольственного обеспечения населения, гарантирующий социально-политическую стабильность в обществе, качество жизни и развитие нации, личности, семьи, устойчивое экономическое развитие, доступность качественного продовольствия для всех слоев населения. В условиях глобализации современного мира, рисков и вызовов, стоящих перед продовольственными системами стран, решение проблемы продовольственной безопасности становится приоритетным, а современные

реалии обуславливают необходимость новых подходов к оценке ее уровня. Важно также учитывать случаи, когда продовольствие в стране производится в достаточном количестве, но значительная часть населения не может его приобрести в силу ограниченной покупательной способности либо невозможности физического доступа к продукции. Поэтому вопросы, связанные с укреплением продовольственной безопасности и совершенствованием методологии ее оценки, являются своевременными и актуальными.

Методические подходы к анализу уровня обеспечения продовольственной безопасности, показателей ее оценки, деятельности продовольственной системы и пищевой промышленности в ее составе, направленные на укрепление продовольственной безопасности, исследовали в своих работах М. Бабич, В. Балабанов, О. Гойчук, Б. Данилишин, Л. Дейнеко, А. Куць, Г. Прунцева, П. Саблук, Н. Сычевский, В. Точилин, И. Федулова, А. Шпичак и многие другие выдающиеся ученые [1–7].

В работах Н. Сычевского рассматриваются вопросы глобальной продовольственной безопасности и места Украины в ее достижении, а также пищевая промышленность как основа продовольственной безопасности и развития государства [1, 2]. Автором проанализирован рейтинг стран по уровню продовольственной безопасности GSFI (Global Food Security Index). Ученый отметил, что похожие по содержанию показатели индекса GSFI и показатели Методики, утвержденной Кабинетом министров Украины, могут существенно отличаться. Как показывает рейтинг, Украина, имея высокий аграрный потенциал, отстает от стран-соседей – Польши, Венгрии, Румынии, Беларуси. Важный индикатор – ВВП на душу населения служит показателем индивидуального дохода и доступности продовольствия. В качестве индикатора продовольственной безопасности GSFI рассматривается также импортная пошлина на сельскохозяйственную продукцию, которая рассчитывается как средний тариф на весь сельскохозяйственный импорт страны и показывает степень свободы рынка. Данный показатель в Украине был немногим более 9% при среднемировом уровне более 15%.

А. Куць с соавторами акцентирует внимание на концептуальных основах экономической политики и механизмах развития пищевой промышленности, которые в первую очередь должны быть направлены на достижение продовольственной безопасности страны, а методические подходы авторов направлены на структурирование сфер влияния для достижения поставленных целей [3].

Методологическим подходам к оценке обеспечения продовольственной безопасности страны посвящена работа Г. Прунцовой [4]. В числе основных элементов механизма оценки продовольственной безопасности автор выделяет идентификацию потребностей населения в продовольственном обеспечении. Автор отмечает, что современная экономическая политика не всегда учитывает ограниченные возможности окружающей среды.

Методологию оценки состояния продовольственной безопасности на основе разработанной системы базовых индикаторов рассматривает О. Гойчук [5]. Ученый исследует продовольственную безопасность с точки зрения самообеспечения, независимости, сбалансированности питания и т.д.

М. Бабич, анализируя используемые в настоящее время индикаторы продовольственной безопасности, акцентирует внимание на их взаимосвязи, предлагает рекомендации по укреплению продовольственной безопасности [6]. Таким образом, проблема поиска актуальных подходов к оценке продовольственной безопасности находится в поле зрения ученых и не теряет актуальности.

Цель данного исследования – усовершенствование подходов к оценке продовольственной безопасности с учетом мировых тенденций, выявление направлений обеспечения продовольственной безопасности, которые позволяют оптимизировать продовольственную систему и повысить ее устойчивость.

Достижение поставленной цели предусматривает решение таких задач: обобщение подходов ФАО к проблеме и оценке продовольственного обеспечения; сравнение показателей оценки продовольственной безопасности ФАО, США, Европы и Украины; изучение европейского опыта коллективной системы продовольственной безопасности, законодательства и основных нормативных актов ЕС и Украины в этой сфере; оценка показателей продовольственной безопасности; совершенствование алгоритма и системы показателей продовольственной безопасности на основании проведенных исследований.

Методологическая основа исследования

Теоретические подходы базируются на исследованиях ученых по вопросам продовольственного обеспечения и продовольственной безопасности, регулирования

продовольственного рынка и системы оценочных показателей, законодательства стран в этой сфере. Применены такие методы: диалектический и системного обобщения – для анализа работ ученых по вопросам оценки продовольственной безопасности; индексный – для оценки состояния продовольственной безопасности и продовольственного обеспечения; структурно-логический – для определения механизма и показателей оценки продовольственной безопасности; сравнительный анализ статистической отчетности – для оценки основных показателей по странам.

Результаты

Изменяющиеся тенденции в мире, новые риски и вызовы, стоящие перед странами, а также новые возможности, активизация глобализационных процессов и интеграция постсоветских стран в европейское пространство поставили перед учеными новые задачи. Подходы к оценке продовольственной безопасности формировались и изменялись на каждом этапе трансформационных изменений развития общества. Первоначально в качестве показателей продовольственной безопасности оценивались переходящие запасы зерновых культур (индикатор достаточности изменялся от 16 до 20% годового потребления), а также уровень доходов населения.

Сравнение показателей продовольственной безопасности, которые практикуются Продовольственной и сельскохозяйственной организацией Объединенных Наций (ФАО) и в США, показало их несущественное различие. Они охватывают показатели физической, экономической доступности, использования водных ресурсов, неполноценности питания, уязвимости (стабильности). Однако в методике ФАО в группе индикаторов качества питания, присутствуют также показатели уровня распространения дефицита (недостаточности) продовольствия. Важным индикатором является индекс волатильности внутренних цен на пищевые продукты, который характеризует устойчивость рынка.

Основные показатели оценки продовольственной безопасности Украины представлены в «Методике определения основных индикаторов продовольственной безопасности», утвержденной Постановлением КМУ № 1379, 5.12.2007 г. К ним относятся: 1) суточная энергетическая ценность; 2) обеспечение пищевого рациона основными продуктами питания, как соотношение между фактическим потреблением и рациональной нормой; 3) достаточность зерна в государственных резервах; 4) экономическая доступность (доля затрат на питание в общих затратах населения); 5) дифференциация стоимости питания высшей и низшей квинтильных групп; 6) емкость внутреннего рынка потребления; 7) продовольственная независимость (соотношение объема импорта к емкости внутреннего рынка) [7]. Отчеты по продовольственной безопасности публиковались на сайте Минэкономики, а с 2016 года – на сайте неправительственной организации «Экономический дискуссионный клуб», которая объединила экспертов в области экономики, бывших государственных деятелей [11]. Исследования обнародовались в формате экспресс-оценки основных индикаторов продовольственной безопасности Украины за год. В отличие от методики ФАО, в украинской версии отсутствуют оценочные показатели плотности дорог, квотирования импорта сырья и др.

Согласно прогнозам ФАО, если актуальные на сегодня модели питания сохранятся до 2030 года, то уровень мировых ежегодных расходов в сфере здравоохранения, связанных со смертностью и неинфекционными заболеваниями, достигнет 13 трлн долларов США, а ежегодные потери ВВП составят 5% [12].

Вопросы достижения продовольственной безопасности в мире определены Целями Устойчивого развития до 2030 г., которые были приняты на Римском саммите в 2015 году и утверждены на национальном уровне государств. Цель 2 предусматривает ликвидацию голода, обеспечение продовольственной безопасности и улучшение питания, содействие устойчивому развитию сельского хозяйства [13]. Для отслеживания продвижения мира к достижению этой цели ФАО пользуется целым рядом показателей. Два из этих показателей – "распространенность недоедания" (PoU) и "распространенность умеренного или острого отсутствия продовольственной безопасности среди населения", определяемая на основе Шкалы восприятия отсутствия продовольственной безопасности (ШВОПБ) [12].

Ежегодные отчеты ФАО в области продовольственной безопасности до 2015 года назывались «Положение дел в связи с отсутствием продовольственной безопасности в мире». В 2015 году отчет был посвящен мерам защиты от замедления роста экономик. Ключевыми факторами успеха были определены экономический рост, развитие рынков, международная торговля, социальная защита.

На сокращение масштабов голода пагубно влияют затяжные кризисы и стихийные бедствия. После принятия Целей устойчивого развития до 2030 года (ЦУР), которые заменили Цели развития тысячелетия, ежегодные отчеты ФАО уже позиционировались как «Положение дел в области продовольственной безопасности» и были посвящены повышению устойчивости к внешним и климатическим воздействиям (2017–2018 гг.), мерам защиты от замедления экономики и экономическим спадам (2019 г.). В 2020 году акцент был сделан на здоровое питание – актуальный тренд современности в условиях ухудшения экологической ситуации в мире. С учетом позиций ФАО, деятельность которой направлена в первую очередь на обеспечение продовольственной безопасности в мире, состав и мониторинг показателей продовольственной безопасности должны отражать текущее состояние и динамику уровня продовольственного обеспечения, их соответствие нормативным показателям.

В последнее время снижению мировой продовольственной безопасности способствовали региональные войны и конфликты, глобальное распространение пандемии COVID 19. Процессы глобализации и целесообразность коллективного противодействия рискам обусловили направленность европейских подходов к оценке и обеспечению продовольственной безопасности, повлияли на общую экономическую политику стран Европейского содружества.

Общая европейская продовольственная политика начала формироваться с момента создания Европейского союза в 1957 году. Ее целью было увеличение и рациональное развитие сельскохозяйственного производства, гарантированное обеспечение населения продовольствием по доступным ценам. Согласованную политику стран регламентировала Белая книга о продовольственной безопасности (White Paper of Food Saffety), принятая в 2000 году [14, 15]. В ней был заложен принцип «от фермы к столу», который восточноевропейские страны начали внедрять впоследствии. Принятие Целей устойчивого развития способствовало расширению индикаторов продовольственной безопасности в Европе и мире. Среди них можно выделить показатели распространенности недоедания и отсутствия продовольственной безопасности, а также уровня безопасности питания.

Представляет научный и практический интерес Отчет, разработанный командой Кластера продовольственной безопасности и жизнедеятельности (Food Security & Livelihood Cluster) в 2018 году. В нем представлена оценка экономической безопасности и социально-экономического положения в восточных областях Украины в условиях военного конфликта [16]. Документ включает: индикаторы потребления пищевых продуктов, охватывающие уязвимые домохозяйства, возрастные группы и сезонность; анализ социально-экономических показателей; индикаторы разнообразия питания; расходы и мониторинг цен на продукты питания; стрессовые, кризисные и чрезвычайные стратегии выживания.

Наглядным является интегральный показатель продовольственной безопасности, с помощью которого был определен уровень продовольственной безопасности Республики Таджикистан [16].

Для определения интегрального показателя рассчитывались:

- 1) интегральный индекс потребления пищевых продуктов Y_{Σ} согласно формуле (1), где n – количество видов продовольствия; J_i – индекс обеспечения рекомендуемой нормы потребления по каждому виду продовольствия .
$$Y_{\Sigma} = 1/n * \sum J_i \quad (1);$$
- 2) интегральный индекс производства – демонстрирует долю выпускаемой продукции в необходимом объеме производства, соответствующем рациональными нормами потребления;
- 3) интегральный индекс энергетической ценности – равен сумме индексов потребления пищевых продуктов, умноженной на их энергетическую ценность;
- 4) интегральный индекс пищевой ценности – равен сумме индексов потребления пищевых продуктов, умноженной на удельное содержание белков, жиров и углеводов;
- 5) коэффициенты дефицита калорий в рационе питания (белков, жиров, углеводов) – рассчитываются как разница между 1 и интегральным индексом энергетической ценности.

Интегральный показатель продовольственной безопасности определялся как среднегеометрическое от значений интегральных индексов потребления, производства продовольствия, энергетической ценности и т.д.

Показатели продовольственной безопасности анализируются в целом по стране, в разрезе ее регионов, а также – в сравнении с мировыми показателями.

Обобщая исследуемые подходы к оценке продовольственной безопасности в отдельных странах и мире, следует отметить целесообразность использования показателей и индикаторов продовольственной безопасности, распределенных на группы (блоки): уровень и качество питания; экономическая и физическая доступность пищевых продуктов; продовольственная независимость, стабильность рынка. Для более полной оценки состояния продовольственной безопасности целесообразно подключить вопросы экологии и природных ресурсов, а также состояния институциональной среды (рис. 1).

Рис. 1. Система оценки показателей продовольственной безопасности

Источник: составлено авторами с учетом наработок ФАО и Минэкономики Украины

На примере оценки продовольственной безопасности в Украине по первому блоку показателей (рис. 1) выявлено, что калорийность суточного рациона в 2018 году незначительно превысила нижний пороговый уровень и составила 2706 ккал, что в 1,3 раза меньше среднего показателя по ЕС (3432 ккал). Для сравнения, калорийность суточного рациона стран-соседей составила: Болгария – 2871 ккал, Словакия – 2964, Польша – 3474, Румыния – 3631 ккал. Соотношение продукции животного и растительного происхождения в Украине составляет 29 : 71 %, что соответствует среднему показателю ЕС-28. В Болгарии потребляют 24% животной продукции, Словакии – 29, Польше – 30, Румынии – 24%. Если ранее рациональным считалось соотношение животной и растительной продукции 55 : 45%, то современные тенденции смещаются в сторону растительного питания. В странах Восточной Европы недостаточно потребление мясной

и молочной продукции, в частности в Украине потребление мяса составляет 66%, а молока – 52% от нормативных значений. Однако потребление картофеля превышает нормативы. В то же время за 2017–2018 гг. в Украине наблюдались и положительные тенденции: незначительный рост емкости рынка мясопродуктов, калорийности растительной продукции. Емкость рынка других видов продовольствия сократилась из-за уменьшения численности населения.

Экономическая и физическая доступность продовольствия (блоки II и III, рис. 1) – характеризуют возможность приобретения населением необходимых продуктов питания в требуемых объемах. Один из ключевых индикаторов второй группы показателей – валовой внутренний продукт с учетом паритета покупательной способности, который отражает рыночную стоимость товаров и услуг (ВВП по ППС).

В рейтинге ВВП по ППС в 2019-2020 гг. в мире лидировали Люксембург, Сингапур и Ирландия. По данным МВФ, Украина заняла 90 место из 189 стран. Процент дорог с твердым покрытием составлял в Украине 95% (при нормативе 96–98%), плотность железнодорожных путей – 38 км/тыс. кв. км, дорожных путей – 281 км/ тыс. кв. км.

Показатели продовольственной независимости (блок IV) стали особенно актуальными в период всемирной пандемии, войн и локальных конфликтов. Один из основных показателей – продовольственная независимость по видам продукции, характеризующий долю импорта в общем объеме потребления продовольствия. Положительный фактор в Украине – незначительная импортозависимость по социально значимым видам продовольствия: молоку; мясу; продуктам переработки зерновых. По данным Минэкономики Украины, в 2019-2020 маркетинговом году Украина стала вторым крупнейшим в мире экспортером зерновых культур. Глобализационные процессы и упрощение таможенных процедур способствуют активизации внешней торговли между странами.

Стабильность рынка с позиций продовольственной безопасности (блок V) обеспечивают низкая волатильность потребительских цен на продукты питания, устойчивое производство и потребление пищевых продуктов, политическое равновесие, отсутствие войн и конфликтов, устойчивое развитие сельского хозяйства. Вследствие неустойчивой военно-политической ситуации на востоке Украины недостаточной остается политическая стабильность. Показатели водных и природных ресурсов, состояния институциональной среды являются дополнительными индикаторами продовольственной безопасности, которые необходимо совершенствовать.

Таким образом, основными мерами повышения продовольственной безопасности и, соответственно, обеспечения основных индикативных значений являются: 1) необходимый уровень и качество питания, которые достигаются посредством стимулирования и информирования потребителей, предпочтениями производителям здорового питания; 2) экономическая доступность – путем паритета цен на продукцию, снижением ее себестоимости, повышением уровня жизни и покупательной способности населения; 3) физическая доступность – за счет совершенствования инфраструктуры, стабильного обеспечения поставок продовольствия в труднодоступные районы; 4) продовольственная независимость – путем импортозамещения, улучшения логистики; 5) стабильность рынка – достигается за счет улучшения макроэкономической ситуации и управленческих решений, модернизации производств.

Обсуждение

В результате исследования усовершенствованы подходы к оценке состояния продовольственной безопасности, учитывающие международные и национальные особенности. Ограничения исследования основаны на недостаточности статистических данных. В целом они отражают поставленную гипотезу исследования и могут быть применены в научных и практических исследованиях специалистами в сфере обеспечения продовольственной безопасности, отраслевыми министерствами и ведомствами, специалистами в области экономических исследований. В будущем предполагается изучить механизмы достижения продовольственной безопасности, направленные на целевые центры влияния.

Заключение

Обеспечение продовольственной безопасности является одной из ключевых проблем человечества. И для принятия мер по ее достижению необходимо отслеживать основные ее составляющие. Предложенная система оценки продовольственной безопасности учитывает мировые тенденции и национальные особенности, включает индикаторы качества питания,

экономической и физической доступности, продовольственной независимости и стабильности рынка, экологические аспекты и условия институциональной среды. Оценка состояния продовольственной безопасности Украины, проведенная по предложенной методике, свидетельствует о положительной динамике показателей за исследуемый период в целом, но недостаточном ее уровне по отдельным группам показателей.

Бібліографія:

14. Сичевський М. П. Харчова промисловість як основа продовольчої безпеки та розвитку держави. К.: Аграр. Наука, 2019. 388 с. ISBN 978-966-540-459-0.
15. Сичевський М.П. Глобальна продовольча безпека та місце України в її досягненні. Економіка АПК. 2019. № 1 С. 6-17. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201901006>.
16. Коваленко О. В., Куць О. І., Бокій О. В. Концептуальні засади економічної політики та механізмів розвитку харчової промисловості. Київ, 2020. 53 с.
17. Прунцева Г.О. Методологічні засади оцінки системи продовольчої безпеки. Економіка та держава. 2020. № 6. С. 151–154. DOI: 10.32702/2306-6806.2020.6.151.
18. Гойчук О.І. Продовольча безпека : теорія, методологія, проблеми : автореф. дис. д-ра екон. наук : 08.07.02. Миколаїв, 2004. 22 с.
19. Бабич М.М. Індикатори продовольчої безпеки в Україні: тенденції розвитку. Економіка АПК. 2018. № 5. С. 41–50.
20. Методика визначення основних індикаторів продовольчої безпеки. Затверджено Постановою КМУ № 1379 від 5.12.2007 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/99719937>.
21. Конституція України. Відомості Верховної ради, 1996 р. (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
22. Про основи продовольчої безпеки України. Проект Закону України від 08.04.2011 № 8370 http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF6GI00A.html
23. Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки на період до 2030 року. Проект розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.11.2020р. URL <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&isSpecial=True&id=33eec8aa-b768-4234-8f5d-7014601cf6e7&title=ProktRozporiadzhenniaKabinetuMinistrivUkrainiproSkhvalenniaStrategiiProdovolchoiBezpekiNaPeriodDo2030-Roku>.
24. Огляд основних індикаторів агропродовольчої безпеки. Економічний дискусійний клуб. URL: <http://edclub.com.ua/tegy/prodovolcha-bezpeka>.
25. Официальный сайт ФАО. URL: <http://www.fao.org/>.
26. Цели устойчивого развития. ООН. <https://www.un.org/sustainabledevelopment/ru/sustainable-development-goals/>.
27. White paper on food safety. Brussels, 12 January 2000. URL: https://ec.europa.eu/food/sites/food/files/safety/docs/gfl_white-paper_food-safety_2000_en.pdf.
28. Куць О. І., Бокій О. В. Напрями продовольчої політики в Україні і світі. Продовольчі ресурси. 2020. № 14. С. 262-276. URL: <https://doi.org/10.31073/foodresources2020-14-27>.
29. Продовольча безпека та аналіз соціально-економічних тенденцій – Східна Україна. 29 березня 2018 року. Food Security & Livelihoods Cluster. 2018. 57 с. URL: https://fscluster.org/sites/default/files/documents/fslc_report_ukr.pdf.
30. Балдов Д. В., Суслов С. А. Методика расчета уровня продовольственной безопасности. 2016. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/metodika-rascheta-urovnya-prodovolstvennoy-bezopasnosti/viewer>.

**ASPECTE TEORETICE ȘI METODOLOGICE PRIVIND CONȚINUTUL ȘI MODUL
DE ORGANIZARE A CONTABILITĂȚII MANAGERIALE**

**THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS REGARDING THE CONTENT AND
THE MODE OF ORGANIZATION OF MANAGERIAL ACCOUNTING**

Iuliana ȚUGULSCHI, dr., conf.univ.,
Academia de Studii Economice din Moldova
E-mail: tugulschi.i@ase.md

Rodica CUȘMĂUNSA, dr., conf.univ.,
Academia de Studii Economice din Moldova
E-mail: cusmaunsa.rodica.gheorghe@ase.md

Rezumat: *Contabilitatea managerială reprezintă sistemul contabil de înregistrare, generalizare și prezentare a datelor necesare în procesul de fundamentare a deciziilor de gestiune. În cadrul implementării acesteia se necesită soluționarea multiplelor probleme privind sfera de cuprindere a contabilității manageriale, identificarea componenței și modului de acumulare și prezentare a datelor privind costurile, exercitării controlului de gestiune la diferite etape a procesului de producție.*

În vederea soluționării problemelor nominalizate se recomandă concretizarea componenței costurilor la nivelul diferitor subdiviziuni productive, elaborarea nomenclatorului subconturilor la conturile de costuri în funcție de specificul procesului de producție, elucidarea modului de acumulare și repartizare a costurilor pe centre de costuri și tipuri de produse, stabilirea principalilor indicatori ce stau la baza efectuării controlului asupra utilizării eficiente a resurselor entității.

Cuvinte cheie: *contabilitate managerială, contabilitate de gestiune, componența costurilor, control de gestiune, control intern.*

Abstract: *Managerial accounting is the accounting system for recording, generalizing, and presenting the data needed to support management decisions. In its implementation, it is necessary to solve many problems concerning the scope of managerial accounting, to identify the composition and the way of accumulation and presentation of cost data, to exercise management control at different stages of the production process.*

In order to solve the above-mentioned problems, it is recommended to specify the composition of costs at the level of different production subdivisions, to draw up the nomenclature of subaccounts of cost accounts according to the specifics of the production process, to clarify the manner of accumulation and distribution of costs by cost centers and types of products, to establish the main indicators underlying the control over the efficient use of the entity's resources.

Key words: *managerial accounting, cost, management control, internal control.*

Jel: M 11, 40, 41

Introducere

Stabilirea conținutului și modului de organizare a contabilității manageriale reprezintă unul dintre cele mai importante, dar totodată și mai cele dificile sectoare ale contabilității. În cadrul acesteia se constituie diferiți indicatori interni care servesc ca bază la elaborarea bugetelor entității, efectuării controlului operativ asupra costurilor suportate, luării deciziilor economice de către managerii de diferite nivele de gestiune ale entității. Toate aceste aspecte determină actualitatea contabilității manageriale, de corectitudinea organizării căreia depinde în mare măsură eficiența rezultatelor obținute pe tipuri de activități ale entității.

Sub aspect general, conținutul și modul de organizare a contabilității manageriale este reglementat de Legea contabilității [1], Indicațiile metodice privind contabilitatea costurilor și calculația costului produselor și serviciilor [2], Planul general de conturi contabile [3].

Metodologia cercetării

În acest demers al cercetării, ne-am axat pe necesitatea redării situației actuale a conținutului și modului de implementare a contabilității manageriale atât din punct de vedere teoretic, cât și aplicativ.

Pentru elaborarea prezentei cercetări au fost utilizate așa surse informaționale ca: acte normative, materialele diferitelor sesiuni științifice și altor publicații inerente temei cercetate. În cadrul studiului s-au utilizat diverse metode de cercetare, precum: metoda analizei și sintezei, metoda inducției și deducției, metoda comparației și abstracției științifice.

Rezultate

În procesul de implementare a contabilității manageriale, apar diverse probleme, dintre care pot fi evidențiate următoarele:

- identificarea sferei de aplicare a contabilității manageriale care să corespundă definiției acesteia, precum și a factorilor care influențează modul de organizare și funcționare a contabilității manageriale;
- stabilirea componenței, modului de recunoaștere și evaluare a costurilor de producție la nivelul diferitelor subdiviziuni productive;
- elaborarea bugetelor pe centre de responsabilitate ale entității;
- identificarea principalilor indicatori ce stau la baza exercitării controlului de gestiune în procesul de luare a deciziilor manageriale.

Definiția contabilității manageriale este prezentată, sub aspect general, în Legea contabilității și raportării financiare nr. 287 din 15.12.2017. Conform art. 3 al acestei legi, prin contabilitate de gestiune se subînțelege sistem de colectare, înregistrare, prelucrare și transmitere a informației pentru planificarea, controlul și analiza activității entității, în scopul întocmirii rapoartelor interne pentru luarea deciziilor manageriale”[1].

În cadrul sistemului contabil precedent, care s-a desfășurat în condițiile economiei planificate (de comandă), termenul de contabilitate managerială nu se aplica, dar exista practica evidenței costurilor și calculării costului în toate ramurile economiei din sfera productivă. Această practică avea la bază planificarea volumului de producție, reglementarea prețurilor de către stat, repartizarea resurselor financiare după necesitățile bugetare etc.

În literatura de specialitate anglo-saxonă și americană se aplică preponderent termenul de „contabilitate managerială”, iar în literatura francofonă de specialitate predomină noțiunea de „contabilitate de gestiune”.

În opinia autorilor *contabilitatea de gestiune* cuprime un sector mai restrâns și anume, contabilizarea costurilor de producție și calculația costului producției, furnizarea informațiilor pentru bugetare și control, precum și în scopul pregătirii rapoartelor interne în vederea luării deciziilor manageriale operative și tactice, pe când *contabilitatea managerială* este un concept mai larg implicând cunoștințe și pricepere profesională în pregătirea și mai ales în prezentarea informațiilor necesare conducerii pe diferite niveluri ierarhice.

Sursa unor astfel de informații o reprezintă contabilitatea financiară și contabilitatea de gestiune, după cum se observă din figura 1.1:

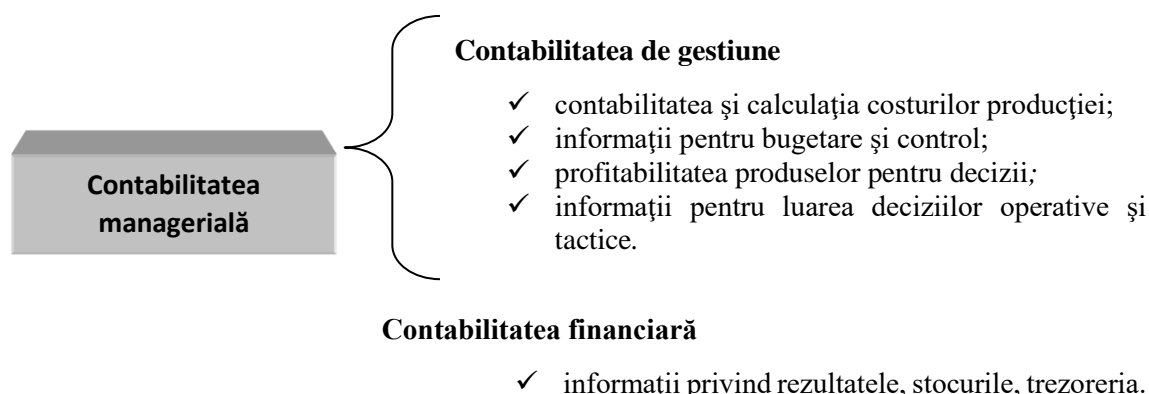
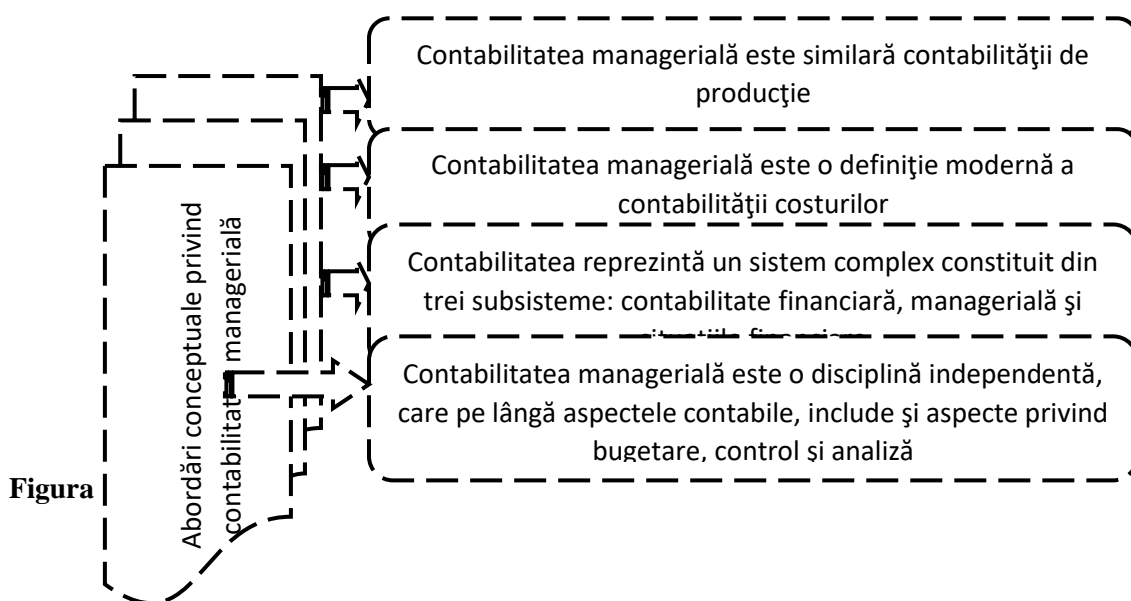

Figura 1. Conținutul economic al termenilor “contabilitate de gestiune” și “contabilitate managerială”

Sursa: elaborat de autori după [5, p. 24].

Opiniile referitoare la conținutul contabilității manageriale pot fi divizate în patru grupe în modul

prezentat în figura 2.

2. Abordări conceptuale privind contabilitatea managerială

Sursa: elaborat de autori după [6, p. 115].

Considerăm justă ultima afirmație, deoarece primele două se suprapun în sine și nu sunt complete.

Sfera de cuprindere a contabilității manageriale a evoluat în timp și ca rezultat experții în domeniu au abordat o nouă definiție a contabilității manageriale, care presupune că aceasta este „o profesie care implică parteneriat în luarea deciziilor, conducerea sistemelor de planificare și obținere a performanțelor, efectuarea expertizelor situațiilor financiare și a controlului intern, precum și acordarea sprijinului necesar managementului în formularea și implementarea strategiei entității” [8].

Discuții

Activitatea de producție generează diverse tipuri de costuri, care potrivit reglementărilor contabile actuale, se clasifică în trei grupe principale:

- 1) costuri materiale directe și repartizabile;
- 2) costuri cu personalul directe și repartizabile;
- 3) costuri indirecte de producție [2].

Această clasificare diferă de la o ramură a economiei la alta în funcție de particularitățile organizațional-tehnologice ale procesului de producție. După părerea noastră, în practică o atenție sporită trebuie acordată și semnificației anumitor tipuri de costuri în totalul costului de producție pentru a nu permite ca cheltuielile legate de organizarea evidenței analitice a costurilor nesemnificative să depășească beneficiul din gestionarea acestora.

Reglementările contabile naționale nu stabilesc, în mod explicit, componența costurilor de producție pe ramuri distincte ale economiei naționale ale Republicii Moldova. Acest fapt impune ca în condițiile economiei de piață fiecare entitate de producție în mod individual să-și stabilească componența costurilor pe fiecare centru de cost în parte și modul de ținere a evidenței analitice în vederea calculării cât mai corecte a costului produselor fabricate sau serviciilor prestate.

Recunoașterea și evaluarea costurilor de producție trebuie să se asigure:

- respectarea principiilor de bază ale contabilității;
- delimitarea costurilor pe perioade de gestiune;
- confirmarea documentară și modul de ținere a evidenței analitice și sintetice.

Costurile de producție se recunosc în baza contabilității de angajamente în perioada în care acestea au fost efectiv suportate. În acest scop este necesară contabilizarea separată:

Tabelul 1. Clasificarea costurilor în funcție de perioada de gestiune la care se referă

Nr. crt.	Tipul de costuri	Definiția costurilor
1.	Costuri curente	costurile suportate și recunoscute în perioada curentă (luna, trimestrul, anul)
2.	Costuri anticipate	costurile efectuate în perioada curentă, dar care se referă la perioadele viitoare
3.	Costuri preliminate	costurile ce urmează a fi suportate în perioadele viitoare, dar se recunosc în perioada curentă

Sursa: elaborat de autori după [2]

Costurile suportate în perioada de gestiune curentă, dar care se referă la perioadele de gestiune ulterioare și depășesc pragul de semnificație stabilit în politicile contabile ale entității, trebuie recunoscute ca costuri anticipate. În perioadele de gestiune ulterioare, acestea vor fi trecute la costurile perioadei curente prin metoda liniară sau prin alt mod stabilit de către entitate.

Costurile se confirmă prin documente justificative care trebuie să corespundă cerințelor stabilite în art. 19 și 20 din Legea contabilității. În acest scop, documentele primare tipizate trebuie să conțină toate elementele obligatorii și să fie avizate de către conducătorul entității sau persoana responsabilă. În lipsa formularelor tipizate sau dacă acestea nu satisfac necesitățile entității, entitatea este în drept să elaboreze și utilizeze formulare de documente, aprobate de conducerea ei, cu respectarea cerințelor alin.(6).

După recunoaștere și evaluare, costurile de producție urmează a fi reflectate în conturi contabile. De remarcat, că în Planul general de conturi contabile pentru conturile de gestiune nu sunt prevăzute subconturi, precum și scheme de înregistrări contabile. În acest context, un element important în organizarea contabilității manageriale îl reprezintă elaborarea nomenclatorului subconturilor la conturile de costuri în funcție de specificul procesului de producție care trebuie elucidat în planul de conturi de lucru al entității. Elaborarea acestuia survine din necesitatea urmăririi operative a modului de constituire a informațiilor pe centre de responsabilitate și segmente de activitate. În opinia noastră, planul de conturi de lucru în scopuri manageriale trebuie să cuprindă nu doar conturile sintetice și subconturile utilizate de către entitățile de producție, dar și o detaliere mai profundă a informației.

Totodată, detalierea informației pe conturi analitice depinde, primordial, de specificul sistemului informațional utilizat. În condițiile actuale, majoritatea sistemelor informaționale permit analiza informației pe conturi din diferite aspecte, însă cu regret, la majoritatea entităților productive modul de ținere a evidenței analitice nu întotdeauna permite acumularea informației contabile în mod operativ. În vederea înlăturării acestui neajuns, se propune o detaliere a informației pe conturi analitice de trei nivele. În cadrul nivelului I, se indică denumirea detaliată a elementului patrimonial, nivelul II prezintă subdiviziunea (centrul de cost), iar nivelul III – informațiile suplimentare, cum ar fi contractele, tipurile de plăți salariale etc.

Gradul de detaliere a informației propus este posibil de implementat în condițiile aplicării sistemelor electronice de prelucrare a informației având la bază o structurare logică. Astfel, conturile analitice de gradul I ce cuprind descrierea detaliată a elementului patrimonial există la toate conturile contabile, subdiviziunea este plasată la nivelul următor și nu se poate indica la toate conturile, cum ar fi spre exemplu, conturile de creanțe și datorii comerciale. Ultimul nivel este cel de gradul III și comportă mai mult caracter informativ, cum ar fi, de pildă, contractele inerente diferitelor tipuri de creanțe și datorii sau tipurile de plăți în cazul datoriilor privind retribuirea muncii etc. Spre exemplu, pentru acumularea informațiilor privind materiile prime, la contul 211 „Materiale”, subcontul 1 „Materii prime și materiale” se va deschide contul analitic de gradul I – materia primă, gradul II indică subdiviziunea – centrul de cost – depozitul de materii prime și materiale. În procesul decizional, când este necesară cunoașterea informațiilor pe centre de costuri (subdiviziuni), ordinea amplasării codurilor va fi următoarea: inițial se indică contul analitic de gradul II centrul de cost – depozitul de materii prime și materiale, iar ulterior - contul analitic de gradul I - materia primă. Aceasta va permite luarea deciziilor prin prisma analizei inițial a informațiilor pe subdiviziuni, iar în cadrul acestora pe tipuri de materii prime și materiale.

În vederea acumulării informațiilor privind costurile de bază, se ține cont de particularitățile procesului tehnologic de fabricare a produselor. În acest context, evidența analitică a costurilor poate fi organizată cu sau fără înregistrarea liniilor tehnologice ca obiecte de evidență. Pentru efectuarea codificării evidenței analitice a costurilor de bază în cadrul sistemelor electronice, propunem detalierea informației în

cadrul contului sintetic 811 „Activități de bază” în felul următor:

Tabelul 2. Structura contului de evidență a costurilor de bază

Nivelul contului	Denumirea gradului contului
Nivelul I	Contul sintetic 811 „Activități de bază”
Nivelul II	Simbolul ce caracterizează articolul de costuri
Nivelul III	Simbolul ce caracterizează denumirea produsului fabricat
Nivelul IV	Simbolul ce caracterizează locul de apariție a costurilor
Nivelul V	Simbolul ce caracterizează centrul de cost (liniile tehnologice)

Sursa: elaborat de autori după [2]

După cum se observă, în vederea soluționării diferitelor probleme de gestiune, ordinea amplasării codurilor poate fi modificată, nu și structura propusă. Ca rezultat, această modalitate de acumulare a informației pe conturi analitice va permite analiza informației sub diferite aspecte utilizând gradul de detaliere solicitat în scopuri manageriale, iar în procesul de constituire a rapoartelor interne, ordinea codurilor poate fi modificată în funcție de necesitățile informaționale.

Identificarea principalilor indicatori ce stau la baza exercitării controlului de gestiune reprezintă probleme fundamentale în procesul de organizare a contabilității manageriale. De corectitudine stabilirea acestora la nivelul fiecărui centru de responsabilitate depinde și eficiența controlului intern al entității.

În accepțiunea modernă a controlului intern se disting trei tipuri care se definesc în conformitate cu obiectivele pe care le dețin și anume: control strategic, control de gestiune (managerial) și control de execuție [5, p.51]. În acest context, controlul costurilor trebuie să se manifeste la toate etapele de utilizare a resurselor entității, indiferent de destinația acestora (de producere, administrativă, de creare a activelor) și scopurile stabilite (strategice sau operative), fapt ilustrat în figura 3.

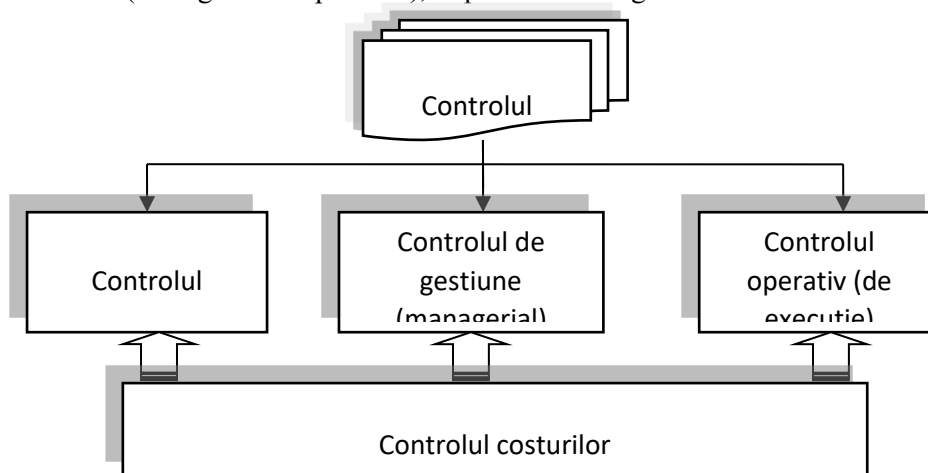

Figura 3. Locul controlului costurilor în cadrul domeniilor de activitate ale entității

Sursa: elaborat de autori

Obiectivele de bază ale controlului intern al costurilor, după părerea noastră, trebuie să cuprindă procesul de gestiune, în ansamblu, și trebuie orientat pe următoarele direcții prioritare:

- perfecționarea sistemului existent de evidență a costurilor în funcție de exigențele informaționale ale managementului entității;
- coordonarea strategiilor stabilite la nivel de entitate, precum și la nivelul diferitelor subdiviziuni structurale.

O parte componentă a controlului intern o reprezintă bugetarea, care este strâns legată de evidența pe centre de responsabilitate. Controlul bugetar poate fi anticipat (până la aprobarea bugetelor), curent (pe parcursul perioadei de executare a bugetelor) și, ulterior, (după finalizarea perioadei pentru care a fost întocmit bugetul). După părerea noastră, pentru ca problema ce ține de eficiența exercitării controlului la

etapa bugetării să devină un instrument eficient de urmărire a rezultatelor obținute și cele scontate este necesară o reglementare adecvată a procedurilor acestuia. În acest sens, considerăm că politica entității în domeniul bugetării trebuie stipulată în regulamente speciale interne sau în cadrul unui compartiment aparte al politicilor contabile. Ca rezultat, implementarea sistemului de bugetare, în opinia noastră, prezintă următoarele avantaje:

- sporește calitatea gestiunii business-proceselor entității;
- în funcție de scopurile strategice stabilite contribuie la adaptarea activității modificărilor survenite atât pe plan intern, cât și extern;
- coordonează fluxurile informaționale și repartizează procesul de delegare a responsabilităților în fundamentarea deciziilor;
- asigură operativitatea obținerii informațiilor în vederea corectării strategiilor și/sau tacticilor de management strategic;
- contribuie la desemnarea rezervelor interne de micșorare a costurilor.

Eficiența activității oricărui centru de responsabilitate depinde de faptul cât de corect sunt stabilite criteriile de evaluare a activității acestora. Totodată, rezultatele activității centrelor de responsabilitate depind atât de indicatorii financiari stabiliți la nivelul fiecărui centru, cât și cei de natură nefinanciară. De regulă, în cadrul centrelor de costuri, managerul poartă responsabilitate atât pentru gestionarea costurilor (criteriu financiar), cât și pentru un șir de indicatori de natură nefinanciară. Spre exemplu, șeful secției de achiziții, în afară de gestiunea costurilor secției date, este responsabil de evaluarea și selectarea furnizorilor, calitatea materiilor prime și materialelor aprovizionate (criteriu nefinanciar), criterii care, de asemenea, trebuie luate în calcul la evaluarea activității centrului respectiv.

Analiza practicii entităților de producție denotă că, dezvoltării detaliate a elementelor contabilității manageriale nu i se acordă suficientă atenție, acestea din urmă rezumându-se în anumite cazuri doar la stipularea componenței costurilor de producție și a metodei de calculare a costului. Toate celelalte elemente cum ar fi circuitul documentelor, termenii și modul de prezentare a rapoartelor manageriale interne, structura planului de conturi de lucru etc. nu-și găsesc reflectarea în politicile contabile a entităților. Acest fapt diminuează substanțial eficiența activității acestora ca rezultat a reducerii funcțiilor de analiză și control a informației.

Totodată în conformitate cu prevederile alin (2) art.13 din Legea contabilității, persoanele responsabile de ținerea contabilității și raportarea financiară sunt obligate să asigure elaborarea și aprobarea procedurilor interne privind contabilitatea de gestiune. Prin urmare, pe lângă elaborarea politicilor contabile, entitățile trebuie să contribuie la elaborarea și aprobarea procedurilor interne ale contabilității manageriale. Aceste procedee pot varia de la o entitate la alta în funcție de mai mulți factori: structura organizatorică și mărimea entității; nomenclatorul produselor fabricate (serviciilor prestate); particularitățile procesului tehnologic; gradul de automatizare a evidenței etc.

Concluzii

Stabilirea conținutului și modului de organizare a contabilității manageriale reprezintă unul dintre cele mai importante sectoare ale contabilității. Reglementările contabile naționale nu stabilesc, în mod explicit, componența costurilor de producție pe ramuri distincte ale economiei naționale ale Republicii Moldova. Acest fapt impune ca, în condițiile economiei de piață, fiecare entitate de producție în mod individual să stabilească componența costurilor pe fiecare centru de cost în parte și modul de ținere a evidenței analitice în vederea calculării cât mai corecte a costului produselor fabricate sau serviciilor prestate.

În Planul general de conturi contabile pentru conturile de gestiune nu sunt prevăzute subconturi, precum și lipsesc scheme de înregistrări contabile. Acest fapt complică modul de evidență a costurilor de producție și nu asigură pe deplin veridicitatea și comparabilitatea informațiilor contabile în procesul luării deciziilor manageriale.

Pentru organizarea eficientă a contabilității manageriale se propune următoarele:

- concretizarea componenței, modului de recunoaștere și evaluare a costurilor de producție la nivelul diferitelor subdiviziuni productive;
- elaborarea nomenclatorului subconturilor la conturile de gestiune, în funcție de necesitățile informaționale interne ale entității;
- elaborarea bugetelor pe centre de responsabilitate ale entității și a modului de exercitare a controlului bugetar;

- stabilirea numărului minim de indicatori ce stau la baza exercitării controlului de gestiune în procesul de luare a deciziilor manageriale.

Bibliografie:

1. Legea contabilității și raportării financiare nr.287 din 15.12.2017. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. 2018, nr. 1-6 din 05.01.2018.
2. Indicații metodice privind contabilitatea costurilor și calculația costului produselor și serviciilor. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr.233-237 din 22.10.2013.
3. Planul general de conturi contabile aprobat prin Ordinul Ministerului Finanțelor nr.119 din 06.08.2013. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr.233-237 din 22.10.2013.
4. Călin, O., Man, M., Nedelcu, M. *Contabilitate managerială*. București: Ed. didactică și pedagogică, 2008. 335 p. ISBN 978-973-30-1989-3.
5. Caraiani, C. Dumitrana, M. *Contabilitate de gestiune și control de gestiune*. București: Ed. Universitară, 2008. 419 p. ISBN 973-86658-5-X.
6. Аверчев, И. *Управленческий учёт и отчётность: постановка и внедрение*. Москва: Вершина, 2009, 509 с. ISBN 5-9626010-1-7
7. Вахрушина, М. А. *Бухгалтерский управленческий учёт: 7-е изд.* Москва, 2010, 569 с. ISBN 5-365-00674-7
8. *Statements on management accounting "Definition of Management accounting"* [online] [accesat 25.05.2016]. Disponibil: <http://www.imanet.org>.

IV. ȘTIINȚE EXACTE ȘI INGINEREȘTI

RELATIILE MICROBIOMULUI SOLULUI CU SIGURANTA ALIMENTELOR

THE RELATIONSHIPS OF THE SOIL MICROBIOME WITH FOOD SAFETY

Laurenția ARTIOMOV

Institutul de Microbiologie și Biotehnologie

E-mail: lara_09@rambler.ru

ORCID ID:0000-0002-4478-4375

Rezumat: *Infecțiile de origine alimentară, cauzate în special de consumul de produse proaspete contaminate, sunt un fenomen comun cu efecte grave asupra sănătății umane și cu consecințe economice și sociale severe. Implicațiile bolilor de origine alimentară asociate cu produsele proaspete au stimulat cercetarea surselor și căilor de contaminare a produselor, ce cauzează compromiterea siguranței microbiologice a alimentelor.*

Acest articol reprezintă o trecere în revistă a surselor bibliografice care abordează problemele contaminării alimentelor de origine vegetală cu microorganisme patogene, provenite din microbiomul solului agroecosistemelor agricole. Lucrarea examinează solul ca potențial vector de transmitere a microorganismelor rezistente la antibiotice și a genelor rezistenței la antibiotice produselor vegetale în funcție de sistemul de management agricol: intensiv și organic. În concluzie, lucrarea subliniază necesitatea de a aborda amplu problemele referitoare la contaminarea solului și la transmiterea bacteriilor patogene și rezistente la antibiotice din solul tratat cu gunoi de grajd plantelor cultivate. E necesară și îmbunătățirea reglementărilor de mediu în vigoare privind practicile de gestionare a dejecțiilor animale.

Cuvinte cheie: *microbiomul solului, microorganisme patogene și rezistente la antibiotice, siguranța alimentelor*

Abstract: *Foodborne infections, caused in particular by the consumption of freshly contaminated products, are a common phenomenon with serious effects on human health and severe economic and social consequences. The implications of foodborne diseases associated with fresh products have stimulated research into the sources and routes of contamination of products, which compromises the microbiological safety of food. This article is a review of bibliographic sources that address the problems of contamination of plant foods with pathogenic microorganisms from the soil microbiome of agricultural agroecosystems. The paper examines the soil as a potential vector for the transmission of antibiotic-resistant microorganisms, antibiotic resistance genes to plant products in different agricultural management systems: intensive and organic. In conclusion, the paper emphasizes the need to address extensively issues related to soil contamination and the transmission of pathogenic and antibiotic-resistant bacteria from manure-treated soil to cultivated plants. There is also a need to improve existing environmental regulations on animal manure management practices.*

Keywords: *soil microbiome, pathogenic and antibiotic-resistant microorganisms, food safety*

Introducere

Solul reprezintă cel mai mare rezervor microbial de diversitate biologică, include peste 30.000 de specii procariote. Riscul de infecții transmise de microorganismele din sol este cunoscut de secole. Microbiomul solului provine din microflora naturală a acestuia și din dejecțiile umane și animale. Ele pot contamina plantele cultivate și animalele direct, dar și indirect prin contribuția la modificarea microflorei aerului și apei. Solul este un loc favorabil pentru ca antibioticele să afecteze microorganismele, deoarece, prin aplicarea gunoii de grajd și a nămolului de epurare ca îngrășămintă, primește o mare parte din antibiotice excretate de animale și om. Consumul de fructe și legume organice proaspete, netratate termic, este benefică pentru sănătate, dar este și un factor de risc potențial pentru infecții cu microorganisme enteropatogene. Epidemiile cauzate de ingestia de legume și fructe contaminate prezintă o problemă semnificativă pentru siguranța alimentelor și sănătatea umană. Principalele surse de contaminare a fructelor și legumelor în perioada pre-recoltă sunt solul agroecosistemului și apa de irigație, ce servesc drept

rezervoare potențiale ale unor bacterii patogene alimentare cu semnificație clinică. Aceste bacterii importante din punct de vedere clinic includ: *Klebsiella spp.*, *Salmonella spp.*, *Citrobacter spp.*, *Shigella spp.*, *Enterobacter spp.*, *Listeria monocytogenes* și *E. coli patogene (E. coli O157: H7)*, toate având potențialul de a provoca focare de infecții. Majoritatea acestor agenți patogeni dobândesc și rezistență la factori antimicrobieni și devin rezistenți la majoritatea opțiunilor de tratament disponibile, agravând în continuare riscurile pentru sănătatea umană și a mediului și siguranța alimentelor. Contaminarea produselor alimentare cu microorganisme patogene și rezistente la antibiotice din sol afectează siguranța alimentelor și sănătatea consumatorilor.

Metodologia cercetării

Pentru a realiza această lucrare de cercetare bibliografică vizând relațiile dintre microorganismele solului și siguranța alimentelor a fost efectuată o căutare sistematică la acest subiect în bazele de date Google Scholar și PubMed. Pentru căutare s-au folosit combinații adecvate dintre cuvintele cheie: *microbiomul solului, microorganisme patogene și rezistente la antibiotice, contaminarea pre-recoltă a legumelor și fructelor, agricultură organică (ecologică), îngrășăminte organice, siguranța alimentelor* în limba engleză. În analiza surselor bibliografice au fost incluse cercetări ce conțin date empirice. Au fost selectate și analizate articole care abordează sursele de contaminare a solului cu microorganisme patogene și toxigene, riscurile sanitare ale utilizării îngrășămintelor organice (gunoi de grajd necompostat) și a erbicidelor, rolul microorganismelor solului în dezvoltarea și răspândirea rezistenței la antibiotice la plantele cultivate și apoi pe cale alimentară la om.

Rezultate și discuții

Solul rezervor de microorganisme patogene cu risc de transmitere pe cale alimentară

Riscul de infecții transmise de microorganismele din sol este cunoscut de secole. Microbiomul solului provine din microflora naturală a acestuia și din dejecțiile umane și animale. Ele pot contamina plantele cultivate și animalele direct, dar și indirect prin contribuția la modificarea microflorei aerului și apei. Microflora din sol poate ajunge în spațiile de procesare și depozitare a produselor alimentare atât prin intermediul prafului transportat de curenții de aer și apele de suprafață, cât și cu materiile prime sau persoane fizice. Dintre microorganismele patogene din sol, care contaminează alimentele atât direct cât și prin suprafețele de prelucrare și depozitare sunt bacteriile din genurile *Bacillus*, *Clostridium*, *Enterobacter*, *Escherichia*, *Micrococcus*, *Pseudomonas*, *Proteus*, *Leuconostoc*; drojzii și mucegaiuri. Bacterii enterice precum *Campylobacter*, *Escherichia coli* și *Shigella spp.* sunt a doua cea mai frecventă cauză de mortalitate infantilă [5, p.8, 8, p. 270]). Sursele obișnuite pentru ingestia acestor bacterii sunt alimentele și apa contaminată de sol.

Legumele produse în sol sau aproape de sol - cum ar fi morcovul și legumele frunzoase - prezintă un risc mare de contaminare cu bacterii provenite din sol, fie aparținând microbiotei naturale a solului, fie introduse în sol prin fertilizarea cu gunoi de grajd. În timp ce aplicarea gunoiului de grajd pentru culturile consumate crude este descurajată, de exemplu, de Agenția Regatului Unit pentru Standarde Alimentare (www.food.gov.uk); în general nu este interzisă de legislația europeană. Cu toate acestea, în Germania, folosirea gunoiului de grajd lichid este interzisă de legislația națională; toate legumele trebuie să fie plantate nu mai devreme de 12 săptămâni după ce câmpurile au fost fertilizate cu gunoi de grajd lichid [4, p.672, 681].

Ingham S. C și coautorii [3, p. 6421] au studiat contaminarea cu *Escherichia coli* a legumelor crescute pe soluri tratate cu gunoi de grajd necompostat și au constatat că bacteriile *E. coli* au persistat, în general, în solul fertilizat cu gunoi de grajd timp de peste 100 de zile după aplicarea gunoiului de grajd.

Utilizarea erbicidelor, fertilizarea minerală excesivă și gestionarea necorespunzătoare a terenurilor au efecte grave asupra comunităților microbiene. Agricultură intensivă necesită creșterea cantității de îngrășăminte și pesticide pentru a menține randamentul. Acest sistem de management agricol poate cauza scăderea diversității microbiomului solului. De exemplu, erbicidul glifosat inhibă numărul microorganismelor benefice ale solului, plantelor și intestinelor animalelor și omului la concentrații mult mai mici decât microbii patogeni. În ceea ce privește microbiomul intestinal uman, o astfel de inhibiție a fost observată pentru microbii benefici *Bifidobacterium sp.* și *Enterococcus sp.* în comparație cu tulpinile patogene ale *Clostridium sp.* și *Salmonella sp.* (12, p. 258). În general, aceste efecte indirecte ale glifosatului și a altor pesticide asupra solului, plantelor și microbilor umani ar putea afecta sănătatea umană.

Microorganismele solului: rolul în dezvoltarea și răspândirea rezistenței la antibiotice la om

Organizația Mondială a Sănătății a identificat rezistența la antibiotice ca o amenințare gravă pentru

sănătatea umană din întreaga lume. Microbiomul solului joacă un rol important în dezvoltarea și răspândirea rezistenței la antibiotice la om. Cererea de produse alimentare ecologice, în special de legume ecologice, a crescut rapid în ultimele câteva decenii. Cu toate acestea, riscul introducerii mai multor gene rezistente la antibiotice și bacterii rezistente la antibiotice în legume prin proceduri de producție organică a fost mult timp trecut cu vederea.

În sol, prin aplicarea gunoiului de grajd și a nămolului de epurare ca îngrășămintă, nimereste o mare parte din antibiotice excretate de animale și om. Inevitabil, antibioticele afectează microbii indigeni, sporind dezvoltarea rezistenței microbiene la antibiotice [11, p. 145]. Antibioticele utilizate în doze terapeutice la ferme de bovine, porcine, sunt exportate ulterior în câmpurile cultivate împreună cu fecalele animalelor, Chiar și în doze mici, acestea pot provoca un efect toxic și pot forma rezistența la antibiotice a microorganismelor [14, p. 184]. Consumul de alimente reprezintă doar o cale de expunere a oamenilor la rezistența la antibiotice din mediu. Alimentele de origine animală sunt o sursă cunoscută de transfer a rezistenței la antibiotice la om. Mulți cercetători consideră că și transferul prin fructe și legume a rezistenței la antibiotice reprezintă un risc pentru sănătatea umană. [1, p.4, 9, p. 431]. Wang F.H. și colaboratorii [13, p. 217] au studiat acumularea și răspândirea genelor rezistenței la antibiotice la microorganismele solului, tratat cu bălegar, precum și în salata verde și andivele, cultivate pe acest sol. Acest studiu a demonstrat în mod clar prezența reziduurilor de antibiotice și de gene ale rezistenței la antibiotice în solul tratat cu gunoi de grajd. Aceste reziduuri ar putea persista în sol mult timp. Între timp, genele rezistenței la antibiotice au fost detectate și în legumele cultivate (salată verde și andive), în solul tratat cu gunoi de grajd, inclusiv în endofitele din rădăcini, frunze și microorganismele filosferei.

Zhu, B. și colaboratorii [16, p.3] au realizat un studiu de evaluare a impactului fertilizării solului cu deșeuri de porcine netratate, atât asupra solurilor, cât și a legumelor, în ceea ce privește antibioticele, genele de rezistență la antibiotice și comunitățile microbiene bacteriene. Rezultatele indică faptul că fertilizarea cu deșeuri netratate a provocat atât contaminări cu antibiotice și cu gene ale rezistenței la antibiotice, cât și schimbări ale compoziției comunității microbiene din soluri. S-au detectat varietăți de tetraciline și gene de rezistență conexe, în special în solurile tratate cu apă uzată de la fermele de porcine. Calitatea solului a fost afectată de relațiile cu abundențele bacteriene și funcțiile geochemice microbiene. *Proteobacteria* și *Bacteroidetes* au fost răspândite și corelate pozitiv cu genele rezistenței la antibiotice din soluri, indicând că în sol sunt bacterii potențial rezistente la antibiotice. Antibioticele și genele rezistenței la antibiotice au fost detectate și în legume.

Abundența genelor rezistenței la antibiotice a fost relativ mai mare în unele eșantioane de legume din solul tratat cu dejectii de porcine decât în varianta de referință. În plus, unele legume, provenite de pe aceste terenuri, erau infestate cu paraziți intracelulari *Rickettsiales* (în corelație pozitivă cu genelor rezistenței la antibiotice), fapt ce indică riscuri potențiale pentru sănătatea consumatorului. *Rickettsiales* este un ordin din clasa *Alphaproteobacteria*, paraziți intracelulare obligatorii ai eucariotelor ce sunt responsabili de o gamă largă de boli umane importante, inclusiv anaplasmoza, rickettsiozele și tifosul de exantematic [6, p.153]. Unele familii sunt detectate numai la animale, altele se găsesc doar în alge verzi și plante superioare. În plus, unele specii prezintă o varietate de tipuri de gazde prin transfer orizontal. Cercetătorii au detectat reprezentanți din *Rickettsiales* în salata de grădină (*Lactuca sativa*). Riscurile potențiale pentru sănătate prezentate de *Rickettsiales* ar putea fi crescute prin consumul de legume cultivate pe soluri infestate. Impactul lor asupra sănătății umane este încă necunoscut. Prin urmare, ar trebui efectuate mai multe studii de laborator în scopul identificării tulpinilor de *Rickettsiales* din legume și testarea patogenității acestora pentru om.

Produsele vegetale proaspete, consumate crude, pot fi, de asemenea, o sursă de agenți ai bolilor de origine alimentară. Prezența bacteriilor rezistente la antibiotice poate prezenta un risc special pentru consumator. Unele studii relevă faptul că legumele pot fi un vector potențial - deși rar - pentru *Pseudomonas aeruginosa* rezistente la colistină și carbapenem, enterococi, stafilococi rezistenți la linezolid și enterococi rezistenți la vancomicină. Zhu, B și colaboratorii [16, B, 2017] au realizat un studiu comparativ al diversității genelor rezistenței la antibiotice la plantele de salată de grădină, provenite din agricultura organică și cea convențională, cu utilizarea sistemului *Wafergen SmartChip Real-time PCR*. Aceste investigații au demonstrat că legumele provenite din agricultura organică pot conține o abundență mai mare de gene ale rezistenței la antibiotice, iar această creștere este corelată cu comunități bacteriene precum *Firmicutes*, *Chloroflexi* și *Actinobacteria*. Recrutarea din sol a bacteriilor care conțin gene ale rezistenței la antibiotice poate fi unul dintre cauzele abundenței mai mari a genelor rezistenței la antibiotice în filosfera salatei produse prin metode de agricultură organică. Trebuie remarcat faptul că genele

rezistenței la antibiotice, asociate legumelor, ar putea prezenta riscuri mari pentru sănătatea umană, în special în cazul legumelor care sunt consumate crude. Acest studiu sugerează că sunt necesare mai multe investigații cu privire la impactul producerii și consumului de alimente organice crude asupra răspândirii genelor rezistenței la antibiotice și a atenuărilor potențiale a acestui fenomen.

Investigații de detectare a bacteriilor solului rezistente la antibiotice în diferite agroecosisteme au fost realizate și de Symochko, L. și colaboratorii [10, p. 148]. Un studiu al probelor de sol din agroecosistemele cultivate cu ardei (*Capsicum annuum*), viță de vie (*Vitis vinifera*), zmeur (*Rubus idaeus* L.), pătrunjel (*Petroselinum crispum*) a demonstrat că comunitatea microbiană se caracterizează printr-un conținut înalt de microorganisme rezistente la antibiotice. Din sol au fost izolate microorganisme anaerobe și aerobe cu rezistență la antibiotice: *Clostridium perfringens*, *Clostridium oedematiens*, *Clostridium difficile*, *Enterobacter cloacae*, *Enterococcus faecalis*, *Hafnia alvei*, *Bacillus megaterium*, *Bacillus mycoides* și *Pseudomonas aeruginosa*. Din agroecosistemul de pătrunjel au fost izolate preponderent bacterii din genul *Bacillus*.

Impactul fertilizării solului cu gunoi de grajd asupra abundenței bacteriilor rezistente la antibiotice și a frecvenței de detectare a genelor rezistenței la antibiotice în sol și pe legumele recoltate a fost studiat și de Marti, R. ș.a. [7, 5705]. Cercetătorii au evaluat componența bacteriilor rezistente la diferite antibiotice pe legumele consumate adesea crude (roșii, castraveți, piper, morcov, ridiche, salată verde) și modul în care aceasta ar putea varia în funcție de creșterea pe solul fertilizat organic sau cu gunoi de grajd de la fermele de bovine și porcine. Îngrășămintele de bălegar au crescut abundența bacteriilor coliforme viabile rezistente la antibiotice în sol, dar nu au determinat acest lucru în mod constant la legumele recoltate.

Studiul lui Marti, R. și a colaboratorilor [7, 5708] nu a stabilit că bacteriile rezistente la antibiotice și genele asociate cu creșterea rezistenței la antibiotice, detectate mai frecvent, au fost transportate în sol de gunoiul de grajd sau au fost prezente în bacteriile solului înainte de adăugarea de gunoiului de grajd. Cu toate acestea, ca măsură de precauție, sistemele de management agricol nu trebuie să admită creșterea poverii naturale a rezistenței la antibiotice asupra culturilor recoltate. În special, riscul expunerii la rezistența la antibiotice prin consumul de producție ar trebui să fie cel mai bine gestionat prin asigurarea faptului că practicile concepute pentru a proteja legumele de contaminarea cu microorganisme patogene protejează, de asemenea, de expunerea la bacterii rezistente la antibiotice selectate pentru tractul digestiv al animalelor sau al oamenilor. Astfel, sunt necesare cercetări suplimentare pentru a evalua eficacitatea practicilor de tratare a deșeurilor (compostare, digestie anaerobă, tratare cu var) în eliminarea determinantilor rezistenței la antibiotice din gunoiul de grajd sau deșeurile umane. De asemenea, eficacitatea timpilor de compensare între aplicarea materialelor fecale în producția de culturi și recoltare trebuie validată în condiții climatice diferite, pentru a se asigura că acestea au o durată suficientă pentru a proteja calitatea culturilor în ceea ce privește factorii determinanți ai rezistenței la antibiotice.

Reziduurile de antibiotice din gunoiul de grajd sau din sol ar putea fi mai critice pentru siguranța alimentelor decât prezența bacteriilor rezistente la antibiotice, din cauza persistenței mai mari. Reziduurile antibiotice pot să selecteze bacterii endofite rezistente la substanțe antimicrobiene, care nu sunt îndepărtate prin spălarea sau decojirea materiilor prime alimentare de origine vegetală [15, p. 8, 2, p. 5076]

Concluzii

Ca rezervor de biodiversitate, microbiota solului are un potențial funcțional enorm în siguranța alimentelor și sănătatea publică.

Fertilizarea solurilor cu gunoi de grajd în agroecosistemele cu management organic duce acumularea în sol a bacteriilor patogene și a celor rezistente la antibiotic, a genelor asociate cu rezistența la antibiotice. Genele rezistenței la antibiotice transmise legumelor din sol, ar putea prezenta riscuri mari pentru sănătatea umană, în special, în cazul legumelor care sunt consumate crude. Sunt necesare mai multe investigații cu privire la impactul producerii de alimente organice și consumului lor în stare crudă asupra răspândirii genelor rezistenței la antibiotice și a atenuărilor potențiale a acestui fenomen. Eliminarea agenților patogeni din gunoiul de grajd folosit ca îngrășământ este o intervenție critică pentru gestionarea problemei patogenilor din alimente și a siguranței microbiologice. Riscul introducerii mai multor gene rezistente la antibiotice și bacterii rezistente la antibiotice în legume prin proceduri de producție organică necesită investigații suplimentare. Sistemele de management agricol nu trebuie să admită creșterea poverii naturale a rezistenței la antibiotice a culturilor recoltate.

Utilizarea erbicidelor, fertilizarea minerală excesivă și gestionarea necorespunzătoare a terenurilor au efecte grave asupra comunităților microbiene. Gestionarea buruienilor cu aplicații multiple de erbicide ar putea duce la microbiomi care sunt rezistenți la erbicide și la antibiotice. Astfel, ar fi posibil transferul

bacteriilor rezistente la antibiotice din sol în plante, animale și oameni prin lanțul alimentar. Sunt necesare cercetări suplimentare pentru a evalua eficacitatea metodelor de tratare a deșeurilor pentru eliminarea microorganismelor patogene și a determinantilor rezistenței la antibiotice din gunoiul de grajd sau deșeurile umane.

Lucrarea a fost realizată în cadrul proiectului **20.80009.5107** «Eficientizarea utilizării resurselor de sol și a diversității microbiene prin aplicarea elementelor agriculturii biologice (organice)».

Bibliografie:

1. Bester, L. A., & Essack, S. Y. Antibiotic resistance via the food chain: Fact or fiction?. *South African Journal of Science*, 2010, 106(9-10), 1-5.
2. Esteban-Cuesta I, Drees N, Ulrich S, Stauch P, Sperner B, Schwaiger K, Gareis M, Gottschalk C. Endogenous microbial contamination of melons (*Cucumis melo*) from international trade: An underestimated risk for the consumer? *J Sci Food Agric*. 2018; 98, 5074–5081
3. Ingham, S. C., Losinski, J. A., et al. *Escherichia coli* contamination of vegetables grown in soils fertilized with noncomposted bovine manure: garden-scale studies. *Applied and environmental microbiology*, 2004, 70(11), 6420-6427.
4. Hölzel, C. S., Tetens, J. L., Schwaiger, K. Unraveling the Role of Vegetables in Spreading Antimicrobial-Resistant Bacteria: A Need for Quantitative Risk Assessment. *Foodborne Pathogens and Disease*, 2018, 15(11), 671.
5. Jeffery, S., van der Putten, W.H. Soil Borne Diseases of Humans. Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2011: 37199. doi:10.2788/37199
6. Lu, M., Li, F., Liao, Y., Shen, J.J., Xu, J.M., et al., Epidemiology and diversity of Rickettsiales bacteria in humans and animals in Jiangsu and Jiangxi provinces, China. *Sci. Rep.* 2019. 9 (1), 1–9.
7. Marti, R., Scott, A., Tien, Y. C., Murray, R., Sabourin, L., Zhang, Y., Topp, E. Impact of manure fertilization on the abundance of antibiotic-resistant bacteria and frequency of detection of antibiotic resistance genes in soil and on vegetables at harvest. *Applied and environmental microbiology*, 2013, 79(18), 5701-5709.
8. Oliver, M. A., & Gregory, P. J. Soil, food security and human health: a review. *European Journal of Soil Science*, 2015, 66(2), 257-276.
9. Sannes M., Belongia E., et al. Predictors of antimicrobial-resistant *Escherichia coli* in the feces of vegetarians and newly hospitalized adults in Minnesota and Wisconsin. *J. Infect. Dis.*, 2008, Vol.197, pp.430–434.
10. Symochko, L. Food Safety in Agroecosystems-Soil Resistome. In *13th Paris International Conference (PACBES-19) Conference Proceedings, Paris, France*, 2019 pp. 99-102.
11. Thiele-Bruhn, S. Pharmaceutical antibiotic compounds in soils—a review. *Journal of plant nutrition and soil science*, 2003, 166(2), 145-167.
12. Van Bruggen, Ariena HC, et al. "Environmental and health effects of the herbicide glyphosate." *Science of the Total Environment*, 2018, 616, 255-268.
13. Wang, F. H., Qiao, M., Chen, Z., Su, J. Q., & Zhu, Y. G. Antibiotic resistance genes in manure-amended soil and vegetables at harvest. *Journal of Hazardous Materials*, 2015, 299, 215-221
14. Xie, W. Y., Shen, Q., & Zhao, F. J. Antibiotics and antibiotic resistance from animal manures to soil: a review. *European Journal of Soil Science*, 2018, 69(1), 181-195.
15. Zhang H, Li X, Yang Q, Sun L, Yang X, Zhou M, Deng R, Bi L. Plant growth, antibiotic uptake, and prevalence of antibiotic resistance in an endophytic system of Pakchoi under antibiotic exposure. *Int J Environ Res Public Health*, 2017;14:1336.
16. Zhu, B., Chen, Q., Chen, S., & Zhu, Y. G. Does organically produced lettuce harbor higher abundance of antibiotic resistance genes than conventionally produced?. *Environment international*, 2017, 98, 152-159.

MATERIALE PE BAZĂ DE HIDROXIAPATITĂ CU ROL ANTIMICROBIAN

HYDROXIAPATITE-BASED MATERIALS WITH ANTIMICROBIAL ROLE

Alina-Mihaela CANTARAGIU

Universitatea Dunărea de Jos din Galați

E-mail: Alina.Cantaragiu@ugal.ro

ORCID ID: 0000-0002-6734-4911

Maricica STOICA

Universitatea Dunărea de Jos din Galați

E-mail: Maricica.Stoica@ugal.ro

ORCID ID: 0000-0001-7315-1860

Angela Stela IVAN

Universitatea Dunărea de Jos din Galați

E-mail: Angela.Ivan@ugal.ro

ORCID ID: 0000-0002-1448-5921

Dimitrie STOICA

Universitatea Dunărea de Jos din Galați

E-mail: stoica_dimitrie2008@yahoo.com

ORCID ID: 0000-0001-5495-7076

Rezumat: *La nivel mondial, se manifestă o preocupare majoră din partea cercetătorilor privind îmbunătățirea calității vieții umane, în general, și găsirea unor soluții noi pentru prevenirea infecțiilor asociate implanturilor, în particular. Una dintre provocările medicinei este construcția dispozitivelor medicale pe baza unor materiale noi nanostructurate cu proprietăți antimicrobiene, cu scopul de a vindeca și substitui țesutul osos degradat. Dintre aceste biomateriale, hidroxiapatita (HA) prezintă o serie de proprietăți deosebite, precum biocompatibilitate și bioactivitate, aceasta fiind frecvent folosită pentru realizarea grefelor osoase și pentru acoperirea suprafeței unor proteze metalice utilizate în ortopedie. Această lucrare se bazează pe un studiu documentar efectuat asupra metodelor de obținere a unor materiale, cu rol antimicrobian pe bază de HA. Sintetizarea HA poate fi considerată o soluție din perspectiva tratării structurii osoase deteriorate.*

Cuvinte cheie: *Implant, antimicrobian, material nanostructurat, hidroxiapatită.*

Abstract: *Globally, there is a major concern from the researchers to improve the quality of human life in general, and to find new solutions to prevent implant-associated infections, in particular. In order to heal and replace degraded bone tissue, one of the challenges of medicine is the construction of medical devices based on new nanostructured materials with antimicrobial properties. Among these biomaterials, hydroxyapatite (HA) has a number of special properties, such as biocompatibility and bioactivity, being frequently used to perform bone grafts and to cover the surface of metallic prostheses used in orthopedics. This paper is based on a documentary study conducted on the obtaining methods of some HA-based materials with antimicrobial role. HA synthesis can be considered a solution from the perspective of treating the affected bone structure.*

Keywords: *Implant, antimicrobial, nanostructured material, hydroxyapatite.*

Introducere

În ultimii ani, cercetătorii și personalul medical au remarcat o tendință ascendentă privind proiectarea, dezvoltarea și comercializarea biomaterialelor, ca necesitate pentru îmbunătățirea calității vieții pacienților. Odată cu înaintarea în vârstă, densitatea osoasă scade, minimizând și rezistența mecanică a țesutului osos, iar consecințele constau în fracturi, fisuri sau hernii de coloană. Din aceste motive, a crescut interesul pentru producerea de noi materiale cu rolul de a substitui sau trata structuri osoase deteriorate. Afecțiunile medicale, de tipul fracturilor osoase, au cunoscut o incidență crescută a cazurilor, la nivel mondial. De exemplu, în Indonezia, numărul de astfel de cazuri s-a dublat în perioada 2007-2010 [1].

Hidroxiapatita (HA) sintetizată chimic este cunoscută ca fiind unul dintre cel mai des utilizate

biomateriale de tip ceramic, aplicată ca implant osos în medicina dentară, în medicina restaurativă sau substitutivă, în chirurgia ortopedică, precum și în ingineria tisulară [2, 3]. Datorită elementelor componente anorganice, HA are compoziție chimică (fosfați de calciu) similară cu faza minerală (96%) a oaselor și dinților [4-8]. Caracterul excelent osteoconductiv, netoxic și biodegradabil [9-12] dovedesc că HA reprezintă un candidat promițător pentru proiectarea implanturilor metalice ortopedice [13, 14], ca material de acoperire [15] utilizând tehnica pulverizării în plasmă. Noile dispozitive medicale pe bază de HA sintetizată trebuie să îndeplinească următoarele cerințe: bioactivitate, biocompatibilitate [13, 16], rol antibacterian și proprietăți mecanice superioare [17, 18]. Pentru obținerea biocompozitelor, se preferă HA de puritate înaltă, fabricată chimic în laborator. În funcție condițiile de sinteză, HA se diferențiază după faza cristalină, forma și dimensiunea particulelor, având numeroase aplicații. Studiile arată că HA aflată în stare de pulbere poroasă, granulară sau fibroasă poate juca rolul de ranforsant, participând la procesul de reconstrucție osoasă [19-22]. Structura poroasă a HA sintetice constituie schelet-suport pentru fenomenul de inducție osoasă.

În lucrare sunt prezentate metode de obținere a unor tipuri de materiale funcționalizate pe bază de HA, cu proprietăți antimicrobiene.

Metodologia cercetării

În funcție de raportul dintre funcțiile mecanice și structura cristalină, dimensiuni grăunților cristalini, dar și de tipul ioni de substituție urmărit, apatita sintetică poate fi preparată prin mai multe metode de laborator, cum ar fi: co-precipitare chimică [23, 24] cu variația compoziției chimice, metode hidrotermale [25, 26], hidroliză, metoda sol-gel și metoda uscată (reacția solid-solid).

Weiner et al., și Feldman et al. [4, 27, 28] au arătat că HA sintetică prezintă caracteristici bune de luminiscentă prin doparea HA cu ioni de europiu (Eu), care datorită biocompatibilității sale este cunoscut ca având aplicații clinice [29-31]. Rezultatele experimentale au dovedit că gradul de cristalinitate al HA sintetice influențează funcțiile și potențialele aplicații ale acesteia, ca sisteme de eliberare controlată a medicamentelor [32], a genelor sau a proteinelor [33, 34].

Orice material (inclusiv HA), utilizat ca implant și sintetizat în laborator, prezintă avantajul că se poate obține în cantitate nelimitată [35], iar ca dezavantaje – dezvoltarea unui răspuns inflamator, în funcție de caracteristicile materialului, precum și inițierea unui fenomen de uzură, datorat particulelor de abraziune de la suprafața materialului [36]. Datorită slabei rezistențe mecanice a HA la solicitări intense și periodice, în ultimii ani, cercetătorii au propus și au dezvoltat noi rute tehnologice de obținere a HA care au ca scop optimizarea caracteristicilor mecanice. Dintre acestea se amintesc sinterizarea, doparea și sinteza materialelor compozite bifazice [37, 38].

Rezultate și discuții

În ideea de a îmbunătăți proprietățile mecanice ale implanturilor și de rezistență antimicrobiană, s-a adoptat metoda acoperirilor cu straturi subțiri funcționalizate. Astfel, unii cercetători au obținut filme subțiri de HA depuse pe substraturi de cuarț și argint (Ag), prin tehnica evaporării termice în vid. Uniformitatea microstructurală și gradul de aderență ridicat au demonstrat că aceste filme subțiri ar putea reprezenta un material suport pentru creșterea și proliferarea ulterioară a celulelor osoase. Astfel, prin analize specifice s-a demonstrat viabilitatea celulară și rolul antimicrobian al celor două tipuri de materiale obținute [39].

În scopul funcționalizării dispozitivelor medicale de natură metalică, Ghiță a reușit sintetizarea unor materiale pe bază de HA pe substrat de titan (Ti) pur, dar și pe suprafețe modificate cu nanotuburi de dioxid de titan (TiO₂) [40]. Bioactivitatea implanturilor a fost testată prin doparea HA cu ioni de Ag⁺ (Ag-HA) [41-44] și biopolimerul natural – lignina [45], cu eficacitate maximă împotriva microbilor. Au fost abordate Depunerea Laser Pulsată (PLD) și Evaporarea Laser Pulsată Asistată Matriceal (MAPLE), ca tehnici de acoperire și funcționalizare a implanturilor. S-a demonstrat faptul că acoperirile nanostructurate bioactive prezintă o mai bună aderență a filmului depus pe substrat de Ti modificat cu nanotuburi de TiO₂ decât pe suprafața din Ti [46, 47]. Ca rezultat, procedeul de dopare a HA cu Ag și lignină a intensificat activitatea împotriva microorganismelor de tipul *Staphylococcus aureus*, *Pseudomonas aeruginosa* și *Candida famata*. Hidroxiapatita dopată cu ceriu (Ce-HA) a manifestat acțiune inhibitorie bacteriană [48], în funcție de concentrația ionilor de Ce³⁺, având comportament similar cu cel al ionilor de Ag⁺. Studii *in vitro* au arătat că procedura de dopare a HA cu ioni de magneziu (Mg²⁺), nichel (Ni²⁺) și ortosilicați (SiO₄) dovedește o activitate antibacteriană față de *Escherichia coli* și *Pseudomonas aeruginosa* [49, 50].

Concluzii

Compozitele nanostructurate pe bază de hidroxiapatită substituită cu diferite elemente organice sau anorganice, sintetizate prin metode specifice și un control precis al parametrilor de proces, contribuie cu succes la concepția implanturilor cu funcții de osteointegrare, biocompatibilitate și anti-acțiune microbiană. Sistemele pe bază de hidroxiapatită modificată ionic, ultrastructurate, par a fi sisteme capabile să administreze medicamente cu rol antibacterian direct la nivelul osului. Astfel, se deschid noi direcții în domeniul științei materialelor biomedicale, cu rol în prevenirea și terapia inflamațiilor osoase.

Bibliografie:

1. Triono, P., Murinto, Aplikasi Pengolahan Citra Untuk Mendeteksi Fraktur Tulang Dengan Metode Deteksi Tepi Canny, *J. Informatika*, 2015, 9(4):1115-1123.
2. Mucalo M. (Ed.) Hydroxyapatite (Hap) for Biomedical Applications. 1st ed. Amsterdam: Elsevier, 2015. 404 p.
3. Seo, D.S., Lee, J.K., Synthesis of hydroxyapatite whiskers through dissolution-precipitation process using EDTA. *J. Cryst. Growth*, 2008, 310:2162–2167.
4. Weiner, S., Wagner, H.D., Material bone: Structure-mechanical function relations. *Ann. Rev. Mater. Sci.*, 1998, 28:271-298.
5. LeGeros, R.Z. Calcium Phosphates in Oral Biology and Medicine; Karger: Basel, Switzerland, 1991. pp. 108-201.
6. Weiner, S., Dove, P.M., An overview of biomineralization processes and the problem of the vital effect, *Rev. Mineral. Geochem.*, 2003, 54(1):1-29. <https://doi.org/10.2113/0540001>.
7. Vallet-Regi, M., González-Calbet, J.M., Calcium phosphates as substitution of bone tissues, *Prog. Solid State Sci.*, 2004, 32:1–31.
8. Weiner, S., Addadi, L., Design strategies in mineralized biological materials, *J. Mater. Chem.*, 1997, 7:689–702.
9. Fathi, M.H., Hanifi A., Mortazavi V., Preparation and Bioactivity Evaluation of Bone-Like Hydroxyapatite Nanopowder, *J. Mater. Process. Technol.*, 2008, 202:536-542.
10. Barakat, N.A.M., Khil, M.S., Omran, A.M., Sheikh, F.A., Kim, H.Y., Extraction of pure natural hydroxyapatite from the bovine bones biowaste by three different methods, *J. Mater. Process. Technol.*, 2009, 209(7):3408-3415.
11. Zhou, H., Lee, J., Nanoscale hydroxyapatite particles for bone tissue engineering, *Acta Biomater.*, 2011, 7(7):2769-2781.
12. Marković, S, Vasinović, L, Lukić, MJ, Karanović, L, Bracko, I, Ignjatović, N, Uskoković, D., Synthetical bone-like and biological hydroxyapatites: A comparative study of crystal structure and morphology, *Biomed. Mater.*, 2011, 6:045005. DOI: [org/10.1088/1748-6041/6/4/045005](https://doi.org/10.1088/1748-6041/6/4/045005).
13. Schmalz, G., Arenholt-Bindslev, D. Biocompatibility of dental materials, Springer, Berlin, 2009.
14. Aksakal, B., Yildirim, Ö.S., Gul, H., Metallurgical failure analysis of various implant materials used in orthopedic applications, *Journal of Failure Analysis and Prevention*, 2004, 4(3):17-23.
15. Koju, N., Sikder, P., Ren, Y., Zhou, H., Bhaduri, S.B. Biomimetic coating technology for orthopedic implants, *Curr. Opin. Chem. Eng.*, 2017, 15:49-55. <https://doi.org/10.1016/j.coche.2016.11.005> .
16. Andronescu, E., Ciobanu, C.S., Pall, L., Costache, M., Predoi, D. Preliminary biocompatibility studies of hydroxyapatite coated iron oxide, *Rev. Rom. Mater.*, 2010, 40(3):242-249.
17. Epinette J-A., Thomas M.T. (Eds.) Fifteen years of clinical experience with hydroxyapatite coatings in joint arthroplasty, Springer, France, 2004.
18. Leon B. Thin calcium phosphate coatings for medical implants, Springer, Berlin, 2009.
19. Dalmonico, G.M.L., Franczak, P.F., Levandowski, N., Camargo, N.H.A., Dallabrida, A.L., da Costa, B.D., Garcia, Gil O., Cambra-Moo, O., Rodriguez, M.A., Canillas, M. An in vivo study on bone formation behaviour of microporous granular calcium phosphate, *Biomater. Sci.*, 2017, 5:1315-1325. DOI: [10.1039/C7BM00162B](https://doi.org/10.1039/C7BM00162B).
20. Damien Hing, K., Saeed, S., Revell, P.A. A preliminary study on the enhancement of the osteointegration of a novel synthetic hydroxyapatite scaffold in vivo, *J. Biomed. Mater. Res.*, 2003, 66A:241-24.
21. Hing, K.A., Damien, E., McInnes, T., Revell, P.A. Biological evaluation of a morphologically distinct porous hydroxyapatite bone graft substitute, in: Proc. of the European Society for Biomaterials Conf, 2002. p. 150.
22. De'an, Y., Zi, Y., Xu, L., Li-Zhi, D., Hong, Z., A study of hydroxyapatite/calcium sulphate

- bioceramics, *Ceram. Int.*, 2005, 31(7):1021-1023. DOI:10.1016/j.ceramint.2004.10.016.
23. Rhee, S.H., Tanaka, J., Hydroxyapatite coating on a collagen membrane by a biomimetic method, *J. Am. Ceram. Soc.*, 1988, 81(11):3029-3031. <https://doi.org/10.1111/j.1151-2916.1998.tb02734.x>.
24. Correia, R.N., Magalahaes, M.C.F., Marques, P.A.A.P., Senos, A.M.R., Wet synthesis and characterization of modified hydroxyapatite powders, *J. Mater. Sci.: Mater. Med.*, 1996, 7 (8):501-505. <https://doi.org/10.1007/BF00705432>.
25. Earl, J.S., Wood, D.J., Milne, S.J., Hydrothermal synthesis of hydroxyapatite, *J. Phys. Conf. Sci.*, 2006, 26(26):268.
26. Preda, M., Melinescu, A., Teoreanu, I., Sintering behavior of hydroxyapatite, *Rev. Rom. Mater.*, 2003, 33(3), 200.
27. Issacs, T.J., A Study of Eu³⁺ Fluorescence in Some Silicate Oxyapatites, *J. Electrochem. Soc.*, 1973, 120:654. <https://doi.org/10.1149/1.2403526>.
28. Feldmann, C., Justel, T., Ronda, C.R., Schmidt, P.J. Inorganic Luminescent Materials – 100 Years of Research and Application, *Adv. Funct. Mater.*, 2003, 13(7):511-516. <https://doi.org/10.1002/adfm.200301005>.
29. Boyer, L., Piriou, B., Carpena, J., Lacout, J.L., Study of sites occupation and chemical environment of Eu in phosphate-silicates oxyapatites by luminescence, *J. Alloys Compd.*, 2000, 311:143–152.
30. Doat, A., Fanjul, M., Pellé, F., Hollande, E., Lebugle, A., Europium-doped bioapatite: a new photostable biological probe internalizable by human cells, *Biomaterials*, 2003, 24(19):3365-3371. DOI: 10.1016/s0142-9612(03)00169-8.
31. Ciobanu, C.S., Andronescu, E., Vasile, B.Șt, Trușcă, R., Predoi, D., Preliminary studies on hydroxyapatite doped with europium, *U.P.B. Sci. Bull., Series B*, 2011, 73(4).
32. Queiroz, A.C., Santos, J.D., Monteiro, F.J., Gibson, I.R., Knowles, J.C., Adsorption and release studies of sodium ampicillin from hydroxyapatite and glass-reinforced hydroxyapatite composites, *Biomaterials*, 2001, 22:1393-1400. DOI: 10.1016/s0142-9612(00)00296-9.
33. Sibilla, P., Sereni, A., Aguiari, G., Banzi, M., Manzati, E., Mischiati, C., Effects of a Hydroxyapatite-based Biomaterial on Gene Expression in Osteoblast-like Cells, *J. Dent. Res.*, 2006, 85:354-358. <https://doi.org/10.1177/154405910608500414>.
34. Liu, T.Y., Chen, S.Y., Liu, D.M., Liou, S.C., On the study of BSA-loaded calcium-deficient hydroxyapatite nano-carriers for controlled drug delivery, *J. Control Release*, 2005, 107:112-121. DOI: 10.1016/j.jconrel.2005.05.025.
35. Block, J.E., Thorn, M.R., Clinical indications of calcium-phosphate biomaterials and related composites for orthopedic procedures, *Calcif. Tissue Int.*, 2000, 66:234-238. DOI: 10.1007/pl00005839.
36. Aziz N. Bone grafts and bone substitutes, Basic Science and Clinical Applications, World Scientific Publishing Co. Pte. Ltd., Singapore, 2005. 450 p. DOI:10.1142/5695.
37. Rapacz-Kmita, A., Slosarczyk, A., Paszkiewicz, Z., Mechanical properties of HAp–ZrO₂ composites, *J. Eur. Ceram. Soc.*, 2006, 26:1481–1488.
38. Kim, S., Kong, Y., Lee, I., Kim, H., Effect of calcinations of starting powder on mechanical properties of hydroxyapatite-alumina bioceramic composite, *J. Mater. Sci. Mater. Med.*, 2002, 13:307-310.
39. Predoi, D., Ghita, R.V., Ungureanu, F., Negrița, C.C., Vatasescu-Balcan, R.A., Costache M., Characteristics of hydroxyapatite thin films, *J. Optoelectron. Adv. Mater.*, 2007, 9(12):3827–3831.
40. Ghiță (Vișan), A.I. Straturi subțiri nanostructurate obținute prin tehnici laser pulsate avansate pentru vindecarea rapidă și regenerarea țesuturilor osoase, Teză de doctorat, Universitatea din București, 2015. 210 p.
41. Fielding, G.A., Roy, M., Bandyopadhyay, A., Bose, S., Antibacterial and biological characteristics of silver containing and strontium doped plasma sprayed hydroxyapatite coatings, *Acta Biomater.*, 2012, 8:3144–3152.
42. Gajbhiye, M., Kesharwani, J., Ingle, A., Gade, A., Rai, M., Fungus-mediated synthesis of silver nanoparticles and their activity against pathogenic fungi in combination with fluconazole, *Nanomedicine*, 2009, 5:382–386.
43. Simchi, A., Tamjid, E., Pishbin, F., Boccaccini, A.R., Recent progress in inorganic and composite coatings with bactericidal capability for orthopaedic applications, *Nanomedicine: Nanotechnology, Biology and Medicine*, 2011, 7(1):22-39.
44. Mirzaee, M., Vaezi, M., Palizdar, Y., Synthesis and characterization of silver doped hydroxyapatite nanocomposite coatings and evaluation of their antibacterial and corrosion resistance properties in simulated

- body fluid, *Mater. Sci. Eng. C*, 2016, 69:675–684.
45. Santillán, M.J., Quaranta, N.E., Boccaccini, A.R., Titania and titania–silver nanocomposite coatings grown by electrophoretic deposition from aqueous suspensions, *Surf. Coat. Technol.*, 2010, 205:2562–71. doi:10.1016/j.surfcoat.2010.10.001.
 46. Fahim, N.F., Morks, M.F., Sekino, T., Electrochemical synthesis of silica-doped high aspectratio titania nanotubes as nanobioceramics for implant applications, *Electrochim. Acta*, 2009, 54:3255–3269.
 47. Smith, G.C., Chamberlain, L., Faxius, L., Johnston, G.W, Jin, S., Bjursten, L.M., Soft tissue response to titanium dioxide nanotube modified implants, *Acta Biomater.*, 2011, 7:3209–3215.
 48. Kaygili, O., Dorozhkin, S.V., Keser, S., Synthesis and characterization of Ce-substituted hydroxyapatite by sol-gel method, *Mater. Sci. Eng. C*, 2014, 42:78–82.
 49. Udhayakumar, G., Muthukumarasamy, N., Velauthapillai, D., Santhosh, S.B., Asokan, V., Magnesium incorporated hydroxyapatite nanoparticles: Preparation, characterization, antibacterial and larvicidal activity. *Arab. J. Chem.*, 2016, 11(5):645-654. DOI: 10.1016/j.arabjc.2016.05.010.
 50. Alshemary, A.Z., Muhammed A., Yi-Fan, G., Usman, T., Faheem, K.B., Ahmad A., Rafaqat, H., Synthesis, characterization, in vitro bioactivity and antimicrobial activity of magnesium and nickel doped silicate hydroxyapatite, *Ceram. Int.*, 2015, 41(9):11886-11898, DOI: 10.1016/j.ceramint.2015.06.003.

METHODOLOGICAL APPROACHES FOR ISOLATION OF YEASTS BELONGING TO THE BRETTANOMYCES / DEKKERA GENERA FROM THE WINE

ABORDĂRI METODOLOGICE PENTRU IZOLAREA LEVURILOR DIN GENUL BRETTANOMYCES/ DEKKERA DIN VIN

Emilia BEHTA

¹Technical University of Moldova,

²“Nicolae Testemitanu” State University of Medicine and Pharmacy of Moldova

E-mail: emilia.timbalari@usmf.md

ORCID ID: 0000-0001-8519-9714

Abstract: *Among the various causes of spoilage of wine and wine materials, some genera and types of wild yeast are especially common. One of the most harmful microorganisms is the yeast of the genus Brettanomyces / Dekkera. Timely detection and quantification of these fungi is essential to prevent wine spoilage. The analysis of referenses describing various methods of detecting yeast in wines and raw wine materials, from classical microbiological methods to modern molecular genetic methods, was carried out. The potential of wine microbiological monitoring was also assessed as a result of research on wines produced in the Microvinification of the Department of Oenology and Chemistry of Faculty of Food Technology TUM, when the advantages and disadvantages of the "gold standard" of microbiology, a culture method for isolating yeast of the genus Brettanomyces / Dekkera, were assessed.*

Key words: *Brettanomyces, wine, spoilage, cultivation, culture media, RT- PCR.*

Rezumat: *Printre diferitele cauze ale alterării vinului și a materialelor vinicole, unele genuri și tipuri de drojdie sălbatică sunt deosebit de periculoase. Unul dintre cele mai dăunătoare microorganisme este drojdia din grupa Brettanomyces / Dekkera. Detectarea și cuantificarea în timp util a acestor ciuperci este esențială pentru a preveni deteriorarea vinului. A fost efectuată analiza referințelor care descriu diferite metode de detectare a drojdiei în vinuri și materii prime de vin, de la metodele microbiologice clasice la metodele genetice moleculare moderne. Potențialul monitorizării microbiologice a vinului a fost, de asemenea, evaluat ca rezultat al cercetării vinurilor produse în Microvinificarea Departamentului de Enologie și Chimie al Facultății de Tehnologie Alimentară UTM, când avantajele și dezavantajele „standardului de aur” al microbiologiei, o cultură a fost evaluată metoda de izolare a drojdiei din genul Brettanomyces / Dekkera.*

Cuvinte cheie: *Brettanomyces, vin, alterare, cultivare, cultura media, RT-PCR*

Introduction

The wine industry is traditionally considered the main and even strategic industry in the Republic of Moldova. It is an important source of direct and indirect income for a significant part of the country's population. In a difficult economic situation in the country, wineries are making significant efforts to produce wines that are competitive in foreign markets [1].

Wines are susceptible to chemical and microbiological spoilage, and the yeast of the genus Brettanomyces / Dekkera is often the cause of these problems, especially in red wines, producing ethyl phenols and other unpleasant odor compounds that mask the desired fruity character of the wine. Contaminated wines have a tainted organoleptic perception, reduced fruitiness and, therefore, are rejected by consumers [1], which entails tangible economic problems.

Timely detection of these organisms in wine is critical to maintaining the quality of the wine. Therefore, the study and use of modern, fast and effective methods of analysis for testing the quality of wines becomes highly relevant. For this, molecular methods of rapid testing, especially real-time PCR, are becoming increasingly important [3].

Research Methodology

In the analyzed literature samples of red wine obtained from producers from different geographic regions and at different stages of the winemaking process or storage were used as the test material for the determination of Brettanomyces [2].

Methods for the determination and identification of yeasts of the genus Brettanomyces are include microbiological and molecular genetic.

Microbiological methods for detecting yeast are based on the cultivation of microorganisms on elective and differential diagnostic media with subsequent determination of physiological and biochemical parameters and morphological data. In our own experiments - cultivation on the nutrient media for the isolation of *Brettanomyces*, dry red wines produced in the Microvinification of the Department of Oenology and Chemistry TUM from two grape varieties: Feteasca Neagra and Rara Neagra were taken as the test material. And as culture media have been chosen: Sabouraud 4% Glucose Agar, Malt Extract Agar Base and FastOrange™ Yeast Agar.[1]

Molecular genetic methods. Molecular PCR - tools include:
species specific PCR, PCR-RFLP PCR-DGGE,
multicomplex PCR, LAMP-PCR,
quantitative PCR.

Traditional PCR methods involve amplification of the target DNA in a thermal cycler and separation of the product by gel electrophoresis followed by visual detection. This is a laborious and manual process, but PCR products can also be detected with fluorescent probes in real-time quantitative PCR. The labeled probe anneals the target DNA during the reaction, and as the DNA expands, it emits a fluorescent signal that can be detected by a light cycle. The concentration of the released fluorescence is proportional to the concentration of the PCR product generated in each cycle. Such detection of a real-time PCR product involves the use of a specific fluorescent probe (eg Taqman) in the CFX96 Touch™ BIORAD real-time PCR detection systems as described according to the manufacturer's protocol. A description of such study, conditions and results are described in detail in the publication of moldovan authors "The methodological aspects of using Real-Time Polymerase Chain Reaction (RT-PCR) in *Brettanomyces* / *Dekkera* detection" [4]. In this work the potential of the real-time PCR method in microbiological monitoring of wines was assessed and the analysis process was optimized in accordance with the PIKA Weihestephan™ SO Detection HH *Brettanomyces* / *Dekkera* protocol.

Conclusions

1. Wild yeast *Brettanomyces* / *Dekkera* is the cause of wine spoilage. They grow well on nutrient media, but Sabouraud 4% glucose agar is the most suitable medium for their cultivation
2. The detection of *Brettanomyces* / *Dekkera* by bacterial culture, together with the advantages associated with the availability and clarity of these methods, also has disadvantages: the long duration of the tests (from 7 days to 3 weeks), which does not allow for timely and effective reactivity if necessary.
3. Molecular genetic testing, such as the RT-PCR method for the determination of *Brettanomyces* / *Dekkera* in wines, is fast, accurate, sensitive and very promising as it allows a quick response if detected.
4. Using the most optimal protective measures in a timely manner and taking into account the physiological capabilities of the *Brettanomyces* / *Dekkera* yeast, it is possible to control the situation and prevent wine spoilage.

Acknowledgments. This work was benefited from support through the **20.80009.5107.09**. State project «**Improvement of food quality and safety by biotechnology and food engineering**».

Bibliography:

1. Behta, Emilia. Microbiological aspect and laboratory diagnosis of fungi of the genus *Brettanomyces*. In: Conferința tehnico-științifică a studenților, masteranzilor și doctoranzilor = The Technical Scientific Conference of Undergraduate, Master and PhD Students, Universitatea Tehnică a Moldovei, 1-3 Aprilie, 2020. Chișinău, 2020, vol. 1, pp. 415-418. ISBN 978-9975-45-632-6.
2. Guillamón JM, Barrio E. Genetic Polymorphism in Wine Yeasts: Mechanisms and Methods for Its Detection. *Front Microbiol.* 2017 May 4;8:806. doi: 10.3389/fmicb.2017.00806. PMID: 28522998; PMCID: PMC5415627
3. Kačániová M, Hleba L, Pochop J, Kádasi-Horáková M, Fikselová M, Rovná K.J *Environ Sci Health B.* Determination of wine microbiota using classical method, polymerase chain method and Step One Real-Time PCR during fermentation process.2012;47(6):571-8. doi: 10.1080/03601234.2012.665750.PMID: 2249438
4. Mitina, Irina, Zgardan, Dan, Sturza, Rodica et al. The methodological aspects of using real-time polymerase chain reaction (RT-PCR) in *Brettanomyces*/*Dekkera* detection. In: *Journal of Engineering Science.* 2019, vol. 26(2), pp. 118-126. ISSN 2587-3474. eISSN 2587-3482.

ANALYSIS OF THE CONTENT OF TOXIC SUBSTANCES IN CARROT SUBJECTED TO HEAT TREATMENT

ANALIZA CONȚINUTULUI DE SUBSTANȚE TOXICE ÎN MORCOVUL SUPUS TRATAMENTULUI TERMIC

Daniela PALADI

Technical University of Moldova
E-mail: daniela.paladi@toap.utm.md
ORCID ID: 0000-0003-4718-9704

Natalia SUHODOL

Technical University of Moldova
E-mail: natalia.suhodol@toap.utm.md
ORCID ID: 0000-0002-5609-5139

Eugenia COVALIOV

Technical University of Moldova
E-mail: eugenia.boaghi@toap.utm.md
ORCID ID: 0000-0003-4574-2959

Abstract: *Obiectivul acestui studiu a fost determinarea efectului tratării termice (fierberea la 100 °C) asupra conținutului de toxine în morcov (Daucus Carrota) cu scopul stabilirii modalităților de reducere a cantităților de toxine în alimente. A fost analizat conținutul de nitrați în morcovul de import și cel autohton (soi Cadril) înainte și după tratare termică. De asemenea, a fost determinat conținutul de substanțe radioactive în legumele date. În urma analizei s-a observat o diferență mică dintre conținutul de nitrați în cele două tipuri de morcov studiate, cel de import având o concentrație mai mică. Fonul radioactiv a acestor legume a prezentat valori stabile incluse în limitele normalului.*

Key words: *morcov, nitrați, nitriți, tratare termică, substanțe radioactive, nitratomtru*

Abstract: *The aim of this study was to determine the effect of heat treatment (boiling at 100 °C) on the content of toxins in carrots (Daucus Carrota) in order to establish ways to reduce the amount of toxins in food. The nitrate content of imported and domestic carrots (Cadril variety) was analyzed before and after heat treatment. The content of radioactive substances in carrots was also determined. Following the analysis, a small difference was observed between the nitrate content in the two types of carrots studied, the imported one having a lower concentration. The radioactive background of these vegetables showed stable values within normal limits.*

Key words: *carrot, nitrates, nitrites, heat treatment, radioactive substances, nitratometer*

Introduction

Carrot is one of the root vegetables rich in bioactive compounds such as carotenoids and dietary fiber with important health-maintaining properties [1]. Consumption of carrots and its products is constantly increasing, due to its recognition as an important source of natural antioxidants with anticancer activity [2,3]. In addition to the carrot roots that are traditionally used in salads, it can also be used in the manufacture of other nutrient-rich products, such as juice, dry powder, preserves, candies, pickles [4].

In addition to the beneficial composition of this root, in case of non-compliance with the conditions and rules of cultivation, it can accumulate substances toxic to the human body, such as nitrates and nitrites [5,6].

It should be noted that it are dangerous not nitrates such as NO₃, but nitrites NO₂ derived from nitrates, as well as nitric acid salts. This transformation reaction takes place in the human and animal digestive tract, as well as in the case of long-term storage of vegetable products [7,8]. In addition to nitrites, a harmful influence on the body is exerted by secondary amines and nitroamines. All these combinations, being in quantities higher than the allowed doses in fresh products (especially in vegetable crops), cause the destruction of hemoglobin in the blood, forming, at the same time, metahemoglobin. The latter is particularly dangerous for children (children's "blue" disease or cyanosis). Nitrosamines and nitrosamides exert a carcinogenic, mutagenic and toxic action on the embryo [9]. The maximum harmless dose of nitrate

for humans is 5 ml per 1 kg of body weight [10].

Research Methodology

The Ecotester-2 nitratometer was used for the express method. Nitrate tester and dosimeter Ecotester Soecs is a universal 2-in-1 device that combines two important functions - dosimeter and nitrate tester. With this simple and fast ecotester you can check the level of nitrates in food, fruits and vegetables, but also accurately measure the radioactive background. When used as a dosimeter, objects with large sources of environmental radiation can be detected. However, the disadvantage of the tester is that it measures the dose of nitrates in the product only at the point where the nitratometer probe was inserted, but not in the whole product, which leads to errors (about 15%).

The ionometric method is much more accurate which consists in extracting nitrate ions with a solution of aluminum and potassium alum - $\text{AlK}(\text{SO}_4)_2 \cdot 12 \cdot \text{H}_2\text{O}$ and subsequently determining the logarithm of nitrate ion concentration using an ionoselective electrode. The method is not accepted if the chloride content in the analyzed material exceeds more than 25 times the nitrate content. The lower limit of nitrate identification is 6 mg in 1 dm³ of solution analyzed. The safe limit of determination of nitrates in the analyzed sample is 30 mg / kg. The method is used to determine nitrates in agricultural products.

To study the influence of the heat treatment duration on the nitrate content, the portioned carrot of 20 g each was placed in boiling water and boiled for 10, 15, 20, 25, 30, 40 min. After boiling, the samples were cooled to room temperature and the amount of nitrates and the amount of radiation were measured..

Findings

Following the study, the factors on which the degree of nitrates in carrots depends were established. The manufacturer, who will decide the amount of nitrates used to increase them; 2. types of fertilizers used; 3. cultivation period (in summer the nitrate content is much lower than in winter); 4. the action of the sun's rays (the lower the concentration of nitrates); 5. core (here is the largest amount of nitrates in the whole vegetable).

Nitrate levels were influenced by the duration of heat treatment. By diffusion the nitrates in the product reach the water, thus reducing the nitrate content in the product and increasing in the water. The longer the cooking time, the lower the nitrate level in the product. The limit value for this product is 250 mg / kg. This fact is demonstrated by the results obtained (Table 1).

Table 1: The influence of cooking time on the change of nitrate content in carrots

<i>Cooking time</i> τ, min	<i>Nitrate content, X_{NO_3} mg/kg</i>	
	<i>Republic of Moldova</i>	<i>Ukraine</i>
0	124,6	101,33
10	122,3	79,66
15	120,6	74,00
20	115,3	69,66
25	114,3	65,33
30	111,6	60,66
40	101,3	57,66

According to the data obtained, a dependence was found between the duration of heat treatment and the nitrate content of carrots. There is a considerable decrease in the concentration of nitrates, constituting a practical value less than twice the initial value (Fig. 1.).

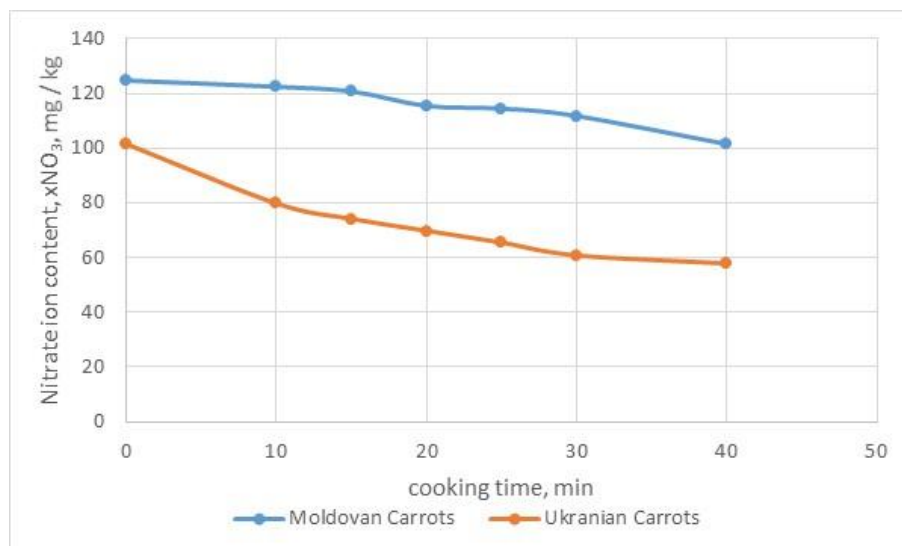

Fig. 1. Dependence of nitrate level on the duration of heat treatment in carrots

In the process of boiling, about 50% of nitrates are lost and destroyed. However, vegetable and fruit juices may contain a certain amount of nitrates. Diluting concentrated juices with boiled water and consuming them in reasonable quantities excludes the accumulation of nitrates in the body. When storing vegetables and fruits, the storage conditions must be strictly observed.

Another way to reduce the amount of nitrates can be to clean those parts of the plant where the content of those substances is maximum. In peeled fruits and vegetables, the nitrate content is reduced by 15-20%. In carrots kept in water for one hour, the nitrate content decreases by 25-30%. In the case of boiling, for 30 - 40 minutes, remove up to 70% of the carrot. The water in which the vegetables were boiled must be thrown away.

In pickled and marinated vegetables, the nitrate content is reduced by up to 50%, but in the first days of pickling, when there is an intense process of synthesis of nitrates and nitrites, it is not recommended to consume these vegetables.

According to the rules of the FAO/WHO, the maximum permissible daily dose of NO_3^- ions for one person is 220 mg and, making the appropriate transformations, the amount of 49.7 mg N- NO_3^- / person / day is reached, representing the Maximum Permissible Limit / person / day for N- NO_3^- . Analyzing the situation of nitrate content, and N- NO_3^- in vegetables, fruits and water in households that produce or market these products, it can be seen whether the situation is worrying or not.

Regarding the content of radioactive substances, it can be seen that the heat treatment does not influence their concentration in the product. Regardless of the duration of the heat treatment, the radioactive background remained the same which is included within the normal limits and constitutes 9-10 Sv.

Conclusions

The experimental and theoretical research carried out led to the formulation of the following conclusions:

- Following the analysis, a small difference was observed between the nitrate content in the two types of carrots studied, the imported one having a lower concentration;
- The degree of nitrates in carrots depends on the producer, the fertilizers used, the cultivation period (in summer the nitrates do not form part of the vegetable, instead, in winter yes), the action of the sun's rays (the lower the higher the nitrate concentration), the core (here is the largest amount of nitrates);
- The nitrate level decreased approximately twice after heat treatment, through the diffusion of nitrates from the product into water, but the content of radioactive substances remained stable at 10 Sv, being included within normal limits.
- However, it is necessary to monitor the content of toxic substances in food, especially in carrots, as more and more new foods based on or with the addition of carrots are launched on the consumer market.

Acknowledgment: The research was funded by State Project 20.80009.5107.10, nr. PS-62 "Personalized nutrition and intelligent technologies for my well-being", running at Technical University of Moldova.

Bibliography:

1. Ahmad T, Cawood M, Batool A, Tariq R M S, Ghani M A, Azam M, and All authors contributed to the review article equally. 2017 *Phytochemicals in Daucus carota and their importance in nutrition – Review article* (PeerJ Preprints)
2. Que F, Hou X-L, Wang G-L, Xu Z-S, Tan G-F, Li T, Wang Y-H, Khadr A and Xiong A-S 2019 Advances in research on the carrot, an important root vegetable in the Apiaceae family *Hortic Res* 6 69
3. Almqbel M, Seal C J and Brandt K 2017 Effects of carrot powder intake after weaning on tumours in APC^{Min} mice *Proc. Nutr. Soc.* 76 E141
4. Keser D, Guclu G, Kelebek H, Keskin M, Soysal Y, Sekerli Y E, Arslan A and Selli S 2020 Characterization of aroma and phenolic composition of carrot (*Daucus carota* ‘Nantes’) powders obtained from intermittent microwave drying using GC–MS and LC–MS/MS *Food and Bioprocess Processing* 119 350–9
5. Pobereźny J, Szczepanek M, Wszelaczyńska E and Prus P 2020 The Quality of Carrot after Field Biostimulant Application and after Storage *Sustainability* 12 1386
6. Quijano L, Yusà V, Font G, McAllister C, Torres C and Pardo O 2017 Risk assessment and monitoring programme of nitrates through vegetables in the Region of Valencia (Spain) *Food and Chemical Toxicology* 100 42–9
7. Tamme T, Reinik M and Roasto M 2010 Nitrates and Nitrites in Vegetables *Bioactive Foods in Promoting Health* (Elsevier) pp 307–21
8. Ding Z, Johanningsmeier S D, Price R, Reynolds R, Truong V-D, Payton S C and Breidt F 2018 Evaluation of nitrate and nitrite contents in pickled fruit and vegetable products *Food Control* 90 304–11
9. Hord N G, Tang Y and Bryan N S 2009 Food sources of nitrates and nitrites: the physiologic context for potential health benefits *The American Journal of Clinical Nutrition* 90 1–10
10. Tamme T, Reinik M, Roasto M, Juhkam K, Tenno T and Kiis A 2006 Nitrates and nitrites in vegetables and vegetable-based products and their intakes by the Estonian population *Food Additives and Contaminants* 23 355–61

THE IMPACT OF BERRY POWDERS ON THE QUALITY PARAMETERS OF FUNCTIONAL FOOD PRODUCTS

IMPACTUL PUDREI DIN FRUCTE DE PĂDURE ASUPRA PARAMETRILOR DE CALITATE A PRODUSELOR ALIMENTARE FUNCȚIONALE

Violina POPOVICI

Department of Food and Nutrition / Technical University of Moldova

E-mail: violina.popovici@toap.utm.md

ORCID ID: 0000-0001-5393-1181

Abstract: În prezent există un interes crescut pentru fructele de pădure, deoarece acestea se caracterizează printr-o suprafață mare de cultivare și sunt bogate în antioxidanți, vitamine și minerale importante din punct de vedere nutrițional. Fructele de păducel și măceș sunt un concentrat natural de vitamine (C, P, B1, B2, E, K), carotenoizi, acid folic, uleiuri volatile etc. A fost efectuată investigarea capacității antioxidante a pudrelor și analiza impactului compușilor biologic activi asupra parametrilor de calitate ai produselor funcționale. Rezultatele obținute prin analiza diferitelor metode de cercetare au constatat că produsele alimentare funcționale îmbogățite cu antioxidanți naturali se caracterizează prin parametri de calitate înalți comparativ cu probele care nu au fost îmbogățite cu antioxidanți naturali.

Key words: păducel, măceș, capacitate antioxidantă, produse funcționale

Abstract: There is an increased interest for berries because they are characterized by a large area of cultivation and they are rich in nutritionally important antioxidants, vitamins and minerals. The hawthorn and rosehip berries are natural concentrate of vitamins (C, P, B1, B2, E, K), carotenoids, folic acid, volatile oil, etc. Were performed the investigation of the antioxidant capacity of the powders and the analysis of the impact of the biologically active compounds on the quality parameters of the functional products. Results obtained through analysis of different methods of research has found that functional food products enriched with natural antioxidants are characterized by higher quality parameters compared to samples that were not enriched with natural antioxidants.

Key words: hawthorn, rosehip, antioxidant capacity, functional food products.

Introduction

Nowadays there is an increased interest in berries because they are characterized by a large area of cultivation and they are rich in nutritionally important antioxidants, vitamins and minerals [1].

Studies on berry powders are increasing such as it becomes a potential ingredient rich in biologically active compounds for functional food products. The association of rosehip and hawthorn berries and the prevention of cardiovascular disease and cancer are justified by the rich content of antioxidants (carotenoids, vitamin C) and phytonutrients [2,3].

In this research, we studied mainly local berries such as rosehip (*Rosa canina*) and hawthorn (*Crataegus*).

The aim of this study is to evaluate the impact of berry powders on the quality parameters of functional bakery products. For this purpose, it is intended to study the amount of biologically active compounds and antioxidant activity of local berry powders and to investigate their impact for the physico-chemical and sensory characteristics of functional bakery products.

Doughnuts are the most popular bakery food products consumed worldwide at all economic levels. This is mainly due to their ready-to-eat nature, their availability in different varieties, and affordable cost. [4].

The objective of this research was to evaluate the effects of incorporating an amount (5 %) of rosehip (RP) and hawthorn (HP) powder on the quality of doughnuts in the making process.

Research Methodology

RP and HP Preparation

Fully mature rosehip (*Rosa Canina*) and hawthorn (*Crataegus*) berries were oven-dried by convection at 55 ± 1 °C for 30 h. The dried berries was milled and sieved to obtain a thin powder, and stored at +4°C until use. The chemical characteristics of obtained RP and CP powders are shown in Table 1.

Preparation of RP and HP lipophilic extracts

The extraction was carried out in deodorized refined sunflower oil with a solvent ratio of 1 g plant: 10 ml of oil. The extraction process was carried out by shaking at 22 °C for 24h. The extracts were decanted and stored in dark glass bottles at + 4 °C until use.

Preparation of Doughnuts

The doughnut formulation contained the ingredients typically used for doughnut preparation: 49,0 % wheat flour; 8,0 % sugar; 0,95% dry yeast; 5,40 % butter; 8,64 % eggs; 0,006 % salt (weight basis). RP and CP pomaces were incorporated into the muffins at 0 and 5% (w/w) by replacing an equivalent amount of wheat flour in the doughnut mixture. The dough was formed into round shape pieces and deep-fried in pre-heated vegetable oil for a total frying time of 90 seconds. After baking, the doughnuts were cooled to room temperature and packed in polypropylene pouches. They were then sealed until sensory and physico-chemical analysis was performed.

Determination of the total content of carotenoids

For the determination of the content of assimilating pigments, was measured the absorbance at wavelengths of 663 nm for chlorophyll a, 647 nm for chlorophyll b and 470 nm for total carotenoids, to 10 ml of extract versus the deodorized refined oil (blank). The carotenoid content were determined by the following equations [5]:

$$C_a(\text{mgL}^{-1}) = (12,25 \times A_{663,2}) - (2,79 \times A_{646,8}) \quad (1)$$

$$C_b(\text{mgL}^{-1}) = (21,5 \times A_{646,8}) - (5,1 \times A_{663,2}) \quad (2)$$

$$C_{a+b}(\text{mgL}^{-1}) = \frac{(1000 \times A_{470} - 1.82 \times C_a - 85.02 \times C_b)}{198} \quad (3)$$

where:

$A_{663,2}$ – solution absorbance at $\lambda = 663.2$ nm;

$A_{646,8}$ – solution absorbance at $\lambda = 646.8$ nm;

A_{470} – solution absorbance at $\lambda = 470$ nm;

Antioxidant activity determination using free radical DPPH

Determination of the antioxidant activity of the lipophilic extracts was performed using HACH LANGE DR-500 spectrophotometer and expressed as a % inhibition of DPPH using the following equation [6]:

$$AA\% = \frac{A_0 - A_t}{A_0} \times 100\% \quad (4)$$

where:

A_0 – absorbance of the DPPH solution at $t = 0$ s;

A_t – absorbance of the DPPH solution after 30 min;

A lower value of A_t in the analyzed sample shows a higher antioxidant activity.

Determination of polyphenol content

The reaction with Folin-Ciocalteu reagent was used to determine the total polyphenol content. For analysis in a 10 ml graduated flask, 5 ml of double-distilled water, 1 ml of analyzed sample and 0.5 ml of Folin-Ciocalteu reagent are assayed and shaken. After 3 minutes, 1.5 ml of sodium carbonate (10%) were added and top up with double-distilled water. The obtained solution was placed on the water bath at 50 °C for 16 minutes, then cooled to room temperature. The absorbance of the extracts was read on the “HACH LANGE D-5000” spectrophotometer at $\lambda = 765$ nm against double-distilled water. Results for the total polyphenol content, expressed in mg GAE/100 g of signed plant were obtained using the Gallic acid calibration curve [7].

Fat extraction

Extraction of fat was carried out following by using Soxhlet apparatus. About 5 grams of each sample was weighed accurately and transferred in an paper extraction thimble. The thimble was closed and placed in the extractor and the extractor was connected to a weighed flask containing 200 ml hexane. The extractor was connected to a reflux condenser and fat was extracted under reflux, on a water bath for six hours. The flask was dried in an air-oven at 40-60°C for one hour, cooled in a dessicator and re-weighed. The step of weighing was repeated until the results of two successive weighing do not differ by more than 0.1% of the

mass of the test portion [8]. The total content of fat was calculated by using a formula as follows:

$$Fat(\%) = \frac{W - W_0}{S} \times 100$$

W = Weight (g) of flask with fat

W₀ = Weight (g) of flask without fat

S = Weight (g) of sample before drying

Sensory evaluation

A sensory evaluation of doughnut samples was conducted after preparation. Sensory characteristics: taste, flavour, color, aspect, porosity and overall acceptability were evaluated by a 20-member panel on 5-point scale, with 1 being the lowest and 5 the highest according to Juyun Lim, (2011) [9].

Discussions

The results obtained in the present study argue the obtaining of the lipophilic extracts which provide a high extraction degree in the case of lipophilic compounds.

In order to study the impact of berry powders on the functional food product were determined the antioxidant activity, the total carotenoid content and total polyphenol content of the powders. The results obtained are presented in the table 1.

Table 1. Quality parameters of rosehip and hawthorn powders

Quality Parameters	Rosehip powder	Hawthorn powder
Antioxidant activity, %	78,67±0,01	62,19±0,01
Total carotenoid content, mg/L	17,83±0,05	10,29±0,01
Total polyphenol content, mg AG/100 g	760,55±0,65	470,90±0,89

The analysis of berry powders (RP and HP) with DPPH free radicals allows the evaluation of the antioxidant capacity of the biologically active compounds. The antioxidant capacity of the rosehip and hawthorn powders vary between 78,67...62,19±0,01%. The increased antioxidant activity of the powders is due to the physico-chemical composition, rich in carotenoids, vitamin C and phenolic compounds that have the ability to capture the free radicals. The total carotenoid content for the RP and HP vary between 10,29...17,83±0,05mg/L and the total polyphenol cotent vary between 470,90...760,55 mg AG/100 g.

To investigate further the quality parameters of enriched functional food products were prepared doughnut samples to a preset recipe.

The fat content were determined durring the frying process at 0, 15, 30 and 60 seconds in order to observe the fat acumulation in enriched samples compared to the blank sample. The results obtained are presented in the Figure 1.

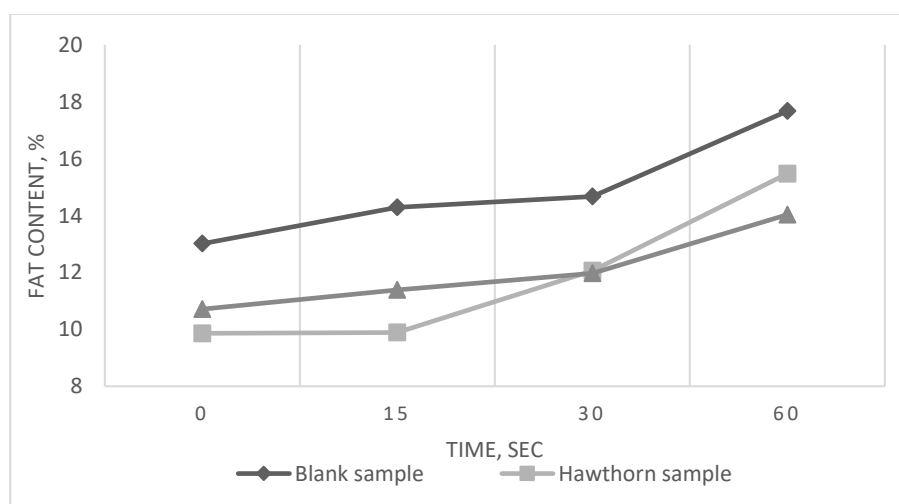

Figure 1. Fat content values during frying process.

It is observed that the highest amount of fat is characteristic for the blank sample

(13,01...17,67±0,03%) while for the rosehip sample the fat content varies between 10,71...14,03±0,03% and for the hawthorn sample values varies between 9,86...15,47±0,03%. The results obtained argue the fact that the berry powder addition to the food products decrease the absorption of fat during frying, which is an important factor for the quality of functional food products. The mechanism include the creation of a barrier through which moisture can not be easily released and subsequent oil absorption is reduced.

In order to analyze the organoleptic parameters was made a sensory evaluation and the results are shown in the figure 2.

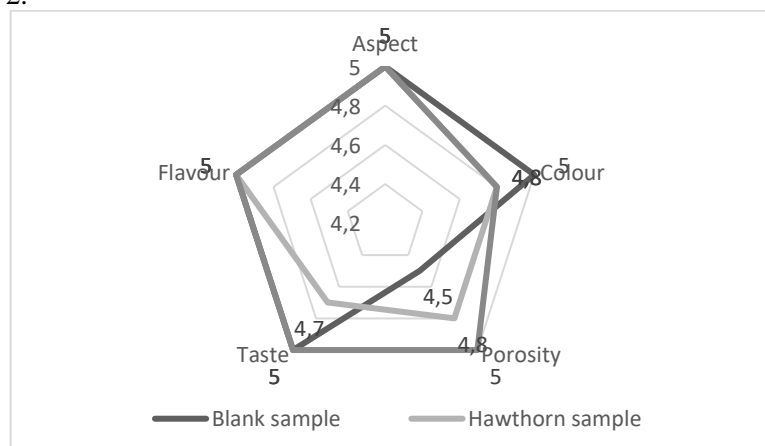

Figure 2. Sensory analysis of enriched functional food products

It was carried out that the samples prepared with the addition of rosehip and hawthorn powder are characterized by pleasant taste and flavour characteristic for doughnuts close to the blank sample. The aspect is homogeneous and very good. The color is characteristic for the product and vary according to the plant based addition. 5-point hedonic scale ranged from 4,70 to 5,00 for the studied functional food products.

Conclusions

Doughnuts enriched with rosehip and hawthorn powders represent good sources of antioxidants and biologically active compounds. Berry addition improved the quality parameters of functional food products by decreasing the amount of oil absorbed during deep-frying of the samples. The decrease of fat content appeared because of the high amount of biologically active compounds such as fibers, pectins, carotenoids etc. This research demonstrates the possibility to use local berry powders in the functional food products production. An important benefit is the possibility to use natural antioxidants and biologically active compounds obtained from local resources in order to substitute the synthetic ones. This way food products enriched with natural bioactive compounds will be safe and healthier for consumption.

Acknowledgments

We gratefully thank the State Research Project with the code 20.80009.5107.09 for financial support.

Bibliography:

1. ROMAN I, STĂNILĂ A, STĂNILĂ S, *Bioactive compounds and antioxidant activity of Hippophae rhamnoides L. L. biotypes from spontaneous flora of Transylvania*, Chem Cent J., 2013.
2. HALLIWELL, B. (1997). *Antioxidants and human disease: a general introduction*. Nutr. Rev. 55, 44-52.
3. TIINA LÕUGAS, *Study on Physico-Chemical Properties and Some Bioactive Compounds of Sea Buckthorn (Hippophae rhamnoides L.)*, Tallinn University of Technology, Tallin, Estonia, 2006.
4. Rosales-Soto MU, Powers JR, Alldredge JR, Effect of mixing time, freeze-drying and baking on phenolics, anthocyanins and antioxidant capacity of raspberry juice during processing of muffins., J Sci Food Agric, (2012), 92:1511–1518.
5. TEFAYE B., ABEBAW A., REDDY M.U., *Determination of Cholesterol and β -Carotene content in some selected Edible Oils*; International Journal of Innovative Science and Research Technology; Volume 2, Issue 7, July 2017, 14-18p.
6. MLADENKA SAROLIC, MIRKO GUGIC, CARLO IGNAZIO GIOVANNI TUBEROSO, *Volatile Profile, Phytochemicals and Antioxidant activity of Virgin Olive Oils from Croatian Autochthonous*

- Varieties Masnjaca and Krvavica in comparison with Italian Variety Leccino.*, *Molecules*, 19., 2014., 881-895p.
7. Musci, M., & Yao, S. (2017). Optimization and validation of Folin–Ciocalteu method for the determination of total polyphenol content of Pu-erh tea. *International journal of food sciences and nutrition*, 68(8), 913-918.
 8. Siti Nurshahbani, S. and Azrina, A, Trans fatty acids in selected bakery products and its potential dietary exposure, *International Food Research Journal* 21(6): 2175-2181 (2014)
 9. Juyun Lim, Hedonic scaling: A review of methods and theory, Department of Food Science and Technology, Oregon State University, In: *Food Quality and Preference* 22, Corvallis, OR 97331, United States, 2011, pp.733–747.
 10. HG nr.775 din 03.07.2007 cu privire la aprobarea Cerințelor “Produse de panificație și paste făinoase”.

IN VITRO ANTIBACTERIAL ACTIVITY OF SOME PLANT EXTRACTS AGAINST *L. MONOCYTOGENES*

ACTIVITATEA ANTIBACTERIALĂ IN VITRO A UNOR EXTRACTE DE PLANTE ÎMPOTRIVA *L. MONOCYTOGENES*

Daniela COJOCARI

¹Technical University of Moldova, Department of Preventive Medicine

²State University of Medicine and Pharmacy "Nicolae Testemitanu", Republic of Moldova

E-mail: daniela.cojocari@usmf.md

ORCID ID: 0000-0003-0445-2883

Abstract: *Foodborne illness is a common, costly, life-threatening disease - but largely preventable. Researchers have identified more than 250 foodborne illnesses. Most of them are infections, caused by a variety of bacteria, viruses and parasites. Listeriosis is an alarming infection usually caused by eating food contaminated with the bacterium Listeria monocytogenes. An estimated 1,600 people get listeriosis each year, and about 260 die. In past outbreaks, foods involved included ready-to-eat meat products, such as frankfurters, meat spread (paté), smoked salmon and fermented raw meat sausages, as well as dairy products (including soft cheeses, unpasteurized milk and ice cream) and prepared salads (including coleslaw and bean sprouts) as well as fresh vegetables and fruits [1].*

L. monocytogenes is a facultative Gram positive intracellular bacterium. The bacterium is able to grow at low temperatures (in refrigerators) and can multiply at low temperatures (+ 4 ° C + 6 ° C). The main risk factors for L. monocytogenes contamination and individuals at increased risk are:

- consumption of raw or uncooked food;
- poor hygiene in the various stages of the food chain (production, preparation, etc.) ;
- Persons with cancer, diabetes, kidney, or gastrointestinal disease;
- Individuals with HIV/AIDS;
- Persons who take glucocorticosteroid medications and with weakened immune systems;

Due to rapid development of microbial resistance against chemotherapeutic agents (mostly antibiotics), it has become essential currently to screen effective, safe, cheap, and available therapeutics from various medicinal plants—like berries—for their potential antimicrobial effect. It is known that some bioactive substances, such as polyphenols and carotenoids, may show inhibitory effects on pathogenic bacteria, including L. monocytogenes. .

The aim of this study was to screen and determine significant antibacterial activity of some plant extracts in vitro on L. monocytogenes (ATCC 19118).

To establish the antibacterial activity of plants extracts, the following in vitro methods were used: diffusimetric method (qualitative), successive dilutions (quantitative) and the spectrophotometric method. The following extracts were used: sea buckthorn, aronia, grapes, rosehip, hawthorn. According to the obtained data, we noticed that sea buckthorn has the most pronounced effect on Listeria, the diameter of the growth inhibition zone is 22.5 mm (well diffusion method). Identification of minimum inhibitory concentration (MIC) and minimum bactericidal concentration(MBC) was performed by double fold dilution. The minimum inhibitory concentration of sea buckthorn for L. monocytogenes was 62.5 mg/ml.

Then the MIC was determined using a spectrophotometer, the OD is measured at $\lambda = 600\text{nm}$. Anything above 0.1 at OD is considered microbial growth. The "Tecon" spectrophotometer was used.

In conclusion we can say that increasing the resistance of microorganisms to chemicals and conventional drugs is a serious and obvious problem worldwide. Plants and their derivatives contain a wide variety of secondary metabolites that can inhibit or slow the growth of bacteria, yeasts and molds.

Key words: *L. monocytogenes, antibacterial effect, diffusimetric method, plant extract.*

Rezumat: *Boala transmisă de alimente este o boală obișnuită, costisitoare, care pune viața în pericol - dar în mare măsură poate fi prevenită. Cercetătorii au identificat peste 250 de boli de origine alimentară. Cele mai multe dintre ele sunt infecții, cauzate de o varietate de bacterii, viruși și paraziți. Listerioza este o infecție alarmantă, de obicei cauzată de consumul de alimente contaminate cu bacteria Listeria monocytogenes. Se estimează că 1.600 de persoane suferă listerioză în fiecare an și aproximativ 260 mor. În focarele anterioare, alimentele implicate includeau produse din carne gata consumate, cum ar*

fi frankfurte, tartine de carne (somon), somon afumat și cârnați din carne crudă fermentată, precum și produse lactate (inclusiv brânzeturi moi, lapte nepasteurizat și înghețată) și salate pregătite (inclusiv salată de varză și varză de fasole), precum și legume și fructe proaspete [1].

L. monocytogenes este o bacterie intracelulară Gram pozitivă facultativă. Bacteria poate crește la temperaturi scăzute (în frigider) și se poate înmulți la temperaturi scăzute (+ 4 ° C + 6 ° C). Principalii factori de risc pentru contaminarea cu *L. monocytogenes* și persoanele cu risc crescut sunt:

- consumul de alimente crude sau nefierți;
- igiena precară în diferitele etape ale lanțului alimentar (producție, preparare etc.);
- Persoanele cu cancer, diabet, rinichi sau boli gastro-intestinale;
- Persoanele cu HIV / SIDA;
- Persoanele care iau medicamente cu glucocorticosteroizi și cu sistem imunitar slăbit.

Datorită dezvoltării rapide a rezistenței microbiene împotriva agenților chimioterapeutici (în special antibiotice), a devenit esențial în prezent examinarea terapeuțică eficientă, sigură, ieftină și disponibilă de la diferite plante medicinale - cum ar fi fructele de pădure - pentru efectul lor antimicrobian potențial. Se știe că unele substanțe bioactive, cum ar fi polifenoli și carotenoizi, pot prezenta efecte inhibitoare asupra bacteriilor patogene, inclusiv *L. monocytogenes*.

Scopul acestui studiu a fost screeningul și determinarea activității antibacteriene semnificative a unor extracte de plante *in vitro* pe *L. monocytogenes* (ATCC 19118).

Pentru stabilirea activității antibacteriene a extractelor de plante s-au folosit următoarele metode *in vitro*: metoda difuzimetrică (calitativă), diluții succesive (cantitative) și metoda spectrofotometrică. Au fost utilizate următoarele extracte: cătină, aronia, struguri, măceș, păducel. Conform datelor obținute, am observat că cătina are cel mai pronunțat efect asupra *Listeriei*, diametrul zonei de inhibare a creșterii este de 22,5 mm (metoda de difuzie a puțului). Identificarea concentrației minime inhibitorii (MIC) și a concentrației minime bactericide (MBC) a fost efectuată prin diluare de două ori. Concentrația minimă inhibitoare de cătină pentru *L. monocytogenes* a fost de 62,5 mg / ml.

Apoi, MIC a fost determinat folosind un spectrofotometru, OD este măsurat la $\lambda = 600\text{nm}$. Orice peste 0,1 la OD este considerat o creștere microbială. A fost utilizat spectrofotometrul „Tecon”.

În concluzie, putem spune că creșterea rezistenței microorganismelor la substanțe chimice și medicamente convenționale este o problemă gravă și evidentă la nivel mondial. Plantele și derivații acestora conțin o mare varietate de metaboliți secundari care pot inhiba sau încetini creșterea bacteriilor, drojdiilor și mucegaiurilor.

Cuvinte cheie: *L. monocytogenes*, efect antibacterian, metodă difuzimetrică, extract de plante.

Acknowledgments. This work was benefited from support through the 20.80009.5107.09. State project «Improvement of food quality and safety by biotechnology and food engineering».

Bibliography:

1. Center for Disease control and Prevention, Foodborne Germs and Illnesses
2. Elisaveta Sandulachi, Daniela Cojocari, Greta Balan, Liliana Popescu, Aliona Ghendov –Mosanu, Rodica Sturza Antimicrobial Effects of Berries on *Listeria monocytogenes*, In: *Food and Nutritional Science*, 2020 september, p.873-886,
3. Cojocari, D. Efectul antimicrobian al extractelor vegetale asupra *L. monocytogenes*. Conferința tehnico-științifică a studenților, masteranzilor și doctoranzilor, 1–3 aprilie 2020, pp. 405 – 406.

APPLICATION OF ALGEBRAIC PROPERTIES OF MATRIX TO THE STUDY OF NORMAL MODES OF VIBRATION IN MOLECULES

APLICAREA UNOR PROPRIETĂȚI ALGEBRICE ALE MATRICELOR LA STUDIUL MODURILOR NORMALE DE VIBRAȚIE ÎN MOLECULE

Diana BÎCLEA

Lucian Blaga University of Sibiu,
Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul
E-mail: biclea.d@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-5737-2209

Abstract: *The aim of this article is to study mathematically and other research directions in the field of normal modes of vibration. The eigenvalues of the matrix describing the intensity carrying mode and the properties of the corresponding eigenvectors are studied here. Using the algebraic properties of the expression for IR intensities for three vibrational degrees we establish relations between intensity carrying modes and dipole strength.*

Key words: *matrix, eigenvectors, normal modes.*

Rezumat: *Scopul acestui articol este de a studia matematic și alte direcții de cercetare în domeniul modurilor normale de vibrație. Valorile proprii ale matricei care descriu modul de încărcare a intensității și proprietățile vectorilor proprii corespunzători sunt studiate aici. Folosind proprietățile algebrice ale expresiei pentru intensități IR pentru trei grade vibraționale, stabilim relații între modurile de încărcare a intensității și rezistența dipolului.*

Cuvinte cheie: *matrice, vectori proprii, moduri normale.*

Introduction

Currently, more and more studies are being done in the field of quantum mechanics. Scientists are especially concerned with the least visible phenomena that take place at microscopic, molecular level. The basic tools for studying these phenomena besides those in physics, chemistry are also a series of important notions in mathematics. Mathematics in quantum mechanics has an important role, being a support for development and discovery of the most interesting things that can happen where we do not see, we don't hear but feel.

There are several chemical and physical methods that study the properties of molecules. Dichroism circular vibrational (VCD), which is the differential absorption of left and right circularly polarized light for vibrational transition [2]. In contrast to classical IR spectroscopy in which absorptions spectra are recorded due to vibrational excitation with nonpolarized IR radiation, in case of VCD spectroscopy the difference in absorption from right and left circularly polarized IR radiation of optically active compounds is detected [1].

Infrared Spectroscopy is the analysis of infrared light interacting with a molecule [5]. Infrared IR spectroscopy measures the vibrations of the atoms - they are several types as a result of which the normal modes of vibration appear, these modes are used to describe the different vibrational movements of molecules. For the study of vibrational motion describing intermolecular interactions and optical properties of molecules use the intensity mode theory (ICM) [5].

It has been observed that when strong IR intensities, derive a set of mutually orthogonal vibrational modes appear, so that only three of them are derived from dipole different, and from zero [4]. The study of these modes of vibration is reduced to the study of values and eigenvectors of a matrix using algebraic properties.

We wish to investigate these three vibrational modes and establish the relation between chemical experiments IR and physical experiments VSD with the mathematical tools, using the results from [2,4].

We consider an N -oscillator system [7]. Each atom in a molecule has three degree of freedom. A molecule with N atoms has $3N$ degree of freedom, $3N$ degree of freedom is composed of translation, rotations and vibrations. All $3N$ degrees of freedom have substantial symmetrical relationships with the irreducible representations of the molecule's point groups. The required number of normal modes is equal to the vibrational degree of freedom available so to the number of modes for nonlinear $3N - 6$ and that for

a linear molecule is $3N - 5$ [8, 9]. In the following we will consider only the $N \geq 3$ vibration modes.

Let $\vec{\mu}_{01}^{tot}$ electric dipole operator transition moments associated with the fundamental transition $|0\rangle \rightarrow |1\rangle$ of the ith vibrational mode. For a molecule with N_λ nuclei and Ne electrons they are defined as follows [3]

$$\vec{\mu}_{01}^{tot} = \vec{\mu}_E = \vec{\mu}_E^{el} + \vec{\mu}_E^{nuc}. \quad (1)$$

We will denote by $\vec{\mu}_{01}^{tot} = [\vec{E}_{01}^{tot}(i)]_\beta$, where β, α are the Cartesian coordinates for atoms, $i = \overline{1, 3N}$ are vibrational mode, $\lambda = \overline{1, N}$ with N is the total number of atoms in a given molecule [2].

The atomic contributions are:

$$\vec{\mu}_E = [\vec{E}_{01}(i)]_\beta = \sum_{\beta, \alpha}^{x, y, z} \vec{S}_\alpha^\lambda(i) P_{\alpha\beta}^\lambda. \quad (2)$$

In eq. (2) $S_\alpha^\lambda(i)$ is the transformation matrix from Cartesian to normal coordinates of dimensions $3N \times 3N$, $S_{\alpha\beta}^\lambda$ is atomic polar tensor. The tensor APT are defined per atom and have electronic ($E_{\alpha\beta}^\lambda$) and nuclear ($N_{\alpha\beta}^\lambda$) contributions [2]

$$P_{\alpha\beta}^\lambda = E_{\alpha\beta}^\lambda + N_{\alpha\beta}^\lambda.$$

Let $U_\alpha^\lambda(i)$ is the matrix of eigenvectors of the mass weighted Hessian of dimension $3N \times 3N$. In [2] exists a relation between S and U , in matrix notation:

$$S = m^{-1/2} U \quad (3)$$

where m is a matrix operator of mass atoms.

Research Methodology

The IR ICM vibrational normal mode can be represented in a more specific form by using intensity carrying modes [4].

This explicit form of normal IR vibration modes applies for optimize its basis vectors so that larger part of the intensities are explained by as small a number of vibrational degrees of freedom as possible.

This thing is obtained by diagonalized of an $N \times N$ matrix M defined as [4]:

$$M_{pq} = \sum_{k=1}^3 \frac{\partial \vec{\mu}_k}{\partial Q_p} \frac{\partial \vec{\mu}_k}{\partial Q_q}, \quad (4)$$

where $\frac{\partial \vec{\mu}_k}{\partial Q_p}$ is the $k - th$ component of the dipole derivative (of mass-weighted) with respect to normal coordinate $Q_p, 1 \leq p, q \leq N$.

The eigenvectors corresponding to nonzero eigenvalues represent the intensity-carrying modes, and the other eigenvectors represent the “dark” modes.

The algebraic properties of matrix M_{pq} , being a symmetrical matrix, allows to obtain three eigenvalues other than zero for this matrix, these being IR intensities. The eigenvector for the nonzero eigenvalues represents the intensity carrying mode (ICMs) [5].

Findings

Theory of intensity carrying modes is based on the algebraic properties of the extension of the dipole moment derivation formula given by $\frac{\partial \vec{\mu}_k}{\partial Q_p}$ and represents a component of the dipole derivative to normal coordinate Q_i to i mode, $k = x; y; z$ give in the mass weighted Cartesian coordinates.

We are interested in finding the new algebraic properties for matrix M_{pq} , derive an interesting formula for it.

To study the matrix M_{pq} it will be rewritten in another form. for the beginning the matrix M_{pq} will

be kept to normal coordinates. Firstly we go from Cartesian coordinates to Cartesian coordinates with weighted mass. The relation between the Cartesian coordinates and the Cartesian coordinates given in the mass weighted is [2]:

$$q_i = m_\lambda^{1/2} \cdot R_{\lambda\alpha},$$

where q_i and $\vec{R}_{\lambda\alpha}$ are $3N_\lambda$ -dimensional column vectors, the vector $\vec{R}_{\lambda\alpha}$ is the Cartesian nuclear displacements, α is Cartesian component of the vector $\vec{R}_{\lambda\alpha}$ and m_λ is a $3N \times 3N$ diagonal matrix of mass atoms.

In [2] it is described the transition from Cartesian coordinates to mass weighted Cartesian coordinates and then to normal coordinates, this transition is given by the relation in matrix notation:

$$q = UQ, \quad (5)$$

$$R = m^{-\frac{1}{2}}UQ, \quad (6)$$

where Q represents the normal coordinates and $S = m^{-1/2}U$, U are the eigenvectors of the mass weighted Hessian.

Equation (6) can then be rewritten

$$\vec{R}_{\lambda\alpha} = \sum_{i=1}^{3N} \vec{S}_{\alpha,i}^\lambda Q_i. \quad (7)$$

We can write matrix M :

$$M_{pq} = \vec{\mu}_{01}^{tot}(p) \cdot \vec{\mu}_{01}^{tot}(q). \quad (8)$$

However, then the matrix M_{pq} from eq. (8) is determined by the scalar products between the normal mode and the intensity-carryng modes given in the mass-weighted Cartesian coordinate system [5].

To determine the intensity carrying mode we diagonalize of matrix M :

$$V^{-1}MV = P \quad (9)$$

where the matrix V is the eigenvectors of matrix M , the matrix P is diagonal matrix.

Let us denote eigenvectors matrix M by T_j with $j = \overline{1, 3N}$ are the columns vector of matrix V and t_j the eigenvalues that of T_j . The matrix M is an invertible matrix, we have set of vectors $\{T_1, T_2, \dots, T_{3N}\}$ is a set linearly independent, since the matrix M admitted a set of $3N$ eigenvalues linearly independent vectors. We have:

$$M_{pq}T_j = t_jT_j \quad (10)$$

where t_j are eigenvalues with corresponding eigenvectors T_j are linearly independent.

To study the more molecules with a defferent number of atoms, we see that the elements of diagonals of matrix D are the eigenvalues of matrix M , almost all of them are zero and only three are nonzero, this eigenvalues represent the intensity-carrying modes, and the other eigenvectors represent the "dark" modes [5].

We can show that

$$\sum_{i=1}^{3N} D_{01}(i) = \sum_{j=1}^3 t_j.$$

We set up a relation between vectors T_j and matrix $U_\alpha^\lambda(i)$, the T_j vectors can be written as a linear combination, we obtain:

$$T_j = \sum_{i=1}^{3N} c_{ji} U_\alpha^\lambda(i), \quad j = \overline{1, 3N}, \lambda = \overline{1, N}, \alpha = x, y, z, \quad (11)$$

with property:

$$\sum_{i=1}^{3N} (c_{ij})^2 = 1.$$

Discussions

The goal is to find a relation between the eigenvalues of matrix M and normal value of dipole strength D , establishing and determining a new expression for M .

In [5] we see that each normal mode can be expressed as a scalar product between the normal mode and to the intensity-carrying mode, is equal to the IR intensity of normal mode α , we have:

$$\left(\frac{\partial \vec{\mu}_j}{\partial S_j}\right)^2 \cdot \left(\frac{\partial S_j}{\partial Q_\alpha}\right)^2 = t_\alpha. \quad (12)$$

can then be rewritten:

Resulte

$$t_\alpha = \sum_{j=1}^N (T_j^t \cdot \vec{\mu}_{01}^{tot}(\alpha))^2.$$

We are looking to establish a relation between eigenvectors of matrix M and dipole strength D .

With $p = q$ we can to show that:

$$M_{pp} = t_1 T_1^2 + t_2 T_2^2 + \dots + t_{3N} T_{3N}^2, \quad (13)$$

and

$$D_{01}(i) = \sum_{j=1}^{3N} t_j T_j^2. \quad (14)$$

with eigenvectors T_j .

Conclusions

From the above equations, it is evident that a connection and a dependence between that the of three vibrational modes carries and the dipole strength does exist. The objective of this work has been to obtain a relation between the dipole strength and eigenvectors of matrix M_{pq} , we can determine intensity carrying mode, using three nonzero eigenvalues of matrix.

The information in this article may be a mathematical support for studying the normal modes of molecules and use new direction for that.

Bibliography

1. Hofmann. Principles and Techniques of Biochemistry and Molecular Biology Cambridge University Press, 2010, from <http://hdl.handle.net/10072/34561>.
2. P. Nicu. Implementation, Calculation and Interpretation of Vibrational Circular Dichroism Spectra. PhD Thesis. Vrije Universiteit Amsterdam, 2009, 171 p.
3. P.J. Stephens Theory of Vibrational Circular Dichroism. J. Phys.Chem. 1985, 89, p. 748-752.
4. H. Torii. Intensity-carrying modes important for vibrational polarizabilities and hyperpolarizabilities of molecules: derivation from the algebraic properties of formulas and applications. J. Comput. Chem. 2002, Vol. 23, No. 10, p. 997- 1006.
5. H. Torii, Y. Ueno, A. Sakamoto, M. Tasumi. Infrared Intensity-Carrying Modes and Electron-Vibration Interactions in the Radical Cations of Polycyclic Aromatic Hydrocarbons. J. Phys. Chem. Vol.103, No.28, 1999.
6. E. Gordon. The Mathematics of Chemistry. (2021, January 23). Retrieved April 14, 2021, from <https://chem.libretexts.org/@go/page/85144>.
7. K. Kowolik. Normal Modes. (2020, August 16). Retrieved April 1, 2021, from <https://chem.libretexts.org/@go/page/1856>.

8. K. Kowolik. Number of Vibrational Modes in a Molecule. (2020, August 16). Retrieved April 8, 2021, from <https://chem.libretexts.org/@go/page/1857>.
9. R. Banks, Ch. Chu, G. Sinha. Introduction to Vibrations. (2020, August 16). Retrieved April 8, 2021, from <https://chem.libretexts.org/@go/page/77584>.
10. Sheldon Axler. Linear Algebra Done Right. Third edition. Springer Cham Heidelberg New York Dordrecht London, 2015, 352 p.

АРИФМЕТИЧЕСКИЕ МЕТОДЫ РЕШЕНИЯ УРАВНЕНИЙ С ПАРАМЕТРОМ

ARITHMETIC METHODS FOR SOLVING PARAMETER PROBLEMS

Nadejda LUPPOL

Universitatea Agrară de Stat din Moldova

E-mail: nadyn-l@mail.ru

Victoria GUCI

Universitatea Agrară de Stat din Moldova

E-mail: guci.victoria@mail.ru

Rezumat: În acest articol, autorii prezintă mai multe tehnologii pentru rezolvarea ecuațiilor cvadrice parametrice furnizate de programa pentru disciplină matematică, ciclul școlar gimnazial. Rezolvarea ecuațiilor parametrice integrează cunoștințe, performanțe și abilități. Acestea contribuie la dobândirea de către elevi a cunoștințelor matematice fundamentale necesare pentru învățarea ulterioară și integrarea socială; utilizarea conceptelor matematice, metodelor, algoritmilor, proprietăților, precum și a teoremelor practicate în diverse contexte de aplicare; utilizarea notațiilor specifice terminologiei și matematicii în situații reale formate; analiza rezolvării unei probleme, a unor situații problematice; elaborarea strategiilor și proiecția activităților pentru rezolvarea problemelor teoretice sau practice etc. Metoda grafic-analitică are o contribuție specială la sporirea eficienței rezolvării acestui tip de ecuații, activitatea elevului fiind axată pe rezolvarea și investigarea problemelor.

Cuvinte cheie: Matematică, probleme, exerciții, ecuații parametrice, tehnologii de rezolvare, metodă analitică și grafică, abilități, teorema Viète.

Abstract: In this article, the authors present several technologies for solving parametric quadric equations provided by the curriculum for Mathematic discipline, Gymnasium school cycle. Solving parametric equations integrates knowledge, skills and abilities. They contribute to: acquisition by students of fundamental mathematical knowledge necessary for further learning and/or social insertion; use of mathematical concepts, methods, algorithms, properties, learning and practiced theorems in various contexts of application; use of terminology and mathematics specific notations in real and/or shaped situations; analysis of solving a problem, problem situations; elaboration of strategies and projection of activities to solve theoretical and/or practical issues etc. Graphic-analytical method has special contribution in enhancing the efficiency of solving this kind of equations, the student's activity being focused on problem solving and investigation.

Cuvinte cheie: Mathematics, problems, exercises, parametric equations, solving technologies, analytical and graphical method, skills, theorem Viet.

Введение

В школьной программе по физике, химии, геометрии, а позже в программах среднего и высшего образования ученик встречается с задачами описывающие физические процессы и геометрические закономерности, которые чаще всего приводят к решению задач с параметрами («параметр» с греч. *parametron* – отмеривающий). Первоначальное знакомство с параметром ученики 8 класса осуществляют на уроках физики и встречаются слово «параметр» как величину, характеризующую какое-либо основное свойство процесса, явления или системы, машины, прибора (напряжение, электрическое сопротивление, масса, коэффициент трения и др.).

Методологическая основа исследования

В математике параметр – это постоянная величина, выраженная буквой, сохраняющая свое постоянное значение лишь в условиях данной задачи. При математическом моделировании различных процессов часто возникают задачи с параметрами (уравнения или неравенства, системы уравнений и неравенств, построение семейства кривых). Начиная с 8 класса, ученики встречаются линейные уравнения с параметром, и квадратные уравнения с тем же параметром. При введении понятия параметр учитель обратит внимание учеников на то, что одна из переменных в уравнении является X , а другая – параметром, уравнение может содержать один или несколько параметров. Ученики могут заметить, что, параметр может принимать одно значение или несколько.

Результаты

Задачи с параметрами можно разделить на 4 класса:

1. Уравнения, которые необходимо решить для любого значения параметра, либо для значений параметра, принадлежащих определенному множеству.
2. Уравнения, для которых требуется определить количество решений в зависимости от значений параметра.
3. Уравнения, для которых требуется найти все те значения параметра, при которых указанные уравнения имеют заданное число решений.
4. Уравнения, для которых при искомым значениях параметра множество решений удовлетворяет заданному условию в области определения.

При решении квадратных уравнений применяют формулу дискриминанта, корней уравнения и теорему Виета. Если же в уравнении дан параметр, то исследуют знак дискриминанта или применяют теорему Виета.

Discuții

Определенного алгоритма для решения квадратного уравнения с параметром нет, используют аналитический, графический, функциональный методы. Рассмотрим, уравнения второй степени с параметрами, дополнив её уравнениями, сводимыми к выше названным.

- ✓ **Найти наименьшее целое значение параметра a при котором уравнение**

$x^2 - 2(a + 2)x + 12 + a^2 = 0$ имеет два различных действительных корня.

Решение. Как известно, квадратное уравнение имеет два различных действительных корня, если дискриминант уравнения принимает положительное значение. Найдем дискриминант уравнения:

$$D = [-2(a + 2)]^2 - 4(12 + a^2) = 4(a + 2)^2 - 4(12 + a^2) \\ = 4(a^2 + 4a + 4) - 48 - 4a^2 = 16a - 32$$

Составим неравенство: $16a - 32 > 0 \Leftrightarrow 16a > 32 \Leftrightarrow a > 2$

Итак, $a \in (2; +\infty)$. Наименьшее целое значение параметра из данного интервала $a = 3$.

- ✓ **При каких значениях параметра m , $m \neq 0$ уравнение $mx^2 - 2(m - 2)x - 10 - m = 0$ имеет два различных действительных корня при условии $2x_1x_2 + 3(x_1 + x_2) = -4$, где $m \in R$.**

Решение. Так как дано условие связывающее корни квадратного уравнения, то целесообразнее применить теорему Виета. Разделим данное квадратное уравнение на m , $m \neq 0$, получим приведенное квадратное уравнение

$$x^2 - \frac{2(m - 2)}{m}x - \frac{10 + m}{m} = 0$$

Согласно теореме Виета

$$\begin{cases} x_1 + x_2 = \frac{2(m - 2)}{m} \\ x_1 * x_2 = -\frac{10 + m}{m} \end{cases}$$

Подставим в уравнение- условие соответствующие значения суммы и произведения:

$$2 \cdot \left(-\frac{10 + m}{m}\right) + 3 \cdot \frac{2(m - 2)}{m} = -4$$

Преобразуем полученное уравнение:

$$2 \cdot \left(-\frac{10}{m} + 1\right) + 6 \cdot \left(1 - \frac{2}{m}\right) = -4$$

Или

$$-\frac{32}{m} = -12$$

$$m = \frac{8}{3}.$$

✓ **Найти функцию второго порядка, зная, что соответствующая графика парабола имеет вершину в точке $V(3; -6)$ и проходит через точку $A(1; -2)$.**

Решение. Представим функцию второго порядка в виде

$$f: R \rightarrow R, f(x) = ax^2 + bx + c$$

Абсцисса параболы находится по формуле

$$x_V = -\frac{b}{2a}$$

Следовательно

$$-\frac{b}{2a} = 3$$

Выразим $b = -6a$. По условию $f(3) = -6$, $9a + 3b + c = -6$

Точка $A(1; -2)$ принадлежит графику функции, следовательно $f(1) = -2$, т.е. $a + b + c = -2$. Получили систему уравнений:

$$\begin{cases} b = -6a \\ 9a + 3b + c = -6 \\ a + b + c = -2 \end{cases}$$

Решим систему уравнений методом подстановки

$$\begin{cases} b = -6a \\ 9a - 18a + c = -6 \\ a - 6a + c = -2 \end{cases} \Rightarrow \begin{cases} b = -6a \\ -9a + c = -6 \\ -5a + c = -2 \end{cases} \Rightarrow \begin{cases} b = -6a \\ -9 + c = -6 \\ a = 1 \end{cases} \Rightarrow \begin{cases} b = -6 \\ c = 3 \\ a = 1 \end{cases}$$

Таким образом, искомая функция второго порядка

$$f: R \rightarrow R, f(x) = x^2 - 6x + 3.$$

✓ **Найти число корней уравнения в зависимости от параметра, а:**

$$|x^2 - 2x - 3| = a$$

Первым действием необходимо построить график функции, стоящей в левой части.

Поскольку присутствует модуль, сначала строим график функции под знаком модуля: $y = x^2 - 2x - 3$. Это парабола, ветви направлены вверх, корни находим по теореме Виета: $x_1 = 3, x_2 = -1$, отсюда можно найти координаты вершины:

$x_V = -\frac{b}{2a} = 1, f(1) = -4$. После того, как график данной функции построен, легко построить график функции с модулем:

$y = |x^2 - 2x - 3|$, для этого все отрицательные значения функции зеркально отображаются относительно оси X .

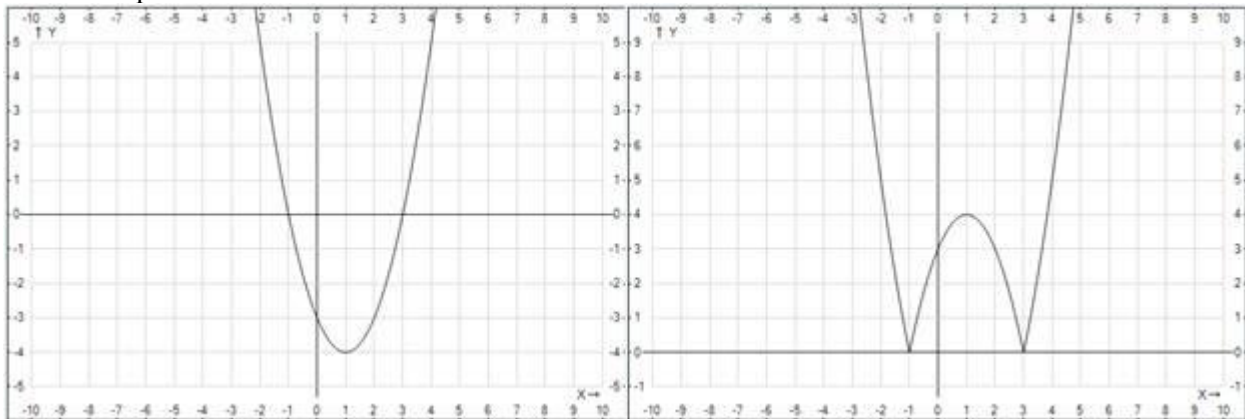

Рис. 1. График функций: $y = x^2 - 2x - 3$ и $y = |x^2 - 2x - 3|$

Далее необходимо расщепить график семейством прямых $y = a$, найти точки пересечения и выписать ответ.

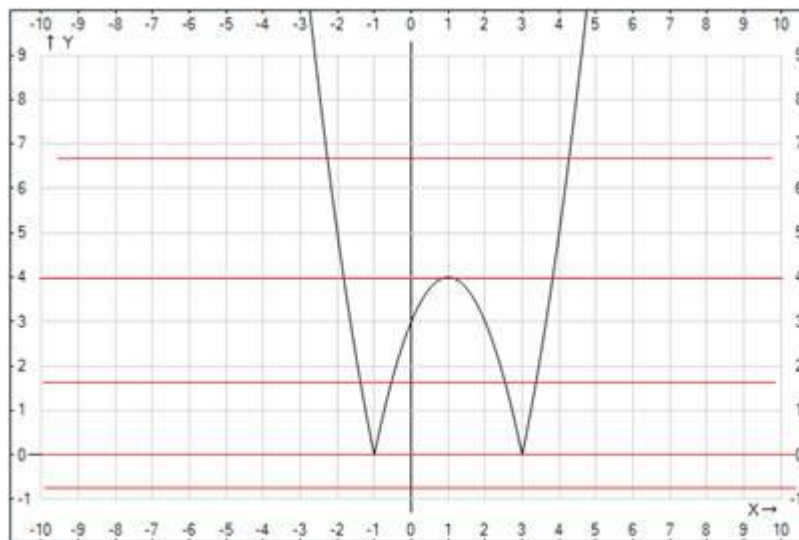

Рис. 2. Расщепление графика семейством прямых $y = a$

Глядя на график, выписываем ответ: при $a < 0$ решений нет; при $a=0$ и $a > 4$ два решения; при $0 < a < 4$ четыре решения; при $a = 4$ три решения.

Заметим, что для решения квадратных уравнений с параметром ученикам гимназии достаточно знать

- ✓ Нахождение дискриминанта и корней уравнения.
- ✓ Условие принадлежности точки графику функции
- ✓ Теорему Виета

В некоторых случаях, когда корни уравнения принадлежат некоторому условию, можно воспользоваться графическим методом.

Заключение

Задачи с параметрами обладают диагностической и прогностической ценностью. Они позволяют проверить знание основных разделов школьной математики, уровень математического и логического мышления, первоначальные навыки исследовательской деятельности. Как показывает практика, учащиеся, владеющие методами решения задач с параметрами, успешно справляются и с другими задачами. Решение задач с параметрами развивают у ученика умственные операции такие как -сравнения, аналогии, классификации, конкретизации, обобщения, а также способствуют развитию анализа и синтеза. При рассмотрении задач с параметром интересно наблюдать за логическими рассуждениями ученика, целенаправленность и активность мышления, для которых характерны, например, изучение различных подходов к решению уравнений, неравенств или их систем, стремление к поиску рациональных путей решения.

Библиография :

1. Ministerul Educației al R.Moldova, Curriculum național. Matematica. Curriculum pentru clasele a V – IX. Chișinău: Știința, 2020.
2. www.files.school-collection.edu.ru
3. Дорофеев Г. В. О задачах с параметрами, предлагаемых на вступительных экзаменах в вузы. Математика в школе, №4, 1983.
4. Далингер В. А. Математика: задачи с параметрами. В 2 ч. Часть 1: учеб. пособие для СПО 2-е изд., испр. и доп. Москва: Издательство Юрайт, 2017. 466 с.
5. Мещерякова Г.П. Задачи с параметрами, сводящиеся к квадратным уравнениям. – Математика в школе. № 5, 2001. 60-62

СПОСОБЫ ОРГАНИЗАЦИИ ДОСТАВКИ ЭЛЕКТРОННОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО КОНТЕНТА В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ

METHODS FOR ORGANIZING THE DELIVERY OF ELECTRONIC EDUCATIONAL CONTENT UNDER CONDITIONS OF DIGITAL TRANSFORMATION

Татьяна ВЕЛИКОВА

Кафедра ИТМФ,

Комратский государственный университет

E-mail: velicovatania@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-6817-6681

Резюме: В статье автором предложены способы доставки образовательного контента для студентов посредством платформы Moodle, платформы Udemy, социальных сетей Facebook, онлайн сервисов: Plickers, Quizlet. Описаны функциональные возможности, которые помогли автору внедрить данные ресурсы в образовательный процесс.

Ключевые слова: образовательный, контент, трансформация, платформа, Moodle, Udemy, Facebook, Plickers, Quizlet.

Rezumat: În articol autorul propune modalități de a furniza conținut educațional studenților prin intermediul platformei Moodle, platformei Udemy, rețelelor de socializare Facebook, serviciilor online: Plickers, Quizlet. Sunt descrise posibilitățile funcționale care au ajutat autorului să introducă aceste resurse în procesul educațional.

Cuvinte cheie: content educațional, transformare, platformă, Moodle, Udemy, Facebook, Plickers, Quizlet.

Abstract: In the article, the author proposes ways of delivery of educational content for students through the platform Moodle, the platform Udemy, social networks Facebook, online services: Plickers, Quizlet. Are described the functional possibilities that helped the author to implement these resources into the educational process.

Keywords: educational, content, transformation, platform, Moodle, Udemy, Facebook, Plickers, Quizlet.

Введение

Современные тенденции цифровизации образования диктуют новые требования к доставке контента для студентов. В книге The-Book-of-Trends-in-Education-2.0, опубликованной Young Digital Planet [11] перечислены основные тренды образования 2.0, среди которых геймификация, использование социальных сетей. В работе [2] рассматриваются вопросы формирования мотивации учащихся при смешанном и дистанционном обучении посредством учебных материалов — контента. Показаны принципы создания вовлекающего контента через геймификацию и мотивационный дизайн.

«Теперь, когда начал формироваться профессиональный консенсус об организации и методике массового дистанционного и смешанного обучения, особую актуальность приобретают вопросы особенностей контента обучения в самом широком смысле — от содержания обучения до принципов и практики разработки учебных материалов. В этом плане важно изучить опыт образовательных организаций, которые не только активно применяют дистанционные образовательные технологии, но и успешно разрабатывают образовательный контент» [2].

Разработке образовательного контента на платформе Moodle автором было посвящено большое количество статей, среди которых [1, 5, 6, 7, 10]. В данной статье автор не рассматривает детально платформу Moodle, но имеет в виду, что она является базовой и основной для доставки образовательного контента студентам, но предлагает и другие решения, которые позволяют студентам быстро и эффективно получить доступ к образовательным материалам цифрового характера.

В образовательном процессе вуза могут успешно внедряться массовые открытые онлайн курсы - MOOC. Автором настоящей статьи в работе [4] рассматривалось данное направление. Вопросами использования массовых открытых онлайн курсов занимались такие авторы, как

Золотухин С.А [8], Маслова Л.А [9]. В работе Маслова Л.А. рассматриваются масштабы распространения массовых открытых онлайн-курсов (МООК) в университетах, роль МООК в образовательной среде университетов. Трансформация традиционного образования требует от вузов создания цифровой образовательной среды, применения новых форм организации учебного процесса и методов обучения. МООК и внутренние онлайн-курсы являются частью этой образовательной среды.

Актуальными становятся такие способы доставки контента, которые предлагают оперативный доступ к учебным материалам. В статье автор сделал акцент на тех технологиях, которые были использованы в образовательном процессе в период COVID-19, и которые показали свою эффективность.

Методологическая основа исследования

При подготовке материала настоящей статьи были использованы научные методы исследования: анализа; синтеза; обобщения, позволившие выявить специфику современных способов доставки образовательного контента, систематизировать и описать имеющийся опыт, сформировать научную позицию по тематике исследования.

Результаты

Результаты, которые получили отражение в настоящей статье, были получены в период имплементации проекта «Dezvoltarea și răspîndirea E-teaching (tehnologii avansate de instruire prin utilizarea TIC) în instituțiile de învățămînt din RM» (проект Tekwill, программа «Tekwill Ambassador, ediția UTeach», в рамках проекта «Развитие Центра превосходства в области ИКТ в Молдове» Tekwil), который реализовывался с 27 мая 2020 по 28 февраля 2021.

Далее автор предлагает профессорско-преподавательскому составу обратить внимание на четыре способа доставки образовательного контента:

1. Использование социальной сети Facebook на курсах непрерывного образования дидактических кадров. Впервые в КГУ при проведении курсов непрерывного образования дидактических кадров была создана группа на Facebook, в которую были приглашены слушатели курсов. «Было решено сделать закрытую группу E-teaching с тем, чтобы у участников группы была возможность обсуждать инструменты и онлайн сервисы, изученные на занятиях, а также для того, чтобы можно было делиться личным опытом по использованию онлайн сервисов, программных продуктов в образовательном процессе» [3]. На данный момент в группе зарегистрировано 46 участников, но планируется что все зачисленные слушатели курсов E-teaching будут записываться в группу, тем самым из года в год число пользователей будет увеличиваться (Рис.1).

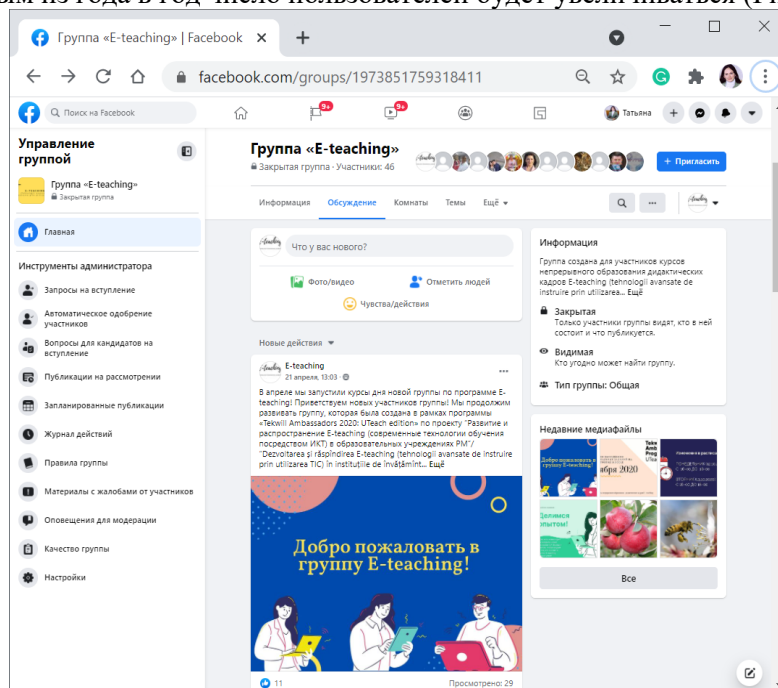

Рис.1. Группа E-teaching на Facebook

После проведения занятий не все участники участвуют в итоговом анкетировании через онлайн форму (несмотря на многократные напоминания). Это свидетельствует о необходимости развития компетенций по вовлечению в обратную связь, что в последствии позволит сделать полные выводы о проведении занятий. В итоговом анкетировании по курсам E-teaching участвовало 25 участников из 35 (Рис.2).

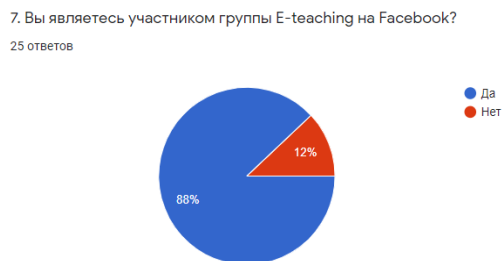

Рис.2. Результаты анкетирования

До завершения курсов были слушатели, которые так и не стали участниками группы на Facebook, указав причину – не смогли записаться в группу. В перспективе планируется сделать акцент на записи участников в группу, с предоставлением подробной инструкции. В то же время, участники отметили, что заинтересованы в использовании Facebook в образовательном процессе (Рис.3).

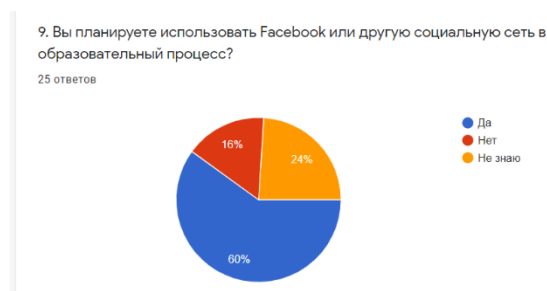

Рис.3. Результаты анкетирования

Участники выразили пожелания проводить занятия в летний период и вечернее время. Были те, кто выразил пожелание чтобы курсы проводились по выходным и те, кто пожелал, чтобы курсы проводились в аудитории. В целом, слушатели остались удовлетворёнными от участия на курсах. Слушатели отметили доступность к записям курсов на платформе Moodle.

2. Разработка и использование платформы Udemu. В рамках проекта велась работа по разработке курса на платформе Udemu. Было установлено, что имеется необходимость в разработке качественных видеоматериалов для размещения на платформе Udemu (это бы упростило работу по разработке Моос курса). Ввиду пандемии, занятия проводились в режиме онлайн, но не у всех была возможность посещать занятия, но им предоставлялись записи, которые участники курсов могли позже посмотреть. На платформе Udemu в бесплатной версии можно загрузить не более двух часов видео. Было принято решение создать канал на Youtube и разместить видео, после чего в самом курсе размещать ссылки на видео (Рис.4). Были загружены два видео, записанных в онлайн сервисе Loom <https://www.loom.com/> в пробный период. Опять же сделан вывод, что данный онлайн сервис удобен в бесплатной версии, если необходимо осуществить запись видео длительностью не более пяти минут, но если необходимо видео более продолжительное, то лучше выбрать другой сервис, например, такой, как OBS Studio.

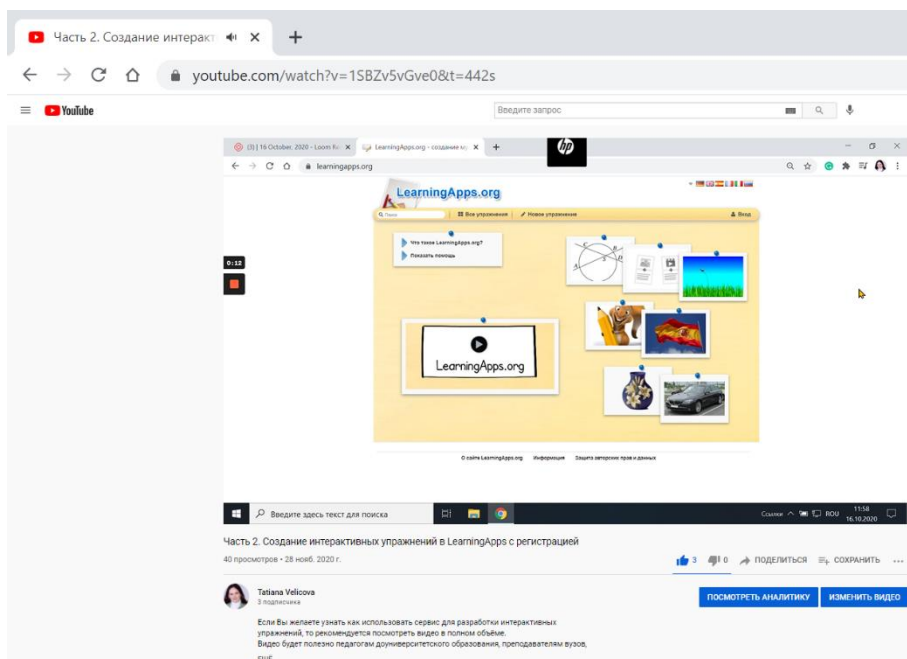

Рис.4. Видео на канале Youtube

3. Использование онлайн сервиса Plickers для доставки контента слушателям курсов и студентам. В Plickers появилась новая опция, которая позволяет использовать данный сервис при гибридном обучении и при дистанционном обучении (ранее, до распространения COVID -19, данной опции не было). Чтобы приступить к использованию Plickers в новой опции, необходимо нажать на кнопку Get Started with E-learning (Рис.5).

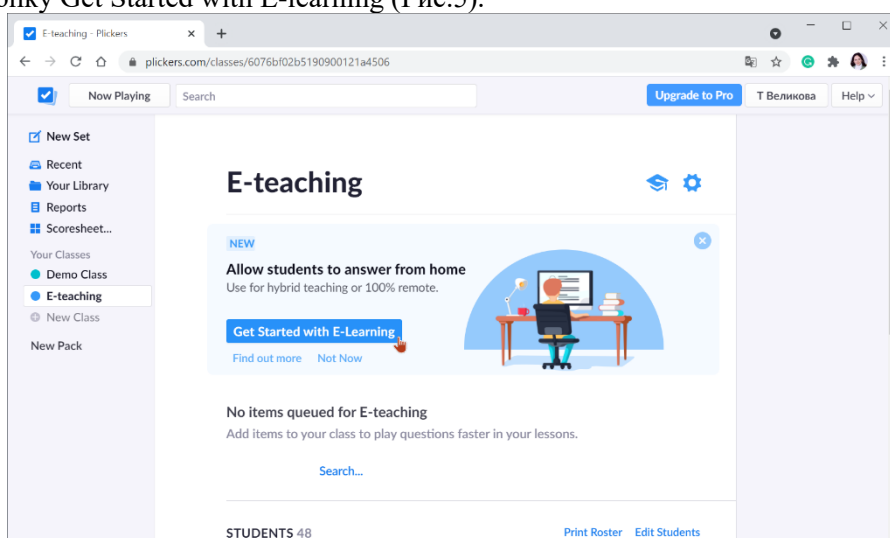

Рис.5. Использование Plickers в дистанционном режиме

В системе Plickers относительно данного режима написано: понятно и просто для студентов, никаких учетных записей, логинов или ежедневных игровых кодов. Преподаватель получает формирующие результаты в реальном времени, видит ответы всех своих студентов в режиме реального времени по мере их поступления. В гибридном режиме студенты дома используют электронное обучение, а учащиеся в аудитории - карточки.

По умолчанию, когда преподаватель активирует электронное обучение, преподаватель видит режим «Только учитель» (режим электронного обучения), в котором отображаются все результаты, включая индивидуальные ответы студентов. Если преподаватель хочет поделиться своим экраном - например, чтобы подробно изучить вопрос со студентами, необходимо использовать гибридный режим (Рис.6).

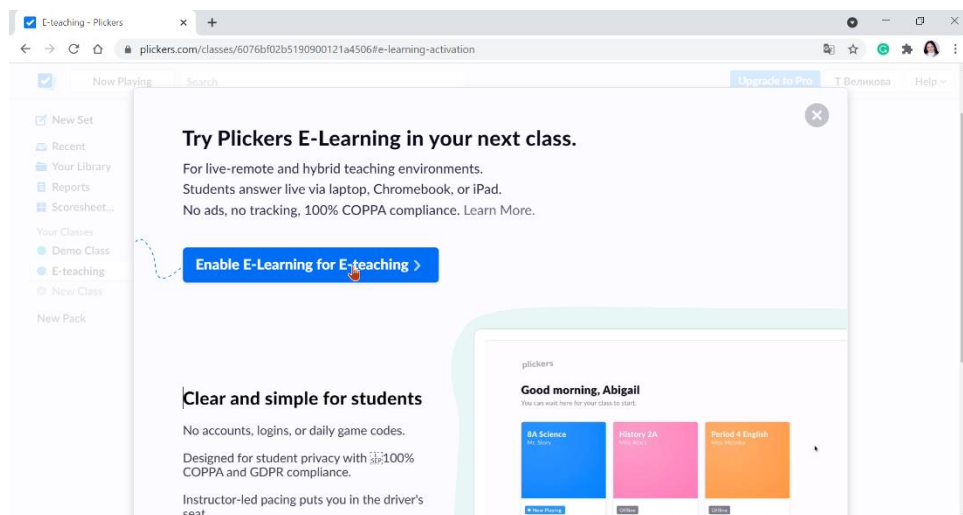

Рис.6. Запускаем тест Plickers в гибридном режиме

Прежде чем запустится режим для дистанционного обучения, появится диалоговое окно «Согласие на доступ студентов». Первый вопрос будет относительно возраста студентов «Есть ли в этом классе ученики младше 13 лет?». Далее преподавателю предлагается два варианта для подключения студентов к участию в тесте:

1 Вариант (самый быстрый): *Массовое копирование всех студенческих ссылок* в буфер обмена. Преподавателю необходимо вставить ссылки в электронное письмо класса и поделиться всеми ссылками со своим классом. Студенты могут найти свое имя и щёлкнуть соответствующую ссылку. Массовая отправка всех студенческих ссылок может быть осуществлена через чат, встроенный в видеоконференцию Zoom, Google Meet, а также Viber, WhatsApp.

2 Вариант: *Индивидуальные ссылки для каждого ученика/студента*. Если преподаватель считает, что учащиеся могут использовать ссылки других студентов, можно поделиться каждой ссылкой индивидуально с каждым студентом.

Следующий этап – собственно формирование вопросов теста. После добавления всех вопросов (в бесплатной версии имеется ограничение в 5 вопросов), необходимо указать группу, для которой будет предложен тест. Для организации занятия в дистанционном режиме необходимо выбрать E-Learning Mode. Во время участия в тесте преподавателю будет доступна информация относительно того, кто ответил на вопрос (в правой части экрана имеется список, в котором подсвечиваются активные пользователи), в нижней части имеется информация с результатами, которая отражает студентов, правильно ответивших на вопрос и студентов, которые допустили ошибку. Результаты тестирования будут доступны преподавателю в личном кабинете в меню Reports. Преподаватель сможет проанализировать результаты во время занятия, совместно со студентами, или позже.

Для быстрой систематизации образовательного контента в Plickers имеется возможность создания пакета. Пакеты – это простой и быстрый способ систематизировать контент и делиться им. В качестве примера, был создан новый пакет, в котором содержится образовательный контент по курсу E-teaching (Рис.7).

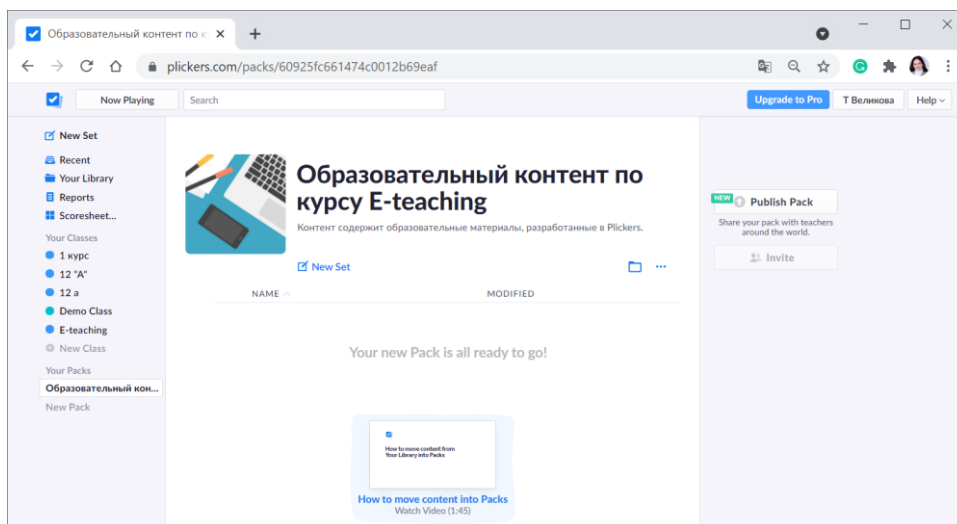

Рис.7. Создание пакета в Plickers

Пакет содержит ссылку на образовательное видео, которое подробно описывает как добавлять контент в созданный пакет. Таким образом, преподаватель может создать пакет по курсу и предоставить доступ своим студентам для быстрого доступа к нему. Можно делиться своим контентом с учителями по всему миру. Для этого необходимо присоединиться к программе Plickers Creator бесплатно. При публикации пакета преподаватель получает уникальный URL-адрес для общего доступа. Распространить URL-адрес можно через Viber, WatsApp, а также через Twitter или Facebook. Преподаватель получает страницу профиля создателя, на которой перечислены все общедоступные пакеты. Публичные пакеты распространяются по лицензии Creative Commons (CC BY). Это позволяет учителям копировать и изменять контент для своих классов и делиться им (однако никто не может редактировать общедоступные пакеты преподавателя, кроме самого преподавателя.)

4. Использование онлайн сервиса Quizlet для доставки контента слушателям курсов и студентам. Студентам необходимы образовательные ресурсы, которые бы позволили им запоминать информацию удобным для них способом. Один из таких сервисов – Quizlet. Данный сервис предлагает для изучения материала несколько режимов: карточки, заучивание, письмо, правописание, тест, а также заучивание через геймификацию: подбор, гравитация и игра в Live режиме. Сервис предлагает возможности по созданию учебных модулей (Рис.8), папок, курсов для поддержания порядка в личном кабинете Quizlet. После создания нового курса преподаватель может включить в курс созданные ранее модули, либо создать новые модули и поделиться пригласительной ссылкой на курс. Студентов можно пригласить на курс, добавив их имена пользователей Quizlet или электронные адреса (разделяя запятыми или разрывами строк). Вид созданного курса E-teaching продемонстрирован на Рис. 9. По пригласительной ссылке было зарегистрировано 15 участников, курс содержит три модуля.

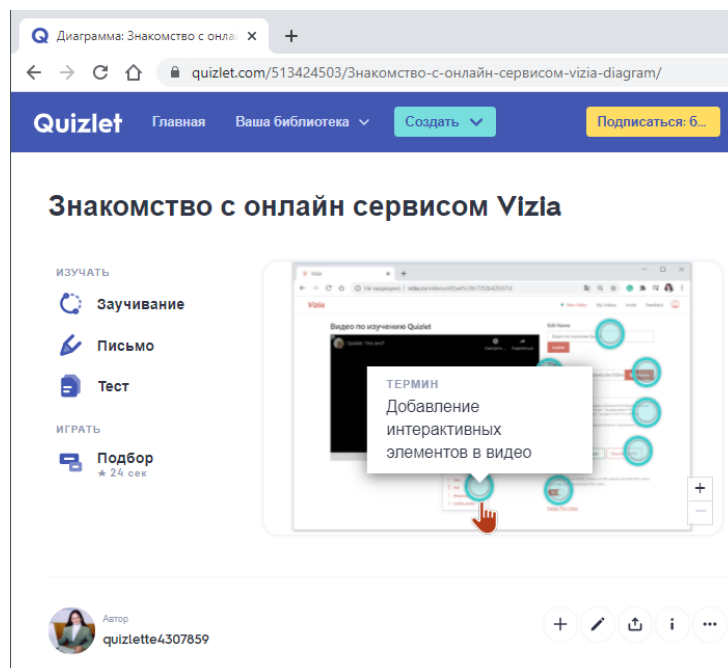

Рис.8. Учебный модуль в Quizlet

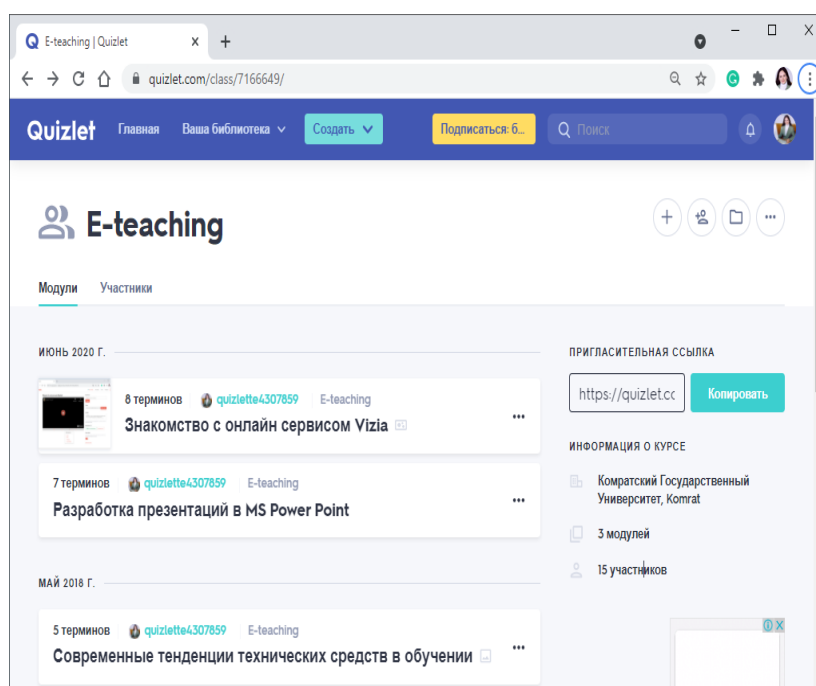

Рис.9. Курс в Quizlet

Заключение

Резюмируя изложенное, необходимо констатировать, что внедрённые и апробированные на практике инструменты помогают преподавателю сделать образовательный процесс разнообразным, а слушателям курсов и студентам получить доступ к образовательному контенту.

Для доставки образовательного контента у преподавателя должно быть несколько каналов, например, платформа Moodle, плюс специализированные web-сервисы, такие как Quizlet, Plickers. На уровне образовательной политики и стратегии развития КГУ необходимо разрабатывать открытые MOOC курсы с качественным образовательным контентом для привлечения потенциальных абитуриентов. Разработка Моос курсов позволит студентам заниматься самообразованием и будет решать задачу доступа студентов к открытым образовательным ресурсам. Необходимы ещё дополнительные тренинги для преподавателей по использованию социальных сетей как инструмента для доставки образовательного контента, получения

комментариев, вопросов по размещённому контенту. Если размещать контент, а под контентом просить студентов отправить примеры, проекты по тематике, в этом случае социальная сеть Facebook выступит в качестве творческой лаборатории, где студенты будут взаимодействовать с педагогом, обмениваться идеями, опытом и успешными практиками со своими одногруппниками. Поскольку онлайн сервисы, такие как Canva, Triventy, позволяют привлекать студентов к разработке образовательного контента, преподавателю рекомендуется привлекать студентов к разработке инфографики, викторин по дисциплинам, презентаций, видеопрезентаций. В это же время преподавателю необходимо пересмотреть образовательную траекторию, научиться разрабатывать актуальные и полезные электронные учебные материалы, основанные на технологии дополненной реальности, геймификации, внедрять в образовательный процесс симуляторы, тренажёры, но эти и другие возможности будут рассматриваться в следующих статьях автора, в этой же статье была другая задача – предложить инструменты для качественной доставки образовательного контента студентам.

Библиография:

1. Braicov A., Velicova T. Organizarea lecțiilor interactive pe platforma de instruire MOODLE. În: „Bunele practici de instruire E-Learning/Online”: Culegere de articole, UTM, 24-27 septembrie 2014, Chișinău, 2014, p. 99-101 (0,22 c.a.), ISBN 978-9975-80-827-9.
2. Бессилина Н. Н., Гребёнкина Н. А., Евстратова М. В. и др. Создание и использование образовательного контента: уроки для онлайн-обучения. М.: НИУ ВШЭ, Институт образования, Современная аналитика образования. № 19(49), 2020. 48 с.
3. Великова Татьяна. Тенденции внедрения и распространения E-teaching в Комратском государственном университете Международная научно-практическая конференция "Наука, образование, культура", посвященная 30-ой годовщине Комратского государственного университета. Комрат, 11 февраля 2021, Комратский государственный университет, A&V Poligraf, 2021, с. 291-295 (0,32 c.a.), ISBN ISBN 978-9975-3496-2-8.
4. Великова Т., Левитская А. Внедрение непрерывного образования в области предпринимательства в сельской местности посредством электронных MOOC курсов В сб.: V Национальной научно-практической конференции "Проблемы и вызовы экономики региона в условиях глобализации", 12 декабря 2019, Комрат, 2019, с. 164-167, ISBN 978-9975-3312-7-2.
5. Великова Т. Методические аспекты применения активных элементов курса на платформе MOODLE. În: Conferința Științifico-Practică "Inovații prin intermediul TIC în învățământul universitar și preuniversitar din Republica Moldova", US Cahul, 19 dec. 2014, Cahul, 2015, p. 143-152 (0,43 c.a.), ISBN 978-9975-88-001-5.
6. Великова Т.Г. Методические аспекты использования форума в процессе обучения и оценивания студентов. În: Conferința științifico Internațională „Învățământul de performanță la disciplinele din ariile curriculare. Științe exacte și Științe ale naturii. Obiective. Strategii. Perspective.”, 25-28 septembrie 2014, UST, Chișinău, 2015, p. 127-133. (0,38 c.a.) ISBN 978-9975-76-150-5.
7. Великова Т. Практика использования wiki-технологии в образовательном процессе. În: Conferința științifico-practică internațională „Perspectivile și problemele integrării on Spațiul European al Învățământului superior”, Volumul I, Universitatea de Stat "B. P. Hasdeu", 5 iunie 2014, Cahul, 2014. - p. 168-172. (0,30 c.a.) ISBN 978-9975-914-91-8.
8. Золотухин С. А. Использование массовых открытых онлайн-курсов в образовательном процессе вуза. Ученые записки. Электронный научный журнал Курского государственного университета. 2016, № 4 (40).
9. Маслова Л.А. MOOK в классических университетах. спрос на моок со стороны молодежи 18-25 лет. eLearning Stakeholders and Researchers Summit 2018 Материалы международной конференции. Москва, 5–6 декабря 2018 г. с.22-38
10. Сибова О.Г., Великова Т.Г. Использование платформы Moodle в обучении. В сб.: «Инновационные технологии в современном образовании»: сборник материалов VI Международной научно-практической интернет-конференции, 12 декабря 2018 г., наукоград Королев, Московская область, «Научный консультант», 2019, с. 572-577, ISBN 978-5-907196-64-3.
11. The Book of trends in Education 2.0 <http://www.ydp.eu/assets/pdf/The-Book-of-Trends-in-Education-2.0-YDP.pdf> (дата обращения 20.05.2021)

**STABILIREA PARAMETRILOR FIZICO-CHIMICI DE OXIDARE FOTOCHIMICĂ A
CEFALEXINEI CU REAGENTUL FENTON**

**DEGRADATION CEPHALEXIN BY PHOTO-FENTON REAGENT. DETERMINATION THE
EFFECTS OF THE PHYSICO-CHEMICAL PARAMETERS**

Larisa MOCANU,
Universitatea de Stat din Moldova
E-mail: lmdordea@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-3306-5292

Maria GONȚA,
Universitatea de Stat din Moldova
E-mail: maria.gonta@usm.md
ORCID ID : 0000-0003-3476-0967

Veronica PORUBIN-SCHIMBĂTOR
Departament Chimie Industrială și Ecologică,
Universitatea de Stat din Moldova
E-mail: varvaraporubin@mail.ru
ORCID ID : 0000-0003-2640-3134

Rezumat: Această lucrare are drept scop principal studierea procesului de degradare și oxidare/mineralizare a sistemelor model ce conțin cefalexină prin utilizarea reagentului foto-Fenton. În vederea optimizării procesului de degradare, au fost stabiliți parametri fizico-chimici care influențează performanța de epurare a cefalexinei. Astfel, s-au realizat studii experimentale în intervalul de pH (2-11), în funcție de concentrația oxidantului (0,34-34 mg/L, catalizatorului (0-28 mg/L) și timpul de reacție (până la 120 min) la concentrația cefalexinei de 50 mg/L. Toate studiile experimentale au fost efectuate cu expunerea soluției de CLX la iradiere cu raze ultraviolete tip C.

În consecință, pentru oxidarea a 50 mg/L a fost obținută o eficiență optimă de degradare de 80% în mediul de reacție acid (pH=2,5) cu adăugarea a 3,4 mg/L oxidant (preoxid de hidrogen) și 5,6 mg/L ioni Fe^{2+} la iradiere cu raze ultraviolete de tip C ($\lambda=254$ nm) timp de 60 min la temperatura camerei. Astfel, studiul actual a demonstrat că reagentul foto-Fenton poate fi utilizat în mod eficient ca proces de oxidare avansată pentru epurarea sistemelor cu conținut de cefalexină în condiții de mediu optimizate.

Cuvinte cheie: cefalexină, foto-Fenton, parametri fizico-chimici, optimizare

Abstract: This paper purposes to study the degradation and oxidation/mineralization process of cephalixin by using Photo-Fenton reagent. The degradation rate was carried out as a function of pH value in the range 2–11, concentration of oxidant H_2O_2 (0,34–34 mg/L), catalyst Fe^{2+} (0–28 mg/L), contact time (up to 120 min) at 50 mg/L concentration of cephalixin. All experiments were performed with exposure to UVC irradiation.

Consequently, the 80% degradation rate was obtained at pH-2,5, oxidant concentration-3,4 mg/L, catalyst concentration-5,6 mg/L, substrate concentration-50,0 mg/L, and contact time-60 min. As a result of this, the actual study revealed that the Photo-Fenton process may be used effectively as an advanced oxidation treatment unit for degradation/mineralization of cephalixin under optimized conditions.

Keywords: cephalixin, Photo-Fenton, physicochemical parameters, optimization

Introducere

Prezența compușilor farmaceutici în apele uzate prezintă adevărate pericole pentru mediul înconjurător. Această problemă a devenit actuală datorită dezvoltării industriale și creșterii graduale a populației din ultimile decenii. Prin urmare, studiile au raportat apariția unor noi tipuri de contaminanți periculoși proveniți din industria farmaceutică-compuși farmaceutici emergenți (CF) [1,2,3]. Deși, în natură acești compuși se găsesc în concentrații foarte mici de ordinul nanogramelor până la micrograme per litru, efectele lor negative asupra mediului ambiant și asupra umanității sunt studiate insuficient [2,3,4]. Antibioticele care inhibă dezvoltarea microorganismelor, sunt utilizate atât la tratarea oamenilor, cât și la

tratarea animalelor în scop farmaceutic și de prevenire a contaminării microbiene [3,5]. În plus, antibioticele reziduale sunt identificate în sol, pâna freatică, precum și în râuri, bazine etc. [3,6,7].

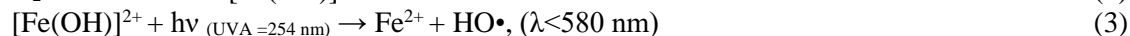
Antibioticul Cefalexina (CLX) aparține grupei de cefalosporine de primă generație (Tabelul 1) caracterizată de un inel heteroatomic format din trei atomi de carbon și un atom de azot, astfel identificând cefalexina ca β -lactamă [7,8]. Acest produs medicamentos de regulă, este prescris în tratarea infecțiilor tractului respirator și urinar, deoarece are o gamă largă de acțiune antimicrobiană, este unul dintre cele mai consumate antibiotice la nivel global, cu o scară largă de producție la nivel mondial [3]. Studiile de specialitate au arătat că 90% din cefalexina administrată nu este metabolizată de către organism, astfel cefalexina și metaboliții săi sunt excretați în urină și fecale. În pofida efectului terapeutic, acumularea acestui micropoluant în mediu ambiant conduce la apariția agenților patogeni multirezistenți, provocând un impact inconmesurabil asupra sănătății oamenilor și animalelor, precum și asupra ecosistemelor [1,3,9].

În consecință, îndepărtarea compușilor farmaceutici este importantă și prezintă un interes sporit în rândul cercetătorilor care studiază această ramură științifică. În vederea îndepărtării acestor tipuri de poluanți farmaceutici se folosesc cel mai des metodele chimice, fizico-chimice, biologice, inclusiv oxidarea chimică, tratamentul biologic, osmoza inversă, adsorbția pe cărbune activ ori pe alte tipuri de adsorbent [10,11,12]. Cu toate acestea, datorită gradului înalt de solubilitate și nedegradabilitate, metodele menționate mai sus prezintă performanțe de epurare scăzute. Studiile recente au demonstrat că procesele convenționale au rate variabile de îndepărtare a reziduurilor de antibiotice variind de la 20 până la 90% și, în plus, se produce cantități considerabile de deșeuri. Mai mult decât atât, în ciuda perforanței de 90%, se formează sub produse care, de cele mai multe ori, sunt mai periculoase decât antibioticul original [4].

Dintre metodele distructive, o atenție sporită pentru degradarea majorității compușilor antibiotici din apa poluată prezintă procesele avansate de oxidare, cum ar fi: fotoliza directă folosind iradierea cu raze UV, peroxid de hidrogen combinat cu raze UV, procesele Fenton și foto-Fenton, oxidarea cu ozon, sonoliza, procese electrochimice etc. Aceste metode distructive prezintă interes științific deoarece au putere de transformare a majorității poluanților farmaceutici organici în compuși cu masă moleculară mică [2,4,6,9,10,12]. Deasemenea, aceste procese sunt capabile să genereze forme reactive de oxigen, în principal, cum ar fi radicali HO cu un potențial de oxidare de 2,8 V și foarte reactivi ($t_{1/2}$ este de aproximativ 1 ns [13], la fel, ei sunt non-coroziivi pentru echipamente, reacționează cu compușii organici prin substituție electrofilă etc. [12,14]. Mai mult decât atât, procesul de mineralizare completă a poluanților farmaceutici (transformarea compusului până la CO_2 , H_2O și ioni anorganici) poate fi realizată fără a fi realizat transferul de fază al compușilor emergenți [12]. Însă, aceste procese de oxidare sunt dependente de valoarea pH-ului, valorile CCO inițial și grosimea stratului de efluent [4].

Conform literaturii de specialitate [1,2,4], aplicarea procesului foto-Fenton reduce costurile tratamentului, este ușor de utilizat și are o eficiență ridicată de îndepărtare a reziduurilor medicamentoase din apele poluate. Sărurile de Fe(II), H_2SO_4 necesar pentru stabilirea pH-ului acid precum și peroxidul de hidrogen sunt substanțe chimice ușor disponibile. În plus, utilizarea radiației UVC grăbește producerea de radicali OH, astfel micșorându-se consumul de H_2O_2 comparativ cu consumul de oxidant din procesul de oxidare catalitică cu reagentul Fenton. Înlăturarea compușilor farmaceutici din apele reziduale prin aplicarea procesului foto-Fenton este o alternativă a procesului Fenton pentru degradarea și oxidarea/mineralizarea cefalexinei [14].

Reacția foto-Fenton are la bază mecanismul de oxidare Fenton combinat cu iradierea cu raze solare, care descrie, în primul rând, interacțiunea dintre ionii Fe^{2+} cu H_2O_2 (ecuația 1). După carei, ionii Fe^{3+} , formează complecși ferici ($[\text{Fe}(\text{OH})]^{2+}$) care absorb lumina între-un spectru larg ($\lambda=290$ și $\lambda=410$ nm) și, astfel, se reduc în mediul apos prin expunerea la raze UV. În consecință, se generează suplimentar radicali OH (ecuația 3) prin fotoreducerea ionilor ferici (Fe^{3+}) la ioni feroși (Fe^{2+}) atunci când mediul de reacție este puternic acid (ecuația 2) [5,15] și prin fotoliza H_2O_2 (ecuația 4). Reacția descrisă de ecuația 4 este caracteristică proceselor red-ox.

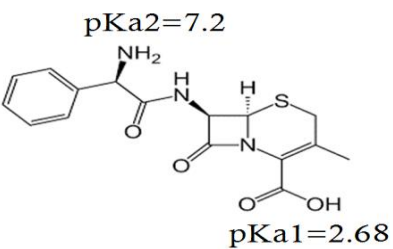
Procesul de oxidare fotocatalitică cu reagentul Fenton este o metodă utilizată pe larg la scară de

laborator însă, este foarte important de optimizat parametrii operaționali pentru a obține cel mai bun rezultat posibil. În acest context, acest lucrare are ca obiectiv principal stabilirea parametrilor fizico-chimici care influențează direct atât rata de oxidare/mineralizare, cât și cea de degradare a antibioticului propus spre studiere. Astfel, ca urmare a scopului propus, se studiază efectul pH-ului soluției cu conținut de cefalexină, concentrația peroxidului de hidrogen (H_2O_2) și concentrația ionilor Fe^{2+} la iradiere cu raze UVA ($\lambda=254$ nm).

Metodologia cercetării

Reactivi. Toate chimicalele folosite sunt chimic pure. Specificațiile cefalexinei sunt expuse în Tab. 1. Peroxidul de hidrogen (H_2O_2 , 30%, Sigma-Aldrich) are rol de oxidant, iar în calitate de catalizator s-a folosit ionii Fe^{2+} proveniți din sarea Mohr ($(NH_4)_2Fe(SO_4)_2 \times 6 H_2O$, 99%, Ecochimie SRL). pH-ul soluțiilor s-a reajustat cu soluție de acid sulfuric concentrat (H_2SO_4 , 98%, Acros) și soluție de hidroxid de sodiu (NaOH, 98%, Sigma-Aldrich).

Tabelul 1. Structura chimică, specificațiile tehnice și valorile pKa ale cefalexinei [16]

	Structura chimică	$C_{16}H_{17}N_3O_4S$
	Greutate moleculară	347,4 g/mol
	Stare	Solidă
	Solubilitatea (apă)	10000 mg/L (la 298 ⁰ K)

Pregătirea soluției ce conține antibiotic

La balanța analitică (KERN) s-a cântărit 0,2000 g de cefalexină (cu specificațiile tehnice din Tabelul 1). După cântărire s-a transferat într-un balon cotat de 100 mL pentru a obține soluție de cefalexină cu concentrația finală de 2,0 g/L. Soluția de antibiotic a fost preparată zilnic.

Procedeele experimentale. Procesele de oxidare fotochimice s-au realizat în camera de fotoiradiere care este dotată cu lampă Vilbert Lourmant VL 215 LC (50/60 Hz) poziționată orizontal deasupra reactorului discontinuu confecționat din sticlă borosilicat cu volumul de 500 mL, diametrul-15 cm și înălțimea-10 cm amplasat pe un agitator. Toate cercetările experimentale s-au realizat la presiune normală și temperatura camerei.

Soluțiile ce conțin 50 mg/L cefalexină au fost modelate în felul următor: într-un balon cotat cu volumul de 500 mL a fost adăugat un volum prestabilit de soluție de antibiotic (2 g/L) și s-a agitat timp de 2 min cu ajutorul agitatorului magnetic cu viteză de agitare de 500 rpm. Ulterior, s-a adăugat soluție de ioni Fe^{2+} și s-a reajustat pH-ul la pH-metrul Consort C3030, adăugându-se cu picătura soluție de H_2SO_4 (1N). S-a continuat agitarea pentru încă 1 min și soluțiile cu conținut de CLX s-au transferat în reactorul din camera de fotoiradiere. S-a adăugat H_2O_2 cu concentrația corespunzătoare și s-a fixat timpul de reacție zero. La intervale fixe de timp de 1, 5, 30, 60 și 120 min s-au prelevat câte 5 mL de probă și pentru determinarea concentrației remanente a CLX (C) și consumul chimic de oxigen (CCO). În timpul procesului de fotooxidare, sistemele s-au agitat continuu cu ajutorul agitatorului magnetic de tip Wiss Stir dotat cu stabilizator de temperatură.

Metode de analiză. Determinările spectrofotometrice calitative și cantitative au fost realizate la spectrofotometrul UV/Vis T80+ dotat cu soft de înregistrare a spectrelor și prelucrare a datelor obținute.

A fost determinată concentrația reamanetă a cefalexinei (C_f) după maximul de absorbție ($\lambda=260$ nm) și concentrația compușilor organici remanenti (CCO_f), conform metodologiei [17,18].

Din curba de calibrare a fost determinată concentrația remanentă a substratului (CLX) conform ecuației de regresie: $y=0,0298x+0,00458$, unde coeficientul de corelație este 0,9994. Toate concentrațiile se înscriu pe o dreaptă liniară în intervalul de concentrații 1,0-100,0 mg/L în conformitate cu legea Lambert-Beer.

Pentru curba de calibrare au fost adăugate părți alicote din soluțiile stoc (2,0 g/L), în baloane calibrate de 0,025 L pentru a obține diferite concentrații inițiale ale antibioticului, de la 1,0 până la 400,0 mg/L. S-a măsurat $A_{260}=f(C)$ față de proba martor la spectrofotometrul UV-Vis T 80+.

Performanța de degradare a CLX s-a calculat în baza valorilor C_{CLX} obținute după măsurare, conform

relației 1:

$$P, \% = \frac{(C_i - C_f)}{C_i} \times 100\% \quad (1)$$

unde C_i - concentrația inițială a CLX,
iar C_f - concentrația reamanetă după oxidare

CCO remanent a fost determinat prin măsurarea absorbției probelor de analiză la $\lambda=600$ nm. Concentrația remanentă a poluanților farmaceutici (CCO) s-a determinat din curba de calibrare care este descrisă de ecuației drepte de regresie: absorbanta = $0,0016 \times$ concentrația (mg/L) + $0,003$, unde coeficientul de regresie este $r^2=0,9998$, panta drepte are valoarea $0,0016$, iar interceptul cu ordonata este $+0,003$.

În baza valorilor CCO_f obținute, s-a calculat gradul de oxidare și de mineralizare, conform relației 2:

$$Gr.oxid/min, \% = \frac{(CCO_i - CCO_f)}{CCO_i} \times 100\% \quad (2)$$

unde CCO_i reprezintă concentrația inițială a compușilor organici,
iar CCO_f este concentrația reamanetă

Rezultate și discuții

Pentru optimizarea procesului de foto-oxidare a CLX cu reagentul Fenton, concentrația antibioticului în sistemele analizate a fost de 50 mg/L. Această concentrație se regăsește în apele uzate industriale farmaceutice [2].

Influența temperaturii. Ca rezultat al studiului bibliografic [1,2,4], s-a constatat că gradul de îndepărtare a CLX atât după valorile CCO, cât și după C_f crește odată cu temperatura, rezultând viteze de reacție mai mari la temperaturi sub 20 °C. În intervalul $10-40$ °C, nu s-au atestat variații ale gradului de îndepărtare. Cu toate acestea, atunci când temperatura crește de la 40 până la 50 °C, eficacitatea reactivului scade. Acest lucru se datorează descompunerii accelerate a H_2O_2 în oxigen și apă. Din punct de vedere practic, majoritatea proceselor foto-Fenton se realizează la temperaturi cuprinse în intervalul $20-40$ °C.

Influența pH-ului. Performanța procesului de foto-oxidare a sistemului model cu conținut de CLX depinde semnificativ de pH-ul soluției. Valoarea pH-ului are influența asupra structurii antibioticului, vitezei de reacție precum și asupra generării cantității de radicali OH. La fel, influențează formarea diferitor specii de ioni metalici, care sunt responsabili direct de descompunerea H_2O_2 . Optimizarea concentrației de peroxid de hidrogen reduce cantitatea catalizator necesară în mediul de reacție [2].

În vederea stabilirii valori optime de pH, s-au păstrat constantă concentrația peroxidului de hidrogen- $3,4$ mg/L, a catalizatorului- $5,6$ mg/L și a antibioticului- 50 mg/L și s-a variat de la 2 la 11 valorile pH-ului. Acest interval s-a ales în baza valorilor pKa a antibioticului (Tab. 1) [11]. Rezultatele cercetărilor din ultimii ani arată o performanță de înlăturare destul de ridicată la pH-3 [19] și recomandă ca procesele de oxidare avansată a poluanților farmaceutici să se realizeze în intervalul de pH de la 2 până 4 . La valori de pH mai mici ca 2 scade stabilitatea oxidantului (H_2O_2) datorită formării ionilor de oxoniu ($H_3O_2^+$), iar aceasta duce la reducerea reactivității sale cu ioni Fe^{2+} . La fel, scade cantitatea ionilor ferici ceea ce duce la formarea cationului H^+ astfel are loc procesul de inhibiție a radicalilor OH. La valori a pH-ului mai mare de 4 , inhibă atât regenerarea speciei active de ioni feroși (Fe^{2+}), cât și formarea unor cantități mai mari de radicali OH [4].

Prin urmare, s-a studiat procesul de fotodegradare a CLX la valori de pH de $2,0, 2,5, 4,0, 7,5$ și $11,0$, iar conform rezultatelor prezentate în figura 1, performanța de degradare depinde esențial de mediul de reacție și de timpul de contact (Fig. 1 a). Prin urmare, în primele 60 sec de reacție, CLX se degradează 50% , iar timp de 30 min înregistrează o scădere cu încă 20% și se obține o performanță de 88% la valori de pH acide (pH= $2-2,5$). Performanța de degradare scade (83%) pe măsură ce se mărește valorile pH.

Diminuarea concentrației antibioticului depinde, pe de-o parte, de reacția de hidroliză și dimerizare care se realizează prin atac nucleofil al lanțului lateral amino la carbonilul b-lactamic și se formează produși intermediari, iar pe de altă parte depinde de cantitatea de radicali OH.

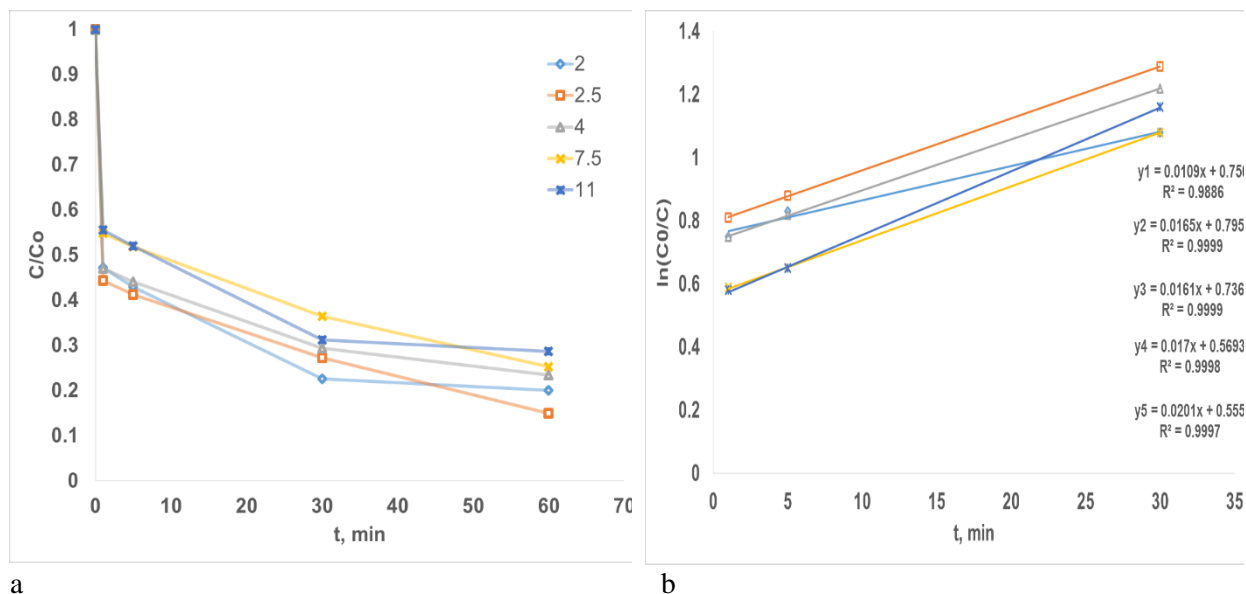

Fig. 1. Cinetica de fotodegradare a cefalexinei la diferite valori de pH;
 $[CLX]_0=51,0$ mg/L, $[Fe^{2+}]_0=0,56$ mg/L, $[H_2O_2]_0=3,4$ mg/L, UVC=254 nm
 y_1 corespunde pH-ului 2, y_2 corespunde pH-ului 2,5, y_3 corespunde pH-ului 4,
 y_4 corespunde pH-ului 7,5 și y_5 corespunde pH-ului 11

Conform figurii 1 a, se observă că degradarea se realizează eficient și continuă la un pH de 2,5. Acesta performanță este confirmată și de constantele de viteză: la pH-2,5 se atestă o constantă de viteză (k_2) mare $0,0165 \text{ min}^{-1}$ comparativ cu constantele k_1 și k_3 care sunt mai mici: $0,0109$ și, respectiv $0,0161 \text{ min}^{-1}$. Această scădere a constantelor de viteză se datorează, în principal, structurii moleculare a cefalexinei, care are tendința de a absorbi ionul pozitiv și, atunci când pH-ul este puternic acid, se mărește concentrația de ioni încărcăți pozitiv, ceea ce duce la modificarea structurii CLX deoarece cea mai mare parte a structurii CLX este formată din grupări carboxil. Din acest motiv, moleculele CLX sunt mai disponibile în mediului cu sarcini pozitive ceea ce ducea la degradarea antibioticului până la 88% și mineralizarea lui până la 80%. Aceste performanțe se datorează faptului că CLX are două situsuri de legare a protonilor cu o constantă de aciditate scăzută și o grupare β -lactamică a acidului carboxilic ($pK_a=2,69-3,63$) [20].

În mediul de reacție puternic acid scade protonația atomului de azot, însă forțele repulsive reduc degradarea dintre sarcina negativă a soluției și perechile de electroni liberi de amină, amidă și carboxilat [7] ceea ce duce scăderea ratei de degradare de la 88 până la 74 și, respectiv 71% la valori de pH de 2,5, 7,5 și respectiv 11. Aceasta scădere este atribuită transformării speciilor de fier hidratat în specii ferice coloidale care descompun catalitic peroxidul de hidrogen în oxigen și H_2O , fără a forma radicali hidroxil.

În rezultatul studiului de oxidare a CLX în intervalul de pH 2-11, s-a constatat că cele mai mari performanțe de degradare și de oxidare/mineralizare se obțin la pH-2,5.

Influența concentrației ionilor de Fe(II) și a H_2O_2 la iradiere cu raze UVC

Peroxidul de hidrogen și de ioni de fier (II) sunt variabile foarte importante pentru performanța sistemului ce conține CLX, deoarece acești factori afectează, în mod direct, viteza de reacție [2].

Procesul foto-Fenton depinde esențial de concentrația peroxidului de hidrogen. Astfel, în figura 2 sunt arătate efectele concentrației de oxidant asupra procesului de degradare a antibioticului în intervalul de concentrații de 0-34,0 mg/L. este cunoscut că la iradierea regentului Fenton cu raze UVC (sursă suplimentară de radicali OH) are loc producerea radicalilor OH [7] care se realizează foarte rapid pentru oxidarea catalitică ($k= 53-76 \text{ M/s}^{-1}$) însă regenerarea ionilor Fe(II) este semnificativă mai lentă ($k=10^{-6}-10^{-2} \text{ M/s}^{-1}$). Din acest considerent, producția de radicali OH este redusă după etapa inițială. Mai mult ca atât, radicalul perhidroxil generat ($HOO\cdot$, are un potențial de 1,46 V) este un oxidant mai slab decât radicalul OH (are potențial de 2,8 V). În consecință, degradarea CLX este practic oprită în primele 10 min. Între timp, în procesul foto-Fenton, razele UV accelerează regenerarea ionilor Fe(II) și crește cantitatea de radicali OH necesari procesului de degradare a cefalexinei astfel, obținându-se performanțe de înlăturare ridicate [14]. În consecință, pentru optimizarea concentrației de peroxid de hidrogen, s-a păstrat constantă concentrația ionilor Fe^{2+} -0,56 mg/L și concentrația substratului-50 mg/L și a fost variată concentrația H_2O_2

în intervalul 0-34 mg/L la pH- 2,5 și 120 min timp de contact. Degradarea cefalexinei și cinetica procesului sunt prezentate în Fig. 2.

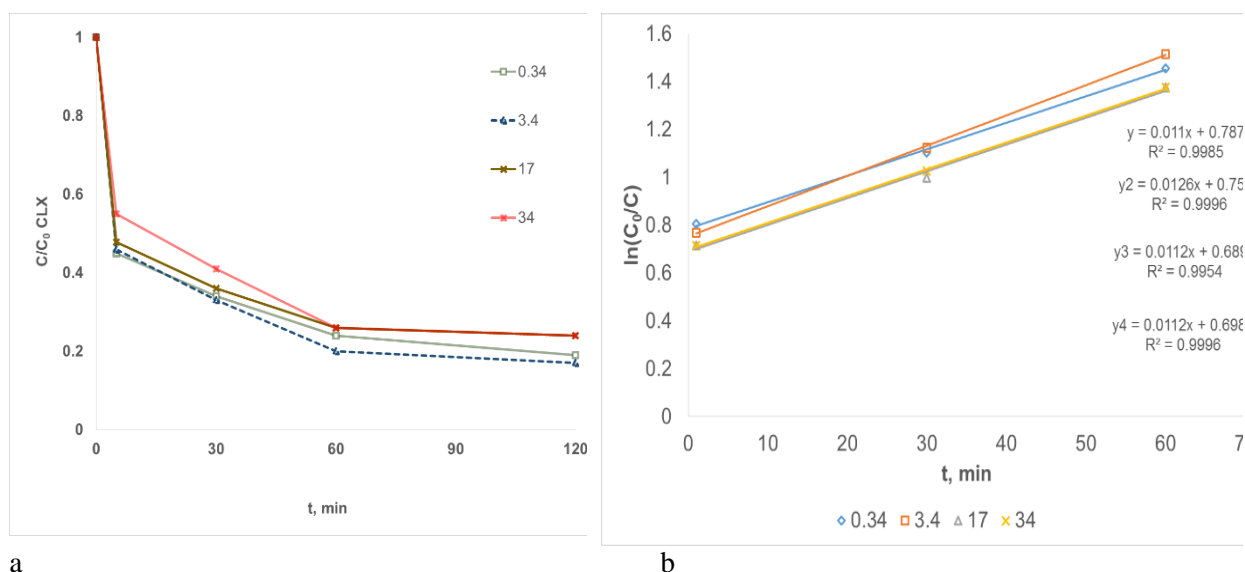

Fig. 2. Cinetica de fotodegradare a cefalexinei la variația concentrației inițiale de H₂O₂ (mg/L); [CLX]₀=51,0 mg/L, [Fe²⁺]₀=0,56 mg/L, pH=2,5, UV=254 nm
*y*₁ corespunde 0,34 mg/L H₂O₂, *y*₂ corespunde 3,4 mg/L H₂O₂,
*y*₃ corespunde 17,0 mg/L H₂O₂ și *y*₄ corespunde 34,0 mg/L H₂O₂

Conform curbelor cinetice din Fig. 2 a, performanța procesului de fotooxidare a antibioticului depinde de concentrația H₂O₂. Acesta este confirmată de constantele de viteză a procesului de degradare (Fig. 2 b).

Astfel, eficiența eliminării cefalexinei pentru cele patru concentrații de oxidant (0,34, 3,4, 17,0 și 34 mg/L peroxid de hidrogen) a fost de 76,2, 78,0, 74,3 și respectiv 74,38%. Rezultatele au arătat că o creștere a concentrației de peroxid de hidrogen micșorează valorile CCO după cum urmează: 79, 82, 74, 74% timp de 60 min. În baza rezultatelor din prezentul studiu, concentrația optima pentru a oxida 50 mg/L de CLX este de 3,4 mg/L. Adăugarea unei concentrații suplimentare de H₂O₂ (mai mult de 3,4 mg/L) inhibă acțiunea radicalilor hidroxil și formează HO₂[•], care are un potențial de oxidare mai mic comparativ cu OH[•] [7]. Prin urmare, se poate concluziona că concentrațiile mari de H₂O₂ acționează ca un inhibitor pentru formarea OH[•] și, ca rezultat, reduc eficiența procesului.

Aceste rezultate sunt în concordanță cu alte publicații privind degradarea cloramfenicolului, amoxicilinei, ampicilina și coloxazina prin utilizarea reagentului foto-Fenton [9].

În vederea optimizării concentrației inițiale a catalizatorului (Fe²⁺), s-a păstrat constantă concentrația peroxidului de hidrogen (3,4 mg/L) și s-a variat concentrația ionilor de Fe(II) de la 0,56 până la 28 mg/L, ținându-se cont că concentrația limită admisibilă (CLA) este de 12 mg/L.

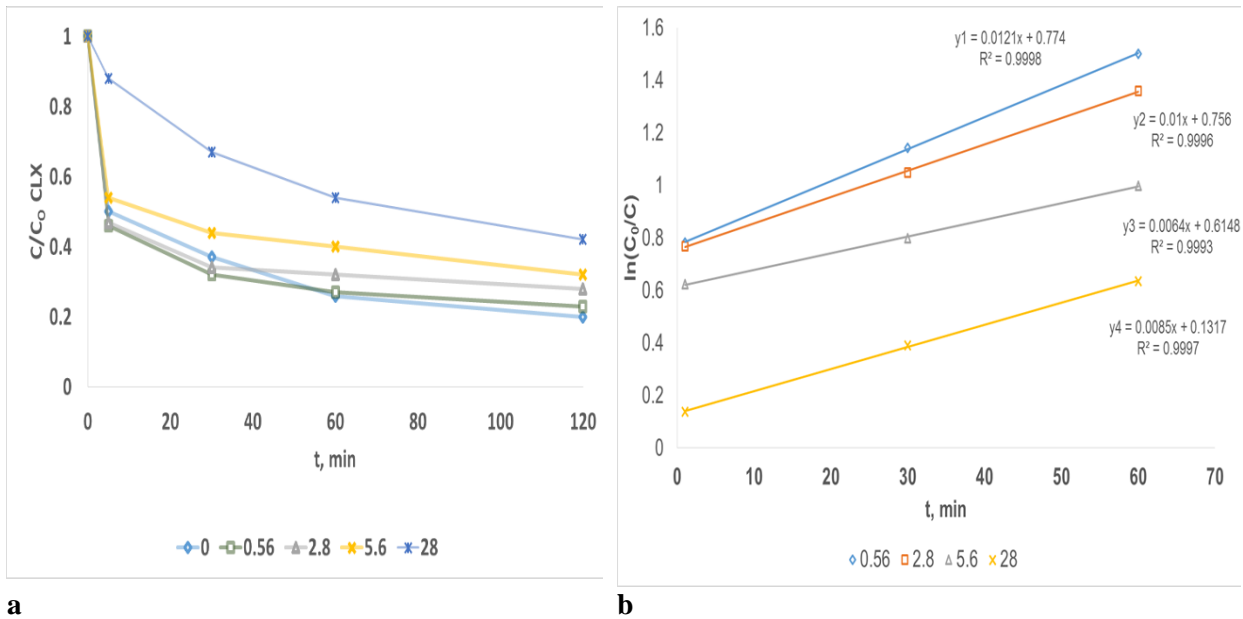

Fig. 3. Cinetica de fotodegradare a cefalexinei la variația concentrației inițiale a catalizatorului (mg/L); [CLX]₀=51,0 mg/L, [H₂O₂]₀=3,4 mg/L, pH=2,5, UVA=254 nm
*y*₁ corespunde 0,56 mg/L ioni de Fe(II), *y*₂ corespunde 2,8 mg/L ioni de Fe(II),
*y*₃ corespunde 5,6 mg/L ioni de Fe(II) și *y*₄ corespunde 28 mg/L ioni de Fe(II)

Conform figurii 3 a, în baza rezultatelor obținute în acest studiu, se poate observa că procesul de oxidare are loc rapid și este în continuă scădere chiar și după 2 ore de reacție, în lipsa ionilor Fe²⁺. În prezența ionilor Fe²⁺, performanța de degradare scade de la 73% pentru concentrația de 0,56 mg/L până la 46% pentru 28 mg/L ioni de Fe(II) după 60 min de contact. Scăderea performanței de îndepărtare este confirmată și de constantele de viteză (Fig. 3 b). Astfel, conform figurii 3 b șirul degradării este $k_1 > k_2 > k_4 > k_3$, iar valorile constantelor sunt: 0,0121, 0,01, 0,0064 și 0,0085 min⁻¹. În consecință, rata de degradare a CLX a crescut odată cu creșterea concentrației ionilor de Fe²⁺ până la un anumit nivel specific (0-0,56 mg/L) și, ulterior a scăzut în intervalul de concentrații de la 2,8 până la 28 mg/L.

Ca rezultat al fotooxidării antibioticului CLX s-a determinat că procesul de degradare a cefalexinei decurge paralel cu formarea radicalilor OH: odată cu mărirea concentrației de ioni feroși în sistemele analizate se reduce concentrația radicalilor OH, care sunt direct responsabili de eficiența procesului de degradare a antibioticului [1,2].

În aceleași condiții operaționale, rata de mineralizare atinge 78% în lipsa ionilor feroși. Odată cu adăugarea catalizatorului, rata de mineralizare ajunge la 86% atunci când concentrația catalizatorului este de 28 mg/L. Această creștere a ratei de mineralizare confirmă faptul că în timpul procesului de fotooxidare a cefalexinei produsul inițial (CLX) se oxidează/mineralizează, iar ca rezultat se formează produși intermediari [2,9].

Ca urmare a studiului de oxidare cu reagentul foto-Fenton a sistemelor model cu conținut de cefalexină, s-a constatat că 50 mg/L de antibiotic la interacțiune cu 0,56 mg/L ioni feroși și 3,4 mg/L peroxid de hidrogen, se înlătură în proporție de 80%. Pentru a mări rata de înlăturare, compușii remanenți rezultați după procesul de oxidare au fost adsorbiți pe cărbune activ. În consecință, performanța atinge 90% prin combinarea metodelor de oxidare fotocatalitică cu adsorbția pe cărbune activ.

Concluzie

Procesul de oxidare a cefalexinei cu reagentul foto-Fenton depinde esențial de mediul reacție, concentrația oxidantului și a catalizatorului. Astfel, la se atestă o eficiență ridicată la valoarea pH-ului-2,5. La pH bazic, are loc transformarea speciilor de fier în coloizi, ceea ce duce la descompunerea peroxidului de hidrogen în apă și oxigen.

A fost stabilită concentrația optimă de reactanți: astfel, pentru a oxida 50 mg/L de cefalexină este necesar 3,4 mg/L de peroxid de hidrogen și 5,6 mg/L de ioni Fe(II) la iradiere cu raze UVA (254 nm) Iradierea cu raze UV contribuie la producerea suplimentară de radicali OH. În aceste condiții, performanța de degradare este, în medie, de 80% și scade pe măsură ce concentrația peroxid de hidrogen crește, acționând ca un inhibitor pentru formarea radicalilor OH și, prin urmare, reduc eficiența de înlăturare Ionii

de Fe(II) acționează ca catalizatori în condiții acide. Pe de altă parte, când cantitatea de Fe²⁺ din soluția apoasă este mare, ionii ferros are rol de reactant, nu de catalizator, în procesul foto-Fenton astfel interacționează cu radicalii OH, fapt ce duce la eliminarea lor din reacție.

Bibliografie:

1. Cordeiro G.S., Ziem R., Schweizer, Y.A., Costa B. Degradation of micropollutant cephalixin by ultraviolet (UV) and assessment of residual antimicrobial activity of transformation products. *Water Sci Technol* 2021; wst2021170. <https://doi.org/10.2166/wst.2021.170>
2. Cuerda-Correa, Alexandre-Franco, Fernández-González. Advanced Oxidation Processes for the Removal of Antibiotics from Water. An Overview. *Water*, 2019, 12(1), 102. <https://doi:10.3390/w12010102>
3. Sodhi, K.K., Kumar, M., Balan, B. et al. Perspectives on the antibiotic contamination, resistance, metabolomics, and systemic remediation. *SN Appl. Sci.* 3, 269 (2021). <https://doi.org/10.1007/s42452-020-04003-3>
4. Pulicharla R., Brar, S. K., Drogui P., Verma, M., Surampalli, R. Y. Removal Processes of Antibiotics in Waters and Wastewaters: Crucial Link to Physical-Chemical Properties and Degradation. *Journal of Hazardous, Toxic, and Radioactive Waste*, 2015, 19(4), 04015008. [https://doi:10.1061/\(asce\)hz.2153-5515.0000285](https://doi:10.1061/(asce)hz.2153-5515.0000285)
5. Clarizia L., Russo D., Di Somma I., Marotta R., Andreozzi R. Homogeneous photo-Fenton processes at near neutral pH: A review. *Applied Catalysis B: Environmental*, 2017, 209, pp. 358–371. doi:10.1016/j.apcatb.2017.03.011
6. Wang J., Wang S. Removal of pharmaceuticals and personal care products (PPCPs) from wastewater: A review. *Journal of Environmental Management*, 2016, 182, pp. 620–640. doi:10.1016/j.jenvman.2016.07.049
7. Almasi A., Esmailpoor R., Hoseini H., Abtin V., Mohammadi M. Photocatalytic degradation of cephalixin by UV activated persulfate and Fenton in synthetic wastewater: optimization, kinetic study, reaction pathway and intermediate products. *Journal of Environmental Health Science and Engineering*. 2020, 18(15). doi:10.1007/s40201-020-00553-1
8. Seid-Mohammadi A., Bahrami M., Omari S. et al. Removal of cephalixin from aqueous solutions using magnesium oxide/granular activated carbon hybrid photocatalytic process. *Avicenna Journal of Environmental Health Engineering*, 2019, 6, pp. 24–32. <https://doi.org/10.34172/ajehe.2019.04>
9. Ding Y, Jiang W, Liang B, Han J, Cheng H, Haider MR, Wang H, Liu W, Liu S, Wang A. UV photolysis as an efficient pretreatment method for antibiotics decomposition and their antibacterial activity elimination. *J Hazard Mater*, 2020; 392:122321. [doi: 10.1016/j.jhazmat.2020.122321](https://doi:10.1016/j.jhazmat.2020.122321).
10. Lofrano G., Pedrazzani R., Libralato G., Carotenuto M. Advanced oxidation processes for antibiotics removal: a review, *Curr. Org. Chem.*, 2017, 21, pp. 1054–1067.
11. Moreira F.C., Boaventura R.A.R., Brillas E., Vilar V.J.P. Electrochemical advanced oxidation processes: a review on their application to synthetic and real wastewaters, *Appl. Catal.*, 2017, 202, pp. 217–261.
12. Antonin V. S., Aquino J. M., Silva B. F., Silva A. J., Rocha-Filho R. C. Comparative study on the degradation of cephalixin by four electrochemical advanced oxidation processes: Evolution of oxidation intermediates and antimicrobial activity. *Chemical Engineering Journal*, 2019, 372, pp. 1104–1112. doi:10.1016/j.cej.2019.04.185
13. Bergendi L., Benes L., Duracková Z., Ferencik M. Chemistry, physiology and pathology of free radicals, *Life Sci.*, 1999, 65, pp. 1865–1874.
14. Serna-Galvis EA, Cáceres-Peña AC, Torres-Palma RA. Elimination of representative fluoroquinolones, penicillins, and cephalosporins by solar photo-Fenton: degradation routes, primary transformations, degradation improvement by citric acid addition, and antimicrobial activity evolution. *Environ Sci Pollut Res Int.* 2020, (33), pp. 41381–41393. [doi: 10.1007/s11356-020-10069-8](https://doi:10.1007/s11356-020-10069-8)
15. Zhu, Yanping, Zhu, Runliang, Xi, Yunfei, et al. Strategies for enhancing the heterogeneous fenton catalytic reactivity: A review. *Applied Catalysis B: Environmental*, 2019, 255, Article number: 117739 1–16.
16. Ribeiro A. R., Schmidt, T. C. Determination of acid dissociation constants (pKa) of cephalosporin antibiotics: Computational and experimental approaches. *Chemosphere*, 2017, 169, pp. 524–533. doi:10.1016/j.chemosphere.2016.11.097
17. SURPATEANU M., ZAHARIA C. Determinarea substanțelor oxidabile din apă. *Chimia Mediului*:

- teste de control în laborator și probleme (I), 2013-2014, pp. 45-46.
18. Bansal P., Verma A., Mehta C., Singla J., Toor A. P. Assessment of integrated binary process by coupling photocatalysis and photo-Fenton for the removal of cephalexin from aqueous solution. *Journal of Materials Science*, 2018, 53(10), pp. 7326–7343. doi:10.1007/s10853-018-2094-x
 19. Hirte K, Seiwert B, Schüürmann G, Reemtsma T. New hydrolysis products of the beta-lactam antibiotic amoxicillin, their pH-dependent formation and search in municipal wastewater. *Water Res.* 2016, 88, pp. 880-888. doi: 10.1016/j.watres.2015.11.028
 20. Ajoudanian N, Nezamzadeh-Ejhieh A. Enhanced photocatalytic activity of nickel oxide supported on clinoptilolite nanoparticles for the photodegradation of aqueous cephalexin. *Mater SciSemicond Process.* 2015, 36, pp. 62–69.
 21. Chatzitakis A, Berberidou C, Paspaltsis I, Kyriakou G, Sklaviadis T, Poullos I. Photocatalytic degradation and drug activity reduction of chloramphenicol. *Water Res.*, 2008, 42(1–2), pp. 386–94.

**PROCESELE AVANSATE DE FOTO-OXIDARE (REAGENTUL FENTON) PENTRU
MINERALIZAREA SURFACTANTULUI ANIONIC 2-ETIL-HEXIL SULFAT DE NATRIU**

**ADVANCED PHOTO-OXIDATION PROCESSES (FENTON REAGENT) FOR
MINERALIZATION OF ANIONIC SURFACTANT SODIUM 2-ETHYLHEXYL SULFATE**

Veronica PORUBIN-SCHIMBĂTOR,

Departament Chimie Industrială și Ecologică,
Universitatea de Stat din Moldova
E-mail: varvaraporubin@mail.ru
ORCID ID : 0000-0003-2640-3134

Maria GONȚA,

Universitatea de Stat din Moldova
E-mail: maria.gonta@usm.md
ORCID ID : 0000-0003-3476-0967

Larisa MOCANU

Universitatea de Stat din Moldova
E-mail: lmdordea@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-3306-5292

Abstract: *A fost studiat procesul degradării și mineralizării surfactantului anionic 2-etil-hexil sulfat de sodiu (2-EHS), utilizând procesul de oxidare foto-catalitică cu reagentul Fenton. Cercetările experimentale au fost realizate pe sisteme model în soluții apoase.*

Au fost stabilite condițiile optime de degradare și mineralizare în funcție de pH, timpul de oxidare, concentrația peroxidului de hidrogen și a Fe (II). Concentrația remanentă a surfactantului 2-EHS în urma foto-oxidării cu reagentul Fenton a fost determinată folosind metoda spectrofotometrică cu Albastru de Metilen.

Ca urmare a cercetărilor științifice s-a constatat că eficiența degradării și mineralizării surfactantului anionic 2-EHS depinde de parametrii fizico-chimici astfel ca: pH, concentrația peroxidului de hidrogen, de concentrația Fe(II) și timpul de oxidare. S-a stabilit ca procesul de oxidare foto-catalitică cu reagentul Fenton decurge cu o eficiență de 95%.

Cuvinte cheie: *Oxidare foto-catalitică, reagent Fenton, surfactant anionic, 2-etil-hexil sulfat de sodiu, peroxid de hidrogen, ioni de Fe(II)*

Abstract: *The degradation and mineralization process of the anionic surfactant sodium 2-ethylhexyl sulfate (2-EHS) was studied using the photocatalytic oxidation process with Fenton reagent. The experimental investigations were carried out on model systems in aqueous solutions.*

Optimal conditions for degradation and mineralization were determined according to pH, oxidation time, hydrogen peroxide and Fe(II) concentration. The remaining concentration of the surfactant 2-EHS following photo-oxidation with the Fenton reagent was determined using the Methylene Blue spectrophotometric method.

As a result of scientific research, it was found that the efficiency of degradation and mineralization of the anionic surfactant 2-EHS depends on physico-chemical parameters such as pH, hydrogen peroxide concentration, Fe(II) concentration and oxidation time. It has been established that the photo-catalytic oxidation process with the Fenton reagent proceeds with 95% efficiency.

Keywords: *Photocatalytic oxidation, Fenton reagent, anionic surfactant, sodium 2-ethylhexyl sulfate, hydrogen peroxide, Fe(II) ions*

Introducere

Surfactanții sunt o clasă de compuși chimici, care se folosesc pe scară largă în activitățile de curățare, vopsire, emulsionare, datorită proprietăților lor de spălare, umectare, stabilizare ș.a..[1] Conform proprietăților lor hidrofili, agenții tensioactivi sunt clasificați în patru clase (cationic, anionic, amfoter și neionic) [2, 3]. Surfactanții ionici (surfactanți anionici și cationici) constituie aproximativ două treimi din toți surfactanții, iar cei anionici reprezintă mai mult de 90% din totalul surfactanților ionici [4]. După o

estimare a producției mondiale de surfactanți este de 13 milioane de tone pe an [5]. De asemenea, statisticile Consiliului European a producătorilor de surfactanți estimează cantitatea totală de surfactanți (fără săpunuri) consumată în Europa de Vest la peste 3 milioane de tone [6].

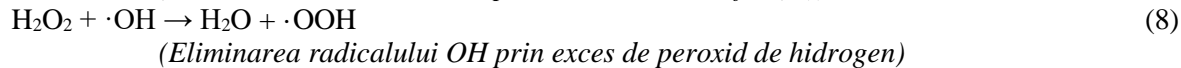
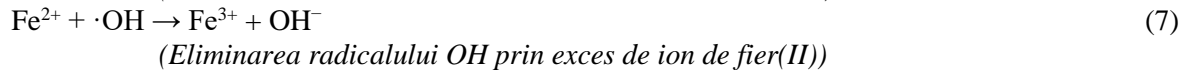
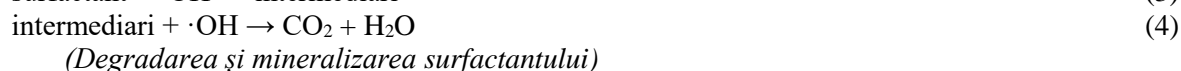
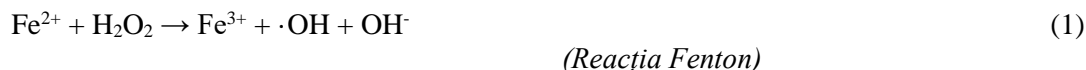
Agenții tensioactivi pot produce spumă în bazinele acvatice, care inhibă penetrarea oxigenului și a luminii, care duce la scăderea vitezei procesului de autopurificare mediului [1]. În plus, s-a raportat că apa poluată a râurilor cu surfactanți este toxică pentru pești și alte organisme acvatice [7], iar solul contaminat cu surfactanți inhibă creșterea plantelor [8]. În baza faptului că surfactanții sunt periculoși pentru oameni și pentru mediu, este necesară de îndepărtarea surfactanților din apele reziduale înainte de a fi eliminate în mediu acvatic.

Tehnologiile de oxidare chimică (metodele de oxidare avansată- AOPs) sunt promițătoare pentru epurarea soluțiilor care conțin poluanți organici. Aceste metode nu necesită utilizarea unui număr mare de reactivi și sunt ușor de controlat și monitorizat. Avantajul AOP în degradarea STA este că moleculele de compuși toxici organici sunt oxidate sub influența radicalilor OH.

În Republica Moldova nu este soluționată îndeajuns problema epurării eficiente a apelor reziduale provenite din domeniile de utilizare a surfactanților, astfel ele sunt deversate în bazinele acvatice provocând daune mediului ambiant. Soluționarea epurării apelor uzate va contribui la rezolvarea problemelor ce țin de protecția bazinelor acvatice și de calitatea evacuării apelor de suprafață.

Procesele chimice cunoscute sub denumirea de “Procese de oxidare avansată” (AOP- Advanced Oxidation Processes) constituie un domeniu actual de cercetare științifică interdisciplinară, care permite degradarea oxidativă, neselectivă a substanțelor organice și anorganice din mediul apos în prezența speciilor de radicali OH. Procesele de oxidare avansată sunt procese care folosesc oxidanți cu energie înaltă, cum ar fi peroxidul de hidrogen, pentru a genera intermediari extrem de reactivi cunoscuți drept radicali hidroxil (HO). Acest radical participă eficient la degradarea compușilor organici cum ar fi surfactanții [9].

Procesul foto-Fenton include mai multe etape elementare de descompunere foto-catalitică a H₂O₂. [10] În prima etapă a Fe²⁺ descompune H₂O₂ (Ec.1.) cu generarea radicalilor OH foarte reactivi cu capacitate puternică de oxidare prin oxidarea Fe²⁺ la Fe³⁺ [11]. A doua reacție din procesul foto-Fenton este o reacție de reducere a Fe³⁺ sub acțiunea luminii ultraviolete (Ec. 2). În această reacție, se generează radicali OH, în timp ce Fe³⁺ este redus la Fe²⁺. Aceste două reacții de oxido-reducere a oxidării în procesul foto-Fenton alcătuiesc un ciclu [10]. Poluanții organici din soluție sunt mineralizați la CO₂ și H₂O prin atacul radicalilor OH (reacțiile 3 și 4).

Un aport continuu de radicali OH cu doze optime de reagent Fenton ar putea induce mineralizarea completă a surfactanților. Prin urmare, procesul foto-Fenton ar putea fi un procedeu promițător pentru degradarea surfactanților anionici [12].

Surfactantul anionic 2-etilhexil sulfatul de sodiu (2-EHS) este utilizat pe scară largă în producerea de detergenți lichizi pentru uz casnic și industrial, cum ar fi produsele de curățare a suprafețelor dure și

degreșanți al suprafețelor metalice, ca agent de mercerizare în industria textilă, în galvanizare, decaparea și strălucirea metalelor, în soluții pentru spălarea, decojirea fructelor și legumelor, în soluții de îndepărtare a tapetelor. 2-EHS este un agent tensioactiv anionic cu spumare scăzută, cu proprietăți excelente de umectare și stabilitate remarcabilă în sisteme puternic electrolite alcaline și acide [5].

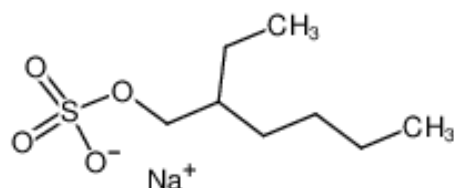

Fig.1. Structura chimică a surfactantului anionic 2-etil-hexil sulfat de Na

Molecula 2-EHS este alcătuită dintr-un lanț alchilic cu lungimea de 6 atomi de carbon - grupa hidrofobă și gruparea SO_3Na , care este hidrofilă (Fig.1.). Gradul de oxidare și de mineralizare depinde în mare măsură de lungimea și structura grupei hidrofobe și a grupelor hidrofile din compoziția surfactantului.

Prezenta lucrare a fost efectuată pentru a optimiza procesul de oxidare foto-catalitică cu reagentul Fenton în degradarea și mineralizarea surfactantului anionic 2-etil-hexil sulfat de sodiu în sisteme model în funcție de parametrii fizico-chimici: *pH*, *timp*, *concentrația peroxidului de hidrogen și Fe(II)*.

S-a demonstrat că prin utilizarea reagentului foto-Fenton în mediu acid, la epurarea apelor reziduale, comparativ cu procesul Fenton, se mărește viteza de degradare și gradul de mineralizare. *pH*-ul optim pentru realizarea procesului de oxidare cu reactivul Fenton variază în intervalul de la 2,0 la 3,0. La un *pH* mai mare de 3,0, ioni de Fe^{2+} și Fe^{3+} , sunt instabili formând hidroxocomplexi.

În condiții de *pH* alcalin H_2O_2 își pierde puterea de oxidare din cauza descompunerii acestuia în oxigen și apă. Ajustarea *pH*-ului apelor uzate este necesară înainte de tratarea cu reagentul foto-Fenton.

Metodologia cercetării

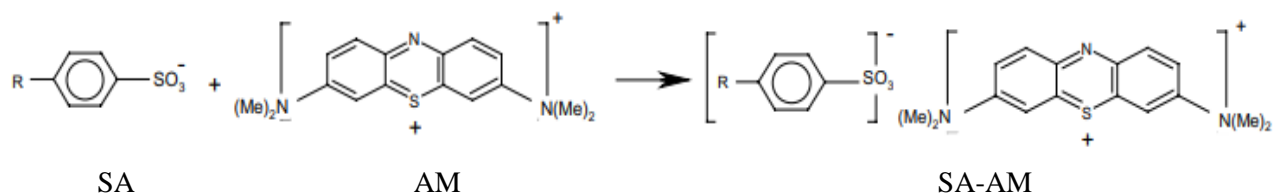
UV/ Fe^{2+} / H_2O_2

Într-un vas de reacție se pregătește o soluție de surfactant anionic 2-EHS în apă distilată cu concentrația de 50 mg/L, în care se adaugă o concentrație stabilită de Fe^{2+} (sarea Morh) de 0,01 M și sistemul model se ajustează la un anumit *pH*. Vasul de reacție se plasează pe agitatorul magnetic sub lampa UV, se adaugă o concentrație anumită de peroxid de hidrogen și din acest moment se cronometrează procesul de oxidare. În timpul procesului se iau probe din eșantion la minutele 1, 10 și 20, câte 1,5 mL, pentru a determina concentrația remanentă a surfactantului anionic [14].

Pentru realizarea cercetărilor de laborator procesul de oxidare a fost efectuat în sisteme model ce conțin surfactant anionic 2-EHS în funcție de *pH*, timp, concentrația peroxidului de hidrogen și a ionilor de Fe (II).

Determinarea concentrației 2-EHS prin metoda spectrofotometrică cu Albastru de Metilen

Concentrația remanentă a surfactantului anionic 2-EHS a fost determinată prin metoda spectrofotometrică cu Albastru de Metilen și extracția complexului format cu cloroform [15].

În baza rezultatelor obținute s-a calculat gradul de oxidare și de mineralizare (G.min.%) a agentului tensioactiv la diferite condiții de oxidare foto-catalitică cu utilizarea apei oxigenate în prezența ionilor de Fe (II) :

$$\text{Gr.min.(\%)} = \frac{[\text{CTAB}]_0 - [\text{CTAB}]_{\text{rem.}}}{[\text{CTAB}]_0} * 100\%$$

Rezultate experimentale

Tabelul 1: Oxidarea foto-catalitică cu reagentul Fenton a surfactantului [2-EHS] (50mg/L) în funcție de *pH* și lungimea de undă; $V_{\text{sol.}}=100\text{mL}$, $[\text{Fe}^{2+}] = 8*10^{-4} \text{ M}$, $[\text{H}_2\text{O}_2]= 3*10^{-4} \text{ M}$

pH	Timp, min					
	1		10		20	
	[2-EHS _{rem}] mg/L	E., %	[2-EHS _{rem}] mg/L	E., %	[2-EHS _{rem}] mg/L	E., %
	254 nm					
2,0	10,49	79,02	9,84	80,32	9,35	81,30
2,5	10,57	78,86	9,87	80,26	9,50	81,00
3,0	11,93	76,14	10,93	78,14	10,63	78,74
3,5	13,33	73,34	12,76	74,48	12,11	75,78
4,0	14,01	71,98	13,29	73,42	13,17	73,66
5,0	14,10	71,80	13,76	72,48	13,48	73,04
	365 nm					
2,0	10,70	78,60	10,00	80,00	9,47	81,06
2,5	10,72	78,56	10,08	79,84	9,62	80,76
3,0	11,97	76,06	11,48	77,04	11,22	77,56
3,5	13,06	73,88	12,62	74,76	12,96	74,08
4,0	13,83	72,34	13,68	72,64	13,51	72,98
5,0	13,99	72,02	13,85	72,30	13,61	72,78

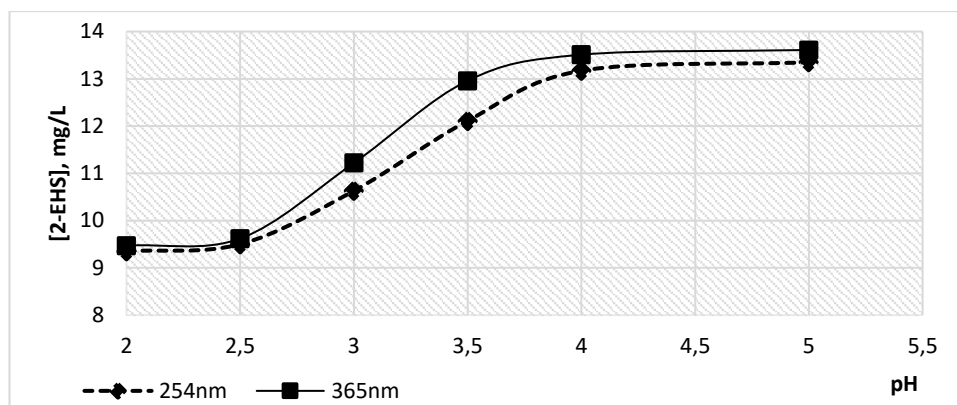

Fig.2. Variația [2-EHS] în procesul de foto-oxidare cu reagentul Fenton în funcție de pH și lungimea de undă; $V_{sol.}=100\text{mL}$, $[Fe^{2+}]=8\cdot 10^{-4}\text{M}$, $[H_2O_2]=3\cdot 10^{-3}\text{M}$, $[2-EHS]=50\text{mg/L}$

Tabelul 2: Oxidarea foto-catalitică cu reagentul Fenton a surfactantului [2-EHS] (50mg/L) în funcție de $[H_2O_2]$; $V_{sol.}=100\text{mL}$, $[Fe^{2+}]=8\cdot 10^{-4}\text{M}$, $pH=2.0-2.5$, $\lambda=254\text{nm}$

[[H ₂ O ₂], mM	Timp, min					
	1		10		20	
	[2-EHS _{rem}] mg/L	E., %	[2-EHS _{rem}] mg/L	E., %	[2-EHS _{rem}] mg/L	E., %
0,05	13,36	73,28	12,57	74,86	11,24	77,52
0,1	11,97	76,06	11,12	77,76	10,79	78,48
0,3	10,80	78,40	10,15	79,70	9,71	80,58
0,5	11,41	77,18	10,54	78,92	10,49	79,02
1	11,77	76,46	10,75	78,50	10,56	78,88
3	12,88	74,24	11,33	77,34	10,87	78,24

Tabelul 3: Oxidarea foto-catalitică cu reagentul Fenton a surfactantului [2-EHS] (50mg/L) în funcție de $[Fe^{2+}]$; $V_{sol.}=100\text{mL}$, $[H_2O_2]=3\cdot 10^{-4}\text{M}$, $pH=2.0-2.5$, $\lambda=254\text{nm}$

[Fe ²⁺], mM	Timp, min					
	1		10		20	
	[2-EHS _{rem}] mg/L	E., %	[2-EHS _{rem}] mg/L	E., %	[2-EHS _{rem}] mg/L	E., %
	254 nm					
0,1	32,55	34,90	32,36	35,28	32,29	35,42
0,3	26,16	47,68	25,65	48,70	25,35	49,30
0,5	18,88	62,24	18,57	62,86	18,39	63,22
0,8	10,64	78,72	10,00	80,00	9,77	80,46
1,0	6,51	86,98	6,30	87,40	5,88	88,14
1,3	6,93	86,14	6,45	87,10	6,07	87,86

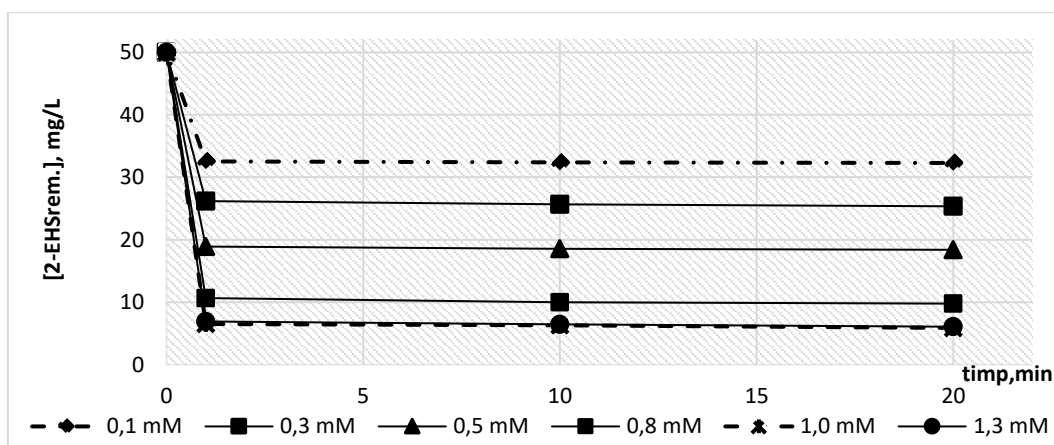

Fig.3. Curbe cinetice de consum a 2-EHS în procesul de oxidare foto-catalitică cu r.Fenton în funcție de [Fe²⁺]. V=100 mL, pH=2,5, λ= 254nm, [2-EHS]=50mg/L, [H₂O₂]= 3*10⁻⁴ M

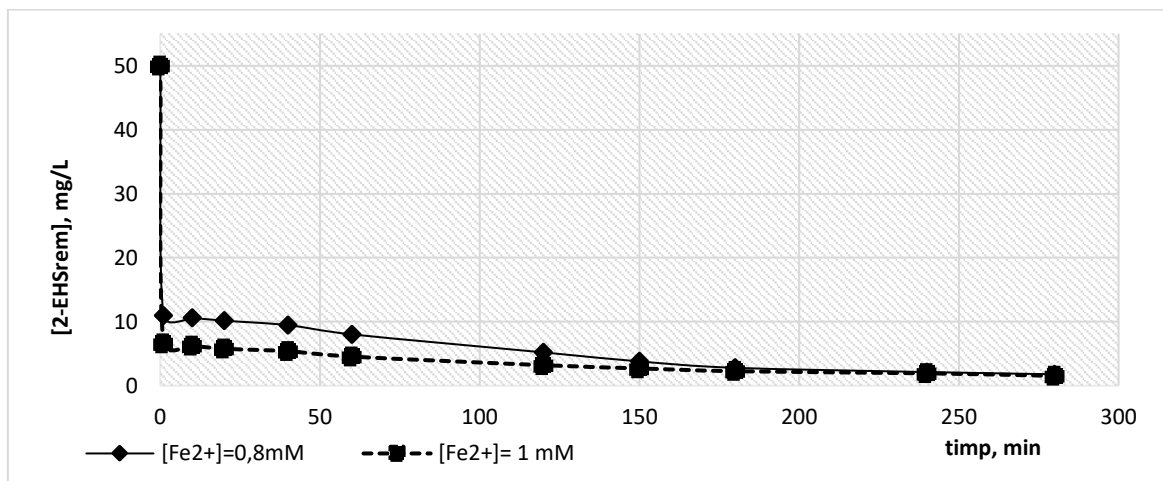

Fig.4. Curbe cinetice de consum a 2-EHS în procesul de oxidare foto-catalitică cu r.Fenton în funcție de [Fe²⁺]. V=100 mL, pH=2,5, λ= 254nm, [2-EHS]=50mg/L, [H₂O₂]= 3*10⁻⁴ M

Discuții

Rezultatele cercetărilor experimentale au arătat că concentrația surfactantului anionic 2-EHS poate fi micșorată prin foto-degradarea și mineralizarea în sistemul UV/Fe²⁺/H₂O₂. Eficiența în procesul foto-Fenton depinde de concentrația agenților oxidanți formați. Parametrii operaționali care afectează în mod direct eficiența procesului sunt: timpul de oxidare, pH-ul, concentrațiile Fe (II), H₂O₂ și lungimea de undă.

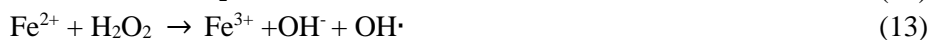
Determinarea influenței pH-ului mediului de reacție asupra degradării foto-oxidative a surfactantului anionic 2-EHS (50 mg/L) s-a efectuat prin varierea acestui parametru în intervalul de pH = 2,0-5,0. Rezultatele experimentale prezentate în tabelul 1 și figura 2 evidențiază următoarele aspecte: scăderea pH-ului are un efect pozitiv important asupra mineralizării și degradării 2-EHS. Dacă la pH=2,5 concentrația remanentă a surfactantului este de 9,35 mg/L, la pH= 5,0 valoarea concentrației remanente a surfactantului este mai mare (CTAB=13,48 mg/L).

Aceasta comportare în sistemul model este o consecință a modificării mecanismelor de reacție care au loc la diferite valori ale pH-ului. Astfel, la pH-ul 2,5 sunt favorizate, reacțiile de formare a radicalilor hidroxil, ce posedă putere înaltă de oxidare, în timp ce la pH=5 sunt favorizate reacțiile de formare ale altor specii, cu activitate redusă în degradarea surfactantului anionic sau există posibilitatea apariției unor specii ce întrerup procesul de foto-oxidare.

Influența $[Fe^{2+}]$ a fost studiată în intervalul (0,3 – 1,0) mM. Studiile experimentale au fost efectuate la pH = 2,0-2,5 pentru a se evita formarea hidroxidului feric insolubil. Este cunoscut faptul că prezența suspensiilor în apa supusă epurării prin procedeele, în care se utilizează radiații luminoase, reprezintă o barieră în absorbția fotonilor de către agentul oxidant, ceea ce determină scăderea randamentelor de generare a radicalilor activi hidroxil, dar și influențează asupra determinării concentrației remanente de surfactant anionic 2-EHS.

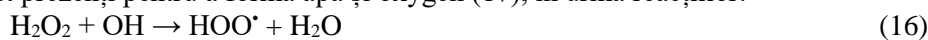
În figura 3 și tabelul 2 sunt prezentate rezultate degradării concentrației remanente a surfactantului 2-EHS prin procedeul de foto-Fenton în funcție de timp și concentrația de Fe^{2+} . Rezultatele obținute evidențiază că în prezența unei concentrații optime de 1,0 mM a fierului (II) timp de 20 minute, foto-oxidarea se produce cu un grad înalt de mineralizare aproximativ de 88%, iar concentrația remanentă a surfactantului este de 5,7 mg/L. Luând în considerare și timpul de oxidare (fig.4.), se poate concluziona că în dependență de schema tehnologică, costurile instalației, condițiile de mediu sau alți parametri, concentrația optimă de Fe^{2+} poate fi între (0,8 – 1,0) mM, deoarece în timp de 180 minute, degradarea și mineralizarea surfactantului anionic 2-EHS decurge cu aproape același grad de mineralizare (E.%= 95%) și o concentrație remanentă de 2,5 mg/L.

La o micșorare a concentrației de fier (II) mai mică decât cea optimă, procesul de degradare și mineralizare încetinește, respectiv scade și viteza de reacție. Însă cu mărirea $[Fe^{2+}]$ mai mare de 1,0 mM procesul rămâne constant. Este posibil ca procesul de descompunere a apei oxigenate ($H_2O_2 + hv \rightarrow 2HO\cdot$) să fie inhibat de creșterea concentrației de Fe^{3+} care, la rândul său, poate reacționa cu apa oxigenată conform reacțiilor (11-15):

În mediu acid, la concentrația de fier mai înaltă, este posibil ca reacțiile de producere a radicalilor activi cu putere oxidativă înaltă (ecuațiile (13), (14), (15)) să fie defavorizate și preponderent să se formeze radicali de tipul $HO_2\cdot$ (12), care sunt mai puțin activi în procesul de oxidare [16].

Eficiența procesului foto-Fenton în degradarea surfactantului anionic 2-EHS crește odată cu creșterea cantității de radicali hidroxil ($HO\cdot$) generată prin descompunerea fotocatalitică a H_2O_2 [17]. Peroxidul de hidrogen este principal sursă de radicali hidroxil; chiar și cantități mici de $HO\cdot$ se pot forma prin fotoliza apei și prin fotoreducerea complexilor de fier (III) [18]. În consecință, concentrația de H_2O_2 poate fi considerată ca un parametru important împreună cu concentrația de Fe^{2+} , care induce producerea de radicali hidroxil în timpul degradării prin UV/ H_2O_2 / Fe^{2+} . Rezultatele foto-oxidării a surfactantului 2-EHS în funcție de concentrația H_2O_2 sunt prezentate în tabelul 1. Creșterea concentrației inițiale de H_2O_2 până la 0,3 mM îmbunătățește procesul de oxidare, rezultând o creștere a vitezei de reacție, respectiv, și scăderea concentrației remanente de 2-EHS, până la atingerea unui grad de mineralizare maxim (E.=80%). Pentru concentrații de H_2O_2 peste 0,3 mM, deși se presupune că se produc cantități mai mari de radicali $HO\cdot$, nu există o creștere semnificativă a gradului de mineralizare. În concluzie se poate de menționat că creșterea concentrației de H_2O_2 până la un anumit nivel ar putea spori concentrația de radicali $OH\cdot$, care au promovat o degradare mai eficientă. Eficacitatea oxidării agentului tensioactiv odată cu creșterea în continuare a concentrației de H_2O_2 începe să scadă, deoarece H_2O_2 în exces ar putea reacționa cu radicalii $OH\cdot$ (16), care au fost prezenți pentru a forma apă și oxygen (17), în urma reacțiilor:

Astfel excesul de H_2O_2 conduce la o scădere concentrației de radicali $OH\cdot$, respectiv și scăderea vitezei de degradare a surfactantului anionic 2-EHS. Prin urmare, este foarte important de optimizat doza de H_2O_2 aplicată pentru a maximiza viteza reacției de oxidare [19].

Pe parcursul investigațiilor experimentale s-au efectuat și studii ale procesului de oxidare a 2-EHS în funcție de lungimea de undă ($\lambda = 254\text{nm}, 365\text{ nm}$) a razelor UV și s-a stabilit că viteza de reacție nu se

schimbă esențial în procesul de foto-oxidare a surfactantului anionic 2-EHS. Rezultatele investigațiilor sunt prezentate în tabelul 1 și figura 2.

Concluzii

1. S-a stabilit că prin procedeul UV/Fe²⁺/H₂O₂ (foto-Fenton) surfactantul anionic 2-EHS poate degrada cu o eficiență până la 95%;
2. Eficacitatea fotodegradării agentului tensioactiv anionic prin procedeul UV/Fe(II)/H₂O₂ (foto-Fenton) depinde de concentrațiile de Fe(II) și H₂O₂, pH, lungimea de undă și timpul de expunere la razele UV;
3. Au fost optimizate condițiile de oxidare foto-catalitică cu reagentul Fenton a surfactantului anionic 2-EHS și s-a stabilit că acesta se supune degradării și mineralizării cu o eficiență de 95 % la [H₂O₂] = 0,3 mM, [Fe²⁺] = 0,8 – 1,0 mM, și pH=2,0-2,5;
4. Un rol important asupra eficienței foto-oxidării 2-EHS cu reagentul Fenton are concentrația ionilor de Fe²⁺, iar odată cu mărirea acesteia în intervalul 0,3– 1,3 mM, crește considerabil efectul de degradare și mineralizare, respectiv, scade concentrația surfactantului aproximativ cu 95%.

Bibliografie:

1. Holmberg, K., Johnson, B., Kronberg, B., and Lindman, B., Surfactant and Polymers in Aqueous Solution, John Wiley and sons, London. 2002. 8-12 p.
2. Yüksel E., Şengil İ.A., Özacar M. The removal of sodium dodecyl sulfate in synthetic wastewater by peroxielectrocoagulation method. Chemical Engineering Journal, 2009. 347 p.
3. Heibati, B., Ghoochani, M., Albadarin, A.B., Mesdaghinia, A., Hamdy, Makhlof, A.S., Asif, M., Removal of linear alkyl benzene sulfonate from aqueous solutions by functionalized multi-walled carbon nanotubes. Journal of Molecular Liquids, 2016. 339 p.
4. Ayranci, E., Duman, O., Removal of anionic surfactants from aqueous solutions by adsorption onto high area activated carbon cloth studied by in situ UV spectroscopy. Journal of Hazardous Materials, 2007. 75 p.
5. Ariapad, A., Zanjanchi, M.A., Arvand, M., Efficient removal of anionic surfactant using partial templatecontaining MCM-41. Desalination, 2012. 142 p.
6. Oliver –Rodríguez, B., Zafra –Gómez, A., Reis M.S., Duarte B.P.M., Verge C., de Ferrer J.A., Pérez - Pascual M., Vílchez J.L. Wide-range and accurate modeling of linear alkylbenzene sulfonate (LAS) adsorption/desorption on agricultural soil. Chemosphere, 2015. 148 p.
7. Ogundiran, M. A. Fawole, O. O, Adewoye, S. O., and Ayandiran, T. A, Toxicological Impact of Detergent Effluent on Juvenile of African Catfish, Agr. Bio. J. N. Am., 2010. 330-342 p.
8. Moreno-Caselles, Joaquin, Prats, Daniel, Moral, D., Perez-Murcia, M. D., Perez-Espinosa, A., Paredes, C., and Leon, V., Effects of Linear Alkylbenzene Sulfonates (LASs) in Sewage Sludge-Amended Soils on Nutrient Contents of Broccoli Plants, Poster Paper, Communications in Soil Science and Plant Analysis, 2006. 2605-2614 p.
9. Banyaladzi, D., Lisset, L.Z. Chemical Pre-Treatment of Anionic Surfactants Contaminated Waste Water at Enaspol A. S. using H₂O₂/UV Light Waste Water Pre-Treatment Method. Journal of Environmental & Analytical Toxicology, 2013. 181 p.
10. Tokumura, M.; Morito, R.; Hatayama, R.; Kawase, Y. Iron redox cycling in hydroxyl radical generation during the photo-Fenton oxidative degradation: Dynamic change of hydroxyl radical concentration. Appl. Catal, 2011. 565–576 p.
11. Wadley, S.; Waite, T.D. Advanced Oxidation Processes for Water and Wastewater Treatment, Parsons, S., Ed.; IWA Publishing, London, 2004. 111–136 p.
12. Erina, O., Masahiro T., Yoshinori, K. Photo-Fenton degradation of non-ionic surfactant and its mixture with cationic or anionic surfactant. Journal of Environmental Science and Health, Part A: Toxic/Hazardous Substances and Environmental Engineering, 2012. 1087-1095 p.
13. Enaspol. “Product by chemical composition” <https://www.enaspol.eu/eshop-syntapon-eh.html?kat=printing-industry> , accesat la 15 mai 2021.
14. Porubin–Schimbator, V., Gonța, M., Mocanu, L. Oxidarea fotocatalitică omogenă și eterogenă cu TiO₂/H₂O₂ și Fe²⁺/H₂O₂ (reagentul Fenton) a surfactantului cationic bromură de cetiltrimetilamoniu. Studia Universitatis (Seria Științe Reale și ale Naturii). 2020. Nr 6 (133), 167-176 p.
15. Jurado, E., Fernaánd-Serrano, M., Nunez-Olea, J., Luzon, G. ș.a. Simplified spectrophotometric method using methylene blue for determining anionic surfactants. Applications to the study of primary biodegradation in aerobicscreening tests. Chemosphere, 2006, 278–285 p.

16. Nitoi, I., Cosma, C., Ballo, A. Consideratii privind aplicarea procedeeelor de oxidare avansata in degradarea compu~ilor toxici de tip pesticide organofosforice din ape reziduale. Institutul National de Cercetare -Dezvoltare pentru Ecologie Industriala, Revista de Chimie -Bucharest- Original Edition, , 2001. 235-239 p.
17. Maezono, T.; Tokumura, M.; Sekine, M.; Kawase, Y. Hydroxyl radical concentration profile in photo-Fenton oxidation process: Generation and consumption of hydroxyl radicals during the discoloration of azo-dye Orange II. Chemosphere, 2011. 1422–1430 p.
18. Bedoui, A., Elalaoui, L., Ahmed, A-W., Bensalah, N. Photo-Fenton Treatment of Actual Agro-Industrial Wastewaters. Industrial and Engineering Chemistry Research. 2011. 6673-6680 p.
19. Herrmann, J.-M., Photocatalysis fundamentals revisited to avoid several misconceptions. Appl. Catal. B: Environ. 2010. 461p.

RESOURCES OF THE WIND ENERGY AND THEIR EXPLOITATION POSSIBILITIES IN REPUBLIC OF MOLDOVA

RESURSELE DE ENERGIE EOLIANĂ ȘI POSIBILITĂȚILE DE EXPLOATARE A ACESTORA ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Nicolae BALCĂNUȚĂ

Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul

E-mail: nicolae.balcanuta@usch.md

Rezumat: *Energia eoliană este unul dintre sectoarele de energie regenerabilă cu cea mai rapidă dezvoltare în ultimele decenii. Dezvoltarea tehnologiilor moderne a condus la producerea unor instalații eoliene cu un randament foarte înalt încât costurile energiei eoliene au devenit comparabile acum cu costul energiei electrice generate de centralele termice cu combustibili fosili, precum cărbunele păcura și gazul. Combustibilii tradiționali utilizați la centralele termoelectrice sunt epuizabili, iar rezultatul arderii acestora duc la poluarea degradantă a mediului înconjurător și în cele din urmă la încălzirea globală. În acesta lucrare, în urma unei introduceri generale, sunt prezentate noțiunile și caracteristicile de bază ale turbinilor eoliene cu ax orizontal și o evaluare a resurselor de energie eoliană din Republica Moldova. Toate acestea vorbesc despre posibilitatea și necesitatea amplasării a mai multor proiecte de energie eoliană în zona respectivă. Obiectivul acestei lucrări este de a scoate în evidență aspectele tehnice de bază ale domeniului energiei eoliene, iar cititorului îi sunt propuse o serie de surse de specialitate și date comparative referitoare la dezvoltarea tot mai intensă a domeniului respectiv în Uniunea Europeană și în întreaga lume. Sunt sugerate idei în scopul dezvoltării acestui domeniu energetic și în Republică Moldova.*

Cuvinte cheie: *Turbină eoliană, energie cinetică a vântului, energie regenerabilă, tehnologie, capacitate energetică, ecologie.*

Abstract: *Wind energy is one of the renewable energy sectors with the fastest development in the last decades. The development of modern technologies has led to the production of wind installations with a very high efficiency, and wind energy costs have now become comparable to the cost of electricity generated by fossil fuel thermal power plants such as coal, fuel oil and gas. The traditional fuels used in thermoelectric power plants are exhaustible, and the results of their combustion lead to the degrading pollution of the environment and finally to global warming. In this work, following a general introduction, are presented the basic notions and characteristics of horizontal axis wind turbines and an assessment of wind energy resources in the Republic of Moldova. All this speaks about the possibility and necessity of locating several wind energy projects in this area. The objective of this paper is to highlight the basic technical aspects of the field of wind energy, and offer to the reader a series of more special sources and comparative data on the intense development of this field in the European Union and around the world. Ideas are suggested for the development of this energy sector in the Republic of Moldova.*

Key words: *Wind turbine, kinetic wind energy, renewable energy, technology, energy capacity, ecology.*

1. Generalități

Una dintre cele mai mari provocări energetice globale de astăzi este necesitatea unor surse de electricitate mai accesibile, fiabile, curate, sigure și regenerabile. În prezent, ne bazăm foarte mult pe cărbune, petrol, gaze naturale și combustibili nucleari pentru a genera electricitate. Revizuirea statistică a energiei mondiale din 2018 arată că combustibilii fosili (petrol, gaze, cărbune și combustibilii nucleari) reprezintă încă aproximativ 90% din consumul global de energie primară, în timp ce energia regenerabilă a atins un nou maxim de 3,6%. [1].

Energia eoliană este energia cinetică a particulelor din atmosferă care sunt antrenate în mișcare datorită diferenței energiei acumulate neuniform pe suprafața Terrei. Energia eoliană ca și celelalte tipuri de energie provine de la Soare și care reprezintă o formă de SER (sursă de energie regenerabilă), care poate fi captată prin anumite echipamente numite la general *turbine eoliene*. Încă din antichitate omul utilizează energia vântului transformând-o în energie mecanică. În ultimele secole energia eoliană este transformată mai des în energie electrică care este acumulabilă, transportabilă, universală și accesibilă oricărui om, datorită tehnologiilor moderne. **O turbina eoliana este o instalație ce transforma energia cinematică a vântului în energie mecanică, iar apoi este transmisă anumitor mecanisme sau convertită în energie**

electrică prin intermediul anumitor mașini electrice numite *generatoare de current electric*. Turbinele eoliene moderne sunt de o varietate foarte mare având diametrul turbinei de la zeci de centimetri până la zeci de metri; cu numărul de pale a turbinei de la 1 până la 24 și chiar mai multe, iar după plasarea turbinei în curenții de aer există *turbine cu ax orizontal* sau *vertical*; cu *pale elicoidale* sau *tambure* etc.

De regulă turbinele de putere medie și de putere mare sunt conectate la rețelele electrice industriale, iar cele mici sunt utilizate pentru alimentarea dispozitivelor electrice îndepărtate de centrele urbane sau pentru anumite funcții ca de exemplu pomparea apei. În general, pentru aplicațiile conectate la rețea electrică industrială sunt necesare viteze medii anuale ale vântului de aproximativ 5 metri pe secundă (18 km/h). Viteza medie anuală a vântului de 3 până la 4 m / s (10-15 km/h) poate fi adecvată pentru aplicații electrice și mecanice, cum ar fi încărcarea unei baterii de acumulare sau punerea în funcțiune a unor mecanisme. Resursele eoliene care depășesc această viteză sunt disponibile în multe părți ale lumii, practic pe toate continentele.

2. Clasificarea turbinelor eoliene.

Există diferite tipuri de turbine eoliene dintre care unele ar putea fi utilizate pentru aplicații domestice, expediții sau în locuri îndepărtate de zonele urbane fiind supuse la scară mică, iar altele utilizate în centralele eoliene, care sunt conectate la rețeaua de curent electric trifazat. Întrucât ecologizarea, la momentul actual, devine o condiție din ce în ce mai importantă, iar civilizația umană depinde foarte mult de energie, acest domeniu devine important ca niciodată. Prin urmare, este destul de benefic să știm cum arată diferitele tipuri de turbine eoliene și cum ar putea fi utilizate.

Din punct de vedere al amplasării turbinei eoliene există vânturi onshore (terestre) și vânturi offshore (în larg) de unde apare și denumirea de *turbine onshore* și *turbine offshore*. Eolianul offshore, așa cum sugerează și numele, folosește energia eoliană în zonele offshore (în larg) prin instalarea de turbine eoliene care, sunt mai mari decât turbinele eoliene terestre și, prin urmare, pot genera de obicei mai multă energie decât omologii lor terestri. Astfel de parcuri există în diverse părți ale lumii. Uniunea Europeană este recunoscută ca fiind pionerul și liderul mondial în domeniul tehnologiilor energiei din surse regenerabile offshore. Industria eoliană offshore din Europa beneficiază de avantajul primului venit în domeniul turbinelor eoliene fixate pe fundul mării, dispunând de o piață internă puternică unde aproximativ 93 % din capacitatea instalată offshore europeană în 2019, a fost produsă la ia acasă. Piața energiei eoliene offshore din UE-27 reprezintă 42 % (12 GW) din piața mondială în ceea ce privește capacitatea instalată cumulată, urmată de Regatul Unit (9,7 GW) și China (6,8 GW). Companiile europene sunt operatori esențiali pe piața mondială a energiei eoliene offshore, deși se confruntă cu o concurență din ce în ce mai mare din partea societăților asiatice. Costul global egalizat al energiei electrice (LCOE) pentru energia eoliană offshore a scăzut cu 44 % în 10 ani, ajungând la 45-79 EUR/MWh în 2019. [2].

Turbinele eoliene care realizează conversia energiei eoliene în energie electrică pot fi, de asemenea, cel mai general, clasificate în cele două tipuri de turbine eoliene: cu axă orizontală (HAWT, *horizontal-axis wind turbine*) (Figura 1) și turbine eoliene cu axă verticală (VAWT, *vertical-axis wind turbine*) (Figura 2). În ciuda existenței unor turbine eoliene care nu ar aparține niciunui dintre aceste două tipuri, datorită implementării lor foarte limitate în aplicații reale (despre care nu vom vorbi în acest articol), putem rămâne în mod normal cu cele două tipuri de HAWT și VAWT ca principalele tipuri de turbine eoliene utilizate în acțiune. O caracteristică esențială a turbinelor cu axă orizontală constituie numărul de pale. Ele pot fi cu una, două, trei sau mai multe pale (Figura 1). Cu cât turbina are mai multe pale, cu atât este mai mare aria solidă a suprafeței baleiate (măturată) de rotor. În teoria turbinelor eoliene numărul de pale este considerat cu factorul de soliditate, care reprezintă raportul dintre aria tuturor palelor și aria baleiată de rotor. Turbinele cu 1-3 pale au un factor de soliditate mai mic decât turbinele cu 12 sau 18 pale. Cu cât este mai mare factorul de soliditate (rotor cu multe pale), cu atât este mai mică viteza de rotație a turbinei, iar momentul de rotație va fi mai mare și invers. Din această cauză, turbinele cu un număr mic de pale sunt utilizate pentru generarea energiei electrice, iar cele cu multe pale - pentru pomparea apei, acționarea ferăstraielor, concasoarelor, valțurilor de măcinat etc, altfel spus, a mașinilor, care necesită rotații mici și momente de rotație mari.

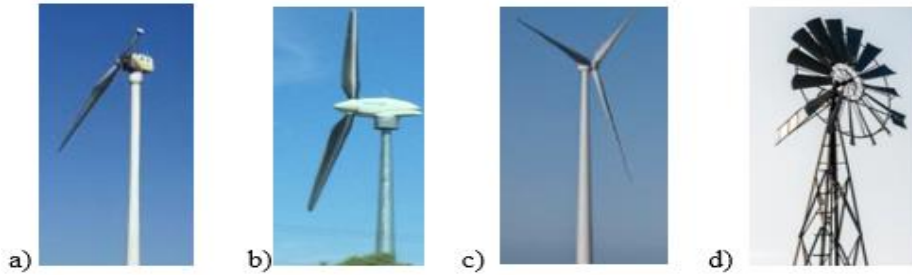

Figura 1. Tipuri de turbine eoliene cu axă de rotație orizontală (HAWT) cu număr diferit de pale. a) cu o singură pală; b) cu două pale; c) cu trei pale d) cu mai multe pale

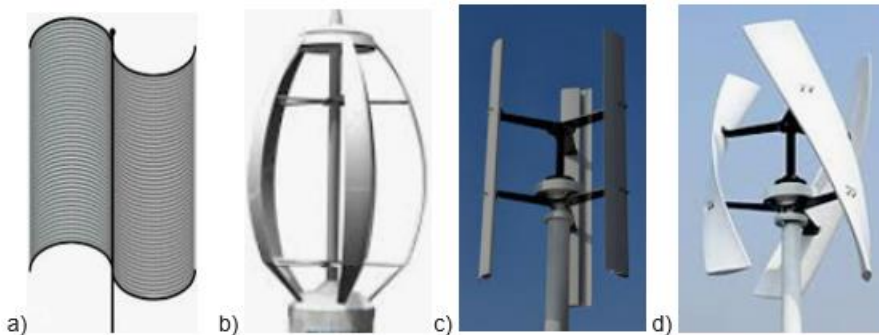

Figura 2. Diferite tipuri de turbine eoliene cu ax vertical (VAWT): (a) Savonius; (b) Darrieus cu rotor de proiectare "bătător de ouă"; (c) lame în formă de H; (d) lame în formă elicoidală.

Există o diversitate foarte mare a turbinelor eoliene. Aici sunt prezentate doar cele mai răspândite tipuri. Din aceste două tipuri generale de turbine eoliene, HAWT-urile sunt tipul cel mai frecvent utilizat datorită eficienței și capacității mai mari de generare a energiei pentru aceeași amprentă (suprafață măturată). Prin urmare, majoritatea parcurilor eoliene, care conțin centrale cu serii de turbine eoliene care generează energie (în special electrică), utilizează aceste tipuri de turbine eoliene.

3. Energia eoliană la nivel mondial.

Energia eoliană a devenit o sursă importantă de generare a energiei în întreaga lume, capacitatea globală atingând peste 600GW în 2018. Construcția noii energii eoliene variază de la an la an și în funcție de regiune; De exemplu, Europa a înregistrat o reducere cu 32% a capacității eoliene în 2018 comparativ cu 2017. [2].

În cele ce urmează sunt prezentate 10 state, cu cea mai mare capacitate instalată de energie eoliană înregistrate în martie 2019:

1 China - capacitate instalată 221GW. China este liderul mondial în domeniul energiei eoliene, cu peste o treime din capacitatea mondială. Se mândrește cu cea mai mare parc eolian din lume din provincia Gansu, care are în prezent o capacitate de 7.965 MW, de cinci ori mai mare decât cel mai apropiat rival al său.

2 SUA - capacitate instalată 96,4 GW. SUA se află pe locul al doilea, cu o capacitate instalată de 96,4 GW și este deosebit de puternică în domeniul energiei eoliene terestre. Șase dintre cele mai mari 10 parcuri eoliene terestre au sediul în SUA.

3 Germania - capacitate instalată 59,3GW. Germania are cea mai mare capacitate eoliană instalată din Europa. Cele mai mari parcuri eoliene offshore sunt Gode Windfarms (fazele 1 și 2), care au o capacitate combinată de 582 MW. Germania găzduiește, de asemenea, parcul eolian offshore Nordsee One, care are o capacitate de 382 MW și furnizează energie pentru 400.000 de case.

4 India - capacitate instalată 35GW. India are a doua cea mai mare capacitate eoliană din Asia și este singura țară asiatică în afară de China care a făcut lista, cu o capacitate totală de 35GW.

5 Spania - capacitate instalată 23GW. Spania este un performant puternic în domeniul energiei eoliene, cu o capacitate de 23GW acoperind 18% din furnizarea de electricitate a Spaniei. Țara este a cincea în lume, în ciuda faptului că niciunul dintre parcurile eoliene terestre sau offshore nu se află în top 20 ca capacitate.

6 Regatul Unit - capacitate instalată 20,7GW. Marea Britanie este a treia țară europeană pe listă, cu

o capacitate totală de puțin peste 20,7GW. Marea Britanie este deosebit de remarcabilă în domeniul eolianului offshore, cu șase dintre cele 10 proiecte eoliene offshore cu cea mai mare capacitate din lume.

7 Franța - capacitate instalată 15,3GW. Franța se îndepărtează în prezent de energia nucleară, care anterior furniza 75% din necesarul de energie al țării și va umple golul prin majorarea bugetului său regenerabil la 71 miliarde EUR pentru perioada 2019-2028. Acest lucru îi va permite să-și tripleze capacitatea eoliană terestră până în 2030.

8 Brazilia - capacitate instalată 14,5GW. Brazilia are cea mai mare capacitate eoliană din America de Sud, cu 14,5GW și își extinde semnificativ capacitatea.

9 Canada - capacitate instalată 12,8GW. Capacitatea de energie regenerabilă a Canadei este de 12,8 GW, cu 566 MW de nouă capacitate instalată adăugată în 2018. Această energie este generată de un total de 299 de parcuri eoliene cu 6.596 de turbine.

10 Italia - capacitate instalată 10,1GW. Italia a atins puțin peste 10GW în capacitatea de energie eoliană în 2018. Până de curând, energia eoliană a Italiei era generată în întregime cu ajutorul eolianului terestru, dar recent producătorul german de turbine eoliene Senvion a semnat un acord cu Renexia pentru a construi prima fermă offshore din coasta Pugliei, sudul Italiei. [3]

4. Energia eoliană în Republica Moldova.

Energia eoliană în Republica Moldova are o mare perspectivă la producerea de energie electrică pe scară largă utilizându-se aerogeneratoare cu putere de la 0,6 până la 3 MW asociate în grupuri mari (parcuri eoliene) și conectate la rețeaua electrică publică, care să genereze energie electrică în paralel cu centralele termoelectrice și hidraulice [4].

Conform unor date a raportului Agenției Internaționale pentru Energia Regenerabilă [5], din mixul total de energie electrică generată din SER, cea mai mare pondere o deține energia generată utilizând potențialul eolian (54,7 % din cantitatea totală de energie electrică produsă din surse regenerabile), urmată de energia electrică produsă din biogaz (42,6 %), energia electrică produsă din energie solară (2,1 %), cea mai mică pondere revenindu-i energiei produse de instalațiile hidroenergetice, mai puțin de 1 procent (Figura 3). [5].

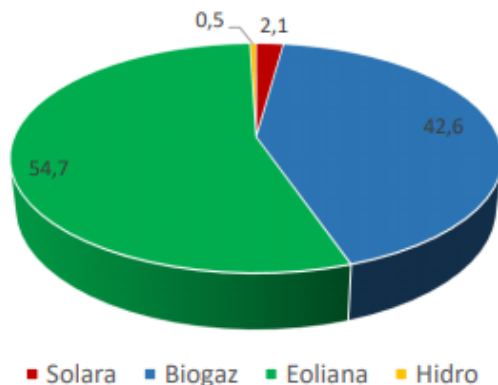

Figura 3. Ponderea energiei electrice generate, în funcție de tipul SER utilizate, %. [5].

Concomitent, cea mai mare cantitate de energie livrată de o singură instalație ce produce energie electrică din SER provine, ca și în cazul anului 2018, de la centrala electrică ce aparține Î.M. „Sudzucker Moldova” S.A. cu capacitatea de 3,6 MW, aceasta generând în anul 2019 – 20,5 mil. kWh energie electrică. De menționat că, puterea totală instalată a centralelor electrice care produc din SER în anul 2019 a fost de 41,8 MW (Figura 4). [5].

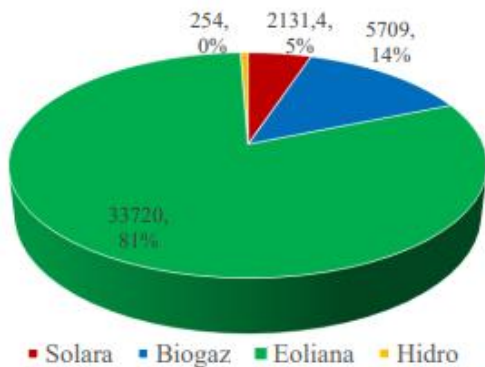

Figura 4. Puterea instalată a capacităților de generare ce utilizează SER, kW. [5].

Comparativ cu indicii anumitor state europene ca de exemplu Germania, Spania sau Franța indicii sus menționați sunt, de sigur, niște indici modești, însă potrivit unor date publicate de Agenția Internațională pentru Energie Regenerabilă Abu Dhabi, în Republica Moldova, în ultimii ani, este înregistrată o dinamică a creșterii capacității de generare a energiei electrice din surse regenerabile. Analizând diagramele de mai jos este evident faptul că această dinamică se referă în special la energia eoliană (figurele 5 și 6), [6].

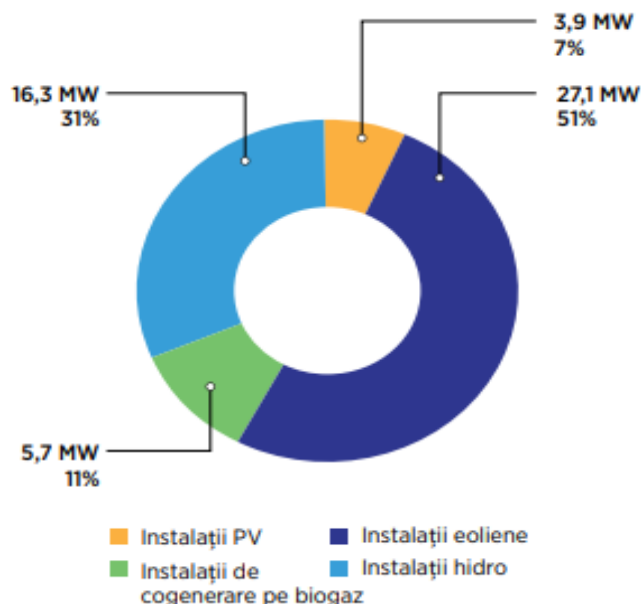

Figura 5 Capacitatea instalată a energiei regenerabile (martie 2018), [6].

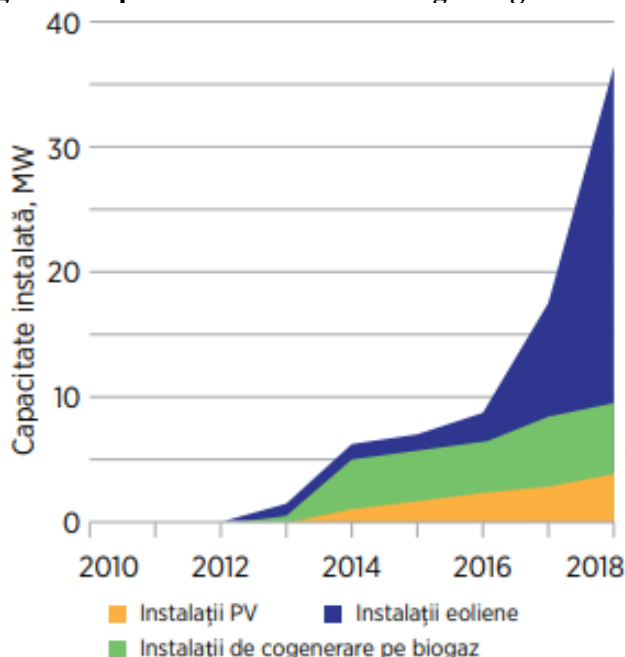

Figura 6. Dinamica creșterii capacității de generare a energiei electrice din surse regenerabile, [6].

Pentru dezvoltarea acestui domeniu energetic într-o anumită zonă este necesară o evaluare regională a resurselor energetice eoliene, ceea ce înseamnă estimarea potențialului energetic al unui număr mare de turbine eoliene. În acest scop este necesară elaborarea unui *atlas al vânturilor* pentru zona respectivă. Atlasul sau harta vânturilor conține informații generale despre intensitatea vântului la nivel local sau regional furnizate de la una sau mai multe stații meteo plasate în zona cercetată. O informație mai completă despre intensitatea vântului dar și de direcția vântului o poate prezenta *roza vânturilor*. Roza vânturilor este reprezentarea grafică a frecvenței vântului pe cele opt direcții cardinale și intercardinale, într-un anumit punct sau într-o anumită zonă de pe un anumit teritoriu.

În figura 7 este prezentată o hartă a resurselor eoliene din Republica Moldova, la înălțimea de 70 m de la sol. Această hartă are un grad de precizie mai mic, deoarece nu la toate stațiile meteorologice de la care au fost furnizate date, au fost efectuate măsurătorile legate de rugozitate și obstacole. Chiar dacă unele date (măsurători ale Serviciului Hidrometeo) au fost extrapolate la rugozitățile și obstacolele medii de la stațiile cunoscute, harta reprezentată în figura 5 poate servi drept reper pentru evidențierea și aprecierea viitoarelor amplasamente, iar prin măsurătorile ce vor urma potențialul eolian va putea fi determinat cu un înalt grad de precizie în orice punct dorit. [7].

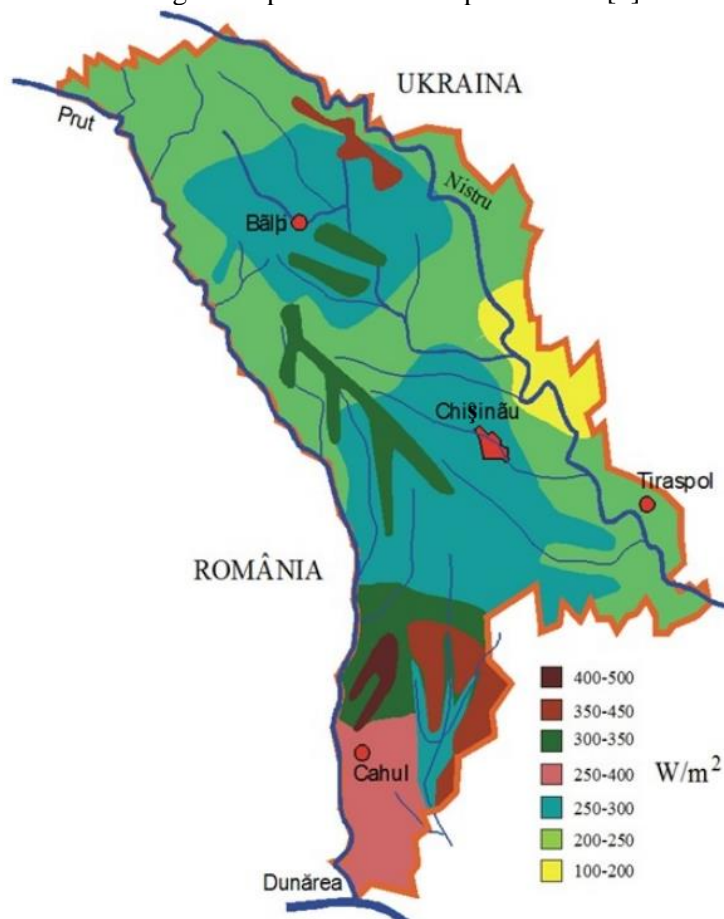

Figura 7. Harta potențialului energetic eolian al R. Moldova la înălțimea de 70 metri de la sol. [7].

În lucrarea [8] este prezentat un studiu referitor la parametrii energiei vântului din regiunea de nord și pe întreg teritoriul Republicii Moldova. Studiile arată că la înălțimea de 100 m (înălțime spre care sunt orientate practic toate companiile producătoare de turbine eoliene mari), cea mai mică viteză medie anuală este de 5,67 m/s și ajunge la un maximum de 8,08 m/s – care, este și cea mai înaltă viteză medie a vântului de pe întreg teritoriul Republicii Moldova. La aceiași înălțime de 100 m, densitatea de putere se încadrează în intervalul de la 184 - 518 W/m². În baza calculelor și a hărților obținute s-a făcut clasificarea suprafețelor în funcție de viteză medie anuală a vântului și densitatea de putere. Din punct de vedere a vitezei vântului s-a constatat că la înălțimea de 50 m - 98 % din teritoriul țării este supus vânturilor cu viteze medii anuale cuprinse între 4,0 și 7,5 m/s, iar la 100 m – 98 % între 5,0 și 8,0 m/s, iar ce ține de densitatea de putere, la înălțimea de 50 m aproximativ 17 % din teritoriul are o densitate de putere mai mare de 250 W/m², iar pentru înălțimea de 100 m aproximativ 34 % din teritoriul are o densitate de putere mai mare de 350 W/m².

Din anul 2016 în extravilanul satului Andrușul de Sus funcționează două turbine eoliene cu capacitate de 600 kW (figura 8), care sunt amplasate în unul din cele mai înalte puncte din zona respectivă și anume în partea de est a satului Andrușul de Sus, la distanță de circa 160 m de construcțiile locative ale locuitorilor. Turbinele eoliene sunt amplasate pe piloni de beton subterani. Fiecare turbină are transformatorul său de energie electrică care transmite energia transformată în energie cu tensiunea de 10 kV la rețeaua LEA-10kV existentă, care se află în apropierea nemijlocită a turbinelor.

Figura 8. Parcul eolian de la Andrușul de Sus, rn. Cahul (Micon M1500, puterea de 600kW).

5 Puterea turbinelor eoliene cu ax orizontal

Puterea unei turbine eoliene cu ax orizontal reprezintă o parte de energie ce este captată din energia vântului ce trece prin aria „măturată” a cărei diametru este egală cu diametrul turbinei. Luăm în considerare o turbină eoliană care are diametrul D și o arie măturată A . Dacă viteza vântului este u , energia cinetică eoliană disponibilă sau „teoretică” pe unitate de timp (adică puterea turbinei eoliene), care poate fi exprimată ca:

$$P_t = \frac{ca\ell}{dt} \left(\frac{1}{2} m u^2 \right) = \frac{1}{2} \frac{dm}{dt} u^2 = \frac{1}{2} \rho Q u^2 \quad (1)$$

unde Q este debitul volumetric al vântului și ρ este densitatea aerului. Înlocuirea Q cu Au obținem

$$P_t = \frac{1}{2} \rho A u^3 \quad (2)$$

Turbină eoliană poate să capteze doar o parte din energia cinetică a vântului. Coeficientul de putere C_p poate fi definit ca raportul dintre puterea captată (electricitatea generată) și puterea turbinei eoliene după cum urmează:

$$C_p = \frac{P_c}{P_t} \quad (3)$$

Randamentul teoretic al mașinilor eoliene este descrisă de teoria Betz care, la început, a fost aplicată mașinilor eoliene cu axă orizontală. Această formulă fundamentală a fost prezentată pentru prima dată de inginerul german Albert Betz în 1919 și publicată în cartea sa: „Wind Energie und ihre Ausnutzung durch Windmühlen”, („Energia eoliană și utilizarea ei de către morile de vânt”) în anul 1926. Această teorie este aplicabilă și mașinilor eoliene cu axă verticală. Legea lui Betz este analogă cu ciclul Carnot în termodinamică care spune că un motor cu ardere internă nu poate utiliza toată energia dintr-un anumit sistem termodinamic din cauza disipării unii părți considerabile de căldură în mediul. Legea este derivată din principiile conservării masei și a impulsului fluxului de aer care curge printr-un „tunel de acționare” idealizat care extrage energia din fluxul de vânt. Conform legii lui Betz, nicio turbină nu poate capta mai mult de 16/27 (59,3%) din energia cinetică a vântului. Coeficientul 16/27 (0,593) este cunoscut ca *coeficientul Betz*. Turbinele eoliene practice la scară utilitară ating la vârf 75-80% din limita Betz. [1].

În figura 9 este prezentată o schemă a tubului curenților de aer, model care este utilizat în mod clasic pentru a analiza turbinele eoliene pe baza teoriei discului actuatorului. Conform legilor fizicii, viteza curenților incident se reduce odată cu apropierea de turbină și la contactul particulelor de aer cu palele

turbinei, viteza lor devine egală cu 0. Deoarece palele turbinei se blochează parțial și extrag, energia din flux de aer, acestea determină o reducere a vitezei vântului la turbină și, respectiv, spre aval. Având în vedere ecuația de continuitate în starea de echilibru (adică $\mathbf{Q} = \mathbf{A}\mathbf{u}$), această reducere a debitului înseamnă că aria tubului va crește la turbină (A_{disc}) și chiar mai mult la aval, așa cum se arată în figura 9. Viteza medie a vântului la turbină poate fi scrisă în termeni ai factorului de inducere a debitului axial (a). Factorul de inducere 1 înseamnă că turbina eoliană nu afectează deloc viteza în direcția vântului în sus ($u_{dis} = u_0$), în timp ce $a = 0$ înseamnă că turbina oprește complet vântul ($u_{dis} = 0$). Practic, factorul de inducere este între 0 și 1. Se poate arăta că coeficientul de putere este o funcție a factorului de inducere a debitului după cum urmează:

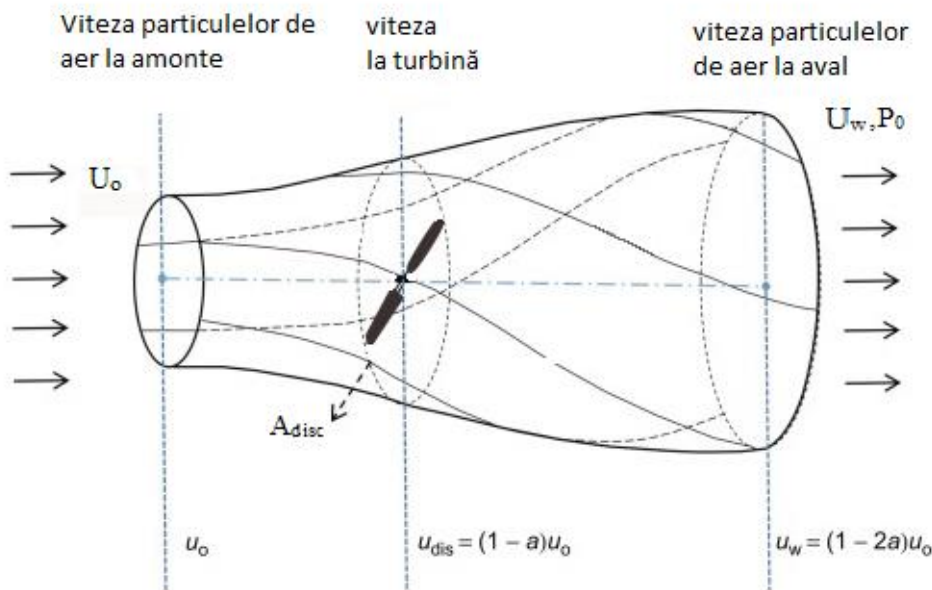
$$C_p = \frac{P_c}{P_t} = 4a(1-a)^2 \quad (4)$$

Figura 9. Tubul curentului de aer al unei turbine eoliene cu axă orizontală. [9].

Coeficientul de putere maxim poate fi evaluat luând derivata:

$$\frac{dC_p}{da} = 4(1-a)^2 - 8a(1-a) = 0 \Rightarrow a = \frac{1}{3} \quad \text{și} \quad C_p = \frac{16}{27} \quad (5)$$

Prin urmare, coeficientul de putere maxim este $\frac{16}{27} = 0.593$, corespunzător cu valoare $a = 1/3$.

Limita de mai sus se numește limita Betz.

Coeficientul de putere al turbinelor eoliene nu este constantă și depinde de viteza vântului. O curbă de putere arată cum variază puterea unei turbine eoliene în funcție de viteza vântului. O curbă tipică de putere este prezentată în Figura 10. Turbinele eoliene nu pot genera electricitate pentru viteze foarte mici (cuplu insuficient pentru a depăși fricțiunea) sau viteze extrem de mari (pot duce la deteriorare). Prin urmare, viteza de intrare de aproximativ 3,5 m / s și de viteza maximă de aproximativ 12-14 m / s, sunt specificate ca interval de viteze nominale pe curba de putere. Viteza de 25 m/s este viteza maximă. Din moment ce vântul depășește viteza de intrare, puterea turbine începe să crească rapid. Cu toate acestea, în jurul anumitor viteze, cunoscute sub numele de *viteză nominală* a vântului (12-14 m / s), puterea de ieșire atinge o limită numită *puterea nominală de ieșire*. Acesta este intervalul de viteze ale vântului în care o turbine funcționează normal. Când viteza vântului depășește valoarea de 25 m/s, puterea este menținută aproape constantă prin una din metodele tehnice, de exemplu, prin reglarea unghiurilor lamelor sau schimbare unghiului de plasare a turbine în fluxul de aer. [9].

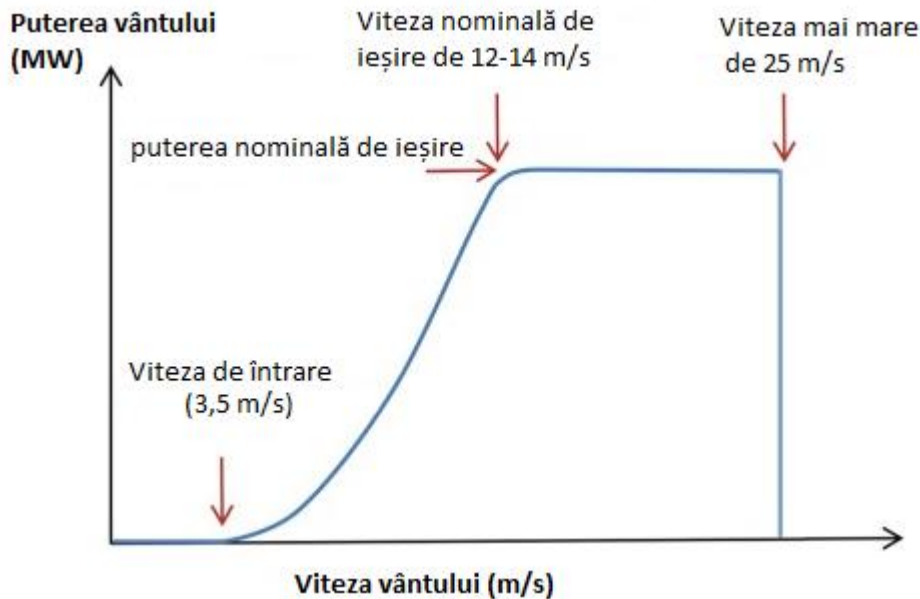

Figura 10. Curba tipică de putere pentru o turbină eoliană. [9].

Folosind o curbă de putere, este, de asemenea, posibil să se traseze coeficientul de putere în funcție de viteza vântului. **Figura 11** prezintă curba de putere și coeficientul de putere al unei turbine de 6 MW cu o viteză nominală a vântului de ieșire de 12,5 m/s. După cum arată această figură, eficiența maximă a turbinei (adică în jur de 47%) este atinsă la viteza vântului este cuprinsă între 7 și 8 m/s.

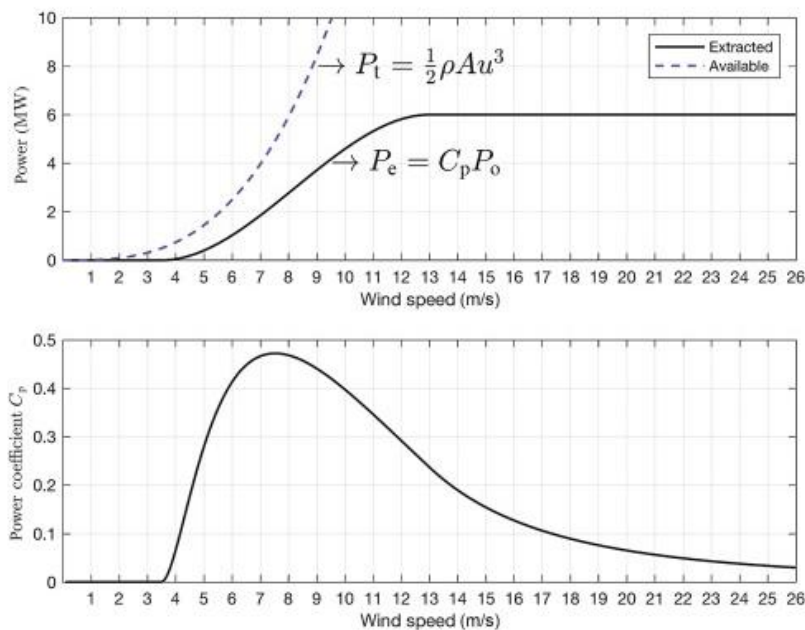

Figura 11. Curba de putere și coeficientul de putere al unei turbine de 6 MW. [9].

eficiența unei turbine eoliene

Eficiența este cel mai important element în tehnologia de captare energetică. Energie vine întotdeauna de la o sursă primară, în cazul energiei eoliene – energia vântului. În procesul de conversie, o parte considerabilă de energie se pierde. Cantitatea de energie pierdută este o mărime inversă eficienței energetice a turbinei respective. Altfel spus, cu cât este mai eficientă tehnologia, cu atât pierderile de energie vor fi mai mici. Să luăm cazul unei stații electrice. O turbină eoliană a stației respective transformă energia cinetică a vântului în energie mecanică și apoi energia mecanică este convertită în energie electrică de către un generator de curent electric. Se pierde energie la ambele conversii. *Eficiența energetică a unei turbine eoliene* indică cât de multă energie electrică va fi produsă dintr-o anumită cantitate de energie cinetică a vântului.

Eficiența totală (reală) a unei turbine eoliene este:

$$\mu = (1 - k_m) \cdot (1 - k_t) \cdot (1 - k_{e,t}) \cdot (1 - k_i) \cdot (1 - k_w) \cdot C_p, \quad (6)$$

Unde:

C_p – coeficientul de putere al turbinelor, limita Betz;

k_w – pierderile turbulențelor cauzate de turbinele vecine și a topografiei terenului, de obicei constituie 3-10%;

$k_{e,t}$ – pierderile electrice de transmitere la rețea, de obicei constituie 3-10%;

k_t – perioada de timp în care turbina staționează din cauza unei defecțiuni sau a lucrărilor de întreținere, de obicei aceasta constituie în total 2-3%;

k_e – pierderile electrotehnice ale turbinei, de obicei 1-1,5%;

k_m – pierderile mecanice ale lamelor și ale cutiei de viteze, de obicei aproximativ 0,3% .

Eficiența de obicei se exprimă procentual, dar este introdusă în formulă de calcul în formă rațională (de exemplu, 30% \rightarrow 0,3). [8]. Astfel, putem determina puterea reală a unei turbine eoliene:

$$P_{real} = \mu P_t, \quad (7)$$

$$P_{real} = \frac{1}{2} \mu \rho A v^3, \quad (8)$$

Concluzii

În concluzie se poate spune că potențialul energetic eolian al Republicii Moldova permite dezvoltarea unor parcuri eoliene cu utilizare, în special, a turbinelor cu axă orizontală de orice putere, inclusiv cele mai mari turbine eoliene utilizate pentru vânturi terestre (onshore). Turbinele de putere medie și mică sunt recomandate pentru amplasări îndepărtate de centrele urbane pentru punerea în funcțiune a unor mecanisme (ca de exemplu pomparea apei) sau încărcarea unor baterii de acumulare. Tehnologiile moderne permit adaptarea centralelor electrice eoliene pentru încărcarea bateriilor de acumulare pentru electromobile, care sunt deja produse în serie de mai multe companii din Uniunea Europeană și chiar în România.

Bibliografie:

1. Betz Limit – The Maximum Efficiency for Horizontal Axis Wind Turbine, Energi Education Resource Centre, 2019.05.28: <https://learnenergy.tw/index.php?inter=knowledge&id=371>.
2. COMISIA EUROPEANĂ, COMUNICARE A COMISIEI CĂTRE PARLAMENTUL EUROPEAN, CONSILIU, COMITETUL ECONOMIC ȘI SOCIAL EUROPEAN ȘI COMITETUL REGIUNILOR, O strategie a UE privind valorificarea potențialului energiei din surse regenerabile offshore pentru un viitor neutru climatic, Bruxelles, 19.11.2020 COM, {(2020) 741 final}: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2020:0741:FIN:RO:PDF>.
3. Ocean Energi Resources, Global News Servis For The Fossil and Renewable Energy communities, Friday, March 15 2019: <https://ocean-energyresources.com/2019/03/15/top-10-countries-in-the-world-by-wind-energy-capacity/>.
4. Mitrofan Tatiana. Resursele energiei eoliene și utilizarea lor în Republica Moldova, Universitatea Academiei de Științe a Moldovei, conferința "Viitorul ne aparține", Chișinău, 5-6 octombrie 2017, pag. 57.
5. Raport privind activitatea Agenției Naționale pentru Reglementare în Energetică în anul 2019: <http://www.anre.md/raport-de-activitate-3-10>.
6. IRENA (2019). Evaluarea gradului de pregătire privind valorificarea energiei regenerabile Republica Moldova. Agenția Internațională pentru Energie Regenerabilă, Abu Dhabi. Traducerea raportului - Renewables Readiness Assessment: Republic of Moldova (ISBN: 978-92-9260-109-6) (© IRENA 2019), ISBN: 978-92-9260-110-2, 44 p., pag. 19: https://www.irena.org/-/media/Files/IRENA/Agency/Publication/2019/Feb/IRENA_RRA_Moldova_2019_RO.pdf.
7. Petru Todos, Ion Sobor, Dumitru Ungureanu, Andrei Chiciuc, Mihai Plețca. Energia regenerabilă. Studiul de fezabilitate. CZU 620.91:662.997 E54, ISBN 997-9581-3-3, PNUD Moldova, Chișinău 2002, 156 p, pag. 37.
8. Rachier, Vasile. Evaluarea potențialului energetic eolian al republicii moldova, 221.02 „TEHNOLOGII DE CONVERSIE A ENERGIEI ȘI RESURSE REGENERABILE (ENERGIE EOLIANĂ)”. Autoreferatul tezei de doctor în tehnică. Chișinău, 2016, C.Z.U.: 620.9:004 (478) (043.3), 30 p. http://www.cnaa.md/files/theses/2016/24496/vasile_rachier_thesis.pdf
9. Simon P. Neill, M. Reza Hashemi, în Fundamentals of Ocean Renewable Energy, 2018: <https://www.sciencedirect.com/topics/engineering/horizontal-axis-wind-turbine>.

**UTILIZAREA ADSORBANȚILOR CARBONICI MODIFICAȚI CU PECTINĂ PENTRU
IMOBILIZAREA VITAMINEI B₁₂**

**USE OF PECTIN MODIFIED CARBON-BASED ADSORBENTS FOR IMMOBILIZATION OF
VITAMIN B₁₂**

Nina ȚIMBALIUC,
Institutul de Chimie,
E-mail: nina.timbaliuc@ichem.md

Silvia CIBOTARU,
Institutul de Chimie,
E-mail: silvia.popovici@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-9853-2931

Tudor LUPAȘCU,
Institutul de Chimie
E-mail: tudor.lupascu@ichem.md
ORCID ID: 0000-0001-5913-7691

Rezumat: Cercetările științifice prezentate în această lucrare vizează estimarea capacității de adsorbție a șase mostre de adsorbanti carbonici, obținuți din lemn de măr și modificați cu pectină, față de Vitamina B₁₂. Datele cinetice de adsorbție denotă că pentru patru probe de adsorbant (NM1, NM2, NM3 și NM4) cca 60-70% de adsorbat se imobilizează în primele 6 ore de contactare. Stabilirea echilibrului procesului de adsorbție a vitaminei B₁₂ se atinge după 24 ore de contactare pentru probele NM1-NM4 și 48 ore pentru NM5-NM6. Determinarea izotermelor de adsorbție a permite definitivarea valorilor adsorbției pentru fiecare sistem adsorbat/adsorbant analizat și estimarea influenței compoziției eșantioanelor de cărbuni cercetați (NM1-NM6) asupra capacității acestora de a imobiliza Vitamina B₁₂.

Cuvinte cheie: adsorbanti carbonici, pectină, adsorbție, Vitamina B₁₂.

Abstract: The scientific research presented in this work is aimed at estimating the adsorption capacity of six samples of carbon adsorbents, obtained from apple wood and modified by pectin, against Vitamin B₁₂. The adsorption kinetics data means that for four samples (NM1, NM2, NM3 and NM4) about 60-70 % of adsorbat is immobilized during the first 6 hours of contact. The adsorption equilibrium of the Vitamin B₁₂ adsorption process is reached after 24 hours of contact for NM1-NM4 samples and 48 hours for NM5-NM6. The determination of adsorption isotherms allowed as to establish the adsorption values for each analyzed adsorbed/adsorbent system and to determine the influence of composition of investigated coal samples (NM1-NM6) on their ability to immobilize Vitamin B₁₂.

Keywords: carbon-based adsorbents, pectin, adsorption, Vitamin B₁₂.

Introducere

Dezvoltarea și modernizarea industriei, elaborarea și implementarea noilor tehnologii, intensificarea agriculturii și degradarea solului, schimbările climatice și diminuarea stratului de ozon au generat modificări majore ale factorilor de mediu, a condițiilor de trai și a sănătății populației [1-3]. Degradarea calității aerului, apei, produselor alimentare, însoțite de sporirea numărului intoxicațiilor endo- sau exogene sunt doar câteva din cauzele agravării stării de sănătate a locuitorilor terei. Pentru detoxificarea organismului uman în ultimele decenii, se folosește pe larg metoda enterosorbției - un procedeu de imobilizare și eliminare din organism a metaboliților de natură endogenă și exogenă. Astfel, diferite grupe de enterosorbanti s-au dovedit eficace în tratamentul complex al intoxicațiilor și patologiilor digestive [4-5], renale, pulmonare, metabolice, endocrine, chirurgicale, ginecologice, stomatologice ș.a. [6-7]. Avantajele acestei metode de terapie se axează pe accesibilitate (poate fi utilizată atât în condiții de staționar, cât și în cele de ambulator) și eficiență (contribuie la reducerea dozelor de medicamente, poate amplifica alte metode de tratament intensiv, fără să modifice esențial indicii biochimici).

Având ca scop curativ și profilactic eliminarea din organismul uman a substanțelor toxice, cercetările în domeniul enterosorbției sunt într-un proces continuu de identificare a noilor produse enterosorbante. Produsele folosite în acest scop sunt preparate de diferită origine și structură. Printre cei mai solicitați

enterosorbanți sunt cei fabricați din cărbune activ, în special, cei obținuți din sâmburi de fructe, coji de nuci, semințe de struguri, deoarece structura morfologică a acestor materii prime vegetale favorizează obținerea adsorbanților cu o rezistență mecanică mare și capacitate de adsorbție sporită [8-10]. Enterosorbenții carbonici reprezintă una dintre cele mai numeroase grupe de enterosorbanți utilizați cu succes în practica medicală, grație unui șir de calități ale acestora cum ar fi: non-toxicitate, biocompatibilitate cu organismul uman, lipsa de reacții imune cu corpul, densitate scăzută, inerție chimică și capacitate mare de adsorbție.

Un deosebit interes prezintă studiile ce vizează modificarea adsorbanților carbonici prin adăugarea compușilor de origine vegetală cu efecte biologice. Pectina este o polizaharidă anionică naturală importantă extrasă din pereții celulari ai plantelor. Această polizaharidă este cunoscută sub numele de agent de gelifiere/îngroșare, agent de emulsifiere, precum și stabilizator în industria alimentară. În plus, pectina poate fi considerată ca un material biopolimer atractiv în tratarea apelor uzate care facilitează chelarea metalelor cu o coloană vertebrală de acizi α -D-galacturici. Deasemenea, pectinele au efecte radioprotectoare împotriva izotopilor radioactivi [11-12].

Metodologia cercetării

Estimarea eficienței adsorbanților carbonici, elaborați pentru utilizare pe post de enterosorbanți, se testează în prealabil în condiții de laborator. În acest scop se studiază particularitățile procesului de adsorbție în condiții statice și dinamice a unor substanțe – marcher (ureea, creatinina, metanol, etanol, bilirubina, medinalul, albumina, imunoglobulina, nicotinamide, Vitamina B₁₂, etc) care modelează stările de intoxicare ale organismului cu diverse toxine de natură exogenă și endogenă.

În studiul realizat în lucrarea prezentată, în calitate de substanță-marker a fost utilizată Vitamina B₁₂ (Cyanocobalamin) cu MM 1355,38 u.c. care modelează stările de intoxicare cu toxine cu masă moleculară medie (MM 500-1500). Dreapta de etalonare pentru Vitamina B₁₂ a fost determinată spectrofotometric, utilizând spectrofotometrul UV-VIS (modelul JENWAY 6505), folosind cuva de 1 cm la lungimea de undă $\lambda = 360$ nm.

Cu perspectiva de utilizare în calitate de enterosorbenți, pentru cercetare au fost selectate șase mostre de cărbune activ obținute din lemn de măr. În calitate de adeziv pentru modificarea materialului carbonic s-a folosit pectina – substanță capabilă să absoarbă toxine și substanțe nocive din organismul uman, menținând în același timp microflora intestinală. Probele de enterosorbanți cercetate au fost elaborate în baza a două mostre de cărbune activ („Carbon Moldova”: NM-1, NM-2 și „Carbon Ukraine”: NM-3, NM-4, NM-5, NM-6) la care s-au adăugat diferite cantități de pectina și liant. Cărbunii activi cercetați (forma tablete) au fost mărunțiți și utilizați pentru cercetare în formă de praf cu fracția de lucru <125 μ m. Structura poroasă a cărbunilor activi cercetați s-a determinat din izotermele de adsorbție a azotului (N₂, 77 K), utilizând analizatorul automat AUTOSORB-1 (firma Quantachrome, SUA).

Pentru determinarea curbelor cineticii de adsorbție, probele cercetate de cărbune activ NM1-NM6 au fost contactate și agitate cu soluția apoasă de adsorbat (C₀ = 50 mg/L) în diferite intervale de timp, la temperatura camerei, până la atingerea echilibrului procesului de adsorbție.

Experimentele pentru determinarea izotermelor de adsorbție s-au efectuat la temperatura camerei dozând la cantități determinate de cărbune activ volume fixe de soluții apoase de Vitamina B₁₂ de diferite concentrații și menținând la contactare în agitatorul termostatat (model ELPAN, water bath shaker type 357) până la atingerea echilibrului chimic. După fiecare experiment supernatantul a fost filtrat și supus analizei spectrofotometrice. Valoarea adsorbției pentru substanța cercetată s-a determinat conform relației:

$$a = \frac{(C_0 - C_e) * V}{m}$$

în care: a - valoarea adsorbției, mg/g; C₀ - concentrația inițială a soluției, mg/L; C_e - concentrația de echilibru, mg/L; V - volumul soluției, L; m – cantitatea de sorbent, g.

Rezultate

Compoziția procentuală a materialelor adsorbante studiate a constituit valori în limitele 35-50% de cărbune activ, între 30-50% pectin și 15-20% de liant. Indicii de calitate a probelor (capacitatea de adsorbție după albastru de metilen și umiditatea) au fost determinate și rezultatele obținute sunt prezentate în tabelul 1.

Tabelul 1: Indicii de calitate a cărbunilor activi NM1, NM2, NM3, NM4, NM5, NM6

Tipul de cărbune activ	a (AM), mgAM/gCA	Umiditatea, %
------------------------	-----------------------	------------------

NM-1	165,0	6,40
NM-2	180,0	9,12
NM-3	280,0	9,11
NM-4	300,0	15,61
NM-5	255,0	22,86
NM-6	250,0	20,58

Analiza rezultatelor obținute atestă faptul că mostrele cercetate de cărbuni manifestă valori destul de mari ale capacității de adsorbție după albastru de metilen, respectiv pot avea un bun potențial de utilizare pentru imobilizarea toxinelor cu masa moleculară medie, gen Vitamina B₁₂.

Cinetica procesului de adsorbție a vitaminei B₁₂ (C₀ = 50 mg/l) pe compozitele NM1-NM6 a fost studiată la temperatura camerei timp de 72 ore. Curbele cineticii de adsorbție obținute sunt prezentate în figura 1.

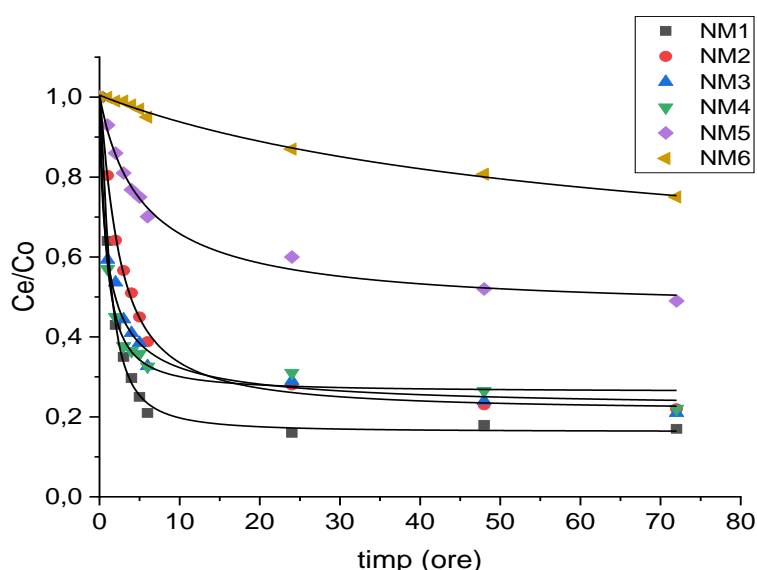

Figura 1: Curbele cineticii de adsorbție a vitaminei B₁₂ pe adsorbantii carbonici NM1(■), NM 2 (●), NM3 (▲), NM4 (▼), NM 5 (◆), NM 6 (◄)

Datele obținute indică faptul că, în primele 6 de ore de contactare, cea mai mare cantitate de Vitamina B₁₂ (aproape 80 %) este reținută pe mostra NM1 iar cele mai mici cantități pe NM5 (30 %) și NM6 (>10 %). Probele NM2, NM3, NM4 absorb cca 60-70% din capacitatea totală de adsorbant studiat (tabelul 2). Pentru stabilirea echilibrului procesului de adsorbție a Vitaminei B₁₂ este suficient contactul de 24 ore pentru probele NM1-NM4 și 48 ore pentru NM5-NM6.

Tabelul 2: Capacitatea de adsorbție a adsorbantilor carbonici NM1, NM2, NM3, NM4, NM5 și NM6 față de Vitaminei B₁₂ funcție de timp

Sam	1	2	3	4	5	6	24	48
ple	h	h	h	h	h	h	h	h
1 NM	.6 35	.1 57	.5 65	.3 70	.0 75	.7 78	.6 81	.9 83
2 NM	.6 19	.8 35	.4 43	.8 48	.2 55	.2 61	.0 72	.8 75
3 NM	.7 40	.4 46	.6 55	.8 58	.5 61	.3 67	.7 70	.9 75
4 NM	.6 42	.8 54	.3 62	.5 63	.2 64	.4 67	.8 68	.5 73

5	NM	5	7.	.6	13	.1	19	.2	23	.2	25	.5	30	.7	39	.6	50
6	NM	7	1,	2	2.	1	3.	6	4.	1	6.	6	7.	.1	19	.6	22

Izotermele de adsorbție a Vitaminei B₁₂ pe eșantioanele NM1-NM6 (figura 2) au fost determinate la menținerea timpului de contactare-agitare a sistemelor adsorbant/adsorbat timp de 72 ore la temperatura camerei. Pentru filtrarea probelor s-a utilizat hârtie de filtru cu bandă albastră, iar supernatantul obținut s-a supus analizei spectrofotometrice.

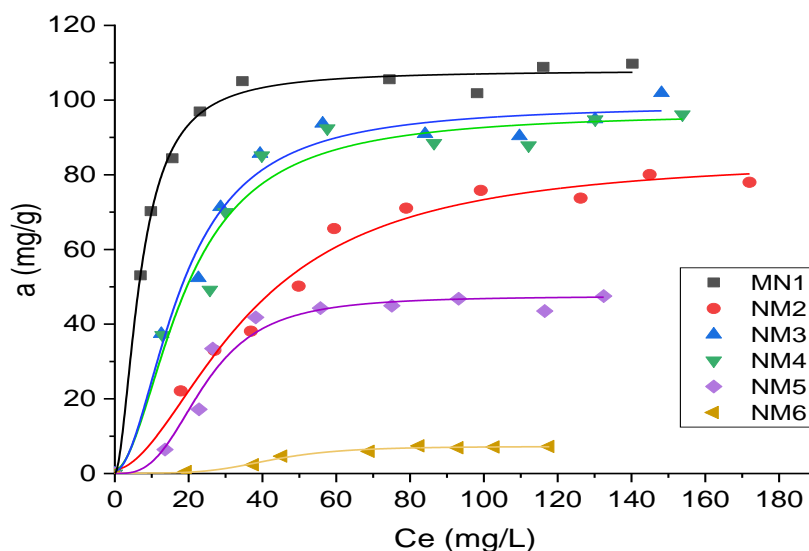

Figura 2: Izotermele de adsorbție a Vitaminei B₁₂ pe adsorbantii carbonici NM1(■), NM 2 (●), NM3 (▲), NM4 (▼), NM 5 (◆), NM 6 (◄)

Discuții

Analiza datelor izotermelor obținute a permis definitivarea valorilor adsorbției maxime pentru fiecare sistem adsorbat/adsorbant analizat. Astfel, s-a stabilit că cea mai mare valoare a adsorbției s-a înregistrat pentru eșantionul NM1 (109,75 mg/g). Valori puțin mai mici au fost determinate pentru probele NM3 (101,88 mg/g) și NM4 (96,17mg/g). Cele mai mici cantități de adsorbat s-au imobilizat pe mostrele NM5 (47,52 mg/g) și NM6 (8,23 mg/g). Datele obținute ne-au permis să estimăm influența compoziției cărbunilor activi modificați cercetați asupra capacității lor de a imobiliza metaboliții, precum și Vitamina B₁₂.

Concluzii

- Cinetica de adsorbție a vitaminei B₁₂ pe adsorbantii carbonici modificați cu pectină este funcție de compoziția procentuală a materialelor adsorbante studiate. În primele 6 ore de contactare se rețin cca 80% de adsorbat pe proba NM1, 60-70% pe mostrele NM2, NM3, NM4, 30% pe NM5 și sub 10% pe NM6. Echilibrul procesului de adsorbție se stabilește după 24 ore de contactare pentru probele NM1-NM4 și 48 ore pentru NM5-NM6.
- Valorile adsorbției maxime pentru fiecare sistem adsorbat/adsorbant analizat sunt în deplină corelare cu cotele procentuale ale componentelor (cărbune activ, pectină, liant) asupra materialelor adsorbante cercetate.

Mulțumiri

Această cercetare a fost realizată cu suportul financiar al proiectelor:

- „Diminuarea impactului substanțelor chimice toxice asupra mediului și sănătății prin utilizarea adsorbantilor și catalizatorilor obținuți din materie primă autohtonă” cu cifrul 20.80009.7007.21;
- ORIZONT 20/20 (2017-2020): “Nanoporous and Nanostructured Materials for Medical Applications” Proposal ID 734641.

Bibliografie:

1. Бондарев Е.В., Штрыголь С.Ю., Дырявый С.Б. Применение энтеросорбентов в медицинской практике. В: Медицина неотложных состояний. 2009. № 3-4 (22-23). с.36 -39.
2. Crivoi A., Racu C. Impactul factorilor de mediu asupra sănătății populației din Republica Moldova. Noosfera, 2014, nr.10, p. 233-239.
3. Gonciar V. Optimizarea farmacologică și utilizarea rațională a enterosorbției. Teză de doctor habilitat în medicină. Chișinău 2008, 260 p.
4. Lupașcu T. Cărbuni activi din materii prime vegetale, Chișinău, ÎEP: Știința, 2004, 224 p.
5. Николаев В. Г., Гурина Н.И. Сорбционные материалы и механизмы действия. В: Клиническая эфферонтология 2010, N.4.
6. Opopol N., Russu R., Sănătatea mediului, Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”. Școala Management în Sănătate Publică, Ch.: Bons Offices, Chișinău, 2006, 108 p.
7. Răilean A. Aspecte igienice referitor la aprovizionarea cu apă potabilă a populației municipiului Chișinău // Medicina preventivă – strategie oportună a sistemului de sănătate, Chișinău, 2005, p. 26-33.
8. R. Liang, Y. Li, L. Huang, X. Wang, X. Hu, C. Liu, M. Chen, J. Chen. Pb²⁺ adsorption by ethylenediamine-modified pectins and their adsorption mechanisms. Carbohydrate Polymers, 234, (2020).
9. Rodriguez-Reinoso F., Lopez-Gonzalez I. Activated carbons from almond shells. Characterization of the pore structure. Carbon, 1984, vol. 22, p.13-18.
10. Shcherbakov P. L. Use of enterosorbent in the treatment of intestinal dysbiosis. In: Eksp Klin Gastroenterol, 2009, (3), p. 88-92.
11. Sripathi M Sureban , Randal May, Dongfeng Qu et all. Dietary Pectin Increases Intestinal Crypt Stem Cell Survival following Radiation Injury. PLoS One 2015 Aug 13; 10(8): e0135561.
12. Токмалаев А. К. Применение энтеросорбентов в лечении острых кишечных инфекций. В: Лечащий врач, 2011, № 5, с. 1–6.

Perspectivile și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației

Volumul VIII, Partea 1

Piața Independenței 1,
Cahul, MD-3909
Republica Moldova

Tel: 0299 22481
e-mail: rectorat@usch.md

Bun de tipar: 15.10.2021
Format: 21,0 cm x 29,7 cm
Coli de tipar: 40,57
Tirajul: 100 ex.
Tipografia „CentroGrafic” SRL, Cahul
Tel: 0299 25949